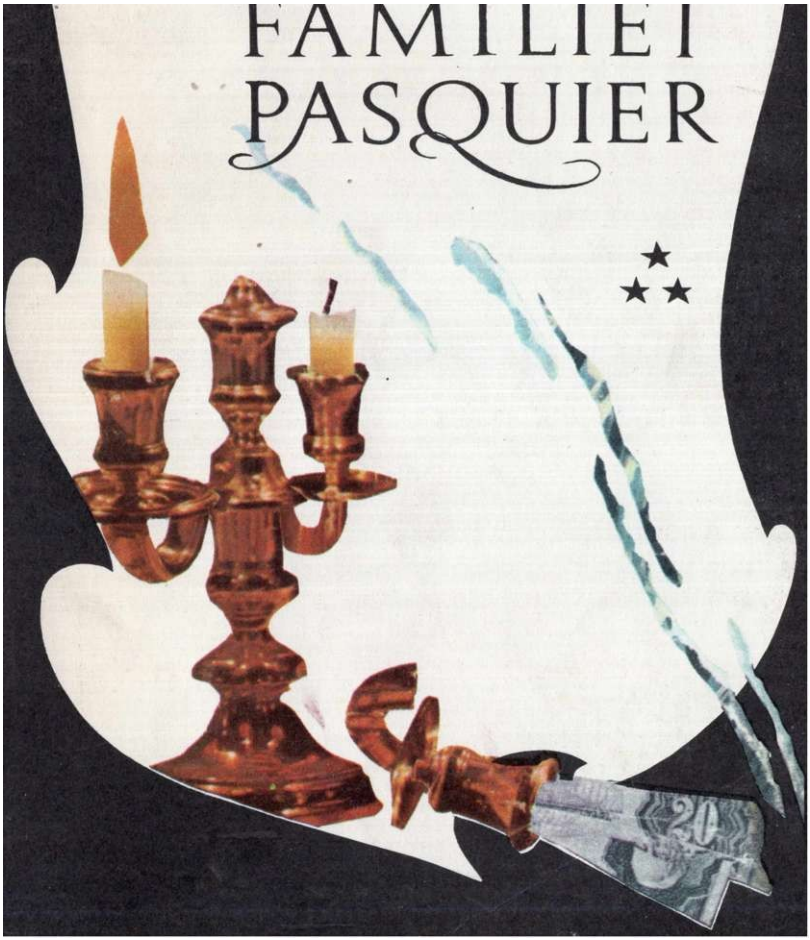
GEORGES DUHAMEL

CRONICA FAMILIEI PASQUIER

Coperta de *Petre Vulcănescu*

GEORGES DUHAMEL CHRONIQUE DES PASQUIER

VIII *Le combat contre les ombres* © Mercure de France, 1939
IX Suzanne et les jeunes hommes © Mercure de France, 1941 X *La passion de Joseph Pasquier* © Mercure de France, 1945

GEORGES DUHAMEL

CRONICA FAMILIEI PASQUIER

vol. III

În româneşte de IULIA SOARE

Bucureşti • 1968 Editura

pentru Literatură Universală

ÎN LUPTĂ CU FANTOMEL

E C A P I T O L U L I

UN CHIP REFLECTAT ÎN APA UNUI BAZIN. LAURENT PASQUIER AŞA CUM ERA ÎN 1914. VARIAŢII PE CUVINTELE „DE PE ACUM" ŞI „NUMAI". VALOAREA SUBIECTIVĂ A TIMPULUI. ASCENSIUNEA CLANULUI PASQUIER. REFLECŢIILE UNUI CELIBATAR. SECOLUL ŞI MINUTUL.

V

în spaţiul dintre grajdul de cărămidă, unde caii donatori de sînge tropăie tot timpul în paie şi-şi mestecă tainul, în spaţiul dintre grajdul plin de zgomot şi clădirea severă, regat al laboratoarelor, e cuprinsă o grădiniţă naivă, o suprafaţă strălucitoare de albastrul cerului şi de vegetaţie gingaşă..

Pentru omul preocupat şi grăbit, care circulă de la o uşă la alta, strîngînd nişte caiete sub braţ, porţiunea asta îngustă de sol elementar e totdeauna un loc de aşteptare, de visare, de împăcare.

Omul grăbit nu-i chiar atît de grăbit încît să nu se oprească o clipă şi să nu-şi sprijine distrat piciorul pe marginea bazinului, în care plutesc doi peşti aurii într-un vîrtej de ceaţă. Omul preocupat nu-i chiar atît de preocupat încît să nu schiţeze un zimbet, cînd zăreşte deodată, tulburată de fuga peştilor, a luminilor şi a meteorilor, o imagine mişcătoare, care-i propria lui imagine.

Vîntul de aprilie e atît de brutal şi norii zboară atît de repede, încît soarele se aprinde, apoi se stinge, ca lampa unui far. Peisajul urban pe care-l întrezăreşte visătorul este, potrivit jocului norilor, lugubru sau radios.

Omul îmbrăcat în halat alb îşi caută chipul în apa încreţită de vînt. Nu se contemplă ca Narcis, nu-i nici binevoitor, nici moleşit. Oare aşa trebuie să arate figura acestui om îngîndurat dacă şi-ar fi ales-o singur, dacă ar fi avut posibilitatea s-o aleagă? El şi-ar fi dorit o faţă
lunguiaţă şi palidă, puţin colţuroasă, aproape ascetică şi nu masca asta cărnoasă, maxilarele pătrate, »asul scurt şi puternic, nici obrajii plini a căror piele cu porii deschişi o curăţă briciul lui în fiecare dimineaţă. Ar fi dorit să aibă privirea întunecată, nocturnă şi catifelată, asemănătoare de pildă cu a scumpului său prieten Justin, dar soarta i-a dăruit privirea albastră ca bobornicul, specifică familiei din partea tatei. Mîinile sînt fine, chiar elegante. Nu se potrivesc de loc cu înfăţişarea generală cam greoaie a personajului. Sînt mîini de intelectual, mîini care-i exprimă gîndurile mai repede decît muşchii feţei, mîini cu pielea albă şi vulnerabilă. Pe vremuri i-ar fi plăcut să aibă calităţi de atlet şi de funcţionar totodată, să aibă membre puternice care să se supună ordinelor unui creier inteligent. Hotărît lucru, se pare că nu-i lucru uşor. Se pare că, pînă la urmă, ba chiar de la început, eşti nevoit să optezi. De multă vreme a acceptat să fie o inteligenţă activă, dar regretă şi azi toate gloriile animale, toate soluţiile eroice oferite problemelor trupeşti.

Acum cîteva săptămîni, a împlinit treizeci şi trei de ani, prin urmare e un om tînăr. Dar ştie că, de opt ani de zile, ultimul punct de osificare s-a blocat în straturile adînci ale scheletului său. De opt ani de zile, are înălţimea care-i era hărăzită. Un metru şi şaizeci şi nouă de centimetri, ceea ce nu înseamnă o statură semeaţă. De opt ani de zile e ceea ce numesc zoologii „un subiect adult". Şi părul cărunt — ah! doar cîteva fire dar foarte hotărîte — încep să se ivească în coama lui deasă. Sclipiri de aur se aprind în dantură la cel mai uşor zîmbet. Din loc în loc, există de pe acum în organismul său celule care s-au

uzat şi pe care nimic nu le va mai înlocui vreodată. Genele care i-au căzut iarna trecută din cauza unui ulcior s-au pierdut pentru totdeauna. Pe teaca de care sînt săpate tot felul de cute adînci, care nu se vor şterge niciodată, tot felul de cicatrice, care par o semnătură neştearsă a luptelor, a muncilor şi a zilelor.

Treizeci şi trei de ani! Ce tînăr se simte! Şi totuşi, mecanismul nu mai e nou. A şi împlinit treizeci şi trei de ani! Cu toate acestea, abia ieri cobora tiptil pe stradă, în şorţ negru, cu un obraz umflat de o bilă, cu şosetele lunecînd pe pulpele slabe, ca să se ducă la biroul poştal şi să cumpere ô marcă de două parale, care-i năclăia vîrful degetelor pînă /ăjungea acksă.

Treizeci şi trei de ani! E posibil? Da, e foarte posibil. Ba chiar aşa e foarte bine. Visătorul în halat alb nu trebuie să spună^: „Am şi împlinit treizeci şi trei de ani", ci: „Am numai treizeci şi trei de ani". E o deosebire care-l străfulgeră ! Peste douăzeci de ani, da, peste douăzeci de ani, va avea doar cincizeci şi trei de ani, ceea ce trebuie să fie punctul culminant al unei vieţi frumoase şi pline de trudă. Şi peste patruzeci de ani, dacă ajunge pînă atunci, va fi oare mult mai bătrîn decît maeştrii săi Dastre sau Richet, a căror inteligenţă sclipitoare e admirată încă de lumea întreagă?

Mai trebuie să are o porţiune uriaşă din cîmpul vieţii. Şi totuşi, ce înseamnă schimbarea surprinzătoare de ritm, care, de cinci ani încoace, îi încurcă toate socotelile? S-ar zice că anii trec acum mult mai repede decît pe vremuri. Se spune că, pentru bătrîni, timpul are altă valoare decît pentru adolescenţi. Treizeci şi trei de ani! N-a ajuns chiar la mijlocul drumului. Zilele sînt încă foarte lungi, dar anii au început'să valseze cu furie şi se pierd unul după

altul într-o prăpastie întunecată. A trecut un an şi mai bine de cînd Cécile şi-a pierdut copilaşul. Trei ani şi mai bine de cînd Laurent şi-a dat cele două teze de doctorat, teza în ştiinţe şi cea în medicină. Sînt cel puţin cinci ani de cînd s-a cufundat în moarte bietul Jean-Paul Sénac. Cinci ani de cînd profesorul Chalgrin e paralitic. Oare n-ar trebui să-i facă o mică vizită, deşi e distant şi insensibil ca un cadavru? A trecut multă, multă vreme, de cînd prieteniile din „Deşert" s-au împrăştiat cu mare amărăciune

.în ciuda goanei înspăimîntătoare a evenimentelor şi a fiinţelor, ceva, sau mai bine zis cineva, trăieşte şi se dezvoltă mai departe. Oamenii aceia săraci care, cam prin 1890, sperau o moştenire problematică pentru a scăpa de ignoranţă şi pentru a ieşi din întuneric, s-au tîrît multă vreme pe povîrnişurile unui munte sterp! Ah! Nu această moştenire, nu acest pumn de bani, repede cheltuit, înghiţit de oameni hrăpăreţi şi de paraziţi, nu acest si'înt mir cu valoare nesigură aştepta clanul Pasquier ca să se ridice spre lumină. Oare nu aştepta mai curînd o chemare tăcută, asemenea aceleia care vesteşte plantelor că a sosit momentul să facă flori şi fructe? Nu era mai curînd un ordin secret care anunţă puiul de pasăre amorţit că a sosit în sfîrşit clipa să spargă coaja oului şi să deschidă pleoapele? Cine a făcut semn din adîncul destinului acestei familii de grădinari, de meşteşugari de la ţară, de plugari? Familia asta a trudit secole lungi în straturile adinei ale poporului; şi iată că iese la suprafaţă, iată că, încetul cu încetul, se eliberează şi se pregăteşte să-şi dea toată măsura. Căci aşa face Franţa cînd caută neîncetat, în adîncurile solului ei, rezerve de substanţă nouă. încă un efort, încă o generaţie, şi poate că arborele Pasquier va da naştere unei flori

miraculoase. Haida de! Ce rost are speranţa asta absurdă? Ce se mai poate cere trunchiului care a dat naştere unei pianiste ca Cécile Pasquier?

Fruntea lui Laurent Pasquier, fruntea asta bombată şi luminoasă, se încreţeşte îngrijorată. Oare efortul familiei se va opri la el? Nu şi-a întemeiat încă un cămin, li e dragă singurătatea, dar se şi teme de ea. Are de pe acum obiceiuri care seamănă cu maniile unui burlac. Cum se poate ca seva care urcă din adîncul erelor să sece în el?

Tînărul savant ridică din umeri şi-şi spune mişcînd buzele: „Mi-e dragă viaţa, chiar cînd îmi face rău, chiar cînd mă împinge la disperare. Ce mi s-ar putea întîmpla ca să mă abată din drum? Toate ambiţiile mele s-au declarat, toate ambiţiile mele se prezintă la lumină. Fac meseria care mi-e dragă. Toată lumea recunoaşte că o fac cinstit. Faptul că nu sînt fericit mă priveşte numai pe mine. Nici măcar n-am dreptul să mă plîng indiferent cui".

Tînărul în halat alb a făcut o mişcare bruscă cu spatele şi s-a aruncat îndărăt. Ce repede zboară gîndul ! Visarea lui lentă n-a durat nici o jumătate de minut. Norul care plutea grăbit spre soare n-a ajuns încă pînă la el. Albina cam adormită care pătrunde în interiorul lalelelor n-a ieşit încă din prima corolă. Băşica do aer care se ridică din adîncul bazinului n-a avut încă timp să expire la suprafaţa apei. Laurent îşi trece foarte repede pe cutele frunţii mîna aceea albă de savant, cu care ar vrea să se mîn- drească, dar de care se ruşinează de fapt. Apoi începe iar să umble.

io

S-a oprit într-adevăr p« marginea bazinului? Numai insectele răbdătoare şi fragile, pentru care o secundă din timpul oamenilor înseamnă un secol lung de istorie, ar putea s-o spună. Numai animalele infime, necunoscute, pentru care fulgerul din timpul furtunilor noastre e o zi nesfîrşită, îşi spun asta.

CAPITOLUL II

PORTRETUL UNUI MARE SLUJITOR AL SOCIETĂŢII. DESPRE INDEPEJiHMrNŢA FUNCŢIILOR ADMINISTRATIVE. AKB1ÎEREA UNUI TIP FIZIC. UN PARTIZAN ZELOSUL DISCIPLINEI. RĂSPLATA MUNCITORULUI. DOMENIUL, REGATUL ŞI ÎMPĂRĂŢIA. NU TREBUIE SĂ NU MĂ IUBEŞTI. UN DEGET PE UN OBRAZ.

Din cînd în cînd, uşa laboratorului se deschidea. Lau- rent întorcea imediat capul, cu un gest care trăda enervare, îngrijorare? ba chiar oarecare spaimă. Un halat alb străbătea laboratorul. Uneori era un laborant, care transporta o cuşcă sau un borcan, alteori vreunul din cei doi studenţi, care făceau cercetări sub conducerea lui Laurent, sau vreo femeie de serviciu cu mături şi cu perii. Cercetătorul avea o clipă de distracţie şi-şi aduna iar atenţia nu fără oarecare greutate, în lumina frumoasă şi rece, care se revărsa pe fereastră. După mobilitatea privirii sale, după tremurul delicat al urechilor frumos formate şi hrănite de un sînge iute, chiar observatorul cel mai puţin perspicace şi-ar fi dat numaidecît seama că tînărul aştepta o veste.

Persoana care deschise uşa nu era probabil cea pe care o aştepta Laurent. Era un bărbat de vreo şaizeci de ani, înalt, purtîndu-şi destul de frumos un început de burtă strîns într-o redingotă lustruită la cusături, cu picioarele vîrîte în ghete uriaşe legate cu şireturi de piele. Pe părul cănit, purta o calotă cilindrică. Cei care-l vedeau pentru prima oară se uitau instinctiv la degetele groase şi galbene, căutînd luleaua magistrului.

Domnul Pierre-Etienne Larminat, directorul Institutului Naţional de Biologie, nu era un savant. Ba chiar formaţia lui ştiinţifică era cam nesigură, deşi îi plăcea să vorbească despre ea cu o gravitate asemănătoare cu smerenia. Ieşit din Universitate cu mult înainte de împărţirea diplomelor, se avîntase

numaidecît în politică şi obţinuse, pe timpul uneia din primele legislaturi ale celei de-a treia Republici, un mandat a cărui înnoire, cum se spune în stil parlamentar, n-o solicitase de altfel niciodată. îndată după ce părăsise Camera, domnul Larminat se consacrase, cu o răbdare ingenioasă şi totdeauna biruitoare, atacului tuturor locurilor vacante, pentru care poseda totdeauna în mod miraculos cele mai numeroase aptitudini indispensabile. Pe vremea aceea, era un om despre care, la orice schimbare de minister, la orice răsturnare a regimului, sufletele bune spuneau cu o solicitudine frăţească „Şi Larminat? Ce facem cu Larminat? Trebuie să găsim ceva şi pentru Larminat. Nu putem lăsa pe liber un om ca Larminat". Era totdeauna perfect nimerit pentru ceea ce voiau alţii să-i ofere: conservarea unui domeniu, direcţia unui teatru subvenţionat, un important serviciu administrativ de curînd înfiinţat, o funcţie principală în domeniul Prevederilor Sociale, un post excepţional de inspector sau de comisar în vederea unei viitoare expoziţii. **In** primii ani ai secolului XX, sfîrşise prin a se orienta — fiindcă era un om al ordinei — mai ales spre „administraţia ştiinţifică". Pe vremea aceea, se ocupa de o campanie de presă în favoarea a ceea ce se numea independenţa funcţiilor administrative. Vorbea, scria, dar mai ales îi punea pe alţii să scrie că savanţii sînt totdeauna nişte administratori mediocri şi că, în dorinţa de a atinge un rezultat mediocru, îşi trădează menirea şi nu-şi îndeplinesc chemarea esenţială. Doctrina aceasta, care se putea apăra, îşi făcea tot mai mult drum în minţile oamenilor. în momentul creării Institutului Naţional de Biologie, domnul Larminat se pomenise ales, aproape fără rival, ca director general, şi se instalase în această pomană serioasă cu impresia că a ajuns în culmea carierei sale **şi** că putea **în** sfîrşit să-şi consacre restul zilelor unei opere demne de prestigioasele **sale calităţi.**

O dată ajuns în această splendidă situaţie, domnul Larminat nu se lăsase pe tînjeală. Practica, cu multă

discreţie, o politică personală, al cărei catehism cuprindea două articole. Primul consta în a critica neîntrerupt Institutul Pasteur, pe care-l considera părăsit „în mîinile unor savanţi admirabili, fireşte, dar fără prea mare simţ practic", iar al doilea, despre care domnul Larminat hu vorbea, dar pe care-l ilustra prin toate acţiunil^^ale, se referea la ceea ce, în termeni învăluiţi în zîmbete numea: „mentalitatea oamenilor de ştiinţă". Directorul Institutului Naţional avea sub ordinele sale vreo treizeci de oameni remarcabili, cercetători şi profesori, faţă de care nutrea un dispreţ foarte asemănător cu /ura. Spunea cu zîmbete şi cu mutre miloase: „Sînt nişte copii mari, nişte bieţi copii". Cînd vorbea cu vreun om politic despre personalul lui ştiinţific, începea să suspine: „Au talent, şoptea el, poate chiar geniu, nu spun nu; dar nu înţeleg niciodată nimic, nu ştiu nimic, sau nu ştiu mare lucru, ceea ce înseamnă mai precis că nu ştiu decît ceea ce ştiu. în plus, sînt vanitoşi, nemaipomenit de susceptibili şi, ce-i mai rău, teribil de răzbunători. Nu-i uşor lucru să-i împaci şi să-i hotărăşti să-şi vadă de treabă".

Cînd domnul Larminat lua cuvîntul în public, ceea ce se întîmpla destul de des, vorbea despre ştiinţă cu atîta emoţie, încît se vedea cum îi tremură obrajii şi mustăţile. Din nenorocire, domnul Larminat avea un curios defect de pronunţare, care micşora mult nobleţea cuvîntărilor sale: pronunţa litera s ca un f, ca un şcolar care se încurcă în cărţile vechi, unde cele două litere au un aspect grafic asemănător. Domnul Larminat spunea: „Inftitutul Naţional... Ftali jof. Iefiţi de aici". Poate că din cauza acestei uşoare infirmităţi trebuise domnul Larminat să părăsească de timpuriu politica activă pentru a se consacra exclusiv, potrivit propriei sale expresii, rolului de „mare slujitor al societăţii".

Pe la începutul secolului, chiar în perioada cînd începuse să monopolizeze funcţiile paraştiinţifice, domnul Larminat considerase că nu trecuse în6ă vremea să-şi aleagă un personaj, un tip fizic, o

siluetă. Alesese cu naivitate personajul lui Pasteur, mort cu cîţiva ani în urmă. Îşi tăiase barba pătrat, îşi lăsase mustaţa să atîrne, purta ochelari înguşti cu ramă metalică subţire. îi plăceau gulerele drepte şi deschise, îşi înnoda sub bărbie, fără s-o strîngă prea tare, o cravată de satin negru şi purta la vedere o rozetă mare a Legiunii de Onoare. Acorda cea mai strictă importanţă acestei insigne, judeca pe oameni potrivit gradului decoraţiei naţionale ce li se acordase, şi cînd îşi examina un vizitator, începea totdeauna printr-o inspecţie furişă, dar atentă, a butonierei revelatoare.

Domnul Larminat depunea în palmele interlocutorilor săi o mînă umedă şi buhăită, pe care uita s-o retragă, astfel că partenerii, stingheriţi, răsuceau şi frămîntau multă vreme şi cu oarecare spaimă între propriile lor degete obiectul acela inert, fără vlagă, care mirosea a piele umedă şi a tutun de prizat.

Cunoscînd situaţia din experienţă, Laurent îşi desprinse numaidecît mîna ca să-i caute un scaun, pe care directorul general îl refuză ca de obicei, fiindcă voia să profite de statura lui şi era dornic să peroreze în picioare.

— Am aflat, spuse domnul Larminat, că aţi pierdut pe principalul dumneavoastră laborant...

— Da, domnule director.

— Şi că-i căutaţi un înlocuitor. Am găsit ce vă trebuie.

— Daţi-mi pe cine vreţi, domnule director, numai să fie un om obişnuit cu această muncă, şi să nu fiu nevoit să încep de la ABC.

Domnul Larminat nu îngăduia nici umbra unei încălcări a prerogativelor sale directoriale. Făcu o mutră mirată, îşi săltă bărbiţa scuturîndu-şi falca şi scoase la iveală mărul lui Adam, pe care-l avea mare, care se cufunda brusc îndărătul cravatei, ţîşnea afară dintr-un salt, apoi se prăbuşea iar în adîncuri.

— Domnule Pasquier, spuse el, îmi veţi face, sper, onoarea să credeţi că ştiu mai bine decît oricine ce

trebuie secţiilor şi colaboratorilor mei. în afară de asta, omul despre care v-am vorbit ne vine de la Sorbona. A lucrat trei ani la profesorul Dousserin. Avem referinţe.

— Cu atît mai bine, domnule director.

— Am primit într-o audienţă cam rapidă, e drept, pe unul dintre prietenii dumneavoastră, domnul Roch.

— într-adevăr e prietenul meu. Il cunosc de paisprezece sau cincisprezece ani, domnule director.

Domnul Larminat îşi scoase ochelarii şi după ce**-i** şterse cu un colţ al fularului, îi ţinu un timp între degetul mare şi arătător. Avea un tic: întindea braţul drept scuturîndu-l uşor, de parcă ar fi vrut mereu să-şi desprindă manşeta. Făcea eforturi meritorii sau pentru a-şi stăpîni ticul, sau pentru a incorpora rezultatele lui în vreun gest firesc, ceea ce atrăgea numaidecît pînă şi atenţia observatorilor celor mai distraţi.

— Domnul Roch, continuă directorul, doreşte să aibă onoarea de a face parte din personalul ştiinţific al Institutului Naţional. **Hm!** Nu ştiaţi? Domnul Roch, care e prietenul dumneavoastră, nu v-a spus nimic? Curios!

Laurent roşi, apoi începu să rida liniştit.

- Roch e un foarte bun prieten şi un băiat de valoare. Se vede că n-a vrut să-mi spună nimic înainte de a vă fi prezentat dumneavoastră omagiile şi cererea.

— Într-adevăr, aşa-i mai bine, spuse domuul Larminat maiestuos. Nu-i nevoie să mă conduceţi, domnule Pasquier.

Temîndu-se totdeauna de vreo abatere de la disciplina strictă, directorul obişnuia să amintească subordonaţilor săi ce obligaţii au, prefăcîndu-se, de pildă, că-i scuteşte de ele. Celor care nu-şi scoteau destul de repede pălăria le spunea: „Nu, nu, nu vă scoateţi pălăria, vă rog". Celor care continuau să fumeze de faţă cu el le declara fără nici o introducere că mirosul tutunului nu-l supără, ci dimpotrivă.

Laureat înţelese ce voia să spună şi-l conduse deci pînă la uşă.

Noul laborant va trece chiar azi pe la dumneavoastră, spuse domnul Larminat sprijinind pe balustrada scării o mînă de moluscă. Nu uitaţi, vă rog, că mi-a fost recomandat foarte călduros

.O clipă, Laurent urmări pe zid umbra bătrînului pedant care se răsucea încetişor coborînd scara în spirală. Apoi rămase aplecat asupra vidului, pîndind zgomotele clădirii; în sfîrşit, ca şi cum ar fi descoperit deodată pentru o anumită îngrijorare tainică un leac mai eficace decît aşteptarea asta la marginea întunericului, se duse în cabinetul lui de lucru, încăpere extrem de mică, plină de cărţi şi a cărei fereastră dădea pe marea alee centrală a Institutului. Tînărul ridică din umeri ca pentru a se lepăda cu ironie de sine însuşi. Cu pas hotărît, se îndreptă iar spre locul lui din laborator şi, cu fruntea întunecată, se aşează în faţa microscopului începînd să examineze din nou micile lame de sticlă, pe care, din cînd în cînd, aşeza delicat cîte o lacrimă strălucitoare de ulei. In clipa aceea, şi ca o răsplată imediată pentru o hotărîre atît de cinstită, uşa laboratorului se întredeschise şi o fată apăru.

Era mică, fină, îmbrăcată de la gît pînă la glezne într-un palton cenuşiu strimt, mărginit do o blană uşoară. O pălărie dos arunca o umbră pe trăsăturile pe care le ghiceai totuşi frumos desenate, serioase, pe buclele frumoase de culoare închisă şi pe ochii mari, aurii şi calzi, deschişi între pleoape cu gene lungi, pleoape care, asemenea cu ale copiilor mici, păreau că nu ştiu să clipească.

Laurent sărise în picioare. Spuse cu o voce schimbată, care cînta de emoţie.

— Te-aşteptam oarecum.

— După cum vezi, am venit.

— Ah! Să nu crezi că e un capriciu din partea mea, nu-i nici măcar un capriciu amical. Mi-am spus

totdeauna că o persoană care se ocupă, ca dumneata, de opere sociale, trebuie să ştie ceva despre viaţa laboratoarelor. Am să-ţi explic totul dacă vrei, munca mea, proiectele mele, viaţa mea…

Fata începu să rîdă.

— Domniile savant, nu uita că nu sînt poate destul de pregătită ca să înţeleg ceva din lucrurile astea surprinzătoare. Ce aparat e ăsta?

Laurent roşi, dezorientat.

— Ba da, ai să înţelegi, bolborosi el, dacă mă asculţi puţin, ai să vezi ce uşor e. Aparatul acesta e un microtom, numai că nu pot să încep cu microtomul, ar fi absurd. Domeniul meu e foarte frumos, foarte mare şi n-am să-ţi ascund că sînt mîndru de el. Odăiţa aceea, în dreapta, e cabinetul meu personal, acolo scriu, citesc, reflectez şi mă gîndesc, de pildă, la prietenii mei.

— Ah! spuse cu veselie fata, dacă te gîndeşti la prietenii dumitale în loc să faci descoperiri frumoase, nu meriţi nici încrederea şefilor şi nici admiraţia mulţimilor.

Nu-ţi face prea multe iluzii: nu faci zilnic cîte o descoperire. Pentru ca o singură idee fericită să ajungă l

a

— maturi laie, trebuie să faci multă vreme o muncă monotonă şi să visezi mult. Nici măcar nu-i inutil să te gîndeşti la oamenii pe care-i iubeşti, asta îţi dă curaj. Aici e laboratorul meu personal şi dincolo, laboratorul asistenţilor mei. încă nu-mi permit să spun că am elevi, e un termen care mă cam sperie. Mi se pare că mai sînt şi eu un elev. Aici e tabla, ca la şcoală.

— Elev Laurent Pasquier, spuse fata cu o gravitate prefăcută, te rog să treci la tablă şi să scrii o maximă, o sentinţă, mă rog, ceva foarte frumos.

Laurent puse mina pe cretă şi scrise pe tablă, oprin- du-se la fiecare literă: „Jacqueline" şi dedesubt: „Jacqueline Bellec, prietena mea".

— Şi pe urmă? întrebă fala.

Laurent întoarse capul:

— Pe urmă? Nu. Ar l'i prea multe de spus. Nu sint un spirit scînteielor. îmi trebuie timp ca să exprim ce gîndesc.

Cei doi tineri rămaseră o clipă faţă-n faţă. Laurent roşi încă o dată şi zîmbi. Apoi vorbi iar.

— Să nu crezi, spuse el, că mi-ai văzut tot regatul. Funcţia mea e .foarte complicată. Serviciul pe care-i conduc e un serviciu de preparare de vaccinuri şi seruri, serviciu de care e legat un laborator de cercetări. Te rog să inlclcgi: pentru ca cercetarea să folosească, trebuie în primul rind să fie perfect gratuită, kleca nu-i încă destul de limpede pentru marele public.

— Dar acum nu vorbiţi pentru marele public, domnule profesor, ci pentru Jacqueline Bellec, adică pentru un public foarte, foarte mic, un public foarte ignorant şi foarte credul.

— Nu-ţi bale joc de mine!

— Şi de ce nu, domnule Pasquier? Tata spune toldeaima că ironia e un excitant foarte preţios, că mai curînd decît o învinuire ne sileşte să ne facem examenul de conştiinţă.

Laurent clătină din cap cu un aer încurcat, apoi schimbă vorba.

— Sălile în care se prepară vaccinurile se află la etajul de jos. Ah! Avem o instalaţie model. Astea sînt ascensoa- rele şi ferestruica-ghişeu pe unde pot să-mi supraveghez personalul şi să-i dau dispoziţii. Dar asta nu-i totul. Ui

—

— tă-te pe fereastră. Acolo sînt grajdurile unde sînt trataţi caii de la care luăm serul. Şi grădiniţa asta face parte din împărăţia mea, iar florile le aleg chiar eu. LocuHle de aici ar fi prea severe fără un pic de pămînt şi de verdeaţă.

— Stai puţin, spuse fata. La început ai vorbit de un domeniu, pe urmă de un regat, pe urmă de o împărăţie. Am impresia că te laşi dus de toate vîrtejurile trufiei.

Fata începu iar să rîdă. Avea un rîs limpede şi muzical. Laurent rămase nedumerit şi pe obrazul lui se aşternu încă o dată roşeaţa aceea trecătoare, pe care nu şi-o putea stăpîni şi de care se ruşina grozav. Îşi strînse mîinile una într-alia şi bolborosi zîmbind:

— Nu, nu-ţi bate joc de mine, pentru că... nu şliu cum să-ţi spun. Aş trece numaidecît de partea dumitalo şi aş fi de aceeaşi părere cu dumneata. Mă cunosc prea bine, crede-mă. Nu trebuie să nu mă iubeşti, căci am o aptitudine nemaipomenită de a fi de părerea celor care nu mă iubesc. Da, te rog să tnă înţelegi, am o aptitudine înfricoşătoare să mă urăsc, mai ales că mă cunosc destul de bine...

Fata-l asculta şi chipul ei deveni deodată serios. îşi scoase mănuşa, întinse mîna şi, delicat, prieteneşte, puse pe obrazul tînărului vîrful gingaş al arătătorului ei.

CAPITOLUL III

SUCCESUL TEMPORAL ŞI SUPERSTIŢIA. EXEMPLUL LUI POLICRATE. TEMA MINCIUNII SE IVEŞTE ÎN ORCHESTRĂ. MELANCOLIA ŞI AMBIŢIA LUI JOSEPH PASQUIER. ADEVĂRATUL BOGĂTAŞ. INSTITUTUL PROFESORULUI GUILLAUME DE NESLES. SCHIŢA UNEI SCENE DE FAMILIE. DOCTORUL PASQUIER E CONSECVENT. DE UNDE REIESE CĂ TIMIDITATEA E O BOALĂ ŞI SE POATE VINDECA. CAZUL DOMNULUI JULES BAUBIACHE. ZEIŢA ŞI PĂSTORUL. JOSEPH PASQUIER FACE PLANURI. UN GÎN- DITOR CARE NU SE GÎNDEŞTE LA NIMIC.

Laurent zări de departe şi recunoscu numaidecît limuzina care se oprise pe rue du Havre colţ cu poarta liceului Condorcet. Era jumătate argintie, jumătate albastru-verzui. îndărătul perdeluţei, şoferul şi un valet, gătiţi în livrele asortate eu culorile maşinii, aveau o înfăţişare falnică. Joseph sări din maşină şi rămase cîteva clipe nemişcat pe trotuar. Apoi Laurent îl văzu făcînd gesturi cu mîna ca pentru a da dispoziţii, după care coborî în sfîrşit scara metroului.

„Va să zică Joseph şi-a îmbrăcat costumul negru, costumul de om sărac, gîndi Laurent. Nu-ncape îndoială: se vede că a făcut o afacere grozavă şi a pus iar mîna pe sume fantastice".

Tot Parisul ştia că afacerile lui Joseph erau strălucite, mai ales după ultimele întorsături pe care le luase războiul balcanic. Dar Joseph era chinuit de superstiţii. Toţi cei care-l cunoşteau şi careT puteau observa de aproape îşi dăduseră seama în ultimii ani că firea acestui abil om de afaceri evoluase în mod ciudat. Se prefăcea că se teme de meandrele norocului; purta o amuletă de aur în legătura de chei, nu îndrăznea să facă nici o reflecţie asupra vreunui succes fără ca privirea lui îngrijorată să nu caute o bucată de lemn pe care s-o atingă, se temea de numărul treisprezece, cliiar în'liîrtiile din dosare, rostea de douăzeci de ori pe zi o formulă magică şi ocrotitoare luată dinlr-o limbă orientală şi care suna cam aşa: „Puni-askara", ceea ce interlocutorul său nu înţelegea niciodată cum trebuie: lemîndu-se ca nu cumva să-şi însuşească şi alţii reţelele lui, Joseph mormăia în mustaţă ca să nu se trădeze, in sfîrşit, avea un

costum vechi de stofă neagră, jerpelit, aproape scos din uz, pe care-l purta două-lrei zile la rînd, ori de cîle ori dusese la bun sfîrşit vreo operaţie avantajoasă. Era felul lui de a dezarma soarla, de a se mortifica, de a se umili. Nu-şi arunca inelul de aur în mare, ca Poli- crate, tiranul Samosului, totuşi încerca să-şi impună mici lipsuri, să renunţe la anumite aparenţe ale averii, aban- donînd în mod provizoriu, ba chiar pe furiş, costumele frumoase de stofă englezească, ghetele superbe de piele de viţel, mănuşile de piele de porc, fularele enorme de mătase albă, fabricate anume pentru el şi care-l costau cît ochii din cap. Măsura asta de penitenţă avea de altfel două rezultate: pe de o parte Joseph dădea astfel frîu liber elanurilor sale superstiţioase, şi pe de alta, nu-şi pierdea2

*

speranţa că va înşela pe observatorii superficiali cu privire la rezultatele activităţii şi la proporţiile averii sale.

Laurent aflase toate acestea do la domnul Mairesse- Miral, secretarul particular al lui Josepli Pasquier. Dar Laurent uita uneori cine-i procura informaţiile şi-şi admira propria pătrundere psihologică.

„Toată^ lumea mă învinuieşte că sînt distrat, gîndi Laurent. în nenumărate împrejurări, mă port ca un orb, sau cel puţin ca un nătăfleţ. Dar cînd e vorba de Joseph, am fler şi ghicesc totul. Cînd e vorba de tata, miros de la distanţă cea mai neînsemnată dintre performanţele lui. Nu-i de mirare! Am suferit destul din cauza lor... Dar unde a dispărut Joseph?"

Chiar în clipa aceea, Joseph se ivi pe rue d'Amsterdam, drept lîngă Laurent.

— Mă aştepţi de mult? întrebă el.

— Nu, răspunse Laurent, chiar acum am venit. Unde-i maşina?

Joseph făcu un gest nedefinit.

— Maşina? Care maşină? Nu, am venit cu metroul.

„Extraordinar, gîndi Laurent, minte numaidecît. De
ce minte? La drept vorbind sînt şi eu de vină. Oare n-am minţit şi eu cînd l-am lăsat să creadă că am sosit chiar acum şi că nu l-am văzut coborînd din limuzină?"

Joseph îl trase pe Laurent după el şi porni în sus pe rue (1'Amsterdam. Tînărul îl întrebă:

— De ce m-ai chemat?

— Am să-ţi răspund numaidecît, rosti calm Joseph. în primul rînd: că nu te deranjez niciodată degeaba. în al doilea rînd: că e vorba de un lucru serios, în al treilea rînd: că nu te ţin mai mult de o oră, în al patrulea rînd: că, în ciuda aerului tău posomorit, îmi face oarecare plăcere să te văd din cînd în cînd în particular. Nu, nu te deranjez niciodată degeaba: ştiu cît de preţios e timpul. Pînă şi timpul visătorilor are valoare.

— Ilaide, haide, nu trece la atac.

— Nu-i un atac. Nu-i dispreţuiesc pe visători. Visez şi eu în felul meu, cînd mă apucă.

Joseph îl luă pe Laurent de braţ cu un gest prietenesc şi atît de natural, încît celălalt rămase surprins. „Se vede că m-am înşelat, gîndi ol. Cînd are gesturi de prietenie, înseamnă, de obicei, că e mîhnit şi că are nevoie de compătimire. Nu ştii niciodată ce să crezi despre tipul ăsta".

— Nu mă cunoşti bine, frăţioare, murmură Josepli Pasquier, sprijinindu-şi capul de umărul lui, cu un gest intim şi îndurerat.

Joseph era mai înalt şi mai gras decît fratele lui. Avea un gît musculos, o faţă mare şi energică, împodobită cu o mustaţă de culoare închisă, tunsă americăneşte, ochi de un albastru boreal, stăruitori, îngrijorători, o voce puternică, gravă, care începuse deodată să tremure.

— Crezi că mă cunoşti, reluă el, dar nu mă cunoşti, în primul rînd pentru că nu mă iubeşti.

— Haide, spuse Laurent cu un aer stînjenit, lasă sentimentalismele.

Joseph ridică fruntea, privi cîteva clipe printre acoperişurile caselor cum se scurgea fluviul cerului şi spuse liniştit:

— Aş vrea să fac ceva neaşteptat, ceva extraordinar.

— Ia te uită, ia te uită, spuse Laurent: te plictiseşti?

Joseph clătină din cap, cu un aer mirat.

— Dacă mă plictisesc? Nu, zău că nu, asta nu mi se întîmplă niciodată, totuşi...

Lovi cu degetul gros în pălăria lui tare, îi strică echilibrul, apoi continuă:

— Nu mă plictisesc, dar aş vrea să fac ceva neprevăzut, ceva care să fie neprevăzut în primul rînd pentru mine, evident.

— Ce anume?

— Nu ştiu, nu pot să spun. Ceva care să-mi facă plăcere.

— Va să zică nu-ţi mai place să cîştigi bani? strigă Laurent cu amărăciune.

Joseph făcu un zgomot uşor, pe care-l repetă, trăgînd aerul în spaţiul dintre limbă şi dinţii din faţă:

— Ţţţ, ţţţ, ţţţ! Bietul meu Laurent, dă-mi voie să-ţi spun că ai o părere absurdă despre bani. Bineînţeles că numai asta contează, ţi-am spus-o de mii de ori, deoarece cu bani poţi căpăta orice; dar sînt momente în viaţă cînd îţi spui că poate asta nu-i totul. Stai puţin, umbli prea repede şi strada asta blestemată e în pantă.

Laurent aruncă o privire piezişă asupra lui fratesău, o privire uimită şi interesată, apoi spuse zîmbind:

— Ai cam început să capeţi burtică.

— Da, spuse Joseph clătinînd din cap, ceea^ce dovedeşte că nu sînt un adevărat bogătaş. Adevăraţii bogătaşi mănîncă, beau, înfulecă, nu-i doare stomacul şi rămîn slabi. Eu nu sînt decît un amator.

— Felicitări amatorului, spuse Laurent. Mi s-a spus că ai douăzeci de milioane, fără să mai punem la socoteală bunurile imobile.

Joseph îl apucă pe Laurent de braţ:

— Taci din gură, nenorocitule! Cine ţi-a spus prostiile astea? Vorbeşti şi tu! Arunci vorbe în vînt! Ce-i mai grav e că ar putea să te audă cineva. Gura! De altfel, am ajuns.

— Dragul meu, tot nu mi-ai spus unde vrei să mă duci.

— Ah! Ai să vezi tu singur.

Cei doi fraţi se opriseră în capătul de sus al străzii Amsterdam, care dădea spre Place Clichy, în faţa unei case burgheze, cu înfăţişare veche şi modestă. Laurent şopti deodată cu o voce îngrijorată:

— E o poveste de-a tatii?

Şi cum Joseph nu spunea nimic, Laurent bătu de cîteva ori cu piciorul în pămînt.

— Pariez că iar e vorba de ceva foarte neplăcut.

Joseph clătină încet din cap.

— Nu ştiu. Nu ştim. Să nu ne aprindem.

îi arătă cu degetul o placă emailată fixată de o parte a porţii, placă pe care se putea citi:

INSTITUTUL PROFESORULUI DE NESLES etajul al IlI-lea
ÎN FIECARE DIMINEAŢĂ DE LA NOUĂ LA DOUĂSPREZECE

— Să urcăm, spuse Joseph. Uită-te bine la toate. Principalul e să ne lămurim. S-ar putea să fie un lucru curăţel şi chiar onorabil.

— Dar cum ai descoperit asta? şopti Laurent.

— Nu ştii că am un serviciu de informaţii? Şi apoi, eu citesc ziarele. Eu ştiu totul. Asta-i meseria mea.

Un covor jerpelit era aşternut pe scara care urca într-o penumbră prăfuită.

— Dar ce-o să facem? mai spuse Laurent.

— Ei bine ! O să facem un fel de inspecţie. Ştii prea bine că avem totdeauna motive să fim prudenţi cînd e vorba de el, prin urmare, trebuie să ne informăm. Iată şi etajul al III-lea. Vino după mine şi nu spune o vorbă.

Pe palierul îngust şi lung dădeau două uşi; pe una din ele era o placă asemănătoare cu cea de pe poartă.

— Vezi, murmură Joseph, nici măcar nu s-a ostenit să găsească un pseudonim.« A luat numele satului natal. Aşa am descoperit totul. Bine. Am să sun.

Auziră o sonerie, apoi paşi scurţi şi grăbiţi. în cele din urmă, o fată cu fusta prinsă în ace deschise uşa şi-i pofti pe vizitatori într-un fel de anticameră.

— Intraţi împreună sau separat? întrebă ea.

— împreună, murmură Joseph.

— Bine, spuse fata, intraţi mai întîi în salon. Am să-l anunţ pe profesor.

Cei doi fraţi fură introduşi într-un salonaş foarte mic, care dădea pe o curticică neagră de funingine, unde doi copaci se sileau să înmugurească. în mijlocul camerei se afla o măsuţă Ludovic al XV-lea, pe care erau împrăştiate prospecte şi broşuri. Patru sau cinci scaune desperecheate umpleau restul de spaţiu liber. Pe pereţi atîrnau cîteva gravuri din secolul al XVIII-lea: *Biletul de dragoste, Lecţia de muzică.*

Atenţia lui Laurent fu atrasă numaidecît de o broşură răspîndită în mai multe exemplare pe masă. Luă una şi citi:

PROFESORUL GUILLAUME DE NESLES
Doctor în medicină Secretul prestigiului personal

Dedesubt mai scria:

DEVENIŢI PUTERNICI ŞI BOGAŢI.
CE SĂ FACI CA SĂ REUŞEŞTI IN VIAŢĂ. TIMIDITATEA E DOAR O BOALĂ.
VIITORUL APARŢINE ÎNDRĂZNEŢILOR.

Printre broşuri se zăreau nenumărate prospecte pe care Laurent citi următoarele cuvinte în litere de-o şchioapă:

TIMIDITATEA ÎNVINSĂ. TRATAMENT ÎN ZECE ŞEDINŢE ADMINISTRAT DE UN PROFESOR MEDIC.

— Ah! murmură Laurent foarte încet, îmi închipuiam eu că e grav. Îmi închipuiam eu că iar e vorha de o catastrofă.

Joseph ridică din umeri şi răspunse în şoaptă:

— Nu se ştie. Nu te agita.

In clipa aceea, o uşă se deschise şi doctorul Pasquier apăru. Purta un halat alb, strîns în talie şi foarte bine croit. Cu o mînă îngrijită, îşi trăgea mustăţile lungi, de un galben auriu, care în ciuda vîrstei refuzau vitejeşte să albească; părul, împărţit de o cărare în mijloc, avea o culoare neliotă- rîtă pe frunte, dar se rotunjea înaripat şi fîlfîia graţios, ca părul tenorului Gapoul, pe care doctorul îl admirase în tinereţe. Ochii de un albastru matinal luminau un zîmbet ironic şi obraznic.

— Ah! Bravo, spuse el cu voioşie. Doi clienţi deodată. Asta zic şi eu că înseamnă noroc. Va să zică, dragii mei, sînteţi timizi. Nu zău! E o noutate interesantă. Poate că vreţi o lecţie...

— Haide, tată, spuse Joseph, ce-ar fi să isprăveşti cu glumele?

— Dragul meu, dacă n-am glumi cîte puţin, mă întreb ce am putea face, fiindcă nu văd, zău, ce căutaţi aici.

— Venim să te vedem, tată, pur şi simplu.

— In cazul ăsta, băieţi, intraţi în cabinet. N-aş vrea ca dactilografa mea să fie la curent cu micile noastre ciorovăieli. Hai, intraţi amîndoi.

Doctorul ridică draperia cu o mînă şi-şi împinse fiii în camera destul de spaţioasă, dar cu foarte puţină mobilă, pe care o desemnase sub numele de cabinet.

— Luaţi loc, spuse el cu un suspin lung şi muzical, care pe vremuri constituia preludiul la toate certurile clanului. Luaţi loc. Dacă aveţi intenţia să-mi faceţi şi de data asta o scenă de familie, lucru pe care daţi-mi voie să-l consider caraghios, trebuie să începem prin a ne aşeza, ceea ce ne va îngădui să ne ridicăm în picioare în momentele de mare elocvenţă.

— Tată, bolborosi Laurent, n-am venit să-fi facem o scenă, ci numai să aflăm, să înţelegem.

— Tu, dragul meu, i-o reteză doctorul, ai putea să te înscrii pentru un tratament complet în institutul meu, fiindcă mi se pare că nu ţi-ai învins încă timiditatea înnăscută. Articulează cuvintele, articulează, băiete. Nici nu ştii măcar să pronunţi cum trebuie cuvîntul tată. Elimini din consoana t o bună parte din forţa ei explozivă. T... t... lipeşte-ţi limba de rădăcina dinţilor şi pe urmă depăr- teaz-o brusc.

— Să fim serioşi, spuse Joseph. Am venit...

— Ah! Văd eu, văd. Aţi venit nu chiar să mă supravegheaţi, dar ca să aflaţi ce fac în această rue d'Amsterdam. V-aţi spus că am născocit ceea ce voi numiţi cu siguranţă încă o nebunie şi aţi venit, cum spuneţi, să vă băgaţi în micile mele treburi un nas filial, respectabil şi burghez. Credeţi, poate, că tatăl vostru învîrteşte ceva dezonorant şi nu sînteţi prea liniştiţi. Ei bine! scumpii mei fii, daţi-mi voie să vă declar că mă faceţi să rîd.

Doctorul Pasquier începu să se plimbe încoace şi-ncolo, cu mîinile în cordonul halatului, cu mustaţa zbîrlită şi mobilă ca nişte lăbuţe de păianjen. Bombăni:

— îmi vine a crede că n-aveţi decît un singur gînd: să nu mă lăsaţi să-mi trăiesc viaţa şi să-mi încerc norocul. Vreau să trec peste primele piedici. Vreau să cîştig bani, aţi înţeles? Pe urmă, toată lumea va şti cine sînt şi am să arăt ce pot.

— Anul trecut ai vrut să scrii cărţi, să ajungi un mare scriitor, spuse Joseph. Ba chiar ai publicat un roman.

— Dragul meu, m-am lăsat dus de nas de un fel de pirat. De fapt, a încercat doar să mă ducă de nas, dar n-a reuşit de tot... Ca să fii cineva în literatură, trebuie în primul rînd să fii bogat, să dai mese, supeuri, să primeşti în casă dansatoare, prinţi şi diplomaţi, să te duci la editori în trăsuri cu doi cai, într-un cuvînt, să arunci bani pe fereastră. Uitaţi-vă la Sardou, care are palate, proprietăţi şi servitorime. Uitaţi-vă la Piostand, care trăieşte ca un nabab. Gîndiţi-vă la Bataille, prăpăditul ăsta; se pare că la masă, îşi instalează invitaţii în fotolii de marmură albă, ceea ce le dă cu siguranţă guturai, dacă sînt cumva sensibili. Toţi tipii ăştia, dragul meu, au reuşit în literatură pentru că aveau bani. Asta e! Ca să cîştigi bani, trebuie mai întîi să-i ai şi nu tu eşti acela, Joseph, care ai să-mi spui că n-am drepiate.

— De acord, dar...

— Dragul meu, nu există nici un dar. Prin urmare, mi-a venit o idee. Nu ideile îmi lipsesc.

— Şi vrei să te laşi de literatură?

—■ Ba de loc! Vreau întîi să cîştig destui bani, să fac o mică avere şi să mă apuc iar de literatură, avînd muniţii. Să nu credeţi că sînt inconsecvent; dimpotrivă, sînt consecvent în cel mai înalt grad. Ca să-mi scriu a doua carte, trebuie să călătoresc puţin. Da! Am nevoie de documentare directă ! Eu sînt consecvent. In locul meu, alţii s-ar fi descurajat. Ei bine! Cu mine se întîmplă tocmai pe dos: cu cît mă lovesc de mai multe piedici, cu atît am mai multă nevoie să le înlătur. Prin urmare, mi-a venit o idee...

Doctorul se opri în faţa fiilor săi, îşi mîngîie cu o mînă visătoare bărbia perfect rasă, coborî glasul şi continuă cu un fel de bucurie:

— Vă asigur că e o idee frumoasă. Păcat numai că n-am avut fonduri! Dacă aş fi putut să mă instalez pe boulevard Haussmann sau chiar pe Champs-Elysees, înlr-o casă cu ascensor şi covoare luxoase! Dacă aş fi putut sa mi cumpăr mobilă modernă cu birou american, dacă aş fi avut telefon, dacă aş fi avut

posibilitatea să-mi fac reclamă, mult mai multă reclamă decît fac acum...

Domnul Pasquier se lăsa în voia visurilor. Laurent spuse cu glas scăzut:

— Eşti doctor în medicină. Am impresia că demnitatea ştiinţei...

— Lasă, lasă... strigă domnul Pasquier. Nu şl ii ce spui, bietul meu Laurent. Crezi poate că sînt un şarlatan, că mă gîndesc numai la bani? Nu mă cunoşti, băiatule. Am studiat problema. Am pus la punct o metodă. Ceea ce fac eu e tot atît de ştiinţific, ba chiar mai serios decît ceea ce fac alţi profesori, la Sorbona, do pildă.

— Dar atunci, fată, de ce să nu-ti păstrezi...

— Taci, Laurent, mîrii Joseph. De data asta lasă-l să vorbească. Ceea ce spune e destul de interesant.

— De ce să nu-ţi păstrezi numele tău adevărat, reluă cu încăpăţînare Laurent, de ce să ia toată povestea asta un caracter... mă rog, un caracter...

— Dragul meu, spuse doctorul cu un zîmbet îngeresc, am făcut-o de dragul vostru. Am vrut să am mai multă libertate de mişcare. Mă gîndisem întîi să-mi iau numele Pasquier de Nesles. Poate că aţi fi făcut gălägie. M-am intitulat profesorul de Nesles, fiindcă, trebuie să vă mărturisesc, o particulă are un anumit farmec, anumită patină, anumită ţinută... Intră! Ce doreşti, domnişoară?

Fata cu fusta prinsă în ace, despre care doctorul spusese că e dactilografă, se ivise în uşă.

— Domnule profesor, spuse ea, e cineva în salon.

— Pentru consultaţie?

— Da, un tînăr de vreo douăzeci şi cinci-treizeci de ani, spune că a citit anunţul.

Doctorul se reculese o clipă, apoi rosti deodată, cu ochi strălucitori:

— Domnişoară, fii bună şi dă halate acestor domni, care sînt nişte cunoscuţi ai mei. O să vă puneţi amîndoi halate şi o să luaţi loc, unul aici, celălalt dincolo. Să vă prefaceţi că aveţi un carnet de note, că scriţi cîte o reţetă, că ţineţi fişele la zi, sau că sînteţi elevii mei. Alia! Aţi vrut să vedeţi! Bine! O să vedeţi că n-am nimic de ascuns. Pofteşte-l pe tînărul acela.

Joseph şi Laurent îşi îmbrăcară halatele şi se instalară de o parte şi de alta a biroului. Tînăra dactilografă se întoarse, împingînd un băiat cu păr auriu, cu faţa proaspătă şi plină de pistrui.

— Luaţi loc, spuse profesorul.

Tînărul se aşeză pe un scaun, în mijlocul încăperii. Dactilografa se retrase discret.

— Domnii aceştia sînt asistenţii mei, mai spuse profesorul. Bine. Aşezaţi-vă mai comod. Pe ambele fese, domnule, e foarte important. Cum vă numiţi? Repetaţi... Repetaţi încă o dată. Începutul începuturilor e să ştii să-ţi spui numele. N-am înţeles prea bine. Aţi spus Jules Baubiache?

— Da, domnule, Jules Baubiache.

— Nu-i vina dumneavoastră, dar nu-i un nume potrivit pentru un om timid. E un nume caro nu te ajută. Jules e un prenume nenorocit. E drept că l-a purtat şi Cesar, dar a fost desconsiderat de jargonul militar. Va trebui să-l schimbăm. Nimic nu vă împiedică să vă numiţi, de pildă, César Baubiache. Şi Baubiache, care e un nume cam ridicol, devine dintr-o dată savuros şi şmecher. Bine. Ce profesie aveţi?

Tînărul plecă o clipă capul, de parcă ar fi vrut să-şi ia avînt şi spuse:

— Funcţionar de bancă.

— Da. Şi vreţi să faceţi un tratament împotriva timidităţii?

— Adică... Da, exact...

Tînărul nu era bîlbîit, dar, din cînd în cînd, părea că se opreşte în faţa unor anumite cuvinte cu adevărată descurajare, că dă înapoi şi că sare la întîmplare.

— Tratamentul e metodic, spuse domnul Pasquier, şi e compus din trei părţi. Prima parte constă în exerciţii practice, în total zece lecţii, pe care am să vi le predau eu. A doua parte va fi lectura unei broşuri, al cărei autor sînt, broşură referitoare la prestigiul personal, la fundamentarea şi la diferitele lui modalităţi. In sfîrşit, aceste operaţii sînt completate de o medicaţie specială, administrată sub formă de pilule şi de vin întăritor, căci timiditatea e o boală şi trebuie s-o atacăm prin toate mijloacele

terapeutice. Secretara v-a spus care sînt condiţiile tratamentului. Dacă ne învoim, putem începe numaidecît.

Tînărul clătină din cap energic de două-trei ori. Făcea numeroase eforturi pentru a-şi înghiţi saliva care-i umplea gura, în timp ce mîinile lui, instalate pe genunchi, tremurau vizibil.

— Domnule Baubiache, spuse doctorul, prima lecţie se referă la intrarea în subiect, la salut, la strîngerea de mînă, la frazele iniţiale. Vă rog să-mi faceţi plăcerea să ieşiţi din cameră. Luaţi-vă întîi pălăria. Veţi ieşi din cameră şi veţi intra frumos înapoi. Bateţi în uşă. Eu vă răspund. Intraţi în cameră şi vă prezentaţi. Bine. Bine. Aşa. Intră!

Ascultînd de indicaţiile profesorului, tînărul ieşise pe culoar şi acum deschisese uşa. Din mijlocul camerei, doctorul, care ţinea o riglă în mînă, îi dădea ordine cu gesturi de îmblînzitor:

— Bine, bine, adică nu-i prea rău. Pălăria mai pe o parte. Nu chiar pe ureche, dar pe o parte. Va să zică intraţi. Faceţi, vă rog, patru paşi energici şi hotărîţi. Încă o dată. întindeţi piciorul, domnule. Bine. Şi zîmbiţi. Cînd v-arn rugat să zîmbiţi, nu m-am gîndit să deschideţi gura. Vreau să spun că trebuie să aveţi un aer amabil, deschis, fericit. Bine. Nu prea mult, nu prea mult. Rotunjiţi braţul şi întindeţi mîna. Atenţie! Mîna trebuie să fie larg deschisă. N-aveţi palma transpirată, ceea ce e un mare noroc. Timizii au adesea palmele transpirate. Poate că însuşi acest amănunt îi face sa fie timizi. Stringeţi mîna pe care v-o întind. Nu vă fie teamă că are să mă doară puţin. Totul să fie plin de sinceritate, de spontaneitate, de forţă firească. Bine. Aţi executat o intrare cordială. Acum vreau să executaţi o intrare hotărîtă, ba chiar triumfătoare. Aşteptaţi totuşi să strig: „Intră!" Pe urmă vă prezentaţi în cameră cu însufleţire. Faceţi ceva mai mult zgomot cu călcîiele! Bine. Acuma, faceţi de două-trei ori „Hm!" Nu, nu, aşa s-ar zice că sînteţi astmatic. Faceţi „Hm!" ca cineva care vrea să-şi dreagă vocea. Duceţi piciorul drept înainte şi scuturaţi discret, dar energic de două-trei ori genunchiul, aşa cum veţi vedea că fac eu.

Doctorul făcu de trei-patru ori „Hm!" cu o voce tunătoare, apoi întinse piciorul cu o mişcare nervoasă.

— Merge binişor. Acum ridicaţi vocea şi faceţi, de pildă, o ofertă de serviciu.

Tînărul păli uşor, înghiţi de două-trei ori şi murmură cîteva cuvinte nedesluşite:

— Domnule, aş vrea... pentru o slujbă.

— Ah ! nu, spuse doctorul. Nu merge de loc. In privinţa gesturilor, ar mai merge, deşi aş avea destule de spus. Cît despre dicţiune însă, trebuie să luăm totul de la început. In primul rînd, nu scuipaţi, aţi înţeles? înainte de începerea convorbirii, scuipaţi discret în batistă. Stropii de salivă dăunează foarte mult convorbirilor între patru ochi. După aceea, vorbiţi pe ton ridicat, muşcător, agresiv. Pentru a înlesni treaba, şi în mod cu totul excepţional, voi face întîi cu dumneavoastră exerciţiile lecţiei numărul patru, exerciţiile cu scandalul. Vă rog să înţelegeţi ce vreau să spun, domnule, trebuie să-mi aduceţi învinuiri şi să-mi spuneţi lucruri foarte neplăcute. într-un cuvînt, trebuie să mă înjuraţi, domnule. Pur şi simplu pentru a înlesni dezvoltarea unor virtuţi agresive şi a unei elocuţiuni de luptă.

— Dar, spuse tînărul, care se făcu deodată stacojiu...

— Dragă domnule, nu vă temeţi de nimic, trebuie să înţelegeţi că-i vorba doar de o ficţiune menită să dezvolte în dumneavoastră anumite dispoziţii războinice, care, după cît am impresia, vă lipsesc cu desăvîrşire. Haide, nu vă temeţi. Presupuneţi că v-am refuzat o slujbă pe care aţi cerut-o şi încercaţi să mă intimidaţi şi dumneavoastră. Gîndiţi-vă că în această materie, ca în oricare alta, cea mai bună posibilitate de a vă învinge timiditatea naturală este să vă intimidaţi adversarul sau, mai bine ?is, partenerul. Iată! M-am aşezat în fotoliul din faţa biroului şi aştept să mă atacaţi.

Tînărul îşi răsuci de două-trei ori pălăria între degetele tremurînde, făcu eforturi mari ca să-şi stăpînească tulburarea, apoi bolborosi cu o voce stinsă:

— Mi-aţi promis o slujbă... Nu-i frumos... speram hm... hm... că o să vă gîndiţi la mine... Nu, zău că nu-i frumos.

Doctorul Pasquier sări în sus. Rîdea şi-şi lovea mîinile una de alta.

— Nici vorbă de aşa ceva. Daţi-mi voie să vă indic eu tonul, mişcarea şi să vă dau chiar unele sugestii de vocabular. Acum aşezaţi-vă şi luaţi exemplu. Încep: „Dom'le, am făcut firmei pe care o conduceţi onoarea de a solicita un loc printre colaboratorii săi. La cererea mea, dom'le, aţi crezut întîică văputeţi permite să răspundeţi printr-o tăcere necuviincioasă, apoi, după un demers mai stăruitor, prin ceea ce se numeşte un refuz. Ei bine! dom'le, aflaţi că sînt încîntat să nu mă angajez la o firmă care se bucură de o reputaţie dezastruoasă în oraş. Aflaţi că sînt mai ales încîntat de a nu trebui să consider drept şef direct şi personal un om despre care cred că e o pnşlama şi un bădăran, căci sînteţi un bădăran, dom'le, şi aş mai putea spune şi altele, dom'le..."

Ajuns aici, doctorul Pasquier se opri brusc, coborî glasul, zîmbi, îşi recăpătă sîngele rece cu o uşurinţă miraculoasă şi spuse, făcînd o piruetă:

— In cazurile grave, puteţi rosti şi termenul de încornorat, care sună frumos şi produce cel mai grozav efect. Numai că trebuie să examinaţi întîi mutrele. Vă rog să reîncepeţi exerciţiul şi să-mi adresaţi o cuvîntare scurtă, dar bine simţită. Vă rog insă ca nici măcar în această împrejurare fictivă să nu folosiţi în legătură cu mine termenul de încornorat: cred că nu l-aş putea suporta. Ar fi peste puterile mele. Haideţi, curaj, scumpul meu!

Tînărul se ridică, scuipă în batistă, făcu doi paşi înainte, îşi zvîrli pălăria pe jos şi spuse îngălbenindu-se deodată:

— Mi-aţi promis o slujbă. Nu mi-aţi dat-o. Sînteţi un porc, un hoţ, un escroc, un apaş. Nu ştiu... nu ştiu... nu ştiu ce mă împiedică...

— Stop ! strigă doctorul ridicînd mina cu un gest autoritar. Stop ! merge mult mai bine. Dar nu vă aprindeţi. Am mai remarcat şi altă dată că exerciţiul

numărul patru c cam primejdios cu novicii. Şi apoi, fiţi atent la cuvîntul hoţ. Uneori are anumite consecinţe. Spuneţi de pildă aşa: „Aş putea să afirm că sînteţi un hoţ, dar n-o fac", în felul acesta rămîneţi invulnerabil faţă de Justiţie. Aha! Sînteţi un adevărat timid: deveniţi numaidecît violent. Iată de ce am să vă prescriu la început reţeta numărul doi, cea care nu conţine nucă vomică. Puteţi să veniţi şi mîine?

— Da, domnule profesor.

— Foarte bine, vom trece numaidecît la exerciţii mai variate. Lecţia a şasea şi lecţia a şaptea se referă la relaţiile cu femeile... Vreau să spun relaţiile sociale de tip curent, în privinţa celorlalte relaţii, nu vă voi putea da decît sfaturi discrete. Sînt deosebit de delicate. Ultima lecţie e consacrată plecării, adică artei de a ieşi dintr-o cameră, de a-ţi lua rămas bun, de a te despărţi de o amantă sau de un prieten. Veţi vedea că-i pasionant. Nu vă ascund că aţi făcut un debut destul de bun. Fiţi liniştit: nu sînteţi incurabil. Dactilografa mea, are să vă dea un exemplar din broşură, exemplar care vi se potriveşte. Cît despre onorarii, tot cu dactilografa mea veţi trata. Trebuie să recunoaşteţi că aţi şi început să vă simţiţi mai bine.

Tînărul izbucni în rîs.

— E adevărat, spuse el, e adevărat. Mă simt mai bine.

Doctorul îşi puse mina pe umărul liiiărului cu un gest
părintesc şi spuse:

— Am cunoscut timizi de o sută de ori mai greu de tratat decît dumneavoastră, şi care intră azi în biroul unui ministru tot aşa de liniştiţi ca într-o tutungerie. Pe mîine, domnule Baubiache. Legănalivă uşor pălăria cu mîna stîngă, puneţi o clipă mîna dreaptă în buzunarul pantalonilor. O scoateţi uşurel şi mi-o întindeţi cu un gest suplu şi lin, cum vedeţi că fac şi eu. Cu şic, cu simplitate. Bine, merge. La revedere.

După plecarea tînărului client, doctorul se îndreptă fără să spună o vorbă spre o chiuvetă din fundul

încăperii şi începu să se spele pe mîini. Fiindcă Joseph şi Laurent nu scoteau o vorbă, doctorul începu să fredoneze uşurel *Zeiţa şi păstorul,* a cărci arie principală fusese pe yremuri unul din cele mai strălucite succese ale lui Capoul:

Poate că uneori Culeg d
in drum vreo floare Ce-a
smuls-o, visătoare Cu
inîna ci, uşor.

Un sirop de apă îulr-o roză...
Adapă pasărea voioasă...

Doctorul se întoarse iute, puse mina pe prosop ca să-şi şteargă mîinile şi spuse cu modestie:

— Aii '.Timizii! încep să-i cunosc. Unii d intre ei sînt incurabili, chiar după metoda exerciţiilor. Sînt nişte sadici ai timidităţii. Se vede că Ie face plăcere. Alţii sînt nişte pseudo- limizi. După o lecţie-două, arată ca nişte iei. Văd că tăceţi, băieţi.

— Te ascult, spuse Joseph ursuz. în orice caz, nu cred că-i neinteresant.

— în ce te priveşte, Laurent, continuă doctorul, sînt sigur că după tine, toate astea nu-s prea ştiinţifice.

Laurent ridică diu umeri enervat.

— Găsesc că pentru un medic, pentru un medic adevărat, e un fel do comedie.

Doctorul ridică braţele.

— Dragul meu, e comedie în măsura în care toată ştiinţa e o comedie. Află, totuşi, băiete, că-mi dau mai multă osteneală, că-mi cheltuiesc mai multă energie şi că pun mai mult suflet decît confratele din colţ, care urcă pînă la locuinţa pacientului, face o injecţie şi scrie în galop o reţetă de trei rînduri. Vino peste opt zile, ai să vezi cum se prezintă omuleţul ăsta şi ai să-mi spui ce părere ai. Ai să observi numaidecît schimbarea. Ai să-i vezi privirea, atitudinea şi ai să spui că am făcut un miracol. Cînd e vorba de femei, adică de timizii de sex feminin, află că tratamentul e mult mai greu şi mult mai nesigur. Totuşi, unele fac progrese după o singură

lecţie şi izbutesc numaidecît exerciţiul cu scandal, dacă le dai o mînă de ajutor.

Joseph îşi scoase halatul, apoi începu să se plimbe prin cameră cu capul plecat, cu sprîncenele încruntate,

— în definitiv, tată, vorbeşti despre influenţa personală şi despre posibilitatea de a reuşi în viaţă, spuse el. Cine te-ar auzi vorbind, ar putea crede...

Domnul Pasquier întinse mîna şi spuse cu glas liniştit:

— Stai puţin! Stai puţin! şopti el. Ai să dai drumul la o răutate sau poate chiar la o prostie. Ai să spui că am pretenţia să le dau altora metoda de a reuşi în viaţă, deşi ar trebui în primul rînd să mi-o dau mie însumi. După cum vezi, ghicesc destul de bine gîndurile fiului meu Joseph. înţelege* băiete, că n-am reuşit încă, dar că abia de curînd mi-am fixat metoda, că abia acum încep s-o aplic pentru mine însumi şi că am tot viitorul înainte.

Doctorul făcu un efort ca să-şi cînte iar *Zeiţa şi păstorul:*

Un strop de apă într-o roză...

apoi ridică din umeri şi murmură:

— Aşa-i cu profesorii. Te învaţă lucruri pe care ei nu pot să le facă. Pe vremuri, am luat lecţii de canto cu un prim tenor de la Operă, care se apucase de profesorat tocmai fiindcă nu mai putea să cînte. Abstracţie făcînd de asta, arătaţi amîndoi teribil de constipaţi, băieţi. Aţi venit să vedeţi ce învîrtesc pe aici. N-aţi dat dovadă de discreţie exemplară. N-are a face, aţi văzut. Am să vă rog chiar să mă lăsaţi să-mi văd de treabă, fiindcă aştept un alt pacient şi am auzit soneria. Gata! Adio ! Şi fără supărare. Joseph, dragul meu, strînge mîna mai tare, din fericire, nu-ţi transpiră palmele. Şi tu, Laurent, zîmbeşte, spune ceva graţios. Va trebui să vii într-o zi să facem lecţia a zecea. N-are să-ţi strice, şi am să ţi-o dau pe gratis.

Cei doi fraţi coborîră un etaj fără să spună o vorbă. Apoi Joseph se opri pe palier, pufăi cu un aer bosumflat şi spuse cu glas scăzut:

— Casa e dărăpănată, foarte prost aleasă. Ia te uită ce scrie pe uşa asta: *Domnişoara Bouchette, modistă...* Şi dincoace, cartea asta de vizită, *Domnul Ceci, pensionar...* Miroase a mizerie. Cum să faci treabă serioasă în astfel de condiţii? Ai observat sus? Vestibulul e zugrăvit cu imitaţie de marmură şi poartă o semnătură într-un colţ. Uite unde se cuibăreşte deşertăciunea! Nu zău!

33

Joseph scutură din umeri cu un gest descurajat, apoi începu iar să coboare.

— Nu aşa se pot cîştiga bani. Mobila e înfiorătoare. Ai zice că fotoliile stau la pîndă ca să-ţi împingă pernele lor infecte sub fund. Şi de data asta, totul e jalnic, totul e ratat. Numai dactilografa e bine aleasă. E fermecătoare.

— Da, spuse Laurent şi clipi repede din pleoape. E chiar prea drăguţă, mă îngrijorează.

— Să nu exagerăm, spuse Joseph coborînd iar vocea. Tata are alte două menajuri în afară de familia legitimă. Cred că-i ajunge, are şaizeci şi nouă de ani. Nu, ceea ce mă îngrijorează pe mine, e să-l văd pe vrednicul nostru tată că a avut şi el o dată în viaţă o idee grozavă, dar că o ratează.

Cei doi fraţi ajunseseră în stradă şi mergeau la întîm- plare prin mulţimea de pe trotuar, o mulţime compactă, grăbită şi vorbăreaţă, care cobora ca un fluviu pe rue ¿'Amsterdam, stradă înnebunită de răgetele tramvaielor.

— E ora prînzului, suspină Joseph. Toţi oamenii ăştia se duc să mănînce. Tot Parisul se aşază la masă şi sînt sigur că cine-i acum în înaltul turnului Eiffel sau pe terasa Mont- martre aude zgomotul fălcilor şi al nasurilor care adulmecă bucatele.

Laurent nu era atent la această improvizaţie lirică. Spuse cu un aer plictisit:

— Iţi place ideea asta a tatei? Eu unul am găsit-o ridicolă.

— Fiindcă e oarecum înrudită, chiar şi de departe, cu profesiunea ta şi te jigneşte, te umileşte, cum spuneţi voi, ăştia, oamenii de cultură. Ştii doar că nu mă aprind prea repede. Iţi repet: ideea tatei e grozavă pentru că-i permite să fie el însuşi, pentru că nu se plictiseşte, pentru că a găsit prilejul să-şi exploateze darurile fireşti. Chestia asta se aseamănă cu institutele de înfrumuseţare: femeile vor dori totdeauna să fie frumoase, chiar cînd nu vor avea ce mînca. Şi bărbaţii la fel. Vor vrea totdeauna să fie şmecheri, să fie şic, să facă pe craii. Iţi repet că e o idee grozavă.

Şi fiindcă Laurent nu scotea nici o vorbă, Joseph reluă aruncîndu-i o privire piezişă:

— Trebuie să mărturisesc că de data asta aş avea chef să-i dau o mină de ajutor tatei, da, să-l finanţez, să-i dau fonduri mai serioase.

Laurent mergea mai departe şi părea că nu-l aude.

— Ah! Ştiu eu, Spuse Joseph cu un accent plin de convingere, tu nu l-ai iubit niciodată pe tata. Ai ceva împotriva iui. O pică veche. Nu spune că n-am dreptate.

Laurent ridică din umeri şi-şi văzu de drum fără să vorbească.

— Pe vremuri, reluă Joseph, ţi-aş fi cerut să mă ajuţi, fiindcă-i vorba de o faptă bună. Ţi-aş fi cerut să participi la cheltuieli. Dar azi, cunosc situaţia. Şi-apoi, ştiu că eşti lefter. Trebuie să recunoşti, totuşi, că merită să pierzi o oră din timpul tău preţios... băiete.

Laurent se opri brusc şi-i întinse mîna.

— Eu o iau pe rue de Berlin, spuse el, la revedere, Joseph.

— Gata? spuse Joseph cu necaz. Şi eu care-mi spuneam că te iau să mănînci la noi. Ah! Nimic de zis, te pricepi să speli putina. N-ai nevoie de lecţii. Bine, la revedere, dragul meu.

Abia făcuse cîţiva paşi pe rue de Berlin, cînd Laurent auzi pe cineva care alerga după el.

— Stai puţin, şopti Joseph. Voiam să te întreb ceva. Te-ai gîndit la război?

— La ce război?

— Eşti grozav! La războiul cu Germania, dragul meu, ca totdeauna, ca totdeauna. Cum stai cu armata?

— Ei bravo! mormăi Laurent. Pe vremuri spuneai că n-o să avem război.

— Dar vremurile acelea au trecut. Ah! Sînteţi cu toţii la fel. Nu vă gîndiţi la război. Sînteţi nişte gînditori de profesie, numai că nu vă gîndiţi de fapt la nimic. Dacă ai şti să citeşti ziarele printre rînduri şi chiar deasupra rîndurilor, ai vedea că există nenumărate simptome îngrijorătoare: împăratul Austriei e bolnav, regele Angliei va pica acuşica la Paris. De ce? E limpede ca lumina zilei. N-ai văzut ce s-a întîmplat la Abbazia? Italienii, austriecii şi germanii sînt de acord să facă o porcărie. Au

declarat că între guvernele lor exista o perfectă unitate de vederi. Asta miroase a tărăboi. Renta franceză cotează 86,57. Cunosc problemele astea şi-ţi spun să bagi bine de seamă! Nu mă asculţi. Rău faci. Cu atît mai rău pentru tine, nenorocitule. Eu mi-am făcut datoria, te-am prevenit.

—

—

ci A £> Î T O L U L IV

iJRIMA SCRISOARE CĂTRE JUSTIN WEILL. CONSIDERAŢII ASUPRA SUPINULUI $1 A INFINITIVULUI. SINDICALISMUL ŞI NOŢIUNEA DE CALITATE. HIPPOLYTE BIRAULT, NEVREDNIC SUBIECT DE CEARTĂ. AGENTUL ÎN CIVIL. PATRONUL DE BISTRO ŞI NEGUSTORUL DE COVOARE. UN DOMN CARE ŞTIE DE TOATE. DOMNUL LARMINAT ŞI PIFTONUL. ZIUA UNUI COLABORATOR EXEMPLAR. SLUJITORII UMILI AI TEMPLULUI. COMPARAŢII ÎNTRE PSIHOLOGIA LATINĂ ŞI PSIHOLOGIA ROMANCIERILOR SLAVI. O ÎNTREBARE ÎN LEGĂTURĂ CU DOMNUL IIYACINTHE BELLEC.

Dragul meu Justin, te cunosc de douăzeci de ani. E de necrezut, cum ar spune domnul Pasquier, tatăl meu, care are multă imaginaţie şi admiră, deci, ceea ce nu poate imagina singur. Prin urmare, există un loc în viaţa mea pentru acest fapt important: o prietenie de douăzeci de ani. Sînt aproximativ douăzeci de ani, de cînd, într-o seară, plecînd de la liceul Henri IV, ai început să-mi explici în piaţa Pantheonului, că în franceză, cuvintele avînd la origine un verb latin se formau de obicei cu ajutorul supinului şi nu al infinitivului sau al indicativului, cum îşi închipuie opinia publică neserioasă. Nici unul dintre profesorii mei nu mă băgase vreodată cu nasul în această evidenţă filologică. Din acea zi memorabilă, am avut un respect plin de admiraţie pentru cunoştinţele tale. O prietenie lungă, respectul, admiraţia, toate acestea îmi dau dreptul să-ţi spun că, în ce priveşte poziţia mea politică — e stilul lui Justin Weill — judeci ca o pisică. N-am avut niciodată o poziţie politică, nu am şi sper să n-am niciodată în viitor, ceea ce tu numeşti o poziţie politică. Gît despre problemele pe care le ridică

viaţa, sînt hotărît să nu am decît o poziţie umană. Bum! Drept în stomac! Iţi dau nouă secunde ca să te dezmeticeşti.Boala forumului te-a şi atins: vrei să dovedeşti că gîn- direa şi faptele tale merg pe un drum unic şi bine definit... „Cetăţeni, sînt unul şi acelaşi om cu cel din timpul guvernului Grevy... etc. etc." Din fericire pentru tine, din fericire pentru cei ce te iubesc, eşti plin de drăgălaşe contradicţii. Acum trei ani spuneai: „N-am să fac niciodată ziaristică. Prefer să rămîn un poet sărac decît să ajung un ziarist plin de bani". Prietenii tăi ţi-au propus postul de redac- I or-şef la nobilul ziar, la foarte influentul ziar, *VEveil de VOuest* şi ai acceptat numaidecît; aveai motive atît de judicioase pentru a proceda în acest fel, încît te-am sfătuit şi eu să accepţi. M-ai părăsit ca să pleci în acea Loire-Inférieure pe care o vei ridica fără întîrziere din starea ei de inferioritate, om al tuturor virtuţilor! în timpul verii lui 1910, spuneai: „Poate că într-o bună zi am să fac politică, dar n-am să mă înscriu niciodată într-un partid". Ce vorbe mari, dragul meu ! Ai fost primit de Jaurès — o oră şi jumătate de convorbire particulară, mă rog matale! — şi chiar a doua zi ai intrat în partidul socialist unificat. Nu face spume la gură ! Nu rupe în bucăţele scrisoarea mea ! Aşa eşti tu, aşa te iubesc. Şi aş putea să-mi continui tirada. Cînd aveam douăzeci de ani, îmi spuneai cu ochii în lacrimi şi cu gura plină de salivă: „Numai prin convingere, numai prin convingere !" Pe urmă, ne-am dus în Deşertul nostru de la Bièvres, am făcut ca atîţia alţii mica noastră experienţă de viaţă de falanster şi, cînd am terminat cu ea, tu băteai cu pumnul în masă şi strigai: „Autoritatea! Nu mai vreau să ştiu decît de autoritate !" Astăzi, ne-am întors la tonul mieros şi la predică. îmi scrii: „Fii blînd, prudent şi drept". Ce rost are acest mesaj apostolic, tăticule? Şi asta în legătură cu o poveste despre care nu ştii mai nimic şi despre care rău am făcut că ţi-am scris în grabă două vorbe, la sfîrşitul sfîrşitului ultimei mele scrisori.

Te avînţi în generalizări riscate, de unde deduc, frăţioare, că politica e pe cale să te scrîntească. Un muncitor care nu face treabă bună e un muncitor

care nu face treabă bună, atît şi nimic mai mult. Dacă un muncitor nu face treabă bună, nu reprezintă poporul, e o plagă, o nenorocire pentru popor. Am admiraţie pentru unele rezultate ale sindicalismului, cu condiţia ca sindicalismul să nu piardă noţiunea de calitate şi să nu vrea să adune mere cu pietre.

Un laborant prost e cu totul altceva decît un muncitor prost, e un fel de trădător, de care ştiinţa, care are şi aşa destule prilejuri să facă greşeli, trebuie să se ferească.

Ţi-am spus că domnul Birault e un colaborator prost. Atunci tu mă sfătuieşti numaidecît să fiu indulgent, om sensibil ce eşti ! Te recunosc foarte bine. Vechea noastră prietenie aduce cu o veche căsnicie. Eşti totdeauna preocupat de grija de a restabili echilibrul. Gînd vezi că sînt fleaşcă, îmi spui: „Fii energic !" Şi îndată ce dau dovadă de energie, suspini: „Potoleşte-te!" Asta-i grozav! Ţi-am scris aşa, în treacăt, că noul meu laborant părea un incapabil — numai aşa, aproape fără comentarii — şi drept răspuns, tu îmi trînteşti o tiradă, lirică de altfel, asupra relaţiilor dintre capital şi muncă. E o mare exagerare, în primul rînd pentru că eu nu reprezint, în nici un fel, capitalul şi, în al doilea rînd, pentru că llippolyte Birault lucrează prea puţin şi prea prost pentru a merita să joace un rol de figură simbolică in furtunosul duet pe care-l alcătuim noi doi.

Poate că n-aş fi atît de sever pentru acest Birault, care e un nedemn subiect de dispută pentru noi, dacă nu mi-ar fi fost recomandat, ba chiar impus, de nătăfleţul acela de Larminat, directorul meu general.

Acum vreo zece zile, domnul Larminat mi-a comunicat că-mi găsise un colaborator model şi că acest personaj excepţional venea de la Dousserin, care e profesor la Sor- bona. Hippolyte Birault s-a prezentat chiar în aceeaşi zi, îndată după-masă. Venisem de la restaurant undemîncasem singur. Te asigur că eram foarte liniştit şi că nu mă durea stomacul: treisprezece ani de birt nu m-au betegit încă prea tare în această privinţă. Pe scurt, mă pregăteam tocmai să mă apuc de lucru, cînd am auzit bătînd în uşă. Uşa se deschide şi văd că apare

un domn destul de gras — în vîrstă de vreo patruzeci şi cinci de ani, poate ceva mai mult, poate ceva mai puţin, nu ştiu precis — cu un pachet învelit în hîrtie de ziar sub braţ şi purtînd pe cap o pălărie tare care arăta nu ca mitra superbă a fratelui meu Joseph, ci mai cu- rînd ca drăgălaşa cupolă a domnilor poliţişti cînd sînt în civil. Pentru a-ţi întregi imaginea, adaug o pereche impunătoare de ghete cu ţinte. Individul face un pas, închide uşa, îşi scoate pălăria şi schiţează un zîmbet. Îmi termin dintr-o privire examenul: văd nişte mustăţi groase lăsate în jos, un păr uns cu alifie, rar dar lunguţ şi pieptănat pe spate, un obraz brăzdat de vinişoare roşii, o burtă respectabilă, cămaşa răsucită într-un colac mititel între jiletcă şi pantaloni şi-mi rectific aprecierea: înlocuiesc tipul de poliţist în civil cu tipul cîrciumar. Individul zîmbeşte a doua oară — zîmbetul lui pare inexplicabil de unsuros din cauza brian- linei de pe cap — şi-mi spun: „E un agent comercial. Vine să-mi propună rufărie sau pastă pentru curăţatul alămurilor. Cum de l-au lăsat pe tipul ăsta să ajungă pînă la mine?" Atunci tipul face un al treilea zîmbet pe care-l întovărăşeşte de un clipit din pleoape şi eu îmi spun: „Nu-i un tip din poliţia secretă, nici un cîrciumar, e un negustor de covoare".
Si-l întreb: ›

— Ce doriţi?

Vizitatorul face o plecăciune, salută şi spune:

— Eu sînt noul dumneavoastră laborant.

Trebuie să-ţi mărturisesc că prima impresie n-a fost prea favorabilă. Aşteptam de două săptămîni un laborant, aveam nevoie urgentă de un laborant. Mi-am spus în gînd doar atît: „Va să zică ăsta e! Foarte rău!" Casă corectez judecata asta sumară, am spus o frază amabilă, nu prea ştiu ce, o frază de bun venit. Ba chiar am adăugat prieteneşte:

— Cînd începeţi lucrul?

A urmat un nou zîmbet:

— Chiar azi, dragă maestre.

Am simţit că roşesc. In primul rînd, nu sînt la vîrsta la care să pot primi pe bună dreptate titlul de maestru. Pe urmă, lucrul acesta nu se face niciodată în lumea noastră. Niciodată, dar absolut niciodată,

un laborant n-are să-i spună şefului său: „dragă maestre". Iţi repet că m-am înroşit. Mi-am dat seama aproape imediat că tipul îmi examina roşeaţa cu o curiozitate care mi-a displăcut, zău. I-am răspuns cu oarecare bruscheţe:

— Ţi-aş fi foarte recunoscător dacă nu mi-ai spune „dragă maestre".

Individul a strîns buzele, a luat un aer înţepat, apoi a mişcat din urechi ca un cal şi a spus:

— Foarte rău ! Foarte rău! Spuneam aşa ca să vă dovedesc consideraţia mea. Cum să vă spun?

— Domnule, pur şi simplu.

— Bine, domnule.

Urmează o clipă de răceală, în timpul căreia îmi închei şi-mi deschei halatul. Apoi mă hotărăsc să-l întreb:

— Cum te numeşti?

Tipul zîmbeşte unsuros şi răspunde ţuguindu-şi buzele:

— Birault... Hippolyte Birault.

Dau din cap cu acrul atent al omului care-şi fixează cu grijă ceva în memorie, cînd colo, individul adaugă:

— Nu mi se spune Hippolyte, mi se spune Bob, totdeauna mi s-a spus Bob.

Am schiţat un uşor gest negativ cu capul, dar n-am răspuns nimic. Există un anumit gen de familiaritate care mă îngrozeşte. Am spus foarte repede:

— Du-te să-ţi îmbraci halatul. Vestiarul e aici, la stînga. După care, am să te duc prin serviciu.

Hippolyte Birault mi-a făcut un salut cu pălăria şi mi-a oferit iar zîmbetul acela, pe care-l cunosc destul de bine acum şi pe care-l suport cam greu. Un zîmbet ironic şi condescendent, un zîmbet care vrea să spună: „Dumneata eşti doctor, şef de serviciu şi celelalte, dar eu sînt mai bătrîn decît dumneata şi am o experienţă de o mie de ori mai serioasă. Admit să fiu de o politeţe exemplară, dar sînt nevoit să te consider un puşti".

ll auzeam învîrtindu-se şi gîfîind ca un bivol în oficiu. Pe urmă a urmat un zgomot neobişnuit, ca şi cum cineva şi-ar fi trîntit ghetele pe care le-a scos

din picioare, apoi iar a oftat şi iar a gemut. în sfîrşit, uşa oficiului se deschide şi văd apărînd un domn Birault în cămaşă, espadrile şi un şorţ albastru, un adevărat şorţ de cîrciumar. îi spun:

— De ce nu ţi-ai îmbrăcat halatul? Cred că e pe măsura dumitale.

Birault răspunde cu sinceritate:

— Nu port niciodată halat din principiu. îmi ajunge sortul.

Şi urmărind direcţia privirii mele, care se oprise pe
espadrile, a mai distilat un zîmbet:

— încălţămintea face prea mult zgomot. într-un laborator e nevoie de linişte.

N-am răspuns nimic. Cum să-ţi explic, scumpul meu prieten, că n-am îndrăznit să protestez? Gîndul că voi avea alături de mine, de dimineaţa pînă seara, un ajutor îmbrăcat ca un cîrciumar, îmi era teribil de neplăcut. Mi-am spus cu oarecare laşitate: „Vedem noi mai tîrziu ce-i de făcut".

Am început să-l plimb prin laborator pe numitul Birault. Trebuie să-ţi atrag atenţia, Justin, că laborantul care lucrează cu mine în mod obişnuit nu iese din clădirea unde mă aflu eu şi unde ai venit să mă vezi de mai multe ori. N-are ce căuta la serviciul de seruri, de pildă, care tot sub conducerea mea se află şi care e complet separat de pavilionul principal. Gînd am început să-mi plimb omul prin laborator, îmi spuneam că nu trebuie să te încrezi în primele impresii, că nişte indivizi de tipul lui Birault sînt uneori de un devotament exemplar, că e totdeauna nevoie de o perioadă de adaptare reciprocă, ce necesită o practică îndelungată, în sfîrşit, încercam să mă liniştesc.

I-am arătat mai întîi laboratorul meu personal şi i-am explicat:

— Aici sînt centrifugele. Trebuie să fii atent la asta, care are o capacitate de un litru de lichid şi care se învîr- teşte foarte repede.

Domnul Birault a zîmbit cu părul, ca să zic aşa, şi a spus cu simplitate:

— Da, da, stiu. Nu vă fie frică. Dati-i drumul! Le stiu

eu pe toate.

S-a uitat la etuvele care sînt de fabricaţie recentă, şi a fredonat:

— Ah! Da! Nu-mi prea plac noutăţile astea. Prefer cum era la domnul Dousserin. Dar nu-i nimic, o să ne obişnuim noi.

Domnul Ilippolyte Birault a contemplat multă vreme menajeria provizorie, unde ţinem animalele de experienţă care trebuie să rămînă sub observaţie şi a spus:

— Ia te uită! Aşa lucraţi dumneavoastră? Ciudat! La noi, vreau să spun la Dousserin, procedam altfel, îmi plăcea mai mult cum se proceda la Dousserin.

Vizita a continuat. Domnul Birault părea că face o inspecţie. îmi spunea: „în locul dumneavoastră, n-aş fi pus găleata de infecte în colţul ăsta. Nu-i comod... în locul dumneavoastră, aş face ca la profesorul Dousserin, aş pune fierbătoarele sub hotă, din cauza vaporilor". Pe urmă a continuat fără nici o tranziţie:

— Profesorul Dousserin, da, ăsta zic şi eu savant.

Mi-a venit să-i spun: „Atunci de ce n-ai rămas la profesorul Dousserin?" Dar n-am spus nimic, fiindcă n-am îndrăznit. Treceam dintr-o încăpere într-alta şi, ori de cîte ori începeam să-i dau vreo explicaţie, Birault îşi repeta refrenul: „V-am spus că mă pricep eu. Nu vă fie frică. Daţi-i drumul".

Am coborît la scrviciul do vaccinuri, unde am doi colaboratori buni şi unde laborantul meu personaj are totdeauna mii de treburi. I-am spus cu multă severitate:

— Ceea ce se face aici, domnule Birault, trebuie executat cu foarte multă conştiinciozitate.

A luat mutra aceea zîmbitoare şi înţepată totodată pe care o are de obicei şi mi-a răspuns:

— Cînd e vorba de conştiinciozitate nu mă întrece nimeni.

Şi a început iar să-mi dea sfaturi. Nu am un sentiment prea rigid al ierarhiei, totuşi, în anumite chestiuni, sînt destul de sensibil. De vreo şase-şapte ani, m-am specializat în problemele referitoare la pneumococi şi la vaccinarea antipneumococică. Domnul Birault mi-a dat a înţelege că, în materie de pneumococi, ştia tot ce e omeneşte posibil să se

ştie. în cursul tiradei sale a rostit de nenumărate ori „dragă domnule" şi tot de atîtea ori „daţi-i drumul 1"

Ce să-ţi mai spun? Cînd am plecat în seara aceea, m-am întîlnit în grădină cu fermecătorul domn Larminat, directorul meu, care mi-a spus:

— Noul dumitale laborant a venit, e un salariat de prim rang.

Am răspuns:

— Se poate, domnule director. O să vedem mai încolo.

Mă pregăteam să plec, cînd domnul Larminat a rostit
cu o voce plină de salivă:

— E extraordinar, dar am primit vreo trei-patru scrisori în legătură cu individul ăsta. Toată lumea îl pistonează.

Cînd domnul Larminat vorbeşte despre ceea ce consideră piston, ochii i se umplu de lacrimi şi sute de cute confidenţiale se ivesc în toate punctele obrazului lui acolo unde nu există încă ridurile obişnuite. Culmea ridicolului, domnul Larminat pronunţă „piftonat"... „Individul ăfta e pif- tonat", astfel încît cuvîntul piston, şi aşa destul de neplă-cut, devine intolerabil.

Scumpul meu Justin, sînt zece zile de cînd domnul Hippolyte Birault lucrează sub ordinele mele. Expresia asta e foarte îndrăzneaţă, fiindcă domnul Birault nu primeşte ordine de la nimeni. Zece zile! încep să mă obişnuiesc cu mirosul espadrilelor lui, care lasă pe mozaicul laboratorului urme mari şi umede. Mă obişnuiesc mai greu cu zîmbetul lui.

Dimineaţa soseşte cu zece sau cincisprezece minute după ora reglementară. Eu încep să lucrez mult mai devreme, îl aud bombănind din uşă:

— E jalnic să ceri unui om de vîrsta mea să străbată jumătate din Paris pentru un salariu mizerabil. Dacă e şi doamna Bob de acord, pînă la urmă, o să ne mutăm.

Se dezbracă şi se descalţă oftînd îndelung. După ce a isprăvit această operaţie, îşi manifestă bucuria

ca o găină care a făcut un ou. De obicei, fluieră *Missouri, Sole Mio* şi *Pe malurile Rivierei.* Am vrut să-i interzic aceste exerciţii dar după ce m-am gîndit bine, m-am abţinut. Mă consolez spunîndu-mi că anumită libertate şi anumită veselie nu pot să strice disciplinei laboratorului. E un pur sofism! Nu spun nimic, numai pentru că n-am curaj. De altfel, n-are rost să pomenesc cuvîntul veselie în legătură cu domnul Birault: nu cunosc nimic mai lugubru decît acest personaj.

Am vrut să văd ce ştie. L-am rugat să-mi confecţioneze nişte pipete, ceea ce, pentru un om cu meseria lui, e de o uşurinţă copilărească. A spart cîţiva metri de tub dar n-a făcut nimic ca lumea. L-am întrebat:

— Te pricepi să lucrezi sticla?

Mi-a răspuns:

— Dragă domnule, ştiam să lucrez sticla cînd dumneata erai la sînul doicii.

Fapt e că am fost nevoit să arunc toate pipetele. De douăzeci de ori pe zi îmi spune cu cea mai radioasă modestie:

— Sper că sînteţi mulţumit de serviciile mele. Nu găsiţi pe toate drumurile oameni ca Birault.

îl supraveghez cît pot. Mă tem totdeauna să nu facă cine ştie ce prostie imensă. Totuşi, ar trebui să fiu liniştit pentru că nu face mare lucru. Cînd îl caut cu privirea, îl zăresc totdeauna în stare de repaus: se scarpină în cap, îşi freacă şalele, îşi face o ţigară, ba chiar citeşte ziarul sau îmi ascute la nesfîrşit un creion. Nu face mare lucru, dar tot schimbă locul obiectelor astfel că trebuie să fac mereu regulă după el. încă un colaborator de acelaşi gen şi n-o să mai am pic de timp să lucrez. Se plînge de reumatism. Cînd trebuie să urce etajele, spune că-l dor genunchii, cînd trebuie să care o greutate, îl dor umerii. Se întoarce «pre mine:

— Dac-aţi fi bun, ce-ar fi să-mi daţi o mînă de ajutor?

Atunci car eu ce ar trebui să care el, că tot merge mai
repede. Ieri m-a rugat gemînd să-l ajut să-şi îmbrace pardesiul. L-am ajutat fiindcă mi-e milă de oamenii

bolnavi, în tot timpul acestei operaţii, zîmbea atît de curios, încît mi-am dat seama că sînt cam nerod. îmi spune adesea cînd şade:

— Dragă domnule, daţi-mi vă rog cristalizorul. Pardon, iertaţi-mă, e din cauza genunchilor...

îi dau cristalizorul. S-ar putea să-l doară cu adevărat genunchii. Totuşi, cînd sună ora de plecare, îşi recapătă în mod miraculos sprinteneala. Din cînd în cînd, produce mici zgomote suspecte. îndată după aceea, mişcă un scaun sau începe să cînte foarte tare ca să mă păcălească.

Iese mereu din încăpere. Cînd e întrebat unde se duce, răspunde cu unul din zîmbetele lui cosmetice de nedescris.

— Mă duc să tai frunză la cîini.

Uneori adaugă rîzînd:

— Mă duc să tai frunză la cîini cu satirul.

Dacă e prost dispus, face un gest cu arătătorul şi spune cu glas funebru:

— Şi prostata! La prostată nu vă gîndiţi, dragă domnule. Se vede bine că pe dumneavoastră nu vă supără prostata.

La zece dimineaţa şi la patru după-masă, domnul Birault ia o gustare. Atunci îşi găteşte tot felul de tocăniţe pe flacăra unui bec Bunsen. într-o zi, a prăjit nişte ceapă. Am crezut că încep să urlu. A simţit că sînt nervos şi nemulţumit şi a murmurat ţuguindu-şi buzele:

— Dragă domnule, trebuie să mănînc şi eu ceva.

Era un răspuns fără replică. Dar să am miros de prăjeală şi de tocană în laborator! Am impresia că-i o profanare.

Uneori se uită la ce fac eu. Rămîne în picioare în spatele meu, lucru pe care nu pot să-l sufăr, şi mă întreabă deodată cu amabilitate:

— Ce tot moşmondiţi acolo?

Moşmondesc? Ce termen! îşi dă seama că nu-nţeleg şi-mi traduce:

— Ce tot trebăluiţi acolo? Asta e!

Nu răspund nimic. Domnul Birault îşi ia mutra înţepată.

In definitiv, mi se pare mereu că n-am dreptate. Prin toată atitudinea lui şi prin reflecţiile pe care le

face, domnul Birault îmi dă a înţelege că sînt un şef rigid, sever, ceremonios, lipsit de cordialitate şi de omenie. Recunoaşte şi tu că e destul de neplăcut.

Zilele trecute am fost pînă la Sorbona. Voiam să vorbesc cu profesorul Dousserin şi să-i cer cîteva informaţii confidenţiale cu privire la Birault. Din nenorocire, profesorul Dousserin e în America de Sud. Nu l-am zărit decîtpe Gilbert Anceaume. Mi-a spus:

— Aha 1 La dumneata a nimerit tipul acela!

A izbucnit în rîs şi a şters-o pentru că-l chemase cineva la telefon. N-am îndrăznit să reiau convorbirea. Am să mă mai duc pe acolo.

Vuillaume vine des pe la mine. E un camarad admirabil. Ieri s-a uitat la Birault şi mi-a spus:

— Ai o răbdare îngerească. Eu l-aş fi dat de mult afară pe tipul ăsta.

Totuşi nu pot să iau o astfel de măsură numai din comoditate personală.

Nu ţi-aş fi spus nimic despre acest ciudat... colaborator, dacă nu m-ai fi enervat — cuvîntul nu e prea tare — cu recomandări, mustrări, consideraţii sociale, care se găsesc cu duiumul în scrisoarea ta.

Dacă ai vrea să înţelegi ceva din micile mele necazuri, despre care rău fac că-ţi vorbesc atît de mult, ar trebui să ştii ce reprezintă în ochii noştri un laborant cu adevărat demn de slujba lui. Maeştrii cei mari, Pasteur, Richet, Berthelot, sînt înconjuraţi de o mulţime de elevi entuziaşti, dispuşi să se devoteze. Găseşti totdeauna în preajma lor pe cineva gata să vegheze zece nopţi la rînd, dacă e nevoie, gata să aştepte, înainte de a se duce să mănînce, sfîrşitul unei reacţii, gata să-şi ofere trupul pentru cutare inoculare grea, gata să rămînă ore întregi lîngă animalele de experienţă pentru a nota simptomele unei infecţii. Rolul acesta îl joacă nişte discipoli care sînt ei înşişi nişte mari savanţi. Aşa, de pildă, a fost Roux în umbra ilustrului său patron. Dar pentru ca totul să meargă bine, chiar în aceste laboratoare ilustre, e nevoie de slujitori cinstiţi, de Oameni scuri dar cumsecade, a căror viaţă nu va fi niciodată încununată de glorie şi care fac ceea ce savanţii nu pot sau nu ştiu să facă: ei joacă rolul pietrelor de zidărie

într-o clădire, a apei în conductă, a focului sub reşouri. Pentru noi, cercetători modeşti, debutanţi care pînă mai ieri am trăit în strălucirea gloriei maeştrilor noştri, laboranţii înseamnă mai mult decît nişte servitori: ei au rang de secretari, de prieteni, uneori chiar sînt o parte din conştiinţa noastră.

Sînt gata să admit că meseria lor nu e prea bine plătită. Mai adaug că nu e lipsită de primejdii — aminteşte-ţi de biata Catherine Houdoire, în cinstea căreia am putea ridica o statuie, statuia martirului anonim. Ca şi doctorii, care îngrijesc de bolnavi, cei care-şi aleg o astfel de meserie trebuie să-şi dea seama ce fac. Ştiu că şi aici, ca pretutindeni, există oameni rătăciţi, oameni care au venit la întîm- plare sau din greşeală, pentru că aveau nevoie să-şi cîştige pîinea şi au acceptat ce s-a putut. Oamenii aceştia nu rămîn cu plăcere printre noi şi, în cele din urmă, ne părăsesc căutîndu-şi norocul în altă parte. Cei care rămîn cu noi au fost însemnaţi. Ei ştiu prea bine că numele lor nu va fi niciodată săpat în plăcile de marmură ale institutelor şi ale şcolilor. Stiu totuşi că, fără ei, stiinta ar fi infirmă si asta le dă o mîndrie foarte legitimă, pe care n-o manifestează, dar pe care noi o respectăm şi de care ţinem seamă.

La spitalul Saint-Louis, cînd lucram sub ordinele bătrî- nului Hallopeau, patronul se consulta totdeauna cu un infirmier numit Gaston cînd era vorba de un diagnostic mai greu. Gaston îşi dădea totdeauna părerea deschis, fără şovăială şi nu greşea. In laboratorul domnului Renaud Censier, era un tip din Auvergne, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, ceea ce e o dovadă de nerecunoştinţă din partea mea. Se pricepea nu numai să includă piesele anatomice, să le selecţioneze şi să coloreze secţiunile, ceea ce nu-i mare lucru, dar examina secţiunile la microscop şi-mi spunea clătinînd din cap: „E un sarcom, şi chiar tare urît". Nu era o vorbă aruncată în vînt.

Cînd ni se întîmplă să ne adresăm unor oameni de talia asta chemîndu-i pe numele de botez, cu familiaritate, nu înseamnă că nu le acordăm în preţuirea noastră un rang foarte ridicat, cel de colaborator. Pe oameni de felul acesta îi putem ruga

să vegheze în lipsa noastră şi să facă la cutare oră, cutare injecţie sau cutare operaţie. Avem în ei o încredere cu atît mai mare, cu cît ştim că sînt dezinteresaţi. Nu vreau să mă înţelegi greşit: cuvîntul dezinteresat nu comportă nici un fel de ironie. Acest termen nobil vrea să spună că nişte slujitori buni n-au intenţia să obţină un profit pentru ceea ce le cerem să facă: ne ajută, îşi împlinesc datoria. Nu sînt totdeauna foarte comozi, ceea ce e destul de firesc: dar le iertăm orice, de dragul calităţilor lor. Oamenii aceştia ştiu că ar fi putut, că ar mai putea şi acum să cîştige mai bine, sau să muncească mai puţine ore dacă şi-ar schimba meseria, dacă ar lucra de pildă într-o uzină. Rămîn cu noi pentru că, în ciuda obligaţiilor, în ciuda constrîngerilor, viaţa pe care o trăiesc alături de noi le pare frumoasă, onorabilă, demnă de a fi trăită. Iată, tăticule, ce înseamnă un adevărat asistent de laborator. Ceilalţi sînt nişte lucrători cu bucata, nişte oameni de corvoadă sau, dacă vrei, nişte simpli salariaţi.

Nu sînt timid în faţa ta, Justin, dar sînt îngrozitor de timid în faţa unor neruşinaţi, în faţa unui Birault, în faţa unui Larmifrat, sau a unui Joseph... Fiindcă lumea e plină de neruşinaţi. Zilele trecute, Joseph mi-a atras atenţia că roşesc ca un copil la orice vorbă. Nu-i frumos din partea lui că mi-a spus asta, pentru că nu mă gîndisem niciodată la această neplăcută dispoziţie a mea, şi acum nu mai pot să nu mă gîndesc la ea. Şi e destul să mă gîndesc ca să roşesc iar, chiar cînd sînt singur, chiar cînd n-am nici un motiv. Poţi să-ţi stăpîneşti muşchii, dar vasele de sînge nu, după cum nu-ţi poţi stăpîni gîndurile şi imaginile. Acesta e secretul timidităţii.

Şi fiindcă veni vorba de Joseph, trebuie să-ţi spun ceva şi-mi pare bine că termin această scrisoare cam amară cu o perspectivă mai odihnitoare, omenească

.Tata s-a apucat de ceva nou. N-am timp să-ţi explic pe îndelete în ce constă această acţiune fantastică. Oricît ţi s-ar părea de bizar, această toană a tatei are oarecare legătură cu timiditatea...

Ah! Nu-i vorba de timiditatea tatei, desigur că nu, ci de timiditate în general, de timiditate privită din punct de vedere patologic. Nu încerca să înţelegi, e prea complicat: o să vorbim în linişte despre asta cînd ai §ă vii la Paris, Află doar că, pentru a se dezvolta cum trebuie, această acţiune a tatei are nevoie de o bază financiară destul de serioasă, cel puţin zece sau douăsprezece mii de franci. Ştii cine-i împrumută aceşti bani tatei? Ghici ghicitoarea mea. Joseph. De altfel, toată afacerea se desfăşoară în cea mai mare taină. Pentru prima oară în viaţă, fratele meu Joseph execută o operaţie în care elementul dominant nu pare să fie numai lăcomia. Îşi dă osteneala să-şi apere rolul şi spune că, din punct de vedere financiar, e sigur de ce face, că ideea tatii i se pare excelentă, că e o investiţie rentabilă — sînt chiar termenii lui. Aşa spune Joseph, dar îl găsesc ciudat de la o vreme. N-am să afirm chiar că e mai încrezător şi mai sensibil, fiindcă ar fi o exagerare: dar nu mai e veşnic agresiv. în anumite prilejuri, vorbeşte despre unele valori morale. Vorbeşte într-un stil de bursă. Dar mă rog, tot vorbeşte. E nemaipomenit. Mi-am spus întîi că, după ce a adunat în ultimii cincisprezece ani o avere uriaşă, după ce a dobîndit mari bunuri materiale, începuse să se lase atras de bunuri spirituale şi că avea anumite speranţe să-şi ofere unele din ele, cu preţuri de favoare. Ipoteza nu-i absurdă, dar poate că-i vorba de ceva mai simplu.

Ne-am format în psihologia clasicilor mediteranieni. Teribilă psihologie! Ni s-a dat a înţelege că toate caracterele sînt ireductibile, inflexibile, sau mai bine zis ireversibile. S-ar putea să fie o viziune cam teoretică. De doi-trei ani, citesc pe scriitorii ruşi şi sînt zguduit. Nu crede că o simplă lectură îmi poate schimba părerea asupra oamenilor. Cea care mă călăuzeşte şi mă determină e în primul rînd viaţa. Multă vreme mi s-a părut că tata poate servi drept model clasic pentru un caracter. Gîndul că s-ar fi putut muia, că s-ar fi putut încovoia, că s-ar fi putut schimba cît de cît mi se părea un gînd dement. Cînd mă gîndeam la el, spuneam cu glas tare: „un zid". Totuşi, de doi-trei

ani încoace,observ schimbări adînci. Se face mai blînd, mai înţelept, ba chiar mai cuminte, în ciuda fantasmagoriilor sale. Din principiu, îl budez mai departe, şi-i arăt că-i port pică; dar sînt zile cînd sînt gata să cedez, zile în care-l găsesc aproape fermecător şi-n care îmi fac tot felul de reproşuri în legătură cu el. Poate că am fost eu prea ţeapăn, prea sever, prea puritan, cum spuneai tu uneori. Joseph susţine că tata are cel puţin încă două menajuri şi-mi citează adresele lor. Poate că Joseph exagerează.

După cum vezi, sînt gata să fac pace, gata să-mi deschid braţele şi să cad în genunchi.

Sînt zile cînd şi Joseph mi se pare mai blînd, ba chiar mai nobil. Cum să-ţi spun? Pînă şi Ferdinand îmi dă în anumite împrejurări impresia că-i mai iubitor, mai vioi, mai deschis, într-un cuvînt mai bun. In zilele acelea, îmi aduc mari învinuiri. Cu siguranţă că am fost prea aspru şi prea exigent cu ei toţi, poate că la început i-am iubit într-un mod stîngaci, orb, primejdios. Şi se vede că i-am enervat. Nepăsătorii sînt nişte înţelepţi.

In tot clanul nostru, nu există decît o singură fiinţă care mi se pare incapabilă de vreo schimbare. E mama. Neschimbată sufleteşte, fiindcă fiziceşte a îmbătrînit mult în ultima vreme. Zilele trecute, i-am privit obrazul de aproape, foarte de aproape. Abia o recunoşteam. M-am speriat. Am zărit o femeie foarte bătrînă. Uneori mi se pare că duce singură toată povara bătrîneţii, da, că o duce pentru ea şi pentru excentricul ei soţ.

Destul pentru azi, scumpul meu consilier privat. Totuşi mai adaug ceva. Tu care cunoşti bine politica socialistă, partidul socialist, lumea socialistă, nu cumva ştii amănunte despre deputatul Hyacinthe Bellec, redactor-şef la *Courrier populaire?* Nu-ţi face speranţe nebuneşti. Nu crede, de pildă, că demonul vieţii publice va pune stăpînire pe mine. De loc ! O cunosc destul de bine pe domnişoara Bellec; e o fată foarte interesantă. Nu mi-ar displăcea să ştiu cîte ceva despre papa Bellec, pe care nu l-am văzut

niciodată şi care de la distanţă mi se pare destul de fanatic. Nu vreau să spun că mă intimidează, fiindcă am jurat să mă lecuiesc de timiditate, să mă lecuiesc singur de ea. Am să-ţi explic mai tîrziu de ce timiditatea joacă un rol atît de important în momentul de faţă în gîndurile mele.

Adio. Ai grijă de tine de dragul celor care te iubesc.

Al tău L a u r e n t
25 mai 1914

CAPITOLUL V

CONSIDERAŢII OPTIMISTE CU PRIVIRE LA SO&RILE CATEDRALELOR. O DORINŢĂ CUMINTE. NICI CELE MAI MARI ORAŞE ALE LUMII NU SINT NESFIR- ŞITE. SCULPTORII SPAŢIULUI. REPERE IN SPAŢIU. CUM AUDE DUMNEZEU ZGOMOTELE DE PE PĂMÎNT. DOMENIUL PESTE CARE E STĂPINĂ JACQUELINE. E MULT MAI GREU SĂ ASCULŢI DECIT SĂ PORUNCEŞTI? CLANUL PASQUIER ŞI DEMONUL MÎNIEI.

Fiindcă scara se strimta foarte mult şi era din ce în ce mai întunecoasă, Laurent spuse cu un aer foarte firesc:

— Vrei să te ţin de braţ sau să te iau de mînă? Pot să te ajut?

— Cred că nu-i nevoie, murmură l'ata. Cunosc scările catedralelor. Totdeauna ajungi într-un loc unde nu mai vezi nimic, unde te simţi pierdut şi tocmai atunci apare o lumină şi te consolează. Aşa se întîmplă şi în viaţă.

— Aşa se întîmplă şi în viaţă! repetă Laurent. E un gînd care dovedeşte că nu eşti o fiinţă descurajată.

— Nu, desigur. Sînt totdeauna convinsă că şi în clipele de mare deznădejde cineva îmi va da lumină.

— Cine anume?

Fata se opri, gîfîind uşor, apoi murmură foarte repede:

— Am să-ţi explic mai tîrziu. Uite, aveam dreptate, am ieşit la lumină.

Şi începu să urce iar treptele. Peste alte cîteva clipe cei doi tineri ajunseră în înaltul turnului.

— Ah! spuse Jacqueline, ce frumos e! Ce răsplată! Da. E un spectacol care te exaltează. Cind am urcat prima dată singur, am fost atît de entuziasmat, m-am simţit deodată atît de bucuros şi cu inima atît de senină, încît am luat imediat hotărîrea de a urca zilnic şi de a rămîne aici cinci minute, nu mai mult, ca să mă examinez pe mine însumi şi să privesc lumea în faţă. Pe atunci locuiam prin vecinătate, aproape în umbra catedralei, aşa că dorinţa mea nu era nechibzuită. Din nenorocire, a doua zi n-am avut un sfert de oră liber ca să fac ascensiunea, ca să meditez şi apoi să cobor. Nici a doua zi, nici în zilele următoare, de altfel. Mi-am spus: am să urc ca să mă rog în turn nunţai o daţ

ă

— pe saptămînă. Eram foarte hotărît. Dar lucrurile nu se întîmplă totdeauna aşa cum vrem...

— Şi atunci?

— Şi atunci uite: n-am mai urcat în turn de mai bine de zece ani! Dacă o să urc încă de patru sau cinci ori pînă la sfîrşitul vieţii, n-o să am de ce mă plînge.

— Ştii că povestea asta mă îngrijorează, spuse Jacque- line. Va să zică nu-ţi respecţi făgăduielile?

—Nu voi răspunde la această întrebare. Iţi cer numai să urcăm şi mai sus.

— Unde vrei să urcăm? In nori?

— Pe acoperişul de plumb. Ai crede că e în pantă dreaptă, totuşi se lipeşte foarte bine de picioare. Vino, nu te teme. Prinde cu mîna tija paratrăsnetului. Acuma respiră şi priveşte Parisul. Trebuie să şi asculţi, fiindcă vuietul uriaş al muncii e şoapta şi respiraţia Parisului. E un oraş foarte mare. Dacă s-ar desfăşura pe un şes vast, ca alte oraşe mari ale lumii, nu i s-ar zări limitele; dar noi putem vedea cam pretutindeni colinele verzi şi cîmpul. Ce lecţie frumoasă de modestie! Parisul nu se poate îmbăta de splendoarea lui. Cînd romanii îşi sărbătoreau un conducător, lîngă triumfător se afla totdeauna cîte un sclav, care repeta mereu: „Adu-ţi aminte că nu eşti decît un om!" Oraşul victorios triumfă, dar de peste tot, copacii şi iarba îi strigă, cu milioanele lor de voci, că nici cele mai mari oraşe ale lumii nu sînt nesfîrşite. De altfel, natura vegetală răzbate peste tot prin pietre şi prin asfalt. Pretutindeni vezi arbori, grădini, spaţii goale imense. Cea mai mare frumuseţe a unui oraş nu constă în edificiile lui, ci în spaţiul liber dintre edificii. Marii făuritori de oraşe sînt nişte sculptori ai spaţiului.

Se înseră. Un nor lung şi larg se întindea spre apusul cerului şi, deodată, soarele lunecă sub masa aceea şi împrăştie în toate direcţiile flăcări şi scîntei de argint.

— încearcă să priveşti fluviul, reluă Laurent, dacă nu te supără ochii. Priveşte toate bisericile culcate pe malul Senei ca nişte vase în direcţia curentului.

Toate au capetele îndreptate spre răsărit şi portalele spre apus. Oraşul acesta ne dăruieşte în primul rînd bisericile lui. Se pare că în Egipt n-au mai rămas decît temple şi morminte. La Paris vedem întîi rugăciunile lui de piatră nobilă. Restul, restul e mai puţin vizibil, mai puţin limpede. Da, ştiu, avem şi turnul

4*

Eiffel. Dar nu-i o operă de artă, e un semn gratie, o figură algebrică. Mai văd şi Hotel-Dieu fiindcă e. aşternută la picioarele noastre. Pe vremuri, cînd am început să studiez, am lucrat aici. Văd şi Sorbona din cauza observatorului ei, care seamănă cu o clopotniţă fără săgeată. Nu zăresc Institutul Pasteur, care se pierde în masa clădirilor dedicate muncii. Nu-mi văd nici Institutul de Biologie. E acolo, undeva, spre sud. Se tîrăşte pe pămînt, printre diverse realităţi înfricoşătoare. N-are încă intenţia de a se înălţa liniştit spre cer, ca o biserică. Dacă mă uit bine, văd unde sînt situate şcolile în care am învăţat. Ce mai pot să descopăr? Casa părinţilor? Pentru mine ea nu mai există ca o anumită casă. Tata se mută prea des. Nu mai recunosc decît mobilele. Cum să te gîndeşti la cîteva mobile vechi şi cam ridicole, cînd îţi cauţi locul de baştină şi căminul în această imensitate de piatră? Vrei să ne aşezăm puţin? Nu-i prea confortabil, dar putem să privim în voie. înconjoară paratrăsnetul cu braţul.

Urmă o clipă lungă de tăcere, în timpul căreia auziră ureînd din adîncuri nu un singur zgomot nelămurit, ci mii de zgomote, mii de sunete separate şi desluşite. Auzeau fiecare trăsură, fiecare potcoavă de cal, paşii fiecărui pieton, strigătul fiecărui negustor, chemarea unei mame, şuieratul unei maşini, scîrţîitul unei uşi care se închide, torsul unui motor, suspinul unei viori, clinchetul unui clopot, poate chiar zăngănitul unei monezi şi, deodată, vocea subţirică a copiilor care se jucau în scuarul episcopatului, strigătele, cîntecele, vorbele pe care le spuneau, ba aproape că le auzeau răsuflarea.

— E extraordinar, spuse fata. Cred că aşa trebuie să audă Dumnezeu zgomotele de pe pămînt. Trebuie să desluşească, aşa cum desluşim noi în clipa asta, cum plînge umil, cum răcneşte furios altul, cum cîntă vesel un al treilea. Mai că-mi vine să spun: aud pasul unui trecător care şchiopătează, plînsul unui om sărman care se tînguie, goana unui funcţionar care se teme să nu fie concediat, prima minciună a unui băieţaş.

Se făcu iar tăcere, apoi Laurent reluă cu un fel de stăruinţă:

— Oraşul ăsta mare, în care mi-am petrecut toată viaţa, ar avea un sens pentru mine numai dacă aş putea arăta cu degetul un punct în spaţiu spunînd: acolo e căminul meu, casa mea dragă, într-acolo se îndreaptă toate gîndurile mele, spre locul acela binecuvîntat pornesc cînd mă întreb încotro s-o iau.

Laurent vorbea acum destul de încet. Fata îl privi deodată, drept în faţă, cu un aer grav şi sever.

— Mi-ai arătat, spuse ea, domeniul dumitale, sau mai bine zis regatul, ba chiar imperiul dumitale; după cum vezi, nu uit nimic. E foarte frumos. Aş vrea să fac acelaşi lucru. Şi niciodată nu voi găsi un prilej mai bun ca să-ţi arăt domeniul meu. Ah! De departe, de foarte departe! Dar nu, nu vei putea să-l vezi. Cea mai mare parte din el se ascunde îndărătul colinei Montmartre. Foarte mulţi din cei care se ocupă de opere sociale lucrează în birouri sau tricotează în ateliere. Eu fac vizite acasă. Nu m-ai întrebat niciodată de ce nu sînt elegantă.

— Dar găsesc că eşti foarte elegantă, Jacqueline, spuse Laurent surprins. Nici nu-mi închipui că te-ai putea îmbrăca altfel decît aşa.

Fata se ridicase în picioare. Privea spre orizont şi întinse mîna şovăind.

— Domeniul meu se află cam pe acolo, între Saint- Denis şi Pierrefitte. Dumneata eşti om de ştiinţă şi medic, cunoşti multe din suferinţele omeneşti, dar nu le cunoşti pe toate. într-o zi, am să te iau cu mine. Am să te pun să-mi duci ceva. Nu trebuie să dai impresia că eşti un amator sau un curios. Nu le place asta. S-ar putea ca unii să te înjure chiar. Nu-i totdeauna uşor să ai de-a face cu ei. Pe bărbaţi nu-i prea văd; văd mai ales femeile, mamele, cele care au născut pe un cadru de scînduri umplut cu paie, ca nişte animale; uneori copilul e totuşi frumos, e tare blînd şi are pe craniul ascuţit un puf mare şi moale de parcă ar fi catifea. Să-ţi explic care sînt obligaţiile mele. Cobor din tramvai drept în stradă. Întîi crezi că-i un cartier ca toate celelalte, dar deodată, dai de nişte hîrtoape şi de nişte munţi de gunoaie. Uneori, mai vezi cîte o

livadă frumoasă, inexplicabilă, plină de piersici în floare. Şi lîngă ea, o grămadă de cutii şi de carton gudronat, care e o casă. Eu acolo mă duc. Uneori au şi o sobă, pe care gătesc. Nu există nimic mai trist decît cartofi prăjiţi reci, sleiţi în untură. Nimic mai trist decît sticla de vin negru, o sticlă mare şi murdară.
Ai impresia că ajunge pînă la tavanul bordeiului. Nimic mai trist decît bucata de hîrtie de care au rămas lipite coji de brînză. Ba nu, am greşit, există şi lucruri mult mai triste. Duhoarea lăzii în care dorm doi copilaşi, care au tuse convulsivă, patul unei bătrîne despletite, care n-are cearşafuri, n-are foc, n-are pîine, n-are un ceai cald. Aduc adesea zahăr şi ceai de tei, dar ca să fac rost de un pic de apă, trebuie să umblu jumătate de kilometru printre cioburi de oale sparte şi printre bucăţi de fier ruginit. Nu ştiu de ce-ţi spun toate astea.

Laurent îşi scoase pălăria:

— Mai spune, exclamă el cu voce sugrumată. Vorbeşti foarte frumos.

— Intr -o zi am să te iau cu mine. într-o zi cînd voi avea de dus o greutate: o sobă de petrol, nişte haine de lînă, o ladă de lapte condensat.

Se opri iar, îl privi pe Laurent drept în ochi şi spuse cu simplitate:

— înţelegi deci că-i o muncă foarte frumoasă şi că acum, după ce o cunosc, mi-e aproape imposibil să-mi spun că aş putea renunţa la ea.

îşi ridică deodată gulerul paltonului şi reluă tremurînd uşor:

— Mi-e frig. Hai să plecăm, te rog. Să mă mai uit o dată. E foarte frumos. E prima oară că vin aici, dar n-am să aştept încă zece ani ca să mai vin o dată.

încercă să rîdă, dar buzele îi tremurau. Tot obrăjorul ei exprima hotărîrea.

Totuşi, o clipă după aceea, pe treptele de piatră, cînd începură să coboare împreună scara în spirală cufundată în întuneric, Laurent auzi un glas aproape vesel, aproape bucuros, care şoptea:

— Acuma dă-mi braţul. N-aş vrea să cad şi nici să mă murdăresc de zid.

Laurent întinse braţul în întuneric şi simţi imediat o presiune caldă şi încrezătoare care răspundea strîngerii lui. „E de neînţeles, gîndi el. Adineauri vorbele şi glasul ei spuneau «nu». E imposibil s-o înţeleg altfel. Şi-acuma — se vede că mi se pare — totuşi braţul ei, mînuţa asta fără mănuşă, care mă ştrînge aşa de tare, pare să vorbească alt limbaj"..

Cei doi tineri coborîră în tăcere, apoi merseră multă vreme unul lingă altul pe stradă, cînd, deodată, Jacqueline întrebă:

— Eşti supărat? Am impresia că eşti foarte preocupat.

J^aurent clătină îngîndurat din cap.

— Da, ai dreptate, spuse el.

Şi adăugă numaidecît, silindu-se să zîmbească:

— Nu-i uşor să trăieşti. Mă opresc de zece ori pe zi în faţa unor probleme care mă răscolesc pînă în adîncul inimii şi pe care ar trebui să le judec foarte simplu. Dumneata te pricepi să primeşti serviciile altora?

Fata izbucni în rîs.

— Ce întrebare? E mai greu să asculţi decît să porunceşti.

— Nu, nu, nu-i adevărat. Cel puţin pentru mine.

— La noi, spuse Jacqueline, e foarte simplu. Locuiesc împreună cu tata. Mama a murit. Sînt singurul copil la părinţi. De cincisprezece ani avem aceeaşi servitoare. Tata-i spune „cetăţeana", jumătate serios, jumătate în rîs. După cum ştii, tata e un vechi militant socialist, prieten cu Guesde şi cu Jaurès. Eu- îi spun „Mărie", pentru că aşa o cheamă. Şi facem amîndouă ce avem de făcut.

— Hotărît lucru, spuse Laurent izbindu-şi pumnii unul de altul cu o disperare comică, nu mă pricep să simplific lucrurile. Relaţiile dintre oameni mi se par totdeauna înfricoşător de complicate. Fratele meu Joseph spune că nu sînt un şef. Tot ce se poate. Fratele meu Joseph nu-şi face nici un fel de probleme. Are un secretar bătrîn, un fel de boem decăzut, pe care-l terorizează, din care a făcut un sclav şi pe care-l ţine de ani de zile. E singurul. Pe funcţionari şi pe servitori — sînt foarte numeroşi —

îi tratează ca pe nişte cîini şi-i duce la deznădejde. Nu ţine niciodată o bucătăreasă mai mult de o lună. In prima săptămînă spune despre ea că-i o perlă. Peste zece zile începe s-o insulte... e cuvîntul cel mai nimerit. E teribil de neplăcut să vezi şi să auzi scena. Cînd Joseph se răsteşte la cineva de faţă cu mine, roşesc imediat de ruşine. Am impresia că loviturile se îndreaptă împotriva mea. Iartă-mă ! Sînt lucruri care nu pot să te intereseze.

— M-ar interesa probabil ceea ce n-ai spus încă, răspunse Jacqueline, ceea ce e în mintea dumitale, ceea ce te chinuie.

Laurent îşi scoase pălăria şi-şi făcu vînt de cîteva ori cu gesturi largi.

— La Institut, spuse el, întîlnesc adesea laboranţi, muncitori, funcţionari. Mă cunosc cu toţii. Ştiu prea bine
cine sînt. Ar vrea să mă salute, dar îi împiedică orgoliul,
un orgoliu blestemat, pentru că sînt nişte bieţi oameni
neliniştiţi, care nu pot să privească lucrurile cu simplitate.
Si atunci... *f*

— Atunci?

— Ah! Foarte simplu, le-o iau eu înainte. îi salut eu mai întîi şi spun cu glas tare: „Bună ziua, domnule !" Iată-i eliberaţi, uşuraţi. Devin imediat prietenii mei. Fiindcă am făcut eu primii paşi. Cu blestematul acela de Birault, nu-i aşa de simplu.

— Cine-i Birault?

Laurent se încruntă deodată.

— Birault e un personaj imposibil, strigă el, care o să-mi distrugă viaţa, dacă merge mai departe aşa. E un tip infect, un tip odios.

— Ah! strigă Jacqueline rîzînd, n-am intenţia să spun contrariul.

— Birault e noul meu laborant, reluă Laurent. Să nu vorbim despre el, te rog.

— N-am nici un motiv să vorbesc despre el: nu-l cunosc. Nu l-am văzut niciodată.

— Iartă-mă ! Eşti înţelepciunea personificată. Mi-e tare dragă munca mea, mi-e dragă viaţa asta pe care am ales-o. Orice dezordine mă îngrozeşte.

— Mi se pare că era cît pe-aci să-ţi pierzi sîngele rece, spuse fata.

— Se poate ! Nu mi se întîmplă des, dar se poate. Nu ştii că noi toţi, cei din familia Pasquier, trebuie să ţinem seamă de demonul mîniei. Pînă şi Cécile ! în asemenea momente, chipul ei frumos devine înfricoşător, îndurerat, aproape de nerecunoscut. Eu sînt cel mai calm dintre ei, totuşi uneori îmi dau seama că mă clatin, că mă prăbuşesc. Atunci simt un gol îngrozitor, distrugător, în burtă. Lumea îşi schimbă faţa.

— Taci. Dă-mi mîna. Se înnoptează. Cum se numeşte cheiul ăsta?

Cheiul Saint-Bernard. Parisul copilăriei mele. Aici c grădina fiarelor sălbatice, cum spunea Cécile, grădina în care mă jucam şi sufeream cind aveam cincisprezece ani.

—Ce-ar fi dacă am face o bucată de drum fără să vorbim? întrebă fata. Să mergem încet, vrei? Mai calm.

CAPITOLUL VI

DOMNULUI LARMINAT NU-I PLAC COMPLICAŢIILE. O TULPINA PORTUGHEZĂ PIERDUTĂ. REA- VOINŢA, NEGLIJENŢA, BĂUTURA ŞI ORGOLIUL. OARE LAURENT ŞI-A DEPĂŞIT ATRIBUŢIILE? DOMNUL BIRAULT IŞI IA RĂMAS BUN. O RECULEGERE EFICACE. CUCU! UITE-L ! NOTE DE ' SERVICIU. INVOCAŢIE CĂTRE PACE.

Domnul Larminat deschise gura şi tuşi uşor cu un aer important. Răsuflarea lui, care mirosea a carie dentară şi a cuişoare, ajunse peste masă pînă la nările lui Laurent.

— Fiţi bun şi aşteptaţi o clipă, spuse bătrînul. Luaţi loc.

Laurent nu părea dispus să asculte de acest sfat. Roşu la faţă, cu ochii arzînd în flăcări azurii, cu

părul zbîrlit şi bătăios, rămăsese în mijlocul camerei vaste, în faţa biroului directorial, asupra căruia, stăpînindu-şi cu maiestate toate ticurile, domnul Larminat se înclină iar.

Dîndu-şi îndemnuri interioare spre calm, Laurent se sili să privească afară pe fereastră. Stropitoarea automată se învîrtea pe o peluză fericită, împrăştiind o ploaie de stropi în care vedea iscîndu-se şi pierind culorile curcubeului. Picături de apă scînteiau pe firele de iarbă. Ceva mai încolo, doi grădinari scoteau din ghivece nişte muşcate ca să alcătuiască un coş. Laurent contemplă cîteva clipe spectacolul acesta paşnic, simţi oarecare uşurare şi privirea lui se opri iar asupra persoanei domnului Larminat.

Directorul semna nişte hîrtii administrative. In loc să le expedieze în grabă, le cerceta cu grijă şi-şi scria numele încet şi cu efort, împodobindu-l cu diferite puncte, liniuţe şi parafe artistice. Din cînd în cînd, cădea pradă ticului său şi întindea de două-trei ori braţul drept ca pentru a-şi prinde tocul din zbor. Pe urmă, stăpînindu-şi iar muşchii, începea să semneze din nou hîrtiile cu răbdarea unui pictor de icoane. Mina lui era palidă şi umflată. O şevalieră groasă cu camee îi sugruma un deget. Cu unghia degetului mic, curbă, cărnoasă, nesfîrşit de lungă, ca unghia unui mandarin, domnul Larminat îşi explora des canalul auditiv.

In cele din urmă, lăsă jos tocul, îşi schimbă ochelarii, ridică asupra lui Laurent o privire olimpiană şi spuse:

— Vă ascult.

— Domnule director, cred de datoria mea să vă informez despre unele incidente grave petrecute în serviciul meu, incidente în urma cărora voi renunţa la unul din subalternii mei...

— Continuaţi.

— După cum ştiţi, răspund de pregătirea unor vaccinuri cerute de corespondenţii noştri din străinătate.

Directorul făcu un semn autoritar şi liniştit cu capul pentru a arăta că ştie totul. Laurent începu iar:

— Corespondenţii noştri din Portugalia ne-au rugat să le pregătim de urgenţă fiole de vaccin. E vorba de o formă de meningită pneumococică, din care s-au semnalat cîteva cazuri la Porto şi care pare să ia un caracter epidemic.

— Ştiu, ştiu, spuse domnul Larminat întinzîndu-şi mîna ca şi cum ar fi vrut să ofere inelul pentru un sărut.

— Am cerut o tulpină, care mi-a sosit la timp; o întreţin prin treceri pe şoareci şi am pregătit două serii de cîte cinci sute de fiole, adică două vaccinuri diferite. La una din serii cultura a fost atenuată prin tindalizare, adică...

— Continuaţi, înţeleg perfect.

— La cealaltă serie, cultura e atenuată de iod iodurat. Mai pe scurt, domnule director, trebuie să vă spun că am fost nevoit să distrug o mie de fiole şi că va trebui să iau totul de la început.

— Explicaţi-vă.

— Operaţiile de tindalizare şi de iodurare sînt de obicei perfect reglate şi lăsate în seama laborantului.

— E foarte neplăcut, spuse domnul Larminat, a cărui frunte începu să se întunece.

— Nu încape îndoială, domnule director. Sîntem în mare întîrziere şi nici măcar nu sînt sigur că voi putea recîştiga timpul pierdut După cum v-am spus, virusul este întreţinut prin treceri, care trebuie să fie asigurate cu regularitate de laborant. El face injecţiile şi tot el supraveghează animalele.

Cu o mişcare a şoldurilor, domnul Larminat îşi împinse îndărăt fotoliul directorial. îşi scoase ochelarii şi făcu un gest în direcţia lui Laurent:

— Staţi puţin, bombăni el. Chestiile astea sînt foarte supărătoare. Nu pot să sufăr complicaţiile.

— Domnule director, e foarte simplu. De o lună de zile îl studiez pe noul meu laborant.

Domnul Larminat începu să se plimbe încoace şi încolo in spatele biroului.

— Ea treia oară că vă plîngeţi de acest salariat. Întîi v-aţi plîns de ţinuta lui. Trebuie să recunoaşteţi, domnule Pasquier, că asta-i un fleac. A doua oară — vă rog să credeţi că am o memorie

excelentă — l-aţi acuzat pe domnul Birault că fură animalele laboratorului, mai ales iepurii. Cunosc acest gen de plîngeri. De cele mai multe ori au la bază bîr- feli nedemne de un serviciu bine condus.

— Domnule director, l-am observat cu multă atenţie pe colaboratorul', la care am renunţat...

— La care aţi renunţat? Staţi puţin, domnule Pasquier, asta mi se pare foarte supărător, foarte neplăcut.

— Ştiu, domnule director, că acest salariat beneficiază de recomandări călduroase şi că se bucură de o deosebită favoare la Institut.

Domnul Larminat tresări.

— Nimeni nu se bucură aici de vreo favoare particulară, spuse el pe un ton maiestuos, nici chiar şefii mei de serviciu.

— Tot ce se poate, domnule director. Îmi voi permite, totuşi, să vă atrag atenţia că, în ultimii cîţiva ani, am mai luat de două ori iniţiativa de a-mi concedia colaboratorii necorespunzători şi n-am avut nici un fel de greutăţi din această cauză.

— Nu există comparaţie. De data asta, acuzaţia e gravă.

— Tocmai, domnule director, e foarte gravă. Inchipui- ţi-vă că aş fi fost bolnav, că aş fi făcut inoculările de control, pe care le fac totdeauna, pentru mai multă prudenţă...

— In acest caz medicamentul ar fi fost inactiv?

— Nu inactiv, domnule director, ci periculos, foarte periculos. Fiolele pe care le voi distruge ftjră întîrziere omoară şoarecii în cîteva ore, fiindcă patogenitatea virusului a fost în prealabil mărită.

— Ştiu, ştiu, spuse domnul Larminat prinzîndu-şi barba între fălci cu un gest care trăda o mare consternare.

Bătrînul făcu cîţiva paşi prin cameră şi, în cele din urmă, întinse în direcţia lui Laurent mîna lui modelată în seu.

— Puteţi atribui faptul regretabil, pe care v-aţi crezut obligat să mi-l semnalaţi, unei intenţii rele? spuse el.

— Iertaţi-mă, domnule director, strigă Laurent roşind violent. Nu-mi vine să cred că vă îndoiţi de oportunitatea demersului meu.

Domnul Larminat făcu gestul de a alunga o muscă.

— Să nu ne depărtăm de subiect. Credeţi că manevrele domnului Birault pot fi atribuite unor intenţii rele?

— Nu, desigur că nu, domnule director.

— Atunci le atribuiţi — ceea ce e mult mai grav — neglijenţei?

— Nu numai ei.

Bătrînul zîmbi pe neaşteptate, ceea ce -i însenină chipul.

—Va să zică, nici intenţii rele şi nici neglijenţă ! Atunci ce-i cu el? Bea?

— Nu, domnule director, nu bea anormal de mult, nu bea excesiv.

—Nici intenţii rele, nici neglijenţă, nici beţie. Dar ce este?

— înfumurare, domnule director.

— înfumurare?

— Bineînţeles. Domnul Birault n-are desigur intenţia să facă un rău corespondenţilor noştri din Portugalia şi puţin îi pasă de meningita pneumococică. Domnul Birault e convins că ştie de toate. Domnul Birault e un om pe care nu-l poţi învăţa nimic, pe care nimeni nu va putea să-l înveţe vreodată ceva. Cînd încep să-i explic o tehnică domnului Birault îmi răspunde cu oarecare bunăvoinţă: „Ştiu toate astea... e simplu ca bună ziua... Am făcut şi lucruri mai grele. Nu vă ftemeţi!"

—Va să zică domnul Birault execută corect dispoziţiile dumneavoastră.

— Aii se pare că v-am explicat, domnule director. Domnul Birault are impresia că ştie de toate, nu admite să respecte nici o disciplină şi lucrează la întîmplare, cu o splendidă autoritate. E cu neputinţă să mă bizui pe domnul Birault pentru o lucrare cît de cît importantă.

Domnul Larminat îşi puse iar ochelarii, îşi exploră îndelung urechea dreaptă cu unghia degetului mic, care-i servea drept curetă, şi repetă de două-trei ori:

— E foarte supărător !

— Daţi-mi voie să vă atrag atenţia, reluă Laurent, că problema nu e totuşi gravă, că orice salariat luat de probă pe o lună de zile, poate fi concediat fără mari daune dacă nu corespunde nevoilor serviciului...

— Ştiţi că acest salariat a sosit la noi cu referinţe strălucite? întrebă domnul Larminat dus pe gînduri.

— S-ar putea ca alţii să fi dorit fierbinte să scape de el expediindu-l în altă parte, domnule director.

— De ce credeţi că confraţii dumneavoastră au avut sentimente atît de lipsite de nobleţe?

— Domnule director, după cum ştiţi, prin fereastra cu ghişeu de lîngă' ascensoare, pot controla munca subalternilor mei de la etajul inferior. L-am observat cu multă atenţie pe domnul Birault. Aprecierea pe care o fac e foarte sigură. Pe de altă parte, de o lună încoace, am cules o serie de informaţii precise. S-ar putea ca domnul Birault să aibă certificate bune, dar are o reputaţie proastă.

Şi fiindcă bătrînul rămăsese dus pe gînduri, Laurent mai spuse:

— în afară de pierderea de timp şi de pierderea probabilă a tulpinii portugheze — v-am spus mi se pare că e probabil pierdută — povestea asta nefericită va reprezenta şi o pagubă materială destul de mare.

Domnul Larminat mişcă de două-trei ori braţul, de parc-ar fi urmărit în aer fuga unui gînd şi nu răspunse nimic.

— V-am declarat, mi se pare, strigă deodată Laurent, a cărui voce se încălzea şi-şi schimba treptat timbrul, v-am spus cred, domnule director, că am luat iniţiativa să concediez acest colaborator necorespunzător.

— Aş putea să vă răspund, rosti domnul Larminat, că v-aţi depăşit atribuţiile.

Bătrînul se opri, aruncă o privire furişa asupra lui Lau- rent, ghici poate că mînia creştea în privirea jiceea albastră şi transparentă, apoi spuse ridicînd din umeri:

— Să nu mai vorbim despre asta. Yă puteţi retrage, domnule Pasquier.

Domnul Larminat nu pierdea speranţa că va putea introduce, în ceea ce el numea „casa lui", o disciplină militară şi-i plăcea să adopte limbajul acestei discipline.

Laurent îl salută cu capul, fiindcă bătrînul nu-i întinsese mîna. Făcu stînga-mprejur şi se retrase. Era cît pe-aci să închidă uşa, cînd directorul îi spuse cu o voce foarte solemnă:

— Fiţi bun şi rugaţi-l pe salariatul respectiv să vină la mine în cabinet.

„E nemaipomenit! îşi spuse Laurent în timp ce străbătea grădinile îndreptîndu-se spre clădirea unde-şi avea serviciul. E nemaipomenit! Ce-i pasă bătrînului crocodil? N-ar face mai multă tevatură nici dacă ar fi vorba de răsturnarea preşedintelui Republicii."

Laurent dădu buzna în laboratorul său. îl zări numai- decît pe domnul Birault care, în picioare în faţa mesei din mijlocul încăperii, părea absorbit de confecţionarea unui pachet voluminos conţinînd boarfe, ziare, espadrile, cră- tiţi şi sticle.

— Domnule Birault, spuse Laurent, cînd plecaţi vă rog să treceţi pe la cabinetul domnului director general.

Şi Laurent întoarse numaidecît capul, apoi intră în cămăruţa plină de cărţi, căreia îi dăduse numele de cabinet de lucru. Din acest adăpost putea să supravegheze cu privirea forfota domnului Birault. Individul nu se grăbea să-şi lege balotul. Suspina ca de obicei şi gemea cu glas tare, rostind frînturi de fraze:

— Nu mai există respect! Recunoştinţă ioc! La ce bun să te mai oftici! Numai nerecunoscători...

După ce-şi făcu pachetul, de bine de rău, se opri în prag şi strigă cu o voce plîngăreaţă:

— Dragă domnule, o să-mi spuneţi totuşi la revedere.

Laurent se întoarse spre el şi-i întinse mîna.

Nu există nici o îndoială, domnule Birault, spuse el. După o lună de experienţă, sint convins că nu sîntem făcuţi ca să lucrăm împreună.Individul execută deodată două-trei sughiţuri teatrale de plîns.

— E greu, spuse el. începusem să ţin la dumneavoastră, ba chiar să vă trec cu vederea toate defectele.

Laurent bătu de două-trei ori cu piciorul în podea. Scena aceasta îi displăcea cu desăvîrşire. Spuse cu severitate:

— La revedere, domnule.

— O să-mi daţi totuşi nişte referinţe bune, spuse individul schiţînd un zîmbet unsuros.

Uluit, Laurent nu răspunse imediat.

— Nu, nu, spuse el în cele din urmă. Chiar în interesul dumitale prefer să nu-ţi dau nici o referinţă. De altfel, n-ai lucrat prea multă vreme în serviciul meu.

Birault începu iar să miorlăie:

— E dureros, gemu el, e dureros să ne despărţim aşa, dragă domnule. Fără supărare, dragă domnule.

în cele din urmă plecă. Laurent respiră adînc de două- trei ori la rînd, apoi încercă să se apuce de lucru.

Era pe la patru după-masă. Pentru Laurent, asta era clipa cea mai calmă şi cea mai profitabilă din cursul zilei, clipa de reculegere eficace. Dîndu-şi seama că-i era cam greu să-şi adune ideile, îşi repetă cu energie: „A fost foarte simplu. Tipul ăsta nu-şi făcea treaba cum trebuie. A plecat. S-a sfîrşit, să nu mă mai gîndesc la el, cum spune şi directorul. Şi să mă apuc iar de lucru."

Laurent ajunsese aici cu mustrările tainice pe care şi le adresa lui însuşi, cînd auzi uşa laboratorului deschizîndu-se fără zgomot. Întîi se ivi părul uns cu briantină, apoi o bucată de frunte congestionată, apoi atît cît trebuie dintr-un chip ca să alcătuiască un zîmbet, şi în cele din urmă întreaga fiinţă a nemaipomenitului domn Birault.

Individul lăsă clanţa din mînă şi spuse cu glas vioi:

— Cucu! Am sosit! Apoi făcu patru sau cinci paşi în cameră şi-i întinse lui Laurent un plic sigilat.

Laurent recunoscu numaidecît scrisul domnului Larmi- nat. Deschise plicul cu oarecare stînjeneală şi începu să citească,Pe foaia de hîrtie se afla mai întîi o indicaţie manuscrisă: *Notă de serviciu.* Apoi adresa:

Domnul Director general al Institutului Naţional de Biologie

către domnul Doctor Laurent Pasquier, şef de serviciu,

şi dedesubt, cîteva rînduri scrise cu acea caligrafie minuţioasă, contorsionată şi executată cu efort, caracteristică domnului Larminat:

Am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că l-am interogat personal, cu multă grijă, pe domnul Ilippolyte Birault. Mi se pare o persoană interesantă din multe puncte de vedere şi avînd indiscutabile calităţi. Cred că oarecare indulgenţă şi spirit de dreptate ar putea împăca lucrurile, drept care vă rog să binevoiţi a proceda In conformitate.

Urma semnătura domnului Larminat, cu toate punctele şi parafele sale, fără formulă de politeţe, ca în armată.

Laurent rămase cîteva clipe în mijlocul laboratorului, nemişcat şi dus pe gînduri. Apoi înţelese că hîrtia pe care o ţinea în mînă tremura, că tremura de furie şi că lucrul acesta era vizibil. Se întoarse la birou, puse mîna pe o foaie de hîrtie, scrise atent în capul ei: *Notă de serviciu,* şi începu să redacteze un răspuns:

Domnul Doctor Pasquier, şef de serviciu,

către domnul Director General al Institutului Naţional de

Biologie

Am onoare să vă comunic că după matură gîndire şi ţinînd seamă de deosebita răspundere necesară în serviciul meu, mi-e cu neputinţă să păstrez în funcţia de laborant o persoană care nu posedă nici una din calităţile necesare pentru această muncă.

Dîndu-şi seama că maxilarele sale încep să se încleşteze, Laurent închise numaidecît scrisoarea şi i-o întinse lui Birault.

— Du acest plic domnului director general, spuse el.

Individul zîmbi.

— Ya să zică s-a sfîrşit pentru totdeauna? întrebă el.

Şi fiindcă Laurent nu-i răspundea, caraghiosul execută
o gamă întreagă de sughiţuri şi de suspine.

— Totuşi, gemu el, începusem să ţin la dumneavoastră, zău aşa ! Aş fi ajuns credincios ca un cîine. Birault e cineva, dragă domnule.

Uşa se închise din nou. Laurent se aşează în faţa mesei, îşi înfipse degetele în păr şi repetă în sinea lui:

— Gata ! Gata ! S-a sfîrşit! Să nu mai vorbim despre asta. Pace, pentru Dumnezeu ! Pace !

CAPITOLUL VII

O URÎŢENIE LIPSITĂ DE STRĂLUCIRE. SUZANNE PASQUIER ŞI PRETENDENTUL ÎNCĂPĂŢÎNAT. ROCH ROSTEŞTE UN ELOGIU CU ZORZOANE. DESPRE EUNCŢIONARIZAREA SAVANŢILOR. PROBLEME DE PRIORITATE. SUFERINŢELE MUNCITORULUI INTELECTUAL. HIPPOLYTE BIRAULT N-A MURIT. O NOUĂ CIONDĂNEALĂ CU DIRECTORUL GENERAL. DE UNDE REIESE CĂ E GREU SĂ INSTAUREZI ARMONIA ÎNTRE OAMENI.

Eugène Roch era un om de o urîţenie perfectă care uimea pe cine nu-l cunoştea. Urîţenia lui nu era bestială, bineînţeles: Roch era un om cultivat, sociabil şi, într-un cuvînt de ţinută. Avea oare una din aceie urîţenii pitoreşti, pentru care femeile au, pare-se, slăbiciune, ba chiar predilecţie? Nu: Roch era urît fără strălucire, fără imaginaţie, fără nimic excepţional. Era o urîţenie posacă, umilită parcă: o adunătură dezordonată de trăsături, a căror întîlnire nu părea menită să alcătuiască un chip omenesc. O carne moale, o privire fără culoare definită, gesturi de contratimp, întîr- ziate şi nepotrivite şi, drept încununare, o voce tristă, cu un timbru urît. În sfîrşit, era un concurs de împrejurări catastrofale care ar fi fost în stare să paralizeze cu timpul sufletul cel mai călit, dar care nu produsese acest efect asupra lui Eugène Roch.

Cînd venise pentru prima oară la familia Pasquier, adică prin anul 1900, în perioada Créteil şi a plimbărilor duminicale cu barca pe Marna, Suzanne, copil pe vremea aceea, dar plină de pe atunci de

graţie, izbucnise deodată în plîns. Nimeni, nici chiar fetiţa, nu ghicise pe atunci

adevăratul motiv al lacrimilor sale. Dar Eugène Roch, care trecuse prin încercări similare şi era - foarte sensibil la impresia pe care o producea, pricepuse şi suferise.

Mult timp după aceea, cu încăpăţînarea oamenilor pe care nimic, nici chiar chipul lor nu-i determina să-şi piardă speranţa, Roch îi făcuse fetei, care devenise radios de frumoasă, o curte perseverentă, neobosită, de care Suzanne rîdea. Respins, se retrăsese în cele din urmă, rezervîndu-şi însă dreptul de a porni o nouă ofensivă. îi scria des şi scrisorile sale, frumos aduse din condei, erau mai elocvente decît chipul lui. îi trimitea mici daruri şi apărea în cîmpul vizual al fetei fără s-o anunţe, dar cu prudenţă. Aşa, de pildă, o aştepta cînd pleca de la teatru, sau o ducea la restaurant. Spera cu o vigilenţă de cîine într-un reviriment, care nu părea de loc improbabil pentru el.

Ca de obicei, Eugène Rocii intră în laboratorul lui Laurent cu un aer şovăitor şi degajat totodată. Nu-şi scotea numaidecît pardesiul şi pălăria. Aştepta să fie rugat. Părea că se află acolo din întîmplare şi că nu poate pentru nimic în lume să rămînă mai mult de o clipă. Apoi conversaţia se lega, nu fără anumite ocoluri, şi musafirul căuta un scaun cu o privire rătăcitoare. îşi scotea tabachera şi începea să-şi facă o ţigară, pe care o refăcea de douăzeci de ori, peutru că hîrtia se rupea, pentru că tutunul era prea uscat, pentru că avea fragmente ce nu se puteau fuma. în sfîrşit, văzînd că Laurent îşi pierde răbdarea şi începe să arunce priviri furişe spre preparatele şi cărţile lui, Roch deschidea gura. Atunci dădea drumul la un şir întreg de fraze nevertebrate şi fără legătură aparentă între ele, pe care le rostea cu glas rar. Ca şi trăsăturile chipului său, gîndurile lui Roch nu păreau menite să constituie un tot armonios. Dar de la o frază la alta, un observator atent izbutea să găsească firul călăuzitor, aproape invizibil dar care stăruia cu fineţe.

Roch spunea lucruri plăcute şi chiar amicale. Murmura pe un ton îmbufnat, plia de mustrări subînţelese, şi bombănea:

— Tu ai toate noroacele. Ah! Nu spune că nu. Totul îţi reuşeşte, pînă şi erorile, pînă şi greşelile. E un dar, asta e, un fel de har.

Spunînd acestea, Roch îşi scoase un briceag şi începu să-şi zgîrie unghiile cu un aer visător. Bolborosi:

— Crucea Legiunii de Onoare ia douăzeci şi şase sau douăzeci şi şapte de ani, fără nici o discuţie, fără nici o complicaţie. Drace ! Ştii doar că unii patroni au cincizeci de ani, dar mai aşteaptă şi azi crucea. Mulţi n-au să ţi-o ierte niciodată. Sînt nişte porci, dar aşa-i lumea. E periculos dar e şi frumos să stârneşti invidie la douăzeci şi şase de ani, Da, ştiu, ai încercat pe pielea ta vaccinul lui Hermerel.., Nu protesta, toată lumea ştie astăzi lucrul acesta. N-are a face, eu găsesc că a fost un noroc, de vreme ce n-ai murit.

Îşi scutură cu un bobîrnac cenuşa ţigării care rămăsese pe reverele hainei şi continuă cu un accent plîngăreţ:

— Trebuie totuşi să plec... Ai toate noroacele şi culmea e că le meriţi. Acuma eşti secretar la *Journal de Biologie.* Ei drăcie! .Despre *Journal* vorbesc, ştiu eu ce spun. Un individ ca Beauvisage, care are patruzeci de ani şi diplome serioase, ei bine! ar fi acceptat şi el să fie la *Journal de Biologie.* Trebuie să înţelegi, eu nu spun că faci prea multe lucruri, dar alţii aşa spun .Va trebui totuşi să plec, am venit numai în treacăt. Mi s-a povestit că s-ar putea să te numească membru adjunct în *Comitetul de Cercetări.* Asta zic şi eu, e ceva important*.

Laurent asculta cu o ureche învîrtind un agitator pe fundul unei eprubete. îşi spunea: „Nu asta vrea să spună. Nu pentru asta a venit să mă vadă. Asta-i sosul. Dar unde o fi peştele? Al dracului Roch!"

Palavragiul începu iar să vorbească, cu ochii în tavan.

— Îţi atrag atenţia, Laurent, că eu nu mă plîng. De ce vrei să mă plîng?

— Ah! strigă Laurent, nu vreau să te plîngi. Aş fi chiar foarte mîhnit s-o faci.

— Nu mă plîng, dar constat. Eu sînt un fel de pustnic, am nevoie de calm şi de meditaţie. O viaţă ca a ta, cu toate responsabilităţile ei deşarte, cu mişcarea, cu zgomotul, ba chiar cu onorurile ei — ah ! abia începi, ai să vezi tu — o viaţă ca a ta nu mi-ar conveni. Mie îmi place liniştea. Sînt omul singurătăţii.

Laurent clătina binişor din cap. Nu era enervat, ci mai curînd cuprins de o adevărată compătimire. Bolborosi cu un aer încurcat, depărtîndu-şi braţele de trup:

— Ce să-i faci, bietul meu prieten? Fiecare cu gusturile lui.

— Da, da, asta Spun şi eu totdeauna, cind te critica cineva de faţă cu mine. Căci, te rog să mă crezi, îţi iau totdeauna apărarea. Mai mult chiar, sînt singurul care-ţi ia apărarea.

— Iţi mulţumesc, dragul meu.

— Nu-mi mulţumi, e una din nevoile caracterului meu. Ah! trebuie să plec. Am venit în fugă. Şi nici măcar nu aveam treabă cu tine, ci cu directorul tău general.

— Cu domnul Larminat?

— Da, cu Larminat. Mi-am spus că nu puteam veni la I.N.B. fără să trec o clipă pe la tine, în fugă, în goană, să te văd în frumosul tău serviciu. Şi acuma plec. Stai numai să-mi mai fac o ţigară. Un om ca mine, un cercetător de laborator, are nevoie de un salariu fix. Nu vorbesc de un salariu mic. Nu, mi-e groază de mediocritate. Bun. îmi trebuie un salariu ca să am liniştea spiritului. Eu sint pentru funcţionarizarea completă a savantului. Nu există alt mod de a purifica ştiinţa. De altfel, tu ce eşti aici? Un funcţionar. Atît şi nimic mai mult. Dar eu ce sînt la I.P.? Un funcţionar destul de mărunt. Ah! Să trecem la esenţial...

— La esenţial?

— Mi se pare că ai descoperit ceva în legătură cu aglu- tininele. Dar n-ai publicat încă nimic.

— Nu, n-am publicat nimic.

— Cu atît mai bine, fiindcă luna viitoare îmi public eu articolul. Eram convins că n-ai să-mi tai craca de sub picioare. Şi chiar... Dar trebuie s-o şterg.

Fiindcă Laurent nu spunea nimic, vizitatorul zîmbi.

— în definitiv, mi-ai dat cuvîntul. Asta-mi ajunge, în lumea noastră ştiinţifică, unde ai de-a face cu adevăraţi tîlhari, problemele de prioritate nu se pot neglija.

Laurent nu-şi putu ascunde un zîmbet. încă din perioada debutului lor, Roch era obsedat într-un mod aproape bolnăvicios de această absurdă problemă de prioritate. Se temea totdeauna că ar putea fi trădat, că i-ar putea lua cineva înainte. îşi ascundea cu ferocitate ceea ce numea „ideile sale", chiar şi de cei

mai buni prieteni. în fiecare săptămînă adresa publicaţiilor profesionale două-trei scrisori revendicative, în care-şi afirma dreptul de preempţiune asupra cutărui sau cutărui subiect de studiu şi amintea de toate lucrările sale anterioare cu nenumărate citate şi menţiuni bibliografice.

Roch îi întinse lui Laurent nu mîna dreaptă, ci arătătorul mîinii drepte, după exemplul maestrului lor, domnul Nicolas Rohner, care în general întindea două degete: arătătorul şi degetul mijlociu. Apoi Roch începu să frămînte clanţa în mînă. încercă să povestească o istorioară plină de anecdote atît de aluzive în legătură cu rivalităţile secrete dintre Institutul Pasteur şi Institutul Naţional de Biologie, încît Laurent nu înţelese nimic. înţepenit în uşă, proptindu-i canatul cu şoldul, vizitatorul trăgea adînc aerul în piept şi murmura: „Am să întîrzii din cauza ta", apoi se depărta de uşă şi punea piciorul pe prima treaptă a scării. Pe urmă se întorcea, îl apuca pe Laurent de un nasture al halatului şi bombănea: „Nu sînt sigur că mă asculţi, Pasquier. Ştii să faci de toate, dar nu te pricepi să asculţi. Ah! De data asta îmi iau tălpăşiţa."

De obicei, Roch pleca în cele din urmă. După cîteva clipe, se întorcea uneori pentru un supliment de palavre şi pentru a şopti, cu un aer nepăsător, o frîntură de frază ale cărei începuturi, implicaţii şi consecinţe nu era totdeauna uşor să le imaginezi.

în ziua aceea, Roch dădu drumul balustradei, se întoarse, coborî brusc vocea şi spuse:

— Ce i-ai făcut lui Larminat?

întrebarea lui, întovărăşită de un clipit de pleoape, fusese rostită atît de iute, încît Laurent abia apucă s-o audă. Se aplecă deasupra scării şi repetă cu oarecare mirare:

— Lui Larminat?

Dar de data asta, Roch plecase de-a binelea. Paşii lui răsunau pe coridorul pustiu, care străbătea parterul clădirii. Laurent ridică din umeri încurcat: „Ce-o fi vrînd să spună cu povestea asta cu Larminat? gîndi el. Ce om ciudat! Am impresia că ţine la mine, dar mi-o dovedeşte într-un mod care mă

cam nedumereşte. Ei, atîta pagubă! Atîta pagubă! Linişte şi muncă!"

Cu condeiul în mînă, Laurent deschise unul dintre registrele cele mari în care consemna rezultatul experienţelor sale. Pacea interioară pe care o chema din răsputeri părea surdă şi încăpăţînată în ziua aceea. îi era cu neputinţă să-şi fixeze atenţia şovăielnică. Cu neputinţă să umple vidul acela, care desparte uneori inteligenţa de rezultatul ei. Cu neputinţă să se intereseze cîfc de cît de gîndurile lui intime şi dezmierdate de mii de ori. Cu neputinţă chiar să descopere cuvinte pentru a exprima adevăruri privite în fată de mii de ori. Plin de suferinţa spiritului care-şi caută drumul şi-şi aşteaptă momentul, Laurent începu să invidieze munca umilă a muncitorilor manuali, pe care însăşi materia îi învaţă, ii constrînge, îi călăuzeşte şi-i consolează uneori.

Pentru a douăzecea oară, privirea lui Laurent se îndreptă rătăcitoare spre fereastră, spre verdeaţa şi perspectivele grădinii cînd, deodată, avu impresia că zăreşte la o distanţă de cincizeci de paşi, foarte evident şi foarte concret, unul din motivele nemulţumirii şi îngrijorării sale.

înfipt drept în mijlocul aleii, cu pălăria dată pe ceafă, cu cîteva şuviţe strălucitoare lăsate în voia vîntului de mai, cu faţa congestionată de o înteţită transpiraţie abundentă, cu burta gata să ţîşnească peste curea, domnul llippolyte Birault se oprise în lumina unei raze sincere şi calde de soare. Sub braţul stîng ducea un pachet voluminos învelit în hîrtie de jurnal. în mîna dreaptă ţinea un plic galben.

„Ei poftim ! gîndi Laurent, se vede că a uitat ceva săptă- mîna trecută."

După o scurtă pauză meditativă, Birault porni iar. Laurent îl auzi urcînd fără grabă scara de lemn. Ghetele cu ţinte izbeau în trepte şi, din cînd în cînd, caraghiosul gemea ca un om bolnav. Se opri în faţa uşii, îşi şterse picioarele de rogojină, bătu de trei-patru ori în uşă, apoi apăsă pe clanţă.

Fiindcă Laurent nu spunea o vorbă, vizitatorul zîmbi, îşi şterse mustaţa cu dosul palmei, şi suspină:

— Dragă domnule, tot eu sînt. Pur şi simplu. Tot eu.

Urmă o scurtă pauză, apoi domnul Birault reluă:

- — N-am murit şi nici nu mă poate ucide nimeni.

— Ce doreşti, domnule Birault? spuse Laurent foarte liniştit. Ai uitat ceva?

Domnul Birault zîmbi:

— Da, strigă el, am uitat să rămîn.

Individul îşi aşezase pachetul pe o masă. îşi şterse fruntea şi spuse pe un ton de dojană:

— Nu zău! Şi eu care credeam că sosirea mea are să vă mire ! E o primire cam rece pentru un vechi slujbaş.

— Ce doreşti? reluă Laureiit neclintit.

Hippolyte Birault îi întinse plicul galben, pe eare-l avea în mînă. Era un plic de la domnul Larminat, o notă de serviciu de un deosebit laconism: trei rînduri împodobite cu faimoasa semnătură.

Incepînd de azi, domnul Hippolyte Birault e angajat ca laborant adjunct la serviciul de pregătire a serurilor, In diviziunea Pasquier.

Uimit, Laurent suci şi răsuci în mînă acest mesaj neaşteptat. Domnul Birault îşi făcea vînt legănîndu-şi pălăria între degetul mare şi arătător. Tuşi, înghiţi o mucozitate încăpăţînată, îşi alcătui cu greu cel mai mieros dintre zîmbete şi începu să monologheze:

— Trebuie să recunoaşteţi, dragă domnule, că nu ne puteam despărţi aşa. Trebuie să recunoaşteţi că ar fi fost prea dureros. N-aţi putut niciodată — iertaţi-mi expresia— să-l înghiţiţi pe bietul Birault. Asta mă îndurerează cu atît mai mult cu cît eu v-am arătat prietenie, răbdare, mă rog, amabilitate, şi celelalte şi celelalte. N-ara fost plătit cu aceeaşi monedă, zău că nu ! Asta va rămîne una din durerile vieţii mele. Aşa că plec din serviciul dumneavoastră personal şi mă duc la pavilionul de seruri. Bum! Totul e în ordine. Am să-mi văd singur de treabă în colţul meu, ca un îngeraş. Şi n-o să mai stăm de vorbă decît în chestiuni de serviciu. Nu pot spune că nu-i dureros. Dar ce să-i faci! N-ai încotro... S-a sfîrşit. cu amorul, dragă domnule.

— Aşteaptă-mă, te rog, spuse Laurent deschizînd uşa cu vioiciune.

Coborî scara întîi în fugă, apoi îşi potoli avîntul, strecură în buzunarul halatului nota directorială şi se opri un moment la capătul aleii, la umbra teilor tineri, ca să respire calm. Se silea să-şi spună: „Nu trebuie totuşi să admit ca povestea asta ridicolă să-mi otrăvească existenţa. Toate certurile domestice sînt la fel: întristătoare de aproape, neînsemnate de departe. Nu trebuie să admit ca un Birault oarecare să mă împiedice să lucrez. Va să zică, linişte şi energie!"

Domnul Larminat era într-o şedinţă şi Laurent trebui să aştepte vreo zece minute în anticamera cu fotolii de catifea verde. Peretele era împodobit cu un tablou fumuriu, dăruit de stat şi reprezentînd o cucoană goală, aplecată peste un muribund: *Ştiinţa In serviciul Umanizaţii.* Laurent examina pentru a douăzecea oară această operă de artă, cînd uşierul veni să-l anunţe că directorul îl aştepta.

— Nu credeţi, domnule Pasquier, că cea mai mare parte din discuţiile noastre se pot rezolva printr-un schimb de note? Mă supără gîndul că un om de talia dumneavoastră îşi pierde timpul într-o anticameră.

Un val de sînge aprinse urechile lui Laurent.

— Domnule director, spuse el într-un suflet, nu mi-aş pierde timpul într-o anticameră dacă nu m-aţi lăsa să aştept.

Bătrînul făcu un gest de binecuvîntare şi coborî brusc tonul:

— După cum vedeţi, domnule Pasquier, supărătoarea afacere Birault a fost în sfîrşit rezolvată spre satisfacţia generală. Am avut impresia că acest cinstit muncitor nu vă e simpatic aşa că vă scap de el fără să-l concediez totuşi.

— Domnule director, nu simt nici simpatie şi nici antipatie faţă de domnul Birault. După o lună de probă consider că e absolut necorespunzător pentru o muncă de laborator. Mai cred — şi lucrul acesta e mult mai grav — că, din cauza unor anumite defecte constituţionale, domnul Birault reprezintă un element îngrijorător şi primejdios pentru un serviciu ca al meu.

— Domnule Pasquier, chiar cînd stăm de vorbă între patru ochi, vă rog să cîntăriţi cuvintele pe care le folosiţi. Am avut prilejul să iau un lung interogatoriu domnului Birault. Nu e prost. Cred chiar că ştie multe lucruri. Poate că-şi permite unele familiarităţi. Dar dumneavoastră sînteţi cel care trebuie să menţineţi distanţele. De altfel, nu veţi mai fi tot timpul în contact cu el.

— Nu-i vorba de mine, domnule director. E vorba de bunul mers al serviciului meu, de o tehnică riguroasă căreia trebuie să i se supună toţi colaboratorii mei. E vorba de sănătatea bolnavilor, pentru care muncim cu toţii aici.

Domnul Larminat îşi ridică mîinile episcopale cu un gest maiestuos.

— Mi se pare, spuse el, că nu vă sfiiţi să-mi daţi un fel de lecţie cu privire la îndatoririle mele.

Laurent nu răspunse nimic. Între cei doi oameni se aşternu o tăcere lungă şi prevestitoare de furtună, după care directorul reluă cu voce mai scăzută şi mai calmă:

— Mi-am spus la început că sînteţi singurul şef de serviciu din Institut care să fie alături de mine, să mă înţeleagă, să mă ajute să introduc aici ordinea şi dreptatea.

— Vă rog să mă iertaţi, domnule, spuse Laurent cu încăpăţînare, eu port o răspundere foarte grea pe care o accept cu bucurie şi cu mîndrie. Dar vreau să fiu liber de a-mi alege colaboratorii. Dacă vreţi neapărat să-l folosiţi pe domnul Birault, vă rog, domnule director, să-l trimiteţi în alt serviciu.

— N-aţi reflectat îndeajuns la cuvintele pe care le-aţi spus, domnule Pasquier. Sau individul acesta e un salariat bun şi n-aveţi nici un motiv să-l refuzaţi, sau e un element rău, în care caz nu veţi avea curajul să-l treceţi unui coleg ca pe o monedă falsă.

Dezorientat de aceste argumente, Laurent tăcu un timp, cu gura deschisă, cu obrajii roşii şi fierbinţi. Se simţi deodată cam ruşinat, foarte stîngaci şi murmură:

— Pavilionul de seruri are destui salariaţi. Am doi preparatori, un îngrijitor de cai şi doi laboranţi.

— Tocmai de aceea, spuse domnul Larminat cu o maiestate senină, tocmai de aceea am pus menţiunea: „Laborant adjunct".

Laurent plecă fruntea şi încruntă sprîncenele:

— Domnule director...

— Domnule Pasquier?

— N-am intenţia nici să vă nesocotesc ordinele şi nici să-mi dau demisia.

— îmi pare bine, domnule Pasquier.

— Totuşi, nu vreau să vă ascund că sînt hotărît să-l împiedic pe domnul Birault să participe cît de cît la activitatea pavilionului de seruri. Dacă Institutul îşi poate permite să plătească un salariat inutil, n-am nimic împotrivă.

Domnul Larminat rîse uşor, pe nas.

— în ciuda aluziilor necuviincioase din ultima dumneavoastră frază, mi se pare, domnule şef de divizie, că începeţi să consideraţi această problemă foarte neînsemnată cu înţelepciune şi cu filozofie. Vă rog să vă gîndiţi o clipă. Pentru mine alternativa e foarte simplă: sau îl las provizoriu pe acest individ să nu facă nimic, ceea ce n-are nici o importanţă, sau nemulţumesc o persoană — şi ca să vă mărturisesc totul, e vorba de un ministru — căreia Institutul nostru îi e foarte îndatorat. De altfel, timpul va linişti lucrurile, va netezi asprimile şi va stropi cu apă rece temperamentele prea arzătoare. Vă doresc, domnule Pasquier, să n-aveţi niciodată misiunea strivitoare de a instaura armonia între oameni. La revedere, domnule Pasquier.

In timp ce păşea cu capul plecat la umbra teilor, Laurent îşi spunea, strîngînd uşor din fălci: „Sînt sigur că bătrînul m-a păcălit. Dar nu-i nimic. Povestea asta e ridicolă şi nu trebuie să mă împiedice de la ce trebuie să fac. îmi voi cuceri pacea cu orice preţ."

CAPITOLUL VIII

A DOUA SCRISOARE CĂTRE JUSTIN WEILL. DESPRE PSIHOLOGIA MÎNTUIRII DUPĂ MODA RUSEASCĂ. O POVESTE FOARTE ENERVANTĂ.

POLITICA ŞI VACCINURILE. DESPRE FOLOSIREA PRONUMELUI IMPERSONAL. UN INDIVID CARE VREA SĂ FACĂ TREABĂ. SCURT PORTRET AL LUI VUIL- LAUME. PUTEREA PRESEI. APEL CĂTRE OPINIA PUBLICĂ. AUXILIARII ŞTIINŢEI. EUGÈNE ROCH ŞTIE DE TOATE. REDACŢIA UNUI ZIAR DE LUPTĂ. LIRISMUL UNUI OM REZERVAT.

Dragă Justin, nu afirma că am spus ceea ce n-am spus. Lectura romanelor ruseşti mi s-a părut tulburătoare fiindcă m-a tulburat, e un lucru pe care-l mărturisesc pur şi simplu. Totuşi nu m-a tîrnpit. Gîndul că oamenii sînt uneori în stare să fie altfel decît arată în aparenţă, că pot săvîrşi deodată în mod strălucit acţiuni neprevăzute, că renunţă la crimă, de pildă, şi că îngenunchează izbindu-se cu pumnii în piept, gîndul acesta mi se pare nu numai frumos, ci şi odihnitor şi reconfortant. Dacă schimbări atît de revoluţionare se pot produce în sufletul cuiva, asta înseamnă poate că, pînă la urmă, oamenii se plictisesc de propriile lor defecte şi de propriile lor vicii. Cred că se plictisesc de moarte dacă fac mereu aceleaşi crime şi aceleaşi porcării. Cum să-ţi spun? Dacă am să realizez vreodată ceva de seamă, are să fie din dorinţa de a mă distra, de a mă juca puţin, de a mă odihni de toate gîndurile urîte care mă frămîntă de obicei. După cum vezi, ceea ce ţi-am înfăţişat în ultima mea scrisoare a fost o imagine temperată, latinizată a psihologiei mîntuirii după moda rusească. Poţi fi sigur că nu renunţ niciodată la spiritul critic. Ar trebui să adaug chiar că nu renunţ destul la el. Cît despre exemplele pe care mi-am permis să ţi le semnalez, sînt de natură să-mi dea de gîndit. Ţi-am spus că tata, care m-a chinuit atîţia ani de zile cu caracterul lui, cu nebuniile, crizele de furie şi capriciile lui, tata începe să fie treptat înţelept, amabil, fermecător, da, fermecător, nu găsesc alt cuvînt, aşa e. Joseph continuă şi el să mă uimească. I-a împrumutat tatei douăsprezece mii de franci ca să-şi pună în aplicare o idee nouă, despre care îţi voi vorbi cînd vei veni la Paris. Joseph îmi spune: j,Am dat douăsprezece mii de franci..." Să nu ne înşelăm asupra sensului cuvintelor: e vorba de un împrumut. Joseph l-a pus

pe tata să semneze o hîrtie. Joseph n-are să facă niciodată ceva fără acte, angajamente şi semnături. Asta nu înseamnă totuşi că, împrumutînd sau dăruind nişte bani, Joseph nu s-a lipsit de o sumă serioasă. Şi-a scos această sumă din buzunar. Chiar dacă n-ar vrea decît să se distreze — în sensul pascalian al cuvîntului — tot ar fi un fapt tulburător. De altfel, Joseph nu doreşte să acorde acestui gest nici un fel de publicitate, discreţie care mi se pare miraculoasă, cum mi se pare totul miraculos. Joseph m-a rugat să nu spun nimănui nimic, să nu afle mai ales mama, nici Cécile, nici Ferdinand, deşi pînă la urmă tot vor afla. După cum vezi, sîntem destul de departe de confesiunea publică şi de mîntuirea spectaculoasă.

Iţi vorbesc despre Joseph şi despre tata, fiindcă mă întrebi despre ei, deşi trebuie să-ţi mărturisesc că nu mă gîndesc zilnic la ei. Afacerea Birault începe să mă enerveze cumplit şi ocupă un loc exagerat în preocupările mele. Birault este laborantul acela în privinţa căruia mi-ai scris, dragă Justin, diverse prostii. Birault nu-i decît un oarecare individ insuportabil, terogsă mă crezi, unul din acei indivizi pe care-i găseşti pe toate drumurile; dar el e principiul unui „fenomen Birault" a cărui evoluţie mi se pare de neîn- les şi foarte neplăcută.

L-am ţinut pe nenorocitul ăsta o lună în laborator res- pectînd, te rog să mă crezi, sfaturile tale evanghelice. Am dat dovadă de o răbdare exemplară. Individul e palavragiu, incorect, aproape obraznic. Nu-i nimic! Am închis ochii, îmi fura animale din laborator, cobaii şi mai ales iepurii. Am avut răbdare! Lucrurile au devenit mai grave cînd am înţeles că acest slujitor nedemn nu numai că nu-şi cunoaşte meseria, dar mai era şi un încurcă lume, un nepriceput, un vanitos şi un ignorant. A trebuit să distrug nişte preparate la care muncisem foarte mult şi care erau aşteptate de nişte corespondenţi ai noştri din străinătate. Atunci am hotărît de unul singur să-l dau afară şi am avut chiar în ziua aceea o explicaţie cu Larminat.

Pentru un psiholog ca tine, sint convins că Larminat ar constitui un obiect interesant de studiu.

Mărturisesc că nu-l prea înţeleg. Acest personaj conduce cu autoritate şi severitate Institutul Naţional de Biologie, care-i o firmă barosană. Vrea ca totul să meargă strună, lucru pe care-l înţeleg destul de bine. Ne vorbeşte mereu de răspunderile noastre şi are dreptate. Şi-a băgat în minte să-mi impună un colaborator imposibil. M-a rugat să-l iau înapoi şi l-am refuzat. Pînă la urmă, l-a numit pe Birault la serviciul de seruri şi pentru a-mi explica de ce stăruie, a îndrăznit să pomenească despre un ministru care, despre un ministru a cărui... Ce caută politica, fioroasa politică, printre vaccinurile şi serurile noastre? Ce caută politica în discuţiile noastre, care sînt exclusiv ştiinţifice şi umane? Într-adevăr, dacă politica începe să se vîre în toate acţiunile şi în toate preocupările noastre, înseamnă că Franţa e foarte bolnavă. Eu sînt un om disciplinat. Larminat nu mi-era simpatic, dar îl respectam în calitate de şef. Acum îl dispreţuiesc, şi munca mea, această muncă atît de dragă, mi se pare oarecum alterată din cauza asta, mai puţin frumoasă şi mai puţin pură.

între Larminat şi mine a avut loc o explicaţie furtunoasă în legătură cu această numire a lui Birault la serviciul de seruri şi am luat în faţa bătrînului hotărîrea nestrămutată de a-l suporta pe Birault dar de anu-i da nici o însărcinare, de a-l ţine, de fapt, în afara serviciului meu, unde va figura pur şi simplu ca un parazit. Directorul a părut uşurat de acest dezuodămînt şi ne-am despărţit după nişte cuvinte pacificatoare, sau care cel puţin aşa voiau să para, dar căi'fi duhneau înfiorător a mică învîrteală.

La drept vorbind, cît a stat în laboratorul meu personal, Birault n-a făcut nimic. Din moment ce pare că trebuia să-l tolerez, cel mai simplu e să-l scutesc oficial de orice treabă. I-am anunţat această hotărîre numitului Birault; La început a izbucnit în rîs, pe urmă a ridicat din umeri; pe urmă a oftat şi a rostit cuvinte sentenţioase şi amarei: Interesant e că în ultimele metamorfoze ale retoricei lui Birault a apărut prenumele impersonal *se;* şi ce-i mai curios

este că-l foloseşte în egală măsură pentru el şi pentru mine. Mi-a spus următoarele:

— Va să zică, nu se mai are încredere în mine. Şi sîntem între francezi! E o nenorocire, zău aşa. Şi totuşi, se făcea tot ce se putea pentru îndeplinirea obligaţiilor...

Domnul Birault a continuat să enumere diferite consideraţii în legătură cu datoria şi cu demnitatea muncii, dar eu mi-am luat tălpăşiţa.

In primele zece zile, am crezut că lucrurile se vor opri aici. Timpul trece, începe să se facă frumos şi cald. Individul Birault şe'dea în uşa pavilionului de seruri. îşi fuma pipa şi-şi citea ziarul. Cînd treceam pe lîngă el, se ridica în picioare cu un zgomot puternic de hîrtie mototolită, apoi mă privea cu un zîmbet nedefinit, ironic şi bovin în acelaşi timp. Ochii lui mari şi holbaţi se umpleau cu un lichid tulbure, despre care oamenii sensibili ar fi putut crede că erau lacrimi, drept care s-ar fi înşelat. Atunci Birault îmi spunea: „Bună ziua, dragă domnule". îl salutam cu o vorbă, cu un semn din cap şi trebuie să-ţi mărturisesc că simţeam un fel de nelinişte: mă temeam să nu mă fi înşelat. Dar nu, nu şi nu! Nu putem, nu trebuie să tolerăm lîngă noi nişte colaboratori nedemni, chiar dacă sînt „piftonaţi de un ministru".

De altfel, îmi mai spuneam că Birault fura în mod curent din laboratorul meu iepuri, dar că din serviciul de seruri era puţin probabil că va fura un cal, ceea ce era o consolare negativă.

Lucrurile au început să meargă iarăşi prost acum cîteva zile. Birault a venit într-o dimineaţă la mine. Era în costum de lucru, adică îşi pusese espadrilele şi şorţul albastru. Mi-a ăptis mişcînd din nreclii ca un animal, gest care-î reuşeşte foarte Line:

— Dragă domnule, aşa nu mai merge.

Şi fiindcă mă uitam la el cu oarecare surprindere, a reluat, suspinînd, gemînd şi tuşind ca să-şi dreagă vocea:

— Unii vor să mă împingă la disperare. Asta-i o umilinţă şi o ruşine, dragă domnule. Aşa nu mai

merge. Pentru prima oară se plînge cineva de serviciile lui Birault.

Şi deodată, renunţînd la formulele impersonale, a declarat :

— Vreau să lucrez ca şi ceilalţi. Vreau să-mi cîştig pîinea ca şi ceilalţi, adică lucrînd.

Dacă mă urmăreşti cu atenţie, îţi dai seama şi vezi cît de logică e această suită de evenimente mărunte. Cînd acest individ lucra în laboratorul meu, nu voia să facă nici o treabă. Silit fiind să-l ţin mai departe, l-am scutit pur şi simplu de muncă. Şi deodată, iată că vrea să lucreze.

Am deschis uşa iară să spun o vorbă şi domnul Birault a ieşit mormăind. In zilele următoare, domnul Birault a început să se agite. Serviciul de seruri are un laborator mare de pregătire, care e legat de grajduri printr-un culoar acoperit. Domnul Birault umbla prin laborator, punea mîna peste tot, schimba recipientele de la locul lor, îşi oferea serviciile preparatorilor, care nu mai ştiau cum să-l refuze şi care, de vreo două-trei ori, mi-au vorbit despre el cu un aer destul de încurcat, căci au o muncă foarte delicată, care necesită linişte.

Fiindcă această comedioară devenea ridicolă, m-am dus iar la domnul Larminat. Nu m-a primit. I-am trimis o notă de serviciu la care n-a răspuns. Pînă acum, n-am spus nimic nici unuia din colegii mei, pentru că dacă aş scăpa de Birault prin expedierea lui vreunuia dintre ei, fiecare şi-ar putea închipui că acest dar neplăcut mi se datorează în parte şi mie. Prin urmare, n-am spus nimănui nimic la Institut, dar am povestit toată această nemaipomenită istorie lui Vuillaume care vine des pe la mine şi pe care-l consider un sfetnic bun. Il cunoşti pe Vuillaume: e cu mult mai în vîrstă decît mine, dar ne tutuim de cînd am lucrat împreună la Sorbona. Părul i-a încărunţit, are o voce muzicală, o statură înaltă şi încovoiată, un aer foarte blînd, dar are opinii foarte hotărîte. Marginea pleoapelor lui e totdeauna inflamată de o veşnică blefarită, ceea ce dă privirii sale o nuanţă de sensibilitate şi de nelinişte. Dar Vuillaume e un om cu judecată şi am deplină încredere în el.

I-am povestit pe larg istoria absurdă cu Birault şi cu neînţelegerile dintre mine şi directorul meu. Vuillaume a spus:

— Oameni de teapa lui Larminat se tem îngrozitor de oamenii politici, ai căror sclavi sînt; există însă o altă putere, de care se tem tot atît...

— Ce putere?

— Presa.

— Nu zău, am strigat eu, doar n-am să pun presa în mişcare pentru o poveste nenorocită cu un salariat necorespunzător.

— Şi de ce nu? a spus Vuillaume clătinînd uşurel din cap. în domeniul ştiinţific, totul e grav şi trebuie considerat cu gravitate. E inadmisibil ca un serviciu ca al tău să fie în primejdie pentru că Larminat s-a înhăitat cu nişte oameni politici mai mult sau mai puţin serioşi, mai mult sau mai puţin tiranici.

— De acord, dar nu cunosc pe nimeni în presa pariziană.

— Nu-i nimic, mi-a răspuns Vuillaume, gîndeşte-te la ce ţi-am spus. Dacă vrei să scrii un articol, nu-l duce la ziarele de specialitate, la revistele de ştiinţă sau de medicină, pentru că n-ar avea nici un ecou. Trebuie să ajungi pînă la opinia publică şi s-o pui în mişcare.

— Nu pot să-mi critic directorul într-un articol publicat în presa de mare tiraj.

— De acord, dar poţi foarte bine să publici un studiu referitor la condiţiile materiale şi morale ale cercetării ştiinţifice, la rolul colaboratorilor noştri subalterni şi, mai ales, la cei care ajută pe tehnicieni să pregătească un medicament. Ei drăcie! E un subiect superb... Şi bătrînul are să se sperie.

Mărturisesc că eram zdruncinat şi că începusem să şovăi.Vuillaume vorbea mai departe şi eu simţeam cum îmi vin o mulţime de idei. în definitiv, presa de mare tiraj e o forţă considerabilă, la care poţi face apel cînd vrei să aperi o cauză dreaptă, lucru pe care ai să-l recunoşti şi tu, redactor- şef al ilustrei fiţuici care are pretenţia să trezească Vestul, nici mai mult, nici mai puţin. In timp ce toate aceste gînduri îmi umblau prin cap, Vuillaume spunea:

— Dacă te hotărăşti să recurgi la opinia publică, lucru pe care eu îl găsesc foarte firesc, te sfătuiesc să nu dai un interviu, ci să scrii tu un articol, cîntărindu-ţi bine fiecare vorbă.

— Şi unde să-l public? Un ziar mare acceptă foarte greu un articol.

— Ba nu! Nu e greu cînd ai ceva de spus, cînd e ceva interesant şi cînd cunoşti pe cineva.

Şovăiam încă, dar Vuillaume a continuat:

— Eu cunosc pe cineva, pe unul din redactorii principali de la *VAssaut.* Nu-i un ziar foarte, foarte mare, dar e un organ de luptă, un organ de opinie.

Şi spunînd aceasta, Vuillaume s-a ridicat să plece. Cînd i-am strîns mîna, am murmurat:

— Ar fi totuşi cam ciudat să pun în mişcare presa pentru că un afurisit de Birault îmi strică preparatele şi pentru că nu izbutesc să mă descotorosesc de el.

— Ah! a strigat Vuillaume. Presa e pusă adesea în mişcare pentru lucruri mult mai puţin importante. Nu trebuie s-o respecţi chiar atît. Poate să facă mult rău. Un motiv în plus ca să-i dai prilejul să facă uneori şi puţin bine. Mai gîndeşte-te şi nu uita că-ţi stau la dispoziţie.

L-am lăsat pe Vuillaume să plece şi mi-am spus mai întîi că e un proiect din acelea pe care-l faci cînd stai cu cineva de vorbă şi spui ce-ţi vine la gură, dar că nu merită să fie pus în aplicare. în tot restul zilei, m-am surprins înşirînd fraze unele lîngă altele, aproape fără voia mea. Am înţeles că, şi fără să-l public, articolul acesta ar avea cel puţin avantajul să mă răcorească, să mă silească să-mi formulez precis ideile cu privire la problema gravă a obscurilor colaboratori ai ştiinţei. Intrasem atît de adînc în materie, eram atît de înfierbîntat, încît mi-am scris articolul chiar atunci, între ora nouă seara şi miezul nopţii. Nu sînt un scriitor şi, în

general, mă căznesc destul de mult cînd trebuie să redactez un simplu memoriu; totuşi, articolul cu pricina a ţîşnit dintr-o dată şi titlul lui la fel: *Auxiliarii ştiinţei.* Ah! Dragă Justin, de ce nu erai lîngă mine? M-ai fi scos din încurcătură, fiindcă, după ce am scris articolul, l-am ţinut două zile în servietă, incapabil să iau o hotărîre

.

între timp, a trecut pe la mine Rocii. De altfel, vine aproape zilnic să mă vadă. Ce tip ciudat! Nu înţeleg aproape niciodată ce explicaţie au gîndurile sale, după cum nu înţeleg mobilurile actelor sale. îl cunosc pe Roch de cincisprezece ani, dar rămîne plin de mister în ochii mei, ba chiar — cum să spun? — e un om care nu mă interesează. Nu reprezintă nimic. E unic în felul lui. Mă cam plictiseşte.

După diferite manevre de apropiere, Roch mi-a spus:

— Se pare că eşti un răzvrătit, Pasquier, se pare că stîr- neşti în această instituţie spiritul de indisciplină.

Fraze de acest fel mă nedumeresc. Mi-e aproape imposibil să ştiu dacă reprezintă un avertisment prietenesc sau o insinuare răuvoitoare. Aşadar, n-am răspuns nimic. După o scurtă pauză, Roch a reluat:

— Mi s-a spus că vrei să scrii în ziare ceva despre viaţa laboratoarelor.

— Cine ţi-a spus? Vuillaume?

— Nu, nu m-am văzut cu Vuillaume.

— Atunci cine?

— Nu mai ştiu. N-are importanţă.

Ce să-i răspund? Să fi făcut eu însumi o indiscreţie? Se poate. Ni se întîmplă adesea să fim siguri că n-am vorbit despre cutare problemă care ne frămîntă, deşi am vorbit despre ea, aproape fără să ne dăm seama, aproape fără să vrem... Dar Roch începuse să pălăvrăgească iar:

— Bagă de seamă, Pasquier. Ai o situaţie prea frumoasă ca s-o rişti din cauza unor imprudenţe.

Nu ştiam ce să cred. Acest îndemn la înţelepciune nu poate să fie un sfat perfid.

Dragă Justin, ţi-am simţit mult lipsa în toată această perioadă. Cred că tu, care cunoşti aşa de bine lumea presei, mi-ai fi dat poveţe preţioase.

Pe scurt, am dus articolul la redacţie. Trebuie să scap de el. Am să ţi-l trimit îndată ce va apărea. Ai să găseşti poate că e prost scris, dar fii sigur că am cîntărit fiecare cuvînt.

VAssaut e un ziar foarte citit, cel puţin aşa spune Vuillaume şi, într-adevăr, în autobuz şi în metro îl văd în mîna multora. Cînd mi-am dus articolul, mă aşteptam să nimeresc într-o clădire măreaţă,

cu valeţi în livrea cu nasturi de aur,

cum are frate-meu Joseph ! Dar nu, nu-i de loc aşa. Am urcat pînă la etajul al treilea al unei clădiri foarte vechi din rue Montmartre. Pe scară era întuneric beznă şi mirosea a viezure. In anticameră aşteptau vreo zece tipi, cu mutre buimace, care căscau, îşi băgau degetele în nas, se priveau chiorîş şi răsfoiau cu o privire distrată ultimele numere din acest faimos ziar de senzaţie. Am trimis bileţelul pe care mi-l dăduse Vuillaume. Am fost primit de un omuleţ de vreo douăzeci şi cinci de ani. Un păr creţ, monoclu, nişte aere importante. A luat hîrtia şi m-a reţinut trei minute. Mi-a răsfoit articolul cu o privire ultra-rapidă, apoi m-a împins spre uşă, zîmbind: „Exact ce ne trebuie! Splendid! Felicitările mele!"

De trei zile încoace cumpăr *VAssaut,* dar articolul n-a apărut încă. Am păstrat o copie, pe care o citesc din cînd în cînd ca să mă conving că nu-i nici lipsit de tact, nici răutăcios şi nici nedrept.

Munca mea personală, munca mea de laborator, suferă acum mai puţin din cauza acestor complicaţii nenorocite. Am momente cînd nu mai ştiu ce fac şi altele cînd mă gîn- desc la Larminat în modul cel mai insultător cu putinţă. Activitatea intelectuală e supusă în mod dureros influenţelor exterioare: o ceartă, o supărare, o durere de cap, un cîrcel, un furuncul, şi totul trebuie luat de la început.

Răbdare! Răbdare! Cum spune mereu cineva... fata aceea despre care ţi-am mai vorbit. Ştii doar, Justin, că sînt foarte rezervat, chiar şi faţă de tine, în problemele sentimentale. Totuşi, nu pot să-ţi spun cît îmi place fata asta, cît mi-e de dragă. Cred că pentru prima oară în viaţă simt nevoia să ocrotesc pe cineva, să muncesc pentru cineva, să sufăr

pentru cineva, să cuceresc gloria pentru cineva. E nemaipomenit de blîndă, deşi e hotărîtă, energică şi cuminte ca o eroină de Shakespeare. Sînt cu nouă ani mai în vîrstă decît ea, totuşi, cînd sîntem împreună, mi se pare că sînt un băieţaş stîngaci, care nu ştie nimic.

Aş vrea s-o încălzesc cînd e frig, să-i pun pe umeri un mantou cald, să-i iau mîinile în mîinile mele, să car greutăţi pentru ea, să aduc soarele pe cer cînd plouă, să opresc vîntul cînd bate, să gonesc din drumul ei orice jignire, orice supărare, orice neplăcere.

l)estul! Nu crede că mă las in voia unei crize de lirism. Sînt foarte lucid, ba chiar, în clipa de faţă, sint foarte trist şi foarte nervos. Al tău credincios,

L a u r e n t P.
8 iunie 1914

CAPITOLUL IX

E GREU SĂ SCRII. LAURENT ÎŞI RECITEŞTE OPERA. PORTRETUL, TITLUL ŞI ARTIFICIILE TIPOGRAFICE. MĂREŢIA ŞI PURITATEA ŞTIINŢEI. PRESA MODERNĂ ŞI OMUL SECOLULUI AL XX-LEA. O CONVORBIRE TELEFONICĂ ABSOLUT INUTILĂ. NELINIŞTI NE JUSTIFICATE. LUMEA SAVANTĂ. DOMNUL NICOLAS ROHNER E DARNIC ÎN ELOGII. TREBUIE SĂ STRIGT CA SĂ TE FACI AUZIT? UN GEST CURAJOS. LAURENT VISEAZĂ ASUPRA DESTINULUI SĂU. JCSTIN, OMUL CARE TAIE CHEFUL. NICI BOLNAVI, NICI MORŢI, TOTUŞT SITUAŢIA E GRAVĂ.

Laurent lăsă jos briciul, îşi şterse degetele de clăbuc, se repezi la masa lui de lucru şi, pentru a douăzecea oară, începu să-şi recitească articolul. Oare nu lăsase, în prima pagină, vreo întorsătură de frază echivocă, sau chiar inco-

rectă, care să stîrnească indignarea unor cititori mai delicaţi? La acest gînd, un fior de enervare îi trecea prin şira spinării. Aşadar, se porni pentru a douăzecea oară să-şi recitească frazele, una cîte una, rar, cu glas tare, căutîn- du-şi greşelile, cîntărindu-şi argumentele, subliinind curba şi cadenţa fiecărui paragraf. Ştia pe de rost cea mai mare paite din text, fapt care-l făcu, de altfel, să zîmbească. Articolul începea cu o perioadă cam lentă şi cam stîngace, pe care din lipsă de experienţă, Laurent nu putuse nici s-o împartă, nici s-o facă mai explicită:*Locul de frunte pe care l-a căpătai ştiinţa, mai ales înce- pînd din secolul al XlX-lea, în viaţa societăţilor civilizate, ştiinţa îl datorează nu numai frumuseţii şi măreţiei rezultatelor obţinute, ci şi nobleţei şi purităţii vieţii pe care o duc slujitorii cunoaşterii, abnegaţiei de care dau dovadă, spiri -*

iului lor de independenţă faţă de puterea publică, şi totuşi, disciplinei secere, aproape religioase, pe care p menţin in templele noului cult, adică In laboratoare.

„E rudimentar, e grosolan, îşi spunea Laurent clătinînd din cap. N-are a face! Exprimă ceea ce vreau să spun. Mai supărător e că, după ce am repetat cuvîntul *ştiinţă* încă de la început, a trebuit să spun *cunoaştere* ca să nu scriu a treia oară *ştiinţă.* Drace ! mă supără poate şi revenirea dizgraţioasă, pe care n-o remarcasem la început, a articolului feminin în primele cinci-şase rînduri. Şi apoi, epitetul *de frunte* nu înseamnă nimic aici. La naiba! Nu-i chiar aşa de simplu cînd nu eşti specialist. Din fericire, restul merge mai bine..."

Articolul continua prin cîteva reflecţii în legătură cu aptitudinea pentru munca ştiinţifică şi cu disciplina necesară în laboratoare. Urmau cîteva idei interesante privitoare la colaboratorii subalterni ai savanţilor, la meritele şi la obligaţiile slujitorilor obscuri, cărora Laurent le acorda pe

bună dreptate numele de *auxiliari ai ştiinţei,* titlu care-i păru, o clipă, excelent.

Această condiţie a auxiliarilor, citi mai departe Laurent, *nu e o meserie întîmplătoare, ci o adevărată carieră. O carieră care presupune, ca toate celelalte, vocaţia, libera alegere şi nobile virtuţi ca supunerea, răbdarea, devotamentul şi fidelitatea. Iată de ce toate influenţele exterioare sînt dăunătoare săvlrşirii armonioase a muncii ştiinţifice. Iată de ce politica şi favoritismul, de pildă, trebuie să-şi înceteze rolul supărător In pragul unui laborator ca şi în pragul unui spital. E în joc binele omenirii. Cine tolerează un slujitor nedemn în templu, înseamnă nu numai că periclitează cercetările, dar şi că primejduieşte serios pe membrii societăţii.*

Absorbit în lectură, Laurent scanda cuvintele lovind uşurel cu palma în masă. „E cam solemn, cam sublim, gîndi el rîzînd, dar Bătrînul va înţelege aluziile. Şi dacă nu le înţelege, înseamnă că nu vrea să le înţeleagă. Dacă-i aşa, foarte rău pentru el! Să vedem mai departe."

Urmau consideraţii precise şi chiar tehnice asupra rolului auxiliarilor în laboratoarele de cercetări şi de producţie. Finalul articolului era consacrat în întregime analizei unei probleme ajunsă celebră graţie campaniilor domnului Pierre-Etienne Larminat şi anume, problema administraţiei ştiinţei. Fără să dea nici un nume, Laurent se declara de partea eliberării totale a oamenilor care se consacră cercetărilor şi descoperirilor. îşi termina studiul evocînd ştiinţa viitorului, care trebuie să fie, care avea să fie, fără îndoială, *o ştiinţă liberă de a se administra singură, de a-şi guverna domeniul, de a-şi alege eu seninătate metodele de lucru, căile şi slujitorii.*

Laurent închise un moment pleoapele. Bineînţeles, lucrurile acestea nu i se păreau foarte noi, nici foarte bine scrise, ci drepte şi rezonabile. Articolul lui nu era nici prea agresiv. Se îmbrăcă, apoi se surprinse ridicînd din umeri: „Am pierdut trei-patru zile ca să-mi pritocesc articolul ăsta blestemat, gîndi el. în orice caz, mi-am pus ordine în idei. Nimic nu-i inutil. Cît despre bruta aceea de

Larminat..." Şi deodată, redevenind stăpîn pe el însuşi, murmură: „Nu! Nu ! Să nu-l insult ! Atenţiune ! Vreau să mă opresc totdeauna cînd îmi dau seama că încep să strîng pumnii şi să încleştez dinţii."

Abia ajuns în stradă, Laurent porni în galop. Ajuns în faţa chioşcului de ziare, se ruşină de nerăbdarea lui. Ziarele din ziua aceea ferau instalate pe un parmaclîc de sîrmă. Briza călduţă de vară bătea blînd în aceste catarge de hîrtie care răspîndeau un parfum uşor de pastă tipografică umedă, de cerneală chimică şi de excremente. Laurent căută cu privirea şi contemplă cîteva clipe *VAssaut,* cu titlul său în litere gotice roşii: ca să se pedepsească pentru această grabă, hotărî să nu cumpere ziarul decît în place Denfert- Rochereau, adică după ce va fi făcut mai mult de jumătate din drum, hotărîre pe care o respectă cu multă înţelepciune.

La intrarea în avenue d'Orléans, Laurent cumpără ziarul la un chioşc, îl desfăcu fără să se grăbească prea tare şi simţi deodată că un val de roşeaţă i se revărsa în obraz: observase portretul său în mijlocul paginii a doua. Era o fotografie care-l înfăţişa în halat, în grădina Institutului, o fotografie făcută pe vremuri de un coleg şi de care Laurent uitase aproape. „Oare cine le-o fi dat-o? gîndi Laurent nemulţumit. N-am cerut să mi se pună fotografia, nu voiam nici o fotografie." în clipa aceea al doilea val de furie îi înfierbîntă urechile. Citise în fugă rîndurile tipărite sub fotografie:

Doctorul Laurent Pasquier, tînărul şi celebrul savant căruia ii datorăm aceste sugestive confidenţe.

Cam în acelaşi timp, zări titlul şi prezentarea articolului şi fu cuprins de un sentiment nelămurit de ruşine şi de trădare. Cuvintele: *auxiliar al ştiinţei* erau abia vizibile, culese cu litere mici şi înghesuite între două linii negre. Dedesubt, se lăfăia, în litere uriaşe, bătătoare la ochi, un titlu pe care Laurent nu-l scrisese şi pe care-l citi cu oarecare jenă: *Să descotorosim ştiinţa de arivişti şi de profitori.* Textul era împărţit în cîteva aliniate mici, fiecare dintre ele prevăzut cu cîte un subtitlu răsunător. în sfîrşit, Laurent înţelese dinlr-o aruncătură de ochi că

diverse fraze, dintre cele mai necesare, fuseseră suprimate, altele culese în mod inexplicabil cu cursive sau litere grase şi că articolul, alterat, desfigurat, mutilat, se înfăţişa ochilor lui aproape de nerecunoscut.

Laurent rămase multă vreme cu capul plecat şi cu braţele atîrnînde, întrebîndu-se ce trebuie să facă. Apoi se hotărî deodată, sări într-o trăsură şi-i spuse birjarului să-l ducă în boulevard Montparnasse, la Vuillaume.

Era abia opt şi jumătate. în timp ce urca scara, Laurent îşi spuse că Vuillaume era căsătorit, că o vizită atît de matinală putea să pară indiscretă şi că Vuillaume nu va putea cu siguranţă să dreagă ceea ce, în furia lui, Laurent considera un abuz de încredere.

Vuillaume locuia încă în apartamentul lui foarte modest de burlac. Laurent fu introdus în sufragerie şi, dincolo de peretele foarte subţire, putu s-o audă pe doamna Vuillaume certînd o fetiţă care nu voia să se lase pieptănată. Din cînd în cînd, vocea gravă şi stăpînită a lui Vuillaume introducea o notă de violoncel în acest concert de familie. Laurent se lăsă în voia gîndurilor: „Iată ce înseamnă ştiinţa modernă şi dezinteresarea ei! Eu sînt singur, mă pot mulţumi cu două odăiţe. Dar Vuillaume! E mai în vîrstă ca mine, e un om de valoare, a făcut lucrări de prima mînă. Şi acceptă fără să protesteze să trăiască împreună cu ai lui într-un apartament care ar părea mizerabil şi unui tînăr vînzător de la Galeries Lafayette. Ei bine! E splendid, orice ar zice Joseph. Şi aşa trebuie să trăiască un om de ştiinţă pentru ca ştiinţa să rămînă curată şi cu adevărat mare."

în sfîrşit, Vuillaume îşi făcu apariţia, gătit într-un halat imprimat. îl întrebă numaidecît cu prietenie:

— Ce ţi s-a întîmplat?

— O catastrofă. Iartă-mă că te deranjez atît de devreme...

— O catastrofă? Ce catastrofă?

— Uită-te şi tu.

Laurent ii întinse ziarul şi Vuillaume îl desfăcu fără grabă.

— Păi bine! spuse el, articolul tău a apărut.

Laurent sări în sus.

— Mi-au schimbat titlul, mi-au tăiat paragrafe întregi, mi-au aranjat textul ca să scoată ochii. E înfiorător, e dezonorant. Am fost prins într-o capcană. Ştiu prea bine că nu-i vina ta. Spune-mi ce să fac.

— Atenţiune! Atenţiune ! murmură Vuillaume, închizînd pe jumătate ochii ale căror pleoape inflamate păreau să ascundă un veşnic surîs. Atenţiune! Vorbeşti ca un puşti. Articolul a apărut, asta-i principalul. Şi e bun, în ciuda tăieturilor. în ce priveşte manşeta asta mare, subtitlurile bătătoare la ochi, literele grase, asta, dragul meu, înseamnă presa modernă şr trebuie să te resemnezi. Indignarea ta e sinceră, Pasquier, îmi dau seama; dar ceilalţi! Aş! Cei care strîmbă din nas îşi spun pur şi simplu că presa îi dă uitării. Poţi să fii convins, dragul meu, că sînt foarte încîntaţi şi foarte mîndri cînd îşi văd fotografia la loc de frunte.

— Dar eu n-am vrut nici fotografie şi nici reclamă personală. E cu totul împotriva liniei de conduită pe care mi-am stabilit-o.

— Fireşte, fireşte, murmură Vuillaume străbătînd coloanele ziarului cu o privire distrată. Tu eşti un pur, ţi-o spun încă o dată. Dar, în definitiv, fiţuica asta e imaginea foarte exactă a conştiinţei medii, a omului de rînd, a omului pur şi simplu.

— Dar eu nu mi-am făcut articolul pentru omul de rînd. Va fi citit de colegi, de profesori, de studenţii noştri.

Vuillaume izbucni în rîs.

— Haide, spuse el, linişteşte-te. Ştii prea bine că toate gîndurile oamenilor conţin amestec de mai bun şi mai rău. Ce înseamnă un dobitoc? Un biet nenorocit care nu spune decît prostii. Şi ce înseamnă un om inteligent? Un individ care spune prostii ca şi ceilalţi, dar care, din cînd în cînd, exprimă şi o idee coerentă şi justă. Din cînd în cînd, ţi-o repet, nu mai des. Chiar un spirit superior e^totdeauna o amestecătură oribilă. Presa ne dă imaginea acestei amestecături, imagine care pentru noi e abjectă, numai pentru că e leală, fidelă şi melancolică.

Vuillaume vorbea fără să ridice vocea pe tonul acela, uşor cinic, care se potriveşte unor convorbiri între înţelepţi în epoca modernă. Laurent aruncă de două-trei ori capul înainte, în gol.

— Se poate ! Se poate ! mormăi el încurcat. Dar asta mă scîrbeste. Si ziarul mă scîrbeste, si articolul meu mă scîrbeşte. Mi-e ruşine.

— Hai, mai spuse Vuillaume, renunţă la cuvinte mari, dragul meu. Gîndeşte-te că ziarul acesta se bucură de colaboratori străluciţi. Pină şi Mecinikov i-a trimis nişte articole de popularizare despre fagocitoză. După cum vezi, te afli — în mod anacronic — în tovărăşie bună. Anul trecut, în timpul războiului balcanic, *l'Assaut* a publicat un splendid mesaj al lui Anatole France. N-are rost să faci mofturi.

— Oricum, murmură Laurent, trebuie să-i telefonăm invidului.

— Care individ?

— Individului de la ziar, cel care m-a primit.

— De ce?

— Ca să-i cerem explicaţii.

Vuillaume făcu un gest de politicoasă compătimire cu sprîncenele şi cu umerii.

— Dacă-ţi face plăcere... Şi, mai ales, dacă vrei să te linişteşti. Eu n-am telefon. Aşteaptă-mă zece minute şi plecăm împreună. O să telefonăm de la bodega din rue Delambre.

Un sfert de oră după aceea, în timp ce ambii prieteni coborau scara, Vuillaume mai spuse cu blîndeţe alinătoare:

— Rău faci că te necăjeşti. Presa are legi pe care noi nu le cunoaştem. Trebuie să-ţi spui că, în general, oamenii, adică mulţimea, nu înţeleg nimic sau nu înţeleg mare lucru. Casă le bagi un adevăr în creier, trebuie să simplifici totul, argumentele trebuie îngroşate nemăsurat de mult, greutăţile trebuie împărţite în numeroase fragmente, ceea ce, gîndeşte-te şi tu, e unul din principiile metodei carteziene.

O să telefonăm, dar la ora asta n-o să găsim pe nimeni, îţi dai seama, e ora nouă !

— Nu te supăra, spuse Laurent, cu un aer ruşinat dar încăpăţînat.

Telefonul se afla în încăperea din fundul bodegii. Mirosul de carne şi de varză începea să staţioneze în unghiul de întuneric, unde cei doi prieteni manevrau aparatul. Vuil- laume chemă întîi redacţia. în birouri nu găsi decît pe o secretară indolentă, care căsca şi care răspunse ceva la întîmplare, în monosilabe.

— Gere-i numărul tipului cu care am stat de vorbă, spuse Laurent, cu fruntea încruntată şi cu fălcile încleştate.

— Numărul lui Ricardi?

— Da, al lui Ricardi.

— Daca vrei, murmură Vuillaume cu un aer supărat.

în cele din urmă, după diverse încercări, căpătară adresa şi numărul ziaristului.

— Alo, spuse Vuillaume cu vocea lui calmă şi încîn- tătoare. Alo, dragă prietene, îţi telefonez în legătură cu articolul domnului Pasquier. Ştii, domnul Pasquier nu-i mulţumit.

Telefonul avea un singur receptor. Laurent avu impresia că aude un rîs în aparat şi începu să zgîrie duşumeaua ca un cal care se pregăteşte să azvîrle din copite. O conversaţie pe care el nu putea s-o înţeleagă se desfăşura în spaţiu. Vuillaume murmura cuvinte şi frînturi de frază: „Păi da... Exact... E ceea ce i-am spus şi eu... E un început. Trebuie să-l înţelegi... Voia să-ţi telefoneze... Alo... Scuză-mă..."

Vuillaume se depărtă de aparat şi-l întrebă pe Laurent:

— Vrei să-i vorbeşti şi tu?

— Nu, nu, răspunse Laurent cu un aer speriat.

— De ce nu?

— Mă tem să nu-l înjur.

— în acest caz, hotărî Vuillaume, e mai bine să te abţii.

Se întoarse spre aparat şi reluă convorbirea: „Am să-i transmit ce mi-ai explicat. Scuză-mă că te-am deranjat atît de devreme... Ba da, ba da, eu înţeleg perfect."

Vuillaume agăţă receptorul şi cei doi prieteni ieşiră pe stradă.

— Ce ţi-a spus? întrebă Laurent cu un aer întunecat.

— Ah! A fost foarte categoric. A spus că şi-a dat toată osteneala.

— L-am auzit rîzînd.

— Fii cuminte. Doar n-ai fi vrut să plîngă.

— Am impresia că şi-au bătut joc de mine.

— Nu-i adevărat! Eşti prea iritabil. A spus că nimeni n-ar fi citit articolul tău aşa cum era scris. Adus din condei cu dibăcie de oamenii lui, va interesa pe toată lumea. E evident. Presa are legile ei, ca fizica şi chimia.

— Iartă-mă, spuse Laurent, am impresia că sînt cam ridicol.

— Ba nu, spuse Vuillaume. Nu eşti ridicol, dar eşti sensibil şi, dă-mi voie să-ţi spun, cam naiv. Aş adăuga că eşti şi cam nervos. Vei vedea că articolul tău va face cea mai bună impresie.

Şi reluă, subliniind toate cuvintele:

— Eu n-am nici un rol în treaba asta, Pasquier. Am procedat aşa ca să-ţi fac un serviciu, ca să-ţi fac pe plac. în orice caz, sper, dragul meu, că nu te gîndeşti să te iei la harţă cu un om ca Ricardi, ar fi foarte periculos.

— Ştiu, spuse Laurent, ruşinat şi îmbufnat deodată.

— Dacă vrei, mai spuse Vuillaume cu glasul lui blînd şi împăciuitor, putem să ne ducem după-masă la Societatea Ştiinţifică, e zi de şedinţe. Pariez că ai să fii foarte bine primit.

Şi fiindcă Laurent şovăia, Vuillaume adăugă:

— Nici nu poţi face altfel. S-ar crede că te ascunzi. Trec pe la laborator să te iau şi ne ducem împreună.

Laurent strînse cu oarecare emoţie mîna pe care i-o întindea Vuillaume.

Laboratorul îi păru lui Laurent anormal de calm. Pînă la urmă se linişti, gîndindu-se că nimeni la Institut nu citise încă *VAssaut*, că de altfel, chiar şi deghizat, articolul putea să pară foarte cuminte, că o singură fiinţă de pe lume putea să-i înţeleagă

sensul şi să desluşească aluzii precise, şi că această persoană, ţinînd seama de caracterul său, nu se va aventura poate să dea semn de viaţă.

în cursul dimineţii, domnul Larminat nu se manifestă. Laurent mîncă singur la prînz într-un mic restaurant de lîngă Institut, apoi se întoarse la laborator şi lucră distrat pînă la sosirea lui Vuillaume.

Era o zi splendidă şi caldă. Laurent inspectă strada cu privirea şi spuse:

— Să luăm o trăsură deschisă, văd că e una aici. în felul acesta o să ne odihnim şi o să luăm aer.

— Ştii că articolul tău se bucură de cea mai bună primire pretutindeni, spuse Vuillaume în timp ce trăsura trecea pe bulevardele proaspăt stropite. L-am văzut pe Charles Richet care mi-a spus: „Pasquier e un om cinstit. Transmi- te-i felicitările mele. Articolul lui e perfect şi ca ton, şi ca formă". Textual. L-am văzut pe Desbarres. Mi-a declarat că, după el, articolul tău e pur şi simplu admirabil. Am vorbit despre tine mai bine de o oră. Se pare că, fără să ştii poate, aduci din nou pe tapet vechiul conflict care, multă vreme, a pus faţă în faţă serviciul sanitar al armatei şi intendenţa. Veşnic acelaşi lucru: ştiinţa vrea să scape de pretinşi administratori, care încearcă mereu s-o ţină sub tutelă. Te-ai văzut cu Larminat?

— Nu.

— După ce va citi articolul, Larminat va face ca toată lumea, va veni să te felicite. Adineauri am luat masa cu Chartrain, care â exclamat: „Micul Pasquier vede lucrurile limpede şi are curaj". Poftim, uite-l pe Blot. Plătesc eu trăsura şi tu du-te să-i spui bună ziua tătucului Blot. Văd că un număr din *VAssaut* îşi scoate nasul din buzunarul hainei lui.

Domnul Blot, conferenţiar la Sorbona, era un individ cu obraz deschis, strălucitor, zugrăvit în culori vii şi prevăzut cu o bărbiţă albă şi pufoasă.

— Nu ştiam că scrii aşa de bine, spuse el. Ah! Avem nevoie de oameni de talia dumitale. Tot ce spui despre legăturile noastre cu administraţia e excelent, Pasquier. Eu te felicit din inimă. M-am bătut toată viaţa pentru probleme de felul acesta.

Laurent sorbea cuvintele bătrînului profesor şi o senzaţie delicioasă de uşurare şi de mîndrie creştea în inima lui.

— Vrei să urcăm? spuse Vuillaume luîndu-l de braţ. Rămînem un sfert de oră, atîta tot. Lucrul cel mai important e să luăm temperatura morală a acestei onorabile adunări.

Şedinţa începuse. în picioare lîngă un birou, un membru al Societăţii citea o comunicare cu glas slab, aproape de neînţeles. Numai cîţiva surzi, îngrămădiţi în primul rînd, ascultau plecîndu-şi înainte cu o mînă tremurătoare urechea căptuşită cu peri albi. Asemenea ebreilor, al căror templu răsună de certuri şi de împăcări, participanţii obişnuiţi la şedinţele Societăţii stăteau de vorbă în grupuri mici, unii cu voce scăzută, alţii cu glas tare. Uneori, preşedintele lovea în masă cu un creion ca să ceară liniştea pe care nimeni, nici chiar oratorul, nu părea s-o dorească într-adevăr.

Laurent îl zări numaidecît pe profesorul Rohner, maestrul lui de pe vremuri, în picioare în fundul sălii. Mic de statură, dar ţeapăn şi uscat, cu barbişon şi cu mustaţă, cu un aer de colonel in retragere, cu servieta de marochin sub braţ, bătrînul îi făcu lui Laurent un semn prietenesc cu capul.

— Am văzut articolul dumitale, spuse el. Nu-i de loc rău. îmi face plăcere să văd că ştii să profiţi de ideile pe care le-ai auzit de sute de ori din gura mea. Ah ! Nu-ţi aduc nici o învinuire! Ceea ce vreau în primul rînd e ca ideile să-şi urmeze drumul.

Domnul Rohner era de obicei zgîrcit în elogii. încurcat, Laurent roşi, silindu-se să improvizeze o mulţumire cuviincioasă, cînd Vuillaume îl trase de poalele hainei.

— Gazzoni vrea să-ţi vorbească. Ţi-a citit azi-dimineaţă articolul şi spune că-i admirabil. Spune că-i definitiv.

împins de Vuillaume pînă la coridor, Laurent primi felicitările lui Gazzoni, o fiinţă scheletică, cu o voce stranie, bitonală şi care repeta aplecîndu-se spre urechea lui Laurent:

— Ştiu la cine ai făcut aluzie... Ba da, ba da, nu protesta. Lorilleux e un adevărat temnicer, Lorilleux

e duşmanul nostru al tuturora. Aşa că te felicit din toată inima. E ceva definitiv, alt termen nu găsesc.

în ciuda acestei neînţelegeri, Laurent începea să-şi dea seama că e serios zdruncinat: „Se vede că n-a avut nici un rost să mă frămînt, îşi spuse el. Afurisiţii ăştia de ziarişti îşi cunosc meseria şi ştiu ce fac. Dacă aş fi lăsat titlul meu cuminte, poate că nimeni nu mi-ar fi remarcat articolul. Dacă vrei să te faci auzit, chiar şi de elite, trebuie să ridici glasul, să strigi şi să baţi din picior.' Foarte ciudat!"

în clipa aceea Laurent fu capturat de bătrînul Chartrain, pe care-l întîlnea în fiecare săptămînă la *Journal de Biologie* şi care-i arăta totdeauna cea mai mare bunăvoinţă, Bătrî- nelul clipi din ochi confidenţial.

^ l-aiü spus prietenului dumitale Vuillaume ce páféré am despre articol, şopti el cu glas foarte scăzut. Voi adăuga numai atît: ai făcut un lucru foarte frumos şi foarte curajos. Poţi să crezi ce-ţi spune un om cu experienţă.

— Dar, domnule, nu văd nici un fel de curaj...

Bătrînul făcu o strîmbătură strîngînd buzele, apoi începu să murmure:

— Ba da, ba da, ştiu ce spun. Ai totdeauna nevoie de curaj ca să spui ce gîndeşte toată lumea.

Ceva mai tîrziu, tocmai cînd Laurent se pregătea să plece, îl întîlni pe scară pe celebrul profesor Desbarres, un fel de Herculecu grumaz puternic şi cu un cap mare de leu.

— Bravo ! spuse cu simplitate colosul. Îmi plac oamenii care vorbesc răspicat. Îmi place şi polemica. Şi dacă va trebui să te iei la bătaie, fii sigur că vom fi cu toţii alături de dumneata, dragă Pasquier.

Cînd ieşiră împreună pe străduţa întortocheată care uneşte boulevard Saint-Michel cu Facultatea de Medicină, Vuillaume îl luă pe Laurent de braţ şi-i spuse pe un ton părintesc:

— După cum vezi, toată lumea e mulţumită, toată lumea te aprobă. Iată deci că nu trebuie să te necăjeşti. Forţa presei e nemaipomenită. Cauza ta e dreaptă, aşa că lucrurile merg strună. Chiar dacă n-ar fi fost aşa, ei bine! preţul ar fi fost acelaşi.

— Îmi mai rămîne să lichidez disputa cu Larminat, spuse Laurent.

— Larminat e ca şi ceilalţi. După ce va citi articolul va veni să te felicite. Va fi blînd ca un mieluşel.

Laurent îl privi pe Vuillaume cu ochi strălucitori de recunoştinţă. O clipă după aceea, în timp ce urca singur pe boulevard Saint-Michel, se lăsă fără nici o remuşcare în voia unui sentiment de triumf. Fireşte, singurul scop al vieţii sale era să fie un slujitor al ştiinţei; dar poate că destinul lui, al lui Laurent Pasquier, era să sjungă totodată un avocat al ştiinţei, apostolul şi profetul ei, să discute cu seninătate marile probleme morale şi filozofice ale ştiinţei, să le rezolve fără patimă, cu nobleţe şi cu energie. Publicase lucrări foarte remarcate. Toată lumea îi prezicea o carieră splendidă. Dar asta nu era destul. Oare nu putea de acum înainte să dorească ceva mult mai mare, mult mai frumos? Să ajungă unul din înţelepţii tribului, una din conştiinţele breslei... li veniră numaidecît în minte peste douăzeci de subiecte de articole. O campanie splendidă! Poate că va scrie o carte în care-şi va exprima părerile cu privire la rolul ştiinţei în societatea viitoare!

Ajuns aici cu visarea, Laurent îşi dădu seama că, din neatenţie, o luase nu spre laborator, ci spre locuinţa lui. Intra în rue Gay-Lussac. Încă cîţiva paşi şi era acasă. Hotărî să nu urce scara, ci să-şi ia doar poşta, care-l aştepta la portăreasă. într-adevăr, aceasta îi întinse cîteva ziare, cîteva hîrtii şi o telegramă sosită în după-amiaza aceea.

Laurent deschise telegrama fără grabă: nu aştepta nici o ştire urgentă. Citi o dată şi încă o dată textul, fără să înţeleagă nimic. Erau doar cîteva cuvinte:

Te sfătuiesc să nu publici articolul dacă mai poţi reveni asupra hotărlrii. Urmează scrisoare. J u s t i n.

„E nemaipomenit, îşi spuse Laurent strecurînd în buzunar mesajul acela prea sibilin, e nemaipomenit! Justin, care e ziarist şi polemist de profesie, poate fi atît de prudent, ba chiar atît de timid în anumite ocazii. Foarte rău! Avertismentul lui soseşte prea tîrziu. Mă întreb ce motive o fi avînd ca să mă

sfătuiască să renunţ la un articol ce se dovedeşte acum foarte oportun. Ciudat individ şi Justin ăsta!"

Laurent luă autobuzul pînă la Institutul Naţional de Biologie. în grădină se întîlnicu unul din colegii săi, Pierre Hurel, elev al lui Roux, un individ taciturn, care, asemenea maestrului său, părea incapabil de exuberanţă. Păstră multă vreme mîna lui Laurent într-a lui şi-i spuse cu glas tăios dar înăbuşit:

— Am citit chestia aceea a dumitale şi cred că am înţeles. E o datorie din partea mea să-ţi declar că sînt din toată inima alături de dumneata, mai ales împotriva acestui nătărău.

Şi cu o mişcare a bărbiei indică un punct la orizont, undeva dincolo de copaci, în direcţia pavilionului directorial, după cîte i se păru lui Laurent.

Laurent răspunse prin cîteva vorbe vagi şi prieteneşti, apoi se îndreptă în grabă spre serviciul lui. Cînd ajunse află că fratele său, Joseph Pasquier, îl căutase de trei ori la telefon şi că ceruse insistent ca Laurent să-l cheme.

Laurenl ridică receptorul şi, după ce îndeplini toate formalităţile, auzi vocea binecunoscută.

— Vino imediat, spuse Joseph, vino la mama, la tata, înboulevard Pasteur.

— E chiar aşa de urgent?

— Mai urgent decît crezi.

— E cineva bolnav?

— Nu, nimeni nu-i bolnav, nimeni n-a murit, totuşi te rog să crezi că e foarte grav.

— Explică-te.

— E imposibil la telefon. Te aştept în boulevard Pasteur.

Probabil că Joseph întrerupsese convorbirea, fiindcă aparatul nu mai răspundea. Laurent îşi luă din nou pălăria.

„E un făcut, bombăni el coborînd scara, e un făcut, n-am să mai lucrez, toate forţele de pe lumea asta conspiră ca să mă împiedice să lucrez. Nimeni nu-i bolnav, nimeni n-a murit... Dar atunci ce poate să fie?"

C A P I T O L U L X

O SCENĂ DE NEÎNŢELES. TĂCEREA DOAMNEI PAS- QUIER. AMINTIREA MICII LUCIE-ELEONORE. SE VORBEŞTE PE FURIŞ DESPRE UN GUVERN RIBOT. DOMNUL PASQUIER A FĂCUT O NEBUNIE DE MARI PROPORŢII. PRIVEŞTE UN IDIOT! BILEŢELUL DOCTORULUI. JOSEPH, NĂTĂFLEŢUL FAMILIEI. ÎNTRE COPII ŞI BĂTRÎNI. REVELAŢII CU PRIVIRE LA ZIARUL LE M O N I T E U R. NU EXISTĂ DECÎT PROBLEME INSOLUBILE.

Doamna Pasquier şedea în bătrînul fotoliu Louis-Philippe, instalat în mijlocul camerei şi, împotriva obiceiului ei, nu se ridică la sosirea lui Laurent. Se însera, era cald, unica fereastră a camerei era deschisă spre curtea interioară care alcătuia un fel de puţ cubic între mai multe imobile. Se auzeau convorbirile familiilor adunate pentru masa de seară şi fornăiala a două gramofoane, care păreau că se năpustesc duşmănoase împotriva tăcerii.Joseph era în picioare în faţa comodei cu placă de marmură pestriţă. Strigă numaidecît, cu vocea aceea apăsată şi cintătoare, pe care o folosim de obicei cînd ne adresăm copiilor sau bolnavilor:

— Ia te uită ! Ce surpriză ! Iată-l pe Laurent, care ne face cinstea unei scurte vizite, în goană, uite aşa, într-un picior, între două superbe descoperiri ştiinţifice.

Spunînd acestea, Joseph îşi privea fratele clipind din ochi într-un mod atît de convulsiv, încît Laurent rămase încremenit şi găsi că era mai prudent să nu scoată o vorbă. Făcu doi-trei paşi înainte, o sărută pe maică-sa pe frunte şi se aşează cu un aer încurcat pe un scaun scund, tapisat cu pluş roşu, care avea un picior prea scurt şi al cărui şchiopătat familiar îl recunoscu numaidecît, apoi începu să-şi şteargă fruntea.

De obicei, doamna Pasquier recunoştea de la uşă paşii copiilor ei şi striga bucuroasă: „Ia te uită ! A venit Cécile ! Ia te uită ! A venit Joseph !" Rostea totdeauna numele tuturor, înainte de a-l găsi pe cel potrivit. Apoi întindea obrazul şi, dacă din

întîmplare musafirul, după ce sărutase acest obraz, se retrăgea prea repede, bătrîna doamnă spunea brusc: „Şi eu?" vrînd să explice că, înapoind sărutul primit, ţinea să rămînă paznica riguroasă a tradiţiilor şi a riturilor, în ziua aceea, Laurent fu surprins văzînd că maică-sa rămîne nemişcată şi încremenită parcă, în bătrînul fotoliu de acaju.

— Nu cumva eşti bolnavă? întrebă el.

— Nu, nu, spuse doamna Pasquier şi începu numaidecît să strîngă iar buzele şi să privească cu atenţie sertarele comodei şi glastra de faianţă de pe marmura pestriţă.

— Am să aprind lumina, spuse Joseph aprinzînd un chibrit.

Doamna Pasquier emise un protest nelămurit. Dar chibritul luase foc şi gazul începu să cînte în laleaua de sticlă tulbure. Şuviţa de cer care se vedea deasupra acoperişurilor, în partea de sus a ferestrei, păru că se stinge deodată şi toate mobilele vechi se iviră în lumina crudă a becului Auer. Ilîrtia de pe tapet, cu dîrele lungi de praf negru, oglinda de pe cămin, cu luciul şters, pe care sclipeau scîntei de mercur, patul înalt acoperit cu o dantelă mare, sub care se umfla plapuma roşie, obiectele de pe măsuţe, de pe cămin, de pe măsuţa cu picioarele nesigure, totul exprima în seara aceea nu securitatea unui adăpost vechi şi liniştit, ci mirarea ş

i

spaima. Tăcerea nemaipomenită a bătrînei doamne, care rămăsese nemişcată, agrava, umanizînd-o, stupoarea tuturor obiectelor.

— închide fereastra, Joseph, spuse doamna Pasquier cu o voce abia auzită.

în clipa aceea se auzi soneria din anticameră, care răsună în tăcerea aceea împotmolită. Auziră zgomot de glasuri şi servitoarea bătu în uşă.

— A venit de la tapiţer, spuse ea. întreabă de domnul doctor.

Doamna Pasquier se ridică ţeapănă şi se duse să parlamenteze în vestibul.

— Cînd ai să-mi explici odată ce înseamnă toate astea? murmură foarte încet Laurent.

— Aşteaptă puţin, mormăi Joseph. Peste cîteva clipe o să ieşim împreună şi o să-ţi spun totul.

— Unde-i tata?

— Nu vorbi despre tata, cel puţin pentru moment.

— Nu înţeleg nimic!

Joseph luă un aer blînd şi sentimental:

— Mama trebuie să se întoarcă. Spune-i cîteva cuvinte drăguţe, nişte cuvinte care să-i meargă drept la inimă.

Laurent ridică din umeri. Doamna Pasquier se întoarse.

— Nu-i nimic, suspină ea. Nu-i nimic.

Se aşează iar în fotoliu. Purta o rochie neagră, largă în talie, ceea ce o făcea să pară mai mică. O colerետă de pichet alb dădea acestui costum o nuanţă atît de întunecată, ba chiar atît de funebră, încît Laurent nu se mai putu stăpîni.

— Unde-i tata? întrebă el.

Doamna Pasquier descleştă buzele şi spuse foarte repede:

— încă nu s-a întors.

Se lăsă iar tăcere. Laurent privea chipul maică-si şi se gîndea la mica Lucie-Eleonore, care apărea astfel, cu buzele strînse, cu privirea fixă, cu capul drept, cu toţi muşchii încordaţi în vederea efortului cumplit de a trăi o viaţă lungă, pe o fotografie galbenă şi neclară, în primele file ale unui album ascuns în dulapul cu oglindă. Oare doamna aceea

bătrînă, cu obrazul veşted, cu ochii umflaţi dar fără'lacrimi, cu nările în care tutunul lăsase o umbră, cu părul rar şi fără culoare, era chiar mica Lucie-Eleonore? „Da, da, gîndi Laurent, e acelaşi suflet, aceeaşi fiinţă neli-

nişti tă şi suferindă. Tot aşa strînge buzele în clipele de primejdie, tot aşa se ţine dreaptă, tot aşa priveşte spre viaţa care curge, tot aşa suferă."

Laurent ajunsese aici cu această contemplare mută, cînd îşi dădu seama că mîinile, pe care doamna Pasquier le lăsase în poală, făceau gestul nervos şi neîntrerupt de a îndoi stofa pentru un tiv imaginar şi de a coase, de a coase la nesfîrşit; erau aceleaşi mîini mici, care după mai bine de cincizeci de ani de cusut la lumina lămpii, aveau degete bătătorite şi pline de înţepături.

Josepli cuvînta cu jovialitate şi volubilitate.

— Guvernul a căzut, spunea el. E vorba că vine bătrînul Ribot. E un personaj onorabil, dar şters...

„Ce-or fi însemnînd toate astea? gîndi cu amărăciune Laurent. Ce-a putut să facă lata? Aha! Joseph pleacă."

Cei doi fii o sărutară pe rînd pe doamna Pasquier, care părea acum insensibilă şi nepăsătoare sau, mai bine zis, absentă.

— Am să vin şi mîine să te văd, spuse Joseph bătînd-o de cîteva ori pe spate cu gesturi stîngace, iubitoare şi încurcate. Poate că are să vină şi Laurent. Nu-i aşa, Laurent?

Tropăiră încă o dată prin vestiarul întunecos, apoi ajunseră pe scară.

— Acum ai să-mi explici în sfîrşit... spuse Laurent cu glas agresiv.

— Mai aşteaptă puţin. Trimit maşina acasă şi mergem pe jos, ca să mă destind.

Cîteva clipe după aceea, cei doi fraţi se plimbau pe caldarîmul din mijlocul bulevardului Vaugirard.

— Ei? spuse Laurent scurt. Ce înseamnă această înscenare? Ce s-a întîmplat? Ce vrei?

— S-a întîmplat, spuse Joseph accentuînd atent fiecare cuvînt, că tata a plecat acum patru zile.

— A plecat? In călătorie?

Joseph se opri, îl apucă pe Laurent de reverele hainei, îl scutură de două-trei ori cu o furie stăpînită, şi spuse strîngînd fălcile:

Vrei să vezi un idiot? Priveşte un idiot. Vrei să vezi un haplea? Ei bine, priveşte un haplea. Vrei să vezi

—

Un şmecher, cule s-a lăsal dus de nas? Ei bine! Priveşte-mă, priveşte-l pe Joseph Pasquier!

încetişor, dar cu gesturi hotărîte, Laurent se silea să desfacă degetele lui Joseph.

— Nu mai vorbi mereu de tine, spuse el supărat. Vorbeşte-mi despre tata, încep să-mi pierd răbdarea.

Joseph plecă fruntea cu un aer mîhnit, aproape speriat.

— Uite ce înseamnă să faci pe generosul, şopti el. Uite ce înseamnă să faci pe mărinimosul. Pentru prima dată în viaţă i-am dat bani tatei. Ştii şi tu, nu-i o sumă mică. I-am dat douăsprezece mii de franci. Auzi? De douăsprezece ori cîte o mie de franci, de douăsprezece ori cîte o bancnotă de o mie de franci. Şi cum a pus mîna pe bani, a şters-o.

— Dar unde a plecat?

— în Algeria.

— în Algeria? în luna iunie?

— Ah! El nu se teme de soare. Nu se teme de căldură.

— Şi n-a plecat singur?

— Bineînţeles, nu singur.

— Şi cu cine?

— Cu dactilografa, cu domnişoara cu fusta prinsă în ace.

— Ţi-am spus eu !

— Da, tu care de obicei nu înţelegi nimic, mi-ai spus-o. Asta înseamnă poate că sînt un tîmpit.

Joseph izbucni în rîs.

— Gata! Sînt un tîmpit. E prima noutate. Nu mai asta-mi mai lipsea! Mi-am permis luxul să fiu un tîmpit, ceea ce mă costă douăsprezece mii de franci. Nu-mi mai lipseşte nimic.

Joseph execută pe loc o mică criză de furie. Laurent, care devenise deodată serios, îl privea pe furiş. în accentul, în gesturile şi în înfăţişarea lui Joseph, era ceva care părea l'als, inexplicabil de fals, de artificial şi de supărător. Fratele cel mare

îşi scotoci buzunarul interior al hainei, scoase cu un gest delicat o carte poştală-scrisoare, pe care o deschise suflind peste ea.

— Dar mă rog, spuse Laurent, de unde ai aflat totul?

Din acest bilet, pur şi simplu. E datat din Marsilia. Poţi să-l citeşti.

Laurent recunoscu numaidecît scrisul mare, colţuros şi rigid, pe care el îl găsea prea puţin caracteristic pentru temperamentul lui taică-său. Erau doar cîteva rînduri:

Dragă Joseph, scria doctorul., *sînt convins că nu voi mai avea un al doilea prilej de a-mi realiza un vis vechi, visul de a vizita planeta şi, în primul rind, superba noastră colonie din nordul Africii. Plec în călătorie. Fiecare om trebuie să ştie sâ-şi rupă lanţurile şi să se supună destinului său. Dacă te-ai pune în locul meu, m-ai aproba. Mă voi întoarce ca autor al unei lucrări de valoare, datorită căreia voi obţine premiul cel mare al[Academiei. în felul acesta voi putea să-ţi restitui banii. în ce priveşte prima seară, i-am spus mamei că mă duc să examinez un bolnav în provincie. Mă bizui pe voi toţi cas-o înconjuraţi cu devotament şi cu dragoste: în ciuda înclinaţiei voastre de a-mi face morală, aţi fost totdeauna nişte copii exemplari.*

Veti primi ştiri de la mine si vă sărut cu toată dragostea.

R.P.

Laurent împături iar foaia de hîrtie şi făcu cîţiva paşi fără să spună nimic. Joseph continua să mîrîie cu ostentaţie, ba chiar cu un aer teatral.

— De data asta, bombăni el, nu veţi mai putea spune că sînt un egoist. I-am dat douăsprezece mii de franci. Dar ce lecţie! Ce lecţie!

— E de necrezut! murmură Laurent. E de necrezut! Şi au trecut patru zile ! Şi mama nu ne-a anunţat pe nici unul dintre noi. Poate, văzînd că nu se întoarce, a crezut că e rănit, că a fost victima unui accident...

Joseph clătină din cap.

— Ar fi ghicit numaidecît dacă ar fi fost victima unui accident şi s-ar fi făcut luntre şi punte ca să dea de el. Adu-ţi aminte: cînd a fost reţinut la Prefectura de poliţie pentru că se răstise la nişte sergenţi, a înţeles imediat că se petrecuse ceva

anormal. Trăiesc unul lîngă altul de patruzeci şi trei de ani! Il cunoaşte mai bine decît se cunoaşte el însuşi. Cred că a simţit apropiindu-se criza asta de ţicneală.

— E o nebunie.

— Nu e foarte simplu, crede-mă. Cînd a văzut că trece timpul, în ciuda biletului, în ciuda istoriei cu bolnavul din provincie, a înţeles probabil, deodată, că momentul faimoasei despărţiri sosise, momentul unei despărţiri pe care o aştepta şi de care se temea de patruzeci şi trei de ani încoace.

— Da, spuse Laurent, se poate.

— Şi dacă n-a vrut să ne anunţe, reluă Joseph...

— Asta înţeleg, îl întrerupse Laurent. O cunosc foarte bine şi pe ea. Nu vrea să-l judecăm pe tata cu severitate. Preferă să joace o comedie: „încă nu s-a întors". E exact genul mamei.

— Din păcate, spuse Joseph, treaba nu poate să meargă mult aşa.

— Poate speră că tata are să se întoarcă dintr-un moment într-altul.

— Din nefericire, se înşală. Tata trebuie să mănînce douăsprezece mii de franci, care-i ajung pentru cîteva luni, chiar dacă înghite pe nemestecate. îţi trebuie oarecare obişnuinţă ca să risipeşti bani.

— Şi cum ai ghicit că dactilografa...

— Dragul meu, am poliţia mea.

— De ce nu i-ai anunţat şi pe ceilalţi? întrebă Laurent, după o scurtă p'auză.

Joseph îi răspunse:

— Pe Suzanne nu-i chip să pui mîna, mai ales de cînd locuieşte singură. Cécile e în Suedia, Ferdinand... Spune-mi, te rog, în ce măsură se poate bizui cineva pe Ferdinand? Nu te-ai mirat, sper, că te-am deranjat într-o astfel de împrejurare?

Laurent clătină din cap.

— Dacă mi-ai fi explicat totul la telefon... Nu ştiam ce mutră să iau. Mi-ai dat un sfat absurd: „Spune-i ceva drăguţ..." Ştii prea bine că-i destul să ceri cuiva un astfel de efort, ca să nu mai poată deschide gura şi să nu mai poată pronunţa o silabă.

— Eşti lipsit de imaginaţie.

— Se poate. Toată povestea asta e foarte dureroasă. Mă simt teribil de obosit.

— Ştii că mama a rămas fără un ban, spuse deodată Joseph. Tata nu s-a îndoit o clipă că o să avem noi grijă de ea.

— Păi sigur, e foarte firesc,

Joseph îl apucă din nou de reverele hainei:

— După cum bănuieşti, n-aveau un ban pus deoparte. Adineauri, înainte de sosirea ta, i-am dat mamei cinci sute de franci.

— Şi ce-a spus?

— Nimic, absolut nimic. E o mică rezervă. Am să-i explic mai tîrziu că e din partea noastră a tuturora. Iţi dai seama, cred, că n-am să fiu totdeauna nătăfleţul familiei, singurul nătăfleţ.

— J oseph!

Urmă o pauză. Cei doi fraţi făceau acum ocolul grădinii Luxembourg, a cărei vegetaţie parfuma noaptea de vară.

— Am să viu cît mai des să iau cina cu ea, spuse Lau- rent.

— Desigur, tu eşti burlac...

Şi, deodată, înşfăcat iar de demonul lui, Joseph murmură în timp ce faţa i se brăzda de mii de cutişoare:

— Atenţiune! Atenţiune! Dacă te duci în fiecare seară să iei cina cu ea, vei avea, fireşte, o cotă parte mai mare.

— Joseph, spuse Laurent cu voce scăzută, Joseph! Mă dezguşti.

Joseph dădu din cap ca un cal:

— Nu văd de ce-aş fi tîmpit de mai multe ori în viaţă, spuse el.

Laurent nu răspunse nimic. Joseph adăugă cu o voce sentenţioasă:

— Oamenii care n-au buclucuri cu copiii şi cu bătrînii nu ştiu ce înseamnă viaţa. Te rog să mă crezi, n-am spus asta fiindcă tu eşti celibatar.

îşi văzură mai departe de drum fără să-şi vorbească, apoi, în clipa cînd intrau în rue Gay-Lussac, Joseph spuse deodată, zîmbind împăciuitor:

— Ai mult talent la scris.

—■ Ce vrei să spui?

— Mă refer la articolul tău, articolul din *VAssaut.* Ar fi trebuit să mi-l propui pentru ziarul meu.

— Ce ziar? Tu ai un ziar?

Joseph ridică braţele spre cer.

— Nu zău, tu habar n-ai de nimic. Dac-aş avea chef de rîs în clipa asta, aş începe să rîd. Orice om în situaţia mea trebuie să aibă un ziar. Ah! bineînţeles, n-ai şă găseşti humele meu nici pe prima pagină, nici pe ultima. N-are a face ! Eşti savantul cel mai distrat de pe glob. Eu ţi-aş fi publicat articolul în *Le Moniteur.* E un articol care va avea un succes grozav. Ce vrei să spui, dragul meu?

Laurent ridică încet o mînă:

— Nimic. Sînt trist şi obosit.

— Atunci du-te de te culcă! La revedere!

Laurent urcă fără grabă cele şase etaje. Se simţea obosit şi descurajat. In timp ce urca treptele una cîte una, îşi spunea: „Ca să poţi lucra, ca să poţi duce la bun sfîrşit şi cu seninătate o operă, o operă mare, ar trebui să nu te vezi cu nimeni, să nu te interesezi de nimeni, să nu iubeşti pe nimeni. Dar atunci, ce motiv ai mai avea să faci o operă mare? încă o problemă insolubilă. Nu există decît probleme insolubile."

C A P I T O L U L X I

SCRISUL LUI JUSTIN. O PRAFTURĂ PRIETENEASCĂ. PARSIFAL ŞI PROBLEMELE OPINIEI PUBLICE. DESPRE ETIMOLOGIA CUVÎNTULUI RECHIN. OPTICA PROVINCIALULUI ŞI OPTICA BOLNAVULUI. SCRISORI DE APROBARE. VIAL ŞI MOMMAJOUR. OMUL CARE VESTEŞTE CATASTROFELE. REGISTRUL LABORATORULUI. LA LUCRU! DOMNUL LARMINAT DIGEREAZĂ GREU. APARENTA NECESITATE A UNEI RECTIFICĂRI. REGULA UNUI *IMPR1-* ***MATUR.*** **LAURENT SE SPALĂ. REFLECŢII ASUPRA FIBREI MATERNE. OMENIA LUI FERDINAND PAS- QUIER. AI AUZIT DE INSULA SAINT-PANCRACE?**

Laurent dormi prost şi somnul lui fu otrăvit de un coşmar lent, reluat în cîteva reprize, coşmar din acelea care rezistă deşteptărilor, raţiunii, ba chiar şi luminii. Laurent avea senzaţia că se izbeşte într-un amurg incolor de tot felul de personaje care semănau cînd cu Larminat, cînd cu doctorul Pasquier, cînd cu Joseph şi cu Roch. Atunci se pierdea în ciorovăieli mute şi nesfîrşite, iar partenerii săi dispăreau mereu, transformîndu-se în vapori, în fum, în coloane de praf. Atunci Laurent deschidea un ochi, se răsucea în pat şi gîndea cu energie: „Ziua asta oribilă n-a fost totuşi nenorocită chiar în întregime. La Societatea Ştiinţifică am văzut adineauri numai oameni care mă aprobau. Pînă şi Joseph a fost numai lapte şi miere cînd mi-a vorbit despre articol. Gît despre mama, să vedem ce facem cu ea... Nu mi-a plăcut privirea pe care o fixa cu încăpăţînare pe sertarele comodei. Şi tata... Gata! pînă la urmă a făcut totuşi o nebunie de rangul întîi. De cînd ne tot aşteptam s-o facă... Aproape că mă simt uşurat."

Laurent se spălă, se bărbieri, dar mintea lui era încă întunecată de aburii veninoşi ai somnului. Coborî în stradă şi-şi luă în treacăt corespondenţa care, în ziua aceea, părea alcătuită din mai multe scrisori decît altă dată.

Laurent se obişnuise să meargă pe jos pînă la Institut. In pragul fiecărei zile, drumul însemna pentru el o perspectivă de singurătate, activă, vioaie, curată, de care ideile lui profitau pentru a se decanta şi a se clasifica în mod firesc. Recunoscu numaidecît scrisul lui Justin Weill şi deschise mai întîi scrisoarea aceea.

„Telegrama mea, spunea Justin, *plecase de puţină vreme — prea tîrziu, vai! prea tirziu, şi numai din vina mea — cînd ziarele de la Paris au sosit la redacţia noastră. Ţi-am văzut articolul în VA s s a u t. Am simţit mai mult decît stingherealã şi nemulţumire, am simţit un fel de furie. Oameni de teapa ta ar trebui să se gîndească bine înainte de a se zvîrli în acest cerc infernal. Te cunosc de douăzeci de ani. Te iubesc şi pot să-ţi spun ce cred. Articolul tău îmi displace aproape în întregime. în primul rind titlul. Ce înseamnă stilul ăsta de afiş*

electoral? Parcă-mi vine a crede că nu e numai opera ta. Te-o fi dăscălit cineva, te-o fi stîrnit, ţi-o fi dat sfaturi, ţie, Laurent Pasquier, ţie, omului pur, cavalerului! Nu-mi place nici împărţirea în mici paragrafe cu subtitluri senzaţionale. E un procedeu pe care-l folosim numai cînd publicăm proza vreunui ministru căzut în dizgraţie, care n-are ce face în timpul liber. De obicei îi împărţim ghiveciul în mai multe boluri alimentare, ca să uşurăm înghiţirea lor. Cu domnii aceştia, mai merge, dar cînd e vorba de tine, mi se face scîrbă. Nu ştiu dacă ţi-ai dat osteneala să examinezi contextul în care a apărut articolul tău. Acest articol, care conţine, bineînţeles, idei foarte juste şi foarte nobile, idei demne de tine, acest articol e înghesuit între un respingător fapt divers — încă o femeie tăiată în bucăţi, asemenea nefericitei tale capodopere — şi o reclamă abjectă pentru un produs care dezvoltă sînii femeilor prea slabe. Cum de n-ai fost sensibil la o astfel de promiscuitate?

Ştiu mai bine decît oricine că presa din lumea întreagă s-a pierdut în acest vălmăşag de bîlci şi nu cred că există vreun leac pentru această situaţie. Te rog să nu-mi răspunzi tot prin- tr-o învinuire. Să nu-mi aminteşti de fiţuica din Vest, pe care, din lipsă de ceva mai bun o digerez, dar cu disperare, da, cu disperare. Eu pot să scriu prostii, pot să mă înjosesc şi să mă compromit. E drept, acum sînt compromis în toată porcăria asta. Mi-am sacrificat orgoliul. Viaţa mea e ratată. Tot ce se referă la mine mi se pare îngrozitor de indiferent. Dar n-am renunţat la nimic în ce te priveşte pe tine. Mi-am transferat asupra ta toate speranţele şi toată credinţa. Tocmai asta-mi permite să mă răfuiesc cu tine în deplină sinceritate.

Crede-mă, Laurent, eşti cam prea... Parsifal casă te amesteci în ceea ce noi numim probleme de „opinie publică[11]. Peştişorii cumsecade de genul tău nu trebuie să se plimbe prea des în drumul rechinilor. Şi fiindcă veni vorba despre asta, am citit în Littre că acest cuvînt vine de la r e q u i e m , pentru că înţelegi fără nici o greutate, desigur, că cine vede un rechin nu mai are altceva de făcut decît să-şi spună r e q u i e m - u l . Mi s-a părut o explicaţie foarte simplă şi foarte frumoasă. Din nefericire, specialiştii cei mai pricepuţi susţin că e fantezistă. în principiu, îndată ce sînt atras de etimologia

unui cuvînt, aflu că e falsă. îţi vine să pierzi orice speranţă în ştiinţă.

îţi povestesc toate astea ca să te amuz. Sper că greutăţile tale cu alde Birault şi Larminat vor lua sfîrşit şi că te vei întoarce cu bucurie la liniştea pură şi trufaşă a laboratorului tău.

Fratele tău melancolic: J u s t i n

Laurent citi şi reciti această scrisoare încruntînd sprîn- cenele. începu să mormăie şi să înjure; dar era incapabil să evoce altfel decît cu gingăşie şi cu emoţie prietenia aceea atît de caldă şi atît de fidelă, care se redeştepta uneori în accente atît de generoase. „Nu! Nu! gîndi el, Justin exagerează totuşi. Ciudat, optica lui e acum provincială şi, de multă vreme, e optica unui om bolnav. Am văzut doar bine ce primire mi s-a lacul ieri: loată lumea e alături de mine, toată lumea va fi de partea mea. Afară de Larminat. Şi nici măcar! Cînd e vorba de Larminat, nimic nu e sigur. Poate că o să fie blînd ca un mieluşel. De altfel, puţin îmi pasă de Larminat. Să vedem acum ce spun celelalte scrisori."

Erau cinci la număr. Trei dintre ele erau semnate de prieteni intimi, de Victor Legrad, de Gilbert Anceaume şi de Sternovici, toţi colegi sau camarazi ai lui Laurent. A- ceste trei scrisori, fiecare cu nuanţa ei personală, îi aduceau un tribut călduros de aprobare şi de elogii. Celelalte două proveneau de la corespondenţi necunoscuţi, pe care lectura articolului îi satisfăcuse, ba chiar îi încîntase şi care-i declarau lucrul acesta cu oarecare entuziasm.

Trecînd prin mulţimea matinală de pe trotuarul pe care soarele îl şi încălzise, Laurent recitea aceste scrisori atît de plăcute lui: „Nu, nu, gîndi el, Justin n-are dreptate să se teamă. De altfel, totul s-a sfîrşit. Am spus ce am avut de spus şi mă întorc la izolarea mea. Numai izolarea e sfîntă, cum spune Alfred de Vigny."

Ajungînd în uşa pavilionului, chiar în clipa cînd se pregătea să intre pe coridorul sonor care ducea spre scară, Laurent îl zări pe Vial şi pe Mommajour, preparatorii de la serviciul de seruri, nişte băieţi admirabili, pe care-i verificase în patru ani de colaborare armonioasă, două figuri deschise,

sincere, două mîini care se întindeau spre el fără nici un gînd ascuns.

— Domnule, spuse Mommajour, care vorbea mai uşor şi căruia un formidabil accent provensal îi uşura expansiunile, Vial şi cu mine v-am fi foarte recunoscători dacă ne-aţi des- cotorsi de cetăţeanul Birault, că din cauza lui n-o să ne mai putem ţine de treabă.

Laurent ciuli urechea. în ultimele zile, se silise din răsputeri să uite de Birault şi începea să reuşească.

— Vă înţeleg de minune. Duceţi-vă personal la directorul general, vă autorizez din toată inima. Duceţi-vă la el şi hotărîţi-1. Numai el poate asta.

Cei doi se retraseră cu un aer şovăielnic şi încurcat. Laurent urcă scara, apoi intră în laborator. încă din prag, fu foarte surprins cînd îl zări pe Eugène Roch.

„Ei bravo ! gîndi el bine dispus, iată-l pe omul care anunţă catastrofele."

Omul care anunţa catastrofele nu părea grăbit să-şi în- mîneze mesajul. Vorbi despre *Gioconda,* care fusese regăsită şi instalată la locul ei la Luvru, despre Schleiter, pe care eşecul de moment al patronului său, Viviani, de a constitui un guvern, îl făcea să turbeze, pomeni despre faimoasa metodă a unui medic dalmat care trata nevralgiile dentare cu inhalaţii de ulei de muştar... Apoi, deodată, coborînd vocea în aşa fel încît păru că se adresează în şoaptă vîrfului pantofilor săi, spuse:

— Nu ţi se aduc învinuiri pentru ideile tale, care se pot apăra. Eşti acuzat doar că te-ai adresat marelui public pentru nişte probleme care nu interesează decît pe iniţiaţi.

Fraza picase aşa, binişor, fără introducere şi aproape fără rezonanţă. Roch se şi pregătea să treacă la alte subiecte, poate la călătoria lui Maurice Barrés în Orient, poate la revolta albanezilor, dar Laurent îi puse mîna pe umăr şi-l întrebă cu simplitate:

— Cine mi-aduce aceste învinuiri? Tu, poate?

Roch se dădu uşor înapoi.

— Nu eu, ştii prea bine. Ceilalţi.

— Ceilalţi? Cine? Spune.

— Păi, cei de la Societatea Ştiinţifică, de pildă...

— Aşa ! Am fost ieri pe acolo şi toată lumea părea să-mi dea dreptate.

Roch ridică privirea şi-l înfruntă repede.

— Şi eu am fost pe acolo, îndată după plecarea ta. Ţi-o spun ca să fii prudent, Pasquier. Toată lumea era de părere că, într-o dispută ştiinţifică, trebuie să te fereşti de presă.

Laurent îşi întoarse privirea indispus. „Cincisprezece ani ! gîndi el. Sînt cincisprezece ani de cînd mă chinuie aşa. Şi nici măcar nu pot să ştiu dacă ţine la mine sau dacă mă urăşte. Culmea e că poate nici el nu ştie."

Roch se pregătea să plece şi, ca de obicei, începu să se legene de pe un picior pe altul, căutîndu-şi pălăria, mănuşile, bastonul şi servieta. Se apropie deodată de Laurent, îi luă mîna şi i-o strînse cu un gest într-adevăr prietenesc, Apoi bolborosi:

— Pînă acum, n-ai avut decît succese, Pasquier, ba chiar succese uşoare. S-ar putea întîmpla ca de acum înainte să înveţi şi tu ce înseamnă neplăcerile, Eu prefer să-ţi atrag atenţia,

Se suci şi se învîrti de vreo douăzeci de ori înainte de a ieşi din încăpere. Zgomotul paşilor lui aproape că nu se mai auzea, totuşi, Laurent stătea încă cu capul plecat şi se întreba ce trebuie să creadă despre acest vizitator şi despre mesajul ce-i adusese.

Laurent deschise la întîmplare unul din registrele groase, în care, de multă vreme, îşi consemna reflecţiile în orele lungi în care-şi supraveghea animalele de experienţă, sau pîndea progresele unei reacţii, sau urmărea la microscop coloranţii care pătrundeau în nenumărate forme invizibile. In colţul unei pagini pline de cifre, putu desluşi fraza următoare scrisă în fugă:

Puterea vieţii. Pentru a fabrica smalţ, e nevoie de nisip, plumb, sodiu şi, uneori, oxizi metalici. Mai e nevoie de un cuptor în stare să producă temperaturi înalte. Dar mica celulă vie făureşte smalţul splendid al dinţilor la temperatura organismului, cu materialul pe care-l poale găsi însîngeşi în umorile trupului.

Laurent se cufundă într-o visare adîncă. „Ăsta e drumul meu, gîndi el. Mi-am închinat viaţa căutării adevărului. E o ambiţie măreaţă. Mi-am făgăduit că voi cerceta" misterele naturii. Justin are foarte multă dreptate. N-am să-mi risipesc forţele luîndu-mă la harţă cu nişte umbre, cu nişte larve, cu nişte fantome. Hai! Gata! La lucru!"

Laurent ajunsese aici cu meditaţia lui izbăvitoare, cînd uşa laboratorului se deschise şi domnul Larminat intră. In cinstea verii, directorul general adoptase o jachetă scurtă de alpaca, care făcea mii de ape în lumina albastră ce se revărsa pe fereastră. Ţinea în mînă o pălărie de paie cu panglică neagră. Se vede că-şi luase tocmai micul dejun şi diafragma lui era agitată mereu de scuturături serioase, în timp ce în văzduh se răspîndea cîte o aluzie acră la aroma cafelei.

Cu un gest solemn, fragmentat însă în două-trei etape., directorul întinse ca pe un obiect respectabil o mînă gelatinoasă în care s-ar fi zis că toate degetele lui Laurent aveau să-şi întipărească forma. Văzînd zîmbetul care se desfăşura în barba gălbuie a şefului său, acesta îşi închipui o clipă că, aşa cum îi prevestise Vuillaume, Larminat venea poate să-l felicite. Dar directorul deschise gura şi numaidecît, după intonaţia, după debitul vorbelor sale şi după expresia feţei,
Laurent îşi dădu seama că jocul abia începea şi că se putea desfăşura într-un mod neprevăzut.

— V-ar surprinde, desigur, rosti rar bătrînul, dacănu v-aş spune nimic despre articolul pe care aţi găsit cu cale să-l publicaţi ieri dimineaţă într-un ziar. E un articol scîn- teietor, nu zic nu.

Şi fiindcă Laurent nu răspundea, directorul îşi duse mîna la gură ca să-şi ascundă tulburările digestive, apoi reîncepu.

— Nu v-aţi putut stăpîni nervii, domnule Pasquier. Vă credeam mai cuminte şi, daţi-mi voie să vă spun, mai inteligent. Nu trebuie să roşiţi. Poţi să fii un biolog foarte onorabil, dar să-ţi lipsească cu desăvîrşire sensul vieţii sociale.

Bătrînul accentua cuvintele tari printr-o uşoară clătinare a capului. După exemplul oamenilor politici, ridica vocea spre sfîrşitul frazelor. Statura lui înaltă, grăsimea, vorbirea rară, totul părea să imprime acestei mustrări o anumită solemnitate. Dar, auzindu-l vorbind despre „fen- sul vieţii fociale", Laurent începu să clipească dinpleoape si celălalt îsi dădu seama. Un zîmbet nemultumit si veninos
se ivi pe chipul său. Domnul Larmmat începu să peroreze iar cu un fel de smerenie:

— N-am avut copii, domnule Pasquier, dar aş putea să vă fiu tată. Sînt cu vreo treizeci sau treizeci şi cinci de ani mai în vîrstă decît dumneavoastră, deci cam de două ori mai bătrîn. Nu, n-am avut copii, dar, în realitate, toţi sub-alternii mei îmi sînt copii. îngăduiţi-mi să vă dau un sfat bun şi folositor. Ingăduiţi-mi, dragă prietene, să vă scutesc de încercări inutile şi, uneori, chiar dureroase.

Pentru prima oară după patru ani de zile, domnul Lar- minat renunţa la vocabularul oficial şi folosea, faţă de unul din colaboratorii săi, fraze în aparenţă cordiale. Laurent fu cuprins de stingherealâ şi de îngrijorare. Îndîrjit şi nerăbdător, aşteptă continuarea acestui discurs, fără să facă nici o mişcare.

— Daţi-mi voie să vă spun că aţi dat dovadă de lipsă de tact. Toată lumea ştie — de altfel ziarul menţionează faptul — că lucraţi în cadrul Institutului nostru Naţional. Pentru oricine ştie să citească, criticile dumneavoastră se adresează Institutului Naţional, adică directorului său. Dacă vi se pare necesar să daţi în vileag anumite cusururi ale acestei mari instituţii, înseamnă ca eu nu le văd, în* seamnă că nu-mi pasă de ele, deci că nu-mi iac datoria. Iată ce semnificaţie are articolul dumneavoastră. Puteţi afirma contrariul?

Laurent făcu brusc un semn negativ din cap. Bătrînul reluă fără grabă şi cu un fel de logică:

— Cum e posibil să se creadă că ariviştii şi profitorii, despre care pomeniţi în titlul articolului,

n-au nici o legătură — să fim sinceri — cu directorul Institutului Naţional?

— Domnule, spuse Laurent din toată inima, termenii aceştia nu-mi aparţin. Am fost silit, fără voia mea şi fără să fi fost prevenit, să semnez un lucru pe care nu l-am scris.

— Da, da, articulă domnul Larminat, nenorociri de acest fel sînt aproape inevitabile în publicistică. Rămîne, totuşi, stabilit, domnule Pasquier, că v-aţi făcut vinovat nu numai de o lipsă de tact, nu numai de o imprudenţă, ci de o incorectitudine.

— Domnule!

— Liniştiţi-vă, dragul meu. Nu v-aţi putut stăpîni nervii. Foarte bine. Nu mai rămîne decît să reparaţi ce-aţi stricat.

Directorul îşi introduse în ureche unghia degetului mic şi-şi exploră conştiincios canalul auditiv.

— Ştiţi prea bine, reluă el, că în armata franceză ofiţerii nu pot publica nimic fără autorizaţia scrisă a şefilor Îor. Ştiţi prea bine că în biserică, ale cărei practici nici prin gînd nu-mi trece să le aprob, regula aşa-numitului *impri- matur* e şi mai riguroasă...

Laurent începu să se plimbe încolo şi-ncoace. Bătrînul mentor îl urmărea cu privirea întorcînd capul în mod imperceptibil, ca să-l întovărăşească în această plimbare. Îşi reluă şirul predicii:

— Pentru prima oară se întîmplă ca unul din colaboratorii mei să-şi permită să dea în vileag în faţa opiniei publice, fie chiar aluziv, un conflict din acelea care pot interveni oricînd între un director şi subalternii săi.

— Domnule...

— Daţi-mi voie să vorbesc. E rîndul meu acuma. Am admirat totdeauna pe chirurgii care-şi dau seama că au făcut o greşeală, care o recunosc în mod public şi care repară ce au stricat. Ştiu mai bine decît oricine că v-aţi format într-un spirit de disciplină ştiinţifică...

— Asta înseamnă...?

— înseamnă că o rectificare menită să pună lucrurile la punct mi se pare absolut necesară.

Domnul Larminat repetă de două-trei ori „abfolut ne- cefară". Apoi adăugă:

— Am pregătit textul.

Laurent se opri şi se întoarse cu faţa spre el:

— Aveţi intenţia să publicaţi o rectificare semnată de dumneavoastră?

Domnul Larminat ridică mîna cu un gest care semăna cu o binecuvîntare şi murmură cu vocea moale:

— Vă rog să mă scuzaţi! Semnată de dumneavoastră, domnule Pasquier. Pentru ca o astfel de notă să-şi atingă scopul, trebuie să fie semnată de dumneavoastră.

— Şi vă închipuiţi, zbieră Laurent, răguşit de furie, că am să mă dezic acum în mod public?

— Dragă domnule, nu din vina mea vă aflaţi într-o situaţie atît de absurdă.

— Şi vă închipuiţi, continuă Laurent, că am să mă dezic semnînd, ceea ce ar fi culmea umilinţei pentru mine, un text al cărui autor nici măcar nu sînt?

— Lucruri de acest fel se întîmplă, suspină domnul Larminat. Nu mi-aţi explicat chiar adineauri că aţi semnat în coloanele acestui ziar un text pe care nu l-aţi scris? Se întîmplă uneori să lunecăm şi pe asemenea pantă.

Laurent făcu doi-trei paşi înainte. Cu pumnii strînşi, cu părul zburlit, cu obrazul în flăcări, se apropie de bătrîn cu o viteză aşa de mare, încît acesta dădu îndărăt şi se ascunse îndărătul unei mese.

— Instigaţi personalul la nesupunere, mai spuse el. Azi- dimineaţă am primit vizita uluitoare a doi preparatori de la serviciul pe care-l conduceţi..,

Laurent se linişti deodată şi făcu un gest de parcă ar fi vrut să arunce ceva peste umeri,

Nu vă bizuiţi pe mine, spuse el, ca să dezavuez un text pe care întreaga lume ştiinţifică îl aprobă fără nici o rezervă.Domnul Larminat făcu gestul de a înghiţi ceva, dîndu-şi astfel în vileag, la nivelul gulerului, sub barbă, mărul lui Adam proeminent ca o stîncă şi care dispăru numaidecît.

— Asta mai rămîne de văzut, domnule Pasquier, spuse el, punînd mîna pe clanţa uşii.

Rămas singur, Laurent îşi scoase halatul şi-şi descheie cămaşa, apoi îşi puse capul sub un robinet cu apă rece şi se spălă îndelung ca să alunge şi ultimele ceţuri ale furiei. în cele din urmă simţi nevoia să rîdă şi să strige. Cel puţin aşa, situaţia era limpede. Dacă era vorba să se ia la bătaie, se va bate. De data asta, nu se va mai bate împotriva unui ridicol şi enigmatic Birault, ci împotriva lui Larminat, acest nătărău bătrîn şi veninos. în definitiv, ce putea să-i facă Larminat? Laurent fusese numit cu patru ani înainte, prin concurs. Era absolut convins că apără o cauză onorabilă. Profesorii, colegii, prietenii şi elevii săi, toată lumea va fi alături de el, dacă acest conflict va lua un aspect mai grav. Rezultatul acestor reflecţii îi procură o pace vecină cu fericirea. Lucră toată ziua voios şi cu spor. Din cînd în cînd, revedea cu ochii minţii chipul încremenit al maică-si, astfel încît luă hotărîrea să se ducă chiar în seara aceea să-i ţină tovărăşie la cină. Suferise prea multă vreme din cauza năzbîtiilor doctorului. Deşi această ultimă şi scandaloasă ţicneală era foarte neliniştitoare, Laurent era absolut ho- tărît să nu se mai frămînte din cauza acestui tată imposibil. îşi aminti o clipă de o anumită digresiune epistolară privitoare la psihologia mîntuirii la romancierii slavi şi-şi adresă două-trei înjurături amicale şi glumeţe. Apoi se lăsă în voia bucuriei muncii.

Afară era încă lumină, cînd Laurent intră în micul apartament din boulevard Pasteur. Ca şi în ajun, doamna Pasquier şedea singură în fotoliu, în mijlocul camerei. Pe fruntea ei bătrînă, care pînă nu de mult era încă veşnic senină şi netedă, chiar în zilele marilor încercări, erau săpate acum două cute adînci.

— Am venit, spuse Laurent, să te rog &ă-mi dai de mineare.

Doamna Pasquier se ridică în picioare cu gesturi de automat, apoi îşi descleştă fălcile.

— Mîncăm numai noi doi, spuse ea cu o voce moartă, tai- că-tău e plecat.

—

Laurent nu avu curajul să încheie într-un fel această frază inventînd comentarii [artificiale.

în timpul cinei, care nu ţinu mult, doamna Pasquier spuse deodată:

— N-aveam de unde să ştiu... Altfel, aş fi comandat prăjitura cu migdale care-ţi place ţie.

Laurent zîmbi uşor. în vremuri îndepărtate, rostise odată mari elogii la adresa unei prăjituri cu migdale. De atunci, ori de cîte ori venea el în vizită, doamna Pasquier îi dădea o prăjitură cu migdale. Laurent ajunsese să nu poată suferi această coptură, dar nu îndrăznea să spună nimic şi mînca întotdeauna bucata cea mare care i se punea în farfurie.

îndată după aceea, doamna Pasquier se cufundă iar în tăcere. între două îmbucături, Laurent îi privea chipul trist şi descompus şi-şi spunea: „Nu pot nici măcar să-i vorbesc despre nenorocirea ei. Trăim în minciună, ca totdeauna şi ca pretutindeni. Se teme că, dacă am sta de vorbă, l-aş critica pe tata! Şi totuşi, ştie prea bine că trebuie să ştiu şi eu ceva, ba chiar că ştiu că ea ştie".

Ceva mai tîţziu, istovit de scena aceea mută, îşi mai spuse: „Pe vremuri, mama ar fi înţeles fără să spun un cu- vînt, fără să fac un gest, că am necazuri în momentul de faţă. Nu şi-ar fi putut da seama de importanţa lor, dar ar fi suferit. Mi-ar fi pus mîna pe frunte, ceea ce altă dată mă cam enerva, deşi era metoda ei de a mă ocroti împotriva demonilor. Astăzi nu se mai gîndeşte decît la suferinţa ei. Pînă la urmă, tata a izbutit să realizeze un lucru greu, care ar fi părut imposibil: a chinuit-o atît pe această biată bă- trînă, încît fibra maternă a sufletului ei nenorocit s-a uzat şi a slăbit. Nu! Nu! Să nu exagerez. Dacă m-ar vedea suferind... Şi totuşi, altă dată... n-avea nevoie să vadă. îi era destul o şoaptă, o privire fugară, un gînd."

După cină, după ce masa fu strînsă, Laurent, care se simţea incapabil să mai suporte multă vreme această atmosferă de tăcere şi de măcinare, o sărută pe doamna Pasquier, îi promise că va mai veni şi-i spuse că are de lucru ca să poată pleca în grabă.

Tocmai cobora scara, cînd se izbi aproape de fratele lui Ferdinand.

— Te căutam, spuse acesta. Am să fac cîţiva paşi cu tine, fiindcă am o mulţime de lucruri să*ţi spun. Pe urmă

— mă duc să stau o clipă cu mama. Numai o clipă fiindcă n-am mîncat încă. Claire trebuie să fie neliniştită.

Se înnopta, Ferdinand îşi şterse fruntea şi oftă adînc.

— Ce aventură înfiorătoare! spuse el dînd din cap. Dar încă nu ştii totul.

Cu trecerea anilor, Ferdinand începea „să facă pe misteriosul", cum spunea Suzanne. Laurent luă un aer ermetic şi rezervat, aerul pe care-l lua totdeauna în faţa celor doi fraţi ai săi.

— Dar ce mai e de ştiut?

Ferdinand se umflă în pene ca să-i arate lui Laurent că avea o ştire importantă:

— M-ara văzut cu Paula Lescure.

— Cu Paula Lescure?

— Da, verişoara noastră. Tu trăieşti în nori, Laurent. Dar Paula Lescure mai există. E şi azi amanta tatii. Povestea asta ţine de la Creteil, adică de paisprezece ani. Nici n-ai mai recunoaşte-o. Pe vremuri era mai curînd slabă. Azi e destul de lată, cărnoasă şi cu maniere burgheze.

— Da, şi ce-i cu asta?

— A venit să ne vadă, pe Claire şi pe mine. Să ştii că a plîns grozav. Tata nu i-a trimis decît o carte poştală şi cred că a lăsat-o fără bani. Dar asta nu-i tot...

— Aha! Nu-i tot...

Ferdinand păru deodată că jubilează. îl privi compătimitor pe Laurent, apoi începu să vorbească cu aerul lui Jo- seph, pe care-i plăcea să-l imite, mai ales în momente patetice.

— Nu, nu-i totul. Tu eşti un visător, nu eşti atent la nimic, ca toţi savanţii.

— Isprăveşte, spuse Laurent furios. Spune ce ai de spus.

— Ei bine, m-am văzut cu Mărie Puech.

— Fii, te rog, mai explicit! Cine-i Mărie Puech?

— Cealaltă amantă a tatii! Adu-ţi aminte, spălătoreasă din faubourg Saint-Antoine.

Laurent bătu cu piciorul în trotuar.

— Ce mai e şi comedia asta? Şi Mărie Puech se ţine cu el de cînd locuia în faubourg Saint-Antoine?

— Ştii doar că femeile nu-l mai Iasă, că are totdeauna o droaie după el. Mărie Puech a venit pe la mine, a plîns şi ea. Ce-i de făcut? Ţrebnie să Iqăm o hotărîre.

—

Laurent îşi privi fratele drept în iată cu ociii îngheţaţi.

— Da, repetă Ferdinand. In momentul de faţă, Mărie Puech n-are nici ea veşti şi nici bani. Tata e îngrozitor.

— Regret, spuse Laurent, dar pentru capacităţile mele de compasiune, durerea mamei ajunge.

— Ai rămas acelaşi, suspină Ferdinand cu o voce melodramatică. Vorbeşti despre sentimente frumoase, dar ai o inimă uscată.

— Ah! mormăi încet Laurent, te apucă nebunia. Tata a şters-o în Algeria şi a lăsat în urma lui o încurcătură nemaipomenită. A şters-o frumuşel cu o femeie, căreia sîntem nevoiţi să-i dăm numărul patru. Ei bine, dragul meu Ferdinand, trebuie să-ţi mărturisesc că, pentru nimic în lume, nu vreau să aud vorbind nici despre doamna Paula Lescure, nici despre doamna Mărie Puech, nici despre celelalte cinci- şase femei pe care rămîne să le mai descoperim.

— In ce mă priveşte, spuse Ferdinand cu un aer smerit, eu găsesc că, într-un fel, purtăm şi noi o parte de răspundere. Există anumite legături.

Laurent ridică din umeri. Simţea că-l cuprinde iar exasperarea şi că-l înăbuşă.

— Du-te de-i povesteşte lui Joseph emoţionantele tale întrevederi.

Ferdinand rămase proţăpit pe marginea trotuarului, îşi dădea seama că povestea lui nu avusese succes, ceea ce-l ofensa.

Laurent îl luă repede de mînă.

— Cunoşti insula Saint-Pencrace? spuse el. Nu? Ei bine, nici eu n-o cunosc. E o insulă pustie în Oceanul Antarctic, sau cam pe acolo. Aş vrea să trăiesc singur pe insula aceea, să trăiesc şi să mor singur. La revedere, drăguţul meu Ferdinand.

„Ia te uită! îşi spuse Laurent, cîteva clipe mai tîrziu, umblînd cu paşi mari pe rue de Rennes. Ia te uită! Asta înseamnă viaţă. Chimia splendidă a milioanelor de celule, operaţiile delicate care pun în mişcare forţe prodigioase, pe care vom ajunge să le cunoaştem după cîteva veacuri de studii, toate

aceste mistere, care, din cînd în cînd, sînt iluminate de strălucirea microscoapelor noastre, toată această feerie e dezlănţuită şi întreţinută de la începuturile ei, apoi reîmprospătată la infinit pentru ca să ajungă în cele din

urmă la tîmpenia unei secături ca Larminat sau la prostia sentimentală şi plîngăreaţă a nefericitului meu Ferdinand. Ah! Repede! In insula pustie!... Ei bravo! Am greşit drumul. Nu mai ştiu unde mi-am pus batista. Cred că mi-am pierdut şi cheile. Nu mai înţeleg ce fac. Pînă la urmă, vor ajunge să mă idioţească. Repede! în insula pustie!"

Laurent mai făcu cîţiva paşi şi adăugă în sinea lui: „Două zile fără scrisoare, fără un bileţel măcar de la ea. Se vede că are de lucru pînă peste cap. Fireşte, insula pustie... Dar mai întîi de toate ar trebui să-i vorbesc despre această faimoasă insulă pustie. Ar trebui chiar să-i explic tot ce mă indignează, tot ce mă frămîntă."

C A P I T O L U L XII

LAURENT PRIMEŞTE DOUĂ. LOVITURI. CUM TREBUIE SĂ VORBEŞTI CU FEMEILE? ZIARUL DOMNULUI BELLEC INTRĂ ÎN ACŢIUNE . AMINTIRILE UNUI COPIL AL STRĂZII. O RUGĂMINTE DE DRAGOSTE. LINE ŞI-A SACRIFICAT VIAŢA. SĂ NU MAI VORBIM DESPRE VIITOR. PRIMUL PIAN PE CARE A CÎN- TAT CECILE PASQUIER.

Probabil că urcase scara atît de repede, încît mai gîfîia încă şi era cam palidă. Se aşează pe taburetul din faţa pianului, pentru că era foarte înalt, foarte mobil, foarte neconfortabil şi pentru că, în clipa aceea amară, nu dorea ceva mai comod. Era un scaun vechi cu pivot. Ori de cîte ori fata făcea o mişcare, şurubul de oţel scotea un geamăt şuierător.

Laurent îşi aruncă pălăria pe masă şi începu să se plimbe prin cameră, apoi bolborosi cu vocea gîtuită:

— Iartă-mă, Jacqueline, dragă Jacqueline. Nu sînt încă obişnuit cu astfel de lovituri...

Fata avea un aer liniştit. Ba chiar făcea un efort stăruitor ca să zîmbească; totuşi, cu vîrful degetelor, îşi încheia, îşi descheia şi-şi încheia la loc, fără încetare jache- ţica de pînză.

— Nu ştiu, murmură ea, dar după mine, nimic din tot ce se întîmplă nu te poate jigni.

Şi fiindcă Laurent se oprise brusc şi-i arunca o privire rugătoare şi plină de spaimă, Jacqueline adăugă:

— Dacă ai avea într-adevăr un adevărat motiv ca să te simţi jignit, aş avea multe motive să sufăr alături de dumneata, ba chiar cît şi dumneata.

Trăsăturile lui Laurent se destinseră o clipă şi, îndată după aceea, începu să se plimbe iar prin camera prea strimtă.

— Mulţumesc, mulţumesc, suspină el. Ce frumos ai spus lucrul ăsta ! Ce bine ştii să spui cuvinte pline de graţie şi de nobleţe ! Ziarul e de vină. Mă refer la jalnicul ziar — iartă-mă te rog — al tatălui dumitale. După cum ştii, pînă mai deunăzi, mi se întîmpla să nu citesc ziarele o lună întreagă. Şi acuma... Ah! Acuma scotocesc prin toată presa ca un strîngător de petice prin gunoaie. Nu, n-am să mă înfurii. Ce-ai să crezi despre prietenul dumitale? Dar, zău aşa ! Două săgeţi una după alta, şi încă atît de usturătoare ! Marault-Lambert — nu-l cunoşti, e mai bine aşa. E respingător la vedere, are ochi puchinoşi, o faţă de birjar beat şi o burtă ascuţită. Toată lumea ştie că-i invidios şi rău. Rîzi? Nu, nu, sînt chiar prea departe de adevăr. N-am avut niciodată conflicte personale cu Marault-Lambert. Ne strîngeam mîinile cînd ne întîlneam. Şi, deodată, atacul ăsta! N-ai citit articolul din *Le Nouvelliste?* Nici nu trebuie să-l citeşti.

— Păi nu, spuse Jacqueline silindu-se iar să zîmbească. Nu, desigur că nu, n-am să-l citesc.

Laurent se opri o clipă, cu buzele întredeschise, cu privirea pierdută într-un colţ întunecat, printre mobile. I se părea din nou că-şi pleda cauza şi că nu era nevoie s-o facă. Aşa vorbise el totdeauna cu femeile. Era beat de dragoste, dar se pornea

totdeauna să ţină discursuri, să vorbească despre lucrările şi despre neînţelegerile lui. Aşa făcuse pe vremuri, în perioada cînd Hélène Strohl încă nu-i era cumnată, cînd îi vorbise ore întregi în grădina Luxembourg, văicărindu-se la nesfîrşit, pe o ploaie mare cu furtună. Şi despre ce-i vorbise, Dumnezeule? Despre nevoia aceea mare de dragoste şi de mîngîieri, care-i clocotea în piept? Nu, ci despre anomaliile astronomice, despre rotaţia lui Uranus şi despre multe alte superbe prostii. Acelaşi lucru făcuse după aceea cu biata Laure Desgroux, Şi tot astfel mai făcuse cu fata aceea frumoasă şi blondă, cu privirea ironică şi iubitoare, care-i dăruise mult din ea însăşi şi care, în cele din urmă, dispăruse într-o zi ca o rază de lumină aurie... Poate că încrederea şi pasiunea lui aşa se manifestau, poate că în felul acesta îşi exprima totodată o dorinţă violentă de posesiune totală. Da, voia să posede nu numai un trup tînăr, dar şi un spirit docil şi răbdător, pe care să-l modeleze ca pe un vas şi în care să poată turna toate acele idei ce frămîntă un om şi-l împiedică să doarmă.

Laurent se opri o clipă, ţinindu-şi răsuflarea. Dar cum aşa? Ya mai găsi vreodată un chip mai atent decît faţa aceea frumoasă, serioasă şi delicată? Va găsi ureche mai ospitalieră decît urechiuşa aceea graţioasă, de porţelan luminos, pe care o întrezărea sub buclele mari de mătase neagră? Şi Laurent începu iar să umble prin cameră şi să vorbească:

— Articolul acestui nefericit a apărut marţea trecută. Ştii ce învinuire mi-aduce? Că am intervenit fără nici o împuternicire. Că sînt arogant faţă de nişte slujitori umili ai ştiinţei, fără de care, spune el, ca şi cum eu n-aş şti asta, noi şefii, am fi nişte generali fără oşti. I-am trimis o scrisoare în care-i aduceam cîteva mustrări politicoase. Nici măcar nu mi-a răspuns. Mă întrebam tocmai ce să fac, fiindcă nu sînt un polemist, ba chiar sînt foarte neajutorat. Şi, deodată, azi-dimineaţă, iată că apare articolul din *Le Courrier Populaire,* ziarul tatălui dumitale. Asta-i o lovitură serioasă. Articolul nu-i semnat.

Pe duşumea era aşternut un covor oriental, din acelea care se numesc covoare de rugăciune, şi pe

care Justin Weill îl adusese pe vremuri dintr-o călătorie în Palestina. Deodată, Laurent se trînti pe covor în faţa fetei.

— Iartă-mă! Iartă-mă! bolborosi el. Nu-mi acorzi prea des graţia unei vizite. Acum ai venit la mine. Ar trebui să fiu fericit. Ar trebui să mă uit la dumneata ca la o regină, la regina universului meu, ar trebui să nu-ţi spun decît cuvinte pline de evlavie. Şi cînd colo, eu mă văicăresc. Şi-ţi povestesc tot felul de mizerii, de care mi-e ruşine. Sufăr, iartă-mă!

Jacqueline îşi lăsă mîna pe capul lui. Dar Laurent nu spusese totul. Va isprăvi vreodată ,şă spună tot ce avea de spus'? Va renunţa vreodată sâ-şi taie carnea vie ca să cureţe toată rana? Reluă cu voce scăzută:

— Noi am fost foarte săraci. Am venit de departe. In copilărie mă jucam cu puştii de pe stradă. Mama nu ne dădea voie, dar era o plăcere nemaipomenită. Am cules cioburi de sticlă de prin pîraie. Cei care n-au făcut niciodată aşa ceva nu ştiu şi nu pot să ştie ce frumoasă i se pare unui băiat de zece ani apa dintr-un pîrîiaş de pe străzile Parisului. Pe urmă ne-am ridicat. Dar, crede-mă, eu mă mai simt şi azi foarte aproape de oamenii săraci, mai sînt şi azi alături de cei săraci, necazurile lor mă copleşesc încă şi suferinţele lor mă frămîntă. Şi iată! Sînt învinuit că vorbesc cu dispreţ despre muncitorii umili. E o idioţie! E revoltător! Ah! încă o dată, iartă-mă.

Părea aşa de buimac, încît fata începu să rîdă.

— Nu-ţi face scrupule, spuse ea; tatăl meu îşi semnează articolele, prin urmare, nu el e adversarul dumitale.

— Nu mă gîndeam la tatăl dumitale. Ştie ceva despre mine?

— Bineînţeles, spuse Jacqueline. I-am vorbit despre dumneata. Dar vai! Nu pot afirma că aude tot ce-i spun. Si el e un posedat.

— Şi el?

Fata nu răspunse. Părea că se reculege.

— Nu mi-ar trece niciodată prin minte, spuse ea cu gravitate, să critic activitatea tatălui meu. în

multe privinţe, părerile mele sînt diferite de ale lui, dar îl admir mult.

Laurent scutură din cap ca să-şi arate aprobarea, apoi dintr-o dată, cu alt ton şi cu altă expresie în privire, strigă:

— Line, dragă Line, mărită-te cu mine, te rog. Iamă aşa cum sînt, cu toate defectele şi cu toată dragostea mea. Mărită-te cu mine, dragă Line, ori de cîte ori mă uit la dumneata, inima mea face un salt pînă-n gîtlej.

Fata părea înspăimîntată de accesul acela neaşteptat de violenţă. Totuşi, continuă să-şi plimbe degetele uşoare prin părul lui Laurent, care începu iar s-o roage, ridicîn- du-şi privirea împăienjenită spre chipul ei blînd şi serios:

— Mărită-te cu mine! Sînt sigur, auzi? sînt sigur că viaţa noastră va fi frumoasă, că vei scoate ceva din încăpăţînatul ăsta, că pot să te fac fericită.

li îmbrăţişa genuncliii cu o mişcare nu brutală, ci fierbinte, stăruitoare şi voluntară. Jacqueline hu se apăra, nici prin minte nu-i trecea să se desfacă din această îmbrăţişare. Atîta doar că se făcuse mai albă la faţă. O lacrimă mare rătăcea printre genele ei mătăsoase.

— Ah! spuse ea cu o voce foarte slabă, nu-mi displaci.

Aşteptă o clipă apoi continuă cu glas şi mai scăzut:

— Dacă ţi-aş spune că nu te iubesc, aş minţi, fără îndoială. Dar nu! Nu! Ştii prea bine că nu pot.

Şi fiindcă el pironise deodată asupra ei o privire speriată, Jacqueline reluă, plecînd capul şi dînd o altă expresie chipului ei, o expresie de încăpăţânare copilărească şi aproape disperată:

— Mi-am promis încă din copilărie să fac un ¿lucru mare şi greu, să mă consacru unei acţiuni care cere o viaţă întreagă, să-mi sacrific viaţa, da, să-mi consacru toată viaţa unei opere de binefacere. Nu mă face să-mi pierd curajul.

Laurent apucă mînuţa care-i mîngîia faţa. Se pregătea să-i pună o întrebare şi nu îndrăznea, şi căuta, cu buzele întredeschise, nehotărîndu-se să

vorbească. Totuşi, fata răspunse deodată la această întrebare tăcută:

— Nu, nu, nu sînt credincioasă. E în mine un gînd care s-a alcătuit de la sine. îţi dai seama că la noi în casă nu se vorbeşte niciodată despre anumite lucruri. Dar...

— Dar ce, dragă Line?

— Nu sînt religioasă, nu ştiu nimic despre religie. Dar, cum să-ţi explic? Nu mă simt niciodată singură. Asta-i tot. E tot ce ştiu.

Laurent îşi întoarse faţa pe care apăruse deodată o expresie de îngrijorare, de apăsare şi de amărăciune. Fata adăugă:

— Dacă ai şti cum vreau să fac ceva mare! Nu dumneata eşti omul care să mă împiedice să fac ceva mare, Laurent.

— Ah! suspină el. A fi fericit, înseamnă a face ceva mare.

— Dacă renunţ, dacă renunţ acuma, spunea obrăjorul acela mic, crispat de încăpăţînare, voi avea totdeauna impresia unei înfrîngeri, a unui eşec. Chiar dacă aş fi fericită. îmi voi spune totdeauna că am părăsit un lucru mare ca să-mi realizez propria fericire.

Laurent se cufundă acum într-o visare amară. îşi amin* ti de dragostea îndelungată şi dureroasă pe care Justin Weill o nutrise pentru Cécile. Asistase şi el uneori, în perioada adolescenţei lor frămîntate, la unele scene mute, la scene de implorare şi de refuz, care-l mai făceau şi acum să sufere, după atîţia ani, atît pentru sora cît şi pentru prietenul său, pentru aceste două suflete care renunţaseră unul la celălalt. La gîndul că va trebui poate să lupte fără sfîrşit şi fără speranţă, inima lui se strînse. Fata adăugă:

— Să nu mai vorbim despre viitor, te rog. Nu vreau să nu ne mai vedem. Îmi face prea multă plăcere să te văd.

Se înclină repede, foarte repede şi-l sărută pe Laurent pe tîmplă. Era o sărutare de păsărică, o mîngîiere imperceptibilă, dar atît de caldă şi atît de drăgăstoasă, încît îl răscoli.

Jacqueline se răsuci pe taburetul vechi cu faţa tapisată, al cărui şurub gemu îndelung. Apoi încercă să rîdă.

— Am să-ţi cînt ceva.

— Bagă de seamă! strigă Laurent. E primul pian al soră-mi Cécile. Mi l-au dat părinţii cînd m-am mutat aici din camera mea de student. Le-am spus că Cécile va veni poate să mă vadă din cînd în cînd. Şi-i adevărat. Cécile vine uneori pe la mine şi acceptă să cînte pe vechiul pian în amintirea copilăriei noastre.

— După cum vezi, spuse Jacqueline, sînt plină de curaj şi plină de îndrăzneală. Eu, care cînt ca o şcolăriţă, am să cînt totuşi azi, pe pianul arhanghelului.

— Nu-ţi bate joc de noi.

— Păi nu ! Nu-mi bat joc. Chiar dacă voi greşi, greşelile mele îţi vor fi dragi şi nu-mi va fi ruşine că le-am făcut. Cînd greşesc, mă opresc şi spun: Nu! Apoi fac cale întoarsă, o iau de la început.

— Line, vrei să rîd? Nu mai ştiu să rid de la o vreme.

— Am să-ţi cînt o melodie pe care am învăţat-o pe vremuri; nici măcar nu ştiu de cine e, o melodie care s-ar putea nici să nu aibă un autor. Dar cînd voi învia peste două mii de ani şi cînd voi fi întrebată dacă-mi place să ascult muzică şi ce melodie anume îmi place să ascult, pe asta o voi alege. Aşază-te iar la picioarele mele. Aşa mă intimidezi mult mai puţin, frate al pianistei Cécile Pasquier.

C A P I T O L U L X1TI

A TREIA SCRISOARE CĂTRE JUST1N **WJSllA. INTRE DREAPTA ŞI STINOA. DESPRE PUBLICISTICA POLEMICA.. CEL CARE INSULTĂ PE OAMENII DE RfNIJ. DOMNUL LARMINAT E INVIZIBIL. LAURENT NU SE VA SCHIMBA NICIODATĂ. JOSEPH ŞI STĂ- PINIREA BUNURILOR LUMEŞTI. PRIVIRE FURIŞĂ ASUPRA INFERNULUI AFACERILOR. L E M O N I" T E U R NU-L VA ATACA NICIODATĂ PE LAURENT. PARISUL SUB CLAR DE LUNĂ.**

Dragă frate, în ultimele zile mi-ai trimis două scrisori foarte diferite atît prin conţinut cît şi prin formă. Una din ele era nedreaptă, dar foarte frumoasă şi foarte asemenea cu tine însuţi. Cealaltă mi s-a părut confuză, ironică şi teribil de enervantă, fiindcă, dintr-o dată, am avut impresia că adopţi tonul duşmanilor mei. Da, chiar aşa: se pare că am duşmani. Cu riscul de a-mi pierde o seară întreagă, aş vrea să-ţi răspund. Aş vrea cu acelaşi prilej să-ţi dau de ştire despre aşa-zisa mea „afacere", căci acum se vorbeşte despre o afacere Pasquier. E exasperant, dar aşa e.

Încep să-mi dau seama de ce faimosul meu articol, primul — spun primul pentru că mai am cîteva, gata scrise în sertar — încep să-mi dau seama de ce acest nenorocit articol, după ce a fost primit cu atîta aprobare, a dezlănţuit brusc atîta mînie. Nu conţinutul a fost de vină, ci publicarea lui în *VAssaut,* ziar de extremă dreaptă, lucru pe care nu-l ştiam decît foarte vag. Să nu spui nu, Justin. Poate că şi pe tine articolul meu te-a indignat şi te-a enervat din acelaşi motiv, deşi nu vei admite niciodată aşa ceva.

Nu citesc toată presa, dar, după cîte ştiu, pînă în ziua de azi n-au apărut decît patru articole despre afacerea Pasquier. Primul, corect în formă, dar de o cumplită perfidie, a fost scris de un oarecare Marault-Lambert, şef de serviciu la laboratorul oraşului. Acest tip infect e cu mult mai în vîrstă decît mine, nu se bucură de o reputaţie prea bună în lumea ştiinţifică şi totuşi, de cînd a intrat el în scenă, unii oameni îmi întorc spatele. E inexplicabil! Jocul lui Marault-Lambert constă în a spune cu o politeţe aparentă dar veninoasă că n-am nici o calitate să vorbesc în numele ştiinţei, şi că în laboratoarele franceze totul merge ca pe roate. Articolul se termină printr-un mic cuplet demagogic, în care individul îşi dă pe faţă ambiţiile. Ştiu că a candidat la ultimele alegeri legislative.

Nu digerasem încă articolul lui Marault-Lambert, cînd a apărut editorialul din *Le Courrier Populaire.* Asta chiar m-a durut. L-ai citit şi tu. înfiorător e că tu nu-l condamni, pare-se, de tot. Se poate oare ca politica să altereze şi o inimă ca a ta? Mi-e scîrbă de

politică! Autorul anonim al acelui articol se exprimă pe un ton doctrinar, care ar trebui să-l facă să sară în sus pe poetul Justin Weill, scumpul şi credinciosul meu prieten. Cred că n-ai uitat ce spune; „De ce pretinde domnul Pasquier că politica nu trebuie să pătrundă în laborator, în spital şi în şcoală? Politica e ştiinţa vieţii colective, ştiinţa ştiinţelor. în această calitate, politica trebuie să controleze toate activităţile omului şi, în primul rînd, pe cele superioare". Dacă această frazeologie nu-ţi zbîrleşte tot părul de pe picioare, nu te mai cunosc. Nu-ţi pot ascunde că aceste înjurături m-au enervat cu atît mai mult cu cît au apărut în ziarul lui Bellec. Ţi-am spus cîte ceva despre sentimentele ce-mi inspiră Jacqueline Bellec. La gîndul că politica ar putea interveni între Jacqueline şi mine, simt că turbez. Dar să lăsăm asta pentru moment.

Era cu neputinţă să nu răspund la acest articol din *Le Courrier Populaire.* Mi-am scris răspunsul. Nu-i prea lung, dar mi-am pierdut trei sau patru ore cu el. Pentru un om care, şi în timp normal, e supraaglomerat de treburi, trei sau patru ore sînt nepreţuite. Răspunsul meu era judicios. Gîntărisem cu atenţie pînă şi virgulele. Spuneam în rezumat că articolul meu din *UAssaut* fusese greşit interpretat, că disciplina ştiinţifică nu umileşte pe nimeni, că toţi colaboratorii noştri subalterni sînt mai totdeauna prietenii noştri, mă rog, tot felul de lucruri pe care ţi le-am explicat şi ţie de mii de ori. Am mai adăugat că-l citisem pe Ibsen şi că nimeni, oricîtă dibăcie ar avea, nu va izbuti să facă din mine un duşman al poporului.

Prin urmare, mi-am trimis rectificarea la *Le Courrier Populaire* în plic recomandat. N-am primit nici un răspuns. Cum sînt încăpăţînat^ m-am dus la ziar şi am spus că vreau să stau de vorbă cu cineva din redacţie. Eram absolut sigur, din fericire, că n-am să-l găsesc pe Moş Bellfic, care e în provincie la un congres. Am fost primit de un domn bărbos, care a cerut de peste tot informaţii referitoare la problema mea şi mi-a spus în cele din urmă că *Le Courrier Populaire* nu va putea primi un articol al unui colaborator la ziarul *L'Assaut.* I-am pomenit despre

dreptul de a răspunde. A zîmbit fără supărare şi mi-a spus împingîndu-mă spre uşă: „Dacă vreţi, puteţi să ne daţi în judecată. Dacă toată lumea ar face uz de dreptul de răspuns, publicistica ar deveni imposibilă". S-ar fi zis că-mi face morală. Toţi oamenii pe care îi intîlnesc par să aibă mare chef să-mi facă morală.

Ţineam neapărat să-mi văd publicat răspunsul. După ce m-am gîndit bine, m-am dus în rue Montmarlre, la redacţia ziarului *UAssaut*, ca să vorbesc cu individul care mă primise prima dată. A fost foarte politicos. A luat cunoştinţă dintr-o privire de articolul meu, apoi s-a strîmbat şi şi-a scos monoclul.

— Ah! nu, a spus el. Nu! Nu sună cum trebuie. S-ar zice că vă cereţi scuze. Cititorii ziarului nostru nu vor admite niciodată să citească în coloanele lui un articol în care, de voie de nevoie, faceţi concesii stîngii socializante.

Mi-am luat înapoi articolul fără să spun o vorbă şi am plecat numaidecît trăgînd uşa după mine destul de calm. Fiindcă era curent, cred că am lăsat impresia că trîntisem uşa cu putere. E totuşi un lucru supărător.

In rezumat, stînga mă respinge pentru că mă crede de dreapta şi dreapta nu vrea să ştie de mine pentru că mă consideră prea de stînga. Asta-i toată problema. Franţa e împărţită în două blocuri duşmane şi cei care, cum e cazul meu, se află între amîndouă, nu au nimic altceva de făcut decît să se prăbuşească în gol. Recunoaşte că-i o bătaie de joc.Reflectam la această poziţie incomodă, cînd mi-a trecut prin minte să mă adresez pur şi simplu fratelui meu Joseph. Tu, care ştii totul, ştii poate că Joseph e proprietarul unui ziar intitulat *Le Moniteur Economique.* Zilele trecute, mă dojenise aproape că nu avusesem buna idee să-i aduc lui articolul. Am încercat să dau de Joseph, dar era plecat din oraş. M-am Întors ia Vuillaume, care, hotărît lucru, e un tip grozav. A citit textul articolului şi mi-a spus:

— Bine faci că te aperi. Lasă-l aici, o să am eu grijă de el. Dar trebuie să caut. Lasă-mi timp să caut.

Nu-mi mai rămînea decît să aştept. Sînt sigur că aş fi aşteptat cu succes; din nenorocire, a doua zi după ce trecusem pe la Vuillaume, Roch a venit la mine în laborator. Venea să-mi aducă două mici ecouri apărute în acel scîrbos ziar de şantaj, *la Grenouille rousse,* la care faci aluzie la sfîrşitul ultimei tale scrisori. Ar trebui să rîd văzînd că eu, Laurent Pasquier, sînt numit: „Omul care insultă pe oamenii de rînd". Faptul că un necunoscut, care din în- tîmplare e aproape analfabet, îndrăzneşte să scrie: „Orgoliul acestor săvănţei a devenit insuportabil", n-are mare importanţă. Dar cînd citesc următoarele: „Domnul Pasquier care-şi tîrăşte în noroi colaboratorii devotaţi, este un păstor nepriceput; avem de altfel informaţii confidenţiale în legătură cu pretinsele lucrări ştiinţifice ale domnului Pasquier, informaţii confidenţiale pe care le ţinem la dispoziţia curioşilor..." cînd citesc fraze de acest fel, trebuie să mă stăpînesc ca să nu urlu de furie.

Fapt e că la Paris lucrurile se schimbă repede. Gîndeşte-te că, în primele zile după publicarea articolului meu, fiecare distribuire a corespondenţei îmi aducea cîteva scrisori de aprobare, unele de la necunoscuţi, altele de la colegi sau de la profesori. De aproape o săptămînă nu mai primesc nimic. M-am dus cu oarecare ezitare la ultima şedinţă a Societăţii Ştiinţifice. Era foarte puţină lume. Probabil că mă înşel, dar mi s-a părut că mai mulţi participanţi mă priveau cam chiorîş. Cum încep să devin nervos, e posibil să am tendinţa de a vedea lucrurile mai negre decît sînt în realitate.

Sînt nervos, dar rezist, crede-mă. M-am dus la Larminat, încereînd să am cu el un fel de explicaţie. Nu ştiu în ce măsură e părtaş la complotul ce se pune la cale. Aş fi preferat să lămuresc lucrurile. Directorul mi-a trimis vorbă că nu poate vedea pe nimeni. Într-adevăr, pentru moment, nu se manifestă în nici unul din serviciile Institutului.

Ceea ce mă enervează mult mai mult decît toate astea, dragă Justin, e că surprind la preparatori, la asistenti, l

aOamenii de serviciu oarecare reticenţă şi oarecare rezervă. Ah! Nu-i nimic, totuşi mă îngrijorează. Ii cuqosc pe aceşti oameni cumsecade. Cînd pe unul din ei îl doare capul, cînd celălalt s-a certat cu nevastă-sa, cînd un altul are motiv să-mi aducă o cît de mică învinuire, îmi dau numai- decît seama. In general, spun o vorbă şi norii se risipesc. In clipa de faţă, nu îndrăznesc să spun nimic, fiindcă nu vreau să înveninez lucrurile. S-ar putea ca cineva să încerce să-i asmuţă. Cine o fi acel „cineva"? Larminat? Nimeni nu-l mai vede, ţi-o repet. Nimeni nu-l aude. A încetat chiar să mai trimită ceea ce el numeşte „note de serviciu". Pentru moment, Larminat e redus la situaţia de mit, de personaj fabulos.

Sîmbătă am aflat că Joseph s-a întors. Fiindcă Vuillaume nu-mi dăduse încă semn de viaţă, mi-am spus că „răspunsul" meu nu putea aştepta la nesfîrşit şi că nu strica dacă mai alergam după un iepure, adică dacă mă duceam şi la Joseph.

Săptămînă trecută, ţi-am povestit în cîteva cuvinte, sub imperiul uimirii şi al durerii, aventura fantastică a tatii. Nu ţi-am ascuns niciodată nimic. Nici de data asta, ca şi în alte dăţi, nu voiam să-ţi ascund ceva. S-ar putea să vii la Paris, să te duci în boulevard Pasteur, să pui vreo întrebare nelalocul ei. In sfîrşit, ţi-am spus totul, cam pe scurt. Şi consideri că-i un prilej să-ţi baţi joc de mine. Ce frumos din partea ta! Dacă romancierii ruşi au ticluit transformări miraculoase, îngenuncheri şi ispăşiri, aufăcut-o cu siguranţă pentru că voiau să se mîngîie de personajele lor. Vai! Am făcut un efort să mă consolez de tata, de Joseph şi de Ferdinand. Aceste trei personaje, al căror autor nu sînt din nefericire, fac numai ce vor să facă şi mi-au atra satenţia fără menajamente că asta e realitatea. Tu-mi spui: „Va să zică n-ai să te schimbi niciodată! Şi ai treizeci şi trei de ani!" E adevărat: am rămas la fel de nerod. Nu mă schimb, fiindcă sper în continuare că odată şi odată se vor schimba ceilalţi şi că mă voi schimba poate şi eu.

Dar să lăsăm asta, te rog. Mă duc în fiecare seară în boulevard Pasteur şi sper că această mică vizită îmi va fi trecută la socoteală pentru timpul pe care trebuie să-l petrec în purgatoriu.

Sîmbătă m-am dus la Joseph, tocmai cînd se pregătea să plece la ţară. Maşina îl aştepta la uşă. Era în toane rele. A început să bolborosească cuvinte neînţelese:

— Nu vreau să mă supun modei. Ah! Se pare că în acest anotimp al anului moda e să pleci la Mesnil. Ei bine, puţin îmi pasă, noi o să plecăm la Barbizon. Am două case la ţară şi am tot dreptul să aleg.

într-adevăr, are două case, adică două fastuoase locuinţe boiereşti (nu mai pun la socoteală proprietatea de pe Coasta de Azur), una la Mesnil-sur-Loire şi cealaltă la Barbizon. Pe cea din urmă a cumpărat-o anul trecut, după ce a ars Pâquellerie. Hélène mi-a spus că Joseph ezită de fiecare dată, neştiind dacă să plece la Mesnil sau la Barbizon. Nu se hotărăşte decît în ultima clipă şi are totdeauna impresia că, alegînd una din proprietăţi, n-a făcut alegerea cea mai bună, că ar fi trebuit să se hotărască pentru cealaltă. Pe Hélène, aceste veşnice ciondăneli au început s-o supere. Joseph trebuie să sufere şi el din cauza unei fatale incapacităţi de a-şi găsi mulţumirea. Nu se poate afla în toate proprietăţile în acelaşi timp şi, de cîteori porneşte spre una din ele, se lipseşte de celelalte. Sînt convins că stăpînirea bunurilor materiale va constitui pentru el prilej de frămîn- tări şi mai dureroase. S-a trădat brusc în oarecare măsură, spunîndu-mi:

— Tu, Laurent, ai norocul de a nu poseda nimic.

Face un efort supraomenesc ca să-şi conducă afacerile, care se extind din ce în ce mai mult şi încep să-i scape din mînă.

L-am întrebat dacă poate să-mi acorde zece minute şi mi-a răspuns cu o strîmbătură:

— Păi da, asta înseamnă zece minute mai puţin în porcăria aceea de vilegiatură, care nu-mi face nici o plăcere. Trebuie totuşi să plec, fiindcă trebuie să mă duc undeva.

— Ain intrat în biroul lui şi l-am întrebat pe şleau dacă poate să-mi publice micul articol de răspuns şi de protest în ziarul lui, în *Le Moniteur*, al cărui proprietar mi-a spus că e. Credeam că e foarte simplu. Joseph a început să tuşească. Şi-a dres vocea şi a mormăit:De ce te-ai băgat într-o poveste aşa de neplăcută? Am reflecţat în ultimile

zile, Dă-nţi vioie să-ţi spun că ai făcut o greşeală. Nu ai o presă bună, dragul meu. Eu am auzul fin.

Şi a continuat cîteva minute pe tonul aceăta. Simţeam că încep să fierb de mînie. Se vede că a ghicit, fiindcă a întors brusc foaia. Pufăia şi-şi sublinia fiecare cuvînt cu vîrful arătătorului:

— Dacă toată lumea e împotriva ta...

— Nu toată lumea e împotriva mea...

— Lasă-mă să vorbesc. Dacă toată lumea e împotriva ta, înseamnă că e ceva suspect în cazul tău. Ai fost lipsit de tact şi imprudent. Ba da, ba da, aşa mi s-a spus. Ştii doar că am şi eu poliţia mea. Cît despre *Le Moniteur,* sincer vorbind, nu te bizui pe el. Şi apoi, ascultă ce-ţi spun eu, nu amesteca în treburile tale un ziar care se ocupă în primul rînd de probleme financiare. S-ar putea spune că esti plătit...

— Plătit? Eşti nebun !

— Nu eu aş spune asta, ci tot felul de ticăloşi.

— Dar de cine să fiu plătit?

— De negustorii de produse chimice, de pildă.

— Negustorii de produse chimice? Şi de ce?

— Asta-i concurenţa ! Există totdeauna o concurenţă în toate domeniile. Ai putea fi plătit de cei care sînt interesaţi — aşa presupun — să torpileze serurile. Habar n-am. Eu nu cunosc problema.

într-adevăr, nu era foarte limpede, dar în toată încurcătura asta am întrezărit, totuşi, anumite abisuri, şi anume infernul cumplit al lumii afacerilor. Rămăsesem cufundat în visare, cînd Joseph a spus:

— Şi apoi, fii atent la numele pe care-l porţi.

— Ce-ai spus?

— Oamenii de teapa voastră, adică savanţii, ar trebui să-şi ia un pseudonim. Uite, tata îşi ia un pseudonim cînd face o prostie.

Mi-a venit să rîd, ceea ce m-a împiedicat să mă înfurii, şi l-am întrebat:

— Nu cumva ar trebui să vă lăsăm vouă, oamenilor de afaceri, cinstea de a purta şi de a onora numele familiei?

Nici măcar nu mi-a răspuns, fiindcă gîndul lui zburase în altă parte. Mi-a spus zîmbind:

Cécile s-a întors. Călătoria ei în Suedia a fost un triumf

.

—

Mă pregăteam s-o şterg şi Joseph a venit cu mine pînă în vestibul, ba chiar pînă la scară. Vorbea cu glas mai scăzut şi cu un zîmbet care mă făcea să mor de ruşine. A spus aşa:

— Se pare că Cécile a ajuns un model de evlavie. Eu găsesc că face foarte bine. Dragul meu, religia a rămas unul din lucrurile cele mai grozave în epoca nefericită în care trăim. Da, da! Bineînţeles, eu nu cred în Dumnezeu, dar am tot respectul pentru sentimentele religioase ale celorlalţi. Şi apoi, eu sînt un om tolerant.

îmi venea să ţip de enervare. Atunci Joseph s-a plecat spre urechea mea şi a murmurat:

— Poţi să crezi ce pofteşti, dar să ştii că, din cînd în cînd, îi dau bani lui Mairesse ca să aprindă o luminare, în numele meu, fireşte.

Ştiam asta: de la Mairesse-Miral ştiam. Ba chiar am anumite motive să cred că acest admirabil Mairesse-Miral papă banii de luminări, căci lui Joseph i se fură bani, aşa cum se fură tuturor oamenilor prea şireţi.

De data asta, eram gata să-mi iau tălpăşiţa, cînd Joseph m-a apucat de braţ.

— Tu cum stai cu armata? Trebuie să te gîndeşti la război.

Mi-a vorbit despre război. Nu! Nu! E prea de tot! Auzi, război ! De ce să avem război? Ca şi cum n-am avea cu toţii destule necazuri personale !

M-am desprins în sfîrşit din strînsoarea lui şi am şters-o. Joseph s-a aplecat mult peste balustradă şi a mai spus un lucru, care era cît pe aci să mă trîntească la pămînt:

— Tot ce pot face dacă se stîrneşte cine ştie ce încăierare murdară e să am grijă ca *Le Moniteur* să nu te atace. Asta fac din toată inima.

Cuvintele lui Joseph, care ar fi trebuit să mă exaspereze, m-au pus pe gînduri după aceea. Ce voia să spună Joseph? De ce să se stîrnească o încăierare murdară? De fapt, îmi dau prea bine seama că încăierarea s-a stîrnit. Şi fiindcă veni vorba, fostul meu patron,

domnul Rohner, m-a rugat să trec luni pe la el. Ţi-am vorbit de mii de ori despre domnul

Rohner. E un om foarte aspru, dar foarte inteligent. Poate să-mi dea un sfat bun. Zilele trecute, mi-a spus că folosesc ideile lui, dar că el n-are nimic împotrivă.

Ahl dacă bietul Chalgrin, cel mai iubit dintre toţi maeştrii mei, ar mai putea să mă înţeleagă 1 Ştii, e încă în viaţă. E tot paralizat. Arată ca un cadavru cu o privire indescifrabilă. Ori de cîte ori mă duc să-l văd, plec de la el întristat pentru toată săptămîna. La drept vorbind, nu mă duc prea des să-l văd.

Dacă scumpul meu domn Hermerel ar fi aici 1 Ţi-am spus, mi se pare, că e în Indochina. Lucrează la Institutul Pasteur din Saigon.

Tare aş vrea să stau mai mult de vorbă cu tine, Justin, să vorbim de la inimă la inimă. Ce bucuros aş fi! Credeam că eşti foarte mîndru de postul pe care-l ocupi şi de munca aceea, pe care o acceptaseşi, plin de entuziasm. Dar mi se pare că şi de data asta eşti dezamăgit, că publicistica nu-ţi place, ba chiar că te epuizează. Dacă mi-aş închipui că o faci numai ca să ai din ce trăi, ţi-aş spune: „Vino la Paris. O să trăim împreună cu demnitate şi cu mîndrie, ca doi celibatari resemnaţi. Cîştig destul pentru doi. Poate că nu voi izbuti să împart niciodată ceea ce cîştig cu femeia pe care o iubesc... Vino, deci, frăţioare! Vino!"

Era cît pe aci să termin această scrisoare fără să-ţi spun că micul meu „răspuns" a apărut în sfîrşit, graţie bunăvoinţei lui Vuillaume, în *Paris-Journal.* Era înghesuit într-un colţ, şi tipărit, cu litere destul de mici. Nu mi-a făcut plăcere. Mă întreb dacă s-a găsit în tot Parisul, în toată Franţa, un singur om care să-l citească. N-are a face. Nu mă dau bătut. Rezist şi voi rezista.

E trecut de douăsprezece noaptea. Afară e frumos. Prin fereastra deschisă, zăresc Parisul sub clar de lună. Aş putea număra o sută de mii de clădiri. Spune-mi, te rog, ce-or fi făcînd oamenii care locuiesc în aceste o sută de mii de case? Dorm! Mănîncă ! Visează! Fac dragoste! Poate că lucrează. Ba nu dragă Justin scump inimii mele.

Scriu rectificări pe care le trimit ziarelor polemice. Scriu scrisori unor prieteni, de care nu sînt mulţumiţi.

C A P I T O L U L XIV

0 VECHE LbCUINŢA BOIEREASCA. DOMNUL NÎCOLAS ROII NE R SE SILEŞTE SA FIE CORDIAL. PĂREREA UNUI CONSILIU DE ADMINISTRAŢIE. ZÎM- BEŞTE ŞI PUNE-TE IAR ÎN GARDA. PROFESORUL E INVULNERABIL LA CALOMNIE. SOŢIA CEZARULUI NU TREBUIE SĂ TREZEASCĂ NICI MĂCAR O BĂNUIALA. CIIEMARE ÎN AJUTOR. COMENTARIILE LUI EUGfiNE ROCH ŞI SCURTA CRIZA DE FURIE A LUI LAURENT.

Domnul Nicolas Rohner locuia pe rue de la Seine într-o casă veche, boierească, una din acele case ale căror curţi pavate răsunau încă pînă nu de mult sub potcoavele cailor şi sub roţile caleştilor. Profesorul avea la etajul întîi un apartament, ale cărui camere înalte, cam întunecoase şi cam reci iarna, erau mobilate cu cea mai mare parcimonie. Domnul Rohner care, ori de cîte ori era vorba de utilajul laboratoarelor sale, era un partizan frenetic al luxului american şi al organizării germanice, domnul Rohner care sîcîia neîncetat pe miniştri ca să obţină credite şi să cumpere aparatele cele mai costisitoare, domnul Rohner trăia în tovărăşia unei servitoare de şaizeci de ani şi respecta principiile unei economii spartane. Rămînea aproape toată ziua la laborator; venea acasă numai ca să doarmă şi să mănînce, iar seara lucra la el în bibliotecă, înconjurat de cărţile care miroseau a fum de tutun răcit. Nu era urmă de dezordine sau de fantezie boemă în această tăcută tebaidă, nu era urmă de praf pe vitrinele cu zăbrele, pe lemnărie sau pe pereţii sculptaţi. Puţine podoabe — aproape de loc — afară de cîteva bronzuri de artă şi de medaliile oferite savantului de către elevi sau de către prieteni, de-a lungul unei cariere glorioase.

In timp ce aştepta într-un salon cu aparenţă mai severă decît ar fi avut anticamera unui notar, Laurent se silea să facă o trecere în revistă a amintirilor sale. „Am lucrat cinci ani sub ordinele domnului Rohner. Am venit poate la el acasă de vreo zece-douăsprezece ori, pentru anumite comunicări urgente. Niciodată nu-şi invită elevii la cină, şi fără îndoială că e mai bine aşa... De obicei mă primea în rue

Î)utot. De ce mi-a dat această întîlnire! E nouă dimineaţa. La ora asta, domnul Rohner e la lucru..."

Laurent ajunsese aici cu meditaţia lui vagabondă cînd uşa bibliotecii se deschise.

Profesorul Rohner nu era prea înalt. Se silea să dreagă impresia făcută de această dispoziţie a firii purtînd tocuri foarte înalte şi ţinîndu-se foarte drept. In dimineaţa aceea purta o redingotă neagră, încheiată la toţi nasturii. Părul alb şi ţepos, barbisonul şi mustaţa, privirea fixă de o transparenţă de gheaţă, totul contribuia să acorde personalităţii bătrînului profesor caracterul de „general în civil", pentru care avea, de altfel, o vizibilă predilecţie.

— Intră, Pasquier, spuse el. Îmi pare bine că te văd. De altfel, vreau să-ţi vorbesc despre lucruri importante.

Profesorul făcea un efort vizibil să fie cordial, ceea ce nu-i stătea în obicei. In loc să se simtă îmbărbătat, Laurent fu cuprins imediat de jenă, ba chiar de nelinişte. Cînd lucrurile mergeau bine, domnul Nicolas Rohner nu se silea să fie amabil.

Profesorul luă loc într-un fotoliu de paie, în spatele biroului său. La un semn al profesorului, Laurent se aşeză în faţa lui. Ca un spadasin grăbit să intre în acţiune, domnul Rohner bătea cu piciorul în pămînt.

— Nu ţi-am ascuns, dragul meu, că, luat în ansamblu, primul dumitale articol mi-a făcut plăcere. N-ai pomenit numele meu, ceea ce n-are importanţă, ba chiar e mai bine că s-a întîmplat aşa. N-are a face: ai spus lucruri drepte, dar cam înecate într-un noian de stîngăcii de tot felul.

— Domnule...

— Cred că nu te aştepţi să-ţi cînt osanale, Pasquier. Nu-mi stă în fire. Eu te cunosc. Am avut timp să te judec. Ascult ce spun alţii şi mă văd nevoit nu numai să ţin

seama de vorbele lor, dar să adaug şi eu cîte ceva, pentru binele dumitale, dragul meu, pentru binele dumitale.

— înţeleg, domnule.

— Adevărul e că, reluă domnul Rohner scărpinîndu-şi cu degetul arătător smocul de păr din barbişon, acest articol, deşi foarte simplu, pare să dezlănţuie o campanie. Lucruri de acest fel nu pot fi nici decretate, nici oprite şi nici chiar întrerupte, Pasquier. Aşa-i opinia publică. Cînd te atingi de punctele sensibile, toată lumea începe să clevetească. în alte împrejurări, ai putea să scrii volume şi să arunci bombe fără să determini cea mai neînsemnată reacţie.

Bătrînul făcu o pauză şi Laurent se întrebă enervat: „Unde vrea să ajungă?"

— Eu nu mă tem de luptă, reluă domnul Rohner. Mi-am petrecut o bună parte din viaţă dînd şi primind lovituri. Prin urmare nu eu sînt omul care să-ţi recomande prudenţă.

„Bine! bine! gîndi Laurent. Î11 ciuda aparenţelor, astea sînt îndemnuri la calm."

— în definitiv, spuse Rohner, nu-ţi vorbesc azi în numele meu, ci în numele consiliului de administraţie, în numele întregului consiliu.

în clipa aceea, se făcu lumină în mintea lui Laurent. îşi aminti deodată că *Le Journal de Biologie*, al cărui secretar era, avea un consiliu de administraţie şi că domnul Rohner — cum de nu se gîndise de la început la asta! era de mult preşedintele acestui consiliu. îndată după această reflecţie, oaspetele profesorului avu impresia că va trebui să audă un lucru ce-i va fi cu siguranţă foarte neplăcut.

— Cei care sînt de părere că nu ai nici un pic de dreptate nu alcătuiesc majoritatea, reluă Rohner, dar toată lumea e de acord că, pentru a duce o campanie de opinie, trebuie să fii liber înţelegi? trebuie să fii liber în mişcări, liber să iei hotărîri.

— Şi atunci? întrebă Laurent cu vocea sugrumată de surpriză.

— Şi atunci sîntem de părere că-i mai bine să renunţi la secretariat. Cred şi eu împreună cu ceilalţi că e mult mai bine aşa. *Le Journal de Biologie* trebuie să rămînă în afara tuturor disputelor.

Domnul Rohner făcu o nouă pauză. îşi muşca mustaţa. De obicei, era uscat, rece, lipsit de orice urmă de

afecţiune; dar se vede că, în clipa aceea, chipul lui Laurent îl îndemna să procedeze cu anumite menajamente. încercă să zîmbească şi interlocutorul său avu timp să-şi spună că i se va propune poate un tîrg, că va fi povăţuit, de pildă, să înceteze campania, putînd cu această condiţie să-şi păstreze postul de secretar. Gîndurile zboară repede: Laurent îşi spuse imediat că în afară de unul sau două răspunsuri, timide, de altfel, şi apărute în locuri nepotrivite, el era victima şi nu agresc-rul în această campanie, el era prada şi nu animalul de pradă. Spuse cu greu, bîlbîindu-se:*

— Am să mă gîndesc, domnule. Dacă vreţi, am să scriu.

Chipul bătrînului profesor se înăspri brusc. I se părea că discuţia dura prea mult.

— Nu, Pasquier, n-ai înţeles. Consiliul a fost de părere că, pentru a pune capăt unor dezbateri inutile, trebuie să-mi înaintezi imediat demisia dumitale, verbal şi fără multă vorbă.

Laurent se ridică; avea un aer consternat, aproape stupid. Domnul Rohner făcu înconjurul biroului încărcat de cărţi şi spuse cu o voce care redevenise cordială:

— Secretariatul revistei noastre e o povară foarte grea. în afară de asta, e o slujbă foarte prost plătită. Bugetul dumitale de celibatar nu va suferi o pierdere serioasă prin lipsa ei. Şi ai să te simţi deodată ca eliberat. Fii elegant, dragul meu. Şi dacă crezi că e o lovitură, ceea ce ar fi prea mult, ei bine! zîmbeşte şi pune-te iar în gardă.

— Vă mărturisesc, domnule, că sînt răscolit.

— Nu folosi cuvinte mari, dragă Pasquier. Faţă de mine, n-are nici o importanţă. Dar există oameni, care dacă te-ar auzi spunînd că eşti răscolit, ar răspîndi pretutindeni zvonul că eşti Ia pămînt. Cînd un om are nervi şi sînge, îşi revine, crede-mă. Mi-am revenit şi eu de mii de ori. Ţi-am spus doar, îmi place lupta. Dar asta rămîne între noi. Cred că ai făcut o greşeală cînd te-ai adresat ziarelor mari. Lumea ştiinţifică nu-i amatoare de aşa ceva. Şi să-ţi mai dau un sfat, Pasquier. Fă în aşa fel ca nimeni să nu-şi permită să spună sau să publice anumite lucruri.

— Ce fel de lucruri, domnule?!

— De pildă, că pui în seama colaboratorilor dumitale greşelile pe care le săvîrşeşti dumneata.

— Domnule, cred că nu vă închipuiţi...

— Dragul meu, nu de mine e vorba. Eu te cunosc.

Laurent pricepuse cu oarecare stînjeneală că va roşi ca un copil prins cu mîţa-n sac şi strigă cu furie:

— Dar dumneavoastră, domnule, ce aţi face dacă aţi fi calomniat, dacă aţi fi învinuit că preparaţi vaccinuri otrăvite sau seruri toxice, sau mai ştiu eu ce?

Domnul Rohner tresări şi răspunse cu o voce de gheaţă:

— Aşa ceva nu se va spune, te asigur. E imposibil. Asta e. Ai înţeles? e im-po-si-bil. Nimeni nu va îndrăzni vreodată.

— Asta înseamnă, domnule, că fiind vorba de mine, credeţi...

— Dragul meu, cred un singur lucru: soţia Cezarului nu trebuie să trezească nici măcar o bănuială. Te credeam mai calm şi, mai ales, mai cuminte.

Domnul Rohner nu-şi însoţea niciodată vizitatorii pînă-n anticameră. Se opri în prag şi spuse, întinzînd cu un gest generos două degete de la mîna dreaptă:

— E inutil să adaug, Pasquier, că luînd această hotărîre, consiliul n-a ţinut seama de nici o presiune dinafară. Hai! noroc, dragul meu.

Laurent coborî scara încet, treaptă cu treaptă, spunîndu-şi: „Poate că au dreptate. Am să fiu mai liber. Da. Mai liber ca să fac ce? Să primesc lovituri? E extraordinar. Ce vor de la mine? Ce înseamnă asta? Ce le-am făcut tuturor?"

Se opri pe treapta de piatră de la picioarele scării şi strînse în pumn sfera de aramă care împodobea capătul balustradei. îşi spunea mereu: „A fi secretar la *Journal de Biologie* nu înseamnă mare lucru. Nu trebuie să mă sperii." Şi totuşi avea impresia că se afla în primejdie şi că primise o lovitură foarte neplăcută. Trecu un minut în care timp îşi dădu limpede seama că se teme. Apoi îşi spuse: „Diseară, sau poate mîine, voi încerca să mă văd cu Desbarres. Se poartă tot aşa de frumos cu mine. Am

să mă duc şi la Chartrain. N-am să mă dau bătut aşa, fără gălăgie, fără scandal".

Luă un taxi ca să se ducă la Institut. în drum opri maşina în faţa unui oficiu poştal. Se reculese îndelung ca să redacteze o telegramă adresată lui Justin Weill. *„Dacă poţi să vii urgent, vino, dragă Justin. Am mare nevoie de tine. Treburile mele merg prost. Glnduri dragi. Al tău* L a u r e n t."

Se urcă iar în maşină şi se simţi uşurat. „Fireşte, am să mă duc pe la bătrînii mei profesori. Dar cine altul decît Justin poate să-mi dea un sfat prietenesc?"

Laurent se îndreptă în grabă spre pavilionul său, apoi intră în laborator. O tăcere mare domnea chiar de la uşă. Laurent îşi auzi asistenţii, care lucrau la etajul de jos, miş- cînd baghete de sticlă. Un cobai ronţăia un fir de pai într-o cuşcă. Laurent se întoarse spre fundul camerei şi, cu oarecare surprindere, îl zări pe Eugène Roch, instalat pe un taburet şi absolut nemişcat.

— Ah! tu erai! exclamă Laurent.

— Da, da, te aşteptam.

Şi în timp ce Laurent îşi îmbrăca halatul în tăcere, Roch spuse deodată:

— Ai fost la domnul Rohner?

— Da, răspunse Laurent uluit: de unde ştii?

Roch schiţă un gest vag cu braţul. Trecu un timp mai îndelungat şi Roch păru cufundat într-un fel de somnolenţă, în sfîrşit deschise gura şi murmură:

— Vuillaume...

— Da. Ge-i cu el?

— îl cunosc mai bine decît tine.

— Se poate. Şi ce vrei?

— în locul tău n-aş avea încredere.

— în cine? în Vuillaume?

— Da, în Vuillaume.

Laurent făcu cîţiva paşi. Probabil că era foarte roşu la faţă. în acel moment al discuţiei expresia de pe chipul lui trebuie să fi fost cumplită.

— Roch, spuse el cu glas răguşit, nu te înţeleg totdeauna, dar uneori mă întreb dacă nu cumva eşti un...

— Un ce? întrebă Roch, cam palid la faţă şi clipind din pleoape.

Laurent ridică din umeri.

— Nimic. Prefer să nu adaug nimic. Fiindcă altfel, poate că aş spune... Aş spune ce? Că mi-e scîrbă de tine.

Roch începu să tremure. Porni spre uşă de-a-ndaratelea şi bolborosi cu o voce într-adevăr disperată:

— Dar eşti nebun! Eşti nebuni Am vrut să-ţi fac un serviciu 1

G A P I T O L U L X V

LAURENT FACE CÎTEVA VIZITE. SUCCESUL UNUI CALCUL PRIETENESC. PRELUDIU LA FURTUNĂ. NIMENI PE LUMEA ASTA NU MAI ŞTIE SĂ CITEASCĂ. PRIN URMARE, LAURENT VA RĂMÎNE SINGUR. UN JUSTIN AL ADOLESCENŢEI. DESPRE SCANDAL ŞI DESPRE CARICATURĂ. DOMNUL LARMINAT E UN ARTIST. OAMENII AU NEVOIE SĂ PRIMEASCĂ ORDINE. DIVERSE MOTIVE DE AMĂRĂCIUNE. TEAMA DE STROPII DE MURDĂRIE. UNA, APOI DOUĂ ZILE DE AŞTEPTARE. SFATURILE LUI JUSTIN. DOI INDIVIZI IMPOSIBILI. OARE NU SE MAI POATE AVEA ÎNCREDERE ÎN NIMENI? SFATURI DE PRUDENŢĂ. O POVESTE ÎNCURCATĂ.

Trezit cu mult înainte de zorii zilei, Laurent se sucea şi se învîrtea în patul cald. îşi reamintea toate evenimentele <lin ajun. Plecase de la laborator ceva mai devreme decît de obicei şi luase o trăsură ca să cîştige timp. Dăduse adresa acelui om minunat, căruia Vuillaume îi spunea „tătucul Blot". Din nefericire, domnul Blot nu era la Paris fiind plecat pentru o lungă şedere în Bretagne. în universităţi, examenele erau pe sfîrşite. Perioada vacanţelor se apropia. Laurent se gîndise la asta cu oarecare stupoare. Atunci se dusese la domnul Chartrain, care era *persona grata* la *Journal de Biologie* şi membru în Consiliu. Domnul Chartrain îl primise drăguţ, dar cam pe fugă: „Ţi-am spus eu că e nevoie de curaj ca să faci ceea ce faci dumneata. E foarte bine, dar e primejdios. Ei şi? Aşteaptă să treacă perioada vacanţelor. Peste trei luni, totul va fi dat uitării. O să mai vorbim noi despre asta..." Laurent îşi dăduse seama că nu se putea gîndi să lungească discuţia. Se urcase în trăsură şi dăduse adresa profesorului Desbarres, colosul cu cap leonin.

Profesorul îl primise pe Laurent în culoar, între două uşi. Ţinea în mînă şervetul de masă şi îl flutura în aer ca să alunge muştele, cum îşi flutură coada un leu. „Ţi-am spus că o să fim cu toţii alături de dumneata. Nu ştiu ce vor spune ceilalţi, dar pe mine poţi să te bizui. Să te lase în pace. De altfel, săptămîna viitoare am să mă văd cu ministrul. E nou în postul ăsta, dar n-are a face, e un om inteligent. Şi am să-i vorbesc despre dumneata, aşa, la întîmplare, fiindcă, în definitiv, eşti atacat şi răspunzi... Nu văd nici o gravitate..."

Laurent ieşise îmbărbătat după această întrevedere rapidă. Strîngea pleoapele, implorînd venirea somnului şi repeta cu încăpăţînare: „Nici o gravitate. Are dreptate".

Se lumină de zi. Laurent sări deodată din pat şi se duse să caute cu o mînă şovăitoare într-unui din sertarele mesei. Scoase un vechi mers al trenurilor şi începu să-l răsfoiască, spunîndu-şi: „Telegrama mea a sosit la amiază sau poate mai devreme, Justin a găsit-o după ce a mîncat, la restaurant, fireşte. Sînt sigur că s-a învoit cu directorul şi cu colegii lui. Sînt sigur că a luat trenul de noapte. în acest caz, înseamnă că soseşte în gara Montparnasse pe la 6,30. Trenurile astea nu-şi schimbă orarul. Aşa că mă duc să-l aştept".

Laurent se bărbieri şi se îmbrăcă repede. Deşi îşi tot spunea că socotelile lui erau foarte întîmplătoare, nu se mai putea împiedica să spere şi să aştepte pe omul pe care-l iubea ca pe cel mai bun prieten, ca pe cel mai vechi şi mai credincios prieten.

Făcu pe străzile pustii o plimbare de o splendidă prospeţime. O clipă se opri lîngă biserica Notre-Dame-des-Champs. „Sînt nebun, gîndi el, dacă Justin ar fi luat trenul acesta, mi-ar fi telegrafiat". Acest gînd îl făcu să-şi încetinească paşii, fără să-l hotărască totuşi să se întoarcă. în clipa cînd ajunse pe peron, trenul din Nantes intra în gară. Călătorii coborîră şi, printre primii, Laurent îl zări pe Justin Weill. îşi spuse cu mîndrie: „Eram sigur!"

Justin îi făcu de departe un semn cu capul şi schiţă un zimbet care i se păru lui Laurent şters, distrat şi-i strînse brusc inima. începu să alerge, se repezi asupra călătorului, îl sărută şi-i luă cu sila valijoara de pînză, destul de sărăcăcioasă şi destul de uşoară, pe care o bălăbănea în mînă.

îi spuse:

— Pari obosit.

Justin răspunse cu o strîmbătură ursuză:

— N-am dormit. Am avut toată noaptea în faţa mea un individ imposibil, care-şi mînca unghiile, se scărpina, se fîţîia tot timpul, vorbea cu glas tare, mă rog, un agitat, pe care taică-tău l-ar fi apostrofat, cu siguranţă că l-ar fi făcut praf. Ce veşti ai de la taică-tău?

— îmi trimite cărţi poştale pline de exclamaţii lirice. Ah! să nu vorbim despre tata, ce] puţin deocamdată. O să mîncăm ceva în drum, într-un bar. Pe urmă mergem sus, la mine.

Justin dădu din cap în semn de aprobare, o aprobare în care intra oboseală şi care era lipsită de căldură. Intrară într-un mic bar, colţ cu rue Vavin, mîncară nişte cornuri şi băură o cafea cu lapte. Din cînd în cînd, Laurent arunca pe furiş o privire asupra prietenului său. Justin ţinea sprîn- cenele încruntate şi înghiţea buimac îmbucături mari, pe care aproape nu le mesteca. în timpul celor patru-cinci luni de şedere în provincie, se îngrăşase şi mai tare. Frumosul lui păr roşcovan începea să se rărească, lăsînd descoperită o frunte largă presărată cu pistrui. Cearcăne cenuşii înconjurau ochii lui orientali, ochii aceia frumoşi, plini de ceaţă, de întuneric mobil şi de visare. Curba greoaie a nasului cu nări neastîmpărate se accentua. Toate trăsăturile feţei exprimau oboseala şi melancolia. Laurent fu 'de părere să ia o trăsură, dar Justin clătină din cap:

— Nu, valiza mea nu-i grea. Şi apoi, simt nevoia să văd Parisul, să respir în libertate aerul Parisului.

îşi văzură de drum vreo zece minute schimbînd doar monosilabe. încetul cu încetul, Laurent simţea cum îl cuprinde spaima. Omul care mergea alături de el, cu picioarele cam prea lungi, păşind nu paralel, ci aproape în unghi drept, nu era vechiul lui prieten, era umbra unui prieten.

Pe urmă urcară scara, şi micul apartament, pe care Laurent îl lăsase în dezordine cu o oră mai devreme, îi primi cu blîndeţe dar şi cu amărăciune totodată.

Justin îşi aruncă pălăria pe masă, rămase în picioare în faţa căminului şi spuse oftînd:

— Ei, acum hai! Explică-te.

Laurent îşi mai făcuse curaj. îşi dădea seama că va începe, ca pe timpul ciorovăielilor din copilăria lor, să strige, că glasul lui se va îneca poate de furie.

— Nu, spuse el. Să ne explicăm. De ce ai venit, Justin?

Justin ridică sprîncenele în semn de mirare.

— Ştii mai bine decît mine şi mai bine decît oricine. M-ai chemat şi am venit.

— Ah ! strigă Laurent cu amărăciune, dacă ai făcut atîta drum ca să faci mutra pe care o văd, era mai bine să nu vii.

— Într-adevăr, poate că era mai bine să nu vin, spuse Justin cu un aer întunecat; fiindcă-mi dau seama că s-ar putea să nu mai fim de acord. Am urmărit de aproape problema ta.

— Şi nu eşti alături de mine? Nu eşti de partea mea fără nici o rezervă? Nu eşti de partea mea din adîncul inimii? Atunci înseamnă că am înnebunit, înseamnă că tu, Justin, ai înnebunit, că toată lumea e nebună de legat.

— Te rog, nu te aprinde. Dacă te-ar auzi cineva ar putea crede că nu ştii ce înseamnă să trăieşti într-un „mediu". La Nantes trăiesc şi eu într-un „mediu", care e de altfel în perfectă armonie cu sentimentele mele politice.

— Gata, ai şi început să vorbeşti de politică! E o obsesie. Simţi că sînt neliniştit, că sînt în primejdie; faci patru sute de kilometri ca să rosteşti, înainte de a-ţi trage sufletul, cuvîntul acesta de care mi-e groază.

Justin ridică din umeri

— Totul se reduce la politică. Trebuie să ne resemnăm. Iţi repet că trăiesc într-un anumit mediu. In jurul meu, oamenii se călăuzesc în orice împrejurare — aşa cum se întîmplă adesea în provincie — după cele scrise în ziarul parizian de partid, adică în ziarul lui Bellec. Asta înseamnă că de două săptămîni încoace, nimeni nu vorbeşte cu dragoste despre tine. Se ştie că sîntem prieteni. Te apăr, fac tot ce pot ca să te apăr şi tu faci tot ce poţi ca să-mi fie imposibil să te apăr. Ieri seara, înainte de plecare, am primit *Le Courrier...*

Justin făcu un gest descurajat, dar Laurent, care-şi recăpătase deodată tot calmul, îl rugă să continue.

— Te împotmoleşti, bietul meu Laurent. In loc să laşi furtuna să treacă, încovoind uşor spinarea, începi să

tropăi, asta se vede bine, şi ceilalţi nu mai pot de bucurie. începi să faci prostii ireparabile.

— Bine, mergi mai departe. Ce prostii?

— Scrii, îndrăzneşti să scrii aşa: „Subalternii trebuie să se resemneze o dată pentru totdeauna să fie numai nişte subalterni şi să-şi cunoască lungul nasului". E o idioţie! Toată noaptea am sucit şi am învîrtit în minte, ca să încerc să-ţi pledez cauza, bazaconia asta, despre care lucrul cel mai indulgent pe care-l pot spune e că-mi displace profund.

— Stai puţin! spuse Laurent, continuînd să-şi păstreze calmul şi ridicînd mîna cu degetele depărtate. Stai puţin, •Iustin! După cît văd, eşti sigur că am putut scrie această vagă prostie.

— Dar, bietul meu prieten, am citit-o cum a citit-o toată lumea.

Laurent trăsese un sertar şi luase o pagină de ziar. Zîm- bea cu un aer îndurerat:

— Nu mai ştii să citeşti, Justin. Şi-mi vine a crede că nimeni pe lumea asta nu mai ştie să citească. Autorul acestei porcării de articol a făcut ceea ce fac mulţi alţi polemişti: mi-a atribuit fraze pe care nu le-am formulat niciodată. Uite, Justin. Uite! scrie aşa: domnul Laurent Pasquier va răspunde cu siguranţă... şi pune între ghilimele fraza asta, pe care o inventează, frază pentru care mă dojeneşti şi pentru care ai avea dreptate să mă dojeneşti, dacă aş fi scris-o cumva. Dar n-am scris-o. Şi iată cum se formează opinia publică în Franţa şi cum se formează, probabil, peste tot. Cine se mai osteneşte azi să citească corect ceva? Oamenii sînt prea ocupaţi. Cei mai mulţi dintre oamenii cu care mă văd eu îşi fac o părere asupra faptelor şi asupra oamenilor ascultînd ce spune un vecin, care la rîndul lui ştie ce ştie pentru că a aflat de la altul, care a citit poate textele şi cunoaşte oamenii. Dar toate astea nu sînt foarte sigure. Ah ! Justin ! Dragă Justin !

Laurent se opri ca să pună la loc, metodic, bucata de ziar într-un registru din sertar. Apoi îşi vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor, ridică din umeri cu disperare şi începu să se învîrtească în jurul mesei monologînd.

— Aveam atîta nevoie să te văd! Eşti cel mai vechi prieten al meu, cel mai bun, poate chiar singurul meu

prieten. Am strigat spre tine ca să vii. Ai venit credincios. Dar acum, după ce te-am văzut, aş prefera de mii de ori să nu fi venit, fiindcă văd că sînt singur, absolut singur şi e un lucru trist!

Poate că Laurent ar fi continuat să vorbească, dar în clipa aceea se întîmplă un lucru surprinzător. Justin se repezi asupra lui. Era un Justin dezlănţuit, care urla şi smior- căia. Ii dădea nenumăraţi ghionţi lui Laurent şi striga cu glasul întretăiat de sughiţuri de plîns:

-*- Nu-i adevăraţi Nu-i adevărat! N-am citit bine. N-aln înţeles nimic. Te-am înjurat în adîncul inimii, dar nu te-am trădat niciodată! Nu sînt o canalie ca ceilalţi, ca mulţimea celorlalţi. Şi am să ţi-o dovedesc! Spune-mi că mă iexli, akiel te strîng de gît, chiar în clipa asta, ca să-ţi dovedesc că te iubesc.

Era absolut alt om, semăna iar cu acel Justin din adolescenţă, plin ue adevărată frumuseţe lirică. Murdăria din timpul călătoriei îi accentua trăsăturile feţei ca un fard şi, instinctiv, lua iar tonul teatral, tonul de tragicomedie care, în amintirea lor, rămăsese însuşi cîntecul tinereţii. Începu să rîdă îndelung, în cascade, ca actorii de la Comedia Franceză, ceea ce se pricepea admirabil să facă. Apoi redeveni serios, se sprijini oblic de perete, încreţi fruntea şi spuse privindu-i pe Laurent cu ochi buni şi umezi:

— Dacă au intervenit fapte noi, povesteşte-mi-le ca să ştiu totul. O să încercăm pe urmă să examinării situaţia cu cît mai mult sînge rece.

— A.r fi exagerat să spun că au intervenit fapte noi, răspunse Laurent. Hai să zicem că au intervenit o mulţime de mici murdării, adică exact ce trebuia ca să-mi complice viaţa.

— S-o luăm în ordine. Am citit ieri seară ziarul lui Bellec. Recunosc că nu l-am citit cu atenţie, totuşi l-am citit. Şi altceva?

— Am să-ţi vorbesc despre povestea cu Rohner după ce-ţi voi fi spus restul.

— De ce?

Laurent făcu un gest evaziv şi reluă:

— In afară de asta, încep prin a-ţi menţiona două sau trei articole apărute în ultimele zile, care par să aibă toate o origine comună. Tema e mereu aceeaşi şi e

abjectă: „Fac experienţe aventuroase, scabroase, cinice, cu vaccinurile şi cu serurile mele şi încerc să arunc răspunderea rezultatelor pe cei mai modeşti dintre colaboratorii mei..." In afară de aceste articole, în nenumărate fiţuici, despre care acum o lună nici măcar nu ştiam că există şi care, la drept vorbind, nu sînt decît nişte ziare de şantaj şi de scandal, apar zilnic note mai mult sau mai puţin veninoase, mai rnult sau mai puţin ameninţătoare.

Justin Weill clătină din cap:

— Aceste mici ziare de şantaj, spuse el dus pe gînduri, sînt dispreţuite, dar citite de toată lumea, pentru că toată lumea se distrează citindu-le. E înfiorător, dar ăsta-i adevărul. Cînd aceste orori ne ating personal, ne dezgustă. Gînd e vorba de alţii, spunem: „E nostim!" Gîndeşte-te la caricaturi, e acelaşi lucru: nu vrem niciodată să recunoaştem propria noastră caricatură, în schimb caricaturile altora ni se par totdeauna foarte reuşite.

— Fiindcă veni vorba de caricatură, spuse Laurent, am şi cunoscut acest supliciu: alaltăieri am fost înfăţişat cu o seringă şi cu un scalpel în mînă, înţepînd în spate un nenorocit, care scoate nişte ţipete înspăimîntătoare. Adevărul e că nici nu-mi închipuiam ce poate să însemne o campanie de presă. Acuma încep să înţeleg. Şi lucrurile merg foarte repede, se propagă ca un foc în stepă. Poţi fi sigur că eu rămîn tare pe poziţii, dar se pare că unii nefericiţi, ai căror nervi au fost supuşi multă vreme la o uzură asemănătoare, ajung să se sinucidă. Găsesc că e foarte uşor de înţeles. Trebuie să-ţi mărturisesc că m-am abonat la o agenţie care extrage articole din pres.ă.

— Nu e lucrul cel mai cuminte pe care l-ai făcut.

— Trebuie totuşi să urmăresc fenomenul. Şi trebuie să pot răspunde.

— Mergi mai departe.

— Incepînd de săptămîna trecută, primesc scrisori anonime.

— Zău? Acest Larminat eun artist. Nu mi-ai mai vorbit nimic despre Birault.

— De două-trei zile a dispărut. A fost expediat spre o destinaţie misterioasă, la periferie, cred, de pildă la menajeria centrală a Institutului.

— Într-un cuvînt, spuse Justin, au eliminat dovada, martorul stînjenitor.

Laurent se cufundă într-o visare adîncă.

— Nu ştiu dacă trebuie să acordăm un rol prea mare unor nenorociţi ca acest Birault sau unor intriganţi ca fiorosul Larminat.

— Sper că n-ai să-i absolvi de orice vină!

— Există boli care pornesc de la un mic furuncul, murmură Laurent, sau de la o zgîrietură. Şi se întind, se Întind, şi uiţi de bubuliţa de la care au pornit. La Birault nici nu mă mai gîndesc. Cît despre Larminat...

— Nu te grăbi să-l scoţi din cauză. Nu-l cuniosc decît din scrisorile tale, dar mi se pare destul de redutabil. 0 să mai vorbim despre el mai încolo.

— Ceea ce mă necăjeşte — şi mi se pare că ţi-am explicat asta într-o scrisoare — e că toţi colaboratorii mei încep să-mi arunce priviri bănuitoare şi duşmănoase, spuse Laurent. Nu se poate să mă înşel şi mi-e îngrozitor de neplăcut. Ieri l-am lăsat pe Mommajour să treacă înaintea mea cînd am intrat în pavilionul de seruri. Aşa sînt eu: nu mă pot hotărî niciodată să intru primul pe uşă. In ce-l priveşte pe Mommajour, bunul meu preparator, făceam un gest de curtenie, de amabilitate. Numai că, în clipa de faţă, nu ne înţelegeam de loc. Mommajour şi-a închipuit că-i dau un ordin şi a mîrîit. Dacă aş fi avut mai multă prezenţă de spirit, aş fi subliniat imediat caracterul imperat iv al gestului, aş fi spus: „Mai repede!" sau ceva în genul ăsta. Dar n-am făcut aşa, şi rău am făcut. Oamenii simt nevoia să primească ordine.

— Şi cu Rohner ce s-a întîmplat?

— Imediat... Am multe să-ţi spun. Nu vreau ca oamenii cumsecade, care mă servesc, să mă ia drept un balaur sau un călău. Voi vorbi cu glas tare, voi spune că şi eu sînt un om din popor.

— Ah ! murmură Justin cu amărăciune, asta nu înseamnă nimic. Cei mai mari tirani ai poporului s-au ridicat mai totdeauna din rîndurile poporului. Cei mai înverşunaţi antisemiţi au adesea sînge evreesc în vine. Şi nimeni nu vorbeşte cu mai crud dispreţ despre negri decît metişii...

— Nu înţeleg...

— Iartă-mă. Visam. Crezi că-i uşor să fii evreu? Am toate grijile celorlalţi oameni şi în plus o grijă majoră şi permanentă: sînt evreu. Te rog încă o dată să mă ierţi.

Urmă o pauză, în timpul căreia auziră o trompetă cu piston, care cînta undeva, într-o curte. Cînta aria din *Văduva veselă,* aria valsului şi, printr-un capriciu lugubru, cînta aria aceea în tonalitate minoră, ceea ce dădu brusc vorbelor celor doi prieteni o nuanţă de melodramă şi de melancolie. Justin reluă:

— Explică-mi toti}l pe îndelete.

— E inexplicabil. M-am întîlnit în curtea Sorbonei cu doi colegi, care s-au străduit considerabil ca să nu mă vadă. De ce? M-am întrebat şi eu. Ca să nu fie nevoiţi, fireşte, să-mi vorbească despre povestea asta neplăcută, că altfel, pentru Dumnezeu ! doar nu sînt ciumat. Pe urmă e şi chestia cu Rohner.

— Da, ce mai e şi cu Rohner?

— Nu-i o catastrofă, dar e un amănunt îngrijorător. Eram de doi ani secretar la *Journal de Biologie.* Am fost rugat să-mi dau demisia.

— Zău? De ce?

— Ca să mă pot dedica — pare-se — în toată libertatea acţiunilor mele polemice în presă.

— E colosal!

— Am fost la cîţiva din şefii mei. Par îngrijoraţi, şovăie. Nu sînt obişnuiţi cu aceste ciorovăieli din ziare. Îmi dau foarte bine seama că presa îi înspăimîntă şi că sînt gata să-mi întoarcă spatele ca să nu fie împroşcaţi cu noroi, ca să fie lăsaţi în pace, pur şi simplu.

— Poziţia de la Institut e solidă?

— Sînt numit prin concurs. Dar am impresia că nimic nu-i solid, că totul poate fi luat înapoi şi mai ales că pot fi constrîns să renunţ la orice.

Justin medita cu capul plecat.

— Tu n-ai nici o poziţie politică, dar cazul tău poate servi drept pretext unor manevre politice. Vor încerca să facă din tine un pion ca să te plimbe pe table de şah ascunse în umbră, despre care habar n-ai. Acest cumplit Rohner, despre care mi-ai vorbit adesea...

— Nu face nici o politică activă, dar în lumea noastră e considerat de extremă dreaptă. Ar trebui să-mi cînte osanale şi cînd colo mă dă afară. Sînt sigur că urmăreşte un scop. E foarte inteligent.

Justin ridică braţele spre cer.

— Ah! spuse el, cînd oamenii sînt proşti e îngrozitor. Dar dacă sînt inteligenţi, e mult mai grav decîl dacă sînt proşti.

Justin îşi scoase haina şi-şi descheie gulerul.

— Dacă nu te superi, am să mă bărbieresc şi am să mă spăl puţin la tine. încă nu ştiu dacă am să mă duc să-mi văd familia: s-au lepădat efectiv de niine cu toţii. M-au făcut să sufăr prea mult. Am să pornesc la drum. Din lumea ştiinţifică nu cunosc decît pe prietenii tăi, care au rămas oarecum şi ai mei, de pe vremuri. Mi-am tot făcut veacul 'prin redacţii, aşa că-mi voi începe ancheta. Pot să rămîn aici o zi, cel mult două. Am să-ţi telefonez ca să-ţi dau întîlnire.

— Eu cer de la tine o părere, murmură Laurent, un sfat. Ceea ce-mi trebuia în primul rînd, era să te aud. Acuma te las, Justin, trebuie să mă duc la Institut. Cei de acolo au început să spună că-mi neglijez serviciul. Roch mi-a atras atenţia. Mă răstesc la el din cînd în cînd, dar el tot vine.

Pentru Laurent, ziua aceea trecu într-o linişte vecină cu moleşeala: bîrfelile, zvonurile, scrisorile, articolele, totul trecea pe al doilea plan şi Laurent făcea un efort vitejesc şi încununat de succes ca să se oprească, să se izoleze şi să se reculeagă. Spre seară, fu chemat la telefon. „N-o să ne vedem decît mîine, spunea glasul frăţesc. Navighez, mă informez şi încep să înţeleg. O să vorbim mîine despre toată povestea asta."

A doua zi, pe la ora prînzului, tocmai cînd Laurent se pregătea să plece din laborator, telefonul sună iar: „Pot să dorm diseară la tine? Mîine dimineaţă plec cu primul tren la Nantes". „Foarte simplu, răspunse Laurent, ne descurcăm noi." „Bine. Aşteaptă-mă după zece seara. Iau cina înainte."

Ziua aceasta îi păru lungă lui Laurent. La laborator primi vizita unui ziarist, care-i ceru un interviu pentru *UEcho de Paris.*

— M-am gîndit, spuse ziaristul, că, deoarece toată presa pariziană a început să vorbească despre dumneavoastră, cel mai bun lucru e să vin direct la sursa de informaţii.

Laurent şovăi mult. „Poate că-i o mare imprudenţă, îşi spunea el, să-i destăinuiesc ceva acestui individ, care nu-i

antipatic, dar despre care nu ştiu absolut nimic. Totuşi, dacă nu-i spun nimic, s-ar putea să-mi poarte pică şi — cine ştie? — să scrie nişte grozăvii. Am să încerc să fac o treabă cît mai bună."

Prin urmare, Laurent dictă cuvînt cu cuvînt, textul unui interviu, pledîndu-şi încă o dată cauza cu căldură şi explicînd limpede ce credea despre colaboratorii ştiinţifici auxiliari şi despre disciplina care trebuia instaurată într-un laborator modern.

însoţind pe ziarist pînă ia scară, Laurent îşi spunea: „Repet mereu acelaşi lucru. De cîte ori va trebui să-l tot spun pentru ca să fiu în sfîrşit înţeles?"

Luă singur cina la restaurant, se întoarse repede în rue Gay-Lussac şi scoase salteaua din patul lui, înjghebînd într-un colţ al camerei, cu nişte cearşafuri curate şi o pătură bună, un culcuş pentru Justin. Apoi fumă cîteva ţigări şi se prefăcu că lucrează. Pe la zece seara, în timp ce portăreasa stingea becurile de gaz pe scară, îl auzi pe Justin, care urca gîfîind treptele.

— Am început să respir greu, suspină Justin trîntindu-se pe scaun. Şi apoi, azi am urcat mai bine de o sută de etaje.

— Mi-am împărţit patul în două, ca să-ţi fie mai comod, îi atrase atenţia Laurent. îţi aminteşti de ultima noapte, pe care am petrecut-o în Deşert? Mă culcasem pe jos în cămăruţa unde locuiai tu. Ne era frig la amîndoi. Mi-ai spus să vin lingă tine în pat, ca să ne încălzim puţin. Eram tineri! Acum m-am gîndit că ai să te simţi mai bine pe saltea, care e bună. Aşa ai să poţi dormi. Degetele sau calcîiul tău nu vor avea neplăcuta surpriză de a întîlni un picior păros în drum.

— Ai dreptate, spuse Justin căscînd. Eu n-am avut fraţi.

Laurent oftă:

— Nu ştii ce înseamnă fericirea... Dacă mîine dimineaţă pleci devreme, te conduc pînă la gară.

— Am să mă culc chiar acum. O să stăm de vorbă in timp ce ne dezbrăcăm.

— Unde ai dormit noaptea trecută?

Justin făcu un gest vag şi-şi scoase ghetele.

— Ieri şi azi m-am văzut cu multă lume, mai ales prin redacţii. Se vorbeşte despre tine, evident. Şi e tot atît de evident că lucrurile merg prost. Adică, nu merg foarte bine. Toată lumea se ocupă de tine, deşi nu ceri nimănui nimic şi, ce-i mai absurd, te acuză toţi sau aproape toţi că umbli după reclamă, că faci intrigi.

— Asta-i culmea!

— Ce să faci! Mulţi te acuză în special că amesteci politica în stiintă.

— Politica? Eu?

— E aşa cum îţi spun. Trebuie să înţelegi ce înseamnă o campanie de presă. Probabil că în primele zile a existat

un dirijor, licheaua de Larminat sau una din creaturile sale. Acum ar fi destul de greu să descoperi rădăciţiile acestei plante monstruoase, care se dezvoltă de la sine. Oamenii sînt răi, dar nu numai din interes, ci fiindcă vor să se joace, să se distreze. La început se dau nişte lozinci, pe urmă intervine moda. Cineva dă prima lovitură, pe urmă toată lumea vrea să lovească. O poveste de laborator e destul de misterioasă. Nu-i nevoie de mai mult ca să exciţi curiozitatea publicului.

— Ce ştii precis?

— în astfel de cazuri, nu se ştie mai niciodată nimic precis. E limpede că eşti şi că vei fi atacat de toată presa de stînga. Dar presa de dreapta nu te va apăra, ţi-ai dat şi tu seama, fiindcă de pe urma cazului tău nu se poate profita. Prin urmare, se scutură de tine. Poate chiar că te vor sacrifica, dacă vor, de pildă, să dovedească opiniei publice că judecă lucrurile de la distanţă şi că-şi păstrează independenţa de spirit. Pe scurt, Laurent, nu eşti de-ai lor. Jean Jamin are să scrie un articol.

Laurent, care se întinsese pe somieră, sări pe marginea patului şi ridică braţele la cer:

— Jamin? De ce?

— E un trăsnit. Nu citeşte nimic, nu verifică nimic; se năpusteşte. Are talent. Mi s-a spus, dar nu sînt sigur, că n-are de gînd să te strivească.

— E totuşi foarte frumos din partea lui.

— Are să scrie doar un articol, fiindcă se vorbeşte mult despre tine în momentul de faţă, şi deci, e obligat să-şi dea părerea. Ce încurcătură! Dar să ne întoarcem la stînga. Cetăţeanul Bellec...

— îl cunoşti? L-ai văzut?

Justin făcu un semn afirmativ cu capul.

— Ah ! n-are intenţia să-ţi facă mult rău. Dar are"o situaţie de prim ordin în partid şi e obligat să respecte dispoziţiile.

Urmă o clipă de tăcere. Cu mîinile încrucişate la ceafă, Justin privea în tavan unde zumzăia un cadril de muşte.

— Şi tu, întrebă Laurent, şi tu ai respecta dispoziţiile? Te-ai supune şi tu într-o împrejurare absurdă?

— Nu, spuse Justin cu un aer întunecat.

— Şi atunci?

— Eu sînt un tip imposibil, cum eşti de altfel şi tu. Ar fi bine să stingi lampa din cauza muştelor.

Laurent se ridică şi suflă în sticla lămpii. Un miros de petrol se răspîndi numaidecît în întunericul în care se ivi fereastra deschisă spre cerul de vară.

— Tu nu eşti obişnuit, reluă Justin, ai o piele delicată. Eu ştiu ce înseamnă să fii insultat, zilnic, şi în mod public. De altfel, eu sînt evreu.

„Vorbeşte mereu despre evrei, gîndi Laurent. Cam exagerează, totuşi. E o obsesie."

Şi continuă cu glas tare:

— în rezumat, care e părerea ta?

— Ar fi multe de spus. Eşti învinuit — şi ţi-ai dat seama de asta — că-ţi neglijezi munca la Institut. Aici e tot mîna lui Larminat. O campanie de presă trebuie alimentată mereu. *La Mêlée are* un redactor care ar vrea să-ţi caute nod în papură în legătură cu decoraţia ta. Bîrfeala, calomnia, insinuările, minciuna... sînt oameni care trăiesc în această atmosferă ca peştele în apă. E elementul lor natural.

— Şi ce mă sfătuieşti, Justin?

— împotriva principiilor mele, deşi eu sînt bătăios, te sfătuiesc să laşi să treacă furtuna.

— Dar dacă-mi pierd reputaţia?

— Să nu exagerăm. La Paris orice reputaţie se poate reface.

Cu o voce care păru deodată rustică, aspră, aproape aprigă, o voce de om de rînd, care ştie ce preţ are o bucată de pîine, Laurent mai spuse:

— Şi dacă mi se ia slujba?...

Aşteptă cîteva clipe, apoi continuă mai încet:

— în zilele în care nu sînt prea amărît, în zilele în care fac planuri, mi se întîmplă să-mi spun că aş putea să-mi întemeiez un cămin şi să încerc, totuşi, să-mi duc viaţa. Cu postul de la *Journal de Biologie,* pierd cinci sute de franci pe lună. E o treime din venitul meu. Dar dacă aş pierde tot... Dacă m-ar sili, de pildă, să-mi dau demisia...

Justin nu răspunse nimic. Ceva mai tîrziu murmură cu o voce obosită:

— Ştii, prietenul tău, Victor Legrand...

— Da. Am primit acum cîteva zile de la el o scrisoare straşnică, o scrisoare de aprobare totală.

— Aha!

— Dar ce voiai să-mi spui?

— L-am întîlnit ieri şi am discutat despre tine. In locul tău, m-aş feri...

— De Legrand?

— Da, de Legrand.

Laurent făcu un salt pe somieră, ale cărui arcuri gemură toate în acelaşi timp.

— Ah! nu! strigă el. Asta, nu ! Vuillaume îmi spune: „Fereşte-te de Roch" şi Roch murmură: „Fereşte-te de Vuillaume". începe să devină odios. Dar tu, Justin, tu !

— Nimănui nu-i va trece vreodată prin cap, şopti Justin, să spună: „Fereşte-te de Justin".

Căscă lung, cu modulaţii ce sfîrşeau într-o gamă cromatică şi coborîtoare.

— Ah! murmură Laurent. Aş vrea să fiu călugăr într-o mănăstire. Dar nu ! vai! nu ! Se pare că şi călugării se cion- dănesc între ei şi că suferă ca şi ceilalţi oameni.

Laurent mai reflectă o clipă, apoi spuse cu amărăciune:

— Nu ceream decît un lucru: să mă înalţ prin studiu pînă la problemele mari ale vieţii. Urcam spre piscuri şi acum totul conspiră să mă tragă înapoi spre pămînt, să mă înlănţuie, să mă paralizeze.

— Aş! spuse Justin cu o A^oce somnoroasă, nu te mai frămînta atîta: vine perioada vacanţelor şi focul are să se stingă. Şi apoi, în presă, lucrurile merg cu paşi mari. Afacerea Caillaux se va prezenta în faţa justiţiei, aşa că tu vei trece pe planul al doilea. Şi vezi, trebuie să ne gîndim în primul rînd la marea dramă europeană.

— Ce fel de dramă europeană? Nu cumva vorbeşti şi tu de război, ca Joseph?

Justin nu răspunse. Ceva mai tîrziu, Laurent adăugă:

— Fiindcă veni vorba de Joseph... Ştii, afacerea aceea din rue d'Amsterdam, cea pe care Joseph avea intenţia s-o perfecteze, cum ţi-am scris. Ei bine, pentru a o pune iniţial pe roate, fusese nevoie de ceva bani. Dacă nu mănşel, cineva care nu se află la distanţă prea mare de mine în această clipă, i-a împrumutat anul trecut patru mii de franci tatii ca să-i poată plăfj .editorului Angibeaud banii pentru tipărirea romanului. Dîndu-şi seama că are de-a

face cu ceea ce numeşte el un pirat, tata a brodit lucrurile ca să nu plătească poliţele. Se pare că — Joseph mi-a povestit asta — se pare că spunea aşa: „Ii las în deplină proprietate cartea, o capodoperă, de pe urma căreia va cîştiga milioane, dacă ştie să se învîrtească". Prin urmare, tata n-a plătit poliţele, care au fost protestate. Dar tata nici nu s-a sinchisit, fiindcă mobila e a mamei, iar tata şi mama trăiesc în regim de separare de avere. Ceharababură! Ce harababură! Ya să zică, pînă la urmă, piratul Angibeaud a fost dus de nas, şi cu cei patru mii de franci tata s-a instalat după aceea în rue d'Amsterdam, unde a înfiinţat institutul profesorului de Nesles, despre care ţi-am vorbit, cred. Fiindcă, ori încotro mă întorc, tot de institute dau... Să ştii, însă, că cei patru mii de franci, am să ţi-i dau înapoi, Justin. Mă asculţi, Justin?

O respiraţie blîndă şi muzicală plutea în întunericul camerei. Si Laurent înţelese că Justin adormise în sfîrsit.

* * *

C A P I T O L U L XVI

ATACURI ŞI REPLICI. CONCERTUL INFERNAL. FRUMOS INDIVID, FRUMOASĂ FAMILIE. REACŢIA CLANULUI. LUPTA IA AMPLOARE. VIZITA UNUI SPECIALIST. TRIUMFUL MINCIUNII. GUSTUL ÎMBĂTĂTOR AL GLORIEI. DECORAŢIA DOMNULUI DESBARRES. O LOVITURA DE LANCE ÎN GOL. SCRISOARE DESCHISĂ CĂTRE MARELE CANCELAR. ÎNTUNERICUL ŞI RĂCOAREA AU O INFLUENŢĂ BINEFĂCĂTOARE.

Justin plecă dis-de-dimineaţă şi Laurent se prăbuşi iar în singurătate. Dormea prost, preocupat de răspunsurile pe care le dădea în gînd sofismelor şi chiar injuriilor adversarilor săi. In toropeala nopţilor de insomnie, în întunericul umed şi plin de obsesii, în care omul simte cum îşi pierde minţile, se silea să-şi enumere argumentele şi să-şi desă- vîrşească pledoaria. Se scula dimineaţa frînt de oboseală, se îmbrăca cu gesturi de automat, cobora să-şi ia scrisorile şi uneori trebuia să aştepte la intrare sosirea factorului. Citea corespondenţa pe stradă, aşteptînd mereu consolări care nu soseau,

amărît mereu de noi jigniri. Teancul de tăieturi din ziare nu lipsea niciodată. Laurent îl desfăcea cu degete tremurătoare de furie. Cîteodată, vîntul îi smulgea o hîrtie sau două şi atunci alerga după ele, căutînd să-şi justifice înfiorătoarea curiozitate: „Trebuie, totuşi, să ştiu..."

Simţea adesea nevoia violentă de a răspunde imediat, cel puţin ca să se uşureze. Se întorcea acasă şi urca cele cinci etaje. Se năpustea asupra tocului şi a unei foi de hîrtie, re- comandîndu-şi să-şi păstreze sîngele rece. Dar în mod fatal, folosea iar formulele de care era sătul şi cam scîrbit: „Domnule, fac uz de dreptul meu de a răspunde şi vă rog să publicaţi scrisoarea de faţă, prin care dezmint formal afirmaţiile..."

Uneori, se oprea cu tocul în aer şi spunea: „Nu asta-i meseria mea. Nu mă pricep să dau frazelor un aspect polemic. Repet mereu acelaşi lucru. E o treabă abjectă..." După ce termina aceste scrisori, se simţea uşurat. Se grăbea să lipească mărcile şi arunca plicurile în cutia poştală. Apoi se uita la ceas, îşi dădea seama că a întîrziat şi lua un taxi ca să meargă la Institut. In drum îşi spunea: „Sînt învinuit că-mi neglijez serviciul. E cam adevărat. Nu mai ştiu unde mi-e capul."

Arunca priviri distrate şi mirate asupra domeniului său, asupra scumpului său laborator. Dacă unul din preparatori venea să-i ceară o informaţie sau un sfat, răspundea ceva la întîmplare, ca un om care cade din lună. Ceva mai tîrziu, cînd rămînea în sfîrşit singur, îşi scotea din buzunar blestematele tăieturi din ziare şi începea să le citească iar, scrîş- nind din dinţi. Pe nesimţite, presa adopta alt ton. Laurent nu mai era, ca în primele zile, omul care insulta pe cei umili, ci devenea treptat „acest experimentator lipsit de scrupule, care consideră omenirea drept un cobai oarecare şi-şi închipuie fără îndoială că va fi lăsat multă vreme să-şi facă treaba neruşinată".

Laurent îşi spunea: „Poate că Justin are oarecare drep- tate. S-ar zice că acest concert infernal e dirijat de cineva."

Apoi tonul se schimbă iar. Atacurile deveniră mai di- recte, dar şi mai perfide. *La Grenouille rousse*, care, de la începutul campaniei se evidenţiase prin îndîrjire, păru să- şi sporească violenţa perfidă. Era o broşurică de format

mic, care apărea de două ori pe săptămînă fără nici o semnătură şi care, în afara pamfletelor politice, conţinea un număr mare de notiţe privitoare la scandalurile de sezon şi la păţaniile unor personalităţi de prim plan. *La Grenouille* publică deodată, între două caricaturi, un articol destul de scurt, dar ale cărui intenţii şi ai cărui termeni erau cumpliţi, articol în care Laurent era înfăţişat nu numai ca un profesionist sadic, pasionat de cercetări scabroase, dar şi ca un aventurier al cărui trecut va atrage desigur într-o bună zi atenţia unei poliţii cu adevărat demne de încrederea publică. „Domnişorul L.P., spunea redactorul acestui text surprinzător, a fost, în 1906 sau 1907, membru al unei asociaţii de anarhişti, care trăiau la Bievres şi care, pentru a-şi ascunde uneltirile sub un pretext onorabil, înfiinţaseră o firmă comercială. Unul din membrii acestei asociaţii, numitul Jean-Paul Senac, s-a sinucis în împrejurări dramatice la cîtva timp după dizolvarea acestei grupări. Se pare că, dacă nişte oameni energici l-ar supune unui interogatoriu pe domnul L.P., acesta ar putea da anumite explicaţii cu privire la moartea camaradului său." Articolul avea următorul titlu obraznic: „Frumos individ".Paragraful final confirma prin exclamaţii scandalizate că — datorită unei incalificabile toleranţe — faimosul L.P. conducea un serviciu important într-un laborator public.

Laurent se cufundă într-o visare dureroasă. Cine se mai putea gîndi la bietul Jean-Paul Senac? De mai bine de cinci ani, Senac se pierdea în uitare. Viaţa, pe care n-o iubea, îl respinsese cu cruzime. Cine avea, deci, curajul să umble după fantoma aceea şi să încerce s-o amestece într-o dispută dezgustătoare?

Trecură trei zile şi *La Grenouille* apăru iar cu un nou material intitulat de data asta: „Frumos individ, frumoasă familie". Pamfletarul anonim explica, plin de umor, că faimosul L.P., ruşine a ştiinţei moderne, era bineînţeles surceaua care nu sare departe de trunchi. Că tatăl lui, alt şarlatan, era plecat în străinătate pentru motive care ar trebui lămurite într-o bună zi; şi că ar fi, poate, cazul ca lumea să se ocupe în curînd şi de alţi membri ai acestei formidabile familii...

Lui Laurent îi veni să ţipe. Această lovitură îl durea mai mult decît celelalte. Mormăia în sinea lui: „Ce-au mai scornit? Ce-au să mai găsească?"

Nu se gîndea la reacţia clanului, dar ea nu se lăsă aşteptată. In aceeaşi zi, în timp ce Laurent se afla în laborator, Joseph îi telefonă. Ciocnirea fu scurtă şi brutală:

— Ştii că mie nu-mi plac complicaţiile, spuse fratele cel mare.

— Sînt disperat; dar ce pot eu să fac ca să opresc valul ăsta de calomnii?

— Fă ce vrei. Dar eu să nu fiu în cauză, că altfel mă lepăd de tine.

— Bine, Joseph, n-ai decît să te lepezi.

La celălalt capăt al firului, frate-său spumega. Scuipa în aparat. Laurent îl putu auzi bătînd din picior cînd isprăvi convorbirea.

Fără îndoială, Joseph avea metodele lui personale de intimidare a adversarului, fiindcă după aceea, cît ţinu încăierarea, nu se mai vorbi decît de Laurent şi numai de el. Totuşi, acesta primi de la frate-său, Ferdinand, o scurtă scrisorică furioasă şi glacială: *„Claire a plîns grozav. Nu uita că tu eşti de vină. Dacă s-ar rosti numele meu în această hidoasă poveste, aş putea să-mi pierd slujba, şi răspunderea ai purta-o tu*[lt]*...* Erau zece-cincisprezece rînduri pe acest ton. Laurent fu disperat; hotărî, totuşi, să nu răspundă şi se ţinu tare. Era destul de absorbit de zvîrcolirile neprevăzute ale acestei absurde bătălii. Interviul din *UEcho* apăruse în sfîrşit. Reda de fapt cu fidelitate tot ce spusese Laurent; dar ziaristul anunţa că găsise de cuviinţă să pună întrebări, pentru a echilibra balanţa, (sau „pentru a da replica") şi unui colaborator al tînărului savant şi că, din motive lesne de înţeles, acest colaborator dorea să-şi păstreze anonimatul. Urma, pe jumătate de coloană, un text încîlcit şi aproape incoerent, în care se afirma că Laurent era incapabil să conducă serios un serviciu al Institutului Naţional.

Laurent avea şapte subalterni. Care dintre cei şapte vorbise? Şi ce putuse spune de fapt? Laurent scruta la nesfîrşit chipurile acelea familiare căutînd o dovadă de trădare. Apoi îşi spuse deodată că rechizitoriul acela confuz se potrivea destul de bine cu stilul imposibilului

Birault, care-şi mai făcea probabil mendrele în vreun] colţ al universului. Gîndul acesta îl uşură.

Prin mijlocirea lui Vuillaume, care se arăta la fel de amabil, publicase în *La Presse* un fel de punere la punct, pe care o intitulase: *O precizare in legătură cu disputa laboratoarelor şi în care spunea în treacăt: „Dacă, de pildă, eminentul meu coleg Hubert Joire, sub a cărui inteligentă conducere se prepară la Institutul Naţional extracte de glande proaspete, ar descoperi într-o zi că aceste manipulări delicate sînt săvîrşite de salariaţi care refuză să se conformeze unei tehnici riguroase, ar fi îndemnat de bun-simţ şi de morală să-i sancţioneze fără întîrziere. Problema disciplinară e de o simplitate desăvîrşită".*

Rezultatul fu jalnic. Fără să-l înştiinţeze pe Laurent, domnul Hubert Joire trimise ziarului o rectificare rece, în care spunea că domnul doctor L. Pasquier era liber să dea tot felul de exemple, dar că făcuse o mare greşeală referindu-se, chiar în treacăt şi chiar în mod aluziv, la un coleg în serviciul căruia era cu totul improbabilă săvîrşirea unui cît de neînsemnat act de indisciplină.

Laurent se simţi atît de crunt umilit, încît înghiţi jignirea fără să încerce să dea nici un răspuns. Chiar a doua zi apăru în diverse gazete o mică notă, la a cărei citire Laurent îşi spuse că trebuia să rîdă fiindcă era ridicolă; totuşi nu rîse. Nota era astfel redactată: *„Domnul L. Pasquier, agent de asigurare, domiciliat în Bd. Exelmans 18, consideră de datoria sa să-şi avertizeze numeroasa clientelă că n-are^nimic comun cu omonimul său, L. Pasquier, al cărui nume e adesea menţionat de presa pariziană în legătură cu un recent scandal".*

în aceeaşi zi, Laurent primi o vizită la laborator. Era un omuleţ cu faţa galbenă şi cu părul negru. Vorbea franţuzeşte cu dezinvoltură şi cu un accent groaznic. îndată ce intră în laborator, spuse:

— Nu sînt ziarist.

Şi fiindcă Laurent făcu un semn cu capul, oaspetele adăugă:

— Mă interesează problemele ştiinţifice. Urmăresc ca toată lumea campania dumneavoastră cu privire la laboratoare. Sînteţi foarte atacat...

Laurent schiţă din nou un gest evaziv cu capul.

Ziarul acela *La Grenouille rousse* e redactat de oameni fără scrupule. Ah! nu-i cunosc. Dar ştiu că nu-i greu să fie convinşi să tacă.Oaspetele se Întrerupse, închise ochiul drept şi murmură cu un zîmbet forţat:

— Se pare că nu-i enorm de scump.

Laurent se ridică de pe scaun, străbătu încăperea, deschise larg uşa şi făcu un semn omuleţului, care ieşi fără să spună o vorbă.

Vara îşi arunca strălucirea peste oraş. Laurent nu-i simţea dogoarea. O adiere puternică de spaimă începuse să gonească prin Europa înfricoşată. Dar Laurent nu auzea apro- piindu-se furtuna aceea. Nu înţelegea decît propria lui durere, nu era sensibil decît la propria lui furtună. Uneori îşi strîngea capul în mîini şi gemea numai pentru el: „Nu mai pot să lucrez. Nu mai ştiu nimic. N-am să mai fiu niciodată capabil să fac ceva bun. Pînă la urmă, oamenii ăştia mă vor face să înnebunesc de-a binelea".

Se hotărî să mai încerce un demers ca să-l vadă pe Lar- minat. „Am să-i vorbesc deschis. Vreau să lămuresc lucrurile." Dar directorul rămînea invizibil. Ii transmise lui Laurent o scurtă „notă de serviciu" în care spunea că „domnul Pasquier e rugat să nu ceară fără motive urgente audienţe la Directorul general, notele manuscrise fiind un mijloc suficient de a menţine legătura între diferitele organe ale Institutului".

Seara, cînd ziua înăbuşitor de caldă se apropia de sfîrşit, Laurent se ducea pentru o oră la bătrîna doamnă Pasquier. Aceasta ruga servitoarea să mai aducă un tacîm şi se cufunda curînd după aceea într-o tăcere dementă, din care ieşea uneori ca să spună lucruri nu chiar incoerente, ci neprevăzute, pentru că nu explica în nici un fel pe ce drumuri ajunsese — cotind mereu — pînă în punctul acela. Intr-o seară, ieşi din visarea aceea lugubră, îl privi pe Laurent cu un fel de surprindere şi spuse cu glas scăzut:

— Eşti aici? Nu zău, Laurent, eşti aici!

Şi îndată după aceea îşi repetă vechea tînguire, cea care-i venea mereu pe buze de aproape douăzeci de ani:

— Mi se pare că nu-l mai iubeşti pe taică-tău. Dacă ar fi aşa, tare aş fi amărîtă!

Laurent întoarse capul ca să-şi ascundă enervarea. „Iar minciuni! Pînă şi mama începe să mintă. Ştiu că o face ca să salveze cu orice preţ ceva care constituie

credinţa ei profundă, raţiunea ei de a fi, o face ca să-şi salveze biata ei familie. Ei bine, atîta pagubă! Atîta pagubă! Nu mai accept această minciună."

Şi spuse cu brutalitate:

— Doar ştim prea bine despre ce e vorba.

Era o frază imprecisă, aproape grosolană. Chipul bătrînei doamne exprimă deodată spaima. Murmură foarte încet cu o voce rugătoare:

— De ce-mi spui asta? Nu, nu ştim nimic.

Laurent ridică din umeri şi bătu în retragere. îşi spunea: „Dacă-i dau aşa înainte, fac o faptă urîtă. Nu, nu, minciuna e stăpînă. S-o respectăm."

Şi tăcu. Ceva mai tîrziu, începu să reflecteze iar: „Ce înseamnă această tăcere? O mărinimie sublimă? Dragoste? Sau mai simplu, orgoliu? Hai, încep să spun vorbe nelegiuite. Dar ce-i de mirare? Nu găseşte un cuvînt pentru necazurile mele personale. Poate că nu ştie nimic. Poate că suferinţa a anesteziat-o într-un fel."

în seara aceea, în timp ce se întorcea acasă trecînd de-a lungul caselor, care restituiau nesfîrşitului amurg de vară căldura din timpul zilei, Laurent zări la lumina unui felinar un chip pe care-1" cunoştea. Trecătorul, un om încă tînăr, cu o faţă de om bine hrănit, deschisă şi încrezătoare, strigă imediat:

— Pasquier .

Era un fost coleg, pe care-l pierduse din vedere de zece ani, unul din acei oameni pe care i-ai cunoscut pe vremuri în treacăt, pe care-i tutuieşti cu plăcere şi al căror nume nu ţi-l aminteşti precis.

După o convorbire de cîteva minute, celălalt spuse cu o voce plină de bucurie şi cu un accent aproape respectuos:

— E grozav, ştii? în clipa de faţă tot Parisul vorbeşte despre tine.

Laurent ridică din umeri.

— Dat fiind cele ce se spun despre mine, cred că e mai curînd penibil.

Trecătorul clătină din cap. îşi înghiţi saliva, apoi oftă cu părere de rău şi continuă:

— Nu-i nimic, dar se vorbeşte. Eu n-am reuşit niciodată să-i fac pe alţii să vorbească despre mine.

Laurent îi strînse mîna moale şi-şi văzu de drum. Cum se putea oare ca băutura aceea amară, pe care, de voie,

de nevoie, trebuia s-o dea pe gît, să aibă pentru alţii gustul îmbătător al gloriei? Da, iată că se putea.

Întors acasă, în locuinţa lui aeriană, Laurent îi scria prietenei sale Jacqueline lungi scrisori îndurerate cu care-şi umplea primele ore ale nopţii. Tocmai atunci, fata avea foarte mult de lucru. Venea totuşi în fugă, între două drumuri, venea pe neprevăzute, chiar a doua zi, îl găsea pe Laurent acasă, la laborator sau la restaurant, îl privea multă vreme, cu ochi atenţi şi stăruitori şi-şi punea pe fruntea lui mînuţele ei miraculos de reci totdeauna.

Laurent primea şi alte vizite şi, aproape zilnic, vizita lui Roch. Omul acesta ciudat, pe care-l bruftuluia adesea, se întorcea mereu. Venea seara şi părea că nici nu-şi mai aminteşte de cearta din dimineaţa aceea. Cu o voce egală şi moale îşi debita ştirile. Spunea aşa:

— In privinţa lui Chartrain să n-ai nici o grijă. Nu pleacă din Paris înainte de începutul lui august. Se interesează de problema ta. Te simpatizează. De altfel, nu poate să-l sufere pe Larminat. Şi atîta ar fi destul. Dar...

— Dar ce?

— Toată zarva, toate articolele, toate ziarele astea infecte îl cam sperie pe moş Chartrain. La gîndul că şi-ar citi numele tipărit în gazete, însoţit, poate, de insulte, se moaie numaidecît. E destul de firesc. Cît despre Desbarres...

Eugène Roch se oprea şi făcea două-trei încercări să-şi a- prindă o ţigară cu tutun prost. Laurent se uita la el exasperat:

— Şi? Ce ştii despre Desbarres?

— Nu ştiu nimic. Adică Desbarres e un tip cumsecade, în timpuri normale ar avea, poate, curaj. Din nefericire...

— Din nefericire, nu sîntem în timpuri normale, parese?

Roch făcu un semn negativ din cap.

— Desbarres îşi aşteaptă decoraţia. De data asta are s-o capete cu siguranţă în promoţia de vară. Deocamdată, e mai bine să stea liniştit. Dacă toată povestea asta ar fi izbucnit în octombrie, nu încape îndoială că Desbarres ar fi fost alături de tine. Dar gîndeşte-te şi tu: ar fi o catastrofă pentru el dacă s-ar arunca acum în cine ştie ce scandal. Ar însemna doi-trei ani de muncă aproape pierduţi.

— Asta n-are nimic comun cu munca lui.

— Ba da, am vrut să spun: doi-trei ani de muncă prin ministere ca să obţină faimoasa decoraţie.

După ce-şi debita frazele, fărîmiţîndu-le în bucăţele şi în parcele, Roch se ocupa iar de chiştocul lui. Laurent îşi spunea: „Sînt singur ! Sînt singur ! Mă zbat ca o muscă prinsă într-o pînză de păianjen. Cine mă ajută? Nimeni".

O dezminţire frumoasă îi sosi într-o dimineaţă, inclusă într-o scrisoare din Nantes. După nenumărate viclenii şi eforturi, Justin izbutise să publice în *L'Eveil* un articol scris în stilul lui cel mai măiestru. îl trimitea lui Laurent împreună cu un bileţel. Din motive de supunere şi de disciplină de partid, explica el, fusese nevoit să renunţe la partea cea mai energică şi mai caldă a textului său. Dar şi restul era foarte bun, foarte generos şi plin de curaj. Articolul se intitula: *Apel către justiţie* şi micul Weill, cum îi spuneau prietenii lui Laurent, încheia această frumoasă dovadă de curaj cu o frază tipică pentru el: *„Să-l lăsăm pe domnul Pas- quier, slujitor cinstit al ştiinţei, să-şi vadă de treabă în linişte. Franţa nu-şi poate permite luxul unei noi afaceri de genul Afacerii Dreyfus".*

Laurent citi şi reciti cu desfătare proza scumpului său prieten. Din nefericire, probabil că nici un parizian nu primea *L'Eveil.* Era o lovitură de lance dată în gol.

A doua zi, pe prima pagină a ziarului *La Mêlée*, apăru sub semnătura unui necunoscut o *Scrisoare deschisă către Domnul Mare Cancelar al Legiunii de onoare.* Autorul acestei scrisori declara că era cazul să se sfîrşească odată cu „foarte suspectul domn Pasquier" şi că trebuie să i se retragă crucea aceea, pe care o dobîndise, de altfel, în împrejurări foarte nelămurite...

în aceeaşi zi, spre seară, tocmai cînd ieşea de la Palatul de Justiţie, unde încercase să se întîlnească cu un prieten avocat pentru a-i cere să-l asiste, Laurent se pomeni deodată în faţa catedralei Notre-Dame. Era o căldură umedă, o căldură care inspiră muştelor crize nebune de îndrăzneală şi de înverşunare. Laurent era dornic de întuneric şi de răcoare. Instinctiv deschise uşa bisericii.Naosul imens părea pustiu. Soarele care apunea se juca în vitralii ; dar în naosurile laterale se aduna o umbră cu adevărat liniştită şi odihnitoare. Laurent se aşează pe un scaun şi-şi lăsă mîinile să-i atîrne între genunchi, ca un om sărman. Slujitori umili ai cultului treceau de la o capelă la alta, turnau untdelemn în vase,

aprindeau sau stingeau luminările de ceară al căror parfum se contopea cu mirosul de urnă, de piatră şi de pământ, care e însuşi mirosul bisericilor. O linişte mare pătrundea în spiritul lui Laurent, care gîndi deodată cu un fel de amărăciune, ba chiar cu pică: „Unii oameni vin aici cînd sînt nenorociţi şi pleacă apoi cu inimile alinate. Eu nu voi simţi alinare în inimă cînd voi pleca. Nu-i drept ! Nu-i drept !"

Peste un timp, un gînd naiv îi trecu prin minte: „Dacă aş crede, poate că totul mi s-ar părea mai uşor, poate că mi-ar fi mai uşor să suport umilinţele, răutatea, ura. Numai că nu cred, asta e. Adevărul e că n-am noroc." în clipa aceea, nu era abătut, ci umil şi aproape resemnat.

Rămase acolo aproape o oră, într-o stare de amorţeală vecină cu somnul, apoi ieşi. Pe stradă, căldura începuse să scadă. Laurent gîndi: „Răcoarea aceea m-a liniştit. Mă simt mai bine, mult mai bine". Simţea că un zîmbet slab îi des- tindea trăsăturile feţei. „Se vede că rugăciunea trebuie să fie cam aşa ceva, dar mai puternic, gîndi el. Oare m-am rugat fără să-mi dau seama? Ar fi destul de surprinzător pentru un raţionalist."

Laurent mai făcu cîţiva paşi la întîmplare şi, orientîndu-se deodată, îşi spuse: „Mă duc la Cécile. Ah! fireşte, nu din cauză că m-am gîndit la rugăciune... Ci ca s-o văd, ca să-i vorbesc, ca s-o aud cîntînd poate."

C A P I T O L U L XVII

ÎNTREVEDERE PE SCARĂ. NU TE LĂSA PRADA MILEI. CÉCILE NU E SINGURĂ. ALUZIE MISTERIOASĂ LA DISPARIŢIA DOCTORULUI. LAURENT E BINE APĂRAT ÎN INIMILE CELOR CARE-L IUBESC. DUMNEZEU TRĂIEŞTE, SUFERĂ ŞI SPERĂ. O ÏN- T ÎL NI RE CU SCIILEITER. ÎN FRANŢA, TOTUL ÎNSEAMNĂ POLITICĂ. ONORURILE PRESEI GERMANE. SPIRITUL REGIMULUI. PICIUL. UN CITAT DIN SFÎNTA SCRIPTURA.

îndată după divorţ, Cécile părăsise casa din rue de Prony. Acum locuia pe quai de Passy într-una din clădirile care se ridică pe malul Senei ca nişte puternice faleze calcaroase.

încliiriase cele două etaje superioare ca să se izoleze de vecini, ca să poată lucra în voie cu elevii şi ca să poată asigura în jurul ei o zonă vastă de tăcere.

In timp ce urca agale cu un ascensor leneş, Laurent desluşi un zgomot de paşi pe covorul cu care era aşternută scara. O fiinţă, invizibilă încă, cobora treptele cu paşi vioi. Şi deodată, la lumina ce se revărsa pe o fereastră, Laurent îl zări pe Richard Fauvet, fostul soţ al soră-si Cécile. O clipă, cei doi se examinară în tăcere. Apoi, în timp ce ascensorul continua să urce, Richard dispăru în spirala scării. „Foarte ciudat, gîndi Laurent. Oare ce caută aici?"

Cécile era singură în salonul de muzică. Şedea în faţa unui clavecin mare, cu capul plecat, cu spatele la uşă.

— Te deranjez, murmură Laurent. Poate voiai să cînţi? Sau poate ai cîntat pînă acum?

Cécile făcu un semn negativ cu mîna. Nu părea îngrijorată, ci calmăşi,mai ales, rece. După o lungă pauză întrebă:

— Te-ai întîlnit cu Richard?

— Da, l-am văzut pe scară.

Şi, îndată după aceea, adăugă cu ciudă:

— Anul trecut spuneai că nu mai vrei să-l vezi.

Cécile răspunse cu o voce care venea de departe:

— Nu mă mai văd cu el... De cînd ne-am despărţit vine a doua oară aici. Se aşează pe un scaun. Nu pot şi nu vreau să-l gonesc din casa mea.

— Şi ce vrea? întrebă Laurent cu glas pătimaş. Nu cumva îţi cere bani?

Cécile clătină din cap surprinsă:

— Nu, nu-i genul lui.

— Atunci de ce vine să te chinuiască?

Cécile privea în depărtare, dincolo de geamlîcul mare al camerei, cum se lăsa întunericul peste oraş.

— Poate suferă, cum suferă toată lumea. Richard nu-i scutit de suferinţă. Ba chiar e în stare să sufere adînc.

— Surioară ! nu te lăsa pradă milei.

Cécile făcu un gest trist şi mîndru totodată, care voia fără îndoială să spună: „Nu te teme ! Nu te teme !" apoi adăugă numaidecît:

— îmi spune lucruri ciudate, lucruri neaşteptate. îmi **spune** că s-a făcut mai bun şi-mi cere să-l iert că m-a

făcut să sufăr.

— Nu te încrede în această îngenunchere.

— Ah! reluă Cécile, lui i-am iertat totul. Aş vrea să-mi pot ierta şi mie unele lucruri. Sînt convinsă că am fost foarte aspră cu acest nefericit.

— Fereşte-te de astfel de remuşcări.

— Nu, nu, n-ai de ce să te temi. Ştiu perfect ce trebuie să fac, în orice caz ştiu cum trebuie să mă port cu bietul Richard.

Şi adăugă cu glas mai scăzut:

— Ştii doar că nu sînt singură.

„E ciudat, gîndi Laurent, Cécile care e credincioasă, a vorbit întocmai ca Jacqueline, care nu e."

Tînăra femeie îşi încrucişă apoi îşi depărtă pe rînd mîi- nile cu degetele delicate. Deodată strigă:

— Dacă accept să fiu torturată, înseamnă că am meritat să fiu.

îşi pierduse deodată siguranţa arogantă şi rece. Se ridică în picioare şi începu să se plimbe prin cameră, mişcînd obiectele cu gesturi preocupate, apoi spuse:

— Cînd ai fost pe la mama?

— Păi, chiar ieri seară. Mă duc aproape în fiecare seară pe la ea.

— Nu ştii nimic?

— în ce privinţă?

— Nu ştii nimic despre tata?

— Nu, nimic ! Primesc nişte cărţi poştale, cum primeşti, probabil, si tu.

— Da.'

Cécile se întoarse spre Laurent. Chipul ei frumos, pe care şi-l păstra impasibil cu mare efort, se crispase deodată cu furie.

— Cel mai revoltător din toată povestea asta e că totul, adică dispariţia tatei, catastrofa, mă rog, totul s-a întîmplat din vina mea, da, din vina mea.

— Din vina ta? Imposibil.

— Nu mă întreba nimic. Am să-ţi explic totul mai tîrziu. Ştiu că ai necazuri mari, Laurent. Nu citesc niciodată ziarele. Dar ştiu.

— îţi mulţumesc, surioară.

— Şi dacă 'nu-ţi spun nimic, e pentru că gîndesc, pentru că cred, pentru că am tot dreptul să cred că eşti mai presus

— de lucrurile âstea. Nimic din ce se întîmplă nu-ţi poate dăuna în inimile celor care te iubesc.

Laurent murmură cu un aer ruşinat:

— E greu să convingi pe cineva că este mai presus de anumite lucruri, indiferent de ce... Gît despre tata, e totuşi inexplicabil.

— Să nu mai vorbim deocamdată despre asta, te rog. Mă doare prea tare. Vrei să mîncăm împreună?

— Nu, spuse Laurent, trebuie să mă duc acasă. Am mii de treburi.

In clipa cînd se pregătea să deschidă uşa, în întunericul din anticameră, Laurent luă mîna soră-si.

— Poate că am să spun o prostie, dar n-are a face ! Răs- punde-mi, Cécile. Dacă Dumnezeu e atotputernic, de ce de atîta vreme, de totdeauna, n-a triumfat definitiv?

Atunci Cécile îi răspunse cu enervare în glas:

— Dumnezeu e ca şi noi: trăieşte, suferă, speră. Şi acuma taci. Taci.

Şi-l împinse spre uşă.

Laurent se urcă într-un autobuz şi se întoarse repede acasă. Spera să găsească o scrisoare de la Jacqueline. Se lăsa noaptea şi el îşi spunea: „Cécile ar trebui să aibă pace în suflet, fiindcă şi-a găsit drumul. Totuşi suferă ca şi mine, suferă ca toată lumea. Şi apoi ce vrea să spună, ce înseamnă aluzia asta misterioasă la fuga tatei?"

Poşta de seară îl aştepta în loja portăresei. Nu era nici o scrisoare de la Jacqueline, erau doar cîteva bileţele, dintre care unul purta pe plic scrisul lui Schleiter, pe care Laurent îl recunoscu numaidecît.

Léon Schleiter fusese, îndată după 1900, preparator la profesorul Dastre de la Facultatea de Ştiinţe. Întîi profesor agregat, pe urmă doctor, renunţase curînd la laborator de dragul politicii. Fusese multă vreme şef de cabinet al lui Viviani. După alcătuirea guvernului din iunie, recăpătase acest post. Nu de mult, în timpul unui interregn, Schleiter obţinuse drept despăgubire funcţia de secretar al preşedinţiei la Senat. Renunţase la ea ca să-şi urmeze şeful, dar îşi păstrase apartamentul după o prealabilă înţelegere cu succesorul lui, care eratînăr şi celibatar. Laurent desfăcu plicul. Erau patru-cinci rînduri,

nu mai mult, scrise în stilul acela uscat, care era specialitatea lui Schleiter: *„Treci numaidecît*
*t*li*

pe la mine. Dacă scrisoarea mea iţi soseşte la timp, vino chiar in seara asta, Pasquier. Am ceva să-ţi spuru. Sint acasă şi te primesc pină la miezul nopţii.[IL]

Era ora nouă fără zece. Laurent coborî, porni spre bou- levard Saint-Michel, mîncă în picioare un sandviş cu şuncă într-un bar, bău o bere şi se îndreptă spre Senat prin rue de Medicis.

Schleiter avea aproape patruzeci de ani. Era şi acum înalt, slab, sinistru. Dar se însurase. Făcuse drum lung de pe timpul cînd locuia în căsuţa murdară din rue Saint-Jacques. Acum era foarte la largul lui în apartamente somptuoase ca acela.

îl primi pe Laurent într-o bibliotecă tixită de pupitre, de globuri şi de vitrine, îndărătul cărora sclipeau cărţi cu coperte nobile şi i se adresă numaidecît pe tonul de cordialitate autoritară, care-l caracteriza de la începutul relaţiilor dintre ei.

— Băieţaşule, rosti el, aşa nu mai merge.

Moştenise de la şeful lui, domnul Dastre, obiceiul amica]
de a spune „băieţaşule" tuturor celor cu care avea relaţii şi pe care voia să-i domine. Numai că, spre deosebire de domnul Dastre, dădea acestui cuvînt o uşoară nuanţă de condescendenţă.

— Sînt într-adevăr de părerea dumitale, Schleiter, aşa nu mai poate să meargă.

Cufundat într-un fotoliu, lăsîndu-şi mîinile lungi să se bălăbănească în jos şi pironindu-şi privirile în covor, Schleiter continuă, cu vocea lui egală, lipsită de căldură, despre care toţi prietenii lui spuneau că e „vocea judecătorului de instrucţie":

— îţi dai seama că în toată această neplăcută poveste, eu nu mă alătur celor care se îndîrjesc să te învinuiască. Nu mă alătur nici celor care te aprobă.

Laurent îşi îndreptă spinarea ca un cal în care călăreţul şi-a înfipt pintenii. Schleiter făcu un gest şi reluă:

— Nu, băieţaşule. Ai greşit. Ai mutat problema pe un teren politic...

— Te înşeli, Schleiter. Au vrut unii să mă atragă pe acest teren, dar nu i-am ascultat. Nu ştiu mai nimic despre politică. Am avut un subaltern incapabil...

— Ştiu, ştiu...

— L-am dat afară. Era o problemă neînsemnată, dar s-a făcut din ea o chestiune de stat. Se scotoceşte în viaţa mea particulară. Sînt acuzat de crime absurde. Se încearcă desfiinţarea mea — nu există alt termen. Unii vor să-mi retragă decoraţia şi sînt sigur că asta nu-i tot.

Schleiter începu să rîdă.

— Totul are semnificaţie politică în Franţa, băieţaşule. Coboară în stradă şi spune cu glas ridicat: „Mîine o să avem vreme bună"; cuvintele dumitale pot căpăta un înţeles politic. Vîră-ţi mîinile în buzunare. E un gest politic. Prinde-ţi o floare la butonieră. E o emblemă politică. Poartă baston: e o insignă politică. îţi repet, băieţaşule, ai fost imprudent! Da, imprudent şi lipsit de tact.

— Ah! spuse cu naivitate Laurent, asta-mi spune toată lumea.

— Dacă-ţi spune toată lumea, înseamnă că aşa e. în afară de asta, ai făcut o greşeală cînd te-ai fixat într-un punct mort. Stînga te-a mitraliat şi dreapta n-a răspuns.

— Probabil că nu sînt nici de dreapta, nici de stînga.

Schleiter ridică degetul arătător cu gravitate.

— E cu neputinţă, băieţaşule. Orice om e neapărat sau de dreapta sau de stînga. Trebuie să alegi. Dar să nu ne mai întoarcem la ce a fost. Ai început să slăbeşti. Ba da, uite-te în oglindă, ai să vezi că eşti bolnav. Tocmai de asta spun că aşa nu mai merge.

Şi fiindcă Laurent nu răspundea, Schleiter reluă după o pauză, cu glas rar:

— Ai duşmani activi şi prieteni mai puţini activi. Prima datorie a oamenilor care ţin la dumneata e să te informeze, să-ţi deschidă ochii şi să te ajute în felul acesta.

— îţi mulţumesc, Schleiter, totuşi...

— Stai puţin. Ceea ce trebuie eu să-ţi spun e un lucru destul de grav. îl cunoşti pe Augagneur, noul ministru al Instrucţiunii Publice? Nu. Nu-ţi vrea răul, dar povestea asta îl plictiseşte, mai ales în momentul de faţă. Germană citeşti, băieţaşule?

— Greu, spuse Laurent.

— Uite, spuse Schleiter întinzîndu-i un ziar. Vezi şi dumneata. Ai onoarea de afi pomenit în presa germană. Uite ce spune articolul din *Werliner Tageblatt. „Ştiinţa*

franceză în primejdie. Neînţelegere şi lipsă de disciplină în laboratoare.
Şefi care nu-şi fac datoria. Subalterni care se bălăcesc In nereguli etc., etc..."

— E de necrezut, spuse Laurent clătinînd din cap.

— In orice caz, ministrul nu se va împotrivi în principiu să fii judecat peste cîteva zile... Vai! nu în faţa unui mare areopag... ci mai curînd în faţa unui consiliu de disciplină, care s-ar întruni la Institutul Naţional şi care ar rămîne o formaţie internă a Institutului. Nu va fi un spectacol cu surle şi trîmbiţe.

Laurent se ridicase ţeapăn în picioare şi nu roşi la faţă ca de obicei, ci se făcu palid, livid.

— Mergi mai departe, Schleiter, spuse el, mergi mai departe.

— Termin îndată, băieţaşule. Ţi se va cere să-ţi dai demisia.

— Să-mi dau demisia de la Institut?

— Bineînţeles.

— Şi atunci?

— Te-am chemat la mine, Pasquier, ca să te rog să nu faci tărăboi.

— Adică?

— Adică să te supui.

— Dar...

— Stai puţin. Şi atunci, îndată după începerea cursurilor, în octombrie, o să avem grijă să-ţi găsim un locşor undeva, dacă pînă atunci nu se întîmplă lucruri prea grave în Europa.

— Schleiter, spuse Laurent cu glas zdrobit, sau crezi că sînt vinovat, ceea ce ar fi înfiorător... vinovat! vinovat de ce? Păi atunci să se dovedească şi să fiu pedepsit; sau sînt nevinovat — şi sînt, sînt nevinovat! — şi atunci să fiu lăsat în pace. Dar dacă sînt considerat destul de vinovat ca să fiu demis din funcţie, de ce vreţi să-mi daţi alta?

— Ah! spuse Schleiter zîmbind cu aerul lui funebru, habar n-ai de ceea ce s-ar putea numi spiritul regimului, caritabilul spirit al regimului.

Se ridică, se apropie de Laurent, îşi sprijini de umărul lui mîna lungă şi osoasă şi murmură:

— Dă-mi voie să-ţi spun, Pasquier, că în toată povestea asta semeni... cum să-ţi spun? semeni cu *Piciul* lui Daudet. înţelegi ce vreau să spun?

— Dar din moment ce nu mi se poate reproşa nimic...

Schleiter îl luase de braţ pe Laurent şi binişor, binişor, îl împingea spre uşă.

— Nu ţi se poate reproşa nimic, băieţaşule? Ba da. Gîn- deşte-te şi dumneata. In primul rînd, te-ai abătut de la regula jocului. Chestii de acest fel nu trebuie să ajungă niciodată pînă la presă, nu trebuie să fie cunoscute niciodată de marele public. Şi apoi...

— Mai e ceva?

— Din nefericire, da ! Mai e ceva. Cealaltă învinuire ce ţi se aduce e mai neliniştitoare. O găseşti în Sfînta Scriptură. Ştii despre ce e vorba, băieţaşule. Vai de acel care stîrneşte zarva. Poate că n-am citat textul exact. Dar ah ! înţelegi şi aşa ce vreau să spun.

CAPITOLUL XVIII

NICI GÎNO DE UN TRUP GLORIOS. DELICIILE NEPĂSĂRII. PLURALUL MIZANTROPULUI. FRUMUSEŢILE MUNCII MANUALE. SCANDALUL DE LA INSTITUTUL NAŢIONAL DE BIOLOGIE. CREDITUL E O MARFĂ. LUMEA CU SUSUL ÎN JOS. SĂ PLEC ACOLO, DEPARTE. JACQUELINE E PREZENTĂ. UN SUFLET CE VA TREBUI SALVAT.

O mică licărire se desprinse din abisul somnului. Ca o bulă de argint care se ridică din adîncuri spre suprafaţa apei, sufletul iese din prăpastie. Şi deodată, Laurent Pasquier începe să existe din nou.

învierea lui e plină de amărăciune. Sîngele izbeşte greoi în tîmple şi în gît. Toate încheieturile sînt ţepene, toţi muşchii rigizi şi dureroşi. Părul se zbîrleşte uşor şi e uscat. S-ar zice că umilele glande care, de la începutul începuturilor, lucrează la baza pielii s-au hotărît să sufere şi ele alături de sufletul descumpănit.

Laurent se ridică din pat, se întinde, scoate un suspin de durere şi-şi spune: „Nici gînd de un trup glorios !" Şi din nou îi trece prin minte că s-ar fi putut întîmpla să nu se mai trezească. Oamenii care nu se trezesc au mare noroc, zău.

Se îmbracă. îşi zăreşte chipul în oglinda măsuţei de toaletă şi întoarce capul: e un chip care nu-i place. Trage în urma lui uşa apartamentului, se opreşte un moment pe palier, pune mîna pe rampă şi se întreabă cu îngrijorare:

„Mai ştiu oare să cobor o scară? Mai sînt oare în stare să mă iscălesc corect? Oare pînă la urmă nu mă vor distrxîge ăştia de tot?" Laurent închide un moment pleoapele ca să se reculeagă şi să se stăpînească. „Ăştia" sînt fantomele care-l chinuie şi împotriva cărora duce de cîteva săptămîni o luptă absurdă.

Altădată, cînd pleca dimineaţa la Institut, Laurent mergea vesel pe străzi luminoase şi largi, care păreau pe măsura satisfacţiei şi poate chiar a orgoliului său. O lua totdeauna pe bulevardele cu cea mai mare circulaţie, pe şoselele cele mai vestite. Astăzi caută străzi înguste şi întunecate, pe care trece frecîndu-se de zidurile caselor. Se strecoară în clădirea Institutului fără măcar să spună bună ziua portarului. Se îndreaptă pe furiş spre pavilionul lui, avînd grijă să păşească sub umbra castanilor. Şi-a dat seama mai de mult că dacă se apropie de un grup — fie că sînt colegi, elevi, tovarăşi de muncă — toată lumea tace. Laurent întoane capul şi nu mai salută pe nimeni. Oameni care nu-i sînt duşmani au ajuns să murmure cînd îl zăresc: „Ce caracter greu de suportat!"

De la fiecare fiinţă cu care se întîlneşte, Laurent nu mai aşteaptă decît jigniri sau împunsături. Se gîndeşte la nepăsarea altora ca la un sentiment fermecător, dar vai! excepţional. A căpătat o nemaipomenită sensibilitate faţă de cele mai neînsemnate expresii pe chipurile omeneşti. Interpretează cu o subtilitate care-i stîrneşte totdeauna deznădejdea nenumărate gesturi neînsemnate, care n-au fireşte nici un sens. îşi petrece o parte din zi spunîndu-şi: „Sînt un încăpăţînat, poate chiar că sînt un imbecil... îmi fac singur rău şi din ce în ce mai mult. Dacă toată lumea mă părăseşte, se vede că n-am dreptate..." Dar în restul timpului, strigă scrîş- nind din dinţi: „Am dreptate! Am dreptate. Eu nu sînt un laş ca toţi nenorociţii ăştia !" Cînd se gîndeşte la „nenorociţi", n-are în faţa ochilor cutare sau cutare figură anume. încetul cu încetul, Laurent vede aşternîndu-se un plural fioros şi nelămurit peste restul societăţii, peste tot ce e străin de el.

îndată ce se deschide uşa, îşi închipuie că, în sfîrşit, a sosit scrisoarea, scrisoarea blestemată despre care i-a vorbit Schleiter şi prin intermediul căreia va fi invitat să se prezinte într-o zi în faţa consiliului de disciplină. Cine va face parte din acest consiliu? E o întrebare pe care Laurent şi-o pune citeodată dar, îndată după aceea, ridică

din umeri pentru că e ferm hotărît nici să nu se prezinte măcar in faţa faimosului consiliu.

Laurent se mai preface şi acum că lucrează, deşi nu face nici o treabă. Cum să-şi stăpînească spiritul, care caută mereu să evadeze? în picioare în grădiniţa dintre cele două pavilioane, se opreşte la umbra vaporoasă a unui salcîm. Nişte muncitori repară acoperişul unei clădiri. Unii au rămas jos, alţii sînt pe scări, în sfîrşit ceilalţi s-au căţărat pe căpriori. îşi aruncă între ei teancuri mici de ţigle. Par- c-ar fi un balet, un dans'graţios şi îndrăzneţ. Ţiglele zboară din mînă în mină, fără să-şi slăbească niciodată avîntul, fără să-şi greşească niciodată ţinta şi se adună în ordine pe uluci. Munca aceasta dă o impresie de forţă, de echilibru şi mai ales de armonie. Laurent simte deodată dorinţa de a fi muncitorul acela care, colo-sus, în cerul radios, primeşte şi aşază ţiglele. Dansul se opreşte o clipă. Corifeul dă ordine. Un grădinar, care trebăluieşte pe o brazdă a grădinii, face o reflecţie la care muncitorul din înălţimi răspunde cu mîn- drie: „în meseria noastră, noi preferăm să năduşim de căldură decît să tremurăm de frig". Şi baletul începe iar. Laurent se lasă iar pradă zbuciumului: „Oamenii ăştia îmi plac. îi admir cînd îşi fac cum trebuie munca grea. Le împărtăşesc din plin efortul şi mă asociez la speranţele lor. Şi există nemernici în stare să pretindă că insult pe cei umili! Cum să nu scrîşneşti din dinţi!"

Laurent îşi dă seama că va începe, poate, să scrîşnească din dinţi. Şi spală putina.

Urcînd din nou scara pavilionului, Laurent se opreşte şi se sprijină cu mîna de zid. Simte săgeţile calomniatorilor înfipte în carnea lui şi ar vrea să le smulgă.

Adversarii lui Laurent, oamenii aceia pe care nu poate pune mîna şi pe care nu-i cunoaşte mai niciodată, oamenii despre care spune „ăştia" sau „ei", s-au dus să-l caute pe Birault, pe care Laurent îl credea pierdut printre fantomele începutului. Unele fiţuici scriu că Birault avea copii, care azi mor de foame. Se vorbeşte despre o colectă. Laurent ştie perfect că Birault n-avea copii. Se mai scrie că Birault era un biet tuberculos, care se silea eroic să muncească, deşi era bolnav. Dar totul e o minciună !

Căci campania continuă. Ziarele n-au Supt încă toată măduva din osul acesta. Se vorbeşte despre miile de fiole pe care Institutul Naţional a trebuit să le distrugă în grabă din vina domnului Pasquier, şi Laurent îşi spune că, mai totdeauna, la originea unei calomnii se poate descoperi un mic fapt veridic. Cele mai multe ziare consacră zilnic cîte o bucăţică de coloană problemei care se numeşte acum „scandalul de la Institutul Naţional de Biologie". Redactorii cei mai serioşi cer stăruitor să se ordone deschiderea unei anchete.

Justin a mai scris un articol, din cauza căruia era cît pe aci să se certe cu colaboratorii săi de la ziar. A trebuit să se mulţumească să trimită manuscrisul lui Laurent, care l-a citit cu lacrimile în ochi. Va fi unicul lui cititor. N-are a face, e o mică consolare şi prilejurile de consolare se fac rare.

într-o seară, la doamna Pasquier, Laurent l-a intilnit pe frate-său, Joseph, care avea o mutră arţăgoasă şi a mîrîit:

— Trebuie să remarci că *Le Moniteur* tace mii«[1]. Asta-i tot ce pot să fac. Creditul e o marfă. Unii îşi cheltuiesc creditul, alţii îl cruţă. în situaţia în care am ajuns cu toţii din cauza ta, trebuie să-mi păstrez creditul moral. Trebuie să-l păstrez intact.

Laurent i-a răspuns furios:

— Nu-ţi cer nimic.

La plecare, Joseph a mai spus:

— în momentul de faţă, nu-i nici o plăcere să se numească cineva Pasquier, din cauza ta. Ce are să spună Cécile?

Laurent a fost cit pe aci să ia o glastră mare de faianţă de pe comodă şi s-o zvîrle în capul lui Joseph. O nevoie surdă de violenţă explozivă se zvîrcoleşte uneori în măruntaiele lui.

A trimis la *Gazette des laboratoires* un memoriu voluminos despre mutaţiile virusurilor tratate cu radiu. E rezultatul unei munci de doi ani. *La Gazette des laboratoires,* care publică de mult toate textele lui Laurent, i-a înapoiat memoriul fără comentarii şi aproape fără scuze. Laurent îşi spune: „Lumea s-a întors cu susul în jos. Oare am să-mi ratez cariera, opera, viaţa, pentru că am avut nefericirea să dau peste un Larminat şi să

calc peste un Birault? A ! nu ! Ar însemna să pierzi orice speranţă. Lumea e cu susul în jos."

Mai bine de jumătate din luna iulie a trecut. Lumea tristă a oamenilor îşi urmează neîncetat drumul spre împlinirea destinului ei. Şi totuşi, citadinii îşi fac bagajele, se înghesuie în trenuri, visează marea, iarba verde, răcoarea şi plăcerile. Nici măcar nu vor să admită că li s-ar putea refuza odihna ce li se cuvine. Mai toţi profesorii şi prietenii lui Laurent au şi plecat din Paris. Se duce pe la cei care sînt încă în oraş, se duce pe la ei cu încăpăţînare, cu riscul de a-i stingheri. în timp ce urcă etajele, îşi spune: „Mi-am bătut totdeauna joc. de cei care fac vizite ca să fie numiţi membri ai vreunei academii. Azi fac şi eu vizite; şi numai ca să nu pierd ce am cîştigat prin muncă." Nu toată lumea îl primeşte pe Laurent. Cînd lucrul acesta se întîmplă, oamenii la care a venit sînt distraţi, se miră, nu înţeleg prea bine ce anume îl frămîntă pe tînărul acesta, sau sînt foarte hotărîţi să nu se amestece. Cînd coboară din nou în stradă, Laurent se gîn- deşte la insula pustie. A devenit una din temele vieţii lui. „Să plec acolo, departe..."

Jacqueline, câre avea atîta treabă, Jacqueline cu care nu se putea întîlni decît o dată sau de două ori pe săptă- mînă, Jacqueline e liberă acum ca prin minune. în momentele cele mai grele, apare brusc alături de Laurent. îl examinează cu privirea ei serioasă, aşa cum probabil, în barăcile zonei de care se ocupă, examinează bolnavii cărora le duce lapte şi sticle de medicament pentru gargară. îl ia pe Laurent de braţ şi se plimbă amîndoi pe bulevardele pustii; plimbările lor sînt tăcute, fierbinţi, însetate şi le vor lăsa în minte pentru toată viaţa o amintire sfîşietoare. Uneori, Laurent se ridică la suprafaţă după o visare dureroasă. Strînge mînuţa care se sprijină uşor pe braţul lui şi spune cu un lung oftat de spaimă:

— Nu trebuie să nu mă iubeşti. Fiindcă atunci aş ajunge să nu mă mai pot suferi eu însumi.

Fata nu răspunde nimic. Dar privirea ei atentă rămîne pironită pe fruntea lui crispată de grijă. începe să

înţeleagă ce se petrece în inima asta neliniştită şi îndurerată, pe care va trebui, poate, s-o salveze.

CAPITOLUL XIX

DOUĂ SCRISORI. ÎNTREVEDERE SCURTĂ ŞI «MISTERIOASĂ. DOMNUL CIIARTRAIN, CAVALERUL. O SCHIMBARE INTERVINE ÎN SPIRITE. LAURENT NU MAI POATE SĂ CEDEZE. LĂMURIRI ASUPRA UNEI CRIZE DE FURIE. AGONIA UNUI REGIM. ŞTIINŢA NU E PRI VILE GIUL UNEI CLASE. UN BILET CĂTRE JACQUELINE. FURTUNĂ ŞI CONSOLARE. RĂZBOI? PENTRU CE RĂZBOI?

lntr-o dimineaţă, Laurent primi, în clipa cînd pleca de acasă, scrisoarea anunţată de Schleiter, scrisoarea pe care o aştepta cu furie şi cu nelinişte. O recunoscu numaidecît, înainte chiar de a o fi deschis şi o citi din mers. Purta semnătura întortocheată a lui Larminat şi conţinea doar cîteva rînduri, scrise într-un stil de altfel obscur. împrejurarea era probabil excepţională, fiindcă formula fusese, paiv-se, improvizată. Domnul Laurent Pasquier, şef divizionar la Institutul Naţional de Biologie, era informat că, două zile mai tîrziu, trebuia să se prezinte în faţa consiliului de disciplină, pentru a da socoteală de diverse abateri.

Laurent reciti acest text scurt de trei ori la rînd, fără să se grăbească. Ciudat lucru, pe măsură ce-l recitea, simţea că toată agitaţia îl părăseşte. Degetele încetară să-i tremure. O hotărîre aprigă îi adună toate trăsăturile feţei alcătuin- du-i un nou chip. Un fel de zîmbet se aprinse în ochii de un albastru palid, a căror privire amintea cînd de privirea soră-si Cécile, cînd de a domnului Pasquier-tatăl, a domnului Pasquier-africanul.

Cîteva clipe după aceea, chiar in clipa cînd sosi la serviciul lui de la Institut, Laurent primi o scrisoare pneumatică. Era de la domnul Chartrain. *„Vino numaidecît pe la mine,* scria bătrînul profesor. *Am veşti bune pentru dumneata. Nu întîrzia, fiindcă, deşi e poate o prostie, voi pleca mîine din Paris încercînd să-mi petrec concediul."*

Laurent cîntări o clipă în amîndouă mîinile cele două scrisori: cea de la domnul Chartrain şi cea de la Larminat. O clipă, se întrebă dacă, în ciuda tuturor hotărîrilor pe care le luase, n-ar fi fost mai cuminte să se ducă pe la

omul acela admirabil, care, în încercarea aceea dureroasă, nu se lepădase de el. Dar Laurent nu se mai putea împiedica să-şi satisfacă demonul care-l însufleţea. Prin urmare, îşi luă pălăria, străbătu grădinile cu paşi mărunţi şi pătrunse în anticamera biroului directorial. îndată ce-l zări, uşierul îi declară că directorul general nu sosise încă, ceea ce era de altfel adevărat. Laurent răspunse:

— Nu-i nimic. Am să-l aştept.

Peste cîteva clipe, se arătă şi domnul Pierre-Etienne Larminat. îl zări pe Laurent şi-şi stăpîni nu fără greutate un gest de enervare:

— Domnule director, spuse Laurent pe un ton calm şi ceremonios, trebuie să am o foarte scurtă convorbire cu dumneavoastră.

Celălalt căuta o portiţă de scăpare. Nu găsi nimic şi spuse ridicînd din umeri:

— Foarte bine, domnule Pasquier, poftiţi cu mine.

Intră la el în birou, urmat de Laurent, care închise cu grijă uşa dublă în urma lui. Două sau trei minute după aceea, ieşi iar, făcu un semn imperceptibil din cap uşierului, pe care-l cunoştea de multă vreme, apoi ieşi din institut, chemă din poartă un taxi, dădu adresa domnului Chartrain şi începu să fredoneze *Partita* în *do*, de Johann-Sebastian Bach, arie plină de seninătate.

Domnul Chartrain era acasă şi-şi făcea bagajele. îl primi pe Laurent cu multă cordialitate şi-l luă cu el într-un salon, ale cărui mobile venerabile fuseseră ascunse sub husele de pînză groasă.

— Ar fi mai înţelept, murmură bătrînul profesor, dacă aş rămîne aici să aştept evenimentele şi să văd ce va face Germania.

Laurent ciuli urechea. Germania? Aha! Da, domnul Chartrain se gîndea la evenimentele cunoscute sub numele de tensiune internaţională... Laurent se aşeză într-un colţ al canapelei. Mirosul de naftalină se răspîndea în valuri din covoarele strînse sul şi legate cu o sfoară. Obloanele erau trase. Praful stîrnit de forl'oteală dansa într-o rază de soare. Preacumsecadele domn Chartrain se instală într-un fotoliu în faţa lui Laurent.

— Şi acum să vorbim despre dumneata, fiindcă tocmai de aceea te-am chemat. Să ştii că începe să se arate o schimbare în favoarea dumitale. Dastre, Richet şi Lapicque sînt hotărîţi, ca şi mine, sa ceară o anchetă. N-aş vrea să te sperie acest cuvînt...

— Să nu vă închipuiţi, domnule profesor, că ar mai putea să mă sperie ceva.

— Nu e vorba de o anchetă asupra lucrărilor dumitale, ci asupra condiţiilor în care se va face tot posibilul pentru a te sili să-ţi dai demisia. Charles Nicolle, care te cunoaşte, a scris ministrului în favoarea dumitale, exprimîndu-şi aprobarea faţă de tot ce ai publicat. Domnul Roux, Gabriel Bertrand şi alţii spun tuturor celor ce vor să-i asculte că eşti victima unei nedreptăţi, că s-a făcut o infamie şi că aşa ceva nu s-ar fi putut întîmpla într-o instituţie nobilă ca Institutul Pasteur.

— Sînt perfect sigur, domnule, dar...

— Din nefericire, dragul meu, cei mai mulţi dintre cei care ţin la dumneata sînt risipiţi din cauza concediilor, ori sînt cu gîndul aiurea din cauza frămîntărilor politice, şi e foarte natural. Prin urmare, ne-am gîndit că cel mai bun lucru pentru dumneata, e să te prezinţi în faţa consiliului de disciplină. Cel puţin doi participanţi sînt de partea dumitale. Celorlalţi le vom scrie.

— Domnule, spuse Laurent, nu vă pot spune cît de mişcat sînt. Numai că...

— Dragul meu, nu te crispa şi nu te lăsa pradă supărării.

— Da, domnule profesor, dar e prea tîrziu.

— Prea tîrziu? De ce? Nu înţeleg.

— Mi-am dat demisia.

— Cînd?

— Acum un sfert de oră.

— Şi cum ai dat-o? in scris? Cui?

— Am dat-o verbal, domnului director general.

— Domnului Larminat?

— Da, domnului Larminat.

— Domnul Larminat nu mi-e foarte simpatic, dar mai putem aranja lucrurile.

— E imposibil, domnule.

— Şi de ce e imposibil?

Bătrînul îşi freca mîinile cu un aer preocupat. îl privi supărat pe Laurent, care schiţă un zîmbet ceresc şi murmură într-o şoaptă:

— Domnule profesor, i-am spus domnului Larminat că e o canalie.

Domnul Chartrain făcu o mişcare uşoară cu bustul, o mişcare de retragere.

— Ei drace ! spuse el. începe să fie grav.

— Ba chiar ... reluă Laurent.

— Cum? Cum? Mai e ceva? Ce i-ai mai spus?

— Nu i-am mai spus nimic, dar...

— Dar...

— L-am scuipat în faţă.

Profesorul ridică amîndouă mîinile, de parcă ar fi vrut să cheme îngerii în ajutor şi bolborosi:

— Asta e prea mult, mult prea mult! L-ai scuipat în faţă! E un lucru extraordinar, un lucru care nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte. Dumneata, un om atît de calm şi mai ales atît de bine crescut! Drace! Sper că asta e tot.

Laurent se ridicase în picioare, foarte roşu la faţă, dar tot liniştit. Răspunse cu voce joasă, dar cumplită:

— Aş fi vrut să-l strîng de gît. N-am făcut-o totuşi, pentru că gîndul de a pune mîna pe el m-a scîrbit pur şi simplu.

— Taci! Taci, bietul meu prieten ! Ţi-ai pierdut minţile. Uite, mă cheamă cineva. Tot pentru bagaj. Nu spune nimănui nimic din ce mi-ai povestit. S-ar crede că ai înnebunit, bietul meu Pasquier, cînd de fapt, eşti doar înfuriat. Mai vorbim noi despre asta peste două-trei luni. Pînă atunci, spiritele se vor calma. Afară doar dacă evenimentele nu vor da totul peste cap. Căci, ştii şi dumneata, situaţia e proastă. Ei, la revedere, Pasquier. Şi linişteşte-te! Linişteşte-te!

în timp ce cobora scara, Laurent începu iar să zîmbească: „Să mă liniştesc? gîndi el. Dar de ce? Niciodată n-am fost mai liniştit."

îndată ce ajunse pe trotuar, zări un chioşc pavoazat cu ziare. în dimineaţa aceea nu avusese încă vreme, pe bună dreptate, să răsfoiască ziarele. îşi aruncă în treacăt ochii pe cele expuse, apoi se opri deodată. *Le Courrier Populaire* avea o manşetă largă, pe care se putea citi: *Discursul lui Hyacinthe Bellec. Agonia unui regim.*

Laurent avu impresia că în acest articol se făcea aluzie şi la el, că Bellec, care tăcuse multă vreme, se urnise şi el din loc. Cumpără ziarul şi se aşează să-l citească pe o bancă de pe bulevard.Ghicise. După ce examina pe larg politica europeană, liderul socialist făcea un tablou al Franţei -burgheze şi stabilea un detaliat epilog al procesului doamnei Caillaux, apoi ajungea la ceea ce se numea de la o vreme în ziarul său: „Trădarea intelectualilor". în concluzie, stăruia asupra cazului acelui tînăr savant, care, cuprins de o ambiţie dementă şi poate criminală, părea să uite că ştiinţa nu e privilegiul unei clase, ci patrimoniul maselor.

Laurent împături ziarul şi-l vîrî în buzunar. Stropi de sudoare îi alunecau de-a lungul nasului. Fără voie, îi urmărea cu privirea uitîndu-se cruciş. Se ridică în picioare, îşi frînse mîinile încurcat şi spuse cu glas tare: „Nu-mi mai rămîne decît să mă duc acasă".

în clipa aceea se afla pe Bulevard Saint-Germain. Alegînd ulicioarele întunecoase şi ţinîndu-şi în mînă pălăria cu care-şi făcea vînt, porni iar în sus, spre vîrful colinei Sainte-Geneviève. Apoi urcă scara casei lui şi intră în camera liniştită. Atunci Laurent puse mîna pe o hîrtie, muie în călimară peniţa fără să şovăie, şi cu multă hotărîre, se reculese o clipă şi începu să scrie:

„Dragă Jacqueline, Jacqueline scumpă, prietena mea, dragostea mea, mi-ai spus într-o seară, spre sfîrşitul primăverii, că aveai multă admiraţie pentru tatăl dumitale şi că nu ţi-ar trece niciodată prin minte să-i critici sentinţele. Tatăl dumitale a luat atitudine publică faţă de mine, ba chiar m-a osîndit ca mulţi alţii, fără drept de apel.

Scumpă Line, azi-dimineaţa mi-am dat demisia: nu mai sînt şef de serviciu la Institutul de Biologie. Cariera mea e zdrobită. Munca pe care o iubeam îmi va deveni imposibilă. Sînt un om foarte sărac. Aproape că nu mai am prieteni. Am nenumăraţi duşmani. Şi nu înţeleg încă prea bine cauzele nenorocirii mele.

Ţi-am cerut de douăzeci de ori pînă acum să-ţi uneşti viaţa cu a mea. Pînă mai ieri îmi spuneam că mă vei înţelege (vei accepta) totuşi, fiindcă, după cum mi-ai afirmat chiar dumneata, nu-ţi sînt antipatic. Dar azi, scumpă Line, nu-ţi mai pot oferi decît o inimă foarte

nenorocită şi un nume greu de purtat. Meriţi mult mai mult decît atît, prea iubita mea Jacqueline..."

Laurent lăsă tocul pe masă şi se cufundă într-o adîncă visare.

Dimineaţa era pe sfîrşite şi toate orologiile de pe colină începură să bată ora douăsprezece, cînd visătorul auzi paşi pe scară, apoi uşa de la intrare scîrţîi uşor, de parcă cineva şi-ar fi sprijinit umărul de ea. Pe urmă se făcu o tăcere mare.

în vîrful picioarelor, cu inima strînsă de o spaimă admirabilă, Laurent se apropie de vestiarul foarte mic, în care dădeau camera şi cabinetul lui de lucru. Toată casa era cufundată într-o pace adîncă. Şi deodată, Laurent avu siguranţa că, dincolo de uşă, auzea riuo suflare, ci un zgomot surd şi ritmat, care era bătaia unei inimi.

Apăsă încet, încet, clanţa uşii.

Jacqueline era în picioare, cam palidă în umbra scării, îndată după aceea intră. îşi scoase mănuşile cu gesturi stîngace, sacadate, îşi scoase şi pălăria mare de pai auriu, care îi acoperea jumătate de obraz. Coborî ochii şi vorbi repede cu buzele tremurînde:

— Dacă vrei să te însori cu mine, vreau, vreau şi eu! Ba chiar îţi cer s-o faci.Te caut pretutindeni de azi-dimineaţă ca să-ţi spun că vreau.

Laurent apucă fata în braţe, cu violenţă. Şi furtuna, pe care, printr-un efort de voinţă, o stăpînea de luni de zile în adîncul pieptului, se dezlănţui deodată, cu sughiţuri mari şi copilăreşti de plîns, cu zguduiri teribile, cu gemete nesfîrşite, care-isfîşiau gîtlejul. Plîngeaşi spunea: „Iartă-mă! Iartă-mă ! Trebuie să plîng! Trebuie să ţip ! Trebuie să iasă totul din mine, să mă uşureze. Pe urmă, pe urmă totul are să meargă ;bine. Nu, nu, asta nu e durere. Niciodată n-am fost mai fericit şi mai puternic". Şi în timp ce Jacqueline îi răcorea faţa cu o batistă umedă, Laurent spuse:

— Line scumpă, tocmai îţi scriam, îţi explicam tot ce mi se întîmplă...

Fata scutură din cap şi zîmbi:

— Nu-mi explica nimic. Ştiu totul.

Apoi chipul ei îşi reluă o expresie serioasă şi Jacqueline adăugă:

— Va trebui doar să ne grăbim, da, să ne grăbim cu căsătoria.

— Să ne grăbim? Bineînţeles. Dar de ce?

' Jacqueline spuse cu gravitate:
— Pentru că vom avea cu siguranţă război.

Laurent ridică ochii cu un aer speriat.

— Vom avea război? Ce război? Aha! Da, şi eu cred, mi se pare că se vorbeşte despre război. De ce să avem război?

Jacqueline îngenunche în faţa lui, îşi scoase un pieptene din coc şi începu să-l pieplene cuminte, cu răbdare, de parc-ar fi fost un copil care a avut o supărare sau care s-a înfuriat.

CAPITOLUL XX

SCRISOAREA A PATRA ŞI ULTJMA CĂTRE .IUSTIN WE1LL. LA U RE NT A PIERDUT .Şl A CÎŞTIGAT TU-TUI-. EVENIMENTE MARI ŞI MICI. CU VIITORUL ÎN FATĂ. O TELEGRAMĂ DELA DOMNUL I1ERMEREL. FELICITĂRILE PROFESORULUI ROHNER.LAURENT RENUNŢĂ LA EXERCIŢIILE LECŢIEI A PATRA. PERICOLUL ODIHNEI. CE PĂRERE ARE LAURENT DESPRE OAMENII POLITICI. DOMNUL DESBARRES SAU PRUDENŢA LEULUI. LĂMURIRI SUMARE ASUPRA FIRII LUI VUILLAUAIE. ADVERSARI FABULOŞI. ÎN LUPTĂ CU FANTOMELE. CÍCILE ŞI CELE DOUĂSPREZECE MII DE FRANCI. E CU NEPUTINŢA SA TE GÎNDEŞTI LA ACEST RĂZBOI.

Dragul, vechiul meu prieten, nu mai am veşti de la tine de aproape o săptămînă. Nu mi-ai răspuns la biletul în care îţi spuneam, prea pe scurt, e drept, că pierdusem totul dar că, în acelaşi timp, cîştigasem totul fiindcă mă însor. Şi sper într-adevăr să mă însor peste cîteva zile, dacă nemţii binevoiesc totuşi să-mi dea un răgaz.

Eşti tot la Nantes? Scrisoarea mea are să te prindă acolo? Trebuie totuşi să-ţi scriu, dacă n-ar fi decît ca să-mi descarc sufletul faţă de un adevărat prieten. Trebuie să-ţi vorbesc şi de data asta despre mine şi mi-e tare ruşine. Aci trăim în aşteptare şi în exasperare. Nu există nici legătură, nici asemănare între primejdia în care se află Europa şi foarte neînsemnata mea catastrofă personală. Totuşi, în mintea mea, toate evenimentele, mari şi mici, se învălmăşesc şi se întrepătrund. Toate plăgile mă ard în acelaşi timp. Ar trebui să fiu în culmea disperării, căci mi s-a făcut foarte mult rău, mi s-a făcut, pare-se, tot răul ce mi se putea face.

Acum opt zile, nu mă gîndeam decît să mor, să părăsesc lumea asta oribilă. Azi vreau să trăiesc, vreau să-mi reîncep viaţa. Sînt plin de proiecte, de hotărîri şi de planuri. Şi asta — mă înţelegi? — în clipa în care obligaţii mari îmi vor cere sau poate chiar îmi vor răpi viaţa asta, pe care aş vrea s-o iubesc încă. Jacqueline se află în aceeaşi dispoziţie de spirit.

Viitorul e foarte nesigur, foarte întunecat, dar noi nu vorbim decît de viitor.

Iarna trecută, Schleiter mi-a spus într-o zi cu vocea lui de mare doliu: „Treizeci şi trei de ani! Grăbeşte-te, dragul meu ! Ai să vezi! îndată se sfîrşeşte totul". Ei bine, Schleiter se înşală. Treizeci şi trei de ani! Nimic nu s-a sfîrşit, fiindcă iată-mă nevoit să iau totul de la început.

Jacqueline a stat de vorbă cu cetăţeanul Bellec. Se pare că nătăfleţul bătrîn a căzut din cer. Nu înţelesese şi nu ghicise nimic, ceea ce e oarecum din vina noastră. Pe scurt, a declarat că în primul rînd e un partizan al libertăţii totale. Nu vom fi nevoiţi să redactăm somaţia respectuoasă. Din nefericire, dacă Franţa ar mobiliza, cum se teme, pare-se toată lumea, aş pleca chiar a doua zi. Asta nu va favoriza căsătoria. Nu-i nimic ! Tot am să mă însor. Dacă nu la Paris, poate la Remiremont, unde trebuie să plec mai întîi, sau poate la sfîrşitul războiului, care nu poate să dureze multă vreme. Şi apoi, încă nu e sigur că va fi război. Multă lume nu crede în izbucnirea lui, cum e, de pildă, cazul lui Rohner, despre care îţi voi vorbi numaidecît. După cum vezi, trăiesc într-o

incertitudine totală. Totuşi, sînt fericit, nebuneşte, furios de fericit.

închipuie-ţi că am primit o telegramă de la domnul llermerel, dragul, bunul meu patron, care se află în Indochina. A citit ziarele franţuzeşti cu o întîrziere colosală şi îmi scrie: „*Articolul dumitale c admirabil. Sînt alături de dumneata din toată inima*". Bietul Hermere] ! îţi aduci aminte că el a intervenit ca să fiu decorat în anul Deşertului de la Bievres, pentru că experimentasem pe pielea mea noul lui vaccin. Mă gîndesc că, în definitiv, în ciuda campaniei de presă, nu mi se va retrage această nenorocită decoraţie. Domnii din Consiliul Ordinului au alte griji acuma.

în ziarele de mîna a doua, s-a spus că l-am pălmuit pe

Larminat, ba chiar că l-am bătut. E o mare exagerare.

12*

E foarte adevărat că, în toiul furiei, am vrut să-l bat sau, mai precis, să-l strîng de gît. Dar gîndul de a-i atipge pielea, de a-i atinge pielea cu mîinile^ mi-a inspirat — din fericire — o groază salutară, un fel de scîrbă sfîntă.

M-am dus la domnul Rohner ca să-i înmînez nişte materiale pentru *Journal de Biologie.* M-am dus la el cu dinţii încleştaţi, gata să muşc. M-a primit straşnic. Venisem să mă răfuiesc cu el, fiindcă aveam chef de răfuială, pentru că eram cald încă, fierbinte. Domnul Nicolas Rohner m-a dezarmat de la început. Mi-a spus rîzînd uşor, uscat: „Te felicit pentru Larminat!" Extraordinar e că scena mea cu Larminat s-a petrecut în cel mai mare secret; nu i-am vorbit despre asta decît lui Chartrain, care a plecat aproape imediat după aceea din Paris; mi se pare că Larminat are nenumărate motive să n-o divulge. Ei bine! La Paris, toată lumea ştie că, săptămîna trecută, între mine şi Larminat a fost scandal. Şi, după cum ţi-am mai spus, imaginaţia oamenilor lucrează. Mi se atribuie mai mult decît am făcut.

Prin urmare, Rohner m-a felicitat. M-am muiat imediat. Nu-mi place caracterul domnului Rohner, dar îi admir inteligenţa. Am renunţat numaidecît la ceea ce profesorul Guil- laume de Nesles intitula nu de mult „exerciţiile lecţiei a IV-a", adică scena scandalului.

în timp ce-mi luam rămas bun, domnul Rohner a făcut aluzie la ceea ce el numeşte „problema mea". Mi-a spus:

— Ai reputaţia de a fi un caracter imposibil. Vom încerca să aranjăm totul în noiembrie, îndată după începerea cursurilor.

Am murmurat:

— Dar dacă izbucneşte războiul...

A răspuns cu răceală:

— Ah! războiul le-ar aranja pe toate, problemele dumitale ca şi celelalte.

Nu crede în izbucnirea războiului. Afirmă: „Germanii nu sînt chiar aşa de proşti". I-a admirat totdeauna pe germani. Mi-a mai spus cu vocea sa uscată:

— încearcă să te odihneşti.

Nu ! Nu vreau să mă odihnesc. Am hotărît să nu mă mai odihnesc niciodată, fiindcă pe urmă e prea greu să te urneşti iar din loc. Lucrurile mari se fac numai cu elan şi cu entuziasm. Dacă războiul izbucneşte şi dacă, prin cine

ştie ce noroc, nu mă ucide, vreau să muncesc, să muncesc, să fac lucruri mari şi să le duc la bun sfîrşit pînă la singura odihnă posibilă: *„Dona eis requiem aeternam".*

Rohner mi-a spus fără să zîmbească: „Te-ai dus pe la oamenii politici?" Auzi ce idee! Nu, nu m-am dus pe la oamenii politici şi nici n-am să mă duc, chiar dacă nu avem război. Gînd mă uit cum lucrează medicii, chirurgii, maeştrii mei şi chiar acest teribil domn Nicolas Rohner, am adesea impresia că studiez oameni plini de sentimentul răspunderii, oameni demni de uriaşele lor obligaţii. Dar ori de cîte ori mi-a fost dat să am relaţii cu oameni politici, cu oameni de la conducere, am dat peste nişte fiinţe nehotărîte, cam şterse, cam ignorante, care se jucau de-a conducerea şi se distrau grozav. între chirurgul care, făcînd apel la toate facultăţile sale, taie direct în carne vie, şi între parlamentarul elocvent care pledează pentru programul său, există foarte puţine raporturi. Prin urmare, nu m-am dus pe la oamenii politici şi cred că în clipa de faţă, au griji destul de mari ca să nu simtă nici o dorinţă să se intereseze de mine.

Ţi-am vorbit şi de data asta cu mult respect despre maeştrii mei. Asta nu înseamnă totuşi că sînt cu toţii la fel de respectabili. Ţi-am spus cîte ceva despre domnul Desbarres, colosul cu cap de leu, cel care n-a făcut nimic pentru mine fiindcă aşteaptă rozeta Legiunii de Onoare, rozetă pe care, aşa cum merg lucrurile, n-o va căpăta. I-am făcut o nouă vizită domnului Desbarres înainte de scena cu Lar- minat. Mă aflam în cel mai acut moment de depresiune. Domnul Desbarres m-a primit în cabinetul lui de lucru. Tot ca un leu arăta, dar ca un leu cu botniţă. Vorbea arun- cînd priviri piezişe, de parc-ar fi vrut să fie sigur că nu-] aude nimeni. Mi-a spus: „Trebuie să ai răbdare ! Izolează-te. Lucrează în tăcere. Omul are viaţa lungă. Există totdeauna anumite momente grele prin care trebuie să trecem, pe urmă viaţa se înseninează iar..."

în timp ce-mi spunea prostiile astea, am auzit un zgomot în salonul de alături. Domnul Desbarres a început să se agite încurcat. A coborît vocea şi a spus: „Trebuie să pri- mese o delegaţie. înţelegi: e o delegaţie de colegi". S-

a ridicat în picioare, m-a luat de umeri cu o familiaritate prefăcuta şi m-a scos pe altă uşă decît a salonului. Cunosc oarecum apartamentul, care e vechi şi prost alcătuit. Am înţeles deodată că domnul Desbarres nu voia să trec prin salonul în care-l aşteptau colegii săi şi că încerca să mă ducă spre scara de serviciu. Atunci m-am oprit, l-am privit drept in faţă şi i-am spus: „înţeleg! Nu, domnule! Nu, domnule!" M-am întors şi am trecut prin salonul unde se găseau cel puţin zece oameni, dintre care cei mai mulţi nu-mi erau necunos- cuţi. Am trecut prin cameră cu capul gol, fără să spun nimic. Cred că domnul Desbarres era foarte supărat că prietenii săi îl văd primind un lepros. Sînt sigur că domnul Desbarres va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii duşmanul meu.

Dacă aş mai avea o urmă de îndoială, Roch ar avea grijă să mi-o înlăture. Roch ştie totul. Cunoaşte gîndurile oamenilor înainte chiar ca ele să se nască. După cum ştii, m-am mutat. Asta înseamnă că, zilele trecute, m-am dus la Institut să-mi iau obiectele personale. Nu-ţi pot spune cu cîtă strîngere de inimă am privit pentru ultima oară ceea ce consideram regatul meu. Amstrîns mîinile colaboratorilor mei, care păreau copleşiţi.

Roch m-a însoţit în această expediţie. Ba chiar mi-a ajutat după aceea să urc pînă la camera mea de la al cincilea etaj hîrtiile şi cărţile. N-a tăcut o clipă. Mi-a spus fără să facă mult caz, în treacăt şi vorbind în aluzii, că dacă ziariştii au pomenit în articolele lor dezgustătoare despre moartea lui Senac şi dacă au făcut anumite insinuări, faptul se explică prin indiscreţia lui Vuillaume. Mi-am amintit că Vuillaume şi Roch veniseră cu mine în ziua în care — e mult de atunci — m-am dus la identificarea corpului bietului Senac. Se poate într-adevăr ca o simplă indiscreţie... Roch e un băiat pe care eu îl înţeleg foarte puţin. Are oarecare valoare, ba chiar ultimele lui lucrări sînt absolut remarcabile. Nu m-a părăsit nici în cea mai cumplită perioadă de disperare şi nu ascundea acest lucru. Alaltăieri mi-a spus: „Fii foarte sigur că dacă mi s-ar oferi postul tău, uite! nu l-aş primi". Reflectam încă asupra acestei fraze destul de misterioase, cînd am primit — asta s-a întîmplat ieri

seara — o scrisoare pneumatică de la Vuillaume. Am citit-o cu oarecare stînjeneală. Ştii, ţi-am spus cred, că fusesem numit prin concurs, cu prilejul primei recrutări a personalului pentru Institutul Naţional. De atunci, a intervenit un decret care îngăduie directorului să-şi desemneze la alegere şefii de servicii. Nu vreau să copiez scrisoarea lui Vuillaume, mi-ar fi cam neplăcut. Află doar că-mi dă a înţelege, vizibil încurcat, că se vorbeşte despre el în legătură cu ocuparea funcţiei mele la Institut, că zvonul acesta va ajunge pînă la urină la urechile mele, că lucrul nu s-a făcut încă, dar că, dacă întîmplător s-ar face, n-ar accepta acest post decît cu intenţia de a rni-l restitui mai tîrziu, afară doar, de altfel, dacă războiul etc., etc... Toate acestea amestecate cu formule de prietenie care mi-au umplut inima de mîhnire.

Dar hai! să nu mai vorbim despre Vuillaume, s-ar putea să fiu nedrept faţă de el. E evident că nedrept am fost adesea şi cu bietul Roch. Nu mă pot îndoi de prietenia lui, dar n-o prea înţeleg. Cînd vrea să-mi facă un serviciu, mă sîcîie şi mă necăjeşte. Totuşi, au fost zile în care mă uitam în jurul meu căutînd pe cineva de care să mă agăţ şi-l găseam numai pe el, pe el singur. Despre tine nu vorbesc, fratele meu mult prea nantez.

Eugène Roch îmi face acum vizitele lui de pisălog în Rue Gay-Lussac, adică acasă. Ieri a strigat clătinînd din cap:

— Să ştii că în toată povestea asta îngrozitoare, francmasonii sint la mijloc...

Îmi venea aproape să rîd.

Zilele trecute m-am întîlnit cu un coleg care mi-a spus, ah! foarte în treacăt — iartă-mă, dragă Justin, ai să sări în sus — că treburile de acest fel sînt uneltite de evrei. Nici măcar nu i-am răspuns. In Franţa sîntem obişnuiţi să aruncăm vina pentru toate necazurile noastre în seama francmasonilor, a evreilor sau a iezuiţilor, potrivit cu poziţia politică a fiecăruia dintre noi. Ar fi comic dacă n-ar fi jalnic.în ultima Vreme, in nopţile mele fără somn, am făcut diferite reflecţii. Nu împotriva lui Birault, nici împotriva lui Larminat, nici împotriva francmasonilor, niôi împotriva cutărui sau cutărui grup am luptat aşa, cu stîngăcie, orbeşte, ci împotriva laşităţii şi a prostiei oamenilor, împotriva unor mari fantome insesizabile.

Nu vreau să termin această scrisoare fără să-ţi spun că noi, adică clanul, bietul clan Pasquier atît de divizat şi de amărît, sîntem foarte neliniştiţi în legătură cu tata, de la care n-am mai primit ştiri de vreo două săptămîni. Mama nu mai mănîncă şi se prăbuşeşte treptat într-o tăcere ucigătoare. îţi aminteşti desigur că, la începutul faimosului său roman, tata povestea istoria unui oarecare Poutillard, surprins într-un exil ridicol de războiul de la 1870. Dacă războiul izbucneşte mîine, ce se va întîmpla cu acest tată imposibil, pe care-l iubim îucă destul ca să suferim din cauza lui?

Cécile, cu care mă văd aproape în fiecare zi de cînd mi-am dat demisia, mi-a făcut în sfîrşit o mărturisire. Cele douăsprezece mii de franci ai lui Joseph, banii cu care tata a pornit peste mări şi peste ţări, aceste douăsprezece mii de franci nu erau ale lui Joseph. Cécile le dăduse lui Joseph, care o pisează mereu să facă ceea ce el numeşte „investiţii". Prin urmare, acum cîteva luni, Joseph a întrebat-o pe Cécile dacă e de acord să investească aceşti bani într-o afacere a tatii. Cécile a acceptat şi urmarea o ştii. De atunci, Cécile e disperată la gîndul că a contribuit cu ceva la nebunia unui personaj trăsnit al cărui fiu veşnic uimit sînt. în ce-l priveşte pe Joseph, crede că dacă tata n-ar fi şters-o, el, Joseph ar fi izbutit în cele din urmă să pună mîna într-un fel sau altul pe cele douăsprezece mii de franci de la Cécile şi e ferm convins că s-a lăsat totuşi dus de nas de tata.

Ce să-ţi mai spun, dragul meu? Suzanne vrea să se angajeze infirmieră... Şi-a procurat de pe acum uniforma. Dar nu ! E cu neputinţă să ne gîndim la acest război. Sînt

convins că nu va izbucni. încearcă să vii la Paris ca să-mi spui ce părere ai despre această înfricoşătoare conjunctură.

Te sărut din toată inima

Al tău L a u r e n t

25 iulie 1914

C A P I T O L U L XXI

0 LĂDIŢĂ UE OFIŢER. RĂMAS BUN LUCRURILOR CUNOSCUTE. DRAGOSTEA ŞI PRIETENIA. CALMUL ŞI MÎHNIREA PARISULUI. JUSTIN WEILL DOREŞTE O PATRIE. ANTICIPĂRI IDEOLOGICE. DOCTORUL E NEMURITOR. DOAMNA PASQUIER TREBUIE SĂ-ŞI RECAPETE CURAJUL. FEREŞTE-TE DE MÎNIE! OAMENII CÎNTĂ PE STRADĂ. LACRIMI CE SE ROS-TOGOLESC PE O ROCIIIE NEAGRĂ.

Fiindcă lădiţa era aproape goală, Laurent o ridică fără greutate şi spuse:

— Dacă Justin întîrzie, am s-o duc singur pînă jos.

Era un cufăraş negru, cu margini de tablă, pe care fusese
zugrăvit un steguleţ tricolor şi numele proprietarului: *Laurent Pasquier, medic militar adjunct, clasa a doua.*

— Restul rufelor le iau îndată de la mama. A vrut să le cîrpească şi să le verifice cu mîna ei, ca pe vremuri.

Laurent închise capacul lădiţei şi se aşează deasupra, cu un aer preocupat. Apoi ridică ochii şi începu să privească toate lucrurile din jurul lui: cărţile, etajerele, pianul pe care cîntase Cécile în copilărie şi care, ori de cîte ori cineva lovea cu piciorul o anumită porţiune din parchet, scotea o vibraţie tînguitoare, tabloul lui Brénugat, pictat pe vremuri la Bièvres şi care reprezenta o grădină de legume plină de maci în floare, sobiţa cu petrol, care iarna sforăia ca o orgă, în nopţile cînd Laurent lucra.

— La ce te gîndeşti? spuse Jacqueline.

— îmi iau rămas bun.

— Ba nu ! Nu ! Ai să te întorci ! Sînt convinsă. Eu ţi-o spun.

— Poate că am să mă întorc. Totuşi, îmi iau rămas bun de la toţi martorii vieţii pe care am trăit-o fără dumneata. îmi iau rămas bun fără părere de rău ; şi totuşi mi se rupe

inima. Da, mi se rupe inima să-mi iau rămas bun, chiar şi de la suferinţă.

— Cei doi tineri se priviră multă vreme în tăcere, apoi Laurent murmură deodată:Sînt calm şi tare, sînt foarte demn de dumneata, dragă Line, cel puţin aşa mi se pare. Poftim, ia cheia apartamentului. Dumitale am să-ţi scriu dacă voi avea nevoie de o carte sau de altceva.

Line luă cheia cu gravitate şi spuse:

— La ce oră ai tren?

— Trebuie să mă prezint la gară pe la ora trei, poate că voi găsi un tren. Ah ! mi se pare că-l aud pe Justin.

Justin bătu în uşă cu un pumn grăbit şi nervos. Intră în cameră dintr-un salt. Nu părea copleşit de situaţie, ci vehement şi vorbăreţ. De la Nantes la Paris tăcuse treizeci de ore într-un tren supraaglomerat. Sosit chiar în dimineaţa aceea, lăsase în grabă un bilet în rue Gay-Lussac anunţîn- du-l pe Laurent că trece din nou pe la douăsprezece.

Cei doi prieteni se sărutară, Justin se dădu cu un pas înapoi, îşi privi prietenul, îi examină jambierele de piele, pantalonii roşii şi dolmanul cu nasturi aurii, apoi întrebă:

— Cînd pleci?

— După-masă, pe la trei.

— Bine. Am să te duc la gară. Ah! Ah!

Se opri deodată cu gura căscată, zărind-o pe Jacqueline. Făcu un pas înapoi, o salută cu o graţie juvenilă şi cam teatrală, apoi spuse:

— îmi veţi permite, doamnă, să-mi însoţesc prietenul?

— Nu, nu, şopti Laurent, Jacqueline nu e încă soţia mea. Am început formalităţile, dar războiul ne-a luat-o înainte.

— Nu face nimic, spuse fata, într-o zi voi fi totuşi soţia lui. Vă rog să ne însoţiţi, domnule Weill, fiindcă acum trebuie să plecăm.

— Ajută-mi să-mi cobor lădiţa, spuse Laurent. O s-o luăm de mînere. Aşteaptă să-mi prind deasupra pelerina, sabia şi mai ce încă? Ah! să nu uit centironul şi brasarda. Nici sacoşa. Sper că vom găsi o trăsură. Mergem toţi trei la părinţi să luăm masa.

— Ce ştiri ai de la taică-tău?

— S-a întors ieri.

— L-ai văzut?

— Cum să-l fi văzut? îmi făceam pregătirile de plecare. Joseph a plecat azi-dimineaţă. Eu nici măcar nu ştiam că e ofiţer de intendenţă. Are grad de căpitan şi o uniformă superbă. Trebuie să se ducă la Belfort sau în regiunea Bel- fort, mă rog, cam pe acolo.

— Şi Ferdinand?

— E în serviciul auxiliar din cauza miopiei. Cred că e imobilizat la periferia Parisului. Să lăsăm lădiţa pe trotuar, mă duc să caut o maşină. Totdeauna trec maşini înspre jrue Saint-Jacques, chiar în zilele astea de agitaţie.

— E extraordinar ce calm poate să fie Parisul, murmură Just in.

— Ah! depinde de cartiere. în cartierele populare au 'fost jefuite cîteva magazine. Dar in general, e linişte. Franţa e tristă, mirată, hotărîtă. Ah! Uite o trăsură cu un ■cal. O să încăpem foarte bine toţi trei şi bagajul. Line şi cu tine să vă aşezaţi pe bancheta din fund, eu am să şed pe istrapontin. Trebuie să vă privesc pe îndelete pe amîndoi: ■dragostea mea şi prietenul meu! Nu discuta, Justin,ştii prea bine că ţi-am dat un ordin.

Se instalară în trăsură şi Justin spuse numaidecît:

— Mîine mă angajez pentru toată durata războiului. Pe vremuri fusesem scutit de armată, nu ştiu din ce cauză. Aşa că am să mă angajez.

Şi adăugă brusc, cu un aer întunecat şi provocător:

— Ştii, pe la dxmăzeci de ani am fost sionist. Era după afacerea Dreyfus şi aveam multe motive. Suferisem destul, noi evreii. Dar acum s-a sfîrşit, s-a sfîrşit de mult. Ceea ce îmi trebuie acum, e să plătesc, să plătesc chiar foarte scump dreptul de a avea o patrie. Ca să fii internaţionalist, trebuie mai întîi să ai o patrie.

îşi scoase pălăria. Părul lui roşu flutura în vint. în ciuda anilor, în ciuda îngroşării trăsăturilor feţei lui, în ciuda celor două sau trei riduri adînci care îi brăzdau fruntea, Justin îşi recăpătase brusc graţia cam grandilocventă care-i plăcuse atît de mult lui Laurent pe vremuri, în timpul copilăriei lor. Şi Justin începu să zîmbească:

— Scuzaţi-mă, scuzaţi-mă, spuse el. Scuzaţi-mă domnişoară doamnă. Vorbesc mereu despre mine. Vă stric despărţirea.

_ Ba nu, de loc, spuse Jacqueline. N-avem nevoie să ne vorbim. Vedeţi doar că mă ţine de mînă.

în clipa aceea, trăsura trecu pe sub podurile din avenue du Mâine. Se auzeau trecînd trenurile încărcate de oameni care strigau. Justin afirmă:

— Ţi-am spus de mult că războiul e inevitabil.

— Nu-i adevărat, protestă Laurent, nu ini-ai spus niciodată aşa ceva.

— Ti-am spus-o de douăzeci de ori, dar nu m-ai auzit. Tu eşti un obsedat, Laurent, nu te gîndeşti decît la treburile tale.

Cei doi tineri schimbară citeva ghionturi prieteneşti, apoi Justin reluă, cu un aer energic:

— Războiul acesta va fi cumplit. Azi-dimineaţă m-am întîlnit cu moş Lavisse, care mi-a fost profesor. Mi-a mai spus că va fi un război lung. Cînd se va sl'îrşi, va începe domnia ordinii şi a dreptăţii.

— Eu nu ştiu, şopti Laurent. Am impresia că visezi. Eu am făcut o experienţă care m-a dezamăgit. Oamenii vor dori totdeauna să se distrugă şi să se sfîşie între ei.

Justin clătină din cap cu încăpăţînare:

— Micul meu Laurent, spuse el, habar n-ai de sociologie. Eşti un savant de laborator şi nu cunoşti nimic despre viaţa popoarelor. în această trăsură incomodă, îţi anunţ solemn domnia ordinei socialiste. Şi eu ştiu ce spun. Eu sînt un tehnician. Tu eşti un tip grozav în multe privinţe, dar eşti foarte influenţabil. Toate judecăţile tale sînt falsificate de păţaniile tale personale.

— Ah! asta e prea de tot, exclamă Laurent scandalizat. Asta aş spune eu despre tine dacă m-ai lăsa să vorbesc. Aha ! Am sosit. Trebuie să coborîm.

— Vedeţi, domnişoară doamnă, spuse Justin sărind pe trotuar, aşa stau lucrurile între noi de mai bine de douăzeci de ani. Obişnuiţi-vă să vă cunoaşteţi soţul.

— Line, murmură Laurent intrînd în casă, pe mama ai mai văzut-o. Pe tata nu-l cunoşti. Te rog să fii îngăduitoare. Ah! Avem atît de puţină vreme! E aproape unu.

Uşa le-o deschise doctorul în persoană. Purta un costum în carouri foarte mici, gri-deschis şi o cravată de un verde strălucitor, un verde de libelulă. Părul lui buclat şi arămiu, care nu izbutea să albească, fîlfîia într-un curent de aer cald. Ca să nu fie în dezacord cu moda, îşi mai tăiase din frumoasele lui mustăţi galice, dar conform unui vechi obicei, continua să le caute la locul obişnuit cu un gest mîngîietor. începu numaidecît să strige:

— Lucie! Lucie! a venit Laurent, cu viitoarea noastră noră, dacă nu mă înşel. Laurent în uniformă! Iată-l şi pe Justin Weill. Să vă sărut, copii!

Era foarte vesel, foarte la largul lui, elegant şi spiritual. Plecarea copiilor, războiul, răsturnarea unei lumi constituiau în ochii lui episoadele succesive ale unei comedii strălucite şi el era protagonistul ei neobosit şi nemuritor, da, folosea chiar cuvîntul nemuritor. îl sărută pe Laurent, apoi pe Justin, apoi o sărută pe Jacqueline şi strigă:

— Grăbeşte-te, Lucie ! Veniţi, domnişoară Bellec, veniţi la lumină să vă privim şi, pe cuvîntul meu ! să vă admirăm. Vino şi tu, micul meu Justin!

Sufrageria dădea pe bulevard. Masa era pusă. Doamna Pasquier apăru purtînd veşnica ei rochie neagră cu gulerul de dantelă albă. Pe chipul ei răvăşit se citeau pe rîndoboseala, durerea, teama, buimăceala, uşurarea, speranţa şi din nou spaima. Timp de mai bine de patruzeci de ani, îl suportase pe omul acesta ciudat cu toate fanteziile, cu toate accesele lui de furie, îi suportase capriciile, fuga şi acum întoarcerea. Născuse şapte copii, trăise anii războiului şi ai Comunei, lucrase zi şi noapte, socotise gologanii şi centimele, aşteptase de mii de ori seara întoarcerea unora şi altora, a copiilor şi a soţului, îi îngrijise pe bolnavi, îi consolase pe cei din olanul ei care sufereau şi gemeau. Şi acum, războiul avea să treacă din nou peste lume şi bărbatul, pe care-l crezuse pierdut, se întorsese totuşi acasă; dar copiii plecau spre primejdie şi ea nu murise de durere, simţea că are încă rezerve de curaj şi-şi dădea prea bine seama că trebuia să ia totul de la început. Punea pe masa de familie farfuriile, dădea

unuia paharul favorit, altuia farfuria cu iniţiale, care-i era dragă. Da, da, începea războiul, dar doamna Pasquier izbutise totuşi să găsească la cofetărie prăjitura cu migdale, care odată, pe vremuri, îi plăcuse lui Laurent.

— Luaţi loc, spuse doctorul. Ştiţi? Mă angajez şi eu în armată.

Justin izbucni în rîs:

— Cum aşa? spuse el, şi dumneavoastră?

— Da, copii, şi eu. Nemţii şi cu mine ne cunoaştem de mult. Am fost şi eu soldat în garda naţională mobilă din 70. Am făcut campania de la Buzenval şi Champigny. Prin urmare am hotărît, cer să fiu mobilizat.

— Ram! Ram! spuse doamna Pasquier, nu spune prostii, gîndeşte-te mai bine la Laurent care pleacă nu ştiu unde, bietul copil.

Doctorul luă un aer grav.

— Ieri-seară m-am văzut cu Joseph. Mi-a povestit despre ultimile tale păţanii, Laurent. De altfel, am citit ziarele. Joseph mi-a spus, ceea ce n-am găsit în presă, că l-ai scuipat în faţă, doamne iartă-mă! pe domnul acela, cum îi spune? Minat, Minard, Louminard... Dragul meu, e o nebunie!Eu n-am făcut niciodată aşa ceva şi doar ştiu, băiete, ce înseamnă să faci un scandal pe cinste. Timizii de felul tău devin repede violenţi. Ştii, cunosc mai bine^decît oricine problema timidităţii. îmi permit să-ţi repet că trebuie să te fereşti de mînie. Unde e cuţitul meu, Lucie? Cuţitul de tăiat! Vreau cuţitul meu şi nu altul. Mă duc chiar eu să-l caut. E destul să întorc spatele, să plec la plimbare, ca să-mi rătăciţi cuţitul!

Sărise în picioare ca un om tînăr. Doamna Pasquier gemu, cu aerul din nou buimac.

— Ce impresie îţi face, dragă Line? întrebă Laurent îngrijorat.

Fata încercă să zîmbească:

— îl găsesc foarte simpatic, ba chiar fermecător, da, fermecător.

— Ram! spuse doamna Pasquier, gîndeşte-te că Laurent pleacă. Nu uita că Joseph a plecat, că

Ferdinand va pleca şi el, că şi Suzanne a plecat ca infirmieră, mă rog, nu uita că e război.

— Nu uit, Lucie, doar mă angajez şi eu. Dar am nevoie de cuţit, singurul cuţit din casă cu care se poate tăia carnea.

— Stai! Stai puţin ! spuse deodată doamna Pasquier. Ascultă, Ram! Ascultaţi cu toţii. Dumnezeule! Asta ce mai e?

Fereastra era deschisă. Dominînd zgomotul bulevardului, răsuna un cîntec puternic, ritmat de paşii unei cete de oameni

.Laurent, Justin, doctorul, apoi Line şi bătrina doamnă Pasquier se repeziră la fereastră. Oameni în civil, în rînduri de cîte patru, ca soldaţii la instrucţie, ieşeau de pe rue Fal- guiere şi o luau pe bulevard în sus. Strîngeau pumnii, legănau braţele şi aveau voci răguşite. Cîntau cu gravitate Marsilieza atenţi la măsură. în drumul lor, mulţimea saluta în tăcere, scoţîndu-şi pălăria. Peste puţin, mica trupă dispăru in depărtare, în direcţia bulevardului Vaugirard.

Laurent şi Jacqueline, apoi ceilalţi, se aşezară iar la masă. Se lăsă o mare tăcere.

— Cînd ne vom întoarce din război, spuse în sfîrşit domnul Pasquier, am să vă povestesc amintiri din călătoria mea în Africa. A fost o călătorie fabuloasă!

Urmă o nouă tăcere. Apoi auziră un zgomot sfîşietor, un zgomot teribil, care părea că ţîşneşte nu dintr-o fiinţă, ci din adîncul pămîntului. Pe rochia neagră a bătrînei doamne Pasquier, care de mulţi ani nu mai ştia să plingă, se rostogoleau nişte lacrimi înfricoşătoare de culoarea laptelui

.C U P R I N S

CAPITOLUL I Un chip reflectat în apa unui bazin. LaurentPas- quier aşa cum era în 1914. Variaţii pe cuvintele „de pe acum" şi „numai". Valoarea subiectivă a timpului. Ascensiunea clanului Pasquier. Reflecţiile unui celibatar. Secolul şi minutul.....

CAPITOLUL II Portretul unui mare slujitor al societăţii. Despre independenţa funcţiilor administrative. Alegerea unui tip fizic. Un partizan zelos al disciplinei. Răsplata muncitorului. Domeniul, regatul şi împărăţia. Nu trebuie să nu mă iubeşti. Un deget pe un obraz.....

CAPITOLUL III Succesul temporal şi superstiţia. Exemplul lui Policrate. Tema minciunii se iveşte în orchestră. Melancolia şi ambiţia lui Joseph Pasquier. Adevăratul bogătaş. Institutul profesorului Guillaume de Nesles. Schiţa unei scene de familie. Doctorul Pasquier e consecvent. De unde reiesecă timiditatea e o boală şi se poate vindeca. Cazul domnului Jules Baubiache. Zeiţa şi păstorul. Joseph Pasquier face planuri. Un gînditor care nu se' gîndeşte la nimic.....

CAPITOLUL iv Prima scrisoare către Justin WeilI. Consideraţii asupra supinului şi a infinitivului. Sindicalismul şi noţiunea de calitate. Hippolyte Birault, nevrednic subiect de ceartă. Agentul în civil, patronul de bistroşi negustorul de covoare. Un domn care ştie de toate. Domnul Lar- minat şi piftonul. Ziua unui colaborator exemplar. Slujitorii umili ai templului. Comparaţii între psihologia latină şi psihologia romancierilor slavi. O întrebare în legătură cu domnul Hyacinthe Bellec.....

CAPITOLUL v Consideraţii optimiste cu privire la scările catedralelor. O dorinţă cuminte. Nici cele mai mari oraşe ale lumii nu sînt nesfîrşite. Sculptorii spaţiului. Repere în

|3 — Cronica familiei Pasquier, voi. III spaţiu. Cum aude Dumnezeu zgomotele de pe pămînt. Domeniul peste care e stăpînă Jacqueline. E mult mai greu să asculţi decît să porunceşti? Clanul Pasquier şi demonul mîniei .....

Capitolul vi Domnului Larminat nu-i plac complicaţiile. O tulpină portugheză pierdută. Rea-voinţa, neglijenţa, băutura şi orgoliul. Oare Laurent şi-a depăşit atribuţiile? Domnul Birault îşi ia rămas bun. O reculegere eficace. Cucu! Uite-1! Note de serviciu. Invocaţie către pace

CAPITOLUL VII O urîţenie lipsită de strălucire. Suzanne Pasquier şi pretendentul încăpăţînat. Roch rosteşte un elogiu cu zorzoane. Despre funcţionali zarea savanţilor. Probleme de prioritate. Suferinţele muncitorului intelectual. Ilyppolyte Birault n-a murit. O nouă ciondăneală cu directorul general. De unde reiese că e greu să instaurezi armonia între oameni .....

CAPITOLUL VIII A doua scrisoare către Justin Weill. Despre psihologia mîntuirii după moda rusească. O poveste foarte enervantă. Politica şi vaccinurile. Despre folosirea pronumelui impersonal. Un individ care vrea să facă treabă. Scurt portret al lui Vuillaume. Puterea presei. Apel către opinia publică. Auxiliarii ştiinţei. Eugène Roch ştie de toate. Redacţia unui ziar de luptă. Lirismul unui om rezervat.....

CAPITOLUL IX E greu să scrii. Laurent îşi reciteşte opera. Portretul, titlul şi artificiile tipografice. Măreţia şi puritatea ştiinţei. Presa modernă şi omul secolului al XX-lea. O convorbire telefonică absolut inutilă. Nelinişti nejustificate. Lumea savantă. Domnul Nicolas Rohner e darnic în elogii. Trebuie să strigi ca să le faci auzit? Un gest curajos. Laurent visează asupra destinului său. Justin, omul care taie cheful. Nici bolnavi, nici morţi, totuşi situaţia e gravă.....

CAPITOLUL X O scenă de neînţeles. Tăcerea doamnei Pasquier. Amintirea micii Lucie-Eléonore. Se vorbeşte pe furiş despre un guvern Ribot. Domnul Pasquier a făcut o nebunie de mari proporţii. Priveşte un idiot! Bileţelul doctorului. Joseph, nătăfleţulfamiliei. între copii şi bătrîni. Revelaţii cu privire la ziarul *Le Moniteur.* Nu există decît probleme insolubile

CAPITOLUL XI Scrisul lui Justin. O praftură prietenească. Par- sifal şi problemele opiniei publice. Despre etimologia cuvîntului rechin. Optica provincialului şi optica bolnavului. Scrisori de aprobare. Vial şi Mommajour. Omul care vesteşte catastrofele. Registrul laboratorului. La lucru! Domnul Larminat digerează greu. Aparenta necesitate a unei rectificări. Regula unui *imprimatur.* Laurent se spală. Reflecţii asupra fibrei materne. Omenia lui Ferdinand Pasquier. Ai auzit de insula Saint-Pancrace? 103 CAPITOLUL XII Laurent primeşte două lovituri. Cum trebuie să vorbeşti cu femeile? Ziarul domnului Bellec intră în acţiune. Amintirile unui copil al străzii. O rugăminte de dragoste. Line şi-a sacrificat viaţa. Să nu mai vorbim despre viitor. Primul pian pe care a cîntatCécilePasquier. 116 CAPITOLUL XIII A treia scrisoare către Justin Weill. Intre dreapta şi stînga. Despre publicistica polemică. Gel care insultă pe oamenii de rînd. Domnul Larminat e invizibil. Laurent nu se va schimba niciodată. Joseph şi stăpînirea bunurilor lumeşti. Privire furişă asupra infernului afacerilor. *Le Moniteur* nu-l va ataca niciodată pe Laurent. Parisul sub clar de lună 122

CAPITOLUL XIV O veche locuinţă boierească. Domnul Nicolas Rohner se sileşte să fie cordial. Părerea unui consiliu de administraţie. Zîmbeşte şi pune-te iar în gardă. Profesorul e invulnerabil la calomnie. Soţia Cezarului nu trebuie să trezească nici măcar o bănuială. Chemare în ajutor. Comentariile lui Eugène Roch şi scurta criză de furie a lui Laurent 131

CAPITOLUL xv Laurent face cîteva vizite. Succesul unui calcul prietenesc. Preludiu la furtună. Nimeni pe lumea asta nu mai ştie să citească. Prin urmare, Laurent va rămîne singur. Un Justin al adolescenţei. Despre scandal şi despre caricatură. Domnul Larminat e un artist. Oamenii au nevoie să primească ordine. Diverse motive de amărăciune. Teamă de stropii de murdărie. Una, apoi două zile de aşteptare. Sfaturile lui Justin. Doi

indivizi imposibili. Oare nu se mai poate avea încredere în nimeni? Sfaturi de prudenţă. O poveste încurcată 137

CAPITOLUL XVI Atacuri şi replici. Concertul infernal. Frumos individ, frumoasă familie. Reacţia clanului. Lupta ia amploare. Vizita unui specialist. Triumful minciunii.

13* Gustul îmbătător al gloriei. Decoraţia domnului Desbarres. O lovitură de lance în gol. Scrisoare deschisă, către Marele Cancelar. întunericul şi răcoarea au o influenţă binefăcătoare 151 **195**

CAPITOLUL XVII întrevedere pe scară. Nu te lăsa pradă milei. Gécile nu e singură. Aluzie misterioasă la dispariţia doctorului. Laurent e bine apărat în inimile celor care-l iubesc. Dumnezeu trăieşte, suferă şi speră. O întîlnire cu Schleiter. în Franţa totul înseamnă politică. Onorurile presei germane. Spiritul regimului. Piciul. Un citat din Sfînta Scriptură 160

CAPITOLUL XVIII Nicigînd de un trup glorios. Deliciile nepă-, sării. Pluralul mizantropului. Frumuseţile muncii manuale. Scandalul de la Institutul Naţional de Biologie. Creditul e o marfă. Lumea cu susul în jos. Să plec acolo, departe. Jacqueline e prezentă. Un suflet ce va trebui salvat 167

CAPITOLUL XIX Două scrisori. întrevedere scurtă şi misterioasă. Domnul Chartrain, cavalerul. O schimbare intervine în spirite. Laurent nu mai poatesă cedeze. Lămuriri asupra unei crize de furie. Agonia unui regim. Ştiinţa nu e privilegiul unei clase. Un bilet către Jacqueline. Furtună şi consolare. Război? Pentru ce război?..... 172

CAPITOLUL XX Scrisoarea a patra şi ultima către Justin Weill. Laurent a pierdut şi a cîştigat totul. Evenimente mari şi mici. Cu viitorul în faţă. O telegramă de la domnul Hermerel. Felicitările profesorului Rohner. Laurent renunţă la exerciţiile lecţiei a patra. Pericolul odihnei. Ce părere are Laurent despre oamenii politici. Domnul Desbarres sau prudenţa leului. Lămuriri sumare asupra firii lui Vuillaume. Adversari fabuloşi. In lupta cu fantomele. Cécile şi cele douăsprezece mii de franci. E cu

neputinţă să te gîndeşti la acest război 178
CAPITOLUL XXI O lădiţă de ofiţer. Rămas bun lucrurilor cunoscute. Dragostea şi prietenia. Calmul şi mîhnireaParisului. Justin Weill doreşte o patrie. Anticipări ideologice. Doctorul e nemuritor. Doamna Pasquier trebuiesă-şi recapete curajul. Fereşte-te de mînie! Oamenii cîntă pe stradă. Lacrimi ce se rostogolesc pe o rochie neagră 185SUZANNE ŞI BĂIEŢI

IC A P I T O L U L I

O ZI FRUMOASĂ DIN IULIE 1790. ERIC VIDAME SAU TIRANUL LA EL ACASĂ. DESCOPERITORUL GENIULUI ASCUNS. EMMANUEL DES COMBES ŞI LACRIMILE REVELATOARE. O PREZENTARE FUGITIVĂ A LUI MIRABEAU, A LUI LUDOVIC AL XVI-LEA ŞI A LUI CHARLEMAGNE. PICTORUL OBIŞNUIT AL MAIESTĂŢII SALE RE GINA. APARIŢIA UNUI ÎNGER PĂZITOR. O ŞEDINŢĂ DE POZĂ ÎNTRERUPTĂ.

Fiindcă era foarte frig în cămăruţa aceea întunecoasă şi prăfuită, în care orice fiinţă omenească părea propria ei fantomă, regina Marie-Antoinette nu-şi putu stăpîni un tremur uşor. Începu să tuşească, apoi căscă delicat.

Regina purta o rochie simplă şi uşoară, o rochie ce poate fi purtată de o doamnă elegantă într-o zi caldă de iulie. îşi ţinea întins piciorul gingaş, încălţat într-un pantof de satin, pe care o servitoare bătrînă fixa o cataramă cu pietre. Regina îşi sprijini pe capul acela cărunt, înclinat, mîna, care părea însufleţită de un sentiment de visătoare compătimire. Atunci bătrîna îşi îndreptă spinarea, suspină, făcu un pas înapoi, îşi privi opera în penumbră încreţind pleoapele veştede, apoi dispăru deodată spre un colţ întunecat.

Regina Marie-Antoinette se cufundă iar într-o visare neliniştită. Avea ochi frumoşi, albaştri ca peruzeaua şi genele lungi, grele de fard. O aluniţă, iscusit aşezată în partea de jos a obrazului, fremăta la cea mai mică mişcare a buzelor, care se strîngeau, apoi se umflau binişor schiţînd faimoasa strîmbătură austriacă, pe care, nu de mult încă, la Versailles, înainte de timpurile tulburi, unii o găseau divină iar alţii insuportabilă.

Deodată, ambele canaturi ale unei uşi se dădură repede în lături. Un val de lumină roşietică se revărsă în încăperea prăfuită, în timp ce o voce striga într-o tăcere adîncă: „Regina !"

Regina păşi în plină lumină, cu un aer grav şi într-adevăr maiestuos, cu gitul cam ţeapăn şi cu inima bătînd sub corsetul strîns pînă sus. In picioare, în mijlocul spaţiului scăldat într-o lumină orbitoare, se afla un om, un fel de monstru cu chipul uriaş, ciupit de vărsat. Şi deodată, fiara se înclină, se încovoie şi puse un genunchi în pămînt.Mira- beau ! Va să zică acesta era sălbaticul fioros cu care va trebui să parlamenteze, să cadă la învoială şi faţă de care va trebui poate să recurgă la vicleşug.

In clipa aceea, se produse un fenomen extraordinar. Ieşind dintr-un abis de întuneric, în care străluceau două sau trei stele roşietice, o voce răsună, puternică, vibrantă, autoritară, o voce care striga cu asprime:

— Ba nu ! Ba nu ! Ţi-am spus că trebuie să te temi. Du- mitale ţi-e frică de Mirabeau. Ei bine! Nu s-ar crede.

Regina se opri, făcu un gest de nerăbdare şi privi spre gaura întunecoasă care înlocuia în mod ciudat unul din cei patru pereţi ai salonului. Vocea reluă, mai puţin brutală:

— Nu încape îndoială că regina se teme. Nu e şi părerea dumneavoastră, maestre?

Urmă o scurtă tăcere. Apoi un chibrit se aprinse şi o clipă se putu zări un obraz acoperit cu păr cenuşiu: barbă, mustăţi şi sprîncene încîlcite. In sfîrşit, o voce care ieşea din toată vegetaţia aceea stufoasă, spuse:

— Desigur că se teme; dar asta nu se vede de loc. Regina e miraculos de calmă. S-a transformat brusc într-o cucoană mare şi tocmai asta dă scenei un caracter surprinzător.

Cineva spuse:

— Da, da, da, da!

Vocea era lipsită de căldură şi se stinse. Regina Marie- Antoinette se întoarse spre întuneric şi întrebă pe un ton iritat:

— Atunci ce să fac?

Tăcerea se lăsă iar şi prima dintre cele două voci reluă, domolită deodată şi ursuză:

— O să vedem, Suzanne. Dar e evident că nu merge aşa.

— Am să răcesc din cauza dumitale, strigă regina ridi- cînd din umeri. E drept că sîntem în iulie după text, dar pe coridoare sînt cinci grade.

Prima dintre cele două voci răsună din nou în întuneric. Era uscată, politicoasă şi batjocoritoare totodată:

Mai intră o dată, Suzanne, şi accentuează fiorul pe' care ţi-l dă prezenţa lui Mirabeau. Să încercăm aşa, dragă maestre... O să vedeţi şi dumneavoastră că efectul are să fie foarte mare, fără ca psihologia să aibă de suferit.

— Dar textul? Textul, Vidame!

— Ah ! vă rog să credeţi că am cel mai adînc respect faţă de text. Dar nu văd nimic în textul dumneavoastră care să se împotrivească interpretării ce vrem să încercăm noi.

Din adîncul întunericului se ridică un mîrîit:

— Nimic în text... Dar eu îmi cunosc textul, Vidame. Doar eu l-am scris.

Regina intrase din nou pe uşă. Mirabeau puse iar un genunchi în pămînt şi regina întinse iar mîna, oferind-o sărutului monstrului. Atunci vocea lui Eric Vidame ţîşni iar din întuneric:

— Parcă ai juca *Mărturisirile mincinoase*[1]! Nu, domnişoară 1 Trebuie să exprimi frica şi dezgustul, nu curiozitatea. Ţi-e frică! Ţi-e fri-că!

Regina puse mîna pe un mic evantai, care atîrna de un şnur, îl deschise pu o impertinenţă paşnică şi spuse:

— Ce să fac? nu mi-e frică.

Eric Vidame scoase un fel de şuierătură sacadată.

— Nici tu nu-mi placi, Farge! Pari uluit, fericit, nu eşti de loc înfiorător.

— Dar bine, spuse domnul Cherouvier trecîndu-şi mîna noduroasă prin barbă, Mirabeau e fericit, eu aşa l-am înţeles... Spune-mi, bunul meu prieten, cine-i acolo, în picioare, în fundul scenei, la dreapta?

Eric Vidame croncăni distrat:

— Ce-ai spus? Ce-ai spus? Acolo, la dreapta? E desenatorul, Philippe Baudoin, micul desenator.

— De ce spui că e „mic"? Nu-i chiar aşa de mic.

Vidame făcu un gest vag şi privi în direcţia actorilor.

— Dacă merge mai departe aşa, nu mai isprăvim niciodată. Uneori avem zile imposibile, cînd munca se împotmoleşte şi totul merge greu. Hai, dă-i înainte, Suzanne. Şi tu, Farge, spumegă niţel, dragul meu, mişcă-ţi degetele în pantofi, încearcă să priveşti saşiu.

Les fausses confidences, comedie de Marivaux (1737).

— Vai ! spuse cu timiditate domnul Noël Chérouvier, Mirabeau nu privea saşiu. „

— N-are nici o importanţă, dragă maestre. Oamenii de tipul lui Mirabeau privesc totdeauna saşiu cînd sînt stă- pîniţi de o pasiune. Şi apoi, pentru Dumnezeu ! Să sfîrşim odată! Lăsaţi-ne să ne vedem de treabă, dragă maestre. Nouă ne revine rolul să scoatem din piesa dumneavoastră tot ceea ce aţi introdus în ea, fără să vă fi dat seama uneori.

Eric Vidame făcu o pauză, apoi murmură cu o voce dezmierdătoare şi ironică:

— Noi descoperim geniul ascuns.

Domnul Chérouvier protestă printr-un mîrîit uşor. Repetiţia începu iar şi actorii, pornind mai bine, săreau acum peste obstacole care, cu o clipă mai înainte, li se păruseră de netrecut. Era o muncă înceată care se poticnea, se tîra pe pămînt, moţăia, dar uneori, ca într-un fulger, miracolul, capriciosul miracol al scenei scînteia în această cavernă. Suzanne Pasquier rosti o vorbă şi atunci, vocea însăşi a reginei asasinate renăscu deodată din abisuri legendare; Mirabeau îşi îndreptă spinarea ca să bată cu pumnii în piept şi nimeni nu se mai gîndi la Farge, marele actor celebru pentru imitaţiile şi pentru plăcerea cu care făcea calambururi. Nimeni nu-şi mai aminti că Farge, rănit în faţa localităţii Lassigny la 1917, avea pumnul drept anchilozat. Toată lumea îl vedea pe oribilul, pe genialul Mirabeau, în acea faimoasă zi încinsă de căldură din iulie 90, cînd regina făcuse

un efort ca să-l îmblînzească pe neîmblînzit. Lumina nu se mai revărsa din proiectoarele cu rotaţie triplă, pe care Eric Vidame le construise şi pe care le considera unul din titlurile sale de glorie, lumina se revărsa din soarele orbitor de altădată, străbătînd secolul defunct. Şi cei cîţiva oameni tăcuţi, nemişcaţi în fotoliile de pe care fuseseră ridicate husele de pînză groasă, se lăsară o clipă furaţi şi hipnotizaţi de magie.

— Suzanne e foarte bine, spuse Emmanuel des Combes dregîndu-şi vocea ca să-şi ascundă emoţia.

Des Combes era prieten cu patronul şi geniul cel bun al teatrului des Carmes, personajul providenţial care găsea totdeauna zece mii de franci pentru un sfîrşit de lună, cel care era trimis să discute cu proprietarul sau cu vreunui din cei doi subchiriaşi, omul în stare de orice devotament, de orice sacrificiu, de orice corvoadă. Des Combes repetă, suflîn- du-şi nasul fără zgomot:

— Suzanne e grozavă.

Şi fiindcă Vidame nu spunea nimic, des Combes se întoarse spre autor şi reluă cu o convingere sinceră şi timidă:

— Eu găsesc că e perfectă. Dumneavoastră ce părere aveţi, domnule?

Noël Chérouvier îşi învîrti între degetul mare şi arătător cîteva fire de păr din barbă, ceea ce produse o mică pîrîială.

— într-adevăr, nu e rău, murmură el, dar nu e ceea ce văzusem eu la început.

Şi adăugă cu o voce neutră şi cu o nepăsare prefăcută:

— O cunoşti pe Nina Praga?

— Poloneza?

— Da, poloneza.

Emmanuel des Combes se pregăti să răspundă, dar aruncă întîi o privire întrebătoare asupra „patronului". Vidame ridică din umeri şi vorbi pe nas, cu o voce plictisită:

— V-am spus de la început, dragă maestre, că principiul teatrului nostru e să nu facă niciodată angajamente speciale. Lucrez cu trupa mea, cu trupa pe care am creat-o, am format-o, am scos-o din argila elementară... Staţi puţin, ceea ce face

Suzanne nu-i de loc rău. Nu eşti de aceeaşi părere, Mano?

Emmanuel des Combes, care-şi îndreptase deodată toată atenţia spre scenă, nu răspunse nimic. Ceva mai tîrziu, îşi şterse cu vîrful arătătorului o lacrimă care-i apăruse în colţul ochilor. Plîngea uşor, dar plînsul lui era revelator şi, cînd patronul voia să ştie dacă obţinuse efectul pe care-l căuta, întreba ireverenţios: „Mano secretează? Da? Atunci merge".

După o tiradă răsunătoare plină de rîgîieli, de ghiorăieli, şi de ţîşnituri de scuipat, Mirabeau se retrase. Regele Ludovic al XVI-lea străbătu scena şi rosti cîteva cuvinte. Vidame îi strigă cu o voce şuierătoare:

— Nu, nici chiar ca Boubouroche[1] ! E vorba de un rege, Hellouin! Un rege greoi, dar tot un rege. Şi apoi, dragul

[1] Personajul principal din nuvela umoristică cu acelaşi purr.e de Georges OourteHne, meu, fă totuşi un efort şi nu pronunţa T în loc de C. Spui: tarater. E oribil. «

Regele Ludovic al XVI-lea îşi întoarse chipul spre întuneric. Pe faţa lui se citea disperarea; o clipă se putu crede că avea să plîngă.

— Ah! Nu zău! suspină Eric Vidame. Ce dobitoc e bietul Paul!

Paul Hellouin era victima domnului Vidame şi totodată cel mai vechi dintre discipolii lui. Juca roluri de părinţi nobili, de burtoşi, de grăsani, deşi ar fi preferat să joace roluri de filozofi, de sentenţioşi, de sfinţi, de înţelepţi, ba chiar roluri de regi cu destin tragic, de capete încoronate care-şi pierduseră regatul. Din nefericire, îndată ce intra în scenă, producea splendide efecte comice. Uneori, Vidame îi spunea cu un aer distrat: „Ar trebui să te încerc în roluri de tîmpiţi şi de caraghioşi. Cine ştie! Să vedem".

în asemenea cazuri, Hellouin îşi exprima prin toate fibrele fiinţei cea mai adîncă mîhnire şi bolborosea:

— Nu, patroane! Nu, sper că nu vorbeşti serios.

Dar Eric Vidame se şi gîndea la altceva.

Regina Marie-Antoinette făcu o uşoară plecăciune, apoi ieşi din salonul magic. întunericul culiselor o orbi o clipă aşa că spuse întinzînd mîinile:

— Eşti aici, Charlemagne?

Bătrîna costumieră se ivi ca prin minune. Era A'ăduvă şi se numea doamna Charlemagne. îşi purta cu umilinţă numele acesta ciudat.

Ca să ajungă pînă la loja ei, Suzanne trebuia să treacă printr-un culoar lung şi prost luminat, de pe ai cărui pereţi umezi se rostogolea încet, ici colo, cîte o lacrimă de culoarea cafelei. Apoi intrai într-o odăiţă tixită de lucruri şi strălucitoare de lumină.

Regina Marie-Antoinette deschise uşa, şi, cu aceeaşi voce arogantă şi graţioasă cu care vorbea la Curte „fermecătorilor ei răutăcioşi supuşi", spuse cu însufleţire:

— Nu-ţi pierzi vremea! Sper că ai să mă laşi totuşi să mă demachiez.

întinsese mîna, o mînuţă unsă cu alifie şi dată cu pudră albă. Bărbatul care se plecă pentru a săruta această mînă nu era contele Axei de Fersen. Era un tînăr care purta o redingotă de stofă ecosez, o redingotă foarte veche şi foarte elegantă în acelaşi timp. Un cap frumos, cu păr buclat, pe un gît drept şi alb, ieşea la iveală din gulerul acestei haine ciudate. Trăsăturile lui erau fine şi foarte delicate. Privirea, care nu clipea niciodată, avea acea seninătate perfectă care se poate admira în ochii copiilor. îşi scoase de sub pelerină un album mare, cu copertă de pînză galbenă-deschisă, şi spuse zîmbind:

— Nu te dezbrăca numaidecît: vreau să mai fac o schiţă.

— Atunci arată-mi-le pe celelalte.

Tînărul roşi uşor.

— Nu sînt grozave. Erai enervată.

— Da, da, murmură regina încruntîndu-şi sprîncenele, nici unul din ei nu ştie ce vrea, nici patronul, nici autorul.

— Atunci mai acordă-mi zece minute, Suzanne, de dragul artei, spuse artistul deschizîndu-şi albumul.

Suzanne începu să zîmbească.

— Zece minute! E enorm! Am să mă plictisesc cu siguranţă. Să-mi povesteşti ceva, Philippe.

Tînărul făcu doi-trei paşi înapoi ca să aibă distanţă. Şchiopăta cu o graţie neglijentă şi, căutînd un loc potrivit, se opri într-un colţ şi se sprijini de perete. îndată după aceea, începu să schiţeze pe hîrtia velină linii uşoare, aproape imperceptibile, care zburau ici şi colo ca nişte gînduri în căutarea adevărului. îşi privea modelul cu atîta atenţie, încît regina strigă deodată:

— Spune-mi o poveste, Philippe, altfel adorm, simt că am să adorm.

— Bine, murmură tînărul. Am să-ţi spun povestea îngerului păzitor.

Continua să deseneze şi vorbea încet, de parcă ar fi avut intenţia să îmblînzească o fiinţă foarte neliniştită. Tînăra femeie întoarse deodată ochii spre el cu o expresie de curiozitate copilărească.

— Ce vrei să spui? Despre cefei de înger păzitor vorbeşti?

— Aşteaptă, am să-ţi explic. Nu e o poveste, totuşi e ceva extraordinar. Mi-am văzut o dată îngerul păzitor.

— Crezi în îngeri păzitori, Philippe?

— Nu ţi-am spus că cred, ţi-am spus doar că mi-am văzut îngerul păzitor. Era în iulie 1918, după ce fusesem rănit. Eram internat la Châlons-sur-Marne şi aveam febră mare, mai ales noaptea, ca mai toţi răniţii. într-o noapte ni-am trezit. Mă aflam în fundul unei barăci. Nu ardea decît o lămpiţă în celălalt capăt al barăcii. Dar te rog &ă crezi că, în jurul meu, strălucea o lumină splendidă. La picioarele patului şedea îngerul, într-o poziţie foarte firească, de parc-ar fi fost o fiinţă vie. De altfel, era într-adevăr o fiinţă vie. Se juca cu o pană albă ca zăpada şi lungă, pana unui păun alb. Era foarte calm şi foarte frumos. Am întins mîna, dar am înţeles deodată că era de o sensibilitate excesivă. Aşa, de pildă, nu putea să sufere să-i ating penele aripilor. Fiindcă numaidecît... Ridică puţin capul, te rog.

— Bine, bine... Şi spuneai că numaidecît...

— Numaidecît, aripile lui începeau să palpite şi să bată. Asta a stîrnit un vînt mare şi zgomot, cum se întîmplă cînd cineva necăjeşte o pasăre mare şi

sălbatică. Mă temeam că ceilalţi camarazi ai mei se vor trezi şi că îngerul va fi nevoit să fugă sau, mai bine zis, să dispară.

Urmă o pauză lungă şi regina se înfioră uşor:

— Eu nu mi-am văzut niciodată îngerul păzitor, suspină ea. Poate că nici n-am înger păzitor.

— Ba da, ba da, spuse tînărul cu cea mai mare gravitate. într-o zi, am să facportretul îngerului dumitale păzitor.

— Şi cum arată?

— într-o zi am să-ţi spun cu creionul cum arată. Cînd ai să vii la Nesles.

— Chiar duminică am să viu la Nesles.

Ba nu, n-ai să poţi. Pînă duminică repetiţiile se vor sfîrşi şi vei juca în matineu şi seara. Nu poţi veni la Nesles în vizită. Trebuie să vii să trăieşti alături de noi, să trăieşti viaţa noastră, fără să te gîndeşti că pleci a doua zi dimineaţă. Ah! am să aştept. O să aşteptăm cu toţii. Ieri, tata spunea: „Ai să-i arăţi grădina familiei Pasquier, grădina lui Charles-Bruno Pasquier, soţul doamnei Theresine, Pic. Eu nu l-am cunoscut, eram prea mic, dar pe vremuri, i-am cunoscut pe cei trei copii: Leopold, Anna şi Raymond. Raymond mai vine pe aici din cînd în cînd şi-i recunosc vocea". Aşa a spus tata. Dar să lăsăm asta. Ai să vii la noi, la Nesles, ca să trăieşti alături de noi. Sînt sigur că ai să vii. Camera dumitale e pregătită şi fiecare din noi va veni să aducă ceva: un desen care să înfrumuseţeze pereţii, o floare de pus într-un vas, un butuc de ars în cămin. Toată lumea te aşteaptă

.Regina se lăsa în voia farmecului acestui murmur plin de evlavie. îşi lăsă binişor pe umeri capul plin de bucle pudrate şi de panglici. Cu un semn imperceptibil al creionului, artistul îi aminti să respecte poza. Şi, îndată după aceea, cu gura deschisă, cu o şuviţă de salivă transparentă între dinţii strălucitori de albeaţă, se pregăti să spună iar ceva, cînd uşa lojei se deschise împinsă de o mînă brutală şi Eric Vidame intră.

— Ai fi putut totuşi să baţi în uşă, spuse regina, ridi- cîndu-se numaidecît în picioare cu o expresie de încăpă- ţînare pe faţă şi punînd mîna pe evantai.

Patronul zîmbi:

— Ia te uită, eşti aici, băieţaşule, spuse el aruncînd asupra lui Philippe o privire condescendentă.

Tînărul se ridicase în picioare şi îi răspunse numaidecît cu o fermecătoare mîndrie:

— Eram aici, domnule; dar am terminat.

— Arată-mi desenele dumitale, spuse Vidame îmblînzit.

— Vă rog, domnule, să-mi permiteţi să vi le arăt mîine, după ce le voi revedea şi le voi corecta.

Şi plecă şchiopătînd pe culoarul lung şi întunecos, cu tapetul înlăcrimat. Eric Vidame închise uşa, suspină şi se aşeză călare pe un scaun vechi.

CAPITOLUL II

UN MIRACOL DE MIMETISM. DE LA DANTE LA VI-DAJIE, TRECÎND PRIN TITUS ŞI CALIBAN. ACTORII DE LA SAINT-JACQUES. DESCOPERIREA UNEI SĂLI DE SPECTACOLE. UN SANCTUAR AL INTELIGENŢE I. CONDIŢIILE TEHNICE ALE UNEI ARTE IZBĂVITOARE. LUMEA VIDAMIANĂ. VARIAŢIUNI ASUPRA DREPTURILOR FEUDALE. MATERIA ORA- ' ORICĂ ŞI TEATRUL MODERN. CEEA CE POARTĂ NUMELE DE POZIŢII SPIRITUALE. DOMNUL NOEL CHEROUVIER E O CONŞTIINŢĂ. SOMNUL LUI D.VNTE.

îndată ce se hotăra să nu se mişte şi să tacă din gură, Eric Vidame semăna cu Dante. Avea o faţă slabă, trăsături prelungi şi bine desenate şi un smoc de păr aspru, care alcătuia un promontoriu între

două golfuri albe de frunte. Vidame[1] ştia, fireşte, despre această asemănare şi pe peretele biroului său atîrnase chiar lîngă oglindă, la înălţimea privirii, un portret foarte frumos al poetului, în faţa căruia îi plăcea să viseze. Tot contemplînd acest portret şi graţie unor însuşirii miraculoase de mimetism, Eric Vidame reuşise nu numai să imite expresia nobilă şi maiestuoasă a poetului, dar să reproducă pînă şi ridurile şi sinuozităţile modelului. Avea sprîn- cene bine desenate, o gură subţire şi o bărbie destul de solidă- Fiindcă nasul era cam prea scurt ca să amintească perfect de frumoasa trompă a toscanului, cu un gest visător şi aproape inconştient, Eric Vidame mîngîia şi modela din nou acest apendice, care părea să se supună rugăminţilor proprietarului său şi să cîştige tot mai multă vigoare, ba poate chiar tot mai multă autoritate imperativă.

Cînd Eric Vidame începea să vorbească şi să gesticuleze, Dante dispărea ca prin farmec. Atunci apărea un personaj, foarte variabil de altfel. Fără să fie un actor de prim rang, Vidame era totuşi un adevărat om de teatru şi avînd o imaginaţie bogată, caracteristică acestei profesii. Se pricepea să scoată la iveală cu o mişcare a şoldului sau a umărului intenţii care, în textul poeţilor, rămăseseră într-un stadiu embrionar. Dar Vidame strica efectele acestei virtuţi revelatoare şi amplificatoare, atît de preţioasă la oamenii din categoria lui, printr-o mare capacitate de a dispreţui, capacitate pe care nu şi-o putea stăpîni şi care-l împingea să-şi bată joc de piesele tuturor autorilor săi, după cum se va vedea mai jos. Cum deschidea gura, cum îşi punea muşchii în mişcare, directorul teatrului des Carmes se transforma, potrivit cu împrejurarea şi numai pentru o clipă, într-o schiţă foarte expresivă a lui Titus sau a lui Caliban. Apoi, sărind peste toate creaturile de vis, Eric Vidame se prăbuşea redevenind în cele din urmă Eric Vidame, adică un om cam brutal şi cam ironic, cicălitor, neglijent, posac şi ros de nostalgii nelămurite.

Se numea de fapt Rémi Vidame şi semnase în felul acesta primele lui scrieri de tinereţe. Apoi Rémi i se păruse prea fad şi-i devenise nesuferit. îl înlocuise

deci prin Eric, a cărui sonoritate scandinavă, sau mai bine zis ibseniană, îl fermeca şi care, după spusele lui, reuşea mai uşor să atragă atenţia.

încă din 1905, în primii ani ai tinereţii, Vidame Începuse să adune o trupă de teatru, compusă în mare parte din amatori sau din actori vagabonzi.

Pe vremea aceea îşi pregătea diverse spectacole, repetate cu evlavie într-un studio îngheţat, în fundul unei curţi lipsite de soare. Din cînd în cînd, Vidame izbutea să pună mîna pe cîte o sală, căpătată fără bani pentru două-trei sau patru zile, şi atunci dădea spectacolul. La început, adoptase pentru camarazii săi şi pentru el însuşi numele de „trupa lui Saint-Jacques", pentru că se adăpostiseră iniţial într-o baracă foarte veche, la poalele cartierului latin, la începutul străzii pe care umblau pe vremuri pelerinii de la Compo- stella. în cele din urmă, numele acesta dădu loc la unele neînţelegeri. „Sîntem luaţi drept o societate de binefacere" mîrîia Vidame, „va trebui să ne schimbăm firma". în această perioadă, adică prin anul 1910, descoperi hoinărind prin cartierul Maubert o sală veche de spectacole, cu o intrare destul de antipatică, deoarece, pentru a ajunge pînă la ea, trebuia să străbaţi o fundătură, înghesuită între clădiri dărăpănate.

Localul fuses&folosit pe rînd drept sală de întruniri pentru o lojă masonică, drept cafenea şi apoi drept sală de bal, astfel încît ar fi descurajat o fire mai potolită şi mai puţin aprinsă. Casa era proprietatea unei bătrîne, veşnic bolnavă, veşnic muribundă, veşnic frămîntată de revendicări pătimaşe, care intervenea uneori în conflictele financiare şi în hărţuielile administrative, în baza unor texte nelămurite, pe care nici ea nu le cunoştea prea bine. De altfel, avea un chiriaş care, la rîndul lui, avea un subchiriaş. Ambele personaje se refugiau îndărătul unor contracte inexpugnabile şi se arătau din cînd în cînd ca să ceară bani, ca să amenințe sau ca să se văicărească. Deoarece nu mai exista pe vremea aceea la Paris o altă sală disponibilă, Vidame se instalase totuşi aici, cu o hotărîre turbată, apoi începuse să dea spectacole şi să sune adunarea. Timp de mai bine de doi ani, critica pariziană luase teatrul des Carmes drept ţinta unor zeflemele lipsite de răutate, în timp ce pentru tineretul iubitor de

literatură era un loc de reculegere şi un templu al entuziasmului. Succesul venise pe neaşteptate, în toamna lui 1912. Mirosul de putregai dulceag, care domnea în fundul acestei pivniţe, fermecase brusc nările cele mai delicate.

Străduţele în pantă de pe colina Sainte-Geneviève, cu duhoarea lor de latrine, asistaseră seara la forfoteala trăsurilor, la cazuri fabuloase de oprire a circulaţiei şi auziseră înjurăturile enervate ale domnilor de la poliţie.

Ceva mai tîrziu, în anii războiului, Eric Vidame îşi petrecuse timpul fierbînd de nerăbdare şi de mînie, în funcţii civile obscure. Războiul nu prezenta nici un interes pentru el. I se părea că fusese inventat de forţe răuvoitoare ca să-l împiedice pe el, Vidame, să-şi realizeze intenţiile. De altfel, vorbea destul de rar despre război şi-3 considera nu o catastrofă universală, ci o conspiraţie nelămurită de forţe stupide îndreptată împotriva teatrului des Carmes şi a surprinzătorului său director.

Pînă la urmă, războiul pocnise debătrîneţe, şi, fără să piardă o clipă, Vidame se apucase să reînvie teatrul des Carmes, şi publicul o luase din nou pe drumul complicat care ducea spre uşa lui.

Sfinţii care vor să izbăvească omenirea de mizerie se izbesc de indiferenţa şi de dispreţul mulţimii. Profeţii care răspîndesc cu glas vehement sau suav darurile înţelepciunii sînt huliţi sau batjocoriţi. Savanţii care doresc să iniţieze oamenii foarte amărîţi în cunoaşterea misterelor nimeresc de cele mai multe ori în temniţă. Dar Eric Vidame fusese întîmpinat cu o aprobare entuziastă şi cu o evlavie plină de extaz. Oameni cu inimă şi minte nobilă, ca Emmanuel des Combes, se îmbulzeau în umbra lui Vidame cu graţia unor copii de cor, grăbindu-se să-i întindă potirul sfintei împărtăşanii şi cartea de rugăciuni. Avea nevoie de bani? La un cuvînt al lui, la o clipire din pleoape, o echipă de hăitaşi, profesori, artişti, avocaţi, ba chiar slujitori politici, porneau să bată hăţişurile. Avea nevoie de un apartament? I se ofereau imediat patru, într-o vreme cînd nimeni în Franţa nu găsea locuinţă. îi trebuia o maşină? Găsea zece la uşă, dintre cele mai rapide şi mai arătoase. Nu putea face un pas fără să calce pe vreun prieten, astfel încît nu mai ştia ce înseamnă să rămînă singur o jumătate de oră, şi se plictisea de moarte fără curtenii lui obişnuiţi.

Pentru acest mic public în transă, teatrul des Carmes nu era ceea ce era de fapt, adică o modestă şi simpatică întreprindere producătoare de spectacole. Era o biserică plină de mister, unul din cele mai înalte sanctuare ale inte

ligenţei în primejdie, unul din puţinele locuri de regenerare şi de mintuire universală, o celulă germinativă a umanităţii viitoare.

încă din 1920, Vidame şi-ar ii putut transporta zeii lari pe cine ştie ce trambulină faimoasă de pe malul drept al Senei. Dar nici nu mai dorea acest lucru. Dorea cu o înverşunare capricioasă şi ironică, dorea să rămînă cliiar acolo, pe locul unde triumfase pentru prima oară; dorea, pînă în momentul cine ştie cărui viitor capriciu, să sileascâ multă vreme oamenii din lumeabună să tragă in piept răbufnirile de amoniac din fundătura lui dărăpănată.

Era cuprins de frenezie faţă de ceea ce numea problemele tehnicii pure. Dacă un inoportun îi vorbea despre viitorul lumii şi despre temerile Europei, Vidame strîmba din nas şi încrunta din sprîncene. Ce-l tot pisau cu bazaconiile astea ciudate? Pentru el se punea problema dacă teatrul va fi salvat graţie scenei din galalit, sau a scenei din celuloză pură, presată la 250 de atmosfere. Vidame inventase decorul din plută, care evită cu atîta succes rezonanţele parazite şi, cu această ocazie, făcea aluzii sibiline la faimosul cabinet al lui Marcel Proust. Spunea: „E imposibil să vocalizezi în plută, toate armonicele sînt absorbite. Gîndirea rămîne uscată şi pură. Dacă reciţi un text într-un interior de plută, ai să vezi imediat şi categoric cîte parale face. E un sistem admirabil de detectare şi de calcinare." Cam tot în acea vreme, inventase proiectorul cu rotaţie triplă oferind lumini la care nu rezistă floricele de prisos şi nici artificiile artei postise. Căci Eric Vidame nu arăta interes faţă de tehnica teatrală decit în măsura în care-l ajuta să strunească în mod mai eficace spiritul, adică singurul său ţel, singurul său obiect de analiză.

Sala teatrului des Carmes era dreptunghiulară şi incomodă. Din loc în loc fusese tapetată tot cu plută şi căptuşită cu mucava din motive acustice. în timpul lucrărilor de restaurare fusese nevoie să se consolideze clădirea cu grinzi de fier, pe care arhitectul nu le putea ascunde cu uşurinţă. Luînd iniţiativa înainte de cercetările constructiviştilor ruşi, Vidame hotărîse liniştit că fiarele acelea aveau să rămînă aparente peste tot, că ele constituiau un fel de profesiune de credinţă, un act de sinceritate,

astfel încît publicul teatrului des Carmes avea impresia emoţionantă şi tul-14*

burătoare că-şî gustă plăcerea favorită pe un şantier, într-o gară, sau într-un atelier de construcţii metalice* Discutînd această problemă, Vidame şi adepţii săi vorbeau despre o „devenire perpetuă", despre „o anatomie declarată", „un echilibru itinerant", „o metamorfoză creatoare" şi alte ghicitori rafinate, pe care numele lui Bergson, citat în mod abil, le lumina din cînd în cînd ca un fulger.

în timp ce, pătrunşi de religia vidamiană, colaboratorii lui Vidame o răspîndeau în lume cape o evanghelie, maestrul frîna brusc şi ciudat, schimba drumul, judeca ideile din ajun, devenite ideile altora, cu o ironie muşcătoare şi nemiloasă, care-şi greşea rareori ţinta. Ei şi! Prietenii lui Vidame se lăsau veşnic înşfăcaţi din nou, erau veşnic învinşi, veşnic gata să ia totul de la început, veşnic plini de credinţă şi de fericire, veşnic hotărîţi să se dea bătuţi în această luptă inegală.

La drept vorbind, lumea lui Vidame era o lume închisă, definită, alcătuită din trei elemente distincte: actorii, autorii şi publicul; restul nu prezenta în ansamblu decît un interes documentar.

Ca mulţi profesori, savanţi şi chirurgi, ca mulţi medici care trăiesc înconjuraţi de o şcoală, exercitîndu-şi prestigiul în interiorul ei şi pierzînd adevărata măsură a lumii, Vidame lua încetul cu încetul deprinderile unui tiran ursuz. Dădea actorilor pălmuţe uşoare pe obraji care, uneori, căpătau proporţiile unor adevărate palme. Avea un fel foarte caracteristic de a-şi trece braţul în jurul capului lor sau de a-i trage de păr sau de a le da cîteva picioare graţioase în fund. Proceda în aşa fel, încît neputîndu-se înfuria, obiectul capricioaselor lui dezmierdări nu mai avea altceva de făcut decît să roşească de ruşine şi de satisfacţie. Cînd vorbea, Vidame, cu darul lui de dialectician abil, îşi permitea toate fanteziile, pe care era împiedicat totuşi să le manifeste în gesturi. Avea un fel foarte personal de a-şi insulta colaboratorii, mai ales pe cei mai vechi, pe cei care-l înconjuraseră de la început,

de a-i determina cu cîteva cuvinte să-şi măsoare ignoranţa, limitele, stîngăcia şi mai ales lipsa de gust, căci în lumea lui Vidame nu se vorbea decît despre gust, teatrul des Carmes fiind, după spusele parizienilor, refugiul suprem al gustului şi al competenţei critice.

Războiul lovise cu brutalitate mica trupă de teatru. Unul din cei mai tineri actori ai lui Vidame murise în 1915, în timpul atacurilor din Champagne. Paul Hellouin, care fusese trei ani prizonier la turci, contractase o supărătoare boală de rinichi şi de vezică, boală care îl chinuia cînd rămînea multă vreme în scenă. Farge avea articulaţia unei mîini ţeapănă şi mîna însăşi deformată. Mai erau şi alţii care luptaseră, trudiseră şi suferiseră. Dar nici unul din actorii micii trupe des Carmes nu vorbea vreodată despre război, fiindcă patronului nu-i plăcea. Dacă se întîmpla ca, în timpul unei repetiţii, Hellouin să aibă dureri şi să se clatine pe picioare, Vidame îi spunea cu amabilitate: „Hai, du-te, bietul meu Paul", şi îndată după ce ieşea,directorul adăuga: „Ajunge de nesuferit, zău! Păcat! Un grăsan aşa de cumsecade!"

Faţă de femeile din trupă, atitudinea patronului era plină de politeţe ironică; se mulţumea, de obicei, să le vorbească pe şoptite, dar, în cazurile grave, vocea lui creştea şi ajungea şuierătoare. Le tutuia numai cînd voia să le felicite, pentru ca laudele lui să fie mai puţin solemne. Le cuprindea mijlocul cu braţul, cu un aer neglijent şi blazat, le apuca în zbor de braţul gol, strecurîndu-şi pe nesimţite degetele spre subsuoară. Cînd şi cînd, îşi sprijinea de rochiile lor vîrful arătătorului, pentru a accentua o observaţie. Cînd era foarte mulţumit, ceea ce nu se prea întîmpla, le săruta încheietura pumnului. Intra în toate lojile fără să bată la uşă şi fără să ţină seamă de etichetă. Era privilegiul lui, modul lui de a-şi reclama drepturile feudale. Se instala călare pe cîte un scaun artritic şi-şi aprindea o ţigară, cu un aer buimac şi obosit. Uneori, rămînea aşa ore întregi, spunînd tot felul de nimicuri. Cînd această

aşa-zisă convorbire ţinea mai mult, Eric Vidame începea deodată să semene cu Dante şi actorii care-l cunoşteau înţelegeau că, în clipa aceea, patronul era frînt de oboseală şi nu se mai gîndea la nimic, nici măcar la meandrele cam preţioase ale discuţiei.

îi plăcea să vină aşa şi să se instaleze la Suzanne în lojă. Fiindcă loja era mică, era destul ca Vidame să întindă braţul pentru a o explora în toate sensurile cu gesturi uşor indiscrete.
Suzanne se dădea înapoi şi toate cele patru picioare ale scaunului ei se izbeau de podea:

— Lasă-mă să mă dezbrac, nu-mi rămîne decît o oră ca să mănînc şi să mă aerisesc puţin.

Vidame se retrăgea, oprindu-se din cînd în cînd şi întor- cîndu-se spre ea. în asemenea împrejurări nu mai era ironic, ci avea un aspect destul de jalnic, ba chiar se cam bîlbîia. Repeta mereu şi vocea lui frumoasă, gravă şi vibrantă de obicei, devenea ascuţită, ba chiar fandosită: „Mica mea Suzanne, mica mea Suzanne". Uneori, se prefăcea că iese, dar se întorcea după o clipă şi începea să vorbească despre teatru, despre public şi mai ales despre actori. în timpul acestor monologuri presărate de divagaţii nu se sinchisea dacă i se dă sau nu o replică serioasă. Se dezobişnuise să fie singur şi nu putea gîndi decît cu glas tare şi în prezenţa cuiva.

La drept vorbind, nu-i plăceau decît vreo zece capodopere, pe care le ţinea în rezervă ca să le reprezinte mai tîrziu, după ce doctrina sa va fi fost perfect pusă la punct. Aprecia mai ales piesele cu foarte puţin text obligatoriu: *commedia dell'arte* şi, cu deosebire, teatrul japonez *no.* Vidame găsea că un autor are cu atît mai mult talent cu cît piesele lui aveau mai puţin ceea ce, la teatrul des Carmes, se numea cu dispreţ „material oratoric". Uneori, i se întîmpla să aducă mari elogii unei piese de curînd descoperită. Dacă succesul piesei justifica această sentinţă şi, mai ales, dacă amenința să se eternizeze, Eric Vidame începea să se neliniştească. Atunci spunea intimilor săi: „Piesa e bună, nu încape îndo- ială, din moment ce am jucat-o. E bună, dar să nu exagerăm. Trebuie să vedem cum e făcută. Nimic nu-

i mai instructiv decît să repeţi o piesă şi s-o joci de cincizeci de ori. Nimic nu-i mai nimerit cînd vrei s-o faci bucăţele".

Visase din primii ani ai tinereţii, să construiască un teatru în care să-şi joace piesele proprii. Dar anii treceau şi, cu o imensă durere, pe care n-o mărturisea nimănui, Vidame se întreba uneori dacă va găsi vreodată reculegerea necesară pentru a-şi da toată măsura şi a-şi scrie capodopera.

Montase de curînd *Mirabeau* al lui Noël Chérouvier, piesă pe care bătrînul scriitor o păstra mumificată de treizeci de ani într-un sertar. Directorul teatrului des Carmes spunea cui voia să-l audă: „Singura valoare a acestei piese şe află.
în latura ei revoluţionară — dau acestui cuvînt sensul lui politic. Despre măiestrie, să nici nu pomenim."

Uneori dădea explicaţii mai numeroase în legătură cu această chestiune delicată: „Ii sînt recunoscător lui Cherou- vier că nu a părăsit niciodată poziţiile spiritului. E incoruptibil, ceea ce, pentru timpurile noastre nenorocite, e excepţional. li atacă pe hipernaţionalişti, dar rămîne la distanţă respectuoasă de bolşevici".

Vidame se cufunda o clipă în visare, apoi înc.epea iar, executînd cu ajutorul laringelui său superbe sonorităţi de contrabas: „Gherouvier e singurul din generaţia mai în vîrstă decît noi, căruia îi spun'^din toată inima: «dragă maestre». Ah ! nu pentru opera lui, care e teribil de plicticoasă, ci pentru atitudinea sa din timpul războiului, de pildă, pentru nobila lui detaşare. Fireşte, nu-i un mare artist, dar e o conştiinţă, un caracter şi aşa ceva se găseşte de mii de ori mai rar decît talentul; ascultaţi-mă pe mine. Ştiu ce spun."

Acestea fiind zise, Eric Vidame cerea lista de încasări şi cerceta mişcînd din sprîncene. Uneori murmura: „Puţin îmi pasă de public. Prima noastră datorie e să nu ne pese de public. Atenţiune! Să nu ne jucăm cu cuvintele. Asta înseamnă că trebuie să impunem mulţimilor părerea noastră pentru că e cea

mai bună şi gustul nostru pentru că e singurul valabil".

Aşa vorbea Eric Vidame. Totuşi, în serile cînd se dădea vreo repetiţie generală, rătăcea prin culise cu fruntea lividă şi cu mîinile transpirate. Din cinci în cinci minute expedia în sală mesageri, pe care îi întreba înspăimîntat: „Ce se întîmplă acolo în fund? Parc-ar fi împăiaţi... Ce spune Tar- tempion? Ce crede Barnabe?"

De obicei, declara: „Eu sînt în serviciul spiritului, puţin îmi pasă de bani". Totuşi, dacă lista de încasări avea prea multe pagini albe, începea să se frămînte şi spunea că va trebui să-i cheme în ajutor pe vechii aliaţi ai teatrului des Carmes, pe aliaţii săi capitalişti.

Cînd o conversaţie în care se discutau toate aceste subiecte patetice se prelungea prea mult, Eric Vidame cădea într-un fel de toropeală. Atunci începea să semene cu Dante, şi intimii lui îşi dădeau seama că trebuie să-l lase în pace, fiindcă va aţipi.

q A P i T O L u L *iii*

JFLSTERUL FRUMUSEŢII. PROIECTUL UNUI SPFIC- ÎTACOL INTR-0 PIVNIŢĂ. O PROFESIUNE CARE-ŢI PERMITE SĂ TUTUIEŞTI CAPODOPERELE. CONSI- DERAŢII ASUPRA PERSONAJELOR FEMININE DIN OPERA LUI SHAKESPEARE. SUZANNE ŞI-AR DA I)OI ANI DIN VIAŢĂ. CÎT VALOREAZĂ SĂRUTĂRILE ÎN TEATRU. SOARTA LUI LADY PERCY RĂMÎNE NEHOTĂRÎTĂ.

— Suzanne, spuse Eric Yidame, ai să mă urăşti dacă am să-ţi spun că, probabil, nu dumneata vei juca rolul Cordeliei?

Suzanne Pasquier nu răspunse numaidecît. Îşi vîrîse tocmai mîinile în mînecile unui capot larg de olandă albă. Cu ajutorul afectuos al doamnei Charlemagne, îşi scotea din păr buclele pudrate ale reginei Marie-Antoinette. Deodată, se ivi capul ei rotund, micuţ, cu părul blond, strîns într-o panglică de culoare roşcată. Trăsăturile feţei erau pure şi fine şi păreau, celui care voia să le analizeze, deosebit de netede şi de graţioase. Chiar sub fard, carnaţia rămînea transparentă şi viaţa dăruia tuturor acestor

minuni delicate un freamăt spiritual; dar nici structura, nici carnaţia, nici mobilitatea magică a acestei figuri bine desenate nu puteau explica fericita şi misterioasa ei frumuseţe. Tînăra femeie aruncă o privire furişă asupra lui Eric Yidame şi începu să zîmbească.

— Ah! spuse ea cu voce scăzută, nu ştii, poate, că şi noi, aşa amărîţi cum sîntem, avem un fel de inteligenţă.

— Ce înseamnă această mică şi neînţeleasă cuvîntare, Suzon?

— în primul rînd nu vreau să-mi spui Suzon. Mă numesc Suzon numai pentru prietenii mei cei mai scumpi.

— Şi eu nu mă număr printre ei?

— Dumneata eşti şeful, nu eşti totdeauna prietenul meu, nu eşti prea des prietenul meu. Da, avem şi noi un fel de inteligenţă, şi cînd simţi nevoia să-mi spui cu fineţe un lucru neplăcut, nici nu ştii cît de bine îmi dau seama.

— Atunci te înşeli, biata mea prietenă. Nu vei fi Corde- lia pur şi simplu pentru că nu vom juca *Regele Lear,*

Vîdame coborî glasul, întinse capul şi spuse indreptîndu-şi ţigara spre peretele cel mai apropiat:

— Numai Hellouin, nebunul acela bătrîn, îşi bagă în cap şi se încăpăţînează să creadă că vom juca *Regele Lear* şi că-i voi da lui rolul lui Lear! Ce spui de asta?...

Fardul şi aluniţa reginei Marie-Antoinette dispăruseră brusc. Suzanne îşi despletise părul şi-l pieptăna cu un pieptene mare. Se întoarse deodată către cel căruia îi spunea patron, şi-l privi cu ochii ei larg deschişi, scăldaţi într-o apă cristalină.

— N-am să mor, fără să fi jucat rolul Cordeliei, spuse ea. Chiar dacă ar trebui să-l joc singură, numai pentru mine, în fundul unei pivniţe.

Vidame îşi plesni de două-trei ori mîinile una de cealaltă.

— E superb, Suzanne! Am să ridic de două sau de trei ori cortina pentru această replică formidabilă.

— Sper totuşi că nu te supără gîndul că noi ăştia, oamenii de rînd, putem înţelege şi iubi ceva, bombăni tînăra femeie, înroşindu-se de mînie.

— Spuneţi un lucru foarte jignitor, doamnă.

— Prietenul dumitale, Emmanuel des Combes, mi-a declarat într-o zi, la sfîrşitul unei reprezentaţii: „Profesia voastră e nobilă fiindcă vă dă posibilitatea să tutuiţi capodoperele". De atunci încoace m-am gîndit la vorbele lui. Ah! Nu-i o frază prea generoasă, fiindcă ne pune la locul nostru. N-are-a face ! De atunci mă tot gîndesc aproape zilnic la ea şi-mi face plăcere. Eu nu sînt, ca dumneata, un spirit superior. Dar îmi iubesc foarte mult munca.

Zîmbi deodată, întoarse capul şi bolborosi:

— Era să spun: îmi iubesc arta. N-am spus aşa pentru că mă priveai cu aerul dumitale ironic. Nu pot suferi acest aer ironic.

— Te înşeli, lady Percy. Te admiram doar.

Suzanne roşi puternic.

— Dacă după piesa domnului Cherouvier, vom juca în sfîrşit *Henrie al IV-lea,* binevoieşte totuşi să-mi spui din timp.

— Eşti foarte grăbită, Suzanne. Vrei să înveţi rolul?

— Te rog'să crezi că-l ştiu. Cum să-ţi spun iară vanitate că ştiu totdeauna pe de rost rolul Ofeliei şi al Monimei, al Margaretei şi al Melisandei, al Porţiei şi al lui Kitty Bell. Ştiu cel puţin cincizeci de roluri.

— Da, da, murmură Vidame. Şi mă întreb uneori dacă ai apucat să înveţi pe de rost... rolul Suzanne. Am spus Suzanne Pasquier.

Şi fiindcă tînăra femeie, nedumerită, îl privea cu mirare, reluă vesel:

— „Ei bine, Kate. Peste două ore trebuie să te las".

Suzanne se ridicase în picioare şi, cu o mişcare firească,
apucă mîna lui Vidame, apoi continuă cu avînt:

— „Ah! Bunul meu stăpîn, de ce stai singur aşa?... Şi ce-am făcut ca să fiu surghiunită de două

săptămîni din patul lui Harry al meu? Spune-mi, bunul meu stăpîn, de ce ţi-ai pierdut pofta de mîncare, veselia şi somnul de aur?"

Vidame îşi aruncă ţigara şi clătină uşor din cap:

— Ehei! suspină el, nu-i rău, nu-i de loc rău, Suzanne.

Tînăra femeie se pierduse în visare. Puţin după aceea,
şopti fraza frumoasă a lui Lady Percy:

— „Dacă nu mă mai iubeşti, nu mă mai iubesc nici eu."

— Dar, mica mea Suzanne, spuse în treacăt Vidame, te iubesc încă.

Suzanne se dădu brusc îndărăt.

— Nu întrerupe jocul, spuse ea, altfel am să-ţi spun că nu pot să te sufăr.

— Mi se pare, Suzon, că nu-ţi mai respecţi patronul.

— Nu te mai respect cînd dumneata însuţi încetezi să te respecţi.

— Ilotărît lucru, lady Percy te obsedează.

— îmi place. îmi place şi Olivia, îmi plac cele două Porţii, cea din *Neguţătorul* şi cea din *Cezar.* îmi plac femeile din opera lui Shakespeare, care sînt frumoase, care sînt superbe. Cred că mi-aş da doi ani din viaţă ca să pot juca o singură dată pe Lady Percy.

— Doi ani din care viaţă, domnişoară? Doi ani din viaţa dumitale de femeie tînără şi frumoasă, sau doi ani din viaţa femeii care vei fi peste cincizeci de ani?

— Taci din gură ! Taci! Peste cincizeci de ani nu voi mai fi in viaţă. Taci! Şi dacă mai vorbeşti despre aceste mistere înfiorătoare, am să încep să te urăsc.

— Poate că vei juca rolul lui Lady Percy.

— Poate? De ce poate?

Vidame se ridică în picioare şi imprimă o mişcare de rotaţie scaunului său.

— Nu-ţi cer doi ani din viaţă, îţi cer numai două ore, fermecătoare Suzanne.

— Eşti odios.

— Să vorbim serios, Suzanne Pasquier. Nu-i de loc sigur că ai să joci pe Lady Percy.

— Şi de ce nu, măria-ta?

— E un rol foarte mic, Kate. Dacă s-ar întîmpla să nu poţi juca acest mic rol — prea mic pentru o actriţă de talia dumitale, bineînţeles — aş fi foarte mîhnit, fiindcă, află, draga mea, că eu voi juca rolul lui Horspur. Hai, am să'rog cerul să-mi trimită mulţi bani.

— Trebuie să recunoşti, spuse Suzanne cu amărăciune, că-ţi place să-i torturezi pe cei ce te slujesc.

Vidame ridică din umeri.

— Am să mă rog cerului să-ţi pot da dumitale, dragă Suzanne, micul rol al lui Lady Percy. In felul acesta, voi avea norocul să te strîng cîteva clipe în braţe. Ştii, Kate, în scena despărţirii: „Calul, iubirea mea, calul meu!"

— Ah! spuse tînăra femeie, coborînd umerii şi oftînd, ştii prea bine, măria-ta, că sărutările pe care le dăm pe scenă nu angajează o singură fibră din fiinţa noastră. Dar spune-mi serios: de ce n-aş juca rolul lui Lady Percy? Nu depinde decît de dumneata,- mi se pare că dumneata eşti stăpînul.

Vidame deschise uşa şi păru că se depărtează fără să-i răspundă. Apoi se întoarse şi murmură cu un aer plictisit:

— Ba nu, ba nu, mică Suzanne. Asta depinde de puteri misterioase, despre care mi-e silă să vorbesc! De altfel, nu te gîndi la asta, Suzanne. încă n-am ajuns acolo. Trebuie întîi să ne descotorosim de acest Mirabeau de lemn, despre care mă întreb uneori ce înseamnă, ^diOj Lady **Percy 1**

CAPITOLUL IV

SINGURĂTATEA INSPĂIMLNTĂ UN SUFLET "DE DOUĂZECI DE ANI. PAUL HELLOUIN E IMAGINEA VIE A LUI ALCESTE. UN SCANDAL GENERAL IN AL CINCILEA ARONDISMENT. SUZANNE ÎN FAŢA OGLINZII. CE CREDE JOSEPH PASQUIER DESPRE SAVANŢI. CONVERSAŢIE PE SCARĂ. TOATE FEMEILE 1NTR-UNA SINGURĂ. O ESCORTĂ ALCĂTUITĂ DIN PATRU BAUDOIN.

Fiindcă era cam scund, Hellouin purta tocuri înalte şi încerca să atenueze această dizgraţie a naturii cambrîndu-şi şoldurile şi crispîndu-şi gîtul. îşi îndreptă arătătorul spre covor, întinse braţul şi strigă cu vocea pătrunsă de durere şi de o nobilă supărare:

Şi de-i dat ca la focu-mi să răspundeţi cu jar,
De-ntreg restu-omenirii ce vă pasă, aşadar?

Celimene tăcu şi întoarse capul. Alceste făcu un pas spre ea, căută privirea tinerei femei şi murmură cu o voce aproape rugătoare:

Dorinţele, cu mine, nu vă sînt împlinite?

Celimene se retrase şi răspunse cîntărindu-şi

cuvintele: **E grea singurătatea Ia douăzeci de ani...**

Apoi urmă o tăcere lungă, mult prea lungă fără îndoială, fiindcă Hellouin începu să bată din picioare:

— Hai, dă-i drumul, Suzon. Nu face pauză după versul ăsta, fetiţo. Ştiiprea bine că Celimene continuă să vorbească despre sentimentele ei. Prin urmare, trebuie să mergi mai departe:

Tra la la, ti ta ta... cu curaj, cu putere...

Ah ! pe toţi zeii! Nu mai ştiu. Nu-mi mai amintesc. Ar trebui să ai broşura la dumneata, Suzon. Din cauza dumitale am să-mi pierd elanul.

Celimene desfăcu un evantai închipuit. Izbi de două- trei ori în vid şi spuse clătinînd din cap:

— N-am nevoie de broşura dumitale. Cunosc textul foarte bine. Dar începusem să visez, da, visam.

— Nu visa, Suzon. încă trei minute şi s-a sfîrşit. Fii bună, hai să reluăm, eşti un înger. Va să zică încep iar:

Şi de-i dat ca Ia doru-mi...

Suzanne dădu replica pentru Celimene apoi, ceva mai tîrziu, pentru Eliante şi chiar pentru Philinte. Hellouin se încălzise jucînd, fiindcă-şi iubea meseria. O uşoară spumă cafenie se aduna în colţurile gurii lui. Sudoarea îi curgea pe tîmple şi pe obraji. îşi vîrî broşura în buzunar şi spuse:

— Să nu scapi o vorbă faţă de patron, fetiţo. în primul rînd, pentru că nu vrea să cîştigăm bani în afară de teatru. Ah! nu-l critic, ăsta e principiul lui. Pe urmă, pe urmă, pentru că mi-a interzis — da, chiar aşa! — mi-a interzis să joc rolul lui Alceste. Nu pentru că sînt prea mic şi prea gras, nu, în privinţa asta, nimic de zis, sînt Alceste cap tăiat. Dar crede că nu-i pentru mine. Vezi, Suzanne, patronul are aproape totdeauna dreptate, sînt de acord. Dar în ce mă priveşte, cred că nu mă cunoaşte bine, cred căseînşală. Ah! stai să-ţi povestesc...

— Hellouin, spuse Suzanna arătîndu-i uşa, ţi-am atras atenţia că n-am decît o oră liberă, atît şi nimic mai mult. Acum trebuie să vină cineva să mă ia.

— Am înţeles, închei. Să-ţi mai spun totuşi o vorbă, în timp ce-mi îmbrac paltonul, numai o vorbă, fetiţo. Ştii ce a făcut maestrul, incoruptibilul, ştii, ilustrul autor al lui *Mirabeau*, bunul nostru Mirabeaugene naţional?

— Hellouin, şterge-o, dragul meu, că altfel nu-ţi mai dau niciodată replica.

— Ei bine! şi-a tăiat barba. Da, Domnul Cherouvier şi-a tăiat barba. E un scandal general în tot arondismentul al cincilea. Barba lui! Are să dea cîte un fir fiecărui discipol. Ah! eşti o camaradă grozavă, Suzon, micuţa mea. Am să joc *Mizantropul* la Beauvais, în ziua cînd la noi se joacă piesa lui Potheraux, unde eu n-am nici un rol. Marţi, ce mai încolo încoace! Dacă dumneata nu spui nimic, patronul n-are să ştie. Nu-i aşa că Alceste merge, mă rog, e mai mult decît binişor? Da, da, plec.

Suzanne îl împingea binişor pe grăsan de umeri. Cînd să treacă pragul, Hellouin făcu o nouă pauză, se agăţă cu unghiile de pervaz şi strigă cu o expresie de seriozitate pe faţă:

— Eu îl iubesc pe Vidame. Da, uite aşa. Chiar cînd mă face să plîng cu lacrimi de sînge. Şi dumneata, Suzon, care te prefaci totdeauna că-i vorbeşti din vîrful buzelor...

— N-ai să taci odată? strigă tînăra femeie enervată.

— într-o bună zi, am să-ţi spun ce crezi despre patron.

— Ştiu mai bine decît dumneata.

Hellouin ajunse pe palier şi puse mîna pe balustrada scării. Clătină binişor din cap şi spuse.

— Ba nu, ba nu, fetiţo, nu ştii mai bine decît mine.

Sfîrşitul frazei dispăru într-un adevărat bubuit. Suzanne
trîntise uşa din toate puterile.

Traversăanticamera,apoisalonaşul, a cărui fereastră dădea spre chei, spre fluviu, spre l'Ile Saint-Louis, spre tot oraşul, spre cerul Parisului. Suzanne rămase cîteva clipe în picioare, cu un aer şovăitor, aproape dezorientat. Apoi mai făcu cîţiva paşi, intră în camera ei, se aşeză în faţa toaletei şi aruncă asupra oglinzii o privire neliniştită, lacomă şi aproape severă. Ceva mai tîrziu, se surprinse şoptind cu glas tare:

E grea singurătatea la douăzeci de ani...

Numără în continuare pe degete: douăzeci şi unu, douăzeci şi doi, douăzeci şi trei... şi tot aşa pînă la douăzeci şi nouă. Şi se înfioră uşor.

Cum era cu putinţă? Avea douăzeci şi nouă de ani! Nu, bineînţeles, nu era cu putinţă. Niciodată nu voise să creadă că într-o zi va avea, că într-o zi va ajunge să aibă douăzeci şi nouă de ani. Cu nouă ani mai mult decît Célimène, tînăra văduvă !

Suzanne clătină din cap în semn de refuz. Din aceşti douăzeci şi nouă de ani, patru, ba chiar aproape cinci fuseseră ani de război. Anii de război nici nu puteau fi trecuţi la socoteală. Şi apoi, Molière se înşelase, cu siguranţă. Scrisese „douăzeci de ani" din motive de metrică, pentru că e aproape imposibil să foloseşti douăzeci şi nonădeani ca număr de picioare.De altfel, pe timpul lui Molière, o femeie era bătrînă la treizeci de ani. Era o convenţie a epocii. Era limpede că Célimène nu vorbea şi nu scria ca o fată de douăzeci de ani, ci ca o femeie în toată firea.

Suzanne aruncă spre oglindă o privire lungă şi rugătoare şi, încetul cu încetul, începu să zîmbească. Era frumoasă, miraculos de frumoasă. De altfel, nu era o părere personală, o îngîmfare absurdă şi o

vanitate nebunească. întreaga presă pariziană îi preamărea frumuseţea radioasă. Ochii aceia de un albastru-deschis, mărginţi de pleoape din care nu lipsea o geană, ochii aceia care, potrivit cu momentul zilei şi cu dispoziţia în care se afla ea, erau cînd albaştri ca nu- mă-uita, cînd albaştri ca peruzeaua, cu o căldură ceva mai unduitoare, ochii aceia erau cunoscuţi în tot Parisul ca fiind cei mai mari, cei mai ciudaţi, cei mai blînzi cu putinţă. Pe obrajii cu carnea delicată şi tare nu se zărea un rid, nu se zărea o cută. Nasul drept, cu aripi fine, părea modelat într-o materie fină, transparentă şi preţioasă. Gura... da, gura...

Deschise gura şi întoarse uşor capul ca să-i strălucească dinţii în lumina cea mai potrivită care se revărsa pe fereastră. Pielea gîtului era suplă şi catifelată. Nu, nu, acela nu era grumazul unei femei de douăzeci şi nouă de ani. Ici colo, multe linii delicate te duceau cu gîndul la o fată foarte tînără. Suzanne se sili să încrunte sprîncenele, zîmbi bosumflată chipului ei, apoi ridică umerii, care erau rotunzi şi mobili şi, în cele din urmă, izbucni într-un rîs uşor, furiş şi vesel. Da, da, da, era tînără şi frumoasă, mai tînără, mai frumoasă, mai înduioşătoare, mai Suzanne decît oricînd.

în clipa aceea, tînără femeie auzi scîrţîind parchetul în spatele ei. în oglindă, deasupra imaginii ei, apăruse o altă imagine. Suzanne întrebă fără să se întoarcă, buimacă încă de încîntarea pe care i-o dăduse propria ei contemplare:

— Cum ai intrat, Philippe?

— Păi am bătut, spuse tînărul, servitoarea dumitale mi-a deschis şi am aşteptat cel puţin zece minute în faţa uşii deschise. Nu puteam să nu te văd. Am tuşit, ba chiar ţi-am rostit numele şi credeam că m-ai văzut, că mi-ai ghicit prezenţa. Nu făceam o indiscreţie, fiindcă sînt pictorul dumitale, martorul şi spectatorul dumitale firesc.

Rîse fără zgomot, apoi mai spuse:

— Acuma ai binevoit să mă întrezăreşti. Trebuie să-ţi cer iertare?

Tînără femeie se ridică în picioare, apoi se înfioră din creştet pînă-n tălpi. Părea într-adevăr buimacă;

făcu un pas sau doi de somnambulă şi-şi întinse mîinile şovăitoare, pe care Philippe le apucă binişor.

— E drept, spuse el cu voce adîncă, în tovărăşia dumi- tale te simţi mai bine decît cu oricine altcineva Nu te simţi niciodată mai în voie decit singură. Cine-ţi tulbură dialogul e oarecum stingherit.

Şi Philippe adăugă, făcînd un gest vag spre abisul spaţiului:

— Am urcat singur. Cred că asta e ora la care pleci, în orice caz în zilele cînd mergi pe jos. Să ştii că şi eu umblu foarte bine, ba chiar pot să umblu multă vreme, în ciuda rănii. Cînd sînt acasă, pot să fac înconjurul pădurii. Sînt neobosit.

Suzanne îşi pusese pălăria, apoi îşi aruncă mantoul pe umeri. Continua să tacă şi-şi căuta mănuşile într-un sertar. Philippe se îndreptă spre fereastră.

— Dacă ai să-mi dai voie, am să viu într-o zi să desenez sau să pictez ceea ce se vede de la fereastra dumitale. E admirabil. Chiar dacă n-aş picta decît cerul vast, şi colo, fumul şi norul acela lunguieţ şi îngust ca o pirogă.

— După cum ştii, spuse Suzanne, e fostul apartament al fratelui meu Laurent. A renunţat la el pentru că, după ce s-a născut primul lor copil, a găsit că e prea mic. Dar pentru mine, care sînt singură...

— Nu-l cunosc pe fratele dumitale Laurent, decît din fotografiile publicate în ziare. Dar l-am cunoscut pe fratele dumitale Joseph, de cînd e vecinul nostru şi unul din castelanii de la Nesles da, mă rog !

Suzanne începuse să rîdă.Trebuie să-l înţelegi pe Joseph, spuse ea. Pe mine mă distrează. E fioros. Dacă nu m-ar face să rîd, mi-ar fi groază de el... Sînt gata într-o secundă. O femeie trebuie să-şi piardă totdeauna puţin timp înainte de a pleca de acasă, ca să fie absolut sigură că uită ceva. Şi acuma, deschide uşa. Iţi vorbeam de Joseph. Ştii ce mi-a spus zilele trecute, bîrfindu-l pe

Laurent? Nu, n-ai cum să ştii. îl admiră totuşi pe Laurent, dar e gelos, e arogant şi lăudăros. Nouă, adică lui Laurent, Cécile şi mie, ar vrea să ne demonstreze că sîntem ceea ce el numeşte nişte fiinţe de lux, că numai el, el, omul care face bani... Dar văd că vrei să afli ce mi-a spus despre Laurent. Nu vorbea despre el. Vorbea despre savanţi în general, despre „neamul" savanţilor. Şi deodată, a strigat

:

— „Pasteur e considerat un binefăcător al omenirii pentru că a salvat multe vieţi omeneşti. Rezultatul a fost că popoarele s-au înmulţit prea mult şi că s-au văzut nevoite să se omoare între ele timp de cincizeci şi două de luni, pentru ca totul să intre iar în ordine. Au fost omorîţi cincisprezece milioane de oameni, tocmai cei cincisprezece milioane pe care îi salvase Pasteur. Uite ce înseamnă savanţii. Nişte flageluri ale umanităţii. în timp ce noi, oamenii de afaceri, făuritorii de aur şi de bogăţii..." Ah, şi a mai spus multe de astea. Nu găseşti că e nostim? Philippe, Philippe, acuma e rîndul dumitale să dormi.

— Ba nu, ba nu, spuse tînărul. Nu dormeam. Mă uitam la şuviţa aceea de păr auriu, aproape roşcat, aproape aprins, şuviţa aceea care nu acceptă niciodată să rămînă alături de celelalte. Stai puţin, stai puţin, Suzanne. Pot foarte bine să-ţi spun aşa, fiindcă la Paris trăiesc o sută de mii de oameni care spun Suzanne, pur şi simplu, cînd vorbesc despre dumneata, ca şi cum le-ai aparţine.

— Nu cumva eşti gelos?

— Nu, nu sînt gelos. Am şi eu partea mea. Stai o clipă. Stai puţin, acolo,.în lumina ferestrei, înainte de a coborî la etajul de jos. Stai să-mi iau rămas bun de la dumneata.

— Cum aşa? Mă părăseşti?

— îmi iau rămas bun pînă mîine.

— Nu mergi cu mine pînă la teatru?

— Ba da, mergem cu dumneata. Nu te mişca, dragă Suzanne.

— Nu mai înţeleg nimic... Ai spus: „mergem..."

— Ah ! am să te văd după-masă. Poate chiar toată seara. Dar vreau să-mi iau rămas bun de la această clipă de singurătate. Pentru că „ei" ne aşteaptă jos.

— Cine ne aşteaptă jos?

— Am să-ţi spun numaidecît. Dar cînd vor fi de faţă toţi trei, cînd te voi împărţi cu ei, cînd te vor admira şi ei, atunci nu voi mai fi singur. Iată de ce vreau să-mi iau rămas bun de la toate aceste graţioase amănunte care-ţi aparţin şi la care mă uit cu atîta plăcere. Rămîi cu bine, urechiuşă, pe care

lumina zilei o tiveşte cu chiciură trandafirie! Rămîi cu bine, vinişoară azurie care străbaţi toată fruntea, de la nord la sud, ca un gînd fugitiv! Rămîi cu bine, gură mai frumos desenată decît, gura ireală a unui în-

ger dintr-un tablou de Perugino ! Rămîneţi cu bine, dinţi care păreţi făcuţi nu pentru a mînca, ci pentru a/îde, pentru a da lumină călătorului pierdut în întuneric pe ultimele două etaje ale acestei scări blestemate, care coboară atît de repede. Să mergem, fiindcă te grăbeşti!

Suzanne făcu o mişcare, de parcă ar fi vrut să se întoarcă.

— Nu, spuse ea zîmbind. Nu, nu mă grăbesc. Numi displace să te aud şoptind aşa mii de lucruri cam trăsnite, dar delicioase. Şi cine ne aşteaptă jos?

— Ai să afli numaidecît. Nu te grăbi. încă nu ţi-am spus tot ce voiam să-ţi spun azi. Aş vrea să te pictez şi să te desenez zilnic, şi asta ar fi destul pentru gloria mea. Ştii că Rembrandt o picta la nesfîrşit pe soţia sa Henriette Jaghers? Era cînd Betsabe, cînd Suzanna la baie, cînd o prinţesă. Şi totuşi, biata Henriette nu era de loc frumoasă. Pe dumneata tc-aş picta şi desena toată viaţa, chiar dacă n-ai fi decît Suzanne. Dar ieri ai fost Monime, mîine vei fi Marie-Antoinette şi poimîine Cordelia, sau Andromaca, sau Ofelia, sau cine ştie cine? Bérénice! Trebuie să recunoşti că sînt foarte norocos.

— Dar eu nu sînt soţia dumitale, spuse Suzanne rîzînd.

— Ai dreptate, spuse tînărul. Ai dreptate. De ce mi-o aminteşti, Suzanne? Eram eît pe aici să uit. Ah ! O să ieşim din casă. Să ştii că te aşteaptă toţi trei.

— Despre cine vorbeşti? Cine aşteaptă afară?

*— Doi dintre fraţii mei şi una dintre surori. Trei Baudoin. în felul acesta, dacă eşti de acord, vei avea azi o escortă de patru oameni pînă la teatru.

CAPITOLUL V

THÉRÈSE BAUDOIN E TALENTATĂ. PREZENTAREA UNUI NEBUN. MARC SAU SPAŢIUL INFINIT. UN MILIONAR. PRIMUL ELOGIU AL MIOPIEI. I)E LA GHIOCEI LA DAFODILE. POVESTEA PLANTEI RENANTHERA. PHILIPPE SAU PROIECTELE UNUI PICTOR.

— Ah! exclamă Suzanne, ce bine semănaţi între voi! Făcu un pas înainte, închise pe jumătate ochii, apoi reluă cu glas mai scăzut;

— Nu! Adică... nu! Staţi sa va privesc mai biné. Cind se uită cineva de aproape, sînteţi foarte diferiţi. Totuşi, semănaţi între voi, pentru că nu semănaţi de loc cu ceilalţi, cu oamenii care aparţin altor familii, cu restul oamenilor. Cine e domnişoara? Hai, Philippe; hai, fă prezentările!

Trei tineri aşteptau pe trotoar şi Philippe spuse laconic:

— O soră şi doi fraţi ai mei. Ţi-am mai vorbit despre ei.

— Cum îi cheamă? Spune-mi cum îi cheamă. Aminteşte-mi numele lor de botez.

— Ea e Thérèse. Vine îndată după mine, care nu sînt totuşi fratele cel mai mare, fiindcă mai e şi Madeleine. Ea e Thérèse Baudoin. E cu un an mai mică decît mine.

Suzanne întinse mîna şi Thérèse îşi plecă imperceptibil genunchiul, cu un gest plin de mîndrie şi de nobleţe, pe care Suzanne îl admiră, în calitatea ei de adevărată actriţă.

— Şi ce face sora dumitale Thérèse în faimoasa comună Nesles? spuse tînăra femeie

Thérèse răspunse cu multă simplitate:

— li ajut mamei, gătesc, scot apa din fîntînă, cos, brodez. Şi pe urmă...

— Şi pe urmă?

Fata roşi, zîmbi blînd şi spuse:

— Mai ştiu să-i citesc tatei cu glas tare, să cînt, să dansez şi să cînt la violoncel.

— Ştii să dansezi? strigă Suzanne cu bucurie. Ai luat lecţii? Cu ce profesor?

Fata scutură din cap cu un aer speriat şi spuse:

— Profesorii mei au fost mama şi chiar tata, înainte... înainte de război.

— Staţi puţin ! strigă deodată unul din cei doi fraţi, un tînăr înalt cu păr lung şi buclat, cu vocea groasă, prea gravă şi prea copilărească totodată. Staţi puţin, nu spune tot ce ştie să facă. Ştie să

săreze untul, să facă dulceaţă de coacăze, să pregătească sirop de mure, să găsească ciuperci primăvara şi chiar să îngrijească de albine. Totuşi, dacă vă uitaţi la mîinile ei, vedeţi că sînt foarte curate şi foarte fine. Şi are degetul cel mare cambrat ca toţi membrii familiei Baudoin. Şi încă n-am spus totul ! Nu, nu, n-am spus totul.

227

— El cine e? întrebă Suzanne plecîndu-se spre Philippe.

t'hilippe ridică din uineri şi răspunse rizind:

— Un nebun, vezi doar.

— Cum? reluă tînărul cu părul lung scuturînd din cap, e adevărat că nu ne cunoşti? E de necrezut. O să-mi pun ochelarii şi atunci ai să ne recunoşti mai bine. Păi atunci ce vezi cînd joci pe scena teatrului? Nu ştii că toate figurile acelea holbate care te privesc, cu gurile deschise şi cu ochii căscaţi, sînt ale noastre? Şi toate mîinile care continuă să aplaude cînd mîinile celorlalţi au obosit? Tot ale noastre sînt. Şi nu ne cunoşti? Ce indiferenţă! Ce egoism!

— Hubert! Hubert! îl dojeni fratele cel mare.

— Şi ăsta care nu spune nimic cum se numeşte? întrebă Suzanne.

Tînărul cu plete în vînt fu zguduit de un hohot vesel de
rîs:

— Ăsta e mutul nostru, declamă el cu o voce funebră şi cavernoasă. E personajul tăcut al piesei. Se numeşte Marc, dar eu îi spun „apa care doarme", sau chiar „spaţiul infinit", fiindcă tace veşnic, vorba lui Pascal.

— Hubert, spuse tînărul roşind, dacă nu taci, să ştii că am să încep să vorbesc.

— Nu spune nimic, spaţiule dragă, nu-ţi schimba fermecătoarele obiceiuri. Uitaţi-vă, doamnă. Nu, nu doamnă... domnişoară... Nu! Am să spun Suzanne, categoric şi rotund ca o prună. Uitaţi-vă la fratele meu ce] mut, care tace ca un peştişor drăgălaş. Sînt unii care neagă existenţa sufletului. Asta înseamnă că n-au examinat niciodată transparenţa urechilor fratelui meu Marc. Are nişte urechi foarte mari. Dar în transparenţă, le puteţi vedea roşind sub influenţa unui gînd, adică sub influenţa sufletului. Şi uite aşa! La ce credeţi că se gîndeşte drăguţul de el, pentru ca urechile lui să roşească în mod atît de revelator? Nu-i un fenomen reflex, scumpă Suzanne! E foarte precis manifestarea unui gînd. Poate că se gîndeşte la steaua Antares, sau poate pur şi simplu la dumneata, ca şi mine, ca şi ceilalţi. Nu merg prea

repede? Nu cumva mergem cu toţii prea repede, fiindcă noi avem picioare mari?

— Nu, spuse Suzanne, nu mergeţi prea repde, dar nu mă lăsaţi să vă pun nici o întrebare.

— Răspund dinainte la toate întrebările pe care le poţi imagina.

— Asta nu se ştie, spuse Suzanne rîzînd.

— E insuportabil, strigă Philippe. Vorbeşte, vorbeşte şi nu mai e chip să-l opreşti. Ţi-am spus doar că e nebun.

— Cu ce te ocupi, domnule Hubert? spuse Suzanne oprin- du-se o clipă în centrul escortei sale.

— Philippe ţi-a spus: sînt nebun.

— Bine, şi pe urmă?

— Sînt milionar.

— Milionar?

— Bineînţeles. De ce nu? Am un milion de idei, un milion de planuri, un milion de dorinţe. De altfel, oricine posedă un milion de ceva. Sîntem cu toţii nişte milionari necunoscuţi. Am miliarde de globule roşii, miliarde de molecule, milioane de idei extraordinare, milioane de destine, pe alese.

— Ah! spuse Marc cel tăcut, nu trebuie să ascultaţi chiar tot ce spune. Hubert face mai multe parale decît palavrele lui.

— Tu de unde ştii, spaţiule interplanetar?

— Dar tot nu mi-ai spus cu ce te ocupi, reluă Suzanne.

— Cu ce mă ocup? Sînt botanist, sluga dumitale, dragă Suzanne. Nu-mi plac de fapt decît două lucruri pe lumea asta: botanica şi dragostea. Da, da, nu mai protestaţi. îmi place dragostea, cum spunea Sfîntul Augustin . îmi place dragostea, dar, atenţiune ! Nu sînt sentimental. Bine ! Eram cît pe-aci să dau cu nasul în felinarul ăsta, deşi sînteţi patru de faţă şi vedeţi ce fac, fără ca o mînă miloasă... Iartă-mă, sînt miop. Ah ! Am să-ţi explic mai încolo că sînt miop prin vocaţie, ca să văd mai bine.

— N-ai să-l mai poţi opri, spuse zîmbind Philippe. Vorbeşte aşa şi spune orice.

— Spun orice, dar se întîmplă să fie totuşi ceva. Şi va să zică, o să veniţi la Nesles?

— Ah ! Am să vin cu siguranţă, domnule milionar, numai să isprăvesc odată cu teatrul ăsta înspăimîntător.

— Atunci, spuse Thérèse, clătinînd din cap, n-o să veniţi niciodată.

— De multă vreme, decîteva luni, Philippe ne tot anunţă vizita dumitale! exclamă tînărul nebun cu o voce nemulţumită. Dar Philippe se laudă şi eu am ajuns să-mi pierd răbdarea, Ai şi pierdut ghioceii.

— Vă promisesem că am să vin pentru ghiocei?

— Imi promiseseşi că ai să vii înainte de a înflori spîn- jii, spuse Philippe. Adu-ţi aminte, mi-aipromis asta cînd ju- cai Andromaca.

— Ah ! strigă Hubert cu o voce patetică, Andromaca ! Pot spune că a fost grozav !

Se opri brusc, îngenunche pe trotoar, dădu capul pe spate şi începu să recite imitînd-o pe Suzanne:

Ah, cu ce amintire tu inima-mi zdrobeşti !
Géphise, vedea-voi oare cum moare şi-acest fiu,
Bucuria-mi din urmă, şi-al lui Hector chip viu?

— Bravo ! strigă tînăra femeie. Va să zică ştii versuri pe de rost?

— Ştiu un milion de versuri. Ţi-am spus doar că sint milionar. Şi cînd nu le ştiu le inventez, şi sună aproape tot aşa de bine. Asta nu înseamnă că n-ai pierdut timpul ghioceilor.

— Ai pierdut şi forsythias, continuă Thérèse.

— Ce-i aceea forsythias?

— O plantă aurie, care înfloreşte iarna, ca să ţină locul soarelui.

— Şi asta nu-i tot, murmură Marc...

Roşi din nou şi, fiindcă toată lumea se uita la el, bolborosi cu o voce sugrumată:

— Dafodilele!

— Cum aşa, reluă Suzanne cu voie bună, am pierdut şi dafodilele? Dar astea ce mai sînt?

— Sînt nişte flori galbene, pe care englezii le-au botezat astfel, pentru că aşa pronunţă ei aişorul; numai că nu e acelaşi lucru cu aişorul.

— Atenţiune, atenţiune ! spuse Hubert ridicînd spre cer un deget care făcea dreptate. Atenţiune ! E pe cale să piardă şi narcisele.

— Ah ! strigă Suzanne coborînd capul cu o ruşine prefăcută, îmi spuneţi atîtea, că am să mă simt vinovată.

— Dragă Suzannne, reluă Philippe, sîntem disperaţi la gîndul că pierzi atîtea lucruri drăgălaşe şi fermecătoare, care ocupă un loc atît de important în viaţa noastră rustică, Aşa, de pildă, vezi să nu pierzi orhideele noastre !

— Cultivaţi şi orhidee?

— Nu, vorbesc de orhideele de pădure, de orhideele acelea mici şi fermecătoare care înfloresc în pădurile de la Nesles şi de la Tour du Lay. Vino. Vino şi am să-ţi spun povestea plantei renanthera, aşa cum mi-a povestit-o botanistul nostru.

— Dacă ai să începi să spui poveştile mele...

— Dar ce-i această renanthera? Vai ! Îmi daţi a înţelege că nu ştiu absolut nimic.

— Renanthera, spuse Thérèse, nu-i o floare care trăieşte la noi.

— Nu, continuă Philippe, e o floare originară din Brazilia. Creşte pe arbori şi se prinde de scorburile unde găseşte puţin muşchi sau praf. Cine vrea s-o cultive, o sădeşte la poalele unui arbore, în pămînt, în humus. Prinde rădăcini, apoi se năpusteşte în copac. După ce a ajuns destul de puternică, după ce şi-a înfipt alte rădăcini ici-colo în scorburile copacului, se ridică din pămînt, îşi pierde rădăcinile terestre şi-şi ia zborul, auzi, Suzanne? Urcă, porneşte, ca o fiinţă eliberată.

— Dumnezeule ! murmură Suzanne, cîte poveşti frumoase ştiţi! Vă mulţumesc pentru renanthera. Vai ! Am şi sosit. Iată-ne în faţa teatrului.

— Ah ! spuse Hubert. Cunoaştem drumul. Mi-e destul să pornesc după pălăria mea, că vine singură aici. De altfel, nu port pălărie.

— Nu ştii, spuse Philippe, că ieri se aflau toţi trei în sală cu tata şi cu mama.

— Ieri? Dar de ce ieri?

— Ca să-şi ia rămas bun de la Monime, pentru că era ultima reprezentaţie. Tata vine destul de rar la Paris, îţi dai seama.

— Da, şi ştii ce a spus cînd ai intrat în scenă? A spus... Repetă tu, Philippe.

Philippe clătină clin cap.

— La ce bun? spuse el. E un amănunt care ne aparţine, un amănunt cam greu şi cam nelămurit, aşa cum sînt şi alte lucruri care ne aparţin.

— Ei bine! Eu am să-i spun, exclamă Hubert. Tata a spus: „E foarte frumoasă".

— Cum se poate? întrebă Suzanne cu un aer mirat.

— Da, da, reluă tînărul nebun. Te întrebi cum poate să simtă frumuseţea, deşi e orb. Dar eu îl înţeleg fparte bine. Simte prezenţa frumuseţii după respiraţia celor din jurul său.

— Ba nu, ba nu, murmură Thérèse, cred că explicaţia trebuie să fie şi mai tainică. Iertaţi-ne, domnişoară, sîntem foarte fericiţi că v-am putut însoţi, în speranţa că veţi veni la noi la Nesles, unde vă aşteaptă toată lumea.

— Ah ! am să viu, strigă Suzanne. Mi se pare că a veni la Nesles ar însemna să ating pămîntul, să mă purific, să prind forţe noi şi curaj. Mulţumesc întregii mele escorte.

Suzanne se depărta în fundătura uricioasă care ducea spre teatru. Philippe făcu cîţiva paşi, o ajunse din zbor, şi-i spuse foarte încet:

— Odată şi odată am să te pictez şi în lumina cenuşie a dimineţii. Am să te pictez şi la soare, în plin soare de iulie. Şi am să te pictez noaptea, cînd nu se mai văd decît umbre. Şi am să te pictez de mii de ori, înainte de a vedea şi de a spune totul. Adio ! Suzanne ! Pînă diseară.

C A P I T O L U L V I msroziTivE DE AIIITECTURĂ FIXĂ. REFLECŢII JUDICIOASE CU PRIVIRE LA INSONORITATEA MATERIALULUI SCENIC. SCARA, SIMBOL AL CIVILIZAŢIEI. UN UNIVERS CU PATRU DIMENSIUNI. CONVORBIRE INTIMĂ INTRE REGELE LUDOVIC AL XVI-LEA ŞI REGINA MARIE-ANTOINETTE. DESTĂINUIRI CU PRIVIRE LA DOMNUL CIIEROUVIER. O REPETIŢIE GENERALĂ CARE NU MERGE CUM TREBUIE. DRAGOSTEA CÎINELUI FAŢĂ 1)E STĂPÎNUL SĂU.

Scena teatrului des Carmes era prevăzută cu ceea ce, în stilul specific al casei, se numea „diferite dispozitive de arhitectură fixă". Asta înseamnă că pornind de pe platou, două scări se ridicau spre regiunile superioare ale teatrului, regiuni inaccesibile de altfel privirii spectatorilor. Una din aceste scări pleca din fundul scenei şi se înălţa spre boltă. Cealaltă începea aproape de pe proscenium şi se îndrepta spre peretele despărţitor, care separa „localurile artistice" de cele cîteva încăperi rezervate administraţiei.

— Cele două scări, al căror aspect amintea destul de corect marmura, erau de fapt construite dintr-un material plastic, de curînd descoperit, care nu lua foc, era insonor, şi care, după spusele experţilor, îmbina proprietăţile celulozei cu ale cauciucului. Vidame ţinea cu deosebire la insono- ritate. „Esenţialul, spunea el, e să suprimăm zgomotele parazite. Regele poate să moară pe proscenium rostind cu jumătate voce fraze sublime şi, în timpul acesta, eu trimit toată armata engleză să defileze pe una din scări şi toate trupele rebele pe cealaltă. Dacă scările ar fi din lemn de brad, ar trebui să zbierăm pe scenă, pentru că încălţămintea actorilor ar tropăi şi ar face zgomot nemaipomenit. Nu, nu, lipsa totală de sonoritate perfectă a materialului scenic e prima condiţie a unei arte dramatice bine înţeleasă".

Uneori, un critic nevinovat risca vreo observaţie asupra „dispozitivelor de arhitectură fixă". De pildă spunea: „Bine, dar nu-i ciudat să vezi armata engleză sosind pe o scară?" Eric Vidame nu mai răspundea de multă vreme la astfel de întrebări. Cu o privire care devenea deodată imensă şi visătoare, examina fără să spună o vorbă pe mocofan, privind pe deasupra lui şi prin el către adîncurile infinite ale viitorului. Ce rost avea să răspundă unor nerozii? Pe vremuri, Vidame polemizase îndelung în legătură cu toate aceste probleme. La început proclamase: „Scara e un principiu de denivelare, îţi îngăduie să multiplici planurile pe care se desfăşoară acţiunea dramatică. în loc să evolueze banal pe două dimensiuni ale spaţiului, teatrul nostru trăieşte în cele trei

dimensiuni ale acestui spaţiu, mai mult chiar: deoarece timpul intervine în toate artele dinamice, e un univers cu patru dimensiuni şi noi îl însufleţim cu verbul nostru. Bine. în afară de asta, trebuie să ţineţi seamă că scara face oarecum parte importantă din geniul omenesc. Scări se găsesc în toate casele şi în toate palatele. Dar vapoarele! O să mă întrebaţi: şi ce-i cu vapoarele? Ei bine! Şi pe vapoare dai pretutindeni de scări. Şi oraşele? Şi pieţele publice? Există scări monumentale în mai toate oraşele ilustre. Nu, nu, vă rog să mă credeţi, scara nu are numai o importanţă filozofică şi simbolică, de cele mai multe ori e un articol de structură, un element de realism"...

Mai tîrziu, însă, se iviseră cazuri destul de numeroase, în care, din nefericire, faimoasele scări de ce]ulo-ebonită erau cam greu de motivat, pentru că scena reprezenta, de pildă, o pădure în *Pelléas şi Méiisande* sau o plajă, ca la începutul *Schimbului*[1]. Vidame se mulţumise să ridice din umeri şi spusese îmbufnat: „Ei şi ! S-or obişnui *ei.* Vor fi nevoiţi să se obişnuiască". Şi cînd spunea *ei* se referea la mulţimile legendare, obligate să înveţe şi să se izbăvească graţie miracolelor teatrului modern. Cel mai curios e că, potrivit prevederilor sale, *ei* ajunseseră să se obişnuiască pînă la urmă cu scările conjugate ale lui Enric Vidame. De altfel, e inexact să spunem că se obişnuiseră pînă la urmă. Mulţimile supuse nu se obişnuiseră „pînă la urmă", s-ar putea spune mai cuiînd că aşa începuseră. Pricepuseră repede că, dacă scena trebuia să reprezinte „un cîmp la sfîrşitul iernii", cum se indică în primul act din *Capul de aur*[2], două scări din material insonor şi cu aspect de marmură erau absolut indispensabile pentru a desăvîrşi iluzia optică. Spectatorii disciplinaţi nu mai ridicau nici o obiecţie împotriva prezenţei scărilor în hăţişurile din *Macbeth* sau în cîmpiile unde trăiau ţăranii din *Don Juan.* Graţie prezenţei celor două scări fixe, personajele tuturor operelor dramatice jucate pe scena teatrului des

1 ***L'Echange*** (1901), piesă de Paul Claudel.

2[a] ***Tête d'or*** (1890), dramă de Paul Claudel.

Carmes continuaseră să evolueze în toate dimensiunile spaţiului, şi publicul, după ce „se obişnuise", ajunsese să aibă „nevoie" de ele. Orice piesă lipsită de celebra „denivelare psihologică şi emoţională" era considerată de discipolii fervenţi ai lăcaşului, cam rece şi cam plată. De altfel, lucrul acesta începea să-l enerveze pe Eric Vidame, care spunea prietenilor intimi: „Scara eun element fundamental, fireşte. Totuşi nu înseamnă că primul haplea de pe stradă poate să ne ceară scara, cînd noi avem motive să n-o aducem pe scenă. O să-i dresăm noi pe toţi deştepţii ăştia. Tot vreau să pregătesc *Chatterton*[1], aşa că am să renunţ la trucul cu scara. Kitty Bell nu se va rostogoli pe trepte, se va prăbuşi din fotoliu, ceea ce e mult mai firesc. Pînă la noi dispoziţii, eu sînt stăpînul şi nu vreau să-şi bată nimeni joc de mine."

Iată de ce, cele două scări erau pe scena rigidă şi invariabilă a teatrului des Carmes un fel de provocare reversibilă: erau folosite sistematic cînd nu exista nici un motiv de urcuş şi de coborîş. în schimb, cînd sora Anna trebuia să urce în înaltul turnului, ieşea modest pe o uşă instalată la acelaşi nivel cu scena. în felul acesta, atenţia spectatorilor, tot timpul trează, nu putea aţipi în presupuneri prea uşoare.

Cînd ajungeau deasupra bolţii, cele două scări în privinţa cărora n-a fost de prisos să facem acest scurt comentariu istoric, cele două scări fixe urcau pînă la un balcon care înconjura mansardele, ca în curţile interiare ale caselor italieneşti. Uneori, circulînd pe această construcţie zveltă, Vidame spunea: „Păcat că asta nu se vede din sală. Aici ar fi plăcut să jucăm. Aici ar trebui să jucăm şi nu numai *Hangiţa*[2], ci şi *Hamlet,* da, *Hamletl* De ce nu? Gîndiţi-vă la scena de la început... sau chiar *Perşii*[3]. Umbra lui Darius s-ar înălţa din gaură, din abis, ca un fum... O să vedem... Nu se ştie..."

1' Dramă de Alfred de Vigny (1835).

2 ***La locandiera*** (1753), comedie de Goldoni.

3• Dramă de Bscliil (472 î.e.n.).

Zona balconului care trecea dincolo de boltă era mai spaţioasă decît restuj. Prin două ferestruici ascunse în lemnărie şi prevăzute cu zăbrele subţiri, se putea supraveghea sala şi spectatorii. Actorii se adunau uneori aici, aşteptîndu-şi rîndul să pună piciorul pe trepte ca să coboare în scenă. în acest loc se instală regina Marie-Antoinette ieşind din loja ei în seara repetiţiei generale, în timp ce, în adîncuri, Mirabeau cuvînta în faţa unui auditoriu invizibil. „Măreţia lui Marius, striga tribunul, nu se explică atît prin victoria asupra cimbrilor, cît prin stîrpirea privilegiilor aristocraţiei la Roma!"

Această frază răsunătoare şovăi nesigură într-o tăcere de moarte. Regele Ludovic al XVI-lea, care examina linia orizontului cu ochii lipiţi de zăbrele, îşi plescăi îngrijorat limba de cerul gurii.

— Ei, drăcie! spuse el în şoaptă. Patronul secam bizuia pe frazele sforăitoare ale lui Farge, dar s-au pierdut în gol. Ah ! Nu pot să sufăr publicul de la repetiţiile generale. Uită-te la ei, Suzon: parc-au înghiţit unt-de-ricin. Scena dumitale a mers bine, Suzon, fetiţa mea. Felicitări, Suzon. Şi te-au chemat de patru ori, ceea ce nu e mare lucru pentru talentul dumitale, dar e grozav dacă ţinem seama de temperatura sălii. Ah ! Asta zic şi eu că-i o palmă. Ai auzit? Farge a dat drumul la faimoasele bazaconii pentru care ne-am dat cu toţiii de ceasul morţii săptămîna trecută. L-ai auzit: „Poporul e o> forţă care, chiar în nemişcare fiind, e de temut". Mie mi se părea că-i straşnic. Ei bine! Am văzut nişte indivizi care se stricau de rîs. Ia te uită la Copeau, îşi trece mîna peste ţeastă.. Şi asta zic şi eu că-i o ţeastă frumoasă ! Ah ! Nu s-ar putea spune că se distrează. Uite, ridică ochii în tavan. Sînt sigur' că numără muştele.

— Unde-l vezi pe Copeau? întrebă Suzanne cu voce scăzută.

— Rîndul patru, fotoliul cinci din dreapta, răspunse dus pe gînduri Paul Hellouin. îţi dai seama, lui Copeau puţin îi pasă de piesa lui moş Cherouvier. Pentru el, se vede cît de colo, *Mirabeau* e un rahat. Dar dacă acest rahat are totuşi succes, e un succes al teatrelor de avangardă în general, şi Copeau dă

din cap în semn de aprobare. Şi dacă rahatul n-are succes, Copeau stă liniştit în fotoliu, pentru că atunci e limpede că le Vieux Colombier e mai tare decît teatrul des Car- mes. Ah ! Nu, nu s-ar zice că se distrează grozav concurentul. Priveşte-i pe toţi, înşiraţi ca borcanele într-o farmacie. Asta miroase a gaşcă, ascultă ce spun eu, mica mea Suzanne, miroase a drepturi de autor, a gologani care vin cine ştie de unde. Cam aşa miroase astă-seară scumpul nostru teatru.

— Ai înnebunit, Hellouin! Toată lumea ştie că domnul Cherouvier e foarte sărac. Dar unde-i domnul Cherouvier?

— în avanscenă, bineînţeles; nu-l recunoşti fiindcă şi-a tăiat barba.

— Adevărat? El e în spatele patronului? Dumnezeule! Ce cap mic are! Şi aproape că i-a dispărut bărbia!

— Da, are o mutră ridicolă. Şi toate astea, pînă şi gulerul ţeapăn al cămăşii şi smochingul, numai ca să-i facă plăcere polonezei. Pe poloneză o vezi?

— Lasă-mă în pace, spuse deodată Suzanne cu o voce schimbată, nu pot să sufăr femeile de teapa ei,

— E în rîndul al treilea, între Brisson şi Lucien Desca^ ves, în faţa individului aceluia imposibil, care semnează Maurice Boissard. Totuşi e o fată frumoasă, poloneza asta, care cu siguranţă că nu-i poloneză. Şi ştii? Moş Cherouvier s-â mutat. Locuia la doi paşi de aici, in Place de PEstra- pade, intr-un apartament ieitin care mirosea a supă cu parmezan, a sos picant şi a şoareci albi.

— De ce nu înţelegi, Hellouin, că nu pot să ascult piesa. Hai, taci! Patard are să-ţi trîntească o amendă. Vorbeşti mai tare decît actorii de pe scenă.

— ...Poate că nu sînt bine informat, continuă cu încăpă- ţînare Ludovic al XVI-lea, dar se pare că moş Cherouvier locuieşte acum în avenue du Parc-Montsouris, într-un apartament cu ascensor, *bow-window*[1] şi toate alea. Domnul Clie- rouvier face baie caldă de două ori pe săptămînă. E o convertire, poloneza e o mare vrăjitoare. Ah ! Suzon, m-ai ciupit!

1 bovindou — fereastră, nişă ieşită în afara zidului.

— Hellouin, bombăni tînăra femeie, te rog o dată pentru totdeauna să nu-mi mai vorbeşti niciodată despre fiinţa asta.

Actorul cel gras se întoarse spre ea în penumbra pasarelei şi spuse, silindu-se să-i desluşească trăsăturile:

— Pe cuvîntul meu, Suzon! S-ar spune că eşti geloasă. După cîte ştiu, asta ţi s-ar întîmpla pentru prima dată.

Suzanne răspunse foarte repede:

— Nu sînt geloasă decît cînd e vorba de profesia mea, singurul lucru pe care-l iubesc pe lumea asta.

— Da, da, bombăni Hellouin! Trebuia să-mi spui. Dar ia stai puţin, ai noştri au marcat un gol. E fain!

— Lasă-mă să ascult, spuse Suzanne ridicînd nervoasă din umeri. O să te amendeze. Cred că te aude lumea din sală. Uite, văd că patronul se frămîntă de parc-ar fi dat strechea în el.

în clipa aceea, o zarvă uşoară se stîrni iar printre spectatori. într-unui din rîndurile fotoliilor de orchestră izbucniseră nişte aplauze. îşi făceau drum cu greu şi, îndată după aceea, această slabă pîlpîire de entuziasm se potoli, apoi se stinse.

— Pfff! spuse Hellouin lipindu-şi la ioc peruca cu gesturi atente.Pfff! ăsta e Mano, care încearcă să-i scuture puţin. Des Cornbes aplaudă. Ah! ăsta zic şi eu că e credincios.

— Hellouin, miroşi a usturoi, e scîrbos.

Hellouin mirosea de dimineaţă a usturoi şi parfumul acesta se accentua de la o masă la cealaltă în tot cursul zilei, fapt pentru care grăsanul primea reproşuri de ia toţi colegii lui. Hellouin păru ofensat de observaţia'tinerei femei, îşi părăsi postul de observaţie, se sprijini de rampă şi se plecă peste prăpastia scenei ca peste un puţ de mină. Jos se vedea un salon luminat de două candelabre de argint. Contele de La Mark îi întindea lui Gabriel de Mirabeau o casetă misterioasă şi tribunul redacta în fugă, cu o uriaşă pană de gîscă, faimoasele lui îndrumări secrete cu privire la organizarea ideală a monarhiei constituţionale.

In clipa aceea, în întunericul galeriei superioare, se ivi marchizul de La Fayette. Părea preocupat şi posac.

— Ţţţ... ţţţ... spuse el clătinînd din cap, merge mai prost decît am crezut. Farge era cît pe-aci să se încurce adineauri. Aţi auzit? Atuni Bazzaro şi-a pierdut capul. Va să zică n-aţi fost atenţi?

— Cum să fiu atentă? spuse Suzanne. Hellouin vorbeşte tot timpul.

— Vă rog să credeţi că era îngrozitor, reluă marchizul de La Fayette. Din fericire, Patard avea textul în mînă şi a putut să-i scoată la mal. Dar am simţit trecînd un vînt de catastrofă. Ce tăcere ! Am auzit pe cineva care sforăia. Sînt sigur că era Paul Souday.

Teatrul des Carmes n-avea sufler, totuşi Patard, regizorul bun la toate, avea textul în mînă şi se ascundea cu el fie îndărătul unei uşi, fie în galeria superioară. Se ivi chiar în clipa aceea, îi privi pe cei trei actori şi începu să bombăne:

— Ce faceţi aici cu toţii? Tu, Charruel, ai să-ţi ratezi intrarea. Dă-te repede jos. Ah! asta zic şi eu că merge prost. Ce idee a avut patronul să pună în scenă tîmpenia asta?

Patard îl împinse în faţa lui pe marchizul de La Fayette şi se depărtă pe balconul necombustibil şi insonor, stîrnind în covorul gros de molton un nor uşor de praf.

— Vezi, Suzon? reluă Hellouin cu glas imperceptibil, cînd patronul joacă o prostie, ceea ce nu i se întîmplă prea des, înseamnă că plănuieşte ceva. Eu nu sînt în tainele zeilor, dar dacă m-ai asculta o jumătate de minut, ţi-aş spune de ce Vidame l-a scos de la naftalină pe maimuţoiul ăsta bătrîn de Cherouvier. Nu spui nimic, Suzon?

Suzanne stătea nemişcată şi nu răspunse. Atunci, grăsanul de Ludovic al XVI-lea începu să-i mîngîie mîna şi vorbi cu glas scăzut şi convins:

— Puţin îmi pasă de piesă. Vezi prea bine că nici patronul nu se sinchiseşte de ea. Ştie el ce face. Şi toţi viţeii din sală n-au decît să plece dacă îi calcă pe nervi. Criticii vor face totuşi, de formă, articole

respectuoase. Ah ! Suzon, nu iubeşti pe nimeni, crezi că nu iubeşti pe nimeni...

— Ce te apucă, bietul meu Paul? spuse Suzanne, retră- gîndu-şi mîna cu vioiciune. Iar începi?

— Nu, nu, spuse regele cel dolofan scuturîndu-şi peruca. Nu, m-am vindecat de mult. Te-am iubit ca toată lumea, bineînţeles. Şi nu era un capriciu, Suzon, era o pasiune, o adevărată pasiune. Dar să nu mai vorbim. Încep să te cunosc. Nu poţi să iubeşti pe nimeni, de acord, sau cel puţin crezi că nu poţi să iubeşti pe nimeni. Ei bine ! Suzon, dragostea mea, te înşeli: îl iubeşti pe Vidame, fetiţo, ascultă ce-ţi spun eu, că eu mă pricep.

— Eşti idiot! strigă tînăra femeie cu vocea atît de puternică şi atît de vibrantă, încît, instinctiv, Hellouin făcu gestul de a-i închide gura. Eşti idiot, bietul meu Hellouin.

— Poate că sînt idiot, dar stiu ce cred, fetito. Si dacă ghicesc totul, dacă ghicesc ce nu înţelegi nici dumneata, e pentru că eu îl'iubesc pe patron, înţelegi?

Se plecă deasupra întunericului, atît de tare, încît regina se dădu înapoi cu toată partea superioară a trupului. Hellouin se plecă foarte adînc şi continuă:

— Eu îl iubesc pe patron, îl iubesc cu dragoste adevărată. Fără glumă, mititico, dar mai ales vezi să nu înţelegi greşit. Cînd spun dragoste, trebuie să ne înţelegem asupra cuvintelor, fiindcă sînt tot felul de scîrboşi care pescuiesc în apă tulbure. Repet că-l iubesc pe omul ăsta aşa cum un cîine poate să-şi iubească stăpînul. Dacă mi-ar spune: „Trînteşte-te cu burta la pămînt că vreau să mă urc pe spateletău", ei bine! Aş face eu gît, de formă, firește; dar m-aş trînti cu burta la pămînt şi l-aş lăsa să mi se urce pe spate, ba chiar mi-ar face plăcere. Poate că mîine, dacă are curaj, are să mă dea afară. Dar am să mă întorc pe fereastră; nu pot să trăiesc fără el. Găsesc că e inteligent, frumos, spiritual, mai inteligent, mai frumos şi mai spiritual decît toţi indivizii ăştia din sală care cască de li se văd omuşorul, amigdalele, esofagul şi restul. Aşa că, numai din cauza asta, înţeleg de ce dumneata, Suzon,.,Taci, şopti tînăra femeie. Taci, Hellouin, mi-e groază să te aud.

— Am să tac, dacă vrei, Suzon, dar îţi anunţ o veste mare, care ar trebui să-ţi facă plăcere: eşti îndrăgostită, fetiţo, şi nici măcar nu ştiai.

— Nu-mi iubesc decît meseria, spuse cu răceală tînăra femeie.

— Tocmai! Şi Yidame e meseria dumitale în persoană. Ah ! Actul trei s-a terminat. Fii atentă la cortină !

Cortina luneca acum graţie unui sistem complicat de vergele, în sforăit de motoare şi înmare foşnet de mătăsuri grele. Regina îşi luă ochii de la ferestruica zăbrelită şi făcu un pas înapoi. Se auzi un vuiet slab de aplauze şi vuietul acesta păru că vine dintr-o altă lume. Cortina se plimba încolo şi-n- coace, fără convingere, cu mişcări leneşe, stîrnind praf şi mirosuri adormite. Regele Lud ovic al XVI-lea se întinse, căscă zgomotos ca un om care a scăpat de orice constrîngere şi spuse cu glas tare, în timp ce antractul începea cu mare gălăgie:

— Dacă patronul joacă o idioţie, înseamnă că are nevoie de bani şi nu eu sînt acela care să-l

condamn. Omul ăsta ştie ce face. Să coborîm, mica mea Suzanne. Vino să-i auzi pe gogomanii ăştia de „generalişti", care-şivor pune la contribuţie toată imaginaţia ca să nu spună un cuvînt despre piesă din pudoare, înţelegi? din pudoare. Vino să vezi ce flori ţi-a trimis moş Cherouvier. Tare mi se pare că florile astea au miros polonez sau cam aşa ceva, mă rog, au un miros slav şi asiatic.

C A P I T O L U L VII

CONTESA ALMAVIVA VISEAZĂ. PERSONAJE PENTRU O PÎNZĂ DE JOUY. SUZANNE ŞI DRAGOSTEA. O VIAŢĂ ÎNCHINATĂ TEATRULUI. SCRISUL LUI ERIC VIDAME. UN OM CARE ŞTIE SĂ DEA UN SFAT BUN. PEISAJ PARIZIAN. REFLECŢII AMARE ASUPRA TEATRULUI SECOLULUI AL XX-LEA. PĂRINTELE SERGHEI. PREGĂTIREA UNEI VALIZE. „NEC SINE TE, NEC TECUM", CHEMARE ÎN AJUTOR.

Există clipe nesfîrşite — da, desigur, nesfîrşite şi de ce oare sînt nesfîrşite? — clipe delicioase — dar de ce chiar aşa de delicioase? de ce aşa de delicioase, încît deliciul ajunge

pînă la hotarele spaimei? — clipe cînd contesa Almaviva are impresia că vocea lui Chérubin îi mîngîie obrajii, buzele şi chiar inima, clipe fermecătoare şi sfîşietoare în timpul cărora, asemenea unui ac — un ac lung, lung, un ac adorabil de fin şi de lung — vocea băieţaşului, după ce a mîngîiat-o, străpunge inima contesei. De altfel, oare cel care cîntă tîngui- rea de dragoste e doar un băieţaş?

Cine vă chinuieşte, Din pricina cui plîngeţi?

Iată că, sub privirea contesei, Chérubin se transformă. Creşte, se îngraşă. Acum cîntă cu o voce care nu mai e subţire, ci tunătoare, teribilă. Nu e Chérubin, nu, e jalnicul Tes- tevel care, pe vremuri, ca să-şi uite dragostea, a plecat să moară de friguri, poate, da, să moară în Indochina şi despre care nu se mai ştie nimic. Nu, nu e Testevel, e muzicianul acela cu păr buclat şi cu barbă mătăsoasă, îndrăgostit şi el de contesă, dar al cărui nume epecalesă-l uite.

Şi din nou, imaginea e pusă la punct cu o precizie perfectă şi micul paj se arată iar. Se numeşte Chérubin, bineînţeles, dar se numeşte şi Philippe Baudoin; vorbeşte şi cîntă atît de suav, încît suflarea lui face să palpite o şuviţă de păr pudrat, care, lîngă tîmplă, scapă din coafura complicată de care contesa e atît de încîntată. De altfel, micul paj nu se mai numeşte Philippe, se numeşte Jean-Paul Sénac. Se numeşte şi Richard Fauvet, ca fostul soţ al soră-si, Cécile Pasquier. Se numeşte... Ah! Dumnezeule! De mulţi ani de zile, contesa Almaviva a simţit ridicîndu-se spre ea bocetul de dragoste al acestor tineri care erau cu toţii — ciudată minune! — prietenii fratelui său Laurent Pasquier.

Doamnă, Stăpîna mea, (Ce grea mi-e inima, ce grea)...

La drept vorbind, ciudat e că, dincolo de micul paj, dincolo de substanţa translucidă a micului paj, contesa a zărit un obiect a cărui prezenţă nu o înţelege, deşi îi e familiară. O lămpiţă de noapte din

porţelan, trandafirie datorită flăcării din interiorul ei. Cu o voce plină de voie bună, dar vibrantă după cum se cuvine, contesa murmură cuvintele cunoscute: „S-au grăbit aşa de mult, încît au uitat să pună... să pună... să pună..." Fraza cade mereu în făgaşul ei, ca me

lodia cîntată de un gramofon defect. Care este, care poate fi cuvîntul acela insesizabil? „Au uitat să pună..." Ţimp de o veşnicie, contesa va căuta cuvîntul acela pierdut în întuneric. Dar iată că Chérubin îşi schimbă iar chipul. O priveşte fix pe contesă şi are chipul aspru şi frumos al lui Alexis Vialas. Contesa face eforturi zadarnice ca să-şi stăpînească un geamăt. Nu ! Nu ! Ce caută călăul acela în mijlocul actului al doilea? Să nu-i mai vorbească nimeni despre Alexis Vialas! De altfel, iată că pajul începe să cuvînteze cu vocea drăguţului Hervé, care a murit în 1918 în Argonne. Cînd aude vocea asta, i se strînge inima; poate că e vocea singurei ei iubiri. Dumnezeule, cît de lungă e o viaţă, chiar şi viaţa unei femei tinere încă, atît de tinere încă ! Contesa Almaviva oftează adînc şi spune cu un accent perlat, uluitor de just şi de limpede: „Cît despre panglica mea, domnule, deoarece are o culoare care-mi place mai mult decît toate celelalte... Eram furioasă că n-o găseam".

Chiar în clipa aceea, un uriaş val de lumină tulbure se revărsă în sufletul contesei Almaviva, dizolvînd toate fantomele şi măturînd toate amintirile. Antonine trase perdelele. Lumina lămpii de noapte şovăi şi ea în torentul de lumină ucigătoare. Contesa Almaviva se răsuci cu o mişcare nepăsă- toare şi leneşă spre pînza de Jouy care căptuşea pereţii şi care înfăţişa stîne, rîuri, poduri, păstoriţe şi coruri de păstori cîntînd, tot felul de imagini graţioase, în mijlocul cărora tînăra femeie îşi mai continuă o clipă visul care se împrăştia.

Aşa visa în fiecare seară, încă din copilărie, încă din noaptea începuturilor. Nu erau vise desluşite, ci un singur vis, un vis lung, abia întrerupt de veghe, un singur vis mereu înnodat, care alcătuia acompaniamentul vieţii, muzica subterană a unei vieţi tainice şi misterioase, a acelei vieţi care pînă şi pentru părinţii, pentru colegii şi pentru prietenii actriţei părea ciudată şi neînţeleasă. Era un vis lung, sfîşie- tor uneori, desfătător alteori, aşteptat totdeauna ca un ospăţ nocturn, şi bîntuit, răvăşit totdeauna, de altfel, de ceea ce savanţii onirologi

numesc angoasa profesională, un vis în care viaţa ei însăşi se amesteca cu toate fiinţele artei şi ale poeziei într-un mod dezordonat dar încîntător, astfel încît după aceea rămînea toată ziua înfiorată şi ameţită.

Suzanne închise ochii. Dorea sa se mai cufunde o singura clipă în întunericul hlind, să se unească pentru încă o clipă cu figurile fragile şi totuşi nemuritoare, care de atîta vreme alcătuiau pentru ea o escortă, şi mediul în care trăia de fapt. Se reculese ca să mai simtă o clipă pe frunte, pe ochi, pe buze şi pe sînul ei frumos mîngîierea tuturor privirilor, ca să mai asculte o clipă o anumită şoaptă de adoraţie, care i se părea cea mai scumpă dintre voluptăţi. Oare nu se aliase ea de la începutul veacurilor cu fiinţele devis, care ştiu totul şi care spun totul în fraze sonore, în fraze divine şi se numesc Ofelia şi Bérénice, Araminte şi Doña Sol?

Char în clipa aceea, ca o dovadă firească a unui miracol bine cunoscut, Chérubin se ivi iar printre păstorii de pe perete, un Chérubin aproape gol, cu ochii plecaţi, cu obrajii rotunzi şi rumeni, un Chérubin care şoptea: „Cît despre panglică... a înconjurat capul... sau a atins pielea unei fiinţe..." Şi contesa Almaviva îi şterse pleoapele zîmbind: „Taci, taci, copile. In vorbele tale nu se află nici un dram de minte".

Oare dragostea nu e cîntecul fermecător pe care-l şopteşti pe scenă sub focul reflectoarelor? Oare dragostea nu-i privirea fierbinte pe care bărbaţii, ah ! toţi bărbaţii o îndreaptă, ca o rugă stăruitoare, spre chipul, spre părul, spre umerii, spre mîinile ei, spre întreaga ei fiinţă? Dragostea e vuietul vrăjit care urcă din sală cînd Olivia îşi ridică vălul, pentru a se arăta în fugă mesagerului ducelui Orsino. Dragostea e strigătul arzător care ţîşneşte din adîncuri cînd Périchole[1], scînteietoare ca o icoană, izbeşte cu piciorul în pămînt şi strigă: „Trăiască taurul !" Dragostea e freamătul care se împrăştie în întuneric cînd Silvia îşi pleacă ochii şi mărturiseşte cu o voce abia auzită: „Ştii căm-ai fermecat, Dorante?" Dragostea nu e sentimentul din sufletul ei, ci sentimentul din sufletele celorlalţi cînd o văd pe

1 Camilla Péficliole, principalul personaj feminin din piesa lui Mérimée ***La Carrosse du Saint-Sacrement,*** din ciclul de inspiraţie spaniolă ***Théâtre de Clara Gazul*** (1830).

Suzanne, e ceea ce îi oferă, îi dedică şi îi consacră neîncetat actriţei Suzanne.

Ajungînd aici cu visarea, tînăra femeie, ca un scufundător care vrea să coboare pînă în fundul mării, făcu un efort din răsputeri să se smulgă şi să se cufunde şi mai mult. De două ori, numai de două ori în viaţa ei, dragostea luase alt sens

Şi altă Înfăţişare* La âcest gind, Suzanne simţească inimâ ei şovăie şi o doare. Sarcastic şi aspru, chipul lui Alexis Vialas se confunda, străin şi parcă duşman, cu păstoriţele de pe tapet. Dar îndată după aceea, revedea zîmbetul melancolic al unui copil, al lui Hervé Le Bris, care i-ar fi schimbat poate tot destinul, dar care murise în război şi la care era mai bine să nu se gîndească pentru a nu se întrista. Nu! Nu ¡Trebuia să întoarcă spatele acestor amintiri. Suzanne îşi închinase toată fiinţa teatrului, pe care-l găsea mult mai frumos, mai bogat şi mai surprinzător decît viaţa, mai adevărat decît viaţa aceea dezamăgitoare, umbrită de întîm- plări absurde, de aventuri supărătoare, mai adevărat decît viaţa bîntuită de însoţitori grosolani, ignoranţi şi ursuzi. Nu ! Nu ! Numai aşa era fericită, în căldura plăcută izvorîtă din dragostea altora, în strălucirea pe care o împrăştiau omagiile şi admiraţia oamenilor, în jocul neîncetat, care înlocuia, transfigura şi înălţa viaţa în sfere fermecate, unde nu mai există decît eroi, zeiţe, cîntec de harpă şi ecoul cuvintelor veşnice.

Suzanne ţinea acum ochii larg deschişi. Ca în fiecare dimineaţă, visul ei se sfîrşea în raţionamente nelămurite, care semănau uneori cu nevinovate pledoarii. Asa era Suzanne, îşi hărăzise viaţa teatrului şi artei dramatice, după cum fratele ei Laurent îşi dăruise viaţa ştiinţei, după cum de la începutul începuturilor, sora lor Cécile şi-o jertfise muzicii. Da, Suzanne era şi ea o odraslă a familiei Pasquier, ale cărei talente... a cărei inteligenţă... Ca actriţă, muncise mult, mai ales în ultimii zece ani ; se silise cu evlavie să tutuiască mai îndeaproape capodoperele, cum spunea prietenul patronului, credinciosul Emmanuel des Combes, care, pînă nu de mult, fusese şi el îndrăgostit de Suzanne, dar care nu pomenise o vorbă despre asta, de teamă fireşte să nu-l supere pe Vidame, dar şi fiindcă era timid din fire, desigur.

Mîna tinerei femei căută dibuind pe cearşaf şi simţi, ca în fiecare dimineaţă, tăviţa de aramă pe care Antonine aducea scrisorile. Acum nu mai putea să dea îndărăt. Nu mai putea, nici măcar o clipă, să

se cufunde iar în întunericul vrăjit, în regatul minimilor. Ziua începea, asemenea unui bulevard lung şi drept. Va trebui să se ocupe pe rînd de toate grijile şi de toate muncile pe care i le rezerva ziua aceea.

Nu erau multe scrisori şi privirea ei rătăcea de la un plic la celălalt cînd, deodată, Suzanne recunoscu scrisul lui Yidame. Era un bilet scurt, conceput în termeni încîlciţi, pe care tînăra femeie îl citi de două ori la rînd, apoi îl reciti a treia oară, încet, cu o privire preocupată . De altfel, scrisul lui Yidame era citeţ, elegant şi cursiv şi amintea destul de bine scrisul oamenilor din secolul al XVIII-lea, deşi cozile unor litere erau prea lungi şi rotocoalele altora prea subţiri. Trebuia totdeauna să încerci să pătrunzi gîndurile lui Vi- dame sub aceste aparenţe seducătoare. *„Dragă Suzanne,* scria el, *eşecul lui M i r a b e a u — deşi foarte onorabil, nu încape îndoială — e o lovitură serioasă pentru echilibrul scumpului nostru teatru. Va trebui să montez în grabă un alt spectacol. Dacă s-ar întîmpla să nu-ţi pot încredinţa in piesa, pe care n-am ales-o încă, rolul ce se cuvine pe bună dreptate talentului dumitale, cel nenorocit voi fi în primul rînd eu. Dar eşti legată de teatrul des Carmesşi ai să ierţi orice directorului său care — sper că nu te îndoieşti, dragă Suzanne — e prietenul dumitale credincios,* E r i c V."

Suzanne puse scrisoarea la loc în plic şi cugetă multă vreme. Se obişnuise, fireşte,cu intrigile teatrale, cu conspiraţiile, cu laşităţile şi cu trădările obişnuite în teatru. Totuşi, cu toată conciziunea lui nebuloasă, biletul lui Yidame i se părea încărcat de ameninţări şi de primejdii nelămurite. Suzanne jucase pe multe scene pariziene; în clipa aceea, se bucura de un renume foarte măgulitor şi ştia că nu-i va fi greu să se angajeze undeva. Dar era legată de micul teatru des Carmes şi Vidame ştia prea bine cît de puternică era această legătură. Teatrul des Carmes era una din puţinele scene pe care ardea încă flacăra unei arte pe care Suzanne o credea curată, radioasă şi liberă, într-un cuvînt, o artă care-i plăcea. Cum trebuia să interpreteze mesajul acela îngrijorător? Cu cine putea să se sfătuiască într-o

astfel de împrejurare? Cui să-i ceară o povaţă înţeleaptă? Cine s-o lămurească?

începu să treacă în revistă nume şi chipuri. Sora şi fraţii ei nu ştiau mai nimic despre teatru. Nici măcar nu-şi putea închipui că vreunul din ei i-ar da o umbră de sfat folositor. Gîndul i se îndreptă numaidecît spre colegii ei, pentrij pă trăiseră în apelaşi serai, pentru că-i cunoşteau intimii şi moravurile. Hellouin era un băiat cinstit, dar cum să capeţi de la el o judecată sănătoasă? Ataşamentul lui pentru Vidame era plin de slugărnicie naivă şi fanatică de care era mai bine să se ferească. Farge nu se bucura de nici un credit printre membrii acestei comunităţi retrase. Patronul nu-i făcea confidenţe şi, de altfel, căderea ultimei piese, în care deţinea rolul principal, îi dăduse o lovitură din care nu-şi revenise încă. Charruel? Ah! De la Charruel te puteai aştepta nu la o îmbărbătare, fireşte, dar poate la bun-simţ şi chiar la perspicacitate.

Charruel era bine crescut şi avea un caracter sceptic, arid. Îmbătrînea fără strălucire, jucînd roluri de rezoneri. Nu părea potrivit pentru altă întrebuinţare. Avea o voce limpede şi o dicţiune îngrijită. Declara că n-are nici o ambiţie; de fapt, însă, vorbea fără încetare, cu o ironie amară, despre cariera'lui pierdută în penumbră. Ii plăcea să spună: „In teatru nu faci nimic cu simplitatea, nici chiar cînd e vorba de o scenă ieşită din comun cum e teatrul des Car- mes. Gîndeşte-te la cazul meu. Mă numesc Charruel. E un nume care aminteşte de natură, un nume rustic, dar fără strălucire, fără fandoseală. Aş fi putut să mi-l schimb. Dacă mi-aş fi luat un pseudonim, dacă aş fi spus că mă cheamă Guv del Montefiore sau Isidore d'Ostromont, cu calităţile rmle fizice şi cu măiestria mea, aş fi azi actor prim la Comedia franceză sau director de teatru; aş avea Legiunea de onoare şi aş fi propus pentru o catedră la Conservator. Dar nu ! Eu mi-am păstrat numele onorabil al strămoşilor. Rezultatul? Vegetez şi nu pot să joc decît roluri de mîna a doua, care nu mă interesează cîtuşi de puţin. Nu-i nimic.

Am unele compensaţii. Sînt mai presus de toate astea..."

Suzanne se îmbrăcă, dar nu ca în fiecare zi, cu o încetineală îngînduratã şi plină de voluptate, ci stăpînindu-şi cu greu tremurul mîinilor nerăbdătoare. Se simţea îngrijorată, umilită pe nedrept, deposedată de domeniul şi poate chiar de darurile ei. Nu îndrăznea să se uite în oglindă, de teamă că se va vedea deodată urîtă, că-şi va descoperi poate ochii umflaţi şi pielea galbenă, ceea ce nu i se întîmplase niciodată, ceea ce era de neînchipuit. Bineînţeles, îi va telefona lui Charruel, care era un om rece dar inteligent şi care-i va da vreun indiciu subtil cu privire la socotelile şi la manevrele lui Eric Vidame. Numele acesta, chiar pronunţat din vîrful buzelor, chiar evocat în liniştea meditaţiei, făcea să-i zvîcnească inima de mînie. Nu-i plăcea, nu-i va plăcea niciodată omul acesta, pe care ar fi fost o nebunie să se bizuie pentru o colaborare sinceră. Se putea oare ca Vidame să aibă cel mai neînsemnat farmec? Avea un cap prea lung, trăsăturile la fel, pielea era zgrunţuroasă şi poroasă. Suzanne căuta termeni jignitori şi se miră aproape văzînd că nu găseşte nici unul. Fusese prea fericită şi nu folosise niciodată insulta. N-avea nici o importanţă, acum voia să-l urască pe Vidame, să urască purtările lui de pseudo- aristocrat dispreţuitor, să urască înfumurarea şi ironiile lui, uneori triviale. Nu-l iubea, nu-l va iubi niciodată; îi inspira o scîrbă secretă şi inexplicabilă. De altfel, i-o va spune. îşi înşiruia în minte cuvintele şi frazele pe care se va pricepe să i le arunce în faţă într-o bună zi.

Suzanne îşi dădu seama că era gata să plîngă, poate chiar să plîngă în hohote, ceea ce nu se cuvenea fiindcă în felul acesta nu putea decît să-şi strice ochii şi tenul. începu să se plimbe din cameră în budoar, apoi rămase în picioare nemişcată, rămase multă vreme în faţa ferestrei.

Apartamentul ei era la etajul al cincilea şi avea un balcon de unde se zărea Parisul, fluviul, cele două insule, catedrala încremenită pe cursul apei ca o arcă magnifică şi, mai departe, turnurile aurite de

soarele de primăvară, colina Montmartre cu toate cupolele ei calcaroase, apoi înălţimile mai îndepărtate, pe care înverzea iarba de aprilie.

Charruel îşi făcu apariţia pe la unsprezece dimineaţa, tocmai cînd Suzanne începuse iar să se frămînte, fugărită dintr-o cameră într-alta cînd de o durere copilărească şi cînd de furie. Charruel se instală într-un fotoliu adînc, îşi încrucişă picioarele şi începu să se joace cu mănuşile, apoi îi ceru voie să aprindă o ţigară, în timp ce continua să cu- vînteze cu vocea aceea atentă, cam preţioasă, căreia îi dădea aceeaşi intonaţie in viaţa de toate zilele şi pe scenă, chiar dacă voia doar să ceară două ouă la capac la birtul unde mînca de obicei. Charruel spuse:

— Patronul îmi impune aciima să pronunţ într-un anumit fel pe e mut. Asta e toana lui, marea descoperire a stagiunii. Afirmă că pentru e mut există patru intonaţii diferite şi că, în Franţa, nimeni nu mai ştie să vorbească corect, în sfîrşit, după el, trebuie s-o iau de la început? de la b, e, be, ca un copil. îţi vine să înnebuneşti. Spune-mi, Suzanne, încă nu te-a luat în fabrică şi pe dumneata cu *e* mut?

Suzanne nu răspunse şi-i întinse lui Charruel scrisoarea lui Vidame. Charruel îşi scoase din jiletcă monoclul atîr- nat de o panglică de moar, îl fixă în ochi, citi biletul fără să se grăbească şi izbucni în rîs.

— N-ai de ce să rîzi, Char, spuse tînăra femeie. Ce înseamnă asta? Vidame spune că trebuie să aleagă piesa. Ce lucrătură! Şi la ce piesă face aluzie?

— Dar bine, strigă Charruel, eşti singura care nu ştie ce se petrece la teatru. Piesa a fost aleasă, Suzanne, ba chiar a intrat în repetiţie.

— Te înşeli, Char, i-o reteză tînăra femeie cu voce schimbată. Ieri-seară am fost la teatru.

— Şi nu ţi s-a spus nimic! Bineînţeles, ăsta e stilul firmei. N-are a face, de două zile se repetă în studio. Repetăm cu toţii, ştiu precis, joc şi eu în piesă.

— Şi ce repetaţi? Nu cumva *Henric al IV-lea?*

— Ba nu, *Regele Lear!* Toată lumea ştie asta la teatru. Crede-mă, Suzanne, eşti singura care nu

vrea să cunoască micile şi marile murdării legate de această profesiune imposibilă. Şi nici măcar nu mă întrebi cine joacă rolul Cordeliei?

— Fiindcă tînăra femeie nu-i răspundea, Charruel făcu o pauză, lăsă să-i cadă monoclul şi începu să cuvînteze cu vocea lui calmă şi bine timbrată.Nu, nu, spuse el, teatrul nu-i ce crezi dumneata, Suzanne. Poate că pe timpul lui Eschil sau poate chiar în secolul lui Corneille, teatrul era un lucru mare. Deşi, ca şi azi, totul trebuie să fi fost mai mult sau mai puţin otrăvit de problemele băneşti. Dumneata nu ştii că Vidame e în deficit cu o sută de mii de franci. Vidame vorbeşte splendid despre artă, cu convingere, cu respect, cu religiozitate; dar cînd are nevoie de bani, ei bine! Face ce fac şi ceilalţi. De doi ani de zile, des Combes le făcea curte industriaşilor şi comercianţilor, pe care-i credeam prietenii casei noastre. De data asta, s-au lăsat greu. Unul din ei ar fi acceptat totuşi, cu condiţia să angajăm o tîrîtură, care nu ştie nici să vorbească, nici să se mişte pe scenă. Altul era de acord, dar, în ultima clipă, a scos din buzunar un manuscris. Toată lumea are manuscrise. Cunoşti o singură fiinţă care n-a scris cel puţin o piesă de teatru în afurisita lui de viaţă? Trebuie să înţelegi, Suzanne, că în condiţiile actuale, orice teatru, chiar şi cel mai nobil, înseamnă totuşi, prin forţa lucrurilor, o şcoală de prostituţie şi de tocmeală.

— Charruel, mă scoţi din fire.

— Asta e, dragă Suzanne. Dacă indivizii pe care des Combes îi trăgea de mînecă ar fi dat suma necesară, am fi jucat piesa primului individ, cel care, dacă nu mă înşel, vinde pastă de lustruit sau cam aşa ceva. Dar au făcut şicane, s-au tîrguit şi timpul nu iartă. Atunci patronul a pus în scenă *Mirabeau.* Şi gîndeşte-te că sîntem un templu al artei, unul din sanctuarele spiritului! Uf!

Urmă o pauză scurtă, dar savantă, în timpul căreia Charruel se prefăcu a-şi alunga praful de pe jambiere cu mănuşile. Si fiindcă Suzanne nu scotea o vorbă, actorul con-

tinuă:

— Nici nu ştii, Suzanne, ce reprezenta în ochii noştri, în ochii generaţiei mele, un individ ca Cherouvier. Era magistrul nostru, conştiinţa, oracolul nostru. Cînd ne întrebam ce trebuie să gîndim despre problemele teribile pe care ni le pune epoca, de pildă despre război, sau despre lupta de clasă, sau despre libertate, nici mai mult nici mai puţin, ne duceam la Cherouvier şi nu plecam niciodată de la el fără un cuvînt omenos, fără o frază înţeleaptă. Şi pe urmă... şi pe urmă... Nu ştiu dacă ai citit, Suzanne, povestirea lui Tolstoi care se numeşte *Părintele Serghei.* Nu? Ei bine! S-o citeşti. E istoria unui individ care s-a retras din viaţa lumească şi a vrut să ajungă un sfînt. într-adevăr, ajunge un sfînt şi îmbătrîneşte în această stare de sfinţenie. Dar, într-o zi, îşi aruncă ochii pe o fetiţă care-i aduce de mîncare, nu se poate stăpîni, şi se culcă cu ea. în timp ce face operaţia, o întreabă: „Nu cumva eşti diavolul?"

— Şi de ce această poveste îţi aminteşte de domnul Cherouvier? întrebă Suzanne.

— Ei lasă, Suzanne, lasă, nu împinge prea departe această splendidă nevinovăţie. Cred că eşti destul de inteligentă ca să înţelegi că domnul Cherouvier era un fel de sfînt. Hai, să nu mai vorbim despre asta, e prea trist. Nu înseamnă totuşi că teatrul des Carmes uu va trăi o vreme din gologanii acestei cucoane, care se pretinde poloneză şi care, pentru început, va juca rolul Cordeliei, cu un accent care nu-i fioros, bineînţeles, dar care miroase destul de tare a caviar şi a vodcă.

Incapabilă să-şi ascundă enervarea, Suzanne^se plimba cu ochii plecaţi prin cameră. Charruel se ridică în picioare, suspină adînc şi reluă cu mîhnire:

— E inutil să-ţi spun că domnişoara Praga a semnat un angajament în regulă. Teatrul cel mai bun e şi el un fel de cavernă, biata mea prietenă. Teatrul e o artă pierdută. Ah! sînt şi voi rămîne mai departe actor, bineînţeles, pentru motivul excelent că nu pot să fac altceva. Rămîi cu bine, Suzanne, şi curaj 1

După ce rămase singură, tînăra femeie începu să scotocească cu înfrigurare prin dulapuri şi comode. Ceru o valiză şi începu s-o umple cu rufărie şi cu

haine. Era atît de tulburată, încît trebuia să repete fiecare gest de zece ori înainte de a face o alegere judicioasă. Apoi mîncă un ou fiert şi bău o ceaşcă de ceai de verbină, sub privirea atentă şi severă a maiestuoasei Antonine, servitoarea ei. Pe la ora două, Suzanne plecă de acasă şi se duse la teatrul des Carmes. Femeile de serviciu făceau curat în sală, învăluite într-un nor de praf şi cufundate într-o lumină de catacombe. Un vuiet şcolăresc venea din studio, o încăpere îngustă la subsol, unde actorii începeau probabil să descifreze un text. Doi mecanici lucrau pe platou. Vorbele lor şi loviturile de ciocan răsunau lugubru, ca într-un cavou, în locul acela renumit totuşi pentru exemplara lui lipsă de sonoritate.

Cuprinsă de melancolie, Suzanne se îndreptă spre loja ei şi aprinse cele două lămpi de o parte şi de cealaltă a oglinzii. O lumină albă şi îngheţată se revărsă numaidecît în cămăruţă. Doamna Charlemagne fusese distrată probabil şi lăsase loja ei în mare dezordine. O rochie de mătase era azvîrlită pe un scaun şi arăta ca veşmîntul ofilit al unei eroine de vis. O perucă ai cărei cîrlionţi se desfăcuseră atîrna de o măciulie de lemn. Pe mese şi pe obiectele de toaletă împrăştiate în cameră era multă pudră şi mult praf. Cîteva flori se vestejeau într-un vas de porţelan cu picior. Un miros duios şi sfîşietor de alcov părăsit stăruia în lumina orbitoare şi crudă a lămpilor. Cu buzele strînse, Suzanne începu să golească sertarele şi să arunce la întîmplare ce scotea din ele într-o valijoară de piele. Din cînd în cînd, se oprea o clipă şi se cufunda în visare. Nu mai era nervoasă, ci foarte tristă şi foarte obosită. Tocmai adunase cele mai multe dintre bibelouri, cînd simţi prezenţa cuiva care se oprise în spatele ei în pragul uşii întredeschise. Era Vidame, care zîmbea cu un aer şiret şi care deschise vorba:

— Ce întîmplare! Tocmai treceam pe aici. S-ar fi putut să nu te văd, dar ai fi venit cu siguranţă pînă la mine în birou. Ai primit scrisoarea mea, Suzon? Pot să te întreb ce faci cu acest splendid bagaj?

Tînăra femeie se întoarse deodată şi-l înfruntă aprig.

— Nu, n-aveam intenţia să trec pe la dumneata, ci numai să-ţi scriu. Plec, înţelegi? Plec din casa asta şi te părăsesc şi pe dumneata.

Vidame zîmbi dulce-acrişor şi începu să se văicărească:

— Suzon, ai putea să mă scuteşti de scene de felul acesta, în momentul cînd ştii probabil că am complicaţii grave. Pe cine să mă bizui de acum înainte?

— Pe cine vrei, spuse Suzanne, dar hotărît lucru, nu pe mine.

Zîmbetul lui Vidame luă altă nuanţă. Spuse cu glas scăzut:

— Ai să ne aduci pagube serioase. Noi sîntem un teatru cu repertoriu. Am mereu nevoie de dumneata.

— Toate rolurile mele sînt dublate; mai mult chiar, am şi fost înlocuită .

— Nu spune prostii, Suzanne. Şi fii cuminte: gîndeşte- te că trebuie să plăteşti despăgubiri. Avem doar angajamente.

— Puţin îmi pasă de despăgubiri. N-ai decît să mă dai în judecată dacă ai curaj. în felul acesta, tot Parisul va şti ce gîndesc despre dumneata.

Vidame încercă să apuce mîna tinerei femei şi-i spuse cu o voce mieroasă:

— Eşti o actriţă prea bună ca să te duci în altă parte. Ce ai să faci în alt teatru?

— Nu vreau să joc în alt teatru. Renunţ la teatru. Sînt hotărîtă.

Vidame suspină, cu un aer melancolic;

Nec s<rie te, nec tecum,

— Ce spui?

— Spun: „Nici cu tine, nici fără tine". Nu renunţa la teatru, Suzon, pentru o ceartă stupidă.

— Ba renunţ la teatru. îmi inspiră o mare scîrbă.

Vidame făcu un gest elocvent.

— Ce ai spune, biata mea prietenă, dacă l-ai cunoaşte aşa cum, fără voia mea, sînt nevoit să-l cunosc?

Suzanne strigă, crispîndu-se deodată:

— „Pentru tine sufăr, rege năpăstuit".

— Aha! murmură Vidame, învăţaseşi şi rolul Corde- liei ?

— N-am învăţat rolul Cordeliei. Eu sînt Cordelia, domnule.

— Fii cuminte, Suzanne, lasă-l pe nefericitul dumitale patron să descurce cum poate foarte complicatele lui probleme.

— Vreau să fiu Cordelia.

— E imposibil, Suzanne. Şi apoi, cred că ţi-am mai spus, nu trebuie să regreţi: e totuşi un rol mic.

— Există roluri de zece rînduri pe care nu le-aş ceda nimănui. Ştii mai bine decît mine că, pentru noi, un rol e mare prin tot ceea ce gîndim şi trăim în antracte.

Vidame ridică din umeri. Izbutise să apuce mîna tinerei femei şi o mîngîia încetişor, cu o blîndeţe prefăcută.

— Să nu crezi, spuse în sfîrşit Suzanne, că ai să mă faci să mă răzgîndesc într-o clipă, cum a făcut Glocester cu biata Lady Anne. Ţi-ai dat seama, cred, că hotărîrea mea e nestrămutată. Pînă la noul spectacol, ai să reiei *Vicleniile lui Scapin,* în care eu nu joc. Prin urmare, te las cu bine.

Vidame se încruntă.

— Bine, Suzanne, pleacă. Voi examina această mică problemă cu membrii consiliului şi cu avocatul teatrului.

Şi fiindcă Suzanne nu spunea nimic, Vidame clătină de două ori din cap cu un aer nemulţumit, apoi ieşi trîntind uşa. Ceva mai încolo, pe culoar, începu să mîrîie, apoi suspină şi spuse printre dinţi:

— Fie ! Intr-o bună zi, mai încolo, cînd are să vină momentul, am să fluier şi are să vină numaidecît. Am să-i ofer un fleac de rol, cum se oferă o bucăţică de zahăr, şi are să alerge să-mi lingă mîna.

Aprinse o ţigară şi bombăni multă vreme, pentru el însuşi, cu gura închisă,

Intre timp, Suzanne ieşise pe poarta teatrului cu valijoara în mînă. Se simţea deodată înfiorător de liberă, nu eliberată, ci mai curînd pustie şi goală ca o oaie căreia i s-a extirpat o parte din creier.

Şovăi multă vreme întrebîndu-se dacă să se
întoarcă *f*
acasă sau să se plimbe la întîmplare, pentru a-şi struni nervii şi pentru a-şi istovi mînia. Apoi, orientîndu-se deodată, se îndreptă spre biroul poştal din boulevard Saint-Germain, căută multă vreme pe carnet o adresă însemnată la întîmplare într-un colţ de pagină şi, în cele din urmă, scrise, în picioare, pe o planşetă pătată, următorul bileţel:

„Dragă Philippe, nu mă mai căuta la teatru. Mi-am reziliat angajamentul şi vreau să plec din Paris unde n-aş mai putea fi fericită. Dacă există într-adevăr un loc pentru o străină în plăcuta casă de la Nesles, despre care mi-ai vorbit citit de mult, vino cit mai repede să mă iei. Bagajele mele sînt aproape gata. Nu întîrzia, Philippe. Sînt tristă, atît de tristă., încît aş putea să fac o prostie. Izbăveşte-mă de această prostie pe care n-am făcut-o încă şi despre care nici nu ştiu măcar ce ar putea să fie.

Prietena dumitale dezorientată,

S u z a n n e "

C A P I T O L U L VIII

IN SEAMA ARHANGHELULUI ŞCHIOP. FUGA UNEI PRINŢESE. UN COMPARTIMENT DE CLASA A TREIA. CUM ARATA CIMPUL IN JURUL PARISULUI. TRECEREA IN TRANSOISIE. TRENULEŢUL SE STRECOARĂ PRINTRE ARBORI. MIRESME IN ÎNTUNERIC. PHILIPPE FACE PLANURI. POEZIA VIEŢII ŞI A CĂRŢILOR. VOCI CARE CÎNTĂ ÎN COR. PRIMA NOAPTE LA CAVEE DES PORTES.

După ce coborîră din maşină, Philippe puse mîna pe valize.

— Nu căuta un hamal, spuse el. La trenurile de acest, fel nu există hamal. Nu pleci în Egipt şi nici în Italia, Suzanne. Nu pleci într-o ţară depărtată ca să joci în faţa unor săli pline de prinţi şi de diplomaţi melancolici. Vii să trăieşti într-un sat din Ile-de-France. Şi trenul pe care-l vom lua e — pentru că aşa vrei — trenul modest? care porneşte în fiecare seară spre pajişti şi spre copaci, tixit de oameni dornici să

întoarcă spatele oraşului şi să zărească, dacă nu s-a întunecat încă prea tare, florile cireşului sădit cu mîinile lor, care freamătă cu toate crengile, pentru că cerul e prea senin şi pentru că are să îngheţe cu siguranţă.

— Dar valizele sînt foarte grele, spuse tînăra femeie.

— Am venit cu mîinile goale, fără să-mi aduc măcar blocul de desen, care nu mă părăseşte niciodată. Şi am venit singur, dragă Suzanne, fiindcă n-am vrut să împărtăşesc cu nimeni bucuria de a purta ceva care-ţi aparţine. Aş vrea să te port şi pe dumneata, da, aş vrea să străbat un rîu repede, să-mi vină apa pînă la mijloc şi eu să te ridic foarte sus în braţe, să te ascund în braţe, aşa cum ascunzi un copil speriat, care nu vrea să-l vadă pe Negru-împărat.

Păşeau amîndoi în hărmălaia peroanelor pline de agitaţie şi, deodată, Suzanne se opri, îl apucă pe Philippe de mînă, apoi spuse cu voce joasă cîteva cuvinte, care abia se înţelegeau :

— Eşti prietenul meu, Philippe, îmi placi mult. Gîndul de a trăi cîteva zile alături de dumneata, printre ai dumi- tale, pe care nu-i cunosc decît foarte puţin, ba chiar nu-i cunosc de loc, gîndul acesta mă mîngîie şi-mi încălzeşte inima. Dar şi dumneata mă cunoşti puţin, Philippe, pentru Dumnezeu, şi eu, eu...

Philippe lăsase valizele pe peronul de beton şi o privi cu seriozitate pe Suzanne. Ciudata convorbire dintre ei continuă cu voce scăzută, în zgomotul şi în agitaţia mulţimii grăbite:

— ... încep să mă cunosc, Philippe. Nu sînt niciodată sigură de mine. Gîndul că aş putea da cuiva un fel de chezăşie mă îngrijorează şi mă cam nelinişteşte.

Se opri, se bîlbîi, şi clipi din pleoape, cu inima strînsă de spaimă. Totuşi, un gînd rapid şi dureros se năpustise pe furiş asupra ei: „Pînă acum cinci ani de zile nu mi-aş fi închipuit niciodată aşa ceva. Ce cuminte mă fac ! Şi totuşi, nu-l pot lăsa pe copilul acesta să creadă..." într-o clipă, se surprinse murmurînd în sinea ei cuvintele rostite de contesa Almaviva. Dar nu, Philippe nu era Chérubin. Era un

bărbat în toată firea, maturizat de încercările războiului.
Ah ! Philippe îi plăcea, fără îndoială, dar era foarte hotărîtă să nu se angajeze, să se păstreze pentru visurile ei obişnuite, să se apere împotriva tuturor asalturilor realităţii, chiar dacă aceasta ar fi fost seducătoare, surprinzătoare şi neprevăzută.

Tînărul ridică iar valizele şi-şi făcu loc şchiopătînd prin mulţime. Spuse:

— Dar cine vorbeşte de vreo chezăşie între noi? Te consider absolut liberă, întîi pentru că nici nu se poate altfel, şi, în al doilea rînd, pentru că ori de cîte ori te ascult şi te văd, sînt plin de un entuziasm foarte scump inimii mele. Dar asta-i tot, asta-i tot, Suzanne, n-ai de ce să te alarmezi. Din întîmplare, satul Nesles-la-Vallee e patria străbunilor dumitale din partea tatei.

— Da, am fost pe aici de vreo două-trei ori, cînd eram copil. Nu-mi mai amintesc, însă, decît foarte vag de el.

— Cu atît mai bine, surpriza are să fie şi mai mare. Prin urmare, te întorci pe meleagurile străbunilor dumitale. Atenţiune, Suzanne, urcă întîi în vagon. E un vagon de clasa a treia. Bineînţeles că vei cunoaşte viaţa noastră în toată marea ei simplitate. Ia loc, o să vorbim încet. Ai să pari o prinţesă care a fugit. Putem chiar să nu vorbim de loc. Ii vom asculta pe vecinii noştri spunînd tot felul de lucruri naive, uneori mişcătoare, alteori chiar grosolane. Oamenii care călătoresc în clasa întîia tac. Călătorii de clasa a doua spun uneori multe prostii. Aici sîntem în natură şi la drept vorbind o natură încă sănătoasă şi puternică. Da, te întorci în patria bunicului dumitale, Bruno Pas- quier, şi a strămoşilor săi. Şi, din fericire, nu tragi la fratele dumitale Joseph, deputat de Paris, proaspăt castelan în satul meu, ci la Cavee des Portes, ia noi, la Baudoin.

— Mă sileşti să-ţi pun nenumărate întrebări, Philippe. Ce e Cavee des Portes?

— Ţi-am mai spus: e numele unei străduţe şi totodată numele casei noastre, ale cărei ziduri dau

pe această străduţă. Vom ajunge abia după căderea nopţii. Nu ţi-e sete, nu ţi-e foame?

Suzanne începu să rîdă.

Nu, dar dacă mi-ar fi sete sau foame, mi-ai propune, pare, să mergem la vagonul restaurant

— ?Am în buzunar o prăjitură făcută pentru dumneata de sora mea, Thérèse, şi o sticluţă din vinul nostru. Uite ce repede merge trenul. E minunat !

Era un tren alcătuit din vagoane veclii, demodate, şi fără culoare. Scîrţîia din toate mădularele şi zăngănea din toate geamurile. Se zvîrlise vitejeşte la drum, de parc-ar fi vrut să scape numaidecît de partea cea mai neplăcută a călătoriei, de parc-ar fi vrut să termine mai repede cu gropile lungi săpate între casele negre de cărbune, cu hangarele pentru locomotive, cu atelierele şi cu fabricile, cu micile forturi şi cu mahalalele dărăpănate, cu canalele şi cu bordeiele sordide cu feţele acoperite de funingine. Apoi străbătuse şuierînd cu mîndrie turme imense de căsuţe disparate, joase, risipite la întîmplare printre grădinile zgribulite de frig, în care începeau să înflorească în toată splendoarea buchete de liliac. Apoi salutase primele livezi în floare, primii piersici bătuţi de vînt, iluminaţi de o zăpadă trandafirie, primele caiere lăptoase, care îndreptau spre cer o slabă speranţă de a rodi pere, primele cîmpuri de coacăze roşii şi negre ale căror frunze se luminau ca un vitraliu preţios în lumina amurgului. Nu se oprise decît o singură dată ca să se descarce în grabă de o parte din povara lui vie. Şi acum urca, gîfîind uşor, o pantă lungă, pe care se zăreau cîmpuri adevărate, cîmpuri de ovăz şi de lucernă, cu poteci pline de hîrtoape şi cu camioane care se îndreptau spre cătune în pasul căluţilor liniştiţi. Pe urmă zăriră o pădure cu frunzişul fremătînd proaspăt. în sfîrşit, trenul începu să meargă mai repede, hurducîndu-se şi gonind pe frînele lui scîrţîitoare, iar Philippe murmură:

— Iată valea rîului Oise! Nu se mai vede bine. Dar cu timpul ai să te obişnuieşti să cunoşti ţinutul acesta, de unde te tragi şi dumneata, Suzanne. Să ştii că facem o adevărată călătorie şi că va trebui să schimbăm trenul. îndată ce trecem rîul, îndată ce vom intra în Transoisie, vom fi într-adevăr pe cîmp. Va fi mai rece şi aerul va fi mai curat, vegetaţia va avea alt miros şi chiar mîine ai să vezi că e mai tîrzie decît de partea asta a apei. Ca şi cum adierea

căldurii marelui oraş n-ar ajunge pînă la ea. Acuma vom coborî. Mai că-mi vine să spun: nu te mai uita nici în dreapta, nici în stînga, Suzanne. Lasă-mă să te conduc la liman.

—
Sper că eşti îmbrăcată călduros, fiindcă din cauza vegetaţiei bogate, e foarte rece pe la noi.

Cînd coborîră din tren, fură întîmpinaţi de un vast cer de safir întunecat. Stelele începeau să licărească în întuneric. O planetă frumoasă, de un albastru-palid ca şi ochii tinerei femei, se ivise strălucitoare la orizont, spre apusul fîşiei de cer auriu. Urcară rîzînd într-un tren vechi şi artritic. în mijlocul vagonului, se afla o sobă de fontă, în care nu se mai făcea foc, pentru că timpul se încălzise, dar pe care feroviarii n-o demontaseră încă. Un felinar plin de ulei atîrna legănîndu-se în celălalt capăt al compartimentului. Oamenii se cunoşteau mai toţi între ei şi se strigau pe nume, cerîndu-şi cu voie bună veşti, nu despre familie, ci despre livezi, despre semănături şi despre plantaţii. în clipa aceea, trenuleţul scoase un strigăt prelung de animal preistoric, strănută, tuşi, schiţă două-trei convulsii în timp ce continua să se tîrască, apoi se pierdu în frunziş, ca o şopîrlă în iarbă. Noaptea era acum desăvîrşită. O noapte forestieră, verde, fremătînd de mirosuri umede. Uneori, frunzişul tînăr se dădea la o parte scoţînd la iveală buchete strălucitoare de stele, un petec de cer satinat şi cornul subţire al lunii în adincul căruia tot restul astrului părea translucid, luminat de o licărire cenuşie, asemenea unei ghinzi rotunde fixată într-o cupă mică de lumină.

— E minunat gîndul că o vom avea pe Suzanne numai pentru noi, exclamă tînărul, a cărui voce domina cu greu strigătele scheletului de fier al trenului.

Suzanne ridică din umeri cu melancolie.

— Vai! spuse ea. Poate că departe de teatru, Suzanne nu mai e Suzanne.

— Nu regreţi într-adevăr nimic? o mai întrebă Philippe cu voce scăzută.

Şi, în timp ce Suzanne clătina încet din cap pentru a spune ceva care părea a fi un „nu", Philippe reluă deodată:

— Nu ţi-am vorbit nimic despre prietenul nostru, domnul Nicolas Lavoine. îl cunoaştem de foarte

multă vreme, de vreo douăzeci de ani, poate. Am impresia că e dintot- deauna în casa noastră. Nu ştiu ce vîrstă are. N-a făcut războiul, se vede că nu mai era mobilizabil. De altfel, cui i-ar fi putut trece prin minte să-l mobilizeze pe domnul Lavoine? E un personaj extraordinar. De la e] am învăţat,

între paranteze fie spus, picul de latină pe care-l ştim,afară de Hubert, care a mers la Universitate. Domnul Lavoine locuieşte mai totdeauna la noi. Uneori, pleacă. Dispare pentru două-trei săptămîni, dar se întoarce după aceea şi nimeni nu-l întreabă unde a fost.

— E rudă cu voi?

— Nu, e un foarte vechi prieten. Poate că are să te intereseze. Ai s-o vezi şi pe vara noastră, Paule Chastel, care a rămas la noi după ce părinţii ei au plecat în America, în sfîrşit, trebuie să-ţi spun că n-avem decît o singură servitoare: Celine. O iubim foarte mult. Mănîncă cu noi şi băieţaşul ei de asemenea.

— E măritată?

Philippe scutură din cap.

— Nu, dar n-are a face. O iubim şi aşa, cu copilul. Nu se vorbeşte niciodată despre tatăl băiatului şi, din fericire, Celine nici nu se mai gîndeşte la el. Cred că ţi-am prezentat pe toţi locatarii obişnuiţi ai casei, în afară de membrii direcţi ai familiei. Nu vorbesc despre prietenii în trecere, pe care ai să-i vezi mai totdeauna. N-are să-ţi fie frig la noi, Suzanne. Dar totul e foarte simplu în casa noastră şi încep să mă tem. Ah! sosim la Nesles. Iată şi bariera. Rămîne ridicată toată noaptea fiindcă trenuleţul nu mai circulă pînă în zori. Şi acum, atenţiune, Suzanne! Trebuie să mergem pe jos pînă la Cavee des Portes, care e sus în deal. Fii bună şi dă-mi braţul. Nu-ţi cer o favoare, vreau să te scutesc de complicaţiile unui drum făcut pe întuneric. Nu mai purta grija bagajelor. Ai să le găseşti la dumneata în cameră.

Trenuleţul se oprise în noaptea care se făcuse brusc foarte rece. Călătorii coborau şi se împrăştiau în toate părţile. îndată ce ieşiră din gară, Philippe fluieră uşurel. Cîteva umbre se iviră în faţa lor gesticulînd, apoi dispărură. Auziră cîteva strigăte, cîteva rîsete, după care cineva se depărtă în întuneric cîntînd cu voie bună. Suzanne murmură:

— Mi se pare că am recunoscut vocea şi rîsul fratelui dumitale Ilubert. Dar nu mai văd nimic. Nu mă lăsa, Philippe.

— Nu, nu, te iau de braţ. Cornul subţire al lunii ne va lumina. Avem în total patru sau cinci felinare prin partea

— locului, dar nu se mi aprind începînd de la întîi aprilie. Eu cunosc însă fiecare piatră şi, la nevoie, m-aş călăuzi după miros, cum face tata de cînd a orbit. Uite, mergînd pe lîngă zidul acesta, vom simţi parfumul liliacului. E un parfum delicios; nu ţine decît cîteva zile şi, fiindcă anul e lung, avem tot timpul să uităm de el; dar dacă-l vom putea mirosi cînd vom fi în lumea morţilor, vom plînge de părere de rău. Acum simţi parfumul îmbătător al broşteanului. Abia începe să înflorească. Seamănă cu parfumul florilor de portocali. Avem un vocabular atît de sărac pentru parfumuri! Vocabularul secret al animalelor trebuie să fie de mii de ori mai bogat decît al nostru.

— Am auzit foşnind ceva în întuneric, aici, în dreapta.

— Am trecut pe lîngă o iederă mare, în care dorm sute de păsări şi se vede că am deşteptat cîteva. Acum auzi cum rumegă boii şi vacile în direcţia aceea, dincolo de zidul mare. în timpul războiului, am dormit cu boii şi cu vacile, ca Isus în staul. Nu-ţi poţi închipui cît zgomot fac. Pufăie, se mişcă, visează.

— Ce reprezintă forma aceea, care să înalţă în întuneric?

— E biserica noastră, construită pe o pajişte mică şi străjuită de tei ale căror mlădiţe de mărgean mi-au umplut inima de bucurie spre sfîrşitul iernii.

— Mergi la biserică?

— Bineînţeles. Am să-ţi explic asta mai tîrziu, pentru că acum trebuie să urcăm o stradă în pantă. Ţine-mă strîns de braţ, ca să nu dai în jghebuleţele de piatră. Şi nu te teme.

— De ce m-aş teme? Sînt cu dumneata.

— Pe vremuri, se afla pe coasta dealului un caste], care a fost dărîmat în timpul Revoluţiei. Cu pietrele castelului s-a construit, aici ca în multe alte locuri, o bună parte din casele acestui sat. Casa noastră e veche şi mare. Probabil că, la început, făcea parte din dependinţele castelului. Nu merg prea repede? Nu eşti obosită?

— Nu, de loc. Eu nu vorbesc.

— Asta înseamnă, dragă Suzanne, că eu vorbesc prea mult?

— îmi place să te ascult.

— Suzanne, încă nu mi-ai dat dreptul să stau lîngă dumneata fără să vorbesc.

— Încă nu? Va să zică crezi că, pînă la urmă, îţi voi da acest drept extraordinar?

— Nu, nu, dragă Suzanne. M-a luat gura pe dinainte. Vorbesc, ascultă cum vorbesc ! Fericirea pe care o simt, cînd îţi explic ce-mi place, e comparabilă doar cu fericirea pe care o încearcă, probabil, copacii cînd îşi arată florile şi frunzele, cu fericirea unei mame cînd îşi prezintă copilul, asemenea fecioarei Maria în tablourile vechilor maeştri. Ştii, Suzanne, vreau să mergem împreună la muzeu. Sînt pictor şi...

— Dumnezeule, nu face prea multe proiecte, băieţaşule, mă sperii.

— De ce „băieţaşule"?

Suzanne zîmbi în întuneric.

— Nu mă lua în seamă, e un cuvînt care vine de departe. Vreau să spun că vine dintr-un rol pe care l-am jucat. Ah! nu face prea multe proiecte, Philippe! Ştii doar că mă tem cînd se vorbeşte despre viitor.

— Va să zică nu vrei să vii la muzeu?

— N-am spus că nu vreau. Dar, cînd promit ceva, chiar un lucru atît de simplu, simt un fel de strîngere de inimă. Mi se pare că dau mii de vieţi pentru una singură.

— Vreau să mergem la muzeu ca să-ţi explic ceva.

— Şi ce vrei să-mi explici, domnule profesor?

— Nu crede că ai să mă tulburi. Aş vrea să-ţi explic diferenţa dintre poezia vieţii şi poezia operelor noastre, chiar cînd sînt splendide. Dar, atenţiune! Ajungem îndată. Cînd se va lumina de zi, de pe strada asta în terase vei putea vedea satul şi valea. Iată poarta noastră. E veche şi construită din piatră adevărată, nu din ciment, ca tot ce se construieşte azi. Iţi vorbesc despre lucruri ca şi cum ai putea să le vezi.

— Dar mi se pare că Ie văd. Vorbeşti cu multă aprindere despre ele.

— Acum străbatem prima curte.

— O clipă! O clipă! spuse Suzanne. Aud ceva extraordinar. Mi se pare că se cîntă în cor.

— Da, da, vino. Îndată ai să auzi şi mai bine.

Tinărul deschise uşa. Ţinînd-o de braţ pe Suzanne, făcu cîţiva paşi într-o anticameră pardosită cu lespezi de faianţă şi slab luminată. Apoi se deschise altă uşă şi cei doi tineri pătrunseră în plină lumină.

Multă vreme după aceea, Suzanne avea să-şi amintească, cu sfîşietoare emoţie, spectacolul care se oferi deodată privirii sale. Era o sală mare, pătrată, în care ardeau mai multe lămpi mari, dar care, în afară de asta, era puternic luminată de flăcările săltăreţe ale unui foc mare de lemne. Masa era pusă nu în mijlocul camerei, ci la peretele dinspre vestibul. Se zăreau scaune rustice, o faţă de masă şi şervete albe, farfurii înflorate, căni de gresie şi pîini mari înşirate pe o scîndură. în celălalt colţ al sălii, era un pian cu coadă şi o orgă mică, veche. Un bărbat era instalat în faţa orgii, din care scotea sunete comparabile cu ale oboiului. Lîngă el şi în jurul lui, erau adunate cinci-şase persoane, femei, fete, băieţi, care cîntau încet, dar cu evlavie, părţile unui cor pe care Suzanne nu-l cunoştea şi care i se păru serafic. Patru uşi dădeau în această sală luminată. Aceste uşi se deschideau mereu, fără zgomot, şi alte persoane, alţi copii se strecurau în Cameră, cîntînd ca şi cum cîntecul ar fi fost respiraţia lor firească. Suzanne avu impresia că alţi copii cîntăreţi, asemenea unor îngeraşi muzicieni, ieşeau tot timpul de sub mobile, îşi luau zborul de pe pereţi, ţîşneau afară din tapete, cu cîntecul pe buze, cu cîntecul în inimă şi că nu cîntau numai din clipa în care intrau pe uşă, ci că aşa cîntaseră de la începutul începuturilor. Şi toate vocile se învălmăşeau, se despărţeau, se împreunau iar, pentru a spune cuvinte foarte simple, cuvinte care preamăreau idei foarte naive: speranţa, încrederea, convingerea încăpăţînată că fericirea există în ciuda furtunilor, că dorinţa perseverentă de dreptate există în ciuda oamenilor răi, că dragostea şi înţelegerea domnesc peste sufletele împăcate.

în sfîrşit, se auzi un acord lung. Ai fi zis că, izvorîte din această celulă caldă şi radioasă, undele

sonore se îndepărtau nu ca să se stingă chiar din prag, ci ca să pornească la nesfîrşit prin spaţiu, păşind victorios peste cîmpurile arate şi peste pajişti, străbătînd păduri, trecînd rîuri, trezind la viaţă oraşe, străpungînd surzenia tuturor nenoroci' ţilor de pe pămînt.

Organistul îşi ridică mîinile de pe clape, se sculă în picioare, zîmbi, întinse mîinile, făcu cîţiva paşi şi rosti cu o voce foarte frumoasă, deşi joasă şi timidă:

— Domnişoară Pasquier, toată casa noastră e fericită că vă... în sfîrşit... vă rog să mă scuzaţi...

Nu putu să spună mai mult. Toţi copiii începură să strige în cor:

— Să-i spunem Suzanne ! Nu-i aşa că vrei să-ţi spunem Suzanne?

Suzanne începu să rîdă. Toată lumea începu să se înghesuie şi să se îmbrîncească. Philippe striga, dominînd tărăboiul:

— Încă nu-i cunoşti pe toţi. Trebuie să ţi-i prezint: iată-i pe tata şi pe mama, iată-l pe prietenul nostru, domnul Lavoine, despre care ţi-am vorbit adineaori, şi pe micul Alexis — capul lui îţi sprijină mîna în acest moment — iat-o pe Céline cu băiatul ei, Pierre. Şi asta e Marie, cealaltă Catherine. Pe Thérèse ai mai văzut-o. în sfîrşit, iat-o şi pe Madelaine, sora noastră cea mare. Şi acum, să ne aşezăm la masă, fiindcă se face tîrziu şi toată lumea e flămîndă.

Pentru Suzanne această primă seară petrecută la Cavée des Portes avea să rămînă o amintire înălţătoare, îmbătătoare, neclară, delicioasă, bogată în imagini vii şi umbre săltăreţe, o amintire în care se învălmăşeau totdeauna rî- sete, chemări vesele, o nevoie de lacrimi fericite, flăcările căminului, scînteierile roşii ale tăciunilor aprinşi, gustul unui vin verde şi scînteietor, un miros de ceai de verbină fierbinte, strigăte, ciripit, tăceri, o fetiţă de cincisprezece ani care cînta cu voce subţirică dar corectă *bocetul leprosu- lui*, convorbiri nesfîrşite la lumina unei lămpi muribunde, al cărei fitil începea să fumege, apoi o cameră dată cu var, în care, într-un cămin spaţios, ardea un butuc, un aşternut proaspăt

şi bine călcat şi, chiar în mijlocul patului, o cană fierbinte de gresie, un miros provincial de plante aromatice şi de mucegai dulceag, apoi — ultima amintire înainte de prăbuşirea în întuneric — lumina supremă a jăraticului care pîlpîie încă în tavan şi umbra grinzilor care din clipă in clipă se lăţeşte şi se întunecă tot mai mult.

CAPITOLUL IX

TĂCERE MATINALĂ, O CASĂ PUSTIE. ÎNTÎLNIRE CU CĂPITANUL SINGLETON. DE UNDE REIESE CĂ OUĂLE DE PETREL AU UN GUST RAFINAT. HRANA POLARĂ. TREI VARIETĂŢI DE ANTROPOFAGI. AMINTIREA LUI SAMUEL WATKIN. LA NIVELUL PARALELEI 83'. NARVALII SÎNT MAMIFERE. CĂPITANUL ARE UN SINGUR CUVÎNT. SUZANNE SE NUMEŞTE SUZANNE. TREBUIE SĂ-ŢI PLACĂ TOT CEEA CE NE PLACE ŞI NOUĂ.

Cînd Suzanne se trezi, tăcerea care domnea în casă era atît de adîncă şi atît de curată, încît, crezînd că e încă noapte, fu ispitită o clipă să adoarmă din nou. Dar o rază galbenă de soare se strecura printre obloane şi o pendulă necunoscută picură deodată zece perle rotunde de cristal; apoi Suzanne auzi o pasăre al cărei cîntec melancolic amintea pila unui lăcătuş care lucrează în fier, şi chemarea meditativă a găinilor care umblau după hrană. Atunci Suzanne se dădu repede jos din pat, se spălă în grabă, se făcu frumoasă şi se îmbrăcă, simţind brusc o mare dorinţă de a se împărtăşi iar de viaţa acestei case, de viaţa aceea atît de feerică şi atît de firească totodată.

După ce ieşi din cameră, străbătu un culoar lung şi capricios, care urca şi cobora ici colo cu cîteva trepte şi pe care dădeau mai multe uşi închise. Nădăjduia că va auzi un zgomot, un cîntec sau un suspin. Nu, casa nu părea moartă, ci mai curînd amorţită într-o tăcere limpede şi totală. Suzanne avu timp să creadă că nu auzise bine cît e ceasul şi că toată lumea mai dormea; dar soarele făcuse drum lung sus pe cer. Nu, nu se înşelase. Numai că, în locuinţa asta ciudată, totul părea făcut anume ca s-o surprindă şi s-o nedumerească.

O scară destul de abruptă se deschise în faţa ei, avînd în loc de balustradă, de-a lungul zidului, o frînghie groasă şi lustruită. Suzanne începu să coboare treptele, sigură fiind că, la zgomotul paşilor ei, avea să vadă înfăţişîndu-se unul din copiii cîntăreţi, care o întîmpinaseră în ajun cu frumosul lor cor voios. Dar nici un copil nu se înfăţişă şi Suzanne intră, brusc nedumerită, în sala mare, comună, unde în afară de masă, în afară de orgă şi de pian, se afla un război de ţesut, pe care Suzanne nici măcar nu-l zărise în seara trecută. Sala era cufundată în tăcere ca şi restul casei. Un butuc de castan sfîrîia încă în cămin; un personaj, pe care Suzanne avu impresia că-l recunoaşte, şedea lîngă masă şi citea un ziar, sau mai bine zis, un fragment destul de mare dintr-un ziar îngălbenit şi rupt. „Aha! cu atît mai bine, gîndi Suzanne, bucuroasă că dă în sfîr- şit peste un suflet de om. Probabil că ăsta e domnul Nicolas Lavoine".

La apropierea ei, personajul se ridică repede în picioare, o salută înclinînd-şi bustul cu o mişcare cam rigidă dar cordială, şi întinse mîna spunînd:

— Captain Thomas Singleton. Omagiile mele, domnişoară.

— Dar bine, murmură Suzanne tulburată, mi se pare, domnule, că ieri seară mi-aţi fost prezentat sub aii nume.

— Tot ce se poate, domnişoară. Prietenii noştri Baudoin au multă imaginaţie şi-mi spun cum le vine, deşi nu totdeauna le vin ideile cele mai bune. Singleton, căpitan pensionar, sluga dumneavoastră, domnişoară.

Vorbea cu un puternic accent britanic. Avea faţa arsă ca toţi marinarii bătrîni, era chel şi bărbierit proaspăt. O flanelă veche de un albastru-închis, cam prea largă poate, îi ţinea de cald. Se înclină, apucă un butuc şi-l băgă în foc spunînd cu un aer ursuz, curtenitor şi glumeţ totodată:

— După cîte ştiu, gazdele noastre aveau intenţia să vină peste puţin sus, în camera dumneavoastră, aducîndu-vă micul dejun cu multă pompă. Aţi coborît prea devreme. Aţi înşelat pe toată lumea. Vă întrebaţi fireşte unde sînt.

— Adică... spuse Suzanne cam dezorientată.

— Luaţi loc aici, domnişoară, continuă căpitanul Singleton oferindu-i un fotoliu. După cum vedeţi, masa e pusă şi o să puteţi mînca. Am rămas singur acasă. Am să fac tot posibilul ca să vă ţin de urît, dacă nu vă plictiseşte conversaţia unui bătrîn marinar. Ah! da! Vă spuneam că gazdele noastre... Sînt la biserică şi cîntă cu toţii. Azi e duminică, nu ştiaţi?

— Se poate, spuse Suzanne. Nu mă gîndisem la asta.

— Ah! N-are să vă lipsească nimic. Aveţi aici pîine, unt şi brînză. Iată şi marmeladă. Dacă vreţi un ou, am să vi-l prăjesc în tigaie pe focul ăsta. Mă pricep bine la bucătărie, ca toţi călătorii. Scuzaţi pe gazdele noastre. Duminica dimineaţa, se duc aşa împreună la biserică, stă- pînii şi servitoarea. E o tradiţie de familie şi casa rămîne pustie. Se îmbracă frumos şi se duc să cînte, ceea ce pentru ei toţi e cel mai firesc mod de a se ruga. Cafeaua e destul de fierbinte?

— Desigur, domnule.

— Spuneţi-mi căpitane şi daţi-mi voie, domnişoară, să vă întreb ceva. Aş fi indiscret dacă aş îndrăzni să-mi aprind pipa? Nu? Vă mulţumesc din toată inima, domnişoară. Şi acum să vă fac un ou. N-aţi mîncat niciodată ouă de petrei[1]?

— Desigur că nu, domnule.

— Ei bine! veţi mînca un ou de petrei, domnişoară.

Cu gesturi delicate, bătrînul sparse un ou şi turnă conţinutul lui într-o tigaie mare de tuci, în care sfîrîia puţin untdelemn. Aţîţase focul. Ţinu tigaia deasupra flăcărilor, şi spuse cu o voce îngîndurată:

— Ah! Nu există ceva mai bun decît aroma delicată şi gălbenuşul foarte fin al oului de petrei, in engleză, numele acestei păsări e Petrică, pentru că umblă pe ape ca apostolul. Pe vremuri, vînam petrelul printre stînci şi vă rog să credeţi că nu era uşor. Cînd o ataci, pasărea asta te scuipă în faţă, pur şi simplu, domnişoară. îşi scuipă dejunul, care miroase a untură de peşte. Nu, nu există ceva mai bun decît oul de petrei cenuşiu, pasăre pe care noi o

1 Specie de pescăruş.

numim şi *haff- hert* şi care nechează ca un cal. Unii preferă ouăle de Mit- chagatchi, adică de pinguin. Pff! nici nu se compară. Cît despre ouăle de pinguin, deşi toată lumea le laudă, au un singur avantaj, şi anume că se păstrează multă vreme. Nu, pinguinul nu e bun decît dacă e foarte tînăr şi gătit sub formă de *givioq,* adică marinat în ulei şi într-o piele de focă. N-aţi mîncat niciodată *givioq*, domnişoară?

Şi fiindcă Suzanne izbucni în rîs, căpitanul îşi aprinse iar pipa şi continuă cu un aer melancolic:

— Nu-i frumos să vă tulbur masa printr-o confidenţă... cum îi spuneţi? intempestivă. Dar ce să fac! Mi-ar fi destul un singur cuvînt din partea dumneavoastră ca să-mi simt conştiinţa uşurată.

Chipul bătrînului rămase nemişcat cîteva ciipe, încremenit într-un rînjet dramatic. Totuşi, ochii săi aveau o strălucire naivă cînd vorbi cu o voce foarte blîndă, foarte scăzută şi aproape insinuantă:

— Credeţi că societatea trebuie să condamne un om care a săvîrşit crima de antropofagie? Da, nu-i aşa că asta credeţi? Sîntem de acord. Dar dacă a săvîrşit această crimă numai din prietenie, din credinţă, din devotament şi ca să-şi respecte cuvîntul dat? în acest caz, vă rog să recunoaşteţi, domnişoară, că merită nu numai indulgenţă, ci şi oarecare consideraţie, ba chiar oarecare stimă. Nu vă opriţi din mîncare, domnişoară, prietenii noştri Baudoin s-ar supăra şi ar avea dreptate. Nu văd de ce nu v-aş expune un caz de conştiinţă, domnişoară, din moment ce am avut norocul să vă întîlnesc într-un moment excepţional, de singurătate.'[1]

Suzanne scăpă din mînă linguriţa. Privea cu o uimire nuanţată de oarecare îngrijorare tovarăşul extraordinar pe care i-l trimitea întîmplarea. Căpitanul Singleton îşi mişcă sprîncenele care erau stufoase şi mobile, îşi scutură pipa în vatră, o întinse ca pe un deget spre grinzile tavanului şi începu să vorbească iar cu o încetineală îngîndurată:

— în afară de antropofagii de carieră, care sînt antropofagi fiindcă le place, fiindcă se supun tradiţiei sau religiei, trebuie să mai deosebim pe antropofagii luaţi prin surprindere, cei care au

mîncat inima unui frate, pentru că cineva le-a strecurat-o cu perfidie într-o iahnie; antropofagii din greşeală, şi din grupul acesta poate că facem parte amîndoi, domnişoară — mă gîndesc la cei care au mîncat cîrnaţi fabricaţi la Chicago în ziua cînd un negru a făcut un pas greşit şi a căzut printr-o nenorocire în angrenajul unei maşini care macină carnea pentru cîrnaţi. în acest caz, nu există vinovăţie, domnişoară. în sfîrşit, fac o categorie specială pentru antropofagii din necesitate morală. Vă rog să nu priviţi cu prea mult dispreţ pe fiinţa aci de faţă, care vă face o plecăciune şi are trista onoare de a aparţine acestui ultim grup.

La aceste cuvinte, rostite cu un violent accent englez, căpitanul se ridică în picioare, îşi duse mîna dreaptă la piept şi se înclină uşor. Apoi se aşeză iar, turnă într-o ceaşcă goală un strop de cafea şi începu să dizolve o bucăţică de zahăr învîrtind visător o linguriţă.

—N-am să spun, continuă el, că nu ţi se rupe inima cînd mănînci, fie chiar pentru a-i face un serviciu, pe omul pe care-l consideri cel mai bun prieten, ba chiar singurul tău prieten. Totuşi, aceasta e acţiunea pe care m-a obligat într-un fel s-o săvîrşesc bietul Samuel Watkin. Ah ! e mult de atunci, domnişoară. Aveam cel mult treizeci de ani. Călătoream la nord de Ţara lui Grant, la nivelul paralelei 83, Samuel şi cu mine făcînd parte din faimoasa expediţie Nordenskiold, şi avînd drept misiune specială să facem pur şi simplu o recunoaştere a mării lui Lincoln. Mîncasem toată cantitatea de carne uscată, slănina de focă, ultimii biscuiţi, toţi cei doisprezece cîini de Groenlanda — nişte animale superbe, domnişoară — doi boi şi trei sferturi dintr-un urs şi ne dădeam seama că se apropie clipa cînd, după ce vom bea alcoolul din lampa de spirt, va trebui să aşteptăm moar**-i** tea în iglu, adică în bordeiul nostru de zăpadă. Tocma atunci am dat peste un narval, care călătorea la suprafaţa gheţei cu cornul lui mare cît o suliţă, încercînd să găsească iar un ochi de apă. In asemenea împrejurări, narvalul se numeşte

paungulicq. Ne-am hrănit din carnea lui mai bine de o săptămînă; dar Watkin a înghiţit, din nefericire, un os de narval, — narvalul nu-i un peşte — în sfîrşit osul acela s-a înfipt de-a curmezişul în tubul lui digestiv şi apoi i-a străpuns stomacul. Cînd a înţeles că va muri, a început să plîngă şi mi-a spus că teama lui cea mare era că varămîne neîngropat pe o temperatură de—42°. Bietul băiat nu putea suporta frigul şi se temea îngrozitor de guturai, de care suferea de obicei. Mă uitam la el cum plînge şi mă simţeam pur şi simplu disperat la gîndul că am să rămîn fără el. In clipele acelea, simţind că i se apropie sfîrşitul, nenorocitul Samuel m-a rugat să jur pe cenuşa părinţilor mei că voi face ce-mi va cere. Am jurat, ca să-i fac plăcere. Atunci, plîngînd cu lacrimi care-i îngheţau pe obraji, pe măsură ce ieşeau din glanda lui lacrimală, m-a implorat să-l mănînc după ce va muri, ca să aibă cel puţin impresia că odihneşte la căldură. Ah! domnişoară! Un strigăt mi-a ieşit din piept. Voiam să-l refuz, mă gîndeam să-l refuz! Dar, printr-o întîmplare nefericită, am spus da. Există oameni, domnişoară, care spun totdeauna „dreapta" cînd vor să spună „stînga" şi care spun că urcă, ori de cîte ori trebuie să coboare. Eu am cusurul ciudat de a -epune mai totdeauna „nu" cînd vreau să spun „da" şi viceversa. Toată fiinţa mea striga „nu" ! şi cînd colo am spus „da" şi, în clipa aceea, bietul Sam Watkin şi-a dat ultimul suspin. Eram prins în cursă. Un om ca mine are un singur cu- vînt, domnişoară. Nu-mi mai rămînea decît să mă execut. Şi m-am executat plîngînd. Ce durere! Ce tristeţe! Carnea nenorocitului Watkin mi-a ţinut aproape două săptămîni. Era foarte slab. Bietul de el! Nu, cine nu şi-a mîncat cel mai bun prieten în două săptămîni, la lumina aurorelor boreale, acela nu ştie cît de tristă e viaţa... Ah! iată-i pe scumpii noştri Baudoin ! La revedere, domnişoară.

Suzanne întoarse o clipă capul şi căpitanul Singleton dispăru ca prin magie. Casa, care fusese cufundată pînă mai adineaori într-o linişte atît de desăvîrşită, se umplu de strigăte şi de rîsete. lntr-o clipită, Suzanne fu înconjurată, strînsă, îmbrăţişată,

ridicată de pe scaun şi îmbrîncită aproape de ceata de copii şi de tineri.

— Cum aşa ! spuse Philippe, te-ai şi trezit? Eram foarte siguri că o actriţă, care obişnuieşte să se culce tîrziu, nu iese din cameră înainte de amiază.

— Plănuisem, strigă Hubert, dominînd zgomotul, să-ţi trimitem micul dejun în pat îndată după ce ne vom întoarce. întreaga fracţiune feminină a tribului trebuia să ţi-l aducă, în timp ce noi, bărbaţii, ţi-am fi cîntat în faţa uşii la spinetă, la violă şi la flaut. Din cauza dumitale, ne-am ratat efectul. Nu-i frumos!

— Nici măcar n-am avut timp, spuse Thérèse, să-ţi culegem un buchet de stînjenei şi de bujori parfumaţi.

— Şi eu, şopti Madeleine, sora cea mare cu chipul ei liniştit, voiam să-ţi aduc o tartină fierbinte cu brînză şi cu şuncă.

Suzanne încercă să spună şi ea o vorbă.

— N-am flămînzit : căpitanul Singleton mi-a dat să mănînc o mulţime de lucruri bune, ba chiar mi-a făcut un ou la tigaie, un ou de petrei, pare-se.

Urmă o tăcere scurtă, întreruptă numaidecît de un uriaş hohot de rîs, urmat la rîndul lui de tot felul de exclamaţii:

— Căpitanul Singleton ! Trăiască căpitanul Singleton ! Ura pentru căpitan ! Ovaţii pentru căpitan ! Nu ne-a mai dat de veste de vreo şase luni !

— Mai fumează şi acum pene de păun într-o pipă de cauciuc?

— Mai pescuieşte şi acum cărăbuşi cu fire de păianjen?

— Mai face negoţ de sclavi cu un vaporaş pe care l-a cumpărat pentru suma de şaptesprezece franci sub podul de la Tolbiac?

— E adevărat că s-a însurat a opta oară cu o fiică din flori a reginei Pommare şi a preşedintelui Wilson?

— Nu vreau, zbieră Hubert, să-l ponegriţi în faţa mea pe preşedintele Wilson, acest moşneguţ cumsecade.

— Oare căpitanul Single a mai inventat o dată tratamentul frigurilor galbene cu ajutorul pilulelor de zahăr ars?

—■ Îşi mai scrie şi azi memoriile cu cerneală simpatică pe tichete de metro?

— A inventat în sfîrşit scafandrul cu dublu curent de *whisky* şi cu încălzire centrală?

— Ssst, ssst! copii, spuse domnul Baudoin, o s-o zăpăciţi pe domnişoara Pasquier cu nebuniile voastre.

— Tată, te-am rugat să-i spui Suzanne.

— Ei bine! Lăsaţi-o liniştită pe Suzanne: sînt convins că o s-o sugrumaţi.

— Nu cumva, întrebă o altă voce, bătrînul căpitan ţi-a fluierat aria ciobanilor care duc la păscut bivolii de pe platourile Tibetului?

— Nu ştiu, răspunse Suzanne, pot doar să afirm că mi-a spus o poveste înfiorătoare.

Urmă un hohot general de rîs şi Philippe ridică mîna.

— Nu te mai gîndi la căpitan, spuse el. Ai să-l vezi iar din cînd în cînd, dacă nu ne lasă în părăsire. Dar mai întîi, trebuie să-ţi arăt casa, grădina, toată împărăţia noastră. Trebuie să-ţi explic cum trăim. Ne îngrozim la gîndul că te-ai putea plictisi cu noi. Trebuie să facem un program pentru ziua de azi şi pentru zilele viitoare. Trebuie să-ţi placă ce ne place şi nouă. Întîi casa. S-o luăm în ordine. Vino să vizitezi casa, nu pentru că e curioasă, ci numai ca să nu te rătăceşti, cînd o să mai fim vreodată cu toţii plecaţi, cum s-a întîmplat azi.

CAPITOLUL X

CANTORUL IN MIJLOCUL FAMILIEI SALE. UN ANUMIT MOD DE A VESTI ORA MESEI. TINEREŢEA LUI JÉRÔME BAUDOIN. HRANA EUCARISTICĂ. LUMINĂ ÎN ÎNTUNERIC. CASAFAMILIEIBAUDOIN. FERICIRI MĂRUNTE ŞI FERICIREA CEA MARE. BOALA E NEPUTINCIOASĂ. NECAZURI BĂNEŞTI. OILE POT SĂ PASCĂ ÎN LIBERTATE CÎND AU UN PĂSTOR BUN. JÉRÔME BAUDOIN SE PLIMBĂ PE COLINA FERICITĂ.

lntr-o compoziţie bine cunoscută de amatorii de muzică şi de stampe, pictorul Rosenthal l-a reprezentat pe Johann- Sebastian Bach în mijlocul familiei sale. Cantorul e instalat în faţa clavecinului. Vreo zece dintre copiii săi sînt în jurul său. Cel mare cîntă la vioară, toţi ceilalţi cîntă în cor. O femeie, mama sau servitoarea, pune masa în semi-obscuritate. în prim plan se află un leagăn de lemn sculptat, al cărui ocupant invizibil cîntă probabil şi el *cum îl taie capul.* O fetiţă ghemuită pe jos se sileşte să cheme o pisică; deşi e foarte mică, e uşor de închipuit că poate să-şi alăture şi ea vocea fragilă în corpul de familie. Un coş plin de rufe e băgat sub o măsuţă. Un dulap e întredeschis. Fireşte, nu-i tabloul unei locuinţe austere în care domneşte o ordine meticuloasă; e tabloul vieţii, o viaţă plină de griji şi de servituţi, dar înfrumuseţată de dragoste, de graţie şi de evlavie.

Toţi oaspeţii cultivaţi se gîndeau la această veche şi fermecătoare imagine cînd veneau pentru prima dată în casa lui Jérôme Baudoin, mai ales la ora mesei, fiindcă atunci toată familia era adunată. însăşi această adunare constituia o problemă cu o soluţie fericită. Copiii şi oaspeţii se aflau în grădină, sau în camerele lor, alţii în atelier, sau în podul casei. De multă vreme se renunţase la ideea de a folosi sunetul clopotului sau de a bate gongul. Primul sosit se aşeza la pian şi începea să cînte. îndată după aceea, a doua, apoi a treia voce se uneau cu prima. Anunţaţi de cîntecul acela, care răsuna din ce în ce mai tare, comesenii răzleţi se pregăteau de masă şi se grăbeau să ajungă din urmă trupa. Ultimii întîrziaţi înţelegeau, chiar de la distanţă, după amploarea şi bogăţia corului, că erau de neiertat fiindcă-i făceau pe ceilalţi să aştepte şi-şi dădeau toată osteneala să sosească înainte de pauză.

Cînd corul era complet şi ultima măsură cîntată, tot clanul se aşeza la masă. Metoda aceasta presupunea anumite cunoştinţe şi anumită rigoare muzicală, dar permitea o mare fantezie în viaţa domestică. Aşa, de pildă, cina se lua la ore foarte

variabile, între şapte şi opt seara. Uneori, doi sau trei copii îşi petrecuseră ziua la Paris. Se întorceau cu trenul de seară şi cînd auzeau şuieratul locomotivei, cei mai flămînzi începeau să se adune în jurul orgei sau al pianului ca să descifreze o cantată.

Oaspeţii, copiii, servitorii, toată lumea ştia să cînte. în familia Baudoin cîntecul nu era manifestarea excepţională a unei arte savante, ci unul din fenomenele elementare ale vieţii. îndată ce ieşeau din scutece, copiii deschideau gura şi începeau să cînte cu o simplitate perfectă, cu o nobleţe şi cu o delicateţe care din fericire nu aminteau niciodată de exerciţii şcolăreşti. în casa Baudoin, muzica mai semăna încă foarte mult cu o respiraţie firească, cu exercitarea unei funcfţiuni simple şi delicate, la care participă frăţeşte şi trupul şi sufletul. în afară de asta, toţi copiii cîn- tau dintr-un instrument. Nu cîntau bineînţeles cu virtuozitate, ci după plac, cu fantezie şi cu gust. în sala cea mare şi scundă se aflau totdeauna risipite pe mobile un violoncel, un flaut, un corn sau un contrabas. Experimentată şi maturizată de cîteva secole de credinţă studioasă, forma acestor instrumente place ochiului şi prevesteşte frumuseţea. Materialul însuşi, lemnul rar, ivoriul, argintul sau arama strălucitoare, toate sint preţioase şi respectabile.Jérôme Baudoin avea vocaţie pentru muzică, dar nu-şi făcuse o profesiune din ea. Era fiul celebrului Amédée Baudoin, indianist distins, unul din patriarhii filologiei moderne. în Franţa, tradiţiile dinastice sînt foarte exigente şi, pentru a-şi cinsti numele, pentru a nu trăda prea repede umbra cea mare pe care tatăl său o împrăştia în jur ca un stejar, Jérôme urmase şcoala de limbi orientale. în felul acesta, ajunsese ceea ce, în stil universitar, se numeşte lin arabizant. Ah! nu era un arabizant nomad şi călător,

cum e de pildă Marçais[1], ci mai curînd un arabizant de bibliotecă. Se însurase foarte tînăr cu una din fetele gravorului Bellefont, din Isle-Adam şi care, în calitate de discipol al lui Karl Daubigny[2], nu renunţase niciodată să înfăţişeze în operele sale valea rîului Oise, colinele acoperite de boschete, pădurea şi păşunile presărate cu perle de ceaţă. Supunîndu-se ordinului imperativ al bătrînului Amédée Baudoin, Jérôme plecase, îndată după căsătorie, într-o călătorie de studii prin ţările musulmane. Aşa se explică de ce Madeleine, fata cea mai mare, se născuse la Cairo. Dar între timp, bătrînul Baudoin murise la Nesles, în mica proprietate de familie de la Cavée des Portes. Jérôme se întorsese în grabă în Franţa, renunţînd fără părere de rău la un Orient, de care nu avusese timp să se îndrăgostească. Avea la dispoziţie un venit, mediocru, fireşte, dar pe care putea să-l sporească prin lucrări de lingvistică sau de traducere, care nu necesitau o şedere permanentă la Paris. Şi Jérôme se instalase la Nesles, în casa tatălui său. în anii aceia fericiţi, îşi realizase intenţiile trăind în locurile pe care le iubea. Lucrase pentru editori nesiguri şi obişnuiţi cu falimentele, lucrase cu o înţeleaptă nepăsare făcînd astfel faţă, ca prin minune, nevoilor unei case modeste, dar tot mai plină pe măsură ce treceau anii de viaţă şi de

1 ***William Marfais*** (1872 — 1956), celebru arabizant francez, autor a numeroase lucrări de specialitate.

2* Peisagist francez (1846 —1886),avînd o deosebită predilecţie pentru peisajul normand.

griji. Antoinette Baudoin îi dăduse opt copii, toţi în viaţă, toţi frumoşi şi sănătoşi, care, aşa cum observase de la prima vedere Suzanne, semănau în mod miraculos între ei, în sensul că nu semănau cu nici un vlăstar al altui trib. Aveau toţi siluete elegante şi foarte drepte. Trăsăturile erau fine; frunţile înalte şi albe, părul mătăsos şi buclat. Erau toţi îndrăgostiţi de muzică, dar nici unul nu-şi făcuse o profesie din ea. Jérôme îi învăţase să descifreze notele şi să cînte din cîte un instrument, pentru că pe el îl interesau toate instrumentele. Doamna Baudoin îi învăţase să cînte din gură. Avea un fel propriu şi inimitabil de a-şi înclina capul, de a deschide gura, de a forma sunetele, de a da intonaţie vocii şi de a-şi regăsi respiraţia. Mai avea şi un repertoriu admirabil de cintece vechi, de colinde, balade şi cîntece vesele. Muzica părea să alcătuiască legătura paradoxală între membrii acestei familii surprinzătoare şi preocuparea cea mai importantă, o preocupare aeriană. încetul cu încetul, copiii îşi luau drumul spre carierele ce-şi aleseseră. Philippe devenise pictor, Max sculptor în lemn, Hubert îşi pregătea licenţa în ştiinţe, Madeleine lucra perfect tapiţerie de calitate; dar muzica rămînea un mijloc de comunicare între suflete, limbajul lor secret, hrana lor eucaristică.

In 1914, Jérôme era ofiţer de rezervă în regimentul 276 de infanterie. Luptase pe Ourcq, şi, în ziua de 5 septembrie fusese rănit la Villeroy, lîngă Péguy[1], pe care regreta că-l cunoscuse atît de puţin, că-l văzuse atît de puţin în cele patru săptămîni de război. Ca şi Péguy, primise un glonte în cap. Proiectilul nu-l omorîse, dar îi străbătuse fruntea de la o tîmplă la alta, secţionîndu-i ambii nervi optici. Abia după două săptămîni, la Chartres, unde se afla în tratament, Jérôme află de la chirurg de ce natură era infirmitatea sa şi totodată că era iremediabilă. Din starea de prostraţie în care îl cufundase această amară destăinuire, ieşi într-o bună zi plin de resemnare şi chiar de curaj, convins că dragostea soţiei sale, că afecţiunea copiilor şi, în sfîrşit, muzica, îl vor salva de la deznădejde. Şi îl salvaseră în- tr-adevăr, în cele din urmă. Se dăruise cu pasiune muzicii, care-i restituise seninătatea, încrederea şi bucuria. Jérôme Baudoin spunea: „Am avut prea mult noroc, zău. Abia dacă m-a durut. E o mutilare înfiorător de curată şi de simplă. Mă gîndesc la camarazii mei, la cei pe care-i auzeam ţipînd lîngă mine, la Chartres, în perioada de

vindecare, da, de vindecare, fiindcă rănile mele s-au închis foarte repede! Cînd mă gîndesc la rana fiului meu Philippe, care a supurat trei luni de zile şi care a trebuit să fie operat de cîteva ori ! Da, am avut noroc, zău ! Cît despre crizele de

1 ***Charles Péguy*** (1873 — 1914), scriitor francez.

nevralgie, încep să mă obişnuiesc cu ele..." De două- trei ori pe an, o nevralgie facială îl izola pentru cîteva zile de restul lumii. Atunci se închidea în cameră ca să nu-şi necăjească copiii şi ţinea piept durerii într-o izolare severă. Pe urmă criza trecea şi Jérôme se întorcea printre ai săi,

zîmbitor, calm, umblînd ca toţi orbii nu cu faţa în jos, ci cu ochii goi ridicaţi spre orizont şi spre cer. *

La parter, casa avea un vestibul larg, unde tot felul de haine, de şaluri şi de pălării, atîrnau pe cuiere de lemn. In dreapta vestibulului era o intrare spre o cameră mare, acel gen de cameră căreia noi îi dăm numele de sală comună, fiindcă ne lipseşte un termen mai potrivit, dar pe care anglo- saxonii o numesc *living-room*, ca să dea a înţelege că cea mai mare parte din viaţa familiei se petrece acolo.

Era camera în care familia Baudoin mînca şi făcea muzică. Aici ardea focul principal al casei în timpul iernii. Aici îşi învăţau copiii seara lecţiile şi-şi copiau temele. Aici lucrau fetele tapiţerii delicate, tricotau, cîrpeau şi ţeseau lînă, căci Jérôme Baudoin nu purta decît haine din stofe ţesute la clacă de femeile din tribul său. Tot aici Thérèse, care avea o voce frumoasă, plină, cu timbrul grav, făcea lectură seara pentru tatăl ei şi pentru toată adunarea, citind cîteva pagini dintr-o carte aleasă. Aici se aprindeau la căderea nopţii trei lămpi mari de alamă, la lumina cărora se adunau toţi cei care aveau de lucru cu ochii şi cu mîinile.

Alături de această cameră zilnică se aflau oficiul şi bucătăria, în care se mai putea intra şi direct din curte. In această parte a casei domneau Antoinette Baudoin şi Céline, servitoarea, dar domnia lor nu era tiranică. Copiii veneau mereu să arunce cîte o privire în bucătărie, să fure o felie de pîine sau un cartof prăjit. Erau condamnaţi numaidecît la o uşoară prestaţie, pentru care, adesea, se ofereau de bună voie. Trebuiau să aducă vinul, să cureţe fasolea, să spele un castron, să care cîţiva butuci, să umple o cană cu apă. Doamna Baudoin avea mîini fine şi elegante, pe care treburile gospodăreşti nu izbuteau să le strice. Era totdeauna în stare să-şi spele mîinile în grabă, să-şi scoată halatul alb şi să ia loc în faţa pianului casă arate unuia dintre copii soluţia cea mai bună în descifrarea unei bucăţi grele. Bineînţeles, astfel conceput şi condus, mersul gospodăriei nu era prea rigid. Sarcinile erau duse totdeauna la bun sfîrşit fără mari discuţii, iar realizarea lor era oarecum rezultatul unei întîmplări armonioase. în această casă Baudoin, totul părea că se rezolvă la întîmplare şi rezultatul vizibil era o fericire mare şi curată.

îndată după război, Jérôme se instală în camerele de la parter, care, pentru cine privea casa din faţă, se aflau în stînga vestibulului. Era încă neobişnuit cu infirmitatea şi-şi spunea că nu va mai îndrăzni niciodată să circule, că va trebui să-şi îngrădească viaţa în limitele cele mai stricte. Dar încetul cu încetul, zi de zi, cucerise cu răbdare întunericul. La început, rătăcise prin casă, urcase la etajul de sus, urcase chiar şi în pod, coborîse în pivniţă, umblase

cu mîi- nile întinse prin şirul lung de camere unde locuiau copiii şi prietenii casei. Toate aceste camere dădeau pe un culoar pardosit cu lespezi şi tăiat de trepte, dar luminos, culoarul în care Suzanne ascultase tăcerea duminicală. Copiii cei mari aveau cu toţii camere separate, căci casa era spaţioasă, dar în copilărie, dormiseră într-un mic dormitor unde paturile de lemn erau suprapuse asemenea cabinelor unui vapor şi unde, în anul cînd începe această povestire, mai dormeau Catherine, mica Marie, Alexis, care avea zece ani şi copilul servitoarei.

Citind descrierea acestei case legendare, cineva ar putea crede că era scutită de micile şi de marile mizerii ale vieţii, graţie unei binecuvîntări anume, dar această părere n-ar corespunde adevărului. Familia Baudoin nu se bucurase de privilegii speciale faţă de pojar sau faţă de vărsat de vînt. La Cavée des Portes, copiii se îmbolnăveau ca şi în alte case de oreion şi de otită; deosebită era doar discreţia de care toţi aceşti Baudoin dădeau dovadă în faţa necazurilor. Cînd boala bătea în uşa casei, era primită ca orice alt oaspete, cu cea mai mare simplitate şi atunci, surprinsă de slaba impresie pe care o făcea, surprinsă că i se dă atît de puţină atenţie, boala bătea în retragere şi se ducea să-şi caute norocul aiurea.

Familia lui Jérôme trata cu aceeaşi amabilă indiferenţă cele mai grave probleme financiare. Pensia orbului, o rentă foarte modestă de altfel, roadele muncii celor din casă, totul alcătuia un venit extrem de modest şi mai ales extrem de variabil; dar între membrii clanului se vorbea de obicei foarte puţin despre acest subiect ingrat şi toată lumea se descurca în măsura

posibilităţilor. Numai Hubert, care era. cam trăsnit şi care, din cauza studiilor, trebuia să meargă des la Paris, cerea uneori bani cu o elocvenţă cam exagerată.

Atunci doamna Baudoin îl săruta uşurel pe tîmplă şi-i spunea la ureche:

— Ştii, Hubert, trebuie să trăim cu economie.

Băiatul începea să rîdă şi răspundea cu glas tare:

— Dar bine, mamă, să faci economie înseamnă să cruţi banii. Dar pentru a-i cruţa trebuie mai întîi să-i ai. Dă-mi nişte bani, mamă, ca să pot face economii.

Atunci toată lumea rîdea şi, în cele din urmă, banii pe care-i cerea Hubert se găseau. De altfel, toate aceste probleme erau discutate de membrii tribului cu atîta delicateţe, cu atîta bună dispoziţie, încît străinii renunţau foarte curînd să judece pe locatarii casei după măsura comună. De pildă, nimeni nu putea să ştie dacă domnul Lavoine, vechi prieten a] familiei, era un binefăcător sau un simpatic linge- blide şi nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să pună vreo întrebare primejdioasă în această problemă. Din cînd în cînd, la Gavée des Portes se oprea cîteo trăsură fastuoasă: familia Baudoin primea şi poftea la masă prieteni veniţi de departe, despre care puteai afla întîmplător că purtau un nume ilustru, prieteni care-i cunoşteau pe toţi copiii pe numele de botez, care petreceau bucuros o noapte sau două într-o cameră de la etaj, într-o cameră spoită cu var şi cîntau în cor sau luau parte la

conversaţie, ca şi cum n-ar fi avut niciodată decît griji de acest fel.

S-ar putea spune multe lucruri despre regimul economic al casei Baudoin, unde nici timpul şi nici munca nu aveau aceeaşi valoare ca în alte familii. Aşa, de pildă, cînd seara era foarte frumoasă şi foarte blîndă, Jérôme Baudoin bătea din palme şi spunea: „Antoinette, adună copiii şi pregăteşte un coş cu mîncare. Mergem să luăm cina pe iarbă, la cîmp". Şi numaidecît, în modul cel mai firesc, toată lumea îşi lăsa treaba şi se pregătea de plecare. Unii înfăşurau într-un şervet alb pîinea şi fructele, alţii înhămau în grabă măgarul la căruciorul cu care, în fiecare vineri, mergeau la tîrg sub umbra copacilor din Isle-Adam. Dacă vreun oaspete în trecere îşi manifesta mirarea văzînd că toată familia îşi părăseşte treburile şi pleacă de acasă lăsînd toate uşile deschise, orbul răspundea cu simplitate: „Seri atît de calde şi de blinde sînt rare, trebuie să profităm de ele. Vino cu noi dacă îţi zice inima. Copiii vor dansa pe iarbă şi vom cînta cu toţii cantata cu două flaute. 0 cunoşti: *Oile pot să pască în libertate dacă au un păstor bun...*

Alteori, doamna Baudoin spunea: „Nu mai avem cu ce face dulceaţă. Murele trebuie să se fi copt pe platou. Să mergem să le culegem. Copii ! Copii ! Luaţi-vă coşurile".

Toată familia pleca pe platou. Rămîneau acolo cîteva ore, uneori mai mult şi se întorceau cu două sau trei kilograme de mure, pe care le fierbeau numaidecît într-un lighean cu sirop. Nimănui nu-i trecea prin minte să calculeze preţul kilogramului de mure. Mirosul delicios al dulceţei se răspîndea în toată casa, şi mirosul acesta e iară preţ, apoi chiar a doua zi dimineaţă, această preţioasă provizie pentru iarnă era mîncată fără multă A^orbă de mici şi de mari.

Cînd casa avea nevoie de vreo reparaţie, i se aducea la cunoştinţă lui Jérôme, care bătea din palme şi-şi aduna copiii de sex masculin. Membrii tribului se transformau numaidecît în zidari, fierari sau tinichigii. Aşa de pildă, cu un an înaine, familia reparase destul de bine acoperişul casei din ţiglă

mică şi plată, în timp ce Philippe, artist şi pictor delicat, fiisese văzut cocoţîndu-se pe o schelă şi zugrăvind în roz tot zidul faţadei, pe care înscrisese cu litere negre deviza tatălui său, deviză acceptată de tot clanul: „Mai mult e în tine".

În dreapta curţii de intrare, se aflau două-trei şoproane mari, unul din ele servind drept grajd pentru măgăruşul care era înhămat la cărucior, celelalte conţinînd tot felul de unelte vechi, mese de lucru, nicovale, topoare şi strunguri. Se duceau să scotocească acolo, cînd aveau ceva de lucru. Printre vechiturile uimitoare aruncate într-o mare dezordine de cîteva generaţii Baudoin, se găsea totdeauna obiectul de care era nevoie pentru săvîrşirea unei lucrări.

Orbului îi plăcea să se aventureze singur în magazioa- rele şi în colţurile retrase ale casei bătrîneşti. Foarte curînd pusese iar stăpînire pe grădină, care avea două terase îndreptate spre platoul de la Hérouville şi spre miazăzi. Apa urca pînă la grădina de legume cu ajutorul unui mecanism cu ciutură care scîrţîia şi pe care bunicul Amédée Baudoin îl instalase pe vremuri, după exemplul maşinilor hidraulice orientale numite noria. Vara, de două ori pe zi, copiii învîr- teau împreună roata cea mare a mecanismului şi umpleau o albie unde apa se încălzea în timpul zilei şi era turnată seara pe brazdele însetate.

În această grădină — care nu era un parc — se mai aflau tot felul de adăposturi, de boschete şi de mici **paA**'ilioane ca în vechile proprietăţi de provincie. Jérôme venea să mediteze aici în momentele cele mai calde ale zilei. Apoi se întorcea acasă spunînd: „Am atins pămîntul cu mîna. Trebuie să stropim răsadurile de ceapă, că altfel pierdem sămînţa... Salata începe să crească... Busuiocul a început bine: primele frunze au dat şi încep să miroasă frumos..."

Pleca din grădina de legume şi se ducea singur în pădure unde erau cîţiva stejari frumoşi. Pădurea continua spre nord mica proprietate, fiind precedată, după cum o simfonie e precedată de un preludiu, de un boschet ciudat, despre care Jérôme

spunea astfel: „De cîte ori mi-a venit pe lume un copil, am plantat cîte un arbore. Uite, veniţi cu mine. îi cunosc foarte bine pe toţi. Iată castanul fetei mele Thérèse, salcîmul lui Ilubert — băgaţi de seamă, are spini mari — plopul lui Marc, care creşte totuşi mai repede decît naşul lui, deşi pămîntul e cam uscat. Iată, în dreapta, Marie are un fag, Catherine un tei şi Philippe un frasin. Nici unul nu lipseşte la apel. Dar chiar dacă s-ar întîmpla să dispară unul, asta n-ar însemna nimic. Nu sîntem superstiţioşi, şi dacă un copac s-ar prăpădi, am planta altul în loc. Aşa începe orice pădure. Asta va fi pădurea noastră."

Şi Jérôme mai spunea, culegînd un fir de iarbă pe care-l ducea la nas: „Mama mea ne învăţase să preparăm băuturi din orice plantă. Ah! nu făcea numai fresinetă, ci băuturi delicioase din tot felul de plante. Le veţi gusta la noi. Au un miros minunat de pajişte, de grădină, de potecă, de pădure, de stuf, de paragină şi de dealuri arse. Veţi vedea ce bune sînt. Şi apoi, mai avem şi o vie."

La marginea platoului, familia Baudoin avea una din ultimele două vii din partea locului. încetul cu încetul, vinul dispăruse din Ile-de-France, dar Jérôme Baudoin rezista şi continua să cultive o vie cu care se căznea mult şi care producea o dată la trei sau patru ani destui struguri ca să facă un vin amar şi trandafiriu, un vin care se bea în familie şi de care toată lumea era foarte mîndră.

Jérôme prindea tot mai mult curaj şi se plimba singur, cu multă atenţie, pe potecile noroioase ale plaţoului. Cobç- ra şi în sat şi îndată ce auzea o voce, un zgomot făcut de o unealtă, sau un scîrţîit de fereastră, saluta pe toată lumea în trecere. Simţea cu-multă agerime obstacolele şi primejdiile. într-o zi, fusese văzut de departe plimbîndu-se pe o străduţă de-a curmezişul căreia se oprise un cal, într-o nemişcare totală. Orbul îşi ţinea bastonul la o anumită distanţă de sol. Aşa cum pornise, Jérôme ar fi trebuit să-şi izbească fruntea de pîntecele animalului, în timp ce bastonul lui avea să nimerească între picioarele acestuia. Oamenii se pregăteau să strige, cînd îl văzură de departe

oprindu-se brusc. Să fi simţit oare mirosul, suflarea, sau, mai puţin încă, radierea căldurii acestui trup viu? Nimeni n-ar fi putut să spună. Dar oamenii îl văzuseră oprindu-se, apoi întorcîndu-se şi luînd-o pe un alt drum.

Aşa se prezenta acest mic univers Baudoin în primăvara anului 1921, un mic univers trecut prin încercări, mîndru, fericit şi inimos. Uneori se întîmpla ca domnul Lavoine să fie nevoit să dea explicaţii oaspeţilor întîmplători şi străinilor veniţi în treacăt. Atunci se descurca în cîteva fraze laconice spuse pe ocolite şi glăsuia aşa: „Franţa e mare şi ar fi o adevărată greşeală s-o judecăm în cîteva cuvinte. Aşa, de pildă, există această familie Baudoin... Ah! dacă lumea ar putea şti că Franţa e capabilă să producă şi această familie Baudoin!"

CAPITOLUL XI

INTRODUCERE PENTRU PODUL VRĂJIT. PRAF ŞI PĂIANJENI. RUGĂCIUNE ADRESATĂ TUTUROR BUCURIILOR VIEŢII. ÎNTRE ANDROMACA ŞI DOÑA ELVIRA. DESPRE FICŢIUNEA REALĂ ŞI DESPRE REALITATEA FICTIVĂ. NU EXISTĂ PRINŢI DECÎT PE SCENĂ. CAVERNA LUI BARBĂ-ALBASTRĂ. O COMOARĂ DE FAMILIE. DESPRE INUTILITATEA MĂŞTII. DELICIILE SINGURĂTĂŢII ÎN DOI.

Ajunşi pe ultimele trepte ale scării, se opriră, gîfîind amîndoi pentru că urcaseră prea repede. O lumină albastră şi înfrigurată se revărsa dintr-o ferestruică a acoperişului. Un păianjen mic, atîrnat de un fir invizibil, se sperie brusc şi începu sa se caţăre spre căpriori. Cei doi tineri se priviră zîmbind. În sfîrşit, Suzanne spuse:

— Şi acuma unde mă conduci?

— Vreau să-ţi arăt acea parte din casa noastră pe care n-o arătăm niciodată.

— Ce onoare!

— Te rog să crezi că acest pod, pe care-l numim pompos atelier, nu poate fi arătat de obicei. Dar se întîmplă — aşa cum se întîmplă azi — dragă Suzanne, să venim aici cu o fiinţă care ne e foarte

scumpă şi căreia nu vrem să-i ascundem nimic din ce ne aparţine.

— Adevărat? întrebă Suzanne. Şi eu sînt fiinţa aceea care vă e foarte dragă? Sînt foarte măgulită, alteţă!

— Bine! N-ai decît să-ţi baţi joc de mine, poate că am meritat. Totuşi, avusesem grijă să strecor în frază un plural viclean. Am spus: „O fiinţă care ne e foarte dragă". Trebuie să recunoşti, Suzanne, că nu sună încă a declaraţie de dragoste. E o exprimare teribil de colectivă. Ah! încă un lucru, domnişoară: fiinţele care ne sînt foarte dragi, care ne sînt destul de dragi ca să le aducem pînă aici, nu trebuie să se sperie de oarecare dezordine, nici de praf şi nici măcar de un inofensiv păianjen plimbăreţ.

— Cîte precauţiuni, maiestate! Cum să-ţi spun fără să pierd dreptul la consideraţie că accept păianjenul, dar nu şi şoarecii?

— Nu te teme de şoareci. îi cunosc unul cîte unul, îi cunosc pe numele de botez. I-am expediat azi pe toţi în şură. Se vor supune. Poţi să ai încredere totală. Eşti încă obosită, am urcat prea repede.

— Da, desigur. Păreai foarte preocupat să-i semeni în drum pe ceilalţi, pe fraţii şi pe surorile dumitale. S-ar fi zis că te joci de-a v-aţi ascunselea.

— Dă-i înainte! Necăjeşte-l pe nefericitul Philippe. îmi faci o vină din faptul că simt uneori nevoia să fiu singur cu dumneata cîteva minute?

— Şi de ce doreşti această frumoasă singurătate domnule?

— Ca să te privesc mai bine, domnişoară.

— Răspunzi ca lupul din fabula cu Scufiţa Roşie. Nu, nu sînt obosită. Mai rămînem multă vreme pe scara asta?

Mi se paré că scările joacă un rol important ín convorbirile noastre, Philippe.

Suzanne rămăsese în picioare, pe o treaptă ale cărei lespezi erau desprinse; se sprijinea cu spatele de zid, era rumenă de mişcare şi pieptul i se ridica într-o respiraţie rapidă. Era atît de fermecătoare, încît Philippe puse deodată un genunchi în pămînt.

— Lasă, lasă, bolborosi el. Nu-i vorba de Philippe şi nici de Suzanne. Dacă un trecător, un străin te-ar zări astfel, nu s-ar putea împiedica să-şi plece capul, să-ţi facă o temenea adîncă şi să închine un gînd, poate chiar o rugăciune tuturor bucuriilor vieţii. Acuma s-a sfîrşit, am spus rugăciunea. Să intrăm în atelier.

Uşa se răsuci scîrţîind pe balamalele vechi şi, deodată, Suzanne scoase un strigăt de mirare.

— Ah! spuse ea. Cum se poate? Eu, eu, eu, eu sînt pretutindeni! E prea mult, Philippe. Să ştii că nu eşti cuminte. Să ştii că ai să mă faci să roşesc plină de o ruşine sinceră. Am să trec prin atelierul dumitale închizînd ochii, am să trec în goană. M-ai atras într-o cursă.

Camera care purta numele de atelier în casa Baudoin era mare, lambrisată, situată chiar sub acoperiş şi scăldată într-o lumină rece, care se revărsa printr-un geamlîc asemenea unei pagini mari de cer cenuşiu. Se vedeau lăzi vechi, pline vîrf de stampe şi de albume, mulaje de ghips acoperite cu un strat uşor de praf, şevalete, planşete de sculptor, foarfeci, ciocane, buşteni grei de stejar, o paletă dreptunghiulară cu pete de culori care semănau cu excrementele unor păsări fabuloase, o sobă de faianţă albă, mai multe comode cu sertarele întredeschise, o colecţie de medalii, o vitrină plină de statuete, fotolii suferinde, o sofa înfăşurată într-un şal mare de caşmir şi nenumărate alte obiecte asupra cărora Suzanne nu putea să-şi oprească o clipă privirea, dornică să contemple sutele de imagini ale propriei ei fiinţe, sute de imagini strălucite, pline de vervă şi de mişcare, unele schiţate cu cărbune, altele zugrăvite în acuarelă, altele în ulei, în pastă groasă, unele prinse cu un ac în perete, ca nişte fluturi scînteietori, altele duse la bun sfîrşit, lăcuite, închise în cadre grele, într-un cuvînt, o muncă entuziastă, fierbinte şi perseverentă de cel puţin doi ani de zile. Privirea tinerei femei trecea în zbor de la o imagine la alta, descoperind pretutindeni, cu strigăte de mirare, ceva din viaţa, din profesia şi din istoria ei.

— Ah! spuse ea, iat-o pe Andromaca în "genunchi, în vălurile ei de doliu. Aici e Elena, o recunosc. Ai prins-o chiar în clipa cînd îl pune pe caraghiosul Pandarus să cînte: „Iubirea, iubirea, numai iubirea, veşnic iubirea..." îţi aminteşti de Pandarus, alteţă? Iată statuia vie a Hermionei. Va coborî de pe soclu şi se va arunca în braţele lui Leontes. Eşti un pictor generos, Philippe. Iat-o şi pe Barberine, cu coiful ei ascuţit. Ai văzut totul, ai prins totul şi n-ai uitat nimic.

— Nu vorbi numai de Barberine, priveşte-o şi pe Suzanne.

— După aceea. Barberine, îmi place. Ah! biata dona Elvira! Are ochii plini de lacrimi. Cu siguranţă că spune: „Fugi, te rog, de dragul dumitale sau de dragul meu". Aici o recunosc pe Roxane. E jignită şi suferă. Murmură cu vocea aproape stinsă cuvîntul cumplit: „Ieşi!"

Suzanne întinse braţul şi spuse într-adevăr, cu privirea deodată fixă:

Te uiţi ultima oară, perfido, acum la mine
Şi-ai să-ţi primeşti pedeapsa care ţi se cuvine

— Nu, nu, spuse Philippe, te asigur că nu merit nici o pedeapsă şi că n-o iubesc pe Atalide. Nu te gîndi prea mult la teatru. Priveşte-o şi pe Suzanne: o găseşti pretutindeni, e vie. Uite, iat-o pe Suzanne, care piaptănă nu o perucă, ci părul ei frumos, părul ei mătăsos şi plin de viaţă în faţa oglinzii, părul despre care nimeni nu ştie dacă-i auriu, cenuşiu, roşcat, sau chiar roşu ca focul, ca părul domnului doctor Raymond Pasquier, tatăl ei. Şi iat-o pe Suzanne citind la lumina caldă a unei lămpiţe.

— Unde ai putut să mai vezi citind aşa?

— Te-am văzut, crede-mă, şi chiar dacă nu te-am văzut, te-am visat, ceea ce e tot atît de adevărat. Uite, priveşte-o pe Suzanne plimbîndu-se pe cheiul Montebello şi contem- plînd catedrala. Aici Suzanne zîmbeşte, aici cîntă. Văd chiar şi o Suzanne mînioasă. Cine a mîniat-o? Nu pictorul ei Philippe, desigur.

— Desigur că nu! Eşti un pictor excelent. De altfel, nu sînt mînioasă decît în rolurile mele, pe scenă.

— Va să zică îţi place mult teatrul, domnişoară?

Tînăra femeie închise pe jumătate ochii, zîmbi şi spuse
foarte încet:

— Mi s-a cerut să citesc o piesă italienească, pe care cineva ar dori s-o joace la Paris şi în care se repetă mereu cuvintele: ficţiune şi realitate. Cum să-ţi explic, Philippe, că eu nu simt şi nu înţeleg cu adevărat realitatea decît pe scenă? De ce mă priveşti cu ochi neliniştiţi? Mă explic foarte prost, dar n-aş putea exprima altfel ceea ce cred. De ce nu răspunzi? Nu-mi place cuta aceea mişcătoare dintre sprînce- nele dumitale. M-ai întrebat ceva şi eu ţi-am răspuns foarte firesc.

Şi fiindcă Philippe îşi depărta braţele de trup, cu un gest neliniştit şi încurcat, tînăra femeie spuse deodată:

— Mă întrebi dacă-mi place teatrul. Ce întrebare! Prefer să fiu pe scenă Andromaca decît în viaţă o soţie fericită şi o mamă căreia i s-au împlinit toate dorinţele. Şi cred că toate actriţele sînt aşa. Şi sînt sigură că există unul sau mai multe lucruri pe care şi dumneata le iubeşti aşa, alteţă. Am spus alteţă... Vreau să te întreb ceva, Philippe. Ai cunoscut prinţi, Philippe?

Tînărul schiţă cu capul un gest nesigur. Dar Suzanne reluă numaidecît:

— In primăvara lui 1913, am făcut un mare turneu în Europa cu doamna Sarah Bernhardt. Am jucat de douăzeci de ori în faţa unor regi şi a unor prinţi. Uneori, ne chemau la ei după reprezentaţie şi ne spuneau tot felul de palavre. Cei mai mulţi dintre ei arătau ca nişte servitori sau ca nişte rîndaşi. Ei bine, singurul care avea aerul unui prinţ era colegul nostru Jacques Degorce, un tînăr prim amorez, dar avea acest aer numai cînd juca. Nu există prinţi decît în piesele lui Racine sau Shakespeare. La ce te gîndeşti, alteţă?

— Mă gîndesc, spuse tînărul, că, pentru a încheia această vizită, trebuie să-ţi arăt şi camera lui Barbă-Albastră.

— Camera lui Barbă-Albastră?

— Da, o cameră unde sînt atîrnate toate veşmintele.

— Şi trebuie să văd şi asta?

— Cred că nu-i de prisos.

— Nici măcar n-am avut timp să privesc toate frumoasele mele portrete pe oare le-ai adunat aici sprş rufineţ* ©ea.

— Ai să mai vii şi altă dată. O să mai venim impreună. Aici am să lucrez. Am să mai fac cel puţin de a mie de ori portretul dumitale.

— Eşti sigur că are să meargă aşa de repede?

— Ah ! n-am să mă grăbesc.

— Eşti sigur că vei avea timp?

Suzanne zîmbea, cuprinsă iar de demonul ironiei. îşi amintise pe furiş, şi fără nici un fel de motiv, de nefericitul Testevel, melancolicul prieten al fratelui său Laurent, flăcăul acela voinic, cu aspect de uriaş, care o adorase ani de zile şi pe care-l necăjea neîncetat pe vremea aceea. Testevel purta cravate Lavallière cu buline albe. Suzanne trăgea uşor de capetele cravatei. Testevel o făcea la loc şi ea repeta gluma de sute de ori. Şi uriaşul, ca un elefant supus, care reacţionează nepăsător la pintenii cornacului, era veşnic dispus să îngenuncheze, să mişte din urechi şi să salute mugind.

Suzanne gîndi: „Dumnezeule! ce tînără eram!" apoi repetă, cu o voce mai puţin convinsă, mai puţin sigură:

— Eşti sigur că vei avea timp?

Cu mîna pe clanţa uşii, Philippe mai privi o dată atelierul, pe ai cărui pereţi străluceau lucrările lui şi ochii săi rosteau în tăcere: „Oare cum se poate să nu fii mişcată? Cum se poate, dragă Suzanne, că flacăra asta de adoraţie nu te încălzeşte, nu te arde, nu te înalţă pînă la cer?"

Clătină brusc din cap, de parcă ar fi vrut să alunge un stol de idei şi spuse, luîndu-i braţul:

— Acuma să mergem ! Asta-i camera lui Barbă-Albastră.

— Dar nu văd nici sînge, nici cadavre.

— Am să deschid dulapurile şi am să-ţi arăt comorile noastre.

Trei sau patru dulapuri mari erau înşirate de-alungul pereţilor şi, în jurul camerei, din tavan pînă-n podea, se aflau lăzi, cufere, căpistere şi lăzi marinăreşti. Philippe începu să deschidă uşile şi să ridice capacele. Scotea afară vechituri extraordinare, blănuri, macferlane, cojoace de ţărani români, veste de *gauchos*, rochii moldoveneşti brodate cu mătase şi bolerouri cu sutaşe de aur. Pe urmă ieşiră la iveală rochii cu volane, rochii cu malacov, redingote vechi cu gulere înalte şi cu poale unduitoare, haine de picador, uniforme militare ale căror galoane străluceau încă uneori în semiobscuritate, rochii de aba, o sutană de canonic, un dolman cu guler de castor, o rochie de organdi foarte scrobită, cum poartă doamnele de la Curtea imperială în tablourile lui Winterhalter şi mii de alte boarfe ciudate pe care Philippe le scotea din cutii, le ridica în lumina ferestruicilor podului şi le dădea apoi drumul să se grămădească, turtindu-se, pe rogojina de trestie veche de pe jos.

— Dar bine, murmură Suzanne mirată, e un adevărat magazin de confecţii şi un rezervor de minuni! Philippe! Philippe! Umblă mai încet, fii mai atent! Philippe, uite bluza asta de satin gri-deschis. E delicioasă! Cruţ-o, alteţă!

— Nu-i nimic. Am să vin diseară cu surorile cele mari şi o să strîngem totul.

— Dar ce-i cu boarfele astea extraordinare? De unde le aveţi?

— Nu ştim, zău că nu. Sînt bunuri de familie. Se transmit în familia noastră de mai multe generaţii.

— Şi ce faceţi cu ele?

— În primul rînd, le purtăm. Eu port zilnic pentru moment — n-ai văzut? — pelerina ecoseză a unchiului meu Bellefont. Cînd am să mă satur de ea, am să îmbrac în serile de vară această capă spaniolă. E căptuşită cu roşu, poate că e cam stridentă, dar ne e tare dragă şi o purtăm pe rînd. Căci trebuie să-ţi

spun că purtăm toate aceste haine vechi cîte trei luni, atît cît ne spune inima, după care le lăsăm în caverna lui Barbă-Albastră. In anul următor, cînd le reluăm, ni se par noi şi ne fac mare plăcere.

— Dar moliile, dragă Philippe? Cum vă descurcaţi cu moliile?

Philippe zîmbi scandalizat.

— Moliile? spuse el, moliile nu vin niciodată aici. împrăş- tiem peste tot plante mirositoare. Nu simţi miros de cimbru, de pelinariţă şi de calapăr? Şi apoi, la fiecare schimbare de anotimp, ardem tot felul de ierburi. N-am avut niciodată complicaţii diplomatice cu moliile. Sînt sigur că n-ar îndrăzni.

— Stai puţin, Philippe, am zărit în dulapul ăsta ceva care seamănă cu tunica căpitanului Singleton.

— Se poate, domnişoară, căpitanul e prietenul nostru şi toţi prietenii noştri au dreptul să se aprovizioneze din rezerva lui Barbă-Albastră. Acolo ce ai găsit?

— Un costum de păstoriţă. Ială şi o rochie de olandă albă! Şi un domino de tafta. Pune-mi-l pe ungeri. Ah! Aş vrea să am o mască.

— Nimic mai simplu, spuse Philippe, iată o mască mică de catifea neagră. Vrei şi un evantai? Iată un evantai, pe care-l purta străbunica mea Noimi Baudoin cînd se ducea la Tuileries. Ai putea să-ţi pui şi zece măşti, că tot te-aş recunoaşte. Ai putea lăsa afară numai virful degetului mic, numai un fir de păr de pe ceafă, unul din cîrlionţii de pe gît şi tot te-aş recunoaşte. Nu, nu, sînt foarte cuminte şi nu^ţi vorbesc despre dragoste.

Suzanne îşi scoase masca, întinse mîna şi spuse cu vocea aceea graţioasă, muzicală, înaripată, pe care o folosea pe scenă:

— Ţi-am interzis oare să-mi vorbeşti despre dragoste?

Şi mai înainte ca Philippe să-şi fi revenit din uimire,
adăugă numaidecît:

— Dacă ţi-am interzis lucrul acesta, alteţă, bine am făcut. Şi n-ai să mă convingi că folosiţi boarfele astea adorabile nurnai ca să lucraţi la grădină, ca să mergeţi vineri la tîrg, ca să faceţi tarte şi clătite, ca

să vă primiţi prietenii sau ca să ascultaţi poveştile căpitanului Singleton.

— Ah ! Nu ! Uneori cînd plouă, ne costumăm.

— Vă costumaţi? Pentru ce?

— Uite aşa. Pentru că ne face plăcere.

— Philippe, murmură tînăra femeie, ar trebui să jucăm o piesă.

— Bineînţeles, spuse Philippe. Ah! Sînt sigur că ideea asta are să înveselească pe toată lumea.

Făcu o pauză, apoi adăugă, cu un accent aproape supărat:

— Ce mult îţi place teatrul!

Suzanne îşi trase pe cap gluga dominoului, făcu un pas înainte şi declamă deodată, cu glasul întristat:

— „Nu te mira, Don Juan, văzîndu-mă la această oră şi în această ţinută..."

— Ah! Repetă tînărul clătinînd din cap, ce mult îţi place teatrul! Atunci de ce-ai renunţat la el, Suzanne?

Masca şi dominoul lunecară din mîinile tinerei femei care spuse adresîndu-se păsărilor:

— Dar crezi că am renunţat la el, Philippe?

Şi deodată, cu voce gravă, îşi răspunse ei însăşi:

— Dacă am renunţat la teatru, alteţă, înseamnă că-l iubeam. înseamnă tocmai că-l iubesc.

Atinse umărul lui Philippe cu vîrful evantaiului şi continuă fără nici o tranziţie:

— Ce-i cu hărmălaia asta şi cu strigătele de pe scară?

Philippe ridică din umeri.

— îţi închipui, spuse el. Au ghicit pînă la urmă că am urcat aici. Acum vin şi ei.

— Nu eşti bucuros să-ţi vezi fraţii şi surorile? îmi plac foarte mult, încep să-i iubesc.

— Ah! Şi eu îi iubesc, spuse Philippe cu un aer posomorit. Dar nu mă săturasem încă să fiu singur cu dumneata.

CAPITOLUL XII

PREGĂTIRI PENTRU O PLIMBARE. DECĂDEREA ADJECTIVULUI POSESIV. ÎNTREBUINŢAREA UNUI

COEFICIENT CORECTOR FAŢA DE FAMILIA BAUDOIN. TRADIŢII VESTIMENTARE. HUBERT, RESPONSABIL. CU EXPEDIŢIA. CLUBUL INDIFERENŢILOR. ÎMBLÎNZITOAREA ACELOR CU GĂMĂLIE. CONCERT SOLO PENTRU TACITURN. MINUNATA ILE-DE-FRANCE. O CEREMONIE MISTERIOASĂ. VEŞNICIA PRIVIGHETORII. SEARA ÎNTR-O GRĂDINĂ FRUMOASĂ.

Hubert Baudoin nu vorbea despre plimbarea anunţată decît cu subînţelesuri, făcînd cu ochiul, comentînd-o în stil cifrat, folosind precauţiuni misterioase şi semne cabalistice. Spunea aşa:

— Întîi ne vom urca pe deal, ca să-i oferim o vedere generală a domeniilor noastre. După aceea vom coborî iar unde ştiţi, ca să facem încercarea şi să procedăm la ceremonia intimă. Sssst! Gura! Sper că toată lumea a înţeles.

— Dar bine, murmură un glas, ţi-au dat autorizaţia?

— Am vorbit cu Pacaud tatăl.

— Ai cuvîntul de ordine?

— în orice caz am cheile.

— Ai şi accesoriile?

— Am vălul şi legătura. Le-a cusut Madeleine.

— Şi ce zi ai ales?Ziua a treia de lună plină.

— Perfect! Sintem de acord. Va să zică,-pe mîine!

De obicei, în casa Baudoin, era destul să se rostească
cuvîntul plimbare pentru ca succesul să fie imediat şi aprobarea unanimă. De fiecare dată, acest cuvînt magic determina în rîndurile tribului o harababură asemănătoare cu pregătirile de luptă de pe un vas de război. Cea mai mică excursie, cel mai mic drum căpătau caracterul unei adevărate expediţii. Trebuia să se discute programul şi să se facă numărătoarea participanţilor. Mulţi soseau la întîmplare şi-şi declarau intenţiile în ultima clipă. Toată lumea trebuia să se caute, să se găsească, să se aştepte, să se îmbrîncească şi să se ciorovăiască după pofta inimii.

— Doar n-ai vrea să plec fără să mă bărbieresc !

— Ei na ! Ai şi tu patru fire de păr în barbă şi din cauza ta o să pierdem o oră.

— Grăbiţi-vă, eu îmi schimb pantofii.

— Am să fiu gata înaintea voastră, am terminat aproape să-mi cîrpesc ciorapii.

— Păi da, să vedeţi că tot eu am să vă aştept: nu mi-a mai rămas decît să pun supa pe foc şi să urc în cameră să-mi iau un şal.

Dacă vremea era rece, fiecare se pornea să se îmbrace cum trebuie şi dacă, din întîmplare, era cald, fiecare hotăra să se dezbrace cu multă grijă. Toate acestea aveau totdeauna nevoie de mult timp şi de multe discuţii. începeau prin a deschide uşile şi ferestrele, apostrofîndu-se de la un etaj la celălalt:

— Cine a luat bastonul cu măciulie de agată? Mie numai ăsta îmi place!

— Alexis ! Nu-i momentul să-ţi tai unghiile de la picioare.

— Ai dreptate, dar îmi găuresc toate şosetele.

— Catherine, de ce iei totdeauna eşarfa roşie de Madras?

— Aş vrea să ştiu unde e cordonul de argint? Sînt sigur că tot Hubert l-a luat. Ori de cîte ori dispare un obiect, la Hubert îl găsim.

— Paule, să împachetăm şi nişte tartine?

— Luaţi-o înainte, dar spuneţi-ne în ce direcţie, ca să vă ajungem din urmă.

— Ba nu, trebuie să plecăm împreună.

—

— Iar a şterpelit cineva pălăria de catifea neagră fără să spună.

— Cizmele mongole le-am lustruit eu, dar le-a luat Philippe. Protestez!

Adjectivul posesiv, folosit din plin de toată lumea, nu se bucura în casa Baudoin de prea mari onoruri. Nu se spunea „căciula mea de lutru", ci „căciula de lutru". Fireşte asta nu era o dovadă de dezinteresare şi de abnegaţie, dimpotrivă, ci un fel de a arăta că fiecare îşi găsea drepturi naturale asupra tuturor lucrurilor care aparţineau tribului.

Cînd membrii familiei Baudoin se pregăteau de plimbare, casa părea pradă unor zvîrcoliri interne. Auzeai trecînd pe culoare un galop de cavalerie şi scările bubuiau sub avalanşe vii. Ici şi colo, se trînteau obloane. Un cîntec ţîşnea pe o fereastră, şi îndată după aceea îi răspundeau alte voci, care ieşeau din bucătărie sau din adîncurile pivniţei. Aceste preliminarii ţineau cîteva minute, poate chiar o oră, poate şi mai mult. Uneori, se lăsa noaptea, dar asta nu stingherea pe nimeni: hotărîseră să facă o plimbare la lumina zilei, dar ea se transforma într-o expediţie nocturnă. Nimeni nu regreta nimic. Familia Baudoin întîrzia totdeauna. Toată lumea ştia lucrul acesta şi nimeni nu se supăra. Toate calculele relative la faptele şi gesturile familiei Baudoin presupuneau aplicarea unui coeficient corector: „Au spus că vin la trei, asta înseamnă că avem timp. N-are rost să-i aşteptăm înainte de patru şi jumătate sau cinci fără un sfert". Spiritul matematic se putea exercita şi desfăta contemplînd această aparentă dezordine. Trei Baudoin nu întîrziau de trei ori, ci de nouă ori mai mult decît unul singur, în virtutea principiului că, în această familie, întîrzierea era proporţională cu pătratul numărului persoanelor participante la o acţiune. Întîrzierea se calcula cel puţin după o progresie geometrică. Astfel că, dacă familia trebuia să se deplaseze în întregime, ceea ce se întîmpla foarte des, pleca aproape la ora fixată, dar abia a doua zi după data stabilită. Toate datele fiind cunoscute, toate precauţiile fiind luate, lumea n-avea nici o grijă cu clanul Baudoin:

inexactitatealor era atît de constantă, încît semăna cu punctualitatea. Uneori, domnul Lavoine le ţinea următoarea cuvîntare: „Bravo ! Bravo copii! Aveţi, ca să zic aşa, rutină în fantezie, măiestrie în pierderea întîlnirilor, regularitate în întîmplare, îndîrjire în indolenţă,

realism în visare. In sfîrşit, aveţi tot ce-mi place mie. Cu voi, doamnelor şi domnilor, omul trebuie-neapărat să prevadă totdeauna imprevizibilul şi nici nu ştiţi cît îmi place asta".

Cind era vorba de plimbare, plimbăreţii se adunau pînă la urmă în curte sau în grădină şi porneau la drum. Bineînţeles, erau gătiţi cu toţii în haine luate din rezerva lui Barbă- Albastră, dar le purtau cu atîta firesc, încît nimeni din cei care-i vedeau nu aveau impresia că sînt extravaganţi. Printr-un miracol de toleranţă, roşul şi albastrul se armonizau pe umerii membrilor clanului ca pe mantiile Fecioarei din tablourile bătrînilor maeştri. Odată aşezat pe craniul unuia din copiii Baudoin, un calpac din anii imperiului lui Napoleon I îşi pierdea aspectul ciudat, ba chiar şi caracterul agresiv militar şi arăta imediat ca pălăria cea mai inofensivă şi cea mai nevinovată. Membrii familiei Baudoin n-aveau nici urmă de acea pudoare stîngace, cunoscută sub numele de simţ al ridicolului şi, fiindcă dispreţuiau ridicolul pur şi simplu, acesta nu îndrăznea nici măcar să se apropie de ei. Niciodată femeile din clanul Baudoin nu purtau fustele scurte, care, pe vremea aceea, începuseră să fie foarte moderne. Le plăceau rochiile lungi, eşarfele, pelerinele, pantofii cu tocuri joase sau chiar sandalele de lemn, astfel încît aveau înfăţişarea şi mersul unor personaje din armonioasele compoziţii ale lui Poussin, Claude Gelée sau chiar Louis David.

Aceste informaţii sumare ne îngăduie să ne închipuim toată ceata copiilor Baudoin plecînd la plimbare în a treia ii de lună plină, sub conducerea lui Hubert.

Tînărul n-avea pălărie, şi pletele lui blonde, nesupuse, fîlfîiau în vînt. Purta o vestă de piele brolată asemenea vestelor ţăranilor unguri, pantaloni de catifea în dungi, care deveniseră albicioşi fiindcă fuseseră spălaţi de nenumărate ori, şi nişte ghete uimitoare, dintr-o frumoasă piele roşie.

— Atenţiune, spuse el, azi sînt responsabilul expediţiei. Prin urmare, păşesc în fruntea tuturor şi ofer domnişoarei Suzanne braţul ori de cîte ori

găsesc că e necesar. Suzanne, ţi-ai pus fusta cu crinolină pe care noi o numim, nu ştiu de ce, fusta marchizei Pimiatan. îţi vine de minune. E destul să ridici un deget ca să deyii o adeyărată Baudoin, Trebuie

Să-ţi atrag atenţia câ vorbesc despre toate aceste lucruri cu un total sînge rece. Sînt botanist şi om de laborator. Nu £înt un artist, ci un savant-ucenic. Singurul din familie care nu-i artist! E grăitor.

— S-ar zice că te lauzi.

— Bineînţeles! Sînt grozav de lăudăros. Atenţiune, băgaţi de seamă cu toţii! Urcăm pînă la cei cinci cireşi. Sînt nişte cireşi sălbatici, nişte cireşi păsăreşti. Cred că, pe vremuri, nişte oameni au mîncat aici, pe iarbă. Poate chiar că erau rude cu noi. Au aruncat sîmburi de cireşe în jurul lor şi aşa au crescut arborii aceştia frumoşi. Suzanne, fii atentă, Suzanne, drumul e plin de gropi. Cred că am să te iau de mijloc.

— Si de ce, băietasule?

— Ca să te ajut, poate, şi ca să-l fac pe Philippe să turbeze.

— Vrei neapărat să-l faci pe fratele dumitale mai mare să turbeze?

— Pff! Ăştia sînt nişte sentimentaloizi. Nu se gîndesc decît la amorul sentimental. Hop! Hop! Mă fac să rîd. Mie îmi place dragostea, dar mi-e groază de sentimsntaloşie. O admir pe Suzanne numai pentru că am cultul frumuseţii. De altfel, am înfiinţat la Paris Clubul Indiferenţilor. Da. Aşa cum am onoarea să vă spun. îşi are sediul în rue de la Huchette. Pentru moment, sîntem doar trei membri, dar cînd vom fi douăzeci de milioane, lumea va fi mîntuită de lifta îndrăgostiţilor. Hop !

— Ai să mototoleşti rochia marchizei... Cum ai spus că o cheamă?

Hubert făcu gestul de a împrăştia cu un bobîrnac toate obiecţiile şi toate mustrările.

— Vreau să-l fac pe Philippe să turbeze şi pe Marc să fiarbă. Pentru că, ştii, Suzanne, Marc e de-ai lor. Marc e şi el un sentimentalos, ba chiar un sentimentist. Pînă acum te-a şi sculptat de vreo cinci ori, da, a făcut cinci statui de lemn care te reprezintă. Asta-i meseria lui. Nu ştiai? Nu ţi-a arătat statuile? Pînă la urmă tot are să ţi le arate. A căzut în plasă,, a intrat în rînduri. Hop ! E pierdut!

Vorbea pe un ton nebunatic, sîsîind ca un copil. O apuca mereu pe Suzanne de braţ sau de mijloc cu un aer atît de19*

firesc, atît de liber şi de fermecător, încît tînăra femeie nici nu se gîndea să protesteze.

— Văd că din toată această bandă simpatică, spuse ea, dumneata reprezinţi virtutea. Asta-mi face plăcere.

— Ba de loc! Sînt reprezentantul indiferenţei sublime şi al dezinteresării filozofice. In timp ce ei, aşa cum îi vezi, sînt cu toţii contaminaţi, sînt parazitaţi, sînt viermănoşi pe dinăuntru; eu sînt singurul curat şi eliberat. Sînt singurul care te iubesc din punct de vedere strict estetic, Suzanne. Hop ! Ţi-am spus că sînt singurul! Ah ! M-ai înţepat!

— Nu te-am înţepat, domnule, dumneata ai venit să te înţepi în rochia marchizei.

— De ce ai ace peste tot? E foarte supărător pentru cine te admiră din punct de vedere strict estetic. Totuşi, aş vrea să te pot lua de mijloc cînd e nevoie. Numai aşa, din prietenie, din entuziasm. Hop! N-ai de ce să te temi, Suzanne! Nu sînt sentimental! Nu sînt plîngăreţ nici de doi bani. Hop ! Sînt preşedintele Clubului Indiferenţioşilor!

— Trebuie să recunoşti că acest ac cu gămălie e foarte necesar ca să ocrotească culoarea foarte fragilă a rochiei marchizei de mîinile nepricepuţilor. Eu nu mă înţep niciodată.

— Bine ! Acuma ştiu cum am să-ţi spun de aici înainte. Ai să fii îmblînzitoarea acelor cu gămălie ! Şi acum ajungem la cireşi. O să ne aşezăm şi o să aşteptăm trupa. Iată-l pe Marc. Suferă pentru că, de un sfert de oră, sînt singur cu dumneata. Marc e un personaj teribil de tăcut. Dar pe dinăuntru e o flacără, e lavă în fuziune. Nu spune niciodată nimic, dar se răzbună pe uşi. Uşile îl trădează. Cînd auzi închizîndu-se o uşă cu un zgomot de catastrofă, poţi să fii sigură că a trîntit-o Marc cel tăcut, Marc cel mut. Masacrează toate uşile, e modul în care-şi

exprimă el pasiunile. Se răzbună pe uşi şi pe alimente. E un uriaş al poftei de mîncare, un erou al tartinei, un semizeu al cartofilor prăjiţi. Afară de asta, are talent şi e un tip grozav. Hop ! Hop !

— Hop ! De ce „hop"? Parcă nu te-am auzit spunînd „hop" zilele astea.

— Desigur că nu! Nu spun niciodată acelaşi lucru două zile la rînd. Iţi repet, Suzanissime, că sînt preşedintele Clubului Indifilor. E cum nu se poate mai limpede. Şi acuma, să ne aşezăm. Uite o piatră frumoasă şi foarte curată, care va fi tronul dumitale, doamnă a gîndurilor noastre.

Unii după alţii, perechi şi în grupuri care discutau, toţi drumeţii mari şi mici, copii şi tineri, soseau şi se trînteau în iarbă în jurul tinerei femei. Convorbirile împrăştiate încetară şi, deodată, domni o clipă delicioasă de linişte în timpul căreia nu mai auziră decît chemarea stridentă a lăcustelor.

— Marc, spuse în sfîrşit Hubert, faci şcoală. Ai imitatori. Mulţimea asta de palavragii învaţă să tacă. Ascultă puţin, Suzie: Marc va executa un solo de mutism, un concert solo pentru taciturn.

Marc roşi violent şi spuse cu voce sugrumată:

— Nu! Nu! Hubert, te rog...

Dar Hubert era pornit şi nimic nu-l mai putea opri.

— Ştii, în clipa cînd Marc încetează să cînte tăcerea, toată lumea îşi dă seama. Zilele trecute, tata a spus: „Unde eşti, băiete? Nu te mai aud tăcînd".

— Hai, spuse Philippe rîzînd, lasă-l în pace.

— Dar de ce? îl laud. Şi încă nu spun tot. Ah! Ai să-l auzi totuşi pe Marc. Dacă auzi într-un colţ o voce puternică şi răguşită care cîntă melodii sentimentale, ei bine! Să ştii că-i Marc. Bine ! Bine ! Nu mai spun nimic. Priveşte peisajul nostru.

— Unde-i Nesles? întrebă Suzanne.

— Asta-i grozav! reluă Hubert. Eşti de cîteva zile printre noi şi mă întrebi unde-i Nesles? Eşti ca toate femeile, nu ştii să te orientezi, şi cînd treci prin Place de la Concorde, pariez că te întrebi unde-i Obeliscul.

— Nu sînt chiar atît de dezorientată cum crezi, şi dacă mi s-ar cere să spun unde-i un prost, aş şti spre cine să mă întorc.

— Bun răspuns ! Şi bine meritat, strigă Philippe.

Dar Hubert era dezlănţuit şi nu mai auzea nimic.

— Semeni cu Paule, vara noastră, aci de faţă şi care, în plină zi, mă întreabă încotro străluceşte soarele, ca să ştie cum să ţină umbrela, reluă Hubert.

— Şi tu, spuse Catherine, îi răspunzi că nu-l vezi, sub pretext că eşti miop. Ruşine să-ţi fie că o necăjeşti pe Paule, care-ţi curăţă pantofii ori de cîte ori uit să-i curăţ eu.

— Mulţumesc pentru pantofi. Să mă ierte Paule Sălbatica — aşa am să-ţi spun pînă mîine, Paule. Şi acum să mergem mai departe. Da, chiar aşa, sînt miop, şi tocmai de aceea sînt punctual şi îngrijit. Îndată ce-mi scot ochelarii, nu mai văd aproape nimic. Atunci mă îndrept instinctiv spre lucruri şi lucrurile trebuie să fie la locul lor. Yă asigur că aşa se întîmplă. Dacă nu... nu-i aşa?

— Ah! murmură Paule Chastel. Ah! Dumnezeule! Ce neruşinare !

La aceste cuvinte, toată lumea izbucni în rîs, căci Hubert întreţinea la el în cameră, în casă şi oriunde trecea, o dezordine miraculoasă. Observaţia vară-si nu păru de altfel să-l descumpănească. Se ridică, făcu un gest tineresc din cap, lăsînd să-i fluture părul în vînt, întinse braţul şi începu iar să cuvînteze:

— Sînt miop, ceea ce e foarte comod. Nu văd decît ce vreau să văd. Dar cînd îmi pun ochelarii, privirea mea se corectează perfect şi văd mai bine decît oricine. Da, da, mai bine decît oricine, pentru că, de fiecare dată, descopăr cîte ceva şi mă minunez. Nu am timp, ca voi, să devin un blazat în legătură cu anumite amănunte şi nuanţe. De fiecare dată, renasc pentru adevăr. Am o mare superioritate faţă de voi toţi. Mă întrebi unde-i Nesles, Suze? Ei bine! Nesles e la picioarele dumitale ca întreg universul.

— De aici, spuse Thérèse, nu vezi decît clopotniţa bisericii şi unul din turnurile pătrate ale fermei, în

care locuieşte prietenul nostru, poetul Emile Henriot.

— Şi colo, continuă Philippe, colo, copacii înşiraţi pe două rînduri mărginesc drumul care porneşte de la Pontoise şi trece prin Vallangoujard, apoi o ia spre Picardie. Spaţiul verde din cealaltă parte e pădurea de la Tour-du-Lay, unde ne vom duce săptămîna viitoare să culegem lăcrămioare. Şi colo, în depărtare, toate colinele împădurite pe care le zăreşti poartă nume fermecătoare: pădurea de la Lys, pădurea Camelie şi pădurea de la Isle-Adam. Şi dacă am putea vedea şi mai departe, am descoperi alte locuri şi alte păduri, pe care le evocăm totdeauna cu plăcere şi cu duioşie: Chantilly, Senlis, Ermenonville. Ce minunat e că aceste locuri sînt atît de frumoase, Suzanne, şi că poartă toate nume atît de plăcute 1 Acolo, de partea cealaltă, spre vest, există un locşor care se numeşte pur şi simplu Wy-zis-şi-Satul-cel» Frumos. Nu-i aşa că e delicios?

— Dar V aureai!

— Dar Vigny ! Mie îmi place şi mai mult Yigny.

— Şi Courdimanche 1

— Şi Luzarches! Eu aş vrea să trăiesc la Luzarches numai fiindcă-mi place numele lui.

— Şi eu la Bellefontaine.

— Şi tu, Marc, spuse Hubert, tu Marc, laCramoisy, care e chiar lîngă Greii şi unde oamenii roşesc, probabil, perfect.

— Ce plăcut e aici, murmură Suzanne.

— Da, ori de cîte ori ne dăm osteneala să urcăm pe platou, sîntem răsplătiţi, suspină Madeleine, sora cea mare.

— în primul rînd, vedem un petec mai mare de cer.

— Dar totodată vedem mai mult pămînt. Cum se explică asta?

— Uitaţi-vă la poteca aceea care se încolăceşte pe deal, ca o plantă agăţătoare.

— Tăcere! Ascultaţi cîntecul ciocîrliei.

— Unde e? O aud, dar n-o văd.

— O clipă, s-o caut.

— E aici, spuse Hubert, am văzut-o; numai că eu sînt miop. Asta înseamnă o superioritate uriaşă!

Ciocîrlia e chiar sus, sub norul acela în formă de coroană. S-ar zice că e pasărea sfîntului Duh, care va coborî peste capetele noastre.

— Ciocîrlia nu va coborî peste capetele noastre, ci se va prăbuşi ca o piatră şi brusc, în grîul tînăr. Şi cînd te gîndeşti că există ţări fără ciocîrlii 1

— Cît e ceasul?

— Cinci.

— Trebuie să mergem rnai departe, spuse Philippe.

— Ca să executăm ceremonia?

— Ssst! Voi ăştia! strigă Hubert. Fiţi mai discreţi. Eu sînt azi şeful bandei, sînt şef toată ziua. Suzanne, dă-mi voie să-ţi ofer braţul. La drum ! E timpul. La drum ! în altă zi am să-ţi vorbesc despre flori şi am să-ţi arăt floarea care se numeşte ophris-muscă şi cea care se numeşte ophris-albină. Sînt pe aici multe orhidee mici de acest fel. în altă zi am să-ţi prezint salvia. Dacă apeşi cu un fir de pai în centrul florii, staminele se dau peste cap. în felul acesta, îşi depun pe spinarea insectei prădătoare toată încărcătura de polen.

Ah 1 Sînt extraordinar de fericit azi ¡Fiecare om are de cheltuit cîte o cantitate fixă de bucurie în fiecare zi. Avem fără să ştim cartele de bucurie, cum avem cartele de zahăr şi de pîine în timpul războiului. Eu cheltuiesc totul deodată şi după aceea voi fi foarte sărac şi absolut insuportabil. Ai să vezi, Suzanne.

— Şi acuma unde mă conduci? întrebă tînăra femeie.

— E un secret, drăguţa mea.

— Si ce ai luat în sacul ăsta tirolez?

— Accesoriile, dragă domnişoară.

— Accesorii pentru ce?

— Pentru ceremonia noastră.

— Pentru care ceremonie, mă rog?

— Suzanne, eşti prea curioasă. Poftim, asta-i o pană de gaiţă. Toţi ceilalţi, care nu sînt miopi, ar fi călcat-o în picioare. Eu am văzut-o şi ţi-o ofer. Pune-o în păr. Dar mai întîi admiră-i culorile fine. Nu zău, Suzanne, viaţa e un lucru straşnic. Uneori, deschid ochii, privesc la întîmplare şi văd... orice... De pildă,

brelocurile arţarului care se leagănă în vînt, şi-mi vine să strig de bucurie.

— De ce te opreşti?

— Pentru că a sosit timpul, dragă Suzanne, şi pentru că te vom ruga să ne îngădui să-ţi legăm ochii.

Toată ceata de plimbăreţi se oprise la începutul unei poteci, care dispărea printre tufişuri, spre adîncul văii.

— Dragă Suzanne, spuse Philippe, te rugăm să faci pe placul acestor tineri trăsniţi, şi să accepţi să fii legată la ochi cîteva clipe. îţi vor explica chiar ei pentru ce. E o idee a lor.

— Nu-i nimic, am încredere.

— Iată o legătură de mătase, bine căptuşită cu molton. N-are să-ţi supere pleoapele.

— Atenţiune, spuse Ilubert. Eu o leg. Mai vezi ceva, Suzanne?

— Aproape nimic. O pietricică la picioarele mele.

— Pietricica nu ne va trăda. De altfel, am să-ţi pun pe păr acest văl de dantelă neagră. Nici nu ştii, Suzanne, ce frumos se potriveşte negrul pe părul dumitale auriu. Eu nu sînt pictor ca Phil, dar ştiu să văd lucrurile. Şi acum, te iau din nou de braţ şi pornim. Toţi ceilalţi păşesc în spatele nostru, ca pentru o nuntă la ţară. Fii liniştită, n-am să te las să te poticneşti. Eşti în grija mea ca o foarte graţioasă comoară. Simţi ceva?

— Simt multe lucruri şi în multe feluri. Ce trebuie să simt? Cu ce trebuie să simt ceea ce vrei să simt?

— Gu nasul, fiinţă scumpă. Cu nările acelea mici, care seamănă cu nişte flori de măr a doua zi după ce au înflorit.

— Simt miros de iarbă verde şi mai simt un miros, da nu sînt sigură că-l recunosc.

— Sînt miresmele de pelinariţă şi de mentă, învălmăşite intre ele, crede-mă pe cuvînt, sînt botanist de carieră. Şi acum ce simţi?

— Nu mă pricep prea bine la mirosuri.

— Ei bine, ăsta-i miros de apă!

— Apa nu miroase a nimic.

— Apa din robinet, poate că nu. Dar apa din pîrîul nostru miroase a pămînt, a ploaie de furtună, a sfînt

putregai vegetal. Ai trecut pîrîul pe un pod mic de lemn, domnişoară.

— Mă las în voie. Nu te întreb încotro mergem.

— Ai să ghiceşti îndată. Aşteaptă, deschid o poartă, pe care ceilalţi o vor închide cu grijă în urma noastră. Aţi auzit, voi ceilalţi?

— Ceilalţi nu mai vorbesc. Acuma nu mai păşim pe gazon.

— Nu, păşim pe un pietriş fin. Ajungem îndată. Mai avem cîţiva paşi, drăguţa mea. Şi acum, aşazăte.

— Pe ce îmi spui să mă aşez?

— Pe o foarte confortabilă bancă de piatră. Pune mîna pe ea. Nu-i rece. Soarele a încălzit-o o parte din zi. Nu-ţi spune nimic, maiestate?

— Ce mi-ar putea spune?

— Respiră, Suzanne.

— Respir. E un aer bun. Unde sînt ceilalţi?

— în jurul nostru. Nu-i auzi mişcînd, rîzînd şi îmbrîn- cindu-se?

— Nu. Aud o pasăre. Cum se numeşte această pasăre?

— Are un nume onorabil şi cunoscut. Se numeşte privighetoare.

Suzanne clătină din cap:

— Te înşeli. Privighetoarea cîntă numai noaptea.

— Chiar aşa, Suzanne, privighetoarea a început să cînte fiindcă ţi-am legat ochii şi fiindcă pentru dumneata e coapte. E o atenţie delicată.

— Nu-l asculta, Suzanne, murmura Philippe. Privighetoarea cintă zi şi noapte, numai că ziua, majoritatea oamenilor n-o aud, sînt prea distraţi.

— Ceea ce aud în clipa asta e într-adevăr o privighetoare?

— Nu-i o privighetoare, e privighetoarea. Francezii nu spun niciodată „aud cum cîntă un cuc, aud cum fluieră o mierlă". Ci spun „aud cucul, mierla sau privighetoarea", pentru că în fiecare anotimp aceeaşi pasăre cîntă pentru ei de la începutul lumii.

Urmă o tăcere mare, apoi Hubert mai spuse cu vocea lui puternică şi sîsîită:

— Ştii unde te afli în clipa asta, dragă Suzanne?

— De unde să ştiu?

— Te simţi bine aici?

— Da, foarte bine. E plăcut. O să-mi lăsaţi multă vreme legătura pe ochi şi vălul ăsta?

— Nu. A sosit momentul să ţi le luăm şi să-ţi redăm vederea. Întîi scoatem dantela. Hop ! Acuma legătura de pe ochi! Priveşte, dragă Suzanne.

Suzanne deschise ochii şi văzu mai întîi pe toţi tinerii care, adunaţi în cerc în jurul ei, o priveau cu un fel de curiozitate îngrijorată. Apoi, fiindcă toată lumea tăcea din gură, Suzanne ridică privirea. Se afla într-o grădină, o grădină liniştită, cu pămînt închis la culoare şi asemănător cu cenuşa. Două alei lungi se încrucişau, apoi porneau spre pajiştile iluminate de copaci în floare. Orizontul era ascuns de perdele de plopi, ale căror frunze tinere cîntau cu blîndeţe în vînt. Soarele apunea aruncînd printre frunze dungi de lumină prietenească şi îndurerată ca lumina amintirilor noastre. Suzanne contemplă cîteva minute cu mirare peisajul acesta atît de simplu, atît de uman, atît de bine închis. Apoi îşi plecă ochii şi văzu brazde de pămînt cu semănături şi mlădiţe tinere, mărginite de răzoare cu plante aromatice. O sapă de fier strălucitor era înfiptă dreaptă în pămînt. Se mai vedea şi o sfoară răsucită pe doi ţăruşi de lemn, ca lîna pe fusul unei torcătoare; se mai vedeau stropitori mari şi un puţ cu marginile şi cu lanţul umede încă. Ceva mai departe, clopote de sticlă şi rame acoperite de paie, tufişuri de bujori în floare, de doronice şi de nu-mă-uita, precum şi tufişuri de măcriş şi de pimpinea, pentru că, în Franţa, nu există grădină de legume fără tufişuri. Se mai vedea o boltă de trandafiri, nişte meri înconjuraţi de un brîu de iarbă, o bucată de zid cu spaliere şi cu viţă de vie, apoi o albie în care tremura un petic frumos de azur delicat.

— Unde te afli, dragă Suzanne? repetă Hubert cu o voce din ce în ce mai şovăitoare.

— Nu ştiu, spuse tînăra femeie. N-am de unde să ştiu.

— Eşti în grădina bunicului dumitale, Bruno Pasquier, spuse blînd Philippe. Cu siguranţă că ai venit pe aici cînd erai mică de tot. Ba chiar ne-am temut că vei recunoaşte drumul înainte de a ajunge

la destinaţie. Aşa se explică legătura de pe ochi şi vălul de dantelă.

Suzanne clătină din cap.

— Vai, nu! spuse ea încetişor. N-am recunoscut nimic.

— Fratele dumitale, Joseph, mai spuse Philippe, dorea să cumpere acest domeniu, dar actualul proprietar n-a vrut să-l vîndă. Nu-i nimic: pentru toată lumea din partea locului a rămas grădina familiei Pasquier. De aici aţi plecat cu toţii şi noi nu uităm asta. Perii aceştia bătrîni, pe care-i vezi acolo, au fost plantaţi pe vremuri de străbunica dumitale Theresine. Sînt găunoşi şi viermănoşi, dar trăiesc încă şi mai poartă flori: Scuză-ne, Suzanne, Hubert ţinea neapărat să te aducă aici. Poate că a făcut o greşeală...

— N-a făcut nici o greşeală, spuse Suzanne, dar n-am recunoscut nimic şi asta mă întristează.

— Nu te întrista, Suzanne. Dacă ai să te hotărăşti vreodată, ai să poţi prinde iar rădăcini în pămîntul străvechi al comunei Nesles.

Suzanne clătină din cap şi nu răspunse.

CAPITOLUL XIII

ÎNTOARCERE NOCTURNA LA CAVEE DES PORTES. O VIZITA A PROFESORULUI BENEZECII. POVESTEA LUI ZARUK.

Se lăsa noaptea cînd Suzanne şi escorta ei se întoarseră acasă. Auzind zgomotul pe care-l făceau încă din poartă, doamna Baudoin ieşi din casă, bătu din palme ca să se facă linişte şi spuse;

— Yă aşteptam, copii. A venit profesorul Benezech. Are să se bucure văzîndu-vă.

La aceste cuvinte se auzi un murmur măgulitor de plăcere şi de curiozitate. Toţi tinerii intrară grabnic în sala comună. Era slab luminată de flăcările căminului, pe care cînta încetişor o oală mare, neagră de funingine. Jérôme Baudoin şedea lîngă cămin, alături de un bărbat scund, care se ridică în picioare cu vioiciune, o salută pe Suzanne cu o

înclinare ţeapănă şi mecanică a bustului, se trînti apoi iar într-un fotoliu, cu spatele spre lumină şi-şi continuă convorbirea cu gazda, în timp ce, devenind brusc de o foarte surprinzătoare discreţie, tinerii se instalau în cerc pe banchete şi pe scaune.

— Profesorul se pregătea tocmai să ne povestească ceva despre unii savanţi arabi pe care i-a putut vedea la lucru şi care l-au interesat.

— Interesat... îl întrerupse moşneguţul. Interesat... e un cuvînt prea slab. Spune mai bine că unii din ei m-au răscolit, m-au tulburat pînă în adîncul sufletului, m-au cufundat pînă la sfîrşitul vieţii într-o prăpastie de nelinişte şi de meditaţie.

Jăratecul se prăbuşi brusc, lumina căminului se aprinse şi străluci pe chipul vorbitorului. Era chipul unui om destul de bătrîn. Avea părul alb, ţepos, mustaţa tunsă, dar deasă şi albă ca zăpada şi o barbă scurtă de teolog musulman. O clipă, Suzanne avu impresia că-i recunoaşte profilul, forma nasului şi a bărbiei, precum şi conturul feţei. Dar vizitatorul începu să peroreze iar şi tînăra femeie rămase nedumerită: vocea aceea nu-i amintea nimic şi nu-i amintea de nimeni. Era vocea vehementă şi uşor bîlbîită a unui bătrîn cu dinţii stricaţi, o voce care-şi făcea drum, plină de salivă, printre cioturi mişcătoare de dinţi, o voce care umfla obrajii şi buzele pentru a ieşi în sfîrşit afară prin ţîşnituri şuierătoare şi sufocări patetice. în ciuda a ceea ce s-ar fi putut crede, această elocvenţă plină de scuipat nu determina la copiii Baudoin o reacţie de indiferenţă, căscături şi zeflemele cum ar fi fost natural. Toţi cei de faţă îl ascultau pe moşneguţ cu aprindere şi cu desfătare, şi cînd povestitorul se oprea să răsufle, s-ar fi zis că toţi — cu vorba, cu gestul, sau cu expresia feţei — îl aplaudă, îl încurajează, ba chiar îl îndeamnă, aşa cum se infcîmplâ pe un stadion, unde atleţii înfăptuiesc o performanţă grea.

— Ca să înţelegeţi bine ce vreau să spun, reluă domnul Benezech, ar trebui să vă povestesc măcar istoria lui Zaruk.

Profesorul păru că şovăie. Din mijlocul asistenţei se ridică un murmur atît de stăruitor, încît fără să

mai aştepte să fie rugat, bătrînul le povesti istoria lui Zaruk.

— S-a întîmplat acum multă vreme, spuse el. Pe atunci eram încă sănătos şi voinic. Călătoream în Africa septentrională ca să studiez la locul de baştină o moluscă mică numită *bulinus contortus,* a cărei poveste e poate tot atît de extraordinară ca a lui Zaruk. Din nefericire, nu pot să vă spun totul, astfel că am să vă vorbesc altă dată despre *bulinus contortus.* Străbătusem ţara locuită de populaţia Matmata, alcătuită dintr-un fel de troglodiţi care trăiesc în caverne săpate direct în munte şi, timp de două sau trei săptămîni, repetasem zilnic, ca un cîntec nostalgic, fraza profetului: „Credeţi că veţi păstra bunurile de care vă bucuraţi?... Şi casele pe care le construiţi cu măiestrie în stînci?"

— Domnule Benezech, spuse o voce de copil, va trebui să ne povestiţi odată şi istoria populaţiei Matmata.

— în altă zi, altă dată. Azi e vorba de Zaruk, ajunge pentru seara asta. Plecînd din locurile locuite de Matmata, am hotărît să mă odihnesc o zi-două la prietenul meu, Si Mohamed Kerkur din Debdada, care ştie multe lucruri şi care, în cursul călătoriilor mele, mi-a arătat totdeauna o admirabilă bunăvoinţă. Mă gîndeam să-i cer o călăuză şi sfaturi pentru ca, după ce voi pleca de la el, să mă îndrept spre mica oază de la Bir Agareb situată la capătul ţinutului Nefzaua. La Bir Agareb mi se semnalase un fel de baltă în care, după toate probabilităţile, sălăşluiau nenumărate exemplare de *bulinus contortus.*

Si Mohamed Kerkur era foarte bătrîn pe vremea aceea, sau în orice caz, părea foarte bătrîn. Trăieşte într-o casă mare, dincolo de o oază de palmieri, la marginea stepei. Spun că trăieşte şi nu trăia, graţie unei adînci convingeri, o convingere pe care am s-o explic numaidecît. Si Mohamed trăieşte singur, adică nu ştiu să aibă vreo rudă. Dar are servitori şi o grădină foarte frumoasă. Biblioteca lui e celebră. E un om de cultură de modă veche. Oaspetele amator de manuscrise vechi poate profita mult de pe urma unei şederi la Debdada. Trebuie sa vă atrag atenţia asupra faptului că împrejurările în care călătoresc

nu nii-au permis niciodată să-i anunţ din timp lui Si Mohamed Kerkur sosirea mea. Totuşi, de fiecare dată, am găsit o cameră pregătită pentru mine, un ibric plin cu apă şi o mîncare caldă pe foc. Nimic supranatural aici; vă voi spune îndată cum călătoresc veştile în această ţară ciudată.

Am sosit la Debdada pe înserat. Pe vremea aceea se însera foarte devreme, fiindcă eram abia la sfîrşitul lui ianuarie. Si Mohamed îşi făcea rugăciunea. Îşi făcu totuşi apariţia, mă salută ca de obicei cu bunăvoinţă şi chemă ceauşii ca să-mi ducă bagajul în casă. O jumătate de oră după aceea, după ce îmbucasem ceva şi mă odihnisem, eram instalat lîngă gazda mea pe un divan scund, acoperit de covoare preţioase, unul din acele divane care, împreună cu masa şi cu un cufăr, alcătuiesc toată mobila încăperii strimte şi lungi unde Si Mohamed îşi primeşte vizitatorii. Ni se servi o cină îmbelşugată şi rafinată. Apoi ne-am aprins ţigările şi am început să stăm de vorbă. Pe vremea aceea, eram absorbit de evlavia religiei mele ştiinţifice. Avusesem norocul ca, din primii ani ai tinereţii, să lucrez cu Pasteur, care nu era aşa cum începe să ni-l prezinte legenda, ci mai vioi, mai uman, adică mai puţin perfect, mai puţin solemn, mai puţin maiestuos decît arată în fotografii, pe scurt, era un om în carne şi oase şi nu...

— Spuneţi-ne cîte ceva şi despre Pasteur, dragă domnule Benezech, glăsui o voce care ar fi putut să fie a lui Hubert.Nu! Despre Pasteur am să vă povestesc în altă zi. Lăsaţi-mă să vă vorbesc despre Zaruk, fiindcă n-o să regretaţi. Am început să-i explic lui Si Mohamed sensul lucrărilor mele cu privire la *bulinus contortus* şi să-i arăt în ce măsură acest animal nevinovat putea deveni agentul involuntar al unei grave boli, care decimează populaţia ţării sale. Si Mohamed m-a ascultat cu admirabila lui politeţe care nu se dezminte niciodată, dar care nici nu degenerează în efuziunile aprobării. Poate că în acest punct al convorbirii noastre am îndrăznit să fac elogiul ştiinţei occidentale care se pregătea — aceştia au fost termenii pe care i-am folosit — să schimbe faţa lumii

şi, în mod fatal, avea să săvîrşească în viitor lucruri şi mai admirabile şi mai surprinzătoare. Poate că, furat de zel, mi-a scăpat în acest moment al convorbirii noastre o vorbă indiscretă cu privire la supremaţia ştiinţei europene, căci, deodată, continuînd să surîdă, Si Mohamed Kerkur a făcut în treacăt o aluzie la vechea ştiinţă islamică. Fiindcă-l priveam cu o surprindere nuanţată desigur de scepticism şi, fără îndoială, de oarecare vanitate, gazda mea spuse că între ştiinţa compatrioţilor săi şi ştiinţa occidentală nu există nici un fel de comparaţie, pentru că n-aveau acelaşi obiect şi pentru că, evident lucru, nu umblau pe aceleaşi căi. Si Mohamed rosti atunci două sau trei fraze pe care foarte rău am făcut că nu le-am notat, dar care mi-au rămas totuşi în minte, fraze care-mi dădeau a înţelege că cele două ştiinţe nu studiau aceleaşi realităţi şi că, de pildă, noi făceam greşeala de a dispreţui anumite practici al căror rezultat putea fi o mai bună cunoaştere a fiinţelor şi a lucrurilor. După aceste cuvinte, fiindcă eu nu consideram necesar să-i răspund, se aşternu o tăcere lungă. Am întrerupt-o anunţîndu-mi gazda că voiam, chiar a doua zi, să plec la Bir Agareb, că nu cunoşteam drumul şi că mă bizuiam pe el să-mi procure o călăuză sigură şi un catîr zdravăn. Si Mohamed reflectă un timp destul de lung, după care îmi spuse că puteam să dorm liniştit şi că, în zorii zilei, călăuza şi animalul mă vor aştepta în curtea interioară a casei. De la Debdada şi pînă la oaza Bir Agareb sînt vreo şaizeci de kilometri în linie dreaptă şi, fără îndoială, distanţa e şi mai lungă dacă o iei pe potecile întortocheate care trec peste munte. După ce mi-am făcut toate socotelile, mi-am exprimat dorinţa să plec înainte de zorii zilei. Gazda mea a acceptat. Apoi a trimis pe cineva să mă conducă pînă la camera mea, încălzită de un reşou de aramă, mi-a dorit noapte bună şi a dispărut după cîteva fraze de mare curtenie.

A doua zi dimineaţă, după ce mi-am umplut raniţa, mi-am legat jambierele, mi-am aruncat pe umeri o pelerină călduroasă, mi-am pregătit ochelarii pentru cazul că vîntul purtător de nisip, de

care mă temeam grozav, ar începe să bată, apoi am ieşit în curte. în mijloc era un curmal foarte drept, de care era legat de căpăstru un catîr zdravăn, cu o şa excelentă şi cu hamuri cu paftale de argint. Si Mohamed era şi el de faţă, examina catîrul şi părea să-i vorbească încet ca unei fiinţe omeneşti. începuse tocmai să-mi doreasoă călătorie bună, cînd l-am rugat să fie bun să-mi prezinte ţălăuz.a, I^a acegte cuvinte, a fluierat încetişor de două sau de trei ori şi, deodată, am văzut desprinzîndu-se din întuneric un băieţaş foarte mic, care s-a apropiat de noi şi a apucat catîrul de hăţuri, ridicîndu-se în vîrful picioarelor goale. Aşteptam privind alternativ spre băiat şi spre uşile casei, cînd Si Mohamed mi-a arătat copilul cu mîna lui osoasă şi calmă:

— Asta e călăuza ta. Se numeşte Zaruk.

Am crezut întîi că glumeşte, deşi ar fi fost incompatibil cu caracterul aproape auster al gazdei mele. Mi-a înţeles fără îndoială gîndul, pentru că a zîmbit şi a murmurat:

— Doctorul Benezech poate să plece liniştit. Zaruk va fi pentru el o călăuză desăvîrşită şi credincioasă. Răspund de el ca de mine însumi. Cunoaşte drumul şi va avea grijă să nu-ţi lipsească nimic. Deseară, după ce se va lăsa întunericul, vei vedea luminile din Bir Agareb şi vei dormi la Merzuk, care mi-e rudă şi care a şi început să pregătească mielul cu care va sărbători cum se cuvine prezenţa ta.

La aceste cuvinte, Zaruk îşi ridică spre mine chipul îngust, dar curajos şi inteligent, pe care l-am privit cu plăcere. Băiatul purta un fes care mi s-a părut cam soios în lumina celor două felinare din curtea interioară. Avea picioare slabe, goale, purta o cămaşă strînsă în talie cu o sfoară şi un burnuz mic de lînă grosolană, în a cărui glugă se afla o pîine. Hotărît lucru, era un băieţaş foarte mic, care, la nevoie, nu-mi putea da nici un ajutor; dar avea o privire frumoasă şi sinceră. In afară de asta, un fel de pudoare mă împiedica să discut hotărîrile lui Si Mohamed. Am ridicat din umeri cu un gest fatalist şi m-am urcat pe catîr.

— Zaruk va merge în faţa catîrului, mai spuse Si Mohamed. Dar să-l iei din cînd în cînd alături de dumneata, ca să se odihnească.

Spunînd acestea, savantul făcu un semn cu mîna, după care am pornit la drum

.Catîrul era un animal tînăr şi plin de vlagă. în primele minute merse voiniceşte în întunericul care se risipea. Copilul Zaruk alerga lîngă mine şi plescăia mereu din limbă ca să îndemne animalul. Cerul începu să se lumineze. Pe măsură ce timpul trecea, îl vedeam tot mai desluşit pe micul meu tovarăş de drum. Cred că ne aflam la aproximativ o leghe distanţă de Debdada cînd am tras de hăţuri şi i-am spus lui Zaruk să se urce lîngă mine. A făcut un salt surprinzător de

sprinten şi s-a instalat în spatele meu. L-am rugat să mă ţină de mijloc şi să conducă el animalul, dacă ar fi trebuit să ne depărtăm de pistă şi s-o luăm pe vreo scurtătură. Copilul înţelegea destul de bine dialectul sabir amestecat cu franceză şi arabă, de care mă foloseam de cînd plecasem la drum. A mai plescăit încă o dată din limbă şi am pornit iar voiniceşte, în timp ce un ultim popîndău ne tăia drumul, sărind ca un cangur mititel.

Am mers aşa vreo oră avînd impresia că aţipeam uneori. Totuşi, lumina zilei strălucea din ce în ce mai tare. Soarele începuse să incendieze dealurile pietroase. Atunci frigul deveni atît de puternic, încît am simţit nevoia să descalec şi să umblu. Am oprit măgarul şi l-am rugat pe Zaruk să ţină hăţul pînă cobor. îndată după aceea, mi-am zărit călăuza lîngă catîr şi am fost cuprins de o uimire vecină cu buimăceala. Cum era cu putinţă să mă fi înşelat atît de tare cînd îl privisem prima dată în zori, la lumina felinarelor? Zaruk nu era băieţaşul pe care-l zărisem la început. Era un flăcăiaş care avea cel puţin doisprezece ani, slab dar bine făcut, cu picioarele lungi şi nervoase. Găsise, nu ştiu de unde, în pustiul acela, un băţ de cămilar pe care şi-l instalase instinctiv de-a curmezişul grumazului, bine sprijinit în coate, aşa cum fac alergătorii din bled. Se uita la mine zîmbind. Am văzut că tremura uşor şi, fiindcă mă uitam la el fără să-mi ascund curiozitatea, a murmurat pur şi simplu, cu un accent destul de corect:

— E frig, domnule, e frig.

Am pornit la drum. Zaruk ţinea animalul de căpăstru şi eu veneam în urma lui, păşind mai încet, ridicînd uneori cîte o pietricică, smulgînd cîte un smoc de iarbă, culegînd chiar cîte o insectă din acelea cu picioare lungi care fac călătorii uimitoare în pustietăţile acelea dureroase, ca să se întoarcă la adăpost, ca să ajungă la pradă, sau la o sursă de apă.

Cam în clipa aceea, privindu-l pe Zaruk care mergea în faţa mea, am început să mă simt cuprins de o uimire asemănătoare cu spaima. Umblam pe o stepă foarte tristă. în dreapta ghiceam o depresiune uriaşă, dincolo de care urca un lanţ de munţi, al căror capăt, graţie unui

ciudat efect de miraj, se sălta brusc în înaltul cerului, deasupra unei băltoace mari de azur, în stînga, începeam să simţim primele

pante ale muntelui Tebaga, pe care trebuia să-l urcăm mai toată ziua şi să trecem de cealaltă parte seara. Dar nu mai contemplam peisajul. In mod fatal, toată atenţia mea era absorbită de Zaruk şi nu înţelegeam nimic din ce se întîmpla cu persoana tînărului meu ghid. Din cînd în cînd, îmi dezlipeam ochii de el, fie întîmplător, fie pentru că hotărâm să fac o experienţă şi priveam spre orizont, de pildă, un călăreţ trecînd o creastă, sau urmăream zborul unei dropii; dar îndată după aceea, îmi întorceam privirile spre Zaruk şi, de fiecare dată, aveam impresia că nu-l privisem bine şi-l găseam, fără puţinţă de îndoială, nu foarte deosebit de ceea ce fusese cu o clipă mai înainte, dar mai înalt, mai voinic, mai puternic decît îl văzusem noaptea, în patio,la lumina felinarelor, ba chiar altfel decît cu o clipă mai înainte, la ultimul cot al drumului printre blocurile de piatră. La un moment dat, ne-am întîlnit cu două cămile care veneau nu se ştie de unde, încărcate cu buşteni de palmier. Erau însoţite de nişte vlăjgani cu picioare lungi, care au spus în treacăt, în limba lor pe care o înţelegeam destul de bine: „Bună ziua, Zaruk! Călătorie bună, Zaruk !" Nu păreau miraţi văzîndu-1. Mi-am spus deci că, probabil, fusesem încă buimac de somn după noaptea petrecută la Si Mohamed. Am hotărît să urc iar pe catîr, fiindcă mă încălzisem destul de bine, şi l-am rugat pe Zaruk să-mi ţină scara. Flăcăul se aşează în faţa mea. Nu, nu mă înşelam: îmi ajungea aproape pînă la umeri, lucru pe care l-am putut constata în mod indiscutabil. In clipa

aceea, Zaruk ridică capul şi mă privi drept în faţă multă vreme. Abia atunci mi-am dat seama de ceva uimitor, aproape cumplit, şi care nici nu se prea poate spune pentru că nu există cuvinte care să exprime astfel de lucruri: în timp ce-l priveam, am văzut limpede fire negre de păr ieşindu-i din bărbie şi crescînd, crescînd mereu sub privirile mele, cu o repeziciune care mi se păru deodată înspăimîntătoare.

Am urcat iar în şa, năuc, şi lucrurile au mers mai departe aşa pînă pe la unsprezece. Din cînd în cînd, aruncam spre călăuza mea o privire furişă, ba chiar speriată. De fiecare dată îl vedeam altfel decît înainte. De fiecare dată mi se părea că era mai în vîrstă cu şase luni, cu un an sau poate chiar cu mai mult. De fiecare dată cîte ceva din fiinţa lui mă tulbura pînă în adincul sufletului. Mi-am dat seama că

începuse să cînte cu o voce groasă, bărbătească, cam răguşită. Pe urmă, şi-a strîns burnuzul şi am văzut că nu mai purta un burnuz de copil, ci o haină amplă şi trainică de om matur. Puţin după aceea, a observat că animalul şchiopăta. I-a ridicat un picior şi i-a controlat copita unde a descoperit un spin mare de *acacia eburnea,* pe care l-a extras cu o îndemînare de bărbat obişnuit cu operaţii de acest fel.

Pradă acestor meditaţii extravagante, am ajuns pe la amiază la Suatir.

Suatir este un cub de zid care se ridică în mijlocul unui peisaj arid şi care e înconjurat de

un zid pătrat, ca un *bordj*[1], compus dintr-un fel de grajd sau de staul şi din încăperi întunecoase, unde n-am îndrăznit să intru fiindcă mi-e groază de purici. Deasupra uşii era atîrnat un craniu de berbec cu coarne, ceea ce aduce noroc. Un miros pătrunzător de prăjeală plutea în voia răbufnirilor de vînt. Afară, pe o ladă, la umbra băracii, Zaruk îmi servi o masă compusă din pîine, clătite, ouă şi măsline uscate, după care l-am văzut dispărînd în casă, cu o mică beduină, graţioasă de altfel, îmbrăcată într-un burnuz albastru, prins lîngă umăr cu o cataramă mare de argint. Am rămas singur în faţa întinderii pietroase, printre osemintele unei imense turme de capre ucise pe vremuri laolaltă, fie de un val de frig, fie de cine ştie ce vrajă a demonilor din armata lui Iblis. O rază de soare îmi încălzea coapsa dreaptă şi era cît pe aici să adorm, cînd Zaruk se ivi iar, trăgînd catîrul de căpăstru. Mă aflam într-o stare de vagă somnolenţă şi nu mă mai uimea nimic. Zaruk avea o puşcă atîrnată pe umăr. Era mai înalt decît mine. O bărbiţă neagră şi creaţă îi împodobea maxilarul. In jurul fesului îşi răsucise cu multă îndemî- nare un turban de pînză albă. Era robust şi musculos şi fuma o ţigară.Am mers în tăcere cel puţin o oră la poalele djebelului, adică muntelui. Din cînd în cînd, zăream cîte un cavaler, un păstor fără turmă, o bătrînă care purta o bucată de lemn ca pe un material foarte preţios: pentru cine

1 Edificiu în Africa de nord servinddrept Ioc de popas pentru călători.

cunoaşte drumul bun pustiul e destul de populat. Toţi oamenii pe care-

i

întîineam îl salutau pe Zaruk spunînctu-i pe nume. Uneori schimbau în fugă cîteva cuvinte, pe care le auzeam foarte desluşit şi care ar fi putut da de înţeles că toţi aceşti oameni se văzuseră cu Zaruk chiar în ajun, sau cu o săptămînă înainte. Drama se complica şi lumea întreagă părea de acord să agraveze nedumerirea în care mă aflam. Din cînd în cînd, auzeam un strigăt, o chemare omenească, care părea să cadă din cer. Micii păstori nomazi de capre de pe pantele aride ale djebelului se chemau între ei de la mare distanţă strigîndu-şi cuvinte misterioase. Ştiam că aşa se propagă ştirile în pustietăţile acestea pierdute şi mă simţeam apăsat de o nespusă îngrijorare. Idei de demult, care pînă atunci nu fuseseră pentru mine decît simple concepte filozofice, deveneau în clipa aceea sensibile şi prezente ca lumina, ca pîinea, apa şi aerul respirabil. Nu trăim totdeauna într-o intimitate constantă cu sentimentul infinitului, al duratei, al eternităţii. Dar în ziua aceea, aceste sentimente erau pentru mine echivalente cu foamea, cu setea, cu regretul şi cu speranţa. Da, aşa am spus, încetaseră să mai fie simple idei, devenind substanţa şi atributele fiinţei şi ale vieţii mele.

Eram tocmai frămîntat de toate aceste gînduri, cînd l-am văzut deodată pe Zaruk oprindu-se în drum, încovoindu-se ca un om chinuit de dureri puternice, apoi lungindu-se pe jos. Am coborît în grabă, am legat catîrul de o stîncă şi am îngenuncheat lîngă tovarăşul meu de drum, apoi am deschis o mică trusă medicală, de care nu mă despart niciodată. Zaruk mă privea cu ochi dilataţi. Pulsul lui era accelerat şi slab. Stropi de sudoare îi acopereau tîmplele. Intîi a fost agitat, dar îndată după aceea s-a cufundat într-o toropeală adîncă. Mă întrebam ce medicament să-i administrez cînd, în momentul în care voiam să-i deschid gura şi să-i dau o linguriţă dintr-o poţiune, am văzut limpede cum slăbea, da, aşa am spus, se topea sub ochii mei,

pălea, arăta jalnic şi în clipa aceea am înţeles că Zaruk nu avea o criză, un acces trecător, ci că era pe cale să facă, după expresia medicilor, o boală lungă şi primejdioasă. Apoi culorile se iviră iar pe obrajii bolnavului. începu iar să vorbească, mişcă ochii şi capul, se ridică puţin de jos, pe scurt, manifestă toate simptomele convalescenţei. în ritmul normal al timpului, acest incident ţinuse mai puţin de zece minute. Dar eu pierdusem adevărata noţiune a timpului. Uneori mă gîndeam la casa lui Si Mohamed şi la plecarea noastră în dimineaţa aceea, dar totul îmi apărea ca pierdut în întunericul unui trecut foarte îndepărtat, asupra căruia uitarea începuse să-şi arunce vălurile. Cînd Zaruk se ridică în picioare şi-şi manifestă dorinţa să pornească iar la drum, am văzut că era încovoiat, că mergea greu, că barba lui avea fire albe, ba chiar adevărate şuviţe de păr alb.
Înaintam cu greu pe coastele aride ale djebelului Tebaga. In clipa în care am ajuns în vîrf, a început să înnopteze. Catîrul se poticnise, apoi se împiedicase de nenumărate ori în timp ce urcam acest munte, a cărui înălţime era destul de modestă. Am coborît, am făcut un examen sumar în lumina amurgului şi am văzut că, întocmai ca şi tovarăşul meu de drum Zaruk, animalul părea acum ţeapăn, foarte slab şi foarte jigărit. I-am dat cîteva bucăţele de zahăr, l-am mîngîiat pe grumazul descărnat, mi-am dat toată osteneala să-l îndemn să-şi vadă mai departe de drum, dar degeaba. După cîteva minute, catîrul a nechezat puternic, apoi a îngenuncheat, s-a prăbuşit şi a început să horcăie. Nu mă înduram să-i trag un glonte ca să-i scurtez suferinţele. Mi-am luat rămas bun de la el, am pus mîna pe raniţă şi i-am spus lui Zaruk că vreau să merg mai departe pe jos. Se lăsase noapte deplină şi Zaruk îmi răspunse că ne aflam pe drumul cel bun şi că trebuia doar să mergem drept înainte în direcţia unei stele mari, albastre, care se ridica la orizont. Am umblat cîteva clipe în tăcere, apoi tovarăşul meu de drum a început să vorbească. Povestea despre pustiu, despre viaţa cămilarilor şi a păstorilor, despre peregrinările tribului Beni Zid, care circulă la nord de djebelul Tebaga şi despre oazele sărace, în care

oamenii din Nefzaua beau vin de palmier. Vocea tovarăşului meu de drum era slabă şi tremurătoare, o voce de moşneag neputincios. Mai trecu o clipă — poate un an, poate cinci, poate zece, n-aş putea spune. Sigur e totuşi că în timpul convorbirii noastre steaua cea mare şi albastră nu se ridicase pe orizont decît cu patru sau cinci grade. După o clipă deci, Zaruk îmi spuse deodată, cu o voce plîngăreaţă, că era obosit şi că se temea că nu-şi va mai putea mişca picioarele, care-l dureau. Se aşezase pe nişte bolovani şi se văicărea vag. Am aprins un chibrit şi l-am apropiat de chipul lui. Zaruk avea o privire rătăcită;zbîrcituri adinei îi brăzdau obrajii extenuaţi. 0 barbă lungă şi albă îi atîrna din bărbie. Lumina se stinse. „

Am stat o clipă pe gînduri, apoi, văzînd că Zaruk se trîntise la pămînt şi că gemea, mi-am lăsat jos sacul, mi-am încărcat cum am putut tovarăşul de drum pe umeri şi am continuat să merg în întuneric, călăuzindu-mă după astru, aproape beat de oboseală şi fără să-mi dau seama ce făceam. Am mers aşa un timp, apoi a venit momentul cînd gemetele lui Zaruk au încetat. Ii simţeam trupul slab bălăbănindu-se pe spinarea mea. Pînă la urmă, s-a prăbuşit. Copleşit de tristeţe, m-am aşezat lingă acel biet trup şi am înţeles îndată că Zaruk murise.

Atunci m-am ridicat iar în picioare şi am plecat singur în noapte. Peste cîteva minute, am zărit la poalele muntelui un foc, aprins chiar atunci. în ciuda nopţii răcoroase, eram scăldat în sudoare şi aproape înnebunit de oboseală. M-am îndreptat spre lumina aceea, după ce de zeci de ori fusesem cît pe aci să mă prăbuşesc pe bolovani. In sfîrşit, am început să desluşesc figuri omeneşti. Erau oamenii din Bir Agareb, care se încălzeau în faţa casei ascultînd un cîntăreţ. S-au ridicat cu toţii în picioare văzîndu-mă, apoi mi-au spus că eram aşteptat şi că locuinţa lui Si Merzuk era pregătită să mă primească. Dar abia auzisem aceste cuvinte că am simţit cum îmi pierd ultimele puteri şi am leşinat.

Un somn miraculos a urmat după acest leşin. Cînd m-am trezit, noaptea se sfîrşise. Eram întins într-un pat tare, dar curat, în casa lui Si Merzuk el Baid.

Camera era sărăcăcios mobilată şi spoită cu var. O ceaşcă de cafea fierbinte fumega nu departe de mine pe o tăbliţă de aramă. Auzeam piuit de păsări afară. Gazda mea, o fiinţă tăcută şi reculeasă, mă observa cu coada ochiului. L-am rugat numaidecît să-mi dea o oglindă. Si Merzuk n-a părut mirat, s-a dus în camera de alături şi mi-a adus o oglindă veneţiană, încadrată într-o ramă de lemn aurit, una din acele oglinzi care se întîlnesc în casele burgheze de pe meleagurile acelea. Mi-am aruncat o privire îngrijorată şi lacomă în oglindă. Arătam ca de obicei; trăsăturile mele, deşi cam obosite, erau trăsăturile unui om de patruzeci de ani, care, cu două zile înainte, purtase o discuţie destul de pasionată şi destul de naivă despre atot- putijiţa stijjjiţei occidentale şi despre viitoarele ei cuceriri,

Am sărit din pat şi am băut ceaşca de cafea, apoi mi-am exprimat dorinţa să plec iar în direcţia djebelului, însoţit de doi-trei oameni, ca să găsesc cadavrul călăuzei mele pe care — i-am spus eu lui Si Merzuk — îl părăsisem mort pe drum, în noaptea aceea.

Si Merzuk nici nu clipi măcar şi-mi răspunse că cei doi fii şi ginerele său vor fi foarte fericiţi să mă întovărăşească în această căutare. Am plecat numaidecît. Drumul care trece muntele şerpuieşte în fundul unui văgăuni. E destul de greu să te depărtezi prea mult de el. Am umblat timp de aproape o oră fără să zărim cadavrul lui Zaruk. Apoi ne-am îndreptat spre creastă, de unde se puteau vedea cele două versante ale tristului peisaj. O păsărică dintre cele care locuiesc pe stînci îşi luă zborul în faţa noastră; nu departe de locul acela, mi-am găsit sacul de drum şi pălăria. Dar a fost cu neputinţă să găsesc urmă de Zaruk şi de catîr. Mai mult chiar, cercetînd versantul de nord al djebelului, am zărit un banc de nisip pe care-l străbătusem probabil la căderea nopţii. Se mai zăreau paşi pe el, fiindcă nu era nici o adiere de vînt. Dar nu se vedeau decît paşii unui singur om. Atunci m-am întors la Bir Agareb şi, fiindcă Si Merzuk, gazda mea, nu-mi

punea nici o întrebare, am renunţat brusc să-mi continui ancheta dezamăgitoare.

Să vă mai spun că, plecînd de la Bir Agareb, am făcut un lung ocol ca să ajung la Medenina, unde-mi stabilisem cartierul general, şi că am evitat astfel să mai trec de Debdada? Gîndul că l-aş revedea pe Si Mohamed Kerkur îmi dădea un puternic sentiment de jenă, ba chiar de spaimă. Peste două săptămîni, mi-a trimis la Medenina o mică statuetă romană, pe care o văzusem în casa lui şi pe care o admirasem mult. I-am răspuns prin cîteva cuvinte de mulţumire, fără să mai vorbesc despre altceva.

Au trecut mai bine de douăzeci de ani de la această poveste. Ştiu că Si Mohamed Kerkur trăieşte. Ba chiar ştiu că nu-i nici vorbă să moară, dar ca să dau explicaţii asupra părerii ce mi-am format despre acest ciudat personaj ar trebui să încep încă una, ba chiar cîteva alte poveşti. Ar trebui poate să continui o lungă şi pretenţioasă comparaţie între ştiinţa europeană şi ştiinţa oamenilor din Orient.

Profesorul Benezech tăcu şi o voce, care éra cu siguranţa vocea tinerei Thérèse, murmură în tăcerea care se lăsase:

— Nu vreţi să ne povestiţi istoria lui Si Mohamed?

— Nu, replică domnul Benezech. Rămîne pentru altă dată. De altfel, se face tîrziu şi aud zgomote de crătiţi.

— Antoinette, murmură orbul, e timpul să aprindem lămpile; copiii au tăcut.

In curînd, cele trei lămpi mari de aramă începură să strălucească. Şi cînd toată încăperea fu scăldată în lumina lor, Suzanne văzu cu surprindere că profesorul Benezech dispăruse deodată, fără să-l fi auzit cineva ieşind.

— Ce părere ai despre istoria lui Zaruk? o întrebă Philippe;

— O găsesc înfiorătoare, murmură tînăra femeie.

— De ce?

— N-aş putea să-ţi explic de ce. Această imagine a vieţii mă îngrozeşte. Aş vrea să opresc toate clipele

pe care le simt rostogolindu-se din mine, aşa cum un copac îşi opreşte frunzele. Dar ştii, Philippe, nu l-am văzut pe domnul La- voine. Unde e domnul Lavoine?

Philippe începu să rîdă şi, în loc de răspuns, întinse mîna şi arătă pe rînd spre patru sau cinci puncte ale orizontului.

CAPITOLUL XIV

ÎNTRE ADOLESCENTĂ ŞI BĂRBĂŢIE. O OPERAŢIE DIFICILĂ. „VENUS ÎNTREAGĂ..." MIROASE A VARĂ. UN ÎNCEPUT DE TRATAT SECRET. HUBERT NU VREA SĂ ÎMBĂTRÎNEASCĂ. DESPRE ANUMITE ROLURI PE CARE N-ARE ROST SĂ LE SCRII.

Băiatul acesta, veşnic grăbit, veşnic distrat, veşnic ironic şi preocupat de dorinţe nemărturisite sau poate chiar cu neputinţă de exprimat, trebuie să înţelegem o dată că băiatul acesta e acum un bărbat. Are o voce gravă şi masculină, dar vocea aceasta are mereu inflexiuni naive şi apreape copilăreşti. Grumazul e puternic şi musculos, deşi flăcăul e slab; de o parte şi de alta a cefei se adînceşte o vale gingaşă pe care se cîrlionţează părul tînăr şi blond. Cînd stă cu spatele spre lumină, pe obraz se zăreşte un puf care opreşte razele de soare, le însufleţeşte şi le face să cinte. Dimineaţa şi seara, cînd Antoinette Baudoin îl sărută pe Hubert în fugă — fiindcă, abia pune mîna pe el, că băiatul începe să viseze şi îi scapă — îi spune zîmbind: „Nu zău, ai început să înţepi!" N-are a face, va mai trece multă vreme pînă cînd flăcăul acesta neastîmpărat, atît de înalt şi de surprinzător, cu picioarele şi cu mîinile lui mari, va înceta să fie în braţele maică-si copilaşul pe care l-a purtat la sîn, copilaşul al cărui păr răspîndea un parfum fin şi delicat ce nu se poate explica în cuvinte, pentru că e parfumul însuşi al vieţii.

„Nu zău, ai început să înţepi 1" Hubert avea doar şapte fire de păr în barbă şi alte patru sub nas. Dar şi le bărbierea o dată pe săptămînă, practicînd cu încăpăţînare acest obicei care-i întărea preţioasa vegetaţie, fără s-o determine totuşi să devină

exuberantă. Zilele hotărîte de Hubert ca să-şi facă barba erau pentru toată familia zile de răzmeriţă, zile de furtună. Dis-de-dimineaţă se vorbea despre asta. Apoi băiatul se pornea pe şterpelit, punea mîna pe briciul unuia şi pe pămătuful altuia, se instala la el în cameră şi-şi începea acţiunea prin diferite discursuri, cînteceşiapostroafe. Apoi se apuca de.treabă, cu ferestrele deschise, astfel încît toată casa, din pivniţă pînă în pod, era ţinută la curent, clipă de clipă, cu progresele operaţiei. Apoi se auzeau blesteme şi strigăte, pentru că operatorul se tăiase, ceea ce se întîmpla întotdeauna. în sfîrşit, un zgomot de cataractă anunţa lumii uimite că Hubert Baudoin îşi va isprăvi peste puţin toaleta şi că se va înfăţişa la lumina zilei, cu bărbia curată şi dezbărată de orice proliferare de prisos. Atunci Jérôme Baudoin îşi ridica ochii morţi spre catul de sus, unde avea loc acest tărăboi glorios, şi spunea pe un ton flegmatic: „Dacă am proceda cu toţii la fel, casa noastră ar arăta cam ca un ospiciu de nebuni".

Prin urmare, în dimineaţa aceea, Hubert se ivi la fereastră ştergînd cu un şervet sîngele care se prelingea din două- trei zgîrieturi, după care strigă numaidecît:

— Cum, Suzanne, eşti singură în grădină, singură pe
terasă, ca tînăra Mélisande la fereastră? Vin si eu, să
stii! / » i $
Şi-ţi ofer barba mea de saftea.

Fără să aştepte măcar un răspuns, Hubert făcu un salt în cameră, astfel încît duşumelele şi pereţii se cutremurară, apoi începu să cînte imitînd toate instrumentele din orchestră. O secundă după aceea, se rostogoli pe scară scoţînd tot felul de strigăte. Peste altă secundă, se afla lingă Suzanne şi se plimba cu ea prin grădină.

— Vrei să-ţi dăruiesc barba, în chip de saftea, Suza- nilla?

— Nu, mulţumesc, eşti mult prea nepriceput. Iar te-ai tăiat.

— Am vrut să mă bărbieresc prea bine. Iată ce înseamnă pasiunea perfecţiunii.

— Eheil Perfecţiunea înseamnă să faci exact cît trebuie.

— S-o lăsăm baltă. Iată deci că-mi rămîne o barbă pe care voiam s-o dăruiesc, o saftea de barbă refuzată. Ce serioasă eşti, Suzanne! Ce citeşti, domnişoară?

— *Phèdre.*

— De Racine? N-ai citit *Phèdre?*

— Cunosc pe de rost această piesă, domnule.

— Atunci de ce-o citeşti?

— Eşti un nerod. N-o citesc, o joc, uite aşa, în inima mea.

— Ai jucat *Phèdre?* Adică ai jucat rolul acesta?

— Ei bine! nu. Din nefericire, nu. N-am jucat decît rolul Ariciei.

Hubert se opri, îşi scoase ochelarii din toc, îi puse pe nas cu un gest graţios şi cam excentric totodată, unul din gesturile care-i erau atît de fireşti, apoi se uită la Suzanne.

— De ce te uiţi aşa la mine? întrebă tînăra femeie. Nu crezi că eşti cam indiscret?

— Ah! Nu încape îndoială, eşti făcută ca să fii privită, Suzanne. Cine nu te priveşte comite un păcat de moarte. Nu crezi, Suzanne, că pentru a juca *Phèdre*, adică rolul acesta, trebuie... trebuie...

— Explică-te, moralist trăsnit.

— Trebuie tocmai ca Venus să se îndîrjească asupra prăzii ei. Da! Da! După cum vezi, am citit si eu *Phèdre.*

— Da! Ei şi?

Hubert rîse uşor pe nas şi nu răspunse numaidecît. O luă pe Suzanne de mijloc, cu o mişcare firească şi cu gestul degajat care-i dicta toate atitudinile şi toate gesturile, apoi o trase spre fundul grădinii.

Aburii calzi ai dimineţii se ridicau din adîncul văii. încălzit de soarele de mai, pămîntul răspîndea mirosuri atît de gingaşe şi atît de bogate, încît Hubert spuse cu voce scăzută:

— Eu sînt ca un animal din pădure. Am impresia că-mi voi găsi drumul în viaţă cu nasul. Ah! Miroase a cimbru! Miroase a pimpinea! Suzanne, Suzanne, miroase a iarba- stupilor! Dar asta! Dumneata,

cucoană de la oraş, nu ştii ce-i asta! E un fel de avertisment al toamnei în toiul primăverii. Sînt micile crizanteme de aur care trăiesc aici, într-un colţ.

Apoi, fără nici o tranziţie, Hubert spuse destul de încet:

— Mă pregăteam să-ţi propun un fel de tratat secret, domnişoară care nu iubeşti pe nimeni. Fiindcă rămîne bine stabilit că nu iubeşti pe nimeni.

— Ai dreptate, nu iubesc pe nimeni, pentru că iubesc pe toată lumea. Mă gîndeam chiar să mă înscriu în Clubul Indiferenţilor.

— Te vom numi membru de onoare, cea mai frumoasă dintre Suzane!

— Şi ce fel de tratat secret îmi propui?

Hubert se opri, făcu un efort ca să-şi încrunte sprîncenele, îşi ţuguie într-o strîmbătură comică buzele, care erau pline ca buzele de copil, şi spuse cu aerul cel mai serios din lume:

— înţelege, dragă Suzanne, că sînt poate singurul bărbat din casa asta care nu-i îndrăgostit de dumneata. E un fapt care merită să fie luat în consideraţie. Sînt poate singurul om de pe lume care nu-i îndrăgostit de dumneata, fiindcă nici eu nu iubesc pe nimeni. Iată de ce trebuie să ai un fel de respect pentru mine. Iată de ce ar trebui chiar să-ţi inspir un fel de dragoste. Mă înţelegi?

— Ah! spuse Suzanne pe acelaşi ton, e nemaipomenit de limpede. Dar tot nu înţeleg despre ce tratat e vorba.

— Stai, Suzanuşca! Ajung şi acolo. Ajungem împreună. N-ai nici un motiv să te temi de mine, domnişoară aleasă de toţi ceilalţi. Iată de ce vei face în aşa fel ca să se creadă că ai o slăbiciune pentru mine, o afecţiune, o înclinaţie.

— Da, înţeleg. Şi pe urmă?

— Pe urmă, vom studia rezultatul acestei manevre experimentale asupra celorlalţi, asupra celorlalţi doi, poate chiar asupra celorlalţi trei.

— Asupra celorlalţ i trei? Nu cumva vrei să recrutezi pentru această poveste absurdă şi pe frăţiorul dumitale Alexis?

— Nu, nu încă, poate însă peste puţin. Dar mă gîndesc la domnul Lavoine. De ce nu şi la domnul Lavoijne? De la o vreme, te priveşte cu o admiraţie pe care nu şi-o ascunde.

— Eşti ridicol, Hubert!

Suzanne tăcu o clipă, apoi spuse deodată, cu voce joasă:

— Cum să-ţi spun că nu pot să sufăr povestea lui Zaruk? Cine-i acest domn Benezech?

— O să vorbim noi altă dată despre Benezech. De ce nu-ţi place povestea lui Zaruk?

— O găsesc îngrozitoare, întristătoare. O astfel de imagine a vieţii mă înspăimîntă.

— Aş! E o glumă. Vreau să-ţi fac o mărturisire.

— Bine, dar nu striga aşa de tare.

— E o mărturisire cu glas tare. Mă consider incapabil să îmbătrînesc. E absolut imposibil. Am studiat problema sub toate aspectele şi nu văd nici o soluţie: nu pot să îmbătrînesc. N-am să îmbătrînesc niciodată. Prin urmare, dragă Suze, avem timp berechet să nu ne iubim. Ce zici, ne-am înţeles pentru chestia aceea? Pentru tratat?

— îmi ceri să joc un rol. Rolurile pe care le joc eu mi se dau totdeauna scrise.

— Vrei să ţi-l scriu?

Suzanne îi aruncă o privire amuzată, apoi închise ochii pe jumătate, se dădu cu un pas înapoi, şi suspină:

Tîrînd iubiri în urmă-i, fermecător şi tînăr...

— Nu, spuse ea ceva mai tîrziu, să nu scrii nimic. Vom încerca să inventăm, dacă se prezintă vreun prilej.

CAPITOLUL XV

PRIMĂVARĂ ÎN FLOARE PE COLINA FERMECATĂ. SUZANNE NU-I O PASQUIER DE SERĂ. OCUPAŢII ŞI DISTRACŢII ÎN ANOTIMPUL FRUMOS. HUBERT VISEAZĂ CU GLAS TARE. MIERLA ŞI PRIVIGHETOAREA.

O primăvară radioasă vrăjeşte dulcea vale a rîului Saus- seron. în fiecare zi, lumina victorioasă calcă pe mantia nopţii şi o fugăreşte rîzînd pînă la graniţele imperiului. în fiecare zi, sărbătoarea e mai lungă şi armistiţiul întunericului descreşte îndată după ce a apucat să se infioare de frig, între ultimele licăriri ale zilei şi ţîşnirea primei flăcări a zorilor. Toate lucrurile spun că lumea e în mers, totuşi, o adevărată vrajă pare să fi oprit timpul în loc pentru Suzanne. De cîţi ani de zile se află pe colina de la Nesles, în casa plină de cîntece, în mijlocul cîntăreţilor, a visătorilor, a zănaticilor? I-ar fi greu să spună. Uneori i se pare că a sosit abia în ajun, călăuzită de Philippe, la lumina stelei mari, albastre. Alteori, asemenea tovarăşului de drum al lui Zaruk, are impresia nedesluşită că se află de la începutul veacurilor în casa fermecată.

Suzanne ar vrea ca această toropeală delicioasă, care seamănă cu somnul, să se prelungească. Simte urcînd spre ea, ca şi ieri, ca şi totdeauna, şoapta aceea de evlavie plină de iubire, de dorinţă ce bolboroseşte în neştire, de rugă tăcută, şoapta, suflarea aceea plină de adoraţie, fără de care nu poţi trăi, cînd te numeşti Suzanne. Atunci, să stea timpul în loc şi toate regretele să rămînă la distanţă respectuoasă! Căci cine ar putea spune ce se întîmplă într-o zi, în concertul acela de raze, de cîntece şi de parfumuri? Sînt plăceri care nu ajung niciodată la saţietate, mici preocupări care nu sînt niciodată corvezi, o splendidă nepăsare, o discretă voie bună. Oricît ar deschide ochii mari, oricît ar ciuli urechile, Suzanne nu zăreşte nimic altceva în lumina aceea, pe deal.

Uneori se gîndeşte, dar pe furiş, la viaţa de odinioară din clanul Pasquier. Bineînţeles, în acest clan erau Cécile, zîna muzicii, şi Laurent, fratele savant, frămîntat de iluzii, şi bătrîna mamă, sfîşiată de mii de dureri tainice şi tata, asemenea unui actor superb şi încăpăţînat, care-şi joacă viaţa ca un rol unic pe măsura lui, şi Joseph, dezlănţuit în univers ca un bivol în savană, şi Ferdinand, da, Feidinand, despre care mai că nu se poate spune nimic... Dar Suzanne a trăit totdeauna în casa părintească aşa

cum trăieşte o pasăre din insulele îndepărtate într-o colivie dintr-o ţară a nordului, îşi aminteşte vag de o existenţă de muncă, de luptă, de dispute nesfîrşite, de neînţelegeri dramatice. Chiar de la început, şi-a întors faţa de la toate aceste pasiuni ale clanului natal ; prea multe strigăte, prea multe calcule, prea multe ciorovăieli ! îndată ce a găsit uşa deschisă, Suzanne şi-a luat zborul. Ea nu-i o Pasquier de seră, ca ceilalţi.

Nici măcar nu se întreabă, nici măcar nu vrea să sô întrebe cît timp o va ţine în această casă de pe deal capriciul care a făcut-o să vină. Se simte bine aici. Simte cum amorţeşte în lumină şi în căldură, ca o pisică albă care moţăie, tolănită în echilibru pe pervazul ferestrei, cu faţa spre cerul aprins. Toţi oamenii din casa asta n-au fost oare creaţi pentru plăcerea şi pentru distracţia ei? ll priveşte cu o calmă afecţiune pe acest Philippe, care, dacă ar purta o spadă de foc, ar semăna destul de bine cu un arhanghel. E plină de simpatie pentru Marc, flăcăul acela înalt, atît de timid, care roşeşte atît de uşor şi care, cu dalta şi cu ciocanul în mînă, aminteşte de un tînăr zeu din legendele antichităţii. E o bucurie şi o distracţie să asculte palavrele şi sîsîitul lui Hubert, băiatul cu pletele în vînt, şi să joace cu elonesfîr- şită comedie. Toţi ceilalţi Baudoin, mari şi mici, îi plac ca nişte personaje dintr-o frumoasă povestire legendară. S-a asimilat lor cu multă simplitate şi fără întîrziere. La prînz şi seara, cîntă în cor, în spatele orbului. Nu ştie mare lucru despre muzică, dar e soră cu Cécile Pasquier şi se descurcă binişor în pădurea armoniilor. Culege flori din grădină şi alcătuieşte buchete delicate, la a căror vedere toată lumea se extaziază, pentru că e cu neputinţă să ridice un deget, să spună o vorbă, să facă un gest, fără ca întreaga familie Baudoin să nu-i cînte osanale. Uneori îşi pune un şorţ de subretă şi învaţă de la doamna Baudoin cum se fac bavarezele, şar- lotele şi clătitele.

Seara, cînd cerul e senin şi cînd noaptea coboară tîrziu, Thérèse îşi scoate saboţii din picioare şi dansează în faţa casei, cu picioarele goale în iarbă. Nu-i un dans învăţat la şcoală. Thérèse ascultă de

inspiraţia tinereţii şi a inimii. Din cînd în cînd, graţie unui har al cerului, descoperă un gest nou, unul din acele gesturi pe care oamenii le-au făcut poate de mii de ori, dar pe care nu le-au observat niciodată pînă acum. Suzanne aplaudă din toată inima. Şi ea ar vrea să danseze. Şi ea dansează şi se bucură.

Cînd toată familia se adună, se înşiră în rînd şi trece prin grădină, lovind în crătiţi, în căldări şi în lighene ca să călăuzească zborul unui roi de albine spre un stup părăsit, Suzanne pune mîna pe o oală de alamă şi se integrează în această orchestră sălbatică. A încălţat pentru prima oară în viaţă saboţi de lemn şi-şi strînge cu îndemînare fusta între genunchi, întinzînd stropitoarea ca să adape tinerele răsaduri însetate după o zi caldă. Uneori, Suzanne are impresia că trăieşte nu pe dealul de la Nesles, ci printre păstoriţele şi păstorii de pe o anumită pînză de Jouy, pe care, pînă nu de mult, o admira în fiecare dimineaţă la deşteptare. In fiecare vineri şi marţi, urcă împreună cu doamna Baudoin şi cu Madeleine în docarul la care a înhămat catîrul cu bot gingaş de catifea cenuşie. Cu acest echipaj, se duce la piaţa din Isle-Adam. îi place să se plimbe sub bolta de frunze, printre copacii maiestuoşi, în faţa grămezilor de legume, de brînze- turi, de fructe şi de carne, toate daruri ale unui sol generos.

Seara, la clacă, Suzanne ascultă cu o plăcere calmă pe micuţa Catherine care, cu voce subţirică şi limpede,cîntă *Dragostea pentru mine* sau *Tînguirea lui Renaud.* Uneori, cineva îi aduce o carte de versuri sau o piesă de teatru. Atunci Suzanne o deschide şi citeşte cu voce tare. Joacă singură o scenă. Umbre cunoscute par să coboare de pe ziduri şi să se amestece cu fiinţele din carne şi oase adunate la lumina lămpii.

Uneori spiritul tăcerii pune stăpînire un minut pe toate sufletele prezente. Atunci se aude cum cîntă apa, care va fierbe curînd în bucătăria de alături. Se aude zgomotul unui oblon care zăngăne izbit de demonii nopţii. Se aude o insectă răbdătoare, care trudeşte în inima unei grinzi sau în inima

duşumelelor. Pe urmă, Jérôme Baudoin spune deodată cu seninătate:

— Pînă mai ieri, viaţa era dispreţuită, umilită, sacrificată şi poate tocmai de aceea mi se pare azi aşa de preţioasă, aşa de scumpă, aşa de plăcută.

Vocea lui Jérôme Baudoin e calmă şi măsurată. Ea se propagă în cameră fără să rupă niciodată vraja tăcerii. Baudoin mai spune, de parcă ar răspunde în vis cugetării cuiva:

Lumea îşi închipuie poate că e în stare să trăiască fără noi, fără oameni de felul nostru, dar sînt convins că se înşală. Nu vom suferi numai noi dacă lumea ne va respinge. Şi dacă lumea ne va tolera, va înţelege într-o bună zi că avem o misiune, misiunea de a slava un lucru preţios, un lucru pe care-l făurim şi-l păstrăm în taină.Şi tăcerea se lasă iar. Atunci, cel mai mic dintre copii §e întinde şi oftează, Doamna Baudoin, care tricotează, îşi lasă lucrul în coşuleţ şi bate din palme ca să-i trezească pe cei mai somnoroşi dintre cei de faţă.

Uneori Hubert începe să se agite. Se ridică, dă din mîini şi din picioare, scoate două-trei strigăte, îşi destăinuieşte stările sufleteşti şi experienţele şi spune:

— Azi sînt nefericit, am impresia că sînt alături de mine. Sau:

— Îmi văd nasul. Nu mă pot împiedica de azi-dimineaţă să-mi văd nasul şi asta mă supără. Sau:

— Am întîlnit un cărăbuş care a nimerit într-un an greşit, fiindcă nu sîntem în anul cărăbuşilor; aşa că era singur şi trist. Am plîns amîndoi împreună.

Alteori, Hubert se întoarce către Suzanne şi o întreabă:

— Spune-mi, suflet drag, dacă ne trezim din moarte peste o mie de ani, ce ai să vrei să auzi, ca să-ţi aminteşti de **A**ţiaţă?

Uluită, Suzanne ridică din umeri fără să răspundă. Dar copiii, obişnuiţi cu toanele fratelui lor, strigă numaidecît:

— Eu vreau să aud mierla lui Valard!

— Şi eu zgomotul pe care-l face vîntul cînd trece printre plopi!

— Şi eu, şuierul trenurilor în zilele cînd plouă în valea Oisei!

— Dar peste o mie de ani, nu vor mai exista trenuri. Nimeni nu va mai şti măcar ce înseamnă un tren.

— Suzanne, spune iar Hubert cel trăsnit, ştii de ce mierla, care cîntă aşa de frumos, e un personaj neînsemnat faţă de privighetoare?

— Hubert, strigă Philippe, n-o mai plictisi pe Suzanne.

— Te asigur, spune atunci Suzanne, că nu mă plictiseşte de loc. îmi dă doar prilej să-mi măsor ignoranţa.

— Pentru că, reia Hubert, vîrîndu-şi pumnii în buzunare şi dînd din cap în gol, pentru că mierla învaţă de la început o scurtă melodie pe care o repetă de mii de ori. în timp ce privighetoarea e ca şi mine, domnişoară, habar n-are ce are să spună în clipa următoare. E nevoită să inventeze mereu. Ah, copii! Mărul cel bătrîn e pe moarte. Tocmai de aceea sînt trist de-mi vine să plîng. Oare ar fi nepotrivit să spunem rugăciunile morţilor pentru un copac în agonic? Cînd unul din copacii noştri e pe moarte, îmi vine să port doliu.

Hubert, mîrîie fliilippe, ai ş-o oboseşti pe Suzanne

.

—

Dar Suzanne clatină din cap:

— Haide, Philippe, nu te mai uita cu privirea asta de înecat. Fratele dumitale nu mă oboseşte, ba chiar mă distrează grozav.

— Ştii prea bine că e un nebun.

— îmi place nebunia lui.

Atunci Philippe întoarce capul şi pare deodată foarte trist. Ar vrea să nu se trădeze, dar nu reuşeşte.

C A P I T O L U L XVI

UN OASPETE IMPORTANT. MANIFESTAREA LUMII REALE. JOSEPH MORALISTUL. PLEDOARIE „PRO DOMO". UN DOMN CARE N-ARE ÎNCREDERE ÎN NIMIC. RĂSUNĂ. CLAXONUL ÎN TĂCERE. O SCRISOARE DE LA PARIS. ELENA LA CURTEA LUI PRIAM. CORD ELIA PE COLINĂ. PRIVIND ÎNTR-O PRĂPASTIE. ÎNTUNERIC PREVESTITOR DE FUR- . TUNĂ. POVESTEA LUI PIETER MAES.

Pacea aceea miraculoasă fu întretăiată de evenimente fără importanţă.

într-o zi, la Cavée des Portes se opri o superbă maşină americană. îndărătul geamului parbrizului se zărea un valet cu nasturi auriţi, dar volanul era manevrat de mîinile înmă- nuşate ale unui bărbat cărunt, cu grumaz de atlet. Coborî, apoi îşi îndreptă spinarea şi scoase un fel de mîrîit. Avea maxilarul puternic, nasul masiv, o mustăcioară ţepoasă, obrajii nu atît moi, cît asemănători cu carnea animalelor ţinute în frigider. Purta un costum de *tweed,* de culoarea şofranului, încălţăminte cu talpă de crep de culoarea mierii şi avea un inel preţios pe arătătorul mîinii stingi. Nu se sfia să arate că era comandor al Legiunii de onoare. Cu capul gol în plin soare, făcu cîţiva paşi, măsură cu privirea casa Baudoin de la stînga la dreapta şi de sus în jos, apoi sună la poartă. Aşteptă cu nerăbdare, apoi înţelegînd că nu exista portar şi că nu-i rămînea decît să intre, puse mîna pe clanţă şi deschise poarta. în clipa aceea,

fiindcă toţi cîinii începuseră să latre, doamna Baudoin se ivi pe treptele peronului.

Oaspetele îşi spuse numele. Dorea s-o vadă pe

sora sa, despre care aflase, cu totul întîmplător, că e la Nesles, la

doi paşi de proprietatea ce-i aparţinea lui, domnului Joseph Pasquier.

Vorbea cu politeţea impertinentă a oamenilor care, prin alegerea cuvintelor, prin intonaţie, prin fiecare gest, dau de înţeles că sînt pe cale să-şi piardă timpul, deşi, din nefericire, n-au nici o clipă de pierdut. Antoinette Baudoin îl privea cu un zîmbet atît de liniştit şi atît de nobil, încît, încetul cu încetul, Joseph Pasquier se mai îmblînzi şi, pînă la urmă, umerii lui de boxer îşi reluară poziţia de repaus. Urmă o scurtă conversaţie, în timpul căreia Joseph o examină pe stă- pîna casei cu acea îngrijorare ursuză ce-i inspirau totdeauna fiinţele de o anumită categorie. Pe urmă această situaţie stînjenitoare luă sfîrşit, fiindcă Suzanne, pe care unul din copii o chemase, se ivi în prag. In dimineaţa aceea, îmbrăcase ca din întîmplare o rochie cu malacov, de un albastru ca boroanţa, care sublinia discret albastrul de pervincă al ochilor ei. Era una din rochiile cam extravagante, care se aflau totdeauna în caverna lui Barbă-Albastră, şi pe care orice femeie de gust şi-o putea potrivi prinzînd-o în nişte ace cu gămălie şi făcîndu-i cîteva cusături.

Joseph o examină pe Suzanne cu o stupoare bruscă. Venise s-o certe, dar n-avea curaj. Ridică din umeri şi spuse:

— Te deghizezi de dimineaţă?

— Păi nu sînt deghizată, spuse Suzanne liniştită, asta e rochia mea de azi.

Joseph o privi pe furiş muşcîndu-şi mănuşa, apoi se întoarse către doamna Baudoin:

— Dacă n-aveţi nimic împotrivă, o să ne ducem în grădină, doamnă; e o dimineaţă atît de frumoasă ! Nu, nu, nu vă deranjaţi, doamnă.

O salută, îşi luă sora de braţ şi nici nu aşteptă să cotească îndărătul casei ca să rostească mica predică ce părea să fi pregătit în guşa lui de proconsul.

— Ce faci aici? Nu zău, e neserios. Ce înseamnă fuga asta? La Paris se vorbeşte despre tine, numai că n-are să se vorbească în vecii vecilor. Dacă-ţi uiţi cariera, cariera are să te uite pe tine. Lumea

teatrului e ingrată, cum e ingrată şi lumea afacerilor, cum e ingrată lumea de peste tot.

Vorbea cu o voce înăbuşită, apoi, pe măsură ce se îndepărtau de casă, ridică tonul, cuvîntarea lui fiind întretăiată

de mici accese de tuse, de diverşi „hm" ! care sunau brutal ca nişte lovituri de ciocan, părînd a fi rostiţi de un domn care fumează prea mult. Nici măcar nu-i dădu timp soră-si să improvizeze o pledoarie, ci începu numaidecît s-o dojenească iar, aşa cum făcuse totdeauna, încă din copilărie. Era cu aproape douăzeci de ani mai în vîrstă decît ea şi arăta foarte hotărît s-o considere mai departe fetiţă.

— Nu spun nimic rău despre oamenii ăştia. Dar, mă rog, crezi că e cuminte din partea ta să tragi la nişte artişti ca ei, pe care toată lumea îi consideră cam trăsniţi? Cel puţin eşti bine găzduită? Aveţi apă curentă? Pariez că nu. Dar încălzire centrală, pentru cazul că e rece seara? Pfff ! O cocioabă ! Ai să-mi spui: sînt oameni onorabili...

— Ba nu, ba nu, spuse Suzanne roşie la faţă de mînie. N-am să spun nimic.

— Dacă cel puţin mi-ai fi făcut onoarea să tragi la mine, la Châtaigneraie, în celălalt capăt al comunei, continuă Joseph, aş fi fost încîntat să-ţi pun la dispoziţie nu o cameră, ci un apartament întreg, cu o cameristă la ordinele tale. Iată ce ar fi fost demn de sora domnului Joseph Pasquier. Nu trebuie să uiţi n-iciodată, Suzanne, că eşti sora domnului Joseph Pasquier.

Aşa cum se întîmpla de obicei, în timpul convorbirilor pe care le avea cu fratele ei, Suzanne îşi uită mînia şi începu să rîdă din toată inima, un adevărat rîs de teatru, muzical şi cristalin.

— Eşti sigur că nu uiţi şi tu că eşti frate cu Cécile, cu Laurent şi cu Suzanne?

Reflecţii de genul acesta îl scoteau din sărite pe Joseph. Cînd Suzanne rîdea, izbutea să-l facă să scrîşnească din dinţi.

— Bietul meu Joseph, spuse ea, nu-ţi cer nimic. Atunci de ce vrei să mă certi? Eu nu vreau să ştiu ce faci tu cu timpul şi cu averea ta.

Joseph începu să tuşească, o apucă pe tînăra femeie de mînă şi spuse coborînd vocea, deşi în clipa aceea se aflau la mare distanţă de casă.

Hm 1 Hm ! spuse el, aruncîndu-i o privire piezişă. Bineînţeles, dacă citeşti ce scriu în momentul de faţă idioţii de la *L'Impartial,* dacă citeşti toate prostiile în legătură cu *Central Oii*

Corporation...

— Ah! murmură Suzanne, cum să-ţi explic, Joseph, că nu citesc ziarele şi că nici măcar n-am auzit despr,e cel pe care l-ai pomenit, că nu l-am văzut niciodată!

Joseph întinse degetul arătînd o albină şi chipul lui se destinse într-un fel de zîmbet:

— Toate lumea găseşte foarte firesc ca albinele să muncească, şopti el. Şi după ce şi-au făcut bine treaba, toată lumea găseşte firesc să le şterpelească proviziile. Hap ! Şi nimeni nu protestează în numele milosteniei, al dreptăţii şi al altor fleacuri de acest fel. Toată lumea găseşte firesc să îngraşe gîşte, iepuri, oi şi alte animale. Cînd s-au îngrăşat destul, le luăm rezervele şi totodată viaţa, fireşte, le luăm viaţa cum le luăm şi restul. Iată ce înseamnă omul. Omul e teribil de ipocrit! Eu iau banii de la oameni care nu sînt vrednici sau nu sînt în stare să şi-i păstreze. Şi cu banii aceştia, construiesc întreprinderi de pe urma cărora trăiesc populaţii întregi. Eu mă mulţumesc să iau banii. Sînt mai cumsecade decît ceilalţi, care iau totul, pînă şi viaţa, sub pretextul că gîştele şi oile sînt de altă specie. In definitiv, un japonez sau un columbian... nu sînt şi ei de altă specie decît mine?

In asemenea clipe, Joseph era cuprins de un fel de furie sfîntă. Părul i se zbîrlea şi proporţiile lui păreau că se dublează deodată, cum se întîmplă cu anumite animale în poziţie de luptă. Joseph mai spuse:

— Toată lumea vorbeşte despre comunism. Ei bine! N-are decît să vină comunismul! Am să fiu şi eu comunist. Aş vrea să văd cine m-ar putea împiedica pe mine, domnul Joseph Pasquier, să fac parale!

Pe urmă, Suzanne fu pe punctul că creadă că criza trecuse. Joseph începu iar să zîmbească, îşi

umflă obrajii, suflă în vînt de cîteva ori şi luă un aer sentimental.

— Tu, mica mea Suzanne, ai fost totdeauna înfiorător de egoistă. Uite, de pildă, nici nu mă întrebi măcar ce fac...

— Cine anume?

— Ceilalţi: tata, mama, toată familia. Ar trebui să te duci să-i vezi.

— Le-am scris zilele astea, mamei în orice caz i-am scris.

— Tata mă cam îngrijorează. A slăbit şi s-a ţăcănit. Toată ziuamîzgăleşte pe hîrtie. Ii scrie lui... cum îl cheamă?... Bergson? Da, lui Bergson, chiar aşa; şi culmea e că Bergson îi răspunde foarte politicos. Tata îşi închipuie acum că e unul din cei mai mari filozofi ai timpurilor moderne. Şi poate că aşa e. în definitiv, de ce nu? Doar nu vor rămîne mereu aceiaşi în frunte. Ştim noi ce-i un filozof, ştim cîte parale face. Ei, acuma, că te-am văzut, am să plec. Hélène avea intenţia să-ţi facă o vizită, dacă nu vii tu la castel. Dar Hélène are treabă pînă peste cap. Şi apoi e ofensată. S-ar spune că nu ţii s-o vezi. Se pare că într-o zi, cînd era în maşină, te-a văzut cocoţată într-un docar tras de un măgar. Cum poate să-ţi treacă prin minte aşa ceva? Ah iată-l pe domnul Baudoin. Nu s-ar zice că e orb. Cine ştie! N-ai cum să-l controlezi... Eu n-am încredere în nimic.

Continuă să mormăie aşa pînă în clipa cînd ajunseră în faţa porţii unde se afla Jérôme Baudoin. Joseph rosti cîteva cuvinte pe care el le considera extrem de amabile, deşi Suzanne îşi spuse că se potriveau ca nuca-n perete. în clipa în care Joseph îşi luă rămas bun, Jérôme Baudoin murmură:

— Aveţi o maşină foarte frumoasă, domnule Pasquier.

Joseph se opri brusc şi aruncă o privire bănuitoare,
aproape neliniştită, asupra acestui orb, care vorbea cu atîta calm despre lucrurile vizibile. Probabil că domnul Baudoin îi simţi şovăială, fiindcă adăugă:

— Ah ! eu nu pot s-o văd, dar aud motorul şi apoi îmi dau foarte bine seama că şi dumneavoastră o priviţi cu admiraţie şi respect.

Nimeni n-ar fi putut afirma că acest scurt comentariu îl liniştise pe deplin pe Joseph. Pufni pe nas, mormăi cîteva cuvinte neînţelese care alcătuiau desigur o formulă de despărţire, se urcă în maşină şi trînti uşa. Apoi dispăru, înspăimîntînd peisajul cu urletul formidabil al claxonului.

După ce urletul se stinse, tăcerea colinei se închise la loc ca suprafaţa unei ape liniştite. Pacea se aşternu iar asupra proprietăţii de la Cavée des Portes şi asupra vieţii tinerei Suzanne. Cînd se gîndea la fratele ei, Suzanne şi-l închipuia ca o fiinţă fabuloasă, una din acele fiinţe care locuiesc pe alte planete.

Cîteva zile după aceea, primi o scrisoare de la Paris. Philippe aducea în fiecare dimineaţă corespondenţa, pe care o lua din cutia poştală şi o împărţea locatarilor casei. Pe chipul lui se citea o expresie nefericită în timp ce ţinea în mînă scrisoarea aceea, care semăna, bineînţeles, cu celelalte şcrisori, deţr care-i inspira, n-ar fi putut spune (}e ce, **o** tfu?
nică nelinişte. Suzanne deschise plicul, citi scrisoarea şi se cufundă într-o adîncă visare. Uneori ieşea din aeeastă visare pentru a arunca în jurul ei priviri mirate. Alteori mişca buzele pronunţînd cu voce scăzută şi cu un aer absent cuvinte pe care Philippe nu le putea înţelege. „Ah ! uitaţi-vă la mine, domnule. întindeţi-vă mîinile asupra mea ca să mă binecuvîntaţi. Nu, domnule, nu îngenuncheaţi." O clipă după aceea, tînăra femeie părea că-l zăreşte pe Philippe, îi zîmbea cu prietenie şi înjgheba o convorbire nelămurită, la care renunţa numaidecît. Trecură două-trei zile şi Suzanne păru din nou furată de armonia vieţii de pe colină, în timp ce bucuria lui Philippe se trezea iar la viaţă.

Intr-o seară, Hubert nu se întoarse acasă. I se întîmpla destul de des să rămînă toată ziua la Paris din cauza studiilor şi, fiindcă-i venea greu să se întoarcă la Nesles în toiulnop- ţii, dormea într-un apartament aproape nemobilat, pe care familia Baudoin îl mai păstra pe colina Sainte-Geneviève şi care era pentru tot tribul un sălaş şi un refugiu. Hubert nu se întoarse decît a doua zi, spre seară.

Suzanne poza în grădină şi Philippe îi făcea un nou portret. Hubert începu să povestească despre ziua pe care o petrecuse la Paris, vorbea uneori foarte tare, alteori se adresa sie însuşi, făcea paranteze şi digresiuni năstruşnice care-l exasperau pe Philippe şi o făceau să rîdă pe Suzanne. Fusese la teatru, ba chiar la Teatrul des Carmes „ca să vadă ce trebăluiau grecii pe nenorocita lor peninsulă, acum după ce Elena le fusese răpită. Căci asta era situaţia: Elena se afla la Troia-în-Ile-de- France, la curtea lui Priam..."

Hubert vorbea aşa, sîsîind, cu izbucniri de lirism. Suzanne îl asculta şi faţa ei părea dintr-o dată crispată şi aproape speriată. Fu cît pe aci să pună întrebări. Ardea de dorinţă de a pune întrebări, dar renunţă din încăpăţînare şi poate din mîndrie. De altfel, întrebările erau de prisos. Hubert răspundea dinainte la orice întrebare. „La teatrul des Carmes se reprezenta *Regele Lear.* Eric Vidame în persoană juca rolul bătrînului rege. Era un spectacol destul de bun deşi Vidame era cam slab, cam prea... uite aşa... artificial... Şi rolul Cordeliei, da, rolul Cordeliei ! Ah ! Despre rolul Cordeliei chiar că se putea vorbi ! O cucoană leşinată care, în momentele patetice, făcea gestul de a-şi lustrui unghiile unei mîini cu palma mîinii celeilalte, o cărturăreasă, o neguţă-toreasa de haine vechi... Culmea e că avea un nemaipomenit accent străin."

Philippe încruntase sprîncenele şi nu-şi putea stăpîni enervarea. Deodată zbieră rostind vag şi supărat:

— Lucrez. Vezi doar că lucrez.

In general, era destul să-i spună cineva lui Hubert o frază de acest fel, că-i tăia tot cheful să spele putina. In ziua aceea, însă, îşi dădu seama că făcuse o gafă, poate chiar că fusese imprudent şi că, dacă era de dorit ca Elena să fie fericită în Asia, nu trebuia să i se vorbească despre Sparta. începu să se bîlbîie, apoi plecă bolborosind ruşinat.

Philippe continuă să picteze, dar sîngele rece îi pierise. Tremura de emoţie şi paleta pe care o ţinea în mînă scotea şi mai mult în evidenţă acest tremur. în cele din urmă, Su- zanne îi spuse:

— „Maiestatea Voastră ar dori poate să umble?"
— Ce-i spus? bolborosi Philippe.
— Iartă-mă, Cordelia a vorbit prin gura mea.
Philippe clătină gînditor din cap:
— Ah! suspină el pentru a suta oară, ce mult îţi place teatrul!
Suzanne încetă să pozeze, se apropie de Philippe, îi luă din mînă paleta cu băgare de seamă şi o puse pe iarbă spu- nînd:
— Ce mult îţi place pictura, alteţă !
— Da, da, spuse băiatul, dar...
— Dar ce?
— Iubesc pictura cu patimă, dar nu pictura e ceea ce iubesc mai mult pe lume.
Urmă o lungă pauză, apoi Suzanne murmură:
— Ce cald e!
Ceva mai tîrziu, adăugă cu glas limpede:
— De ce găseşti extraordinar sau absurd că iubesc un lucru căruia mi-am închinat viaţa?
Se opri o secundă şi continuă:
— ...căruia mi-am închinat viaţa... pînă acum...
Philippe o privi cu ochi neliniştiţi. Atunci, ca şi cum ar
fi urmat şirul unor gînduri nelămurite şi neformulate, tînăra femeie spuse cu voce scăzută:
— Ce înseamnă viaţa, bietul meu Philippe? Sînt zile în care nu mai ştiu, zău. încearcă să mă înţelegi, Philippe: cînd se luminează de zi, dacă se întîmplă să fiu trează, sînt zgribulită, mi-e frig, mă simt prost şi asta-i tot, da, asta-i tot. Dar cînd citesc în Claudel: „Se luminează de zi!" deci o frază foarte simplă, ei bine! Mă simt pătrunsă de o extraordinară forţă poetică şi lumea mi se pare superbă. Iată, Philippe, un lucru pe care nu l-aş putea explica, pe care nici nu încerc măcar să-l explic. Aşa sînt eu.
Philippe îi apucă mîna cu un gest plin de evlavie şi de sfială. Se vedea că-şi caută cuvinte ca să se elibereze de nelinişte. Dar nu găsea aceste cuvinte şi suspină:
— Eşti fericită aici? Spune-mi că eşti fericită la noi.

Şi îndată după aceea, fără să-i aştepte răspunsul şi pentru că părea foarte speriat la gîndul că va primi un răspuns, reluă:

— N-ai să mai pleci niciodată ! Nu-i aşa, dragă Suzanne, că n-ai să mai pleci niciodată?

Atunci Suzanne făcu unul din acele gesturi specifice femeilor şi care, în mod firesc, dau un răspuns tuturor întrebărilor, pînă şi celor mai contradictorii: îşi puse mîna pe capul lui Philippe. Cu arătătorul acestei mîini, îi depărtă cîrlionţii şi-i aruncă uşurel spre spate, ca să-i elibereze fruntea frumoasă şi albă. Şi Philippe începu să zîmbească. Era în culmea speranţei.

Toată seara aceea, Suzanne jucă rolul Cordeliei, în frîn- turi de fraze şi gesturi. Pe urmă pacea se lăsă iar pe colină şi Philippe visă că va construi un zid chinezesc în jurul prizonierei sale. Zidul trebuia să se întindă pînă departe, spre pădurea de la Tour-du-Lay, să meargă în continuare parale] cu Hedouville, apoi să urce platoul şi să coboare iar la Naze... Philippe schiţa aşa, în linii ample, desenul proprietăţii sale pentru ca prizoniera să nici nu-i cunoască hotarele şi să nu simtă dorinţa de a le depăşi.

Mai trecură cîteva zile. Suzanne se trezea ceva mai tîr- ziu decît ceilalţi locatari ai casei. Era o deprindere de actriţă obişnuită cu nopţi lungi şi obositoare de nesomn. Dar într-o dimineaţă, trezindu-se mai devreme din cauza căldurii, se îmbrăcă şi ieşi pe culoar. Păşea încetişor, fără să facă nici un fel de zgomot. Văzu o fereastră deschisă şi se sprijini cu coatele de pervaz. Se pregătea să contemple cerul, norii şi frunzişul care unduia sub primele raze de soare, dar auzi urcînd spre ea din adîncuri un fel de geamăt şi, puţin după aceea, un fel de hohot de plîns. Suzanne plecă uşurel capul.

Doamna Baudoin era aşezată într-un fotoliu vechi de răchită, în curtea goală, lîngă poartă. O fată era îngenuncheată în faţa ei şi plîngea, sprijinindu-şi capul pe cotul îndoit. Suzanne îşi dădu seama că era Paule Chastel, verişoara cu ochii frumoşi şi înceţoşaţi, care lustruia în fiecare zi pantofii lui

Hubert cu gesturi de Cenuşăreasă entuziastă. Avea pe umeri un şăluţ de mătase, un şăluţ moldovenesc cu reflexe frumoase, calde şi aurii. Plîngea ca un copil cu nasul plin de lacrimi şi avea o privire uşor saşie de mîhnire. Doamna Baudoin îi mîngîia umerii cu un gest îndurerat de mamă. Fata spuse deodată:

— Mătuşă, mătuşă, ştii prea bine că nici nu se mai uită la mine.

Suzanne avu impresia că întrezăreşte o prăpastie, una din acele prăpăstii care se cască pretutindeni pe lume, deşi ea credea că adăpostul de pe colina magică era în mod miraculos ferit de ele. Se trase înapoi şi se întoarse în grabă la ea în cameră. Era tulburată, neliniştită, gata să izbucnească şi ea în plîns.

Ziua fu apăsătoare şi prea caldă. Yîntul bătea fierbinte dinspre sud. Nişte muncitori lucrau în bucătărie. Loviturile de ciocan zguduiau zidurile. Spre seară, un nor mare, negru ca funinginea, se ivi pe creasta dealurilor şi se ridică spre cer. Doamna Baudoin se duse pînă în mijlocul curţii şi strigă, ridicînd ochii spre casă:

— Copii, închideţi toate ferestrele! Vine furtuna.

Nu era o furtună din acelea care izbucnesc în adîncul inimilor şi pe care izbuteşti să n-o vezi, izbuteşti să te prefaci că n-o vezi sau chiar refuzi s-o vezi. Era o adevărată furtună venită din cer, cu aburi negri ca funinginea, neguri de păcură, ploi biblice, rafale sălbatice şi o artilerie de mari proporţii.

Peste tot răsună zgomotul zăvoarelor trase şi al obloanelor coborîte. Casa se fereca la apropierea monstrului. Copacii din pădurice părură cuprinşi deodată de spaimă şi gemură îndelung. O suflare rece, venită cine ştie de unde, trecu peste faţa naturii ca un fior. întunericul se făcu atît de adînc, încît nimeni nu mai putea să citească sau să lucreze şi toată familia se adună curînd în sala comună. Atunci un fulger despicat în formă de furcă sfîşie cerul şi apa începu să cadă vertical, în blocuri mari şi tulburi. Hubert sosi în fugă, cu părul lipit de ploaie şi spuse:

— M-am dus să acopăr răsadurile.

Apoi se aşează într-un colţ. Toată lumea părea consternată. Unul din copii întrebă:

— Să nu aprindem lampa? E aproape noapte.

Dar doamna Baudoin refuză să aprindă lampa şi, multă vreme, toate sufletele celor de faţă se reculeseră în întunericul de sulf. Atunci unul din muncitorii care lucrau în bucătărie intră în sala comună şi se aşează pur şi simplu lîngă cămin. Era cu neputinţă să-i desluşeşti chipul, atît de întuneric era. începu să vorbească şi Suzanne îşi spuse că era o voce străină, dar cunoscută totodată.

— Pe o zi furtunoasă ca asta, a murit Pieter Maes, spuse el.

La aceste cuvinte, toţi cei de faţă se adunară in jurul omului, care le povesti istoria lui Pieter Maes, în timp ce ploua ca în toiul potopului, iar furtuna îşi aşternea umbra cumplită peste casa de pe colină.

— S-a spus în ziarele din lumea întreagă, începu povestitorul, că Pieter Maes a murit la Houdan pe o coastă de deal, pentru că fusese orbit de furtună. Eu, însă, pot să afirm că nu din cauza furtunii a murit Pieter Maes. Ar fi putut să moară tot aşa de bine într-o dimineaţă senină, trecînd cu douăzeci de kilometri pe oră pe avenue des Champs Elysees.

Pe vremea aceea, lucram ca mecanic în marele garaj Fogg, de pe avenue du Roule, la Neuilly. Firma aparţinea unei societăţi anonime, dar noi nu-i vedeam niciodată pe administratori, şi n-aveam treabă decît cu domnul Pelat, directorul, care se pricepea la mecanică şi ştia să se facă ascultat. într-o zi îmi spuse: „Fă-mi, te rog, un serviciu, Patureaud. Lui Lo- rin, supraveghetorul de noapte, i-a murit nepoata şi nu vine deseară. Am nevoie de un om sigur, aşa că te rog sărămîi la garaj. O noapte nu-i mare lucru. Mîine, Lorin vine iar la serviciu."

Nu puteam să spun nimic. Era un ordin politicos, dar tot ordin era, şi eu voiam neapărat să-mi păstrez slujba. Nu puteam să spun nimic.

Povestitorul se opri ca să răsufle. în clipa aceea, un fulger orbi pe toţi cei prezenţi, şi tunetul care

bubui după aceea fu atît de violent, încît copiii cei mici se strînseră lingă mama lor.

— Continuaţi, domnule Patureaud, spuse orbul cu vocea lui liniştită.

— N-aveam ce să-i spun, dar am fost supărat toată ziua. Mi se părea că, impunîndu-mi această corvadă, domnul Pelat nu fusese destul de prevenitor. Era primăvară şi nopţile erau încă răcoroase. Supraveghetorul avea îndatoriri foarte stricte. Pînă pe la ora unu trebuia să spele maşinile, să trebăluiască, mă rog, avea de lucru. După aceea, avea voie să se aşeze pe un scaun pliant, dar cu condiţia să străbată toată clădirea cel puţin o dată la treizeci de minute, să fie atent la poartă şi să răspundă la telefon, dacă telefona cineva. în sfîrşit, era o adevărată noapte albă, o noapte în care trebuia să fii aproape tot timpul în picioare. Cu un an înainte, avusese loc un început de incendiu şi de atunci, domnul Pelat răsărea uneori din senin în faţa supraveghetorului, între orele trei şi patru dimineaţa, ca să vadă cum se achită d'e îndatoririle lui. Prin urmare, n-aveam ce să spun şi bineînţeles că n-am spus nimic; dar mi-era destul să măi gîndesc la această corvadă, că mi se părea obositoare dinainte. N-aveam de unde să ştiu că, în noaptea aceea, voi avea prilejul să aflu nişte lucruri cunoscute poate numai de mine şi de alţi cîţiva bătrîni, care nu dorm decît ziua.

îmi amintesc că era într-o miercuri, adică una din acele zile fără nici un fel de culoare. Şi noaptea pe care aveam s-o petrec acolo era noaptea de miercuri spre joi. Era chiar noaptea Sfîntului Pancraţiu, dacă vreţi să ştiţi. Mi-am luat ceva de mîncare pe la orele opt şi am început să scotocesc prin garaj, scoţînd afară cîte o maşină ca s-o spăl, fiindcă deşisînt mecanic, trebuia să fac fără să crîcnesc toată treaba unui simplu salahor.

în general, la ora opt, trei sferturi din maşini sînt în garaj. Mai rămîn pe-afară maşinile celor care se duc la teatru sau care mănîncă în oraş şi care sosesc una după alta. îi ajutăm pe proprietarii lor să-şi găsească loc. Mai toţi dau dovadă de o stîngăcie uimitoare. Apoi pleacă, făcînd tot felul de

recomandări, una mai ridicolă decît cealaltă. Unii din ei se întorc o dată, de două, ba chiar de trei ori, pentru că se tem că au uitat să întrerupă contactul, sau să închidă robinetul de benzină, sau să încerce,izbind cu piciorul, cauciucul drept dinapoi, a cărui valvă răsuflă puţin. Ăştia sînt neliniştiţii. Alţii, însă, se depărtează cu un zîmbet fericit, lăsînd totul vraişte şi, îndată după ce au plecat, auzi în tăcere apa din radiator care şiroieşte, sau benzina care curge picătură cu picătură, astfel că, dacă cineva ar arunca din întîmplare un chibrit... Mă rog, toţi tipii ăştia te otrăvesc şi, mai toţi, se cred nişte semizei, pentru că circulă transportaţi de un motor cu explozie. Bun! Să lăsăm asta. Vreau să vă spun doar că, pe la ora unu, garajul este aproape plin. Atunci se lasă tăcerea cea mare a nopţii.

Cred că supraveghetorii se obişnuiesc cu acest gen de oboseală. Dar eu nu eram obişnuit şi, după ce m-am plimbat cel puţin de douăzeci de ori de la un capăt la celălalt al garajului, m-am aşezat pînă la urmă pe scaunul pliant al lui Lorin. Sala mare era luminată de o singură lampă foarte slabă, ascunsă îndărătul unui stîlp de ciment. Aveam şi eu o lămpiţă portativă, pe care o strecurasem sub scaun, ca să nu mă supere. Am rămas aşa foarte liniştit, destul de multă vreme. N-aş putea spune cam cît anume. Ascultam tăcerea. Era adîncă, aproape înspăimîntătoare şi atunci am auzit pe cineva vorbind foarte încet, dar foarte desluşit.

Un alt tunet zgudui, ca o lovitură de măciucă, tot dealul şi toată casa Baudoin. Povestitorul se întrerupse o clipă, ascultînd cum se îndepărtează tunetul în vale. Apoi se auzi vocea liniştită a unui copil care spunea:

— Şi pe urmă, domnule Patureaud?

— Trebuie să vă spun numaidecît, reluă omul, că nu m-am speriat de loc. Mă aflam într-o stare de spirit pe care n-am uitat-o, deşi mi s-a întîmplat destul de rar să mă aflu şi altă dată în aceeaşi stare. De vină era toropeala, frigul, duşca de coniac pe care o trăsesem din sticlă, sau ce oare? N-aş putea spune. Dar mă aflam într-unui din acele momente cînd nu te mai miri de nimic. V-am spus că făcusem

înconjurul barăcii de mai bine de douăzeci de ori cu felinarul in mînă şi ştiam, ce Dumnezeu? că garajul era pustiu şi că nici un hoţ nu era ascuns în vreo maşină. Totuşi mi se părea destul de patural şă aiţd pe pjp.eva. vorbind lîngă mine, în întunericul care mirosea a benzină şi a tetraclorură de naiba mai ştie ce.

„Nu pot să spun că al meu nu-mi place, murmură o voce, dar mi-e milă de el. Dacă aţi şti cît de timid poate să fie! Din cauza asta e şi stîngaci, ceea ce-imai grav. într-o bună zi, are să facă o prostie şi-o s-o păţim amîndoi."

„Al meu, spuse altă voce, al meu e Ducatteau, fabricantul de ciocolată. Nu-i băiat rău, dar n-are reflexe. Pune totdeauna mîna pe trei-patru butoane, pînă dă de cel potrivit. Uneori mă enervează. Atunci scîrţîi din roţi, aproape fără să vreau. E o metodă proastă, fiindcă se enervează şi-şi pierde sîngele rece. Dar tu, aia neagră şi mare? Ce tot suspini aşa?"

Mă credeam plin de experienţă în meseria mea. Eram un om în puterea vîrstei. încărunţisem aproape în ceea ce numea domnul Pelat, în zilele cînd era îmbufnat, mecanicărie. îmi rămînea să aflu ceea ce bătrînii supraveghetori mi-au povestit după aceea, cu tot felul de subînţelesuri şi de pre- cauţiuni, anume că, în anumite nopţi din an, care sînt un fel de nopţi sacre, maşinile vorbesc între ele în cea mai deplină singurătate, şi curios e că vorbesc totdeauna despre oameni, despre stăpînii lor.

„Eu, spuse maşina cea mare şi neagră, îl urăsc."

Se auzi un mic clocot intern, de parc-ar fi făcut gargară cu carburatorul, apoi spuse deodată, cu un glas arogant:

„Al meu e Pieter Maes, marele om de afaceri, tipul acela care se ocupă cu uleiurile consistente. Ah! Am venit aici întîmplător, pentru o revizie. Noi avem garaj personal şi, de obicei, dorm acasă. Eu nu sînt de la Fogg."

Maşina pufăi cu mîndrie. Un murmur de respect străbătu şirul de maşini. Atunci, o camionetă cu aripile cîrpăcite, rosti cu voce tremurătoare:

„Şi de ce nu poţi să-l suferi?"

„Ei! spuse maşina cea mare şi neagră, din ţtot felul de motive. în primul rînd, vrea să conducă singur. Asta nu ne place, nici şoferului Ernest, nici mie. Şi apoi, în zilele cînd bea, ceea ce se întîmplă destul de des, e îngrozitor de brutal. Şi apoi, face mereu lucruri nepermise, lucruri care nu se fac. Debreiază din mers şi ambreiază din nou la întîmplare. Are un fel de manie să sară o viteză. E o brută, un mîrlan. Se încăpăţînează să mă pornească iar cînd sînt cu sufletul la gură, pînă-mi sare inima din loc. Din cauza lui am să îmbătrînesc înainte de vreme. Şi apoi mai e şi, claxonul."

„Ah ! spuse o limuzină veche cu un aer întunecat şi bosumflat, claxonul e o problemă."

„Se distrează cu claxonul, reluă maşina cea mare şi neagră, se distrează ca un sălbatic."

„Al meu, spuse o maşină mică, închisă, care semăna cu un bursuc, al meu face asta după ce i-a reuşit o afacere. Atunci claxonează, claxonează, deţi vine să înnebuneşti."

„Ah ! bombăni maşina cea mare şi neagră, dacă cel puţim nu m-ar sili totdeauna să fac tocmai ceea ce nu vreau. Mie îmi place blîndeţea, gingăşia, îmi plac manierele frumoase. Dar îmi dau seama că el conduce totdeauna scrîşnind din dinţi."

„Ah! Oamenii ăştia! oamenii ăştia! gemu camionul din capătul şirului de maşini, între cele două coloane mari."

„Vrei să spui că femeile sînt mai simpatice? întrebă o Renault mică, care avea parbrizul plesnit şi farurile turtite."

„Nu, răspunse monstrul bătrîn. Cînd vorbesc despre oameni, nu fac nici o deosebire între fustă şi pantaloni. Mă gîndesc la tot neamul lor. Ce spui tu, aia mare şi neagră?"

„Spun că am să mă răzbun."

Urmă o tăcere lungă. Nu era o tăcere revoltată, ci uimită şi înspăimîntată. O voce repetă încet:

„Spui că..."

„Că am să mă răzbun."

Un murmur străbătu şirul de maşini şi o voce timorată, îngîndurată, murmură undeva în întuneric:

„In definitiv, de ce nu? Ramîne de văzut. Rămîne de văzut."

Nu sînt sigur că am mai auzit bine continuarea convorbirii. Luasem încă o duşcă de coniac şi urechile îmi ţiuiau. Uneori mi se părea că nu procedez cum trebuie, ba chiar că sînt lipsit de tact rămînînd mai departe aşa, pe scaunul meu pliant. Aş fi vrut să mă scutur, să citesc ziarul, să încep să spăl pe jos, dar nu izbuteam să ies din toropeală. Şi apoi, nu-mi era cald, zău. Într-un cuvînt, mă simţeam prost. Pînă la urmă, se vede că am aţipit. Şi aşa a trecut pentru mine noaptea Sfîntului Pancraţiu. Patronul îmi propusese să mă duc să mă culc două ore pînă cînd vor sosi colegii mei, dar am băut o cafea tare şi, cînd a răsărit soarele, cheful de somn îmi trecuse. Era aproape opt cînd l-am văzut sosind la garaj pe domnul Pieter Maes în persoană. Era un vlăjgan masiv, cu gingiile presărate cu aur şi cu nişte mîini fioroase, nişte mîini cum v-aţi putea închipui că are domnul Deibler. De obicei, nici nu mă uitam la el, căci îmi era destul de antipatic cu banii şi cu pretenţiile lui. Dar în dimineaţa aceea am făcut, aproape fără voia mea, un lucru destul de neaşteptat. M-am apropiat de acest domn,mi-am scos politicos şapca şi m-am auzit şoptind: „Domnul Maes ar face poate mai bine să nu şofeze singur azi." Mi-a aruncat o privire vagă sau, mai bine zis, s-a uitat peste capul meu şi prin mine la afişul lui Standard Oii. Nici măcar nu sînt prea sigur că auzise mica frază caraghioasă pe care o rostisem. A ridicat din umeri şi a spus cîteva cuvinte care puteau fi şi nişte insulte. Cînd cineva se adresează pietrelor de pe drum vorbeşte cam aşa cum mi-a vorbit Pieter Maes mie. Cinci minute după aceea, se urcase în maşină şi ieşea din garaj cu un tărăboi nemaipomenit.

Şoferul domnului Maes mi-a povestit după aceea în amănunte cum s-au întîmplat lucrurile. Ziariştii parizieni au descris destul de corect în articolele lor esenţialul. Pieter Maes plecase la Dreux ca să ia masa şi să facă tot felul de chestii, cum fac de obicei oamenii de afaceri. Spre sfîrşitul după-amiezii, pornise înapoi spre Paris. Noaptea mi se păruse rece în garajul lui Fogg, în schimb a doua zi căldura a fost foarte apăsătoare. Furtuna a izbucnit în momentul cînd maşina cea mare şi neagră trecea prin Goussainville. Era o maşină bună, solidă, fără cusur. A sosit pe ploaie la Houdan. Aici, se vede că Pieter Maes a riscat o manevră din acelea care nu se iartă, fiindcă maşina a făcut deodată un salt într-o parte. Apoi a început să se năpustească dintr-o parte în cealaltă a trotuarului, cu o viteză vertiginoasă, în timp ce tuna şi ploua cum plouă azi pe colina noastră de la Nesies. Deodată, maşina a dat buzna în zid, ca un animal turbat. Şoferul nu putea să spună nimic mai mult. A avut un picior fracturat. M-am dus să-l văd la spital cîtva timp după aceea. Cît despre Pieter Maes, a murit. Şi bineînţeles că n-a murit din cauza furtunii. Din ziua aceea, ori de cîte ori sînt singur cu maşinile, fiindcă, vă daţi seama, nu vreau să mă creadă nimeni nebun, cînd sînt singur cu maşinile, le vorbesc încetişor. Nu-mi răspund totdeauna. E chestie de noroc.Povestitorul tăcu. Urmă o scurtă clipă de linişte, pe urmă se petrecu un lucru foarte surprinzător:,cei de faţă începură să bată din palme ca la teatru. Spre sud-vest, timpul începea să se însenineze. O rază de lumină galbenă intră pe fereastră şi lumină toată sala. Atunci domnul Patureaud se ridică în picioare cu modestie şi salută adunarea, ducînd mîna la piept. Fiindcă se luminase de-a bine- lea, Suzanne îşi dădu seama că domnul Patureaud era, fără doar şi poate, onorabilul Nicolas Lavoine în persoană, în carne şi oase.

CAPITOLUL XVII

DJINUL DIN CASA BAUDOIN. ULTIMUL SUPRAVIEŢUITOR AL CURŢII IMPERIALE ŞI COLABORATORUL LUI LOUIS PASTEUR. DESTĂINUIRI CU PRIVIRE LA TEMPERATURA

Cam pe vremea aceea, Suzanne începu să înţeleagă cîte ceva despre personajul, rolul şi viaţa domnului Lavoine. In casa Baudoin, el era un fel de djin, un fel de bufon, un fel de mim, un fel de trubadur. Uneori era tăcut şi se strecura furiş, aproape invizibil, prin încăperi; alteori, era elocvent şi agitat. Nasul lui era moale şi ciudat de maleabil, astfel încît dacă-l frămînta multă vreme, izbutea să-i schimbe forma. Aşa, de pildă, într-o seară nasul se înfăţişa tuturor privirilor lătăreţ şi cîrn, asemenea nasului lui Socrate, dar chiar a doua zi se ivea cu un apendice exagerat de prinţ asirian. De altfel, îşi chinuia şi bărbia, obrajii, sau sprîn- cenele, cu tot atîta fantezie. Uneori era spîn, alteori ciudat de păros. într-o zi vorbea cu glas sonor, declamatoriu şi timbrat ca la Theatre-Frangais. în altă zi începea să se bîlbîie cu duioşie şi cu încăpăţînare. Mai trecea o zi şi domnul Lavoine sîsîia de parcă şi-ar fi pierdut dantura. Şi poate că într-adevăr îşi pierduse dantura.

Avea ochi pătrunzători şi deslușea un scarabeu aşezat pe o nalbă la distanţă de o sută de paşi. Asta nu-l împiedica să

apară din cînd în cînd înarmat cu nişte ochelari foarte groşi. Suzanne îi spunea încetişor lui Philippe:

— Nu mă pricep prea bine, dar ochelarii ăştia seamănă cu ai fratelui meu Ferdinand. Sînt lentile de miop. Cum poate să poarte astfel de lentile şi să vadă totuşi ceva?

Philippe păstra o mare discreţie cînd era vorba de domnul Lavoine şi răspundea evaziv:

— Ah! Cînd domnul Lavoine îşi închipuie că e miop devine numaidecît miop.

Suzanne admira mult aceste mari însuşiri actoriceşti, îl privea pe domnul Lavoine cu un interes aproape respectuos. în casa de pe colină, bătrînul juca roluri nenumărate şi variate. Juca roluri de rezoneri, de pedanţi, de personaje de compoziţie şi, la nevoie, rol de însoţitoare. îi reuşea de minune şi rolurile de confidenţi, ducea scrisori, stabilea întîlniri, înlesnea intrigi. Era destul ca cineva din casa Baudoin să fie preocupat, trist, sau chiar bolnav, ca domnul Lavoine să facă minuni. Aducea zîmbetul pe feţele şi în inimile tuturor. Se metamorfoza şi inventa tot felul de fiinţe. Profesorul Benezech apărea brusc în redingotă, cu mustaţa lui albă şi bărbiţă, şi accepta numaidecît să dea consultaţii. Uneori, bătrînul se închidea ceasuri întregi în caverna lui Barbă-Albastră. Instalat ca un croitor pe vreun cufăr marinăresc, trecea boarfele în revistă, tăia, cîrpea şi broda. Dacă cineva îl surprindea, începea să spună tot felul de poveşti. După o lectură fugară se cufunda în visare. Auzea întîmplător ceva şi numaidecît plăsmuia aventuri, vieţi omeneşti, morţi şi destine. Era ultimul supravieţuitor al curţii lui Napoleon al III-lea şi o văzuse pe împărătească pălind cînd doamna de Castiglione... Era colaboratorul credincios al marelui Pasteur şi se luase la harţă cu doctorul Roux, cu Duclaux şi cu alţii, în ziua în care se iviseră temeri că oile vor muri de dalac... Era... ce mai era încă? Era un mic funcţionar la firma fraţilor Amieux şi avea convingerea plină de spaimă că Nantes e oraşul desfrîului... în 1912 intrase primul în tîrgul din Fez şi găsise în oborul vitelor cincisprezece căruţe pline

de cutii cu pălării trimise de Galeries Lafayette, în timp ce măgarii muriseră şi se mumificaseră în picioare, înhămaţi la căruţe...

Uneori, domnul Lavoine se făcea nevăzut ca un spiriduş. Lipsea cîteva zile fără să dea nici un fel de explicaţie asupra

dispariţiilor sale. Adevărul e că nimeni nu-i cerea nici un fel de explicaţie. Exista totdeauna o cameră gata să-l primească, o cameră plină de praf, de cirpe şi de accesorii. Domnul Lavoine se arăta iar, aşa cum plecase, adică fără să anunţe, îl zăreai deodată strecurîndu-se pe coridor, ca o umbră. In aceeaşi seară, la clacă, în timp ce fetele ţeseau sau lucrau o tapiţerie, domnul Lavoine părea deodată obsedat de amintiri şi de gînduri şi spunea: „Căpitanul se rătăcise. în zorii zilei, am intrat într-un port nenorocit, mucegăit, năpădit de ciuperci albe. Cînd vasul nostru s-a atins de pilonii cheiului, s-a făcut praf. Atunci un bătrîn cu barbă mare şi galbenă a ieşit din oraş şi a venit în întîmpinarea noastră. Era singur şi plîngea de mîhnire..."

După ce spunea aceste cuvinte, domnul Lavoine îşi umplea pipa cu un tutun care mirosea a foc făcut cu iarbă de mare şi continua să vorbească alandala.

Uneori o oprea pe Suzanne pe scară şi-i şoptea la ureche: „Pot să vă asigur, domnişoară, că, în ciuda a ceea ce povestesc călătorii, temperatura infernului nu depăşeşte şaizeci de grade centigrade. Repet: centigrade..."

Suzanne se uita la el şi nu ştia dacă trebuie să rîdă. Probabil că nu era cazul să rîdă. Atunci domnul Lavoine făcea cu ochiul şi continua: „Pe vremuri, se încălzea prea tare şi osîndiţii mureau, ceea ce era neserios. Vă rog să înţelegeţi, dragă domnişoară Suzanne: pentru ca infernul să fie insuportabil, trebuie să poată fi suportat. Să nu fie mai mult de cincizeci şi opt sau şaizeci de grade. Bine ! Şi acum să nu mai vorbim despre asta. Dumneavoastră n-o să vă duceţi în iad, o să trăiţi în paradis, pe colina de la Nesles."

Se pleca spre ea cu un zîmbet ciudat, apoi şoptea: „Culegeţi chiar azi trandafirii vieţii... Ştiu pe cineva care ar vrea să stea de vorbă cu dumneavoastră într-o seară la orele zece, sub plopul italienesc de lîngă gardul de mărăcini. Din nefericire, nu eu sint acela, domnişoară. E un tînăr foarte frumos, al cărui nume începe cu litera M şi care e nemaipomenit de timid. Mai cunosc încă unul, al cărui nume începe cu litera P şi care ar fi foarte fericit să vă întîlniţi lîngă

fîntînă, la căderea nopţii. Sssst! Sssst! vă rog să mă iertaţi, domnişoară."

Avea cîteva roluri de predilecţie, şi-i plăcea să le repete ca să le desăvîrşească. Continua să viseze la rolul căpitanului

Singleton, la povestea vieţii mecanicului Patureaud sau la experienţele profesorului Benezech. îl găseai adesea pe terasă, sau în sala comună, citind o carte sau un ziar. Dacă te apropiai de el, îţi dădeai numaidecît seama că ţinea cartea pe dos, sau că ziarul, cu filele îngălbenite de bătrîneţe, purta o dată din secolul al XIX-lea. Dacă întîmplător i se făcea în această privinţă o observaţie îndrăzneaţă, răspundea imediat că fusese tipograf în tinereţe, apoi corector şi că păstrase obiceiul, de care nu se mai putea dezbăra, de a citi cărţile de-a-ndoaselea. Cît despre ziare, considera că ştirile erau mult mai interesante cînd aveau cel puţin cincizeci de ani vechime, şi că o gazetă din 1872, de pildă, îl informa perfect, cu mai multă precizie şi cu mai multă perspectivă în acelaşi timp, asupra evenimentelor din anul 1921.

Ştia o mulţime de lucruri şi le ştia foarte bine. Avea şi anumite păreri cu privire la problemele ştiinţifice. Se pricepea la literatură. Hubert spunea: „De la el am învăţat bruma de latină pe care o ştim. Şi e o latină adevărată, © latină nouăzeci şi cinci la sută după Quicherat. Nu încape îndoială. La început, tata făcea un control din şase în şase luni. Nu ne spunea, dar era cam speriat, fiindcă domnul Lavoine ar fi în stare să inventeze o latină personală, care n-ar face doi bani pentru bacalaureat, fiind totuşi o latină grozavă."

Cînd îi dădea ghes inima, Hubert îi ţinea isonul domnului Lavoine. Elevul nu ajungea încă nici la degetul cel mic al profesorului, dar de pe acum promitea să fie un rival serios. După furtuna cea mare, timpul rămăsese posomorit. Ploi nesfîrşite transformaseră valea într-o băltoacă luxuriantă, foarte asemănătoare cu mlaştinile din epocile preistorice. Viaţa întregului clan se mutase din grădină concen- trîndu-se in înălţimile atelierului. Philippe făcea cu evlavie portrete ale actriţei, şi tînăra femeie nu refuza niciodată să pozeze. Văzînd aceasta, Marc luă în spinare un butuc uriaş de stejar şi-l urcă pe scară, apoi începu să-l cureţe ca să sculpteze o imagine a tinerei femei. Loviturile ciocanului său făceau să răsune lemnăria casei.

Ploaia luneca pe acoperiş cu un murmur de veşnicie. Uneori, Jérôme Baudoin venea şi el sus şi se aşeza pe o sofa, într-un colţ al camerei, ascultînd cu atenţie vibraţia sufletelor. Suzanne înflorea;

vorbea, recita poeme şi frînturi din rolurile ei şi părea fericită. Era fericită. Apoi sosea Hubert, totdeauna ud leoarcă, şi striga:

— Am fost pînă la cîmp. Nu-i chip să faci un pas fără să calci pe melci. Pasc în turme de milioane şi milioane de exemplare. Sînt mai mulţi melci decît fire de iarbă. Şi toţi se împreunează la nimereală. Ne bălăcim în oroare.

Atunci o voce ieşea din caverna lui Barbă-Albastră. Domnul Lavoine îşi arăta vîrful nasului despre care nu se ştia niciodată ce formă va lua.

— Păi da, desigur, spunea el. Poate că vom vedea ieşind pui din cele trei ouă de dinozaur care, acum o sută şaizeci de mii de ani, au fost ascunse îndărătul unei pietre mari, într-o vale, cam în direcţia aceea. Dacă mai trece o săptă- mînă aşa, încep să construiesc arca, sus pe deal. Toate planurile se află la mine în cameră.

— Domnule Lavoine, spunea Hubert, dumneavoastră care ştiţi totul, n-aţi aflat că vrăbiile au ţinut ieri seară un sobor în viţa sălbatică de pe şopron.

— Am luat şi eu parte, răspundea liniştit domnul Lavoine, ba chiar pot să vă spun şi ordinea de zi. Se discuta o problemă foarte îngrijorătoare şi anume de a găsi ceva care să înlocuiască părul de cal la construirea cuiburilor, pentru că nu mai există cai.

După ce spunea aceste cuvinte, domnul Lavoine se lăsa pradă demonilor săi.

— Ah ! păsările, suspina el. Nu ştiţi ce înseamnă păsările. Am călătorit pe vremuri în Ţara de Foc. Deasupra capetelor noastre zburau atîtea păsări, încît umblam sub o adevărată ploaie de găinaţ, copii. Cînd am sosit, arătam cu toţii ca nişte statui de guano. Tare-mi plac păsările. Am cumpărat odată, în China, un cocoş sălbatic care cînta din oră în oră, chiar şi noaptea, bineînţeles. Şi era mai precis decît cel mai sigur cronometru. îl plătisem scump, zău. Sînt ţări unde oamenii mai înţeleg şi azi ce înseamnă misterul vieţii. Uneori e nevoie de două vieţi şi jumătate de om pentru executarea unor anumite opere de artă. Staţi puţin, am să vă arăt o comoară.

Şi domnul Lavoine scotea cu nesfîrşite precauţii un săculeţ de piele din buzunar. In sacul de piele se afla un săculeţ de catifea, în săculeţul de catifea un săculeţ de mătase şi în săculeţul de mătase o sferă mică de fildeş. Era sculptată foarte delicat cu găurele. Prin ele se zărea o altă sferă, liberă şi mobilă în interiorul celei dintîi, sculptată la rîndul ei cu găurele, fără o plesnitură, fără o crăpătură. în interiorul ei se afla altă sferă, şi mai mică, şi lucrată tot atît de gingaş, în felul acesta ajungeai la treisprezece sfere, pînă la cea din centru, în care se afla un sul mic de tot de pergament, avînd pictat pe el un poem de dragoste în limba chineză.

Obiectul minunat trecea din mînă în mînă. Domnul Lavoine murmura clipind din pleoape:

— Am să-l dau ca zestre primului dintre băieţi care se va însura.

Pe urmă începea iar să viseze cu glas tare:

— Să vorbim despre Asia, spunea el. In Asia fluviile sînt atît de lungi, trec prin atîtea ţări, încît îşi schimbă de treizeci de ori numele înainte de a ajunge la mare.

Domnul Lavoine se întrerupea şi rămînea multă vreme cu gura deschisă şi cu ochii închişi. Ploaia dansa pe ţiglele acoperişului unde vegetau mici rotocoale de muşchi ruginiu. Suzanne îşi întindea braţele frumoase şi suspina, dornică să întrerupă vraja imobilităţii. Philippe îşi lăsa pe un cufăr paleta strălucitoare. Mirosul gras de vopsea plutea în odaie ca o tămîie. Dezorientat de mişcările modelului, Marc înceta să mai izbească în butucul de stejar. Părea beat şi ochii lui aprinşi străluceau. Atunci domnul Lavoine începea iar să vorbească:

— Ar trebui să jucăm o piesă de teatru, domnişoară. Ploaia n-are să ţină o veşnicie. Vom juca piesa pentru noi, fără spectatori, în grădină, pe terasă sau în pădure, unde are să ne placă. Ah ! Eu nu mă pricep, sînt foarte ignorant, domnişoară. Dar nu cred că trebuie să jucăm o piesă gravă şi tragică. Mai curînd o fantezie, o feerie, un divertisment cu mulţi îndrăgostiţi şi cu tot felul de costume.

Aşteptaţi, am să vă arăt ce costum voi purta eu. Pentru că o să-mi daţi şi mie un rol, nu-i aşa, domnişoară? Voi fi foarte ascultător şi voi face cîte repetiţii veţi vrea.

Dispărea o clipă, apoi se întorcea înveşmîntat într-o tu- pică de purpură, Ave$ o paaşpei aurită, şandale, 0 ţiteră şi o cunună de frunze. Apoi începea să cînte — cînta destul de bine, cu o voce bătrînă, dar justă şi plăcută:-

Cînd dragostea v-alege un dar plăcut
vederii Lăsaţi-vă să ardeţi, voi, tinere
divine, Cu tifla daţi în joaca orgoliului,
plăcerii, De care vi se spune că s-o-narmezi
e bine.

Deodată, prin geamlîcul ud de ploaie, se zărea un petec mare de azur. Vîntul de miazăzi se depărta urlînd spre colinele împădurite. Toată lumea se năpustea în grădină. Su- zanne era foarte agitată. Împreună cu domnul Lavoine punea bazele unei regii uluitoare, scena întinzîndu-se între scara teraselor, peluze şi tufişuri, în care ultima aversă atîr- nase milioane de perle fine, de smaragde şi scîntei.

CAP I ŢOLUL XVIII

MERITELE PRINŢESEI DIN ELIDA. FAMILIA BELLEFONT DIN ISLE-ADAM ŞI FAMILIA GERFAUD DIN BUTRY. EURYALE SAU ÎNDRĂGOSTITUL FERICIT. ARTA MACHIAJULUI. SUZANNE E FERICITA. CONFIDENŢELE PRINŢULUI ARISTOMENE. CONVORBIRE ÎN VÎRFUL COLINEI. VALOAREA PRONUMELUI PERSONAL „NOI". SEMNUL DE FAMILIE. O REPETIŢIE CARE DUREAZĂ. SOSIREA UNUI CĂLĂTOR STRĂIN.

Alegerea piesei care avea să se reprezinte stîrni unele ciorovăieli. Fiecare avea anumite preferinţe şi amintiri, un personaj iubit, predilecţie pentru o fantomă, versuri favorite care moţăiau în adîncul inimii şi începeau iar să vibreze. Domnul Nicolas Lavoine ţinea la *Prinţesa din Elida* pentru că, spunea

el, nu era atît o piesă cît o schiţă, o lucrare numai în parte terminată, şi nu era nevoie de prea multe scrupule pentru a o adapta pe gustul Baudoin şi pentru a o trata ca pe o canava de *comedia delVarte.* Piesa avea un subtitlu feeric: *Plăcerile din Insula fermecată.* Oferea roluri pentru toată lumea, cîntece, dansuri, muzică şi tot felul de divertismente. In sfîrşit, el, domnul Lavoine, se declara foarte dornic să interpreteze rolul lui Moron.

— încă din 1664 voiam să joc rolul acesta, spunea el făcînd cu ochiul ; dar Molière l-a păstrat pentru el, ceea ce, în definitiv, e admisibil, deoarece era patronul. Voia să-mi dea rolul lui Arbate. Pfff ! Nu-mi prea plăcea rolul ăsta, aşa că l-a jucat Thorillière. Dar acuma mi-a venit şi mie rîn- dul. Am să fiu Moron, „caraghiosul prinţesei" ! Prinţesă, să distribuim numaidecît toate rolurile şi băieţii să se pună pe treabă.

Fireşte, Suzanne se gîndea la distribuirea rolurilor; dar avea mii de lucruri de făcut şi, deodată, nu mai ştia unde-i e capul ; pînă atunci, fusese un oaspete indolent în casa de pe colină, o străină adulată, fusese Balkis în vizită la regele Solomon. Dar acum nu mai ocupa primul rang, acum trebuia să-şi reia locul firesc. Era plină de înflăcărare, de viaţă şi de plăcere.

La început, doriseră să fie destule roluri pentru ca toată lumea să poată juca în piesă. Cînddomnul Lavoine îşi impuse părerea şi cînd alegerea se opri asupra comediei lui Molière, îşi dădură seama că erau prea multe personaje şi că, pentru a fi plină de viaţă, piesa avea nevoie de prinţi, de însoţitori, de'un guvernator, de păstori, de păstoriţe, de satiri, de vînători, de paznici pentru cîini şi de o Aurora. Tinerii Baudoin îşi chemară în ajutor verii, alde Bellefont din Isle-Adam şi alde Gerfaud din Butry. Erau nişte tineri frumoşi şi toţi, băieţi şi fete, prezentau o asemănare izbitoare şi misterioasă cu tinerii Baudoin: aveau aceeaşi ţinută a capului, acelaşi mod de a se cambra, aceeaşi formă a frunţii şi acelaşi ten luminos. îndată ce-şi găseau timp, veneau cu bicicleta, pătrunzînd direct în universul Baudoin, în jocul universului Baudoin. Cunoşteau

cuvintele de ordine ale tribului şi nu se încurcau niciodată în recunoaşterea semnalelor de adunare, nici a formulelor secrete. Ştiau mai toţi să cînte în cor, să danseze sau să cînte dintr-un instrument. Se adresau domnului Lavoine cu respect şi cu familiaritate, fiindcă era magul bătrîn al copilăriei lor şi găseau fireşti metamorfozele sale. Cunoşteau cu toţii secretele tribului, meandrele coridoarelor şi întunericul din pod. Puteau să străbată grădina noaptea fără să strivească o fragă, fără să calce o floare. Se duceau mînaţi de instinct să caute un cui, un cleşte sau un sfredel în hambarul cu vechituri. Tutuiau clinele, pisica, măgarul, raţele şi cîrcăiacii. Scotoceau cu înde- minare în caverna lui Barbă-Albastră şi scoteau la lumina piese rare, fiind în stare să spună genealogia lor şi să le povestească avatarurile. Spuneau „noi" ca şi tinerii Baudoin, cu o mîndrie liniştită. Dacă soseau la căderea nopţii şi dacă era vreme urîtă, dormeau la Cavée des Portes, lucrînd în continuare, discutînd şi ciondănindu-se în continuare. In toate camerele existau paturi, divane sau canapele, în toate paturile dormea cineva, la toate mesele mîncau şi musafiri. Se auzeau chemări de la o cameră la alta; copiii îşi dădeau replica prin duşumele şi prin pereţi. Dimineaţa, toată lumea se deştepta în sunet de flaut, aşa cum se deştepta pe vremuri Michel de Montaigne.

Thérèse cutreieră bibliotecile din Paris ca să copieze muzica lui Lulli şi Jérôme Baudoin începu să adune seară de seară pe violonişti şi pe cîntăreţi, punîndu-i să repete cu atenţie. Descoperiră trei vechi cornuri de vînătoare uitate sub praf, în fundul unui dulap, şi seara, băieţii urcau în pădure ca să sune în ele din răsputeri.

Doamna Baudoin, Thérèse şi celelalte fete îşi lăsară baltă toate celelalte treburi şi începură să lucreze cu înverşunare la tot felul de transformări ingenioase, trăind înconjurate de cîrpe, de gheme de aţă, de dantele, de panglici şi de boarfe pestriţe. Maşina de cusut torcea toată ziua. Prins într-un vîrtej de entuziasm tăcut, Marc pregătea bărbi şi peruci de cînepă, şi măşti de carton.

După ce citiră comedia cu glas tare, într-o adunare plenară, trebuiră să dea fiecăruia cîte un rol. Nu era prea greu să găseşti un Iphitas sau un Arbate,un Lycas sau unTircis. Dar toţi băieţii îşi îndreptau privirile spre prinţesa din Elida, dorind în taină să joace rolul lui Euryale, îndrăgostitul fericit. In disperare de cauză, hotărîră să tragă rolul la sorţi şi cîştigătorul fu Hubert. Băiatul sări în sus, o luă pe prinţesă de mijloc şi-i şopti la ureche:

— Tare-i păcat că nu ne iubim de adevărat, zău, Suzon. Dacă ar exista dreptate, dacă ar exista logică, ar trebui să ne iubim. Ce zici, Suzon? Facem o mică experienţă, Suzon?

încerca să danseze cu ea un vals tumultos, dar prinţesa îi dădu mai întîi un bobîrnac peste degete, apoi începu să-l dojenească:

— Trebuie să înveţi să-l pronunţi corect pe *s.*

— Păi pronunţ foarte bine pe *s,* spuse el cu o mirare bruscă.

Suzanne izbucni în rîs.

— Ce splendidă încredere! Dacă vrei să joci rolul lui Euryale, trebuie întîi să nu mai vorbeşti ca un băieţaş.

— Niciodată n-aş fi crezut că-l pronunţ rău pe *s.* Să-mi dai lecţii. Şi pe urmă, să mă înveţi cum să mă grimez.

Suzanne îi aruncă în treacăt o privire amuzată în care se citea şi oarecare afecţiune, apoi întinse cu degetul cîteva culori imaginare pe obrazul lui.

— Mereu vrei să te grimezi, spuse ea, ca şi cum arta unui actor s-ar mărgini numai la vopsele. De altfel, jucăm la lumina zilei. Bine, am să-ţi dau lecţii. Nu-i nevoie de mare lucru: puţin albastru aici, spre capătul sprîncenelor, iar dincoace, în colţul pleoapelor, un punct mic roşu, care să accentueze strălucirea privirii. Şi o să găsim noi în caverna lui Barbă-Albastră un şireţel drăguţ de aur pentru ca părul dumneavoastră, măria-ta, să binevoiască a se cuminţi.

— Asta e lucrul cel mai greu, spuse Hubert. Atenţiune, doamnă. Poate că mă înşel eu, dar cred că Marc şi Philippe sînt pe cale să se îmbolnăvească de gelozie.

— De gelozie! strigă prinţesa. Eşti un mare fanfaron! Eşti un mare îngîmfat! Ţi-a dat cineva dreptul să stîrneşti gelozia cuiva? Ce ţi-a venit, măria-ta?

— Ce mi-a venit, scumpă doamnă? O poftă grozavă să te sărut. O poftă căreia nu sînt prea sigur că am să-i pot rezista.

— După cum ştii, băieţaşule, sînt plină de ace.

— Pfff! Ei nu sînt geloşi pe Hubert, sînt geloşi pe Eu- ryle. Haide, văd că nu-i nimic de făcut, văd că am să te sărut.

— în piesa asta nu se sărută nimeni. Linişte ! E timpul să începem repetiţia.

Philippe acceptase fără mofturi să joace rolul prinţului de Messene. Dorea un singur lucru, şi anume, dorea ca Suzanne să fie fericită pe colină. Şi era într-adevăr fericită. Părea plină de tot felul de griji, rumenă de plăcere şi volubilă. Alerga de la un etaj la altul, de pe peluze pe terasă, din atelier în grădină. Indica unuia intonaţia, celuilalt atitudinea. Urca de zece ori pe ceas la costumierele benevole, îndrepta cutele unei tunici, ajusta un peplum, dădea linie unei pălăriuţe, lega o sanda, discuta la infinit cu Moron tehnica regizorală.

Timpul verde — aşa i se spunea la Nesles"— luase sfir- şit. Cerul era senin şi transparent. Unsoare cald plutea strălucitor peste bucuria tuturor acestor tineri. Actorii improvizaţi se obişnuiseră să se plimbe înveşmîntaţi în costumele lor greceşti uşoare, dintre care cele mai multe trădau prezenţa unei fantezii delirante. Se duceau în grupuri să repete în grădină. Aşa se face că, într-o zi, în toiul după- amiezii, prinţesa din Elida şi prinţul Aristomene, meditînd, recitind şi discutînd, urcară pe o pajişte, la marginea căreia erau plantaţi tinerii copaci votivi, despre care domnul Baudoin spunea: „Asta va fi pădurea alcătuită din noi!"

— Să nu crezi, dragă Suzanne, spuse Philippe, că- mi pare într-adevăr rău că nu joc rolul lui Euryale. Eu nu sînt Euryale. Nu sînt şi nu pot să fiu un bun

actor. Focurile, flăcările, metaforele, tot acest fel de exprimare...

— E doar un limbaj de vis.

— Abia îndrăznesc să-ţi spun că nu mă impresionează. Sentimentele mele sînt mai simple, mai adevărate şi mai puternice. Stai puţin, scumpă Suzanne.

Şi străbătu pajiştea şchiopătînd şi făcînd paşi mari, ca şi cum ar fi executat în gînd un fel de măsurătoare. Suzanne se silea să-l urmeze. Philippe părea preocupat. In cele din urmă, spuse:

— Dacă ţi-aş vorbi despre dragoste, dacă aş putea să-ţi vorbesc despre dragoste, nu aşa aş vrea să vorbesc.

— Dar cine te împiedică, măria-ta, să vorbeşti şi dumneata de dragoste?

— Cum să vorbeşti despre dragoste cuiva care nu iubeşte dragostea?

— Ah! spuse ea, recitîndu-şi rolul pe un ton cîntat, „nu e un motiv, măria-ta; chiar fără să vrei să iubeşti,eşti totdeauna bucuroasă să fii iubită."

Philippe nu-şi mai număra paşii în iarbă. O privea de aproape, cu ochi strălucitori şi mîndri, şi privirea lui frumoasă părea că spune: „Vezi, Suzanne, sînt cuminte şi nu vreau să te plictisesc. Nu vorbesc despre dragoste. Dar priveşte-mă, priveşte-mă, rogute, şi spune-mi dacă viaţa pe care o trăim noi aici va putea vreodată să-ţi placă."

Suzanne făcu un gest în lături, pentru a fugi, pentru a scăpa de privirea aceea. Şi de data asta schimbă iarăşi vorba şi murmură:

— Ce cauţi? De ce umbli cu paşi mari şi numeri cu voce scăzută?

— Măsor, Suzanne.

— Ce măsori, măria-ta?

— Terenul acesta care ne aparţine. Pe pajiştea asta înaltă s-ar putea construi o casă. M-am sfătuit cu nişte arhitecţi: apa ar putea să urce pînă aici. Priveşte, dragă Suzanne. Ţi-ar plăcea această perspectivă? Iată toată valea strimtă cu pădurile, cu grădinile, cu şesurile şi cu păşunile ei. Iată platoul

de la Herouville, cu potecile care gonesc spre meleaguri frumoase şi fericite. Se vede pînă şi umbra unui nor, care se plimbă încet ca ungînd amărît. Nu crezi, dragă Suzanne, că s-ar putea construi o casă frumoasă în locul acesta şi că s-ar putea trăi o viaţă frumoasă în ea?

Suzanne coborî ochii şi rămase pe gînduri. Apoi, relu- îndu-şi vocea de prinţesă, murmură:

— „Încă nu ştiu ce vreau, măria-ta. Dă-mi timp să mă gîndesc, rogu-te şi scuteşte-mă cît poţi de nedumerirea în care mă aflu."

— Mi-am spus că dacă, într-o bună zi, aş putea să-ţi inspir prietenie şi afecţiune — după cum vezi, nu folosesc cuvinte îndrăzneţe — ar trebui să mă vezi aşa cum sînt, mai spuse Philippe. Să nu mă vezi numai pe străzile Parisului sau în culoarele întunecoase ale teatrului unde joci. Mi-am spus că, dacă vrei să mă judeci şi să mă înţelegi, trebuie să mă vezi aici, pe pămîntul ăsta unde am trăit, unde am crescut, unde-mi place să muncesc, trebuie să mă vezi aici, în mijlocul alor mei, în mijlocul nostru.

— Ah! strigă tînăra femeie, nici nu ştii ce mult mă intimidezi cînd spui astfel „noi", măria-ta.

— Cum se poate? spuse el rîzînd din toată inima. Dar îţi înţeleg mirarea. Cînd spunem „noi" sau chiar „noi ăştia", afirmăm un lucru care e religia vieţii noastre. închipuie-ţi, Suzanne, că avem cu toţii un mic semn cafeniu la rădăcina gîtului. Pentru alţii, asta ar fi poate o umilinţă. Noi, însă, s întem foarte mîndri şi spunem că e semnul nostru de familie. E un fel de semn supranatural.

— îmi închipui, măria-ta, spuse prinţesa, că n-ai putea iubi o nefericită fiinţă care nu posedă acest semn miraculos.

Philippe clătină din cap şi nu se descurajă:

— Am să-ţi spun încă ceva. în afară de cercul nostru de familie, în afară de-ai noştri, mi se pare că nu putem iubi cu adevărat nimic şi pe nimeni, afară de dumneata, scumpă Suzanne, afară de dumneata.

Suzanne făcu o mişcare rapidă cu sprîncenele, apoi şopti, foarte sigură de rolul ei, zîmbitoare şi cochetă:

— Ce onoare, scumpul meu prinţ!

Şi începu să mai recite alte cîteva frînturi din rolul ei, făcînd o plecăciune.

— „Zeii nu sînt făcuţi pe măsura oamenilor de rînd, şi cine le atribuie slăbiciuni omeneşti se face vinovat de lipsă de respect."

Philippe rămase tăcut şi nedumerit, convins că spusese prea mult, convins că fusese lipsit de tact, că stricase şi de data asta, că pierduse şi de data asta o clipă scumpă de singurătate.

în momentul acela zăriră un grup de păstori şi păstoriţe care purtau bîte şi coşuri şi care se apropiau de ei, dan- sînd şi cîntînd.

O inimă nu-ncepe să trăiască
Decît cînd ştie a iubi.

— într-o zi, spuse Philippe, într-o zi va trebui să-ţi pun o întrebare, una singură, iubită Suzanne. Şi în ziua aceea, nu vei putea să nu-mi răspunzi.

Suzanne începu să clipească din ochi, aşa cum făcea totdeauna cînd o lua cineva pe neprevăzute, apoi spuse în- torcînd capul:

— Mai aşteaptă puţin, te rog. Parcă aşa nu e bine, măria-ta?

Dar nu putu să continue. Dansînd în horă, păstorii îi înconjurau şi-j ţrăgeau după ei ca gă-i duc& acaşă,

înconjurată de acest alai, prinţesa coborî iar pe terasă şi repetiţia reîncepu. Tînjea însă oarecum. Actorii păreau distraţi. Gînd veni rîndul micii Paule Ghastel, care era Aglan- te, şi cînd trebui să spună: „Băgaţi de seamă, doamnă, iubirea ştie să se răzbune cînd este dispreţuită" izbucni în plîns, în adevărate hohote de plîns, care nu erau jucate. Toată lumea o mîngîie şi vru să-i şteargă ochii.

— Hubert, murmură prinţesa din Elida, du-te să-i spui ceva drăguţ verişoarei dumitale.

— Bine, spuse tînărul pe acelaşi ton, dar să ştii că fac asta numai pentru dumneata. Să ştii, prinţesă, că

rolul acesta mă va face să renunţ la toate poziţiile mele filozofice.

— Taci, domnule. Du-te s-o mingii pe Aglante.

Aglante începu să zîmbească din nou şi repetiţia continuă, mai vioaie şi mai însufleţită după acest ciudat intermezzo. în sala joasă, viorile repetau în surdină. Euryale îşi aruncă broşura pe bancheta de iarbă, se trînti cît era de lung cu faţa spre cer, respiră adînc şi strigă cu glas foarte puternic şi sîsîit:

— îi anunţ pe cei care mă iubesc că sînt exact trei minute şi jumătate de cînd mă simt foarte fericit şi că, pentru cel puţin patru zile de aici înainte, intru într-o zonă de mare veselie. Ah! Iată-l şi pe conu Moron. Ce doreşti, Moron?

Moron se ivise pe treptele terasei şi spuse, făcînd o plecăciune:

— Prinţesă, a venit un călător străin, care solicită onoarea de a vă vedea.

— Moron, spuse prinţesa din Elida, fraza asta nu se află în piesă.

— Se poate, doamnă. N-aş mai putea spune exact unde începe şi mai ales unde se sfîrşeşte piesa.

— Fii serios, Moron. Cine vrea să vorbească cu mine?

— Un individ destul de voinic, doamnă, pe care n-am avut încă cinstea să-l zăresc pînă acum în Peloponez.

Prinţesa ridică mîna ca să întrerupă repetiţia şi spuse cu un aer plictisit:

— Foarte bine, bietul meu Moron, pofteşte-l pe acest călător.

CAPITOLUL XIX

PUTEREA ŞI PARFUMUL REALITĂŢII. PAUL IţEL-LOUIN ADUCE UN MESAJ. UN NOR ÎŞI ARUNCĂ UMBRA PESTE VALE. CONVORBIRE SUB UMBRA TĂCUTĂ A ARBORILOR. PRIZONIERA LUI PYRRHUS. O FIINŢĂ INSESIZABILĂ. REGATUL ELIDEI LĂSAT PRADĂ GREIERILOR, CE SE POATE VEDEA DE LA O FEREASTRĂ. PRINŢESA ÎŞI FACE DIN NOU BAGAJELE. O CEARTĂ ÎN ÎNĂLŢIMI.

SUZANNE NU IUBEŞTE OAMENII VIOLENŢI. CEA MAI SENSIBILA DINTRE FEMEI.

Uneori un om care doarme rătăceşte năuc şi gîfîind pradă visurilor printre creaturile imaginaţiei atotstăpînitoare; uneori i se întîmplă să întindă mîna, să dibuie cu un deget în întuneric şi să dea brusc peste un obiect brutal şi precis, martor al vieţii adevărate, adică marginea de lemn a măsuţei de noapte, ceasul cel mare care e în echilibru instabil, o carte, sau o ceaşcă goală. Se întîmplă atunci să deschidă un ochi şi să zărească într-o clipită ceva din viaţa îngrădită a fiinţelor vii: o fereastră scăldată în lumina zorilor, stinghiile ei negre, o haină atîrnată la perete, care are un aspect d-î sinucigaş, o mobilă brută, cufundată în întuneric, familiară şi incomprehensibilă în acelaşi timp. Atunci,dezamăgit şi liniştit, omul care doarme se răsuceşte în patul călduţ şi ezită între două lumi, la frontiera întunericului.

Aşa îl privea prinţesa din Elida pe omul care se ivise în faţa ei. Era într-adevăr un bărbat destul de gras, cum spusese şi Moron, cu picioare destul de scurte şi care purta un costum cafeniu uzat. Îşi ţinea pălăria de fetru înmînă şi-şi ştergea fruntea pentru că umblase probabil multă vreme în soare. Înaintă zîmbind, cu mîna întinsă. Şi deodată, strigă cu voce puternică, o voce care răsuna limpede:

— Cum aşa, Suzanne, şi aici faci teatru? Asta înseamnă concurenţă!

Urmă o clipă de tăcere tulburată. Prinţesa din Elida părea neliniştită; s-ar fi zis chiar că se ruşinează de a fi surprinsă astfel, în acest costum, în mijlocul acestor copii şi al acestor tineri, distrîndu-se copilăreşte. Fără să spună nimic, strînse cu un zîmbet nehotărît mîna pe care i-o întindea Paul Helouin. Costumul cafeniu al vizitatorului, cu dîra de praf care mărginea clapa buzunarului, cu petele de pe marginea manşetelor, cu luciul la genunchi şi la coate, costumul acesta cafeniu se înfăţişa printre tunicile elidiene ca o pată aproape insultătoare. Haina acestui om transpirat avea energia sordidă şi mirosul insuportabil al realităţii.

Vizitatorul continuă, cu un glas mai puţin sigur:

— Am nimerit în toiul serbării. Mii de scuze, dragă Su- zanne.

Prinţesa din Elida zîmbi cu un aer stingherit:

— Nu-i nimic, Hellouin, nu-i nimic. Şezi, te rog. Nu vrei să-ţi dăm un fotoliu, Hellouin?

— Nu, spuse el cu hotărîre. Nici n-aş avea timp să mă aşez. Trenul meu pleacă iar peste o oră şi jumătate. Am venit pe jos şi trebuie să trec iar dealul. Vreau să-ţi vorbesc, Su- zanne.

Unii oameni îşi manifestă dorinţa cu prudenţă, cu sfială şi murmură, de pildă: „Aş fi bucuros dacă ai putea să-mi acorzi o convorbire de o clipă... Mi-ar face plăcere să obţin din partea dumitale, dragă prietenă, o clipă de atenţie..." Dar Hellouin nu vorbea aşa. Era limpede că Hellouin aducea un mesaj şi spunea cu autoritate: „Suzanne, vreau să-ţi vorbesc". Culmea era că prinţesa din Elida nu aruncă asupra acestui ambasador jigărit o privire arogantă şi dispreţuitoare. Expresia feţei ei era doar nesigură şi îngrijorată, era expresia omului pe care-l trezeşte din somn făcîndu-l să tresară o ştire care nu-i chiar neaşteptată, dar despre care nu credea totuşi că va sosi aşa de curînd. Şi prinţesa din Elida, coborîndu-şi evantaiul în formă de frunză depal- mier sau de inimă, evantai asemănător cu cele pe care le poartă figurinele de Tanagra, răspunse cu supunere:

— Să mergem sus în grădină, Hellouin. Te ascult.

Prinţii şi păstorii rămaseră pe terasă. Păreau cuprinşide oboseală şi de descurajare. încurcaţi şi ruşinaţi, îşi priviră costumele, picioarele goale şi cununile de trandafiri. Semănau toţi cu nişte figuri de vis, în clipa cînd vraja e pe sfîr- şite. Philippe încruntă din sprîncene şi, fiindcă miinile îi tremurau, le băgă în cordonul care-i încingea mijlocul. Puţin după aceea, îşi scoase brusc tunica şi o zvîrli în tufiş. Apoi îşi îmbrăcă nişte pantaloni de pînză albă. Gesturile lui erau scurte, nervoase, aproape inconştiente. Fără să înţeleagă măcar motivele acestei schimbări de regim, tinerii începură să discute cu glas scăzut, aruncînd în jurul lor priviri neliniştite. De pe terasă se putea vedea la oarecare distanţă aleea centrală a grădinii pe care se plimba

prinţesa din Elida în tovărăşia personajului cu costum cafeniu. Din cauza depărtării, era greu să auzi conversaţia, dar îi puteai vedea agitîndu-se şi-ţi puteai închipui cam despre ce discutau. Hellouin vorbi primul, apoi îşi şterse fruntea şi-şi puse pălăria pe cap, ca omul care şi-a îndeplinit misiunea şi a spus ce a avut de spus. Atunci se văzu bine că prinţesa din Elida vorbea la rîndul ei. Uneori, mişca din cap în modul despre care se spune că e afirmativ. Părea interesată dar şi nemulţumită în acelaşi timp, era plină de curiozitate, şi poate însufleţită de patimă. De la distanţă, discuţia părea o dispută. Avînd fără îndoială sentimentul că şi-a făcut datoria, Hellouin scoase o ţigară. O ţinea cu două degete ale mîinii stîngi. Cu arătătorul drept îşi scotocea îngîndurat, prin nări şi s-ar fi zis că nimic nu-l poate distrage din această delicată operaţie. Prinţesa ridică vocea. O adiere de vînt aduse la urechea tuturor o frîntură de frază: „Mă anunţaţi aşa, în ultimul moment! Să-i spui, Hellouin, că asta-i o obrăznicie odioasă." Hellouin îşi depărtă braţele de trup arătînd că n-avea ce face. Apoi gemu: „Ah ! Ai să-i spui dumneata".

Se mai plimbară cîteva minute discutînd pe un ton mai liniştit. Apoi mesagerul îşi scoase ceasul şi o tîrî pe prinţesă cu hotărîre spre casă. O clipă după aceea, ajunseră pe treptele terasei. Hellouin îşi luă rămas bun în grabă, cu o expresie de jovialitate pe faţă. Spuse "privind spre [toată lumea:

— Nu, Suzanne, n-am timp să mai stau. N-am timp nici să beau ceva. Lasă-mă să pornesc în galop. Am să iau ceva în gară, dacă o să am timp. Era plăcut aici. Nu zău, era fermecător. Dacă patronul ar vedea, ar fi încîntat. Un adevărat teatru al naturii. Ei! la revedere, domnilor, doamnelor şi domnişoarelor. La revedere, domnule Baudoin. Nu v-am mai văzut la teatrul des Carmes. Ah! O să ne vedem iar mai încolo. Cît despre maşină, Suzanne, nu înainte de ora zece. Des Combes vine personal cu şoferul. Adio, mica mea Suzanne!

Cu un aer distrat, dădu mîna cu cîţiva dintre cei de faţă, apoi plecă numaidecît. Costumul cel

cafeniu fu extirpat din peisaj ca un corp străin.
Prinţesa din Elida aruncă

o

privire plină de mirare în jurul ei. Păstorii, satirii şi prinţii erau mai tăcuţi decît personajele de pe o tapiţerie. Ai fi zis că sînt neînsufleţiţi, că s-au decolorat şi s-au ofilit. Umbra norului solitar, care se plimba cu o oră mai devreme peste păduri şi peste păşuni ca un gînd mîhnit, venise oare înapoi şi se aşternuse iar peste colina fericită? Nu, desigur: cerul era radios; totuşi, o nuanţă de tulburare şi de durere părea acum încorporată în lumină, alternîndu-i strălucirea. Privirea aceea, care se pironea asupra prinţesei din Elida nu era a tinerei Aglante, ci privirea plină de ură a micii Paule Chastel. Chipul acela împurpurat şi desfigurat de un zîmbet înspăimântat putea fi oare chipul candid al sculptorului Marc? Şi arhanghelul cu rînjet crispat şi cu gura torturată de un tremur amar nu mai avea nici o asemănare cu Philippe- Aristomene, suveranul Messenei şi prinţ moştenitor al colinei muzicale. Suzanne îşi aminti deodată povestea amară a lui Zaruk. I se păru că toţi drăgălaşii ei tovarăşi îmbătrîniseră cu zece ani într-o clipă şi-şi spuse că va vedea poate cu groază cum le ţîşnesc firele de păr din obraji şi din bărbie, că va vedea zbîrciturile adîncindu-se în carnea lor.

— Philippe, spuse ea cu glas slab, azi nu vom mai putea repeta piesa. Vreau să-ţi spun ceva între patru ochi.

— Unde vrei să mergem? bolborosi Philippe. în atelier, pe cîmp, sau în pădure?

— Să mergem în pădure, spuse ea.

Toţi cei de faţă îşi aruncau priviri consternate. Philippe şi Suzanne se îndreptară spre pădure.

Făcură întîi cîţiva paşi fără să vorbească. Philippe ridicase un fir de pai, o tulpină lungă de graminee, pe care soarele de iunie o şi îngălbenise, şi muşca din ea cu un aer preocupat şi nărăvaş. Cînd ajunseră sub umbra copacilor, strigă deodată:

— Cînd pleci?

Suzanne încercă să zîmbească şi să continue o clipă jocul:

— Dar cine ţi-a spus, măria-ta, că trebuie să plec?

Philippe ridică din umeri.

— Suzanne, nu-ţi dai seama că eu simt lucrurile care te privesc, de parcă s-ar petrece chiar în

interiorul meu? Ah! Am înţeles totul: pleci! E limpede. E chiar foarte limpede,

e chiar îngrozitor să mă gîndesc la asta. Aşa că te întreb: cînd pleci?

— Dar cine vorbeşte de plecare? Asta înseamnă că plec? Mă duc mîine pînă la Paris.

Şi fiindcă Philippe nu răspundea, Suzanne adăugă:

— Cineva vine mîine dimineaţă să mă ia.

— Cine e acel „cineva"? Ah! Nu te osteni să răspunzi. Eşti prinsă din nou de ceea ce nu te-a părăsit niciodată. Spune-mi, cine sînt oamenii care au puterea să te smulgă de lîngă mine, numai aşa, cu o vorbă, cu un gest?

Suzanne întoarse capul ca şi cum ar fi vrut să scape o clipă de privirea atît de stăruitoare a celuilalt. Apoi şopti cu glas stins:

— Am să mă întorc. Nici măcar nu ştiu ce vor de la mine.

— Zău! Nu ştii! spuse el. Mie însă, mi-e teamă că ştiu. Bine... bine... lasă-mă să-mi revin. Trebuie să vorbesc fără să mă enervez. Pînă mai ieri, ba chiar pînă azi-dimineaţă, erai fericită în mijlocul nostru. Poate că mă înşel... dar nu, erai fericită. Nici măcar nu-ţi ascundeai fericirea. Şi a fost destul să sosească grăsanul ăsta... Ce ţi-a spus? Ce-a putut să-ţi spună? Afirmi că ai să te întorci şi poate crezi că aşa are să fie. Dar eu simt, eu ştiu că n-ai să te mai Întorci.

Suzanne încercă să reziste şi spuse cu voce tînguitoare:

— Am să mă întorc foarte curînd, crede-mă. De ce găseşti aşa de surprinzător că plec pentru o zi la Paris ca să-mi văd de treburi? Sînt aici un fel de Andromaca, sînt o prizonieră a lui Pyrrhus? îmi eşti prieten, Philippe, sau tiran?

— Nu, nu, o întrerupse el cu asprime. N-ai să te mai întorci, n-ai să te întorci niciodată dacă pleci azi de la noi. Nu încerca să mă păcăleşti. Nu încerca să te păcăleşti nici pe dumneata.

Şi deodată, pentru că nu-şi mai putea stăpîni durerea, începu să se văicărească şi să strige în tăcerea pădurii:

Numai eu sînt de vină. Mi-am făcut iluzii, mai întîi asupra dumitale şi apoi asupra mea, da, şi asupra mea. Mi-am închipuit... Dumnezeule! Am crezut că şi dumneata vei putea îndrăgi viaţa asta care mie mi-e dragă. Ce prostie! Ce prostie! Nu mi-ai acordat niciodată o vorbă, un semn de dăruire. Umblu în întuneric, dar dumneata nu eşti ni

— ciodată acolo unde te caut. Nu sînt un tovarăş pentru dum^ neata, nu sînt un bărbat pentru dumneata. Nu, nu, nu! Şi asta nu pentru că sînt sărac, nici pentru că am o rană la picior şi nici pentru că arăt într-un anumit fel. Nu, nu pentru asta! Nu-ţi sînt antipatic, ştiu prea bine că nu, dar dumneata nu poţi iubi pe nimeni, nu ştii să iubeşti.

Se opri o clipă, cu răsuflarea tăiată. Apoi murmură cu un aer mîhnit:

— Eşti insesizabilă, scumpă Suzanne.

— Philippe, strigă ea cu glasul sugrumat de mirare, nu poţi să ştii...

Nu, fireşte, nu putea să ştie că, pe vremuri, doamna Pas- quier spunea uneori mezinei sale: „Suze, eşti insesizabilă". Nu putea să ştie că, după aceea, în mai multe rînduri, fiinţe îndurerate descoperiseră acelaşi cuvînt: „Insesizabilă". Eşti insesizabilă!" Cuvîntul acesta, pe care nu-l înţelegea decît în parte, redeschidea o rană veche. Suzanne se pregătea să se împotrivească, să se apere, să atace şi ea, dar Philippe nu-i dădu timp.

— Nu, reluă el, mi-a sosit şi mie ceasul, mi-a sosit şi mie rîndul să vorbesc. N-am să-ţi mai pot spune niciodată ceea ce-ţi spun acum, niciodată nu voi mai avea norocul acesta. Trebuie să mă descarc. Dumneata nu ştii să joci decît roluri. Nu ştii să trăieşti, nici măcar nu doreşti din toate puterile să trăieşti. Eşti frumoasă, atît de frumoasă încît mi se pare că toate vorbele se vestejesc ori de cîte ori îmi îngădui să vorbesc despre dumneata; dar frumuseţea dumitale are ceva de gheaţă, ceva care începe să-mi producă o suferinţă cumplită, ceva care face să mi se strîngă inima.

— Philippe, spuse Suzanne apăsîndu-şi pieptul cu amîn- două mîinile, taci, Philippe. Nu vezi că mă faci să sufăr?

Chipul lui Philippe era acum foarte palid de mînie şi de disperare. începu iar să strige:

— Intr-o zi mi-ai spus un lucru îngrozitor. Mi-ai spus că poate n-ai un înger păzitor. Ei bine! Aşa e, sînt convins că e aşa. îndărătul fiinţelor omeneşti mi se pare totdeauna că desluşesc îngeri, numai îngerul dumitale nu-l văd, nu, niciodată nu-ţi zăresc îngerul păzitor. N-am să fac niciodată portretul îngerului dumitale. Poate că nici portretul dumitale n-am să-l

mai fac niciodată. Cum se poate? Cum se poate?

23*

Alunei, ca şi cum ar fi vrut sâ caute o scăpare, o ieşire, Suzanne bolborosi foarte încet o frază pe care -Philippe n-o auzi bine:

— Eşti un copil, sînt mai în vîrstă decît dumneata.

— Mai spune o dată, spuse el uluit. Nu, nu, nu mai spune. Am înţeles. Şi nu-i adevărat. Te înşeli, Suzanne.

Cu voce tare strigă:

— Suzanne! Suzanne!

Rostea numele acesta în direcţia bolţii copacilor, în liniştea crîngului. Striga de parc-ar fi vrut să cheme pe cineva în ajutor, striga ca un om în primejdie să se înece, să cadă la fund.

— Uite, gemu el, îmi spuneam totdeauna că nu voi putea iubi decît o femeie de felul meu, o femeie de aceeaşi rasă cu mine. Dar ai pătruns dumneata în viaţa mea şi acum, acum, nici măcar nu vreau să mă gîndesc la ce se poate întîmpla.

Şi Philippe se trînti la pămînt. Era întins cu faţa pe pietre, pe muşchi, pe ferigi şi pe mărăcini. Întinse braţele şi o apucă pe Suzanne de glezne. Gîfîia uşor şi spunea lucruri nechibzuite. In poziţia aceea umilitoare, o implora rostind fraze pline de mîndrie:

— Dacă nu mă iubeşti pe mine, înseamnă că nu poţi iubi pe nimeni, înseamnă că eşti incapabilă să iubeşti, scumpă Suzanne.

Apoi începu din nou s-o implore:

— Nu pleca. încă nu ne părăsi. Ce vom face acum fără dumneata? Şi eu, eu ce-am să fac?

Suzanne îi luă capul în mîini şi-l ridică. Ii şterse binişor obrajii şi degetele ei lunecară uşor în părul lui buclat. S-ar fi zis că mîngîie un bolnav. Spunea cu jumătate voce lucruri foarte prieteneşti, foarte calde şi el o asculta, gata să izbucnească în plîns. Suzanne era într-adevăr tristă şi sinceră în clipa aceea. „Pentru prima dată, Philippe o necăjise foarte tare. Ea îi făgăduise că se va întoarce şi fără îndoială că aşa va face. Se va întoarce foarte curînd, poate chiar în aceeaşi seară. Cum putea el să-i facă o scenă atît de oribilă pentru că pleca la Paris pentru prima oară

de cînd venise sus pe colină? De cînd venise ea la Baudoin, în casa de pe colină?"

Philippe răspunse cu un glas de copil care a fost dojenit:

— Peste trei zile se împlinesc opt săptămîni, numai opt săptămîni.

— Adevărat, oftă ea, opt săptămîni! în curînd vor fi două luni! Şi la început venisem doar să fac o vizită foarte scurtă. Ah ! Philippe, nu eşti nici cuminte, nici drept. N-am meritat aşa ceva. Hai, să mergem acasă, te rog. Am să mă întorc, desigur că am să mă întorc.

Acum era absolut sigură că se va întoarce. Porni încetişor spre casă cu Philippe, continuînd să-l dojenească. Ar fi vrut să-l vadă zîmbind, dar el nu izbutea să-i facă pe plac. Cînd ajunseră în mijlocul grădinii, Philippe se opri brusc. „Simţea nevoia să fie singur, să se ducă singur pe cîmp, să fie singur cu gîndurile lui, cu dragostea lui şi cu durerealui."

Făcu un pas înapoi, se răsuci pe călcîie şi o luă la fugă spre pădure. Peste puţin se făcu nevăzut.

Suzanne coborî singură pe terasă. Prinţii, păstorii şi satirii dispăruseră. Pe trandafiri, pe tufele de liliac, pe bănci şi pe peluze erau aruncate nenumărate veşminte uşoare: văluri, tunici, sandale, cordoane aurite, coroane de carton, un evantai, un sceptru de lemn vopsit. Regatul Elidei rămăsese pradă greierilor şi libelulelor. Dar n-avea nici o importanţă! Totul va începe iar, serbarea se va însufleţi din nou, fiindcă Suzanne avea să se întoarcă: era hotărîtă, era sigură că se va întoarce.

Intră în casă. Ici şi colo auzea murmure, proteste, şoapte, dar nu se întîlni cu nimeni. Urcă la ea în cameră şi setrînti pe un scaun. Pe fereastra deschisă zări mai întîi tufişul de caprifoi care, îndată ce se lăsa seara, răspîndea un miros mai suav decît cea mai suavă muzică, un miros a cărui simplă amintire avea să trezească în sufletul tinerei femei un regret sfîşietor pînă la sfîrşitul vieţii. Nu... nu... nu trebuia

să regrete din moment ce avea să se întoarcă, din moment ce avea să respire din nou parfumul inexprimabil al nopţii. Ceva mai încolo începea terasa şi grădina pîrjolită de soare. Apoi erau scripeţii rudimentari cu găleţi care ur- eau apa din bazine, apoi cordoanele de arbori, apoi piersicii în vînt, încărcaţi de pe acum cu nenumărate fructe de bumbac gri-deschis; mai departe se întindea pajiştea înnebunită de primele zile de căldură, apoi colina pe umerii căreia creştea şi începea să se aurească recolta de secară. Tabloul acesta atît de simplu răspîndea un sentiment de puritate naivă şi de fericire elementară. N-avea nici un rost ca inima ei să se strîngă în faţa acestei privelişti atît de familiare, din moment ce avea să se întoarcă, din moment ce era sigură că se va întoarce, din moment ce era de pe acum gata să jure că se va întoarce.

Deschise sertarele mobilelor şi începu să-şi ia lucrurile ca să le pună în valize. De fapt, pentru o astfel de treabă era destul să lucreze numai mîinile ei. De ani de zile, prinţesa din Elida colinda din hotel în hotel cu diverse trupe de actori. îşi făcuse, îşi desfăcuse şi-şi refăcuse de atîtea ori bagajele de la începutul veacurilor! N-avea nici o importanţă, le va face din nou mîine sau poate poimîine, de vreme ce avea să se întoarcă.

Auzi pe cineva zgîriind la uşa ei şi spuse foarte simplu:

— Intră!

Uşa se întredeschise şi Moron se ivi în prag. Nu, nu era Moron, nu era nici Maître Jacques, nici Sganarelle, poate că era domnul Nicolas Lavoine, dar era cu siguranţă un bătrîn al cărui chip exprima o spaimă sinceră.

— Vino, spuse el foarte încet. Se ceartă în faţa uşii atelierului ca nişte duhuri. Sînt convins că numai dumneata poţi să-i liniştească. Prin urmare, vino!

Suzanne îl urmă pe moşneag şi începu să urce scara cam abruptă care se răsucea în spirală spre

pod. Auzea voci puternice care se certau în înălţimi. Mai urcă cîteva trepte şi-l zări pe Marc. Avea în mînă securea cea mică, aproape ruginită, cu care se tăiau pe butuc surcelele. Marc era înclinat spre broasca uşii şi spunea:

— Lasă-mă să intru, Hubert!

— Nu, repeta vocea fratelui său, nu, ştiu ce vrei să faci şi-ţi spun că e o idioţie.

— Lasă-mă să intru, Hubert, dacă nu, sparg uşa.

Suzanne urcă foarte repede, îl apucă de mînă pe Marc şi spuse supărată:

— Aţi înnebunit cu toţii? Ce vrei să strici cu unealta asta oribilă? Vrei să mă faci să cred că la Gavée des Portes fraţii se ceartă între ei?

Descumpănit, băiatul roşi violent. Securea îi căzu din mînă şi Suzanne o ridică.

— Ce voiai să spargi? repetă ea. Mă necăjiţi grozav. Şi eu care mă gîndeam să mă întorc...

Marc începu să se bîlbîie, sugrumat de emoţie:

— Ai să te întorci? Ai să te întorci?

— Da, urîciosule, desigur că am să mă întorc; dar numai dacă eşti cuminte. Am să iau cu mine securea asta şi am s-o ascund în camera mea.Nu-mi plac oamenii violenţi, domnule, care vrei să spargi uşile. Hai, potoleşte-te. Zîmbeşte!

Se înălţă în vîrful picioarelor, fiindcă Marc era înalt şi-l sărută în fugă pe obraz, foarte aproape de ochi, îl sărută uşurel, frăţeşte. Marc nu mai era roşu la faţă, era foarte palid acum. Suzajme îl certa zîmbind:

— Am să mă întorc, v-am promis. Dar o să mă înnebuneşti şi dumneata, cum mă înnebuneşte toată lumea aici. Bietul Marc ! Am să înnebunesc ca voi toţi, urîcioşilor !

O clipă după aceea, în timp ce cobora scara, Suzanne repeta în sinea ei: „Am să mă întorc, am să mă întorc. Dar am să înnebunesc din cauza lor. O casă atît de paşnică, atît de calmă ! Cine ar fi crezut? Am să mă întorc, am promis. " Şi continuă

acest monolog, în timp ce-şi strîngea rochiile şi rufele în valizele mici de piele. „Se va întoarce chiar a doua zi. Le va dovedi celorlalţi, celor de la Paris, că era un om liber. Insesizabilă... Ce-or fi vrînd să spună cu toţii cu termenul ăsta trăsnit? Nu era insesizabilă. Era femeia cea mai blîndă, cea mai sensibilă şi cea mai devotată. Dar oamenii o cunoşteau prea puţin. Vai ! Cît de puţin o cunoşteau ! Cît de nedrepţi erau cu biata Suzanne!"

Se simţi cuprinsă de un acces de compătimire caldă şi plină de dragoste faţă de ea însăşi şi sentimentul acesta o preocupă pînă în seară.

CAPITOLUL XX

MIROSUL COCHILIEI GOALE. VIAŢA TEATRULUI ŞI LEGILE SALE SECRETE. UNDE SE LUMINEAZĂ DE ZI? UNDE SE ÎNTINDE UMBRA PĂDURILOR? ÎNTRE DOUĂ ASPECTE ALE LUMII, LUMINĂ ÎN LOJA PĂRĂSITĂ. O REPLICĂ NEPREVĂZUTĂ. CONTESA OLIVIA LUPTĂ FĂRĂ SPERANŢĂ DE IZBÎNDĂ. MONOLOGUL TIRANULUI. O SĂRUTARE FEUDALĂ. LĂMURIRI ASUPRA UNEI ÎNŞELĂTORII. CU OBRAJII FIERBINŢI ŞI CU INIMA DE GHEAŢĂ.

Era abia ora douăsprezece cînd Emmanuel des Combes îi spuse tinerei femei să coboare în faţa teatrului.

— Sînt fericit, Suzanne, spuse el, că am putut să-ţi transportăm bagajul acasă şi să te aduc repede pînă aici. Acuma eu o şterg. Iartă-mă, Suzanne, dar sînt grăbit, foarte grăbit. Patronul are să-ţi spună de ce. Fii sigură că te aşteaptă. Pe curînd, dragă Suzanne.

După ce rosti aceste cuvinte misterioase, Emmanuel des Combes urcă iar în maşină, dăducîteva dispoziţii şi dispăru.

Tînăra femeie intră în teatru nu prin culoarul strimt destinat actorilor, ci pe intrarea mare pentru public, cum ar fi făcut orice vizitatoare străină. Clădirea era pustie şi tăcută. Chiar pe o zi caldă şi însorită ca aceea, domnea înăuntru o răcoare subterană şi o umezeală de catacombe. Suzanne zări în fugă vestiarul, cu şirurile sale de cuiere caraghioase şi micul foaier unde publicul înfrigurat

se îngrămădea în timpul antractelor, confruntîndu-şi lauda şi critica. Fumoarul era deschis şi din el se răspîndea un miros de cenuşă stinsă şi de draperii afumate în fum de ţigară. Duhoarea aceasta o opri o clipă pe Suzanne: uneori, pînă foarte de curînd, repeta cu cîte un coleg sau o colegă în acest fumoar cînd scena era ocupată. Porni mai departe şi intră curînd în sala de spectacole. O lampă era atîrnată în avanscenă şi se legăna împrăştiind o strălucire aspră în întuneric. Husele de pînză cenuşie acopereau şirurile de fotolii, ca nişte linţolii aruncate peste cadavre. Probabil că femeile de serviciu încă nu făcuseră curat în sală fiindcă pe jos se vedeau programe mototolite, bilete de metro, hîrtie de învelit bomboane, tot felul de deşeuri şi de resturi, pe care pînă şi un public civilizat le lasă în urmă şi care alcătuiesc litiera plăcerilor sale.

Sub paşii tinerei femei se ridica un miros searbăd de praf rece, miros pe care-l cunoştea ca pe însuşi mirosul patriei sale şi se miră dîndu-şi seama că-l trage în piept cu deliciu.

Se opri din nou, coborî un strapontin şi se aşeză, dornică să se reculeagă şi să îngăduie emoţiei care-i umplea inima să se potolească şi să se stingă. O clipă, îşi închipui — încercă să-şi închipuie — parfumurile nopţii pe colina de la Nesles şi mirosul caprifoiului, foarte asemănător cu mirosul unui suflet ce nu se trezeşte decît în liniştea întunericului, îşi dilată nările şi respiră adînc. Mirosul care-i umplea în clipa aceea gîtlejul şi pieptul nu era mirosul inefabil al cîmpului adormit, ci un miros de dulap închis, de mobilă învechită, de apartament neîngrijit, de cenuşă umană, de urnă funerară. Dar mirosul acesta de teatru cufundat în letargie i se părea tot ce poate fi mai splendid pe lume.

Sala pătrată şi dizgraţioasă, pe care Vidame o compara cînd era în toane rele cu lada unui om sărac, sala aceea care moţăia sub husele zgrunţuroase Suzanne o văzuse de mii de ori strălucitoare, încinsă, plină de ţipete şi de nechezat,o văzuse erupînd, stîrnită, răscolită de furtuni de rîsete sau de entuziasm. Suzanne auzise

de mii de ori gîfîind în adîn- curile acestei săli mulţimea care, uitîndu-şi suferinţele şi morţii, plîngea înduioşată de soarta Ifigeniei sau deznădăjduită o dată cu mica Hedwige Ekdal[1].

Suzanne se întoarse spre fundul cavernei întunecate. La mică distanţă, în faţa lojilor, în dreapta, se întindea o zonă stranie, de unde izbucneau şi se propagau totdeauna rîsetele, stîrnite de aceleaşi replici. De cealaltă parte, de-a lungul zidurilor, exista o regiune de sensibilitate puternică, de unde se aplauda la orice fineţe poetică. Substanţa omenească a sălii era în fiecare seară alta, dar cînd sala se umplea, reacţiona totdeauna în acelaşi fel, poate din cauza unor ciudate motive de acustică, poate pentru că stricteţea regiei expedia frazele de efect spre anumite puncte, veşnic aceleaşi, din teritoriu] de experienţă, poate pentru că, asemenea unui madrepor, sala nu avea pretutindeni o sensibilitate egală la
Curenle, Ia raze şi la mişcarea brizelor. în rîndul al doilea era un loc unde, în fiecare seară, printr-o extraordinară întîmplare, se instala un domn bătrîn în doliu.'Fără îndoială că, în fiecare seară, domnul bătrîn era mereu altul, dar un astfel de spectator bătrîn nu lipsea niciodată. Buchetul de violete sau de orhidee pornea totdeauna din acelaşi punct, după cum furtunile vin totdeauna dinspre sud şi aversele dinspre apus. Toţi cei care se aşezau în loja cea mică, care dădea spre curte, se îndrăgosteau în mod fatal de Suzanne şi toţi spectatorii instalaţi la balcon, deasupra proiectorului, îi trimiteau bezele şi aplaudau în aşa fel încît provocau ridicarea cortinei de cinci ori. Existau legi secrete şi reguli aproape religioase. Viaţa teatrului era alcătuită astfel din legende întreţesute, din enigme şi din vrăji, asupra cărora Suzanne era totdeauna dispusă să viseze.

în pivniţa aceea, tînăra femeie murmură versetul din *Cap de aur*, versetul pe care-l citase într-o zi arhanghelului Philippe: „Se luminează de zi. Se luminează!" Da, aşa era, pentru Suzanne nu se lumina cu adevărat de zi decît dacă vraja poeţilor făcea să ţîşnească această lumină din zidurile de

1 Personaj din drama Iui Ibsen ***F!aţa sălbatică*** (1884).

carton, în strălucirea lămpilor. Da, aşa era şi tot restul lumii însemna pentru ea stingherealã, melancolie, dezamăgire, nelinişte surdă. Da, aşa era şi nu putea fi altfel. Era destul ca vocea prin excelenţă să rostească cele mai simple cuvinte: „Se luminează de zi... începe să bată vîntul... Am venit prea tîrziu... îmi mai amintesc... Se urcase în car..." era destul ca vocea suverană să rostească aceste cuvinte umile, care nu se deosebesc în aparenţă de cele rostite în viaţa de toate zilele, pentru ca imediat aceste cuvinte umile să devină sublime şi viaţa să capete pentru Suzanne savoare şi sens. Suzanne repeta frînturi din rolurile ei, din rolurile jucate şi din cele pe care multă vreme visa să le joace. Aşa stăteau lucrurile şi nimeni nu putea aduce vreo schimbare destinului ei. Suzanne murmură: „La umbra celor codri de ce nu stau acuma?" Dumnezeule! Dar unde se întindea umbra codrilor? Colo, în peştera aceea, pe scena ultramodernă de galalit presat, între decorul de carton insonor şi incombus- tibil? Da, acolo, poate că numai acolo.

Văzu numaidecît în închipuire desişurile şi crîngurile din Tour-du-Lay. Se plimbase pe acolo de zeci de ori în cursul acestei primăveri frumoase cu Hubert, cu Philippe sau cu Marc, culegînd lăcrămioare tinere, zambile sau mie- rea-ursului. Se cufundă într-o visare adîncă şi se simţi sfî- şiată între aceste două aspecte ale lumii.

în cele din urmă se ridică şi se trezi din visare tresărind, pentru că strapontinul se izbise cu zgomot. Urcă în pros- cenium, pătrunse în culise şi o luă pe culoarul care ducea la loja ei. Nimic nu se schimbase în locurile acelea unde schimbarea anotimpurilor era necunoscută. De pe zidurile zugrăvite în culori posomorite picura veşnic ici şi colo cîte o lacrimă cafenie. Uşile lojilor erau întredeschise. Se putea zări cîte o perucă pe o măciulie de lemn, cîte o haină tivită cu hermină sau o tocă împodobită cu panaş. în sfîrşit, Su- zanne deschise uşa lojii ei şi se miră văzînd că era luminată.

Cămăruţa era goală şi arăta întocmai, da, întocmai cum o lăsase Suzanne acum două luni.

„Ciudat lucru! gîndi ea. De ce n-au dat-o nimănui?" O întîmpină parfumul lojii ei, un parfum pe care-l uitase aproape în timpul petrecut acolo, pe colina fermecată. Parfumul se cam ofilise în singurătate şi Suzanne avu impresia că deschide o casetă veche, una din casetele în care se păstrează scrisorile, panglicile, cîte un bucheţel de narcise uscate, cîte un fir de verbină. Dar de ce era lumină în loja aceea părăsită? Se aşeză în faţa toaletei şi mîinile ei începură să rătăcească pe policioare. Crezuse că-şi luase toate măruntele obiecte personale, dar nu luase totul. îşi făcuse bagajul într-un val puternic de furie şi acum găsea nenumărate bibelouri familiare: cutia de cristal în care se aflau acele, flacoanele de lapte de migdale, borcănaşele de cremă, cleştişorul de unghii, foarfecele, pensetele, un vas subţire cu picior de porţelan în care Suzanne zări cu surprindere o floare proaspătă, un trandafir frumos de Bengal.

Deschise sertarele. Nu erau goale. Uitase nişte creioane şi nişte pensule, ba chiar nişte lăbuţe de iepure pentru machiaj, pline încă de carmin şi de ocru, şi o carte, da, o carte. O pană mică de cocoş era strecurată între pagini,ca semn de carte. Volumul se deschise la pagina aceea şi Suzanne citi următoarele cuvinte: „Stăpînul dumitale ţi-a dat însărcinarea să discuţi cu chipul meu?" Cunoştea foarte bine fraza aceasta. Era vocea contesei Olivia, spiritul înaripat al contesei Olivia! Suzanne dorise de totdeauna să joace în *Noaptea regilor*, Cum uitase oare această broşură în furia plecării? Dar nu, cartea nici nu-i aparţinea. Cineva o pusese dinadins în sertarul ei. Se aplecă peste paginile textului, răsfoi şi citi cu glas tare:

„Opreşte, rogu-te şi spune-mi ce crezi despre mine".

Abia rostise mica frază mîngîietoare în tăcerea cămăruţei, că o voce răspunse în spatele ei:

„...Crezi că nu eşti ceea ce eşti".

Tînăra femeie se întoarse încremenită, cu] broşura în mînă. în virtutea inerţiei, dădu replica:

„De cred astfel, cred acelaşi lucru şi despre dumneata".

— „Ai dreptate să crezi aşa, spuse Eric Vidame, nu sînt ceea ce sînt."

Şi spunînd acestea, Vidame închise uşa, se aşează călare pe scaunul destinat musafirilor, aşa cum făcea pînă nu de mult, cum avea să facă desigur totdeauna, cu o siguranţă desăvîrşită, fiindcă aşa era felul lui şi spuse cu vocea lui cîntătoare, cu vocea lui care suna ca o viola da gamba:

— Ba nu, biata mea Suzanne, nu eşti ceea ce eşti. Nici eu, drăguţa mea Suzanne, nu sînt ceea ce sînt. Aşa că trebuie să stăm de vorbă, Suzanne. Te aşteptam mai devreme.

— Iartă-mă, spuse tînăra femeie, am pierdut timp visînd la amintirile mele.

— Nu vom avea timp să visăm pînă sîmbătă, Suzanne.

— Şi de ce nu? Spune-mi, te rog.

— Pentru că plecăm poimîine, răspunse el liniştit.

— Plecaţi? Mă bucur. Drum bun, măria-ta!

Vidame îşi plescăi limba uşurel de dinţi, cum faci cînd vrei să chemi la ordine o persoană care o ia razna.

— Ţţţţ, ţţţţ... fii bună, Suzanne, şi crede-mă că aleg cuvintele pe care le folosesc. Cînd am spus că plecăm, m-am gîndit, madonna, că pleci şi dumneata, că pleci cu mine, că plecăm cu toţii împreună.

Acum îl imita pe Feste, nebunul contesei Olivia. O privea cu ochi mîngîietori şi ironici. Adăugă, fără măcar să aştepte răspunsul:

— Plecăm într-o călătorie lungă, madonna. Nu ne vom întoarce în Franţa decît la sfîrşitul toamnei.

Suzanne se crispa şi se opintea cît putea, ca să reziste atacului. întoarse capul şi răspunse pe un ton uscat;

— Ei bine! Pleacă, domnule, pleacă!

— Nu, madonna, nu. Plecăin, dar pleci şi dumneata cu noi în America de Sud: Buenos Aires, Montevideo, Rio, Sâo-Paulo, Pernambuc, Bahia şi multe alte oraşe încă. Are să fie o călătorie lungă, o călătorie frumoasă, şi nici nu ne gîndim s-o facem fără Suzanne. Ce s-ar alege de noi fără Suzanne?

— Ah! spuse ea cu amărăciune, timp de două luni aţi trăit foarte bine fără Suzanne.

Vidame flutură arătătorul prin aer ca acul unei balanţe, în semn de negare:

— Haide, madonna. Fii serioasă şi cuminte! Am trecut peste capriciul dumitale, un capriciu pe care l-ai prelungit. Dar capriciul s-a sfîrşit, madonna. Trebuie să plecăm. Ia spune-mi, cine să joace pe Elvire şi pe Marianne, pe Monime şi pe Celimene, pe Lucinde şi pe Carmosine, fiindcă vom juca şi Carmosine? Şi cine va fi Olivia, da, de pildă, Olivia, dacă Suzanne şi-ar permite să aibă iar un capriciu? Răspunde-mi, madonna.

Suzanne se ridicase în picioare, cu o mînie sinceră:

— M-ai jignit, spuse ea, m-ai jignit, Vidame, pentru motive pe care nu le înţeleg bine, nişte motive cam ruşinoase şi foarte supărătoare, motive nedemne de dumneata şi de acest teatru, motive pe care prefer să nu le aflu niciodată de tot. M-ai jignit şi nu sînt absolut sigură că nu mă jigneşti şi acum cu drăgălăşia, cu cordialitatea dumitale batjocoritoare, cu toate făgăduielile extravagante pe care le faci, cu felul dumitale de a ne trata pe toţi ca pe nişte păpuşi lunatice, cu toate calculele dumitale obraznice, pe care nii le cunoaştem niciodată. Şi, de altfel, dacă le-am cunoaşte, ne-ar umili doar şi nu ne-ar face nici o plăcere. Nu-ţi sînt slugă benevolă, cum e prietenul dumitale, domnul des Com- bes. Nu-ţi sînt sclavă, ca nenorocitul de Ilellouin. Sînt Suzanne Pasquier şi n-am să plec cu dumneata pentru că nu pot şi nu vreau să plec.

Vidame se ridicase în picioare, trecîndu-şi cu neglijenţă un picior peste speteaza scaunului, aşa cum făcea de obicei. Chipul lui nu mai era ironic, ci obosit şi dezamăgit. Acum vorbi cu glas foarte scăzut, continuînd să rostească desluşit cuvintele, cu o voce mîhnită şi patetică: „Ei da, nimeni nu-l înţelegea cum trebuie şi nu se putea bizui pe nimeni. Era oare vina lui, a lui Eric Vidame, dacă teatrul era compromis iremediabil în nişte oribile chestiuni băneşti? Era vina lui dacă, pentru a face teatru, trebuia »a plătească chirie, impozite, decoratori,

maşinişti, ziare, da, ziare, ba mai trebuia să plătească şi nişte actori aroganţi care bombăneau în spatele lui, deşi aveau nevoie ca toată lumea să trăiască, să se îmbrace şi să mănînce? Era oare atît de uşor să ţină pe picioare acest teatru, alimentînd pe scena lui, în ciuda lipsurilor, flacăra artei pure, flacăra şovăitoare a spiritului? Bineînţeles, procedase şi el ca toată lumea şi, fiindcă nu se putuse descurca altfel, făcuse unele lucruri de care nu era deosebit de mulţumit, unele lucruri pe care, eventual, alţii le puteau considera mici murdării, dar pe care ar fi fost cu neputinţă să nu le facă. Teatrul mergea înainte şi asta era principalul. Cine-l ajuta pe Eric Vidame? Cine-l înţelegea? Nimeni. Nici măcar Suzanne, mai ales Suzanne, vai! Şi totuşi, Suzanne era cea mai inteligentă din trupă, cea mai clarvăzătoare printre copiii aceia egoişti şi vanitoşi. Şi deodată, ca o bombă, le pica tocmai această misiune din partea guvernului, o misiune providenţială. Toate cheltuielile plătite dinainte şi beneficii enorme în perspectivă, destul cît să le ajungă să trăiască cel puţin un an în Parisul ruinător şi hrăpăreţ. Destui bani ca să poată juca *Schimbul, Brandt, Furtuna* şi poate al doilea *Faust.* Da, de ce nu al doilea *Faust?* Vor avea destui bani — nu putea evita să rostească mereu acest cuvînt —- destui bani ca să facă aici, la Paris, lucrurile cele mai frumoase şi cele mai grele, cele mai rare şi cele mai îndrăzneţe. Vor petrece patru sau cinci luni în altă parte a lumii. Vor plimba timp de patru sau cinci luni pavilionul Franţei inteligente în ţări prietene... Nu? Nu răspundea nimic? Ceea ce-l mîh- nea mai mult era gîndul că Suzanne era o adevărată actriţă, născută aproape pe scenă. Ei bine! Era de necrezut. O femeie cu adevărat devotată cauzei teatrului ar fi avut încredere în patronul ei, în ciuda cîtorva mici greşeli. Cînd cineva cunoaşte cu adevărat ce munţi de neînţelegere... trebuie să ştie să treacă cu buretele peste cîteva biete ciondăneli. Suzanne putea să caute: unde va găsi un alt teatru care în cursul unei singure stagiuni să poată aduce omagii lui Euri- pide şi lui Shakespeare, lui Racine, lui Goethe şi lui Calderón, fără să mai pună la socoteală

pe moderni, fără să mai pună la socoteală pe cei tineri, atît de ciudat de lacomi, ba chiar atît de antipatici şi mai ales atît de ingraţi?"

Vidame nu ridicase o singură dată vocea în timp ce rostea acest lung monolog. Uneori îşi lăsa în jos braţele şi umerii, cu un gest bine calculat de descurajare şi de deziluzie. Suzanne asculta atentă, cu sprîncenele împreunate. Dar încetul cu încetul, buzele ei se depărtau, dezvăluindu-i dantura superbă. încetul cu încetul, sprîncenele ei blonde se depărtau, deveneau suple şi începeau iar să vibreze. Avea impresia nelămurită că în faţa ei se juca o comedie — aşa cum se întîmpla totdeauna în casa aceea, cum se întîmpla totdeauna la teatru — o comedie nelămurită, din care nu putea înţelege nimic. Mai simţea şi că Vidame se pregătea iar să-şi joace cărţile cele mai bune, să le joace ca să cîştige. Simţea că mai putea să reziste, dar că nu va fi în stare să reziste cu succes şi chiar că nici nu prea avea chef să reziste cu succes.

Şi fiindcă Vidame se referea din nou la eroii poeziei, la semizeii teatrului, la maeştrii ei iubiţi, tînăra femeie întrezări deodată, ca într-un fulger, imaginea colinei fericite şi a casei de la Nesles. Era o imagine precisă, graţioasă şi translucidă, o imagine pe cale să se dizolve într-un lichid coroziv.

— Ei, foarte rău, mica mea Suzanne, spuse Eric Vidame depărtîndu-şi braţele de trup. Vom pleca fără dumneata în America, biata mea Suzanne. Şi ca să oferim tuturor americanilor o adevărată imagine a Franţei, o vom lua cu rioi pe fermecătoarea domnişoară Praga. Are talent, fireşte,[x] dar accentul ei nu aminteşte destul meleagurile din Touriţiine şi nici din Normandie. E vina dumitale, madonna.

Atunci Suzanne plecă ochii şi spuse foarte repede, cu o voce slabă, slabă, nemaipomenit de laşă şi de slabă:

— Dacă e neapărat nevoie, am să mă supun, patroane. Dar trebuie să recunoşti că îmi ceri un lucru nechibzuit; nu-mi dai nici măcar patruzeci şi opt de ore de răgaz.

— Ba nu, madonna, nu! Pentru o adevărată actriţă ca dumneata, nu e un tur de forţă. E o jucărie, atîta tot, o jucărie ! Cît despre roluri, vom avea timp să lucrăm pe vapor. Gîndeşte-te, avem aproape trei săptămîni înaintea noastră !

— Ah! Cit despre roluri, spuse ea cu înfrigurare, ţi-am §pi|S doar că ştiu toate rolurile pe de rost.

— Nu te **pripi,** Suzon. Trebuie **totuşi** să **ne ocupăm** de **nenumărate fleacuri şi să examinăm îndeapEoape,** nişte **hîrţoage plicticoase.**

Vidame îşi îndreptă spinarea ca un chirurg după ce a terminat o operaţie nu atît grea, dar care are totuşi nevoie de mîini sigure şi de ochi ageri. O luă pe Suzanne de mijloc, depuse în fugă o sărutare la rădăcina părului ei, sărutare de mare senior, sărutare feudală, apoi o trase numaidecît după el, fiindcă se grăbea, se grăbea şi mai avea de făcut mii de lucruri foarte plicticoase.

Zece minute după aceea, Suzanne ieşea din teatru. Tot sîngele îi năvălise în faţă şi scrîşnea uşor din dinţi, numai aşa, ca să-şi întărească toate hotărîrile. Nu făcuse nici douăzeci de paşi cînd se întîlni cu Hellouin, ba chiar fu cît pe- aici să se ciocnească de un Hellouin scăldat în sudoare, care urca pe rue des Garmes.

— Ei? întrebă grăsanul, vii şi dumneata, Suzon?

Şi fiindcă Suzanne făcu un mic semn îndîrjit cu capul, un semn care era totuşi o uşoară dovadă de aprobare, acest om care nu ştia să facă decît gafe scoase un suspin adînc de uşurare.

Cred că ţi-a spus, mica mea Suzon, că ne scoţi dintr-o încurcătură grozavă. Praga aceea e o putoare. A plecat acum trei zile, fără să zică pîs. L-a lăsat baltă pe Cherouvier, a lăsat baltă teatrul, Parisul şi restul. Trebuie să credem că-şi isprăvise misiunea specială. Puţin îi pasă ei de un contract. N-o s-o mai vedem niciodată. Şi turneul nostru era în pană. E drept că o avem şi pe mica Eva Jonquiere... Merge pentru o dublură onorabilă. Dar nu poate totuşi să joace rolurile de primă amoreză. Gîndeşte-te, Suzon, locurile pe vapor erau reţinute de trei

săptămîni. Din fericire, dumneata eşti o fată bună, mica mea Suze şi din fericire, ţi-e drag teatrul. Din fericire, femeile ca dumneata...Suzanne nu-l mai asculta decît cu o ureche. Ce-i păsa ei de toate aceste mici trădări, de aceste meschinării şi minciuni? Ei bine! Da, fusese sucită şi învîrtită, fusese înşelată, sedusă, vai! Intr-o clipită, cum fusese sedusă lady Anne de către Glocester. Dar se întîmplase aşa numai fiindcă voia şi ea. Nu făcea şi nu va face decît ce poftea. Şi ea

voia să plece în America de Sud, voia să joace teatru, să fie Olivia, Lucinde şi Celimene. Nu fusese înşelată, fiindcă fusese de la început convinsă că era o înşelătorie la mijloc. Cît despre casa de la Nesles, despre băieţii ei dragi de la Nesles... Ah ! da, trebuia să se întoarcă la ei. Aşa le spusese: „Mă voi întoarce".

Se despărţi brusc de Hellouin. Nu se simţea în apele ei. Obrajii îi ardeau, dar în acelaşi timp simţea în piept o senzaţie neplăcută, foarte neplăcută de apăsare şi de frig.

Era atît de cufundată în gînduri, încît, sosind pe boule- vard Saint-Germain, se lovi aproape de un biet om care purta o pancartă de stambă pe care se putea citi următoarea inscripţie ridicolă: „Imbrăcaţi-vă ca oamenii bogaţi. îmbră- caţi-vă la. Boucaud!"

Suzanne citi şi reciti această povaţă stupidă, bolborosind tot felul de scuze. Arunca în jurul ei priviri uluite. Niciodată nu simţise în acelaşi timp atîta fierbinţeală în obraji şi atîta răceală în piept. Dar unde era poşta? Unde era biroul poştal?

In picioare în faţa unui pupitru plin de pete, Suzanne încercă să redacteze o telegramă. Era, trebuia să fie o telegramă foarte lungă, dar ea nu izbutea să găsească cuvintele potrivite. Scrise o dată, încă o dată şi încă o dată, rupse o coală de hîrtie, luă alta, o rupse şi pe aceea, mai scrise o dată pe hîrtie cu o peniţă care zvîrlea stropi de cerneală şi se împiedica scîrţîind, o peniţă care nu accepta să-i fie complice supusă.

în sfîrşit, îşi redactă telegrama, dar nu se putu hotărî s-o ducă la ghişeu. Şovăi multă vreme şi, în celedin urmă, o strecură în poşetă. „Se va întoarce, se va întoarce să expedieze această telegramă. Mai tîrziu, ceva mai tîrziu..."

Suzanne ieşi pe trotuar şi încercă să se orienteze. Avea la dispoziţie vreo treizeci şi şase de ore ca să-şi facă bagajele, să-şi viziteze familia, să-şi aranjeze treburile, să dea toate dispoziţiile care se dau

totdeauna înainte de plecarea într-o călătorie lungă. Mai trebuia să şi mănînce, fiindcă trecuse de ora unu. Din fericire, nu-i era foame. Nu, nu-i era de loc foame. Nu simţea decît fierbinţeala din obraji şi frigul din piept, golul apăsător şi îngheţat din piept.

CAPITOLUL XXI

BĂIEŢII ĂŞTIA MARI S-AU FĂCUT BĂRBAŢI. O CAMERĂ ABSOLUT GOALĂ. MEDITAŢIE ASUPRA UNUI AC DE PĂR. TRISTEŢE ÎN CASA BINECUVÎNTATĂ. MARC CEL TĂCUT E CUPRINS DE FURIE. DOI TINERI PE CÎMP. O CEARTĂ DE NEÎNŢELES.

Telegrama sosi la Nesles abia a doua zi, pe la ora zece. Era adresată stăpînului casei, dar Jérôme Baudoin nu putea s-o citească şi o ţinu o clipă în mînă, fără să spună o vorbă. Apoi întinse degetele şi murmură:

— Philippe! Philippe! te rog citeşte asta, Philippe.

Şedeau unul lingă altul pe o bancă de piatră din curte,
la umbra tufelor de liliac. Era cald. Aburi molatici se ridicau din pămînt şi domnul Lavoine anunţase că pînă-n seară va fi furtună. Philippe citi telegrama şi, fiindcă nu spunea nimic, Jérôme îşi lăsă o mînă uşor tremurătoare pe umărul lui. Rămaseră aşa multă vreme, fără să facă o mişcare, apoi domnul Baudoin şopti:

— Eşti amărît, băiatul meu.

O voce sfîşiată, naivă, şovăitoare, vocea unui copil nenorocit îi răspunse peste o clipă:

— Da, tăticule.

Băieţii ăştia mari sînt acum bărbaţi şi nu-i uşor să-i opreşti în drum. Sînt mereu mîndri, grăbiţi, veşnic crispaţi de cine ştie ce dorinţe tainice. Nu ştiu să-şi dezvăluie iubirea, nici nu vor măcar să o dezvăluie; le e ruşine la gîndul că i-ar putea bănui cineva de o astfel de iubire, de o astfel de slăbiciune. Cînd sînt cu părinţii lor, se ţin drepţi, au o privire plictisită, un aer dispreţuitor şi distrat şi sînt gata s-o ia la goană ca animalele speriate, care nu acceptă nici măcar să le mîngîi cu mîna. Şi iată că, deodată, mîna tatălui dibuie

şi simte topindu-se orice rezistenţă. O frază a fost pronunţată încetişor, o frază care nici măcar nu-i o întrebare: „Eşti amărît..." şi băiatul cel mare răspunde cu voce slabă şi zdrobită de durere: „Da, tăticule!" E vocea copilăroasă şi moale de pe vremuri, din nopţile de boală, cînd ardea de febră şi cînd părinţii îl plimbau cu paşi mari şi alinători prin camera bine închisă, legănîndu-l în braţe şi cintînd. Ah ! Nu mai e un copilaş. A trăit războiul fioros al oamenilor, a suferit în tranşee. Pînă }a urmă, a avut şi rana aceea, care l-a transformat aproape într-un infirm. Şi Jérôme, purtîndu-şi în suflet întunericul acela, nou pentru el, s-a dus acum trei ani să-l viziteze pe Philippe la Cliâlons. Pe patul lui de spital, Philippe era vioi şi răspundea rîzînd: „Nu mai am nimic. Mă simt perfect." Numai trupul fusese rănit. Acum, însă, băiatul e slab şi jalnic. Nu e obişnuit cu această suferinţă. Nici măcar nu i se împotriveşte. Nici măcar nu încearcă să se scuture de ea. îşi sprijină obrazul de obrazul care se apropie de al lui şi spune simplu aceste două cuvinţele: „Da, tăticule", două cuvinţele care recunosc mîhnirea şi înfrîngerea.

Rămaseră aşa multă vreme pe banca de piatră, la umbră. Din cînd în cînd, Jérôme Baudoin îl strîngea pe Philippe lîngă el, şi-l săruta sfios, la întîmplare, pe păr sau pe tîm- plă. în cele din urmă, tînărul se ridică încet şi se îndreptă spre casă.

Urcă treaptă cu treaptă scara de-a lungul pereţilor spoiţi cu var. Balustrada era alcătuită dintr-un cablu gros, marinăresc, trecut din loc în loc prin nişte verigi de fier. Suzanne mîngîiase de sute de ori, cu degetele, înfiorîndu-sei parcă, frînghia aceea veche. De sute de ori, picioarele_ei zburaseră de la un etaj la altul, atingînd traversele de stejar şi lespezile roşii. De sute de ori, poate chiar mai mult, dar nu lăsase nici o urmă după ea, după cum nu lasă urme trecerea unui fluture prin aerul fierbinte al lunii iulie. Merse mai departe pe culoarul cel lung pînă în camera ei şi, înainte de a intra, făcu un lucru absurd: bătu în uşă, de parcă s-ar fi aşteptat să-i răspundă o fantomă. Camera era goală. Dulapul rămăsese larg deschis şi toate sertarele comodei erau întredeschise şi

ele. Camera era goală, dar nu aşa cum poate să fie o cameră neocupată, ci una din care s-a luat ceva. îndărătul obloanelor trase, fereastra era întredeschisă şi nu se mai simţea nici măcar mirosul tinerei femei. Pe măsuţa de toaletă se afla o oglinjoară, o oglinjoară veche pe care, nu de mult, Marc se distrase împodobind-o cu o ramă de lemn sculptat. Philippe puse mîna pe oglindă şi zări în ea o figură palidă, trasă, figura unui băiat bolnav şi trist. Suzanne nu lăsase nici o amintire în oglindă. De sute, de mii de ori poate, imaginea ei graţioasă apăruse în cadrul sculptat, printre heruvimii şi trandafirii din lemn de cireş. Dar nu mai rămăsese nimic din această imagine delicioasă. Philippe lăsă oglinda24*

pe masa. Se gindea la coliviile în care se atirna uneori un ciob sclipitor de oglindă, alături de osul de sepie pe care păsările cu pene pestriţe vin să-şi ascută ciocul.

Oglinda era goală, dulapul era gol şi el, goală era şi comoda şi gol dulapul în perete, întreaga cameră în care locuise Suzanne era goală, ucigător de goală. Tînăra femeie spusese că se va întoarce, că se va întoarce numaidecît, dar îşi luase toate lucrurile. Aşa face cineva cînd are de gînd să se întoarcă? Philippe începu să scotocească mobilele bucată cu bucată, cu un fel de turbare. Ar fi vrut ca Suzanne să fi uitat ceva, ar fi vrut cu orice preţ să găsească un obiect care să-i aparţină, o urmă, o rămăşiţă, o amintire indiscutabilă.

în cele din urmă, găsi un ac negru de fier, un ac lung de păr. îl strînse între degetele lui subţiri şi-l privi cu o disperare liniştită, de parc-ar fi fost scheletul visului său. Un ac subţire, va să zică asta era totul! îşi aminti cu **o** amărăciune sporită de Hubert care, în clipele lui de fantezie, spunea despre Suzanne că e „o îmblînzitoare de ace". Un ac de păr, iată singurul lucru care nu murise de tot în camera aceea!

îşi aminti o frază scurtă rostită de Suzanne, o frază scurtă pe care o şoptise în hărmălaia dintr-o gară: „Gîndul că aş putea da cuiva un fel de chezăşie mă îngrijorează şi mă cam nelinişteşte..." Cum se putea oare ca, sub aparenta ei frivolitate, Suzanne să fie atît de prudentă şi atît de calculată? Dar nu ! Nu trebuia să se teamă, nu dăduse niciodată o aşa- zisă „chezăşie". Nu dăduse niciodată nimic, nu făgăduise niciodată aşa ceva. Dacă în aceeaşi clipă îşi analiza şi ea conştiinţa, nu-şi putea reproşa nici un gest de generozitate. Nu-i venea de loc greu să nu dea ori să nu făgăduiască ceva. Era pustie ca şi camera aceea, pustie ca şi oglinjoara, pustie cum era lumea întreagă sub privirea lui Philippe.

îşi scoase portofelul în care strecură acul de cap între două foi de hîrtie, ca pe o floare moartă. Firul acela mic de fier negru era amintirea cea mai moartă şi cea mai uscată. Philippe se sili cu multă greutate să-şi ordoneze oarecum gîndurile îndurerate. Nici măcar nu avea norocul de a fi trădat, de a fi înşelat,

fiindcă Suzanne nu-i dăduse, nu-i împrumutase, nu-i făgăduise niciodată nimic. îşi spuse că unii oameni găsesc oarecare mîngîiere în suferinţă: sînt mîn- dri de suferinţa lor. Cu el însă lucrurile stăteau altfel. Se considera jefuit, dar nu era jefuit decît de o umbră, de un vis. îşi povestea la nesfîrşit istoria acestei iubiri nenorocite, demente, pe care o risipise singur şi nu găsea mai nimic să- şi povestească. Era o suferinţă ingrată, nu efervescentă şi generoasă cum ar fi dorit, ci o durere aridă, sterilă, seacă, asemănătoare cu acul acela. Şi pînă la sfîrşitul vieţii, va trebui să găzduiască, să suporte şi să hrănească acest parazit mistuitor.

Deschise obloanele şi contemplă grădina. Toate plantele, toţi arborii vegetau la locul lor. Lumea avea aspectul ei obişnuit. Ba nu, şi lumea murise, şi lumea părea mumificată. Casa arăta cufundată în stupoare. Doamna Baudoin şi fetele lucrau în sala cu tavanul scund. Nici nu le auzeai măcar: vorbeau cu glas scăzut. Din ajun, mica Paule Chastel se încuiase în cămăruţa ei. Nu voia să iasă, spunea că nu-i e foame, că o doare numai capul. Din cînd în cînd, o auzeau fredonînd ciudat, ca o nebună. Domnul Lavoine trebăluia pe undeva, în fundul magaziei. Zgomotul ciocanului său se cufunda în tăcere ca într-un univers de cîlţi şi de mastic.

Philippe îşi ridică privirea spre cer. Nori mari, de culoarea smoalei,-se rostogoleau departe, peste valea rîului Oise. Era abia unsprezece, dar căldura se făcuse insuportabilă. Tînărul se cufundă într-o visare plină de amărăciune. Din cînd în cînd, auzea înălţîndu-se de jos o chemare. Orbul şedea şi acum pe bancă, sub tufele de liliac şi întreba:

— Eşti aici, Philippe? Eşti aici, băiatule?

Şi Philippe răspundea supus:

— Da, tăticule. Deodată, în pod, izbucniră nişte glasuri înfuriate. Din ajun, cearta dintre Hubert şi Marc se potolea numai ca să se încingă iar. Apoi se auzi un zgomot înfiorător, un zgomot de geamuri sparte, şi ceva greu şi tare se prăbuşi în curte. Apoi urmă un galop nebunesc pe scară şi pe culoare. Hubert striga:

— Faci o idioţie !

Jos, în curte, printre cioburile de sticlă, Philippe zări un butuc mare de stejar. Era bustul actriţei, la care Marc lucra necontenit de două luni. Era inima unei buturugi de

stejar! Un lemn frumos şi tare, cu bobul compact, o bucată excepţională, care nici măcar nu crăpase, deşi fusese aruncat de la etajul al doilea. Philippe putea desluşi de la fereastră imaginea care-şi ridica faţa spre cer, printre cioburile de sticlă. Chipul era modelat cu grijă şi lustruit cu multă gingăşie. Uneori, intrînd în atelier, Philippe mir;gîi,a în treacăt cu mîna chipul acela delicat.

In clipa aceea, Hubert şi Marc se năpustiră în curte. Hu- bert striga:

— Ai fi putut să omori pe cineva. Ar trebui să-ţi fie ruşine.

Marc nu voia să asculte de nimic: arăta ca o fiară dezlănţuită. Era livid, năuc, aşa cum sînt unii copii liniştiţi şi interiorizaţi, care, o dată sau de două ori pe an, fac o criză de furie spumegîndă. Găsise securea şi o ţinea în mînă. începu numaidecît să izbească din toate puterile. Fierul pătrundea în stejar şi smulgea aşchii din el. într-o secundă, chipul blînd şi neted fu strivit, mutilat, spintecat. Nebunul se înverşuna şi gîfîia ca un tăietor de lemne. Hubert care se liniştise deodată, îşi vîrîse pumnii în buzunare şi spunea ridicînd din umeri:

— Ai fi putut să mi-o dai mie, aşa cum era, chiar neterminată. îmi plăcea grozav chestia asta a ta, crede-mă. Dar s-o arunci pe fereastră! Şi s-o faci bucăţele, să izbeşti în ea ca într-un buştean ! Ah ! Marc, eşti o brută!

Marc izbea mai departe zbierînd:

— Nu, nu, trebuie s-o fac praf, fiindcă tot nu pot s-o termin. Ţi-am mai spus că nu mai vreau s-o văd. Nu-mi place, mă scoate din sărite. Na! Na!

Doamna Baudoin şi fetele se adunaseră în faţa ferestrei din sala comună şi priveau uluite scena aceea de masacru. DomnuljBaudoin se ridicase în picioare şi, întinzînd mîinile, spunea cu o voce tremurătoare:

— Potoliţi-vă, bieţii mei copii!

De la fereastră, Philippe asista la toată cearta cu o expresie de uimire şi de groază pe faţă. „Va să zică nu suferea, numai el! Şi nu ştiuse nimic ! Nu înţelesese nimic! Cum se poate că era şi el orb şi surd? Despre Marc nu se ştia nimic, nimeni nu-si putea închipui ce se petrece în sufletul lui Marc..."

Cînd butucul acela frumos de stejar fu transformat în ţăndări, Marc aruncă securea şi-şi şterse fruntea. Părea că se potolise. Chipul lui începu să capete iar culoare

omenească, îl cuprinse de umeri pe Hiibert şi spuse cu o voce poruncitoare :

— Acuma, că toiul s-a sfîrşit, hai să ne plimbăm puţin.

— Şi unde vrei să mergem?

— Să mergem pe platou.

Din fundul sălii comune, doamna Baudoin strigă:

— Jérôme, du-te te rog cu ei. Nu-i lăsa singuri.

Dar cei doi băieţi se şi depărtau cu paşi mari pe aleile grădinii. La început umblară fără să vorbească: urcau repede panta şi trebuiau să-şi cruţe respiraţia. In sfîrşit, ajunseră în cîmpurile de lucernă, de grîu şi de ovăz, în timp ce deasupra lor cerul era plin de ciocîrlii.

Din cînd în cînd, Hubert repeta cu încăpăţînare:

— Dacă nu-ţi mai plăcea chestia aceea, puteai să mi-o dai mie. Eu găseam că era foarte frumoasă.

Marc clătina din cap şi mergea mai departe fără să-i răspundă, cu privirile pironite pe pietrele drumului. Apoi, se opri deodată. Era iar palid la faţă. Un nou val de furie urca din adîncuri. Avea un aer răutăcios şi obtuz, iar privirea lui era alterată de nenumărate gînduri care-i frămîntau inima, toate acele gînduri chinuitoare pe care nu le putea exprima. Strigă căutîndu-şi cuvintele şi rostindu-le la în- tîmplare:

— Tu eşti de vină ! Da, totul s-a întîmplat numai din vina ta. Am spus că tu eşti de vină, Hubert. Nu pot să sufăr felul în care vorbeşti cu Suzanne şi felul în care o apuci de braţ sau de mijloc. Şi tot ce-i spui... Nu-mi place nici felul tău de a o privi pe Suzanne.

— Bietul Marcl Eşti nebun, spuse Hubert uluit.

Nebunul repeta:

— Tu eşti de vină ! Nu pot să te sufăr !

Şi deodată, ridică pumnul şi-l lovi pe Hubert în cap. Deşi nu-l lovise cu putere, o pată se ivi pe tîmpla fratelui său. O pată şi un mic strop de sînge. Hubert îşi scoase batista şi se dădu cu un pas înapoi. Era disperat şi repeta:

— Eşti nebun !

Era gata să izbucnească în plîns, aşa, stînd în picioare printre tufele de pelinariţă, care-i ajungeau pînă la talie, aşa, stînd în picioare, sub cerul orbitor.

Atunci Marc se trînti la pămînt si începu să-l roage gîfîind:

— Iartă-mă! Iartă-mă! Ah! Să nu spui nimănui nimic. Iartă-mă, Hubert. Voiam să mă uşurez şi trebuia să lovesc

pe cineva, să rănesc pe cineva. Şi te-am lovit pe tine, frate, pentru că te iubesc, da, pentru că te iubesc mai mult decît pe toţi ceilalţi. Spune-mi că mă ierţi, altfel ma omor sau îmi înfig briceagul în beregată.

Hubert îngenunche şi mîngîie cu mîna obrazul fratelui său. Spunea lucruri nelămurite şi vocea lui puternică şi sîsîită era înecată în lacrimi.

— Nu sînt de loc supărat pe tine. Crede-mă, nu sînt supărat de loc. Bineînţeles, cînd tragi cuiva un pumn, te uşurezi. Nu m-a durut. Am să spun că am căzut. Dar trebuie să te linişteşti. Ce are să spună mama? Ce are să spună tata? Să ne întoarcem numaidecît acasă. Deseară plec la Paris. Trebuie să plec deseară la Paris.

Marc nu auzea vorbele fratelui său. Rămăsese trîntitpe jos, cu capul cufundat în iarba deasă şi repeta încet:

— Iartă-mă: sînt nenorocit! Nici nu ştii cît de nenorocit sînt. Uite, uite, uite cît de nenorocit sînt!

CAPITOLUL XXII

FURTUNĂ DEASUPRA PARISULUI. CUM ŞI-A PETRECUT SUZANNE ZIUA. SPLENDIDA ÎMPRĂŞTIERE A FAMILIEI PASQUIER. TEAMĂ ÎN FAŢA PAGINII ALBE. SUZANNE E CUPRINSĂ DE NELINIŞTE ÎN FAŢA OGLINZII. O VIAŢĂ PRADĂ FANTOMELOR. POVARA SINGURĂTĂŢII. APARIŢIA UNEI DIVINITĂŢI A PĂDURII. POMANA ÎNTINSĂ FRUMOSULUI CERŞETOR. HOHOTE DE PLÎNS ÎN NOAPTE.

Se înnopta. Furtuna care dăduse multă vreme tîrcoale Parisului, învîrtindu-se pe cerul lui, se aduna acum la nord, în spatele colinei Montmartre. Nu ploua, dar fulgere mari palpitau printre nori, înviind din umbră un oraş palid şi lugubru.

Suzanne trase perdelele şi aprinse lumina. Apoi se aşează pe un scaun şi rămase cîteva clipe nemişcată, aproape prăbuşită. Ziua se sfîrşise şi ea se achitase de toate corvezile. Nu-i mai rămînea decît să-şi ia poşeta mică de piele şi mantoul de călătorie, apoi să răsucească cheia în broască şi să închidă uşa o dată pentru totdeauna peste amintirile care o chinuiau. A doua zi, în

zori, trebuia să treacă maşina s-o ia. Bagajele plecaseră. Suzanne făcuse nenumărate drumuri, vizitase consulatele şi cercetase magazinele. In cele din urmă, se dusese să-şi ia rămas bun de la acei membri ai familiei care se aflau la Paris.

în acest sfîrşit de iunie 1921, se putea achita destul de uşor de această obligaţie: Cécile era în Suedia unde dădea nişte concerte. Laurent se afla la Lisabona la un congres de biologie. Joseph Pasquier plecase în Egipt, nu în dorinţa de a admira priveliştele faraonice, fireşte, ci pentru a se lămuri dacă Europa occidentală va mînca orezul felahilor sau orezul anamiţilor. Ea, Suzanne, îşi lua zborul spre celălalt capăt al globului. Toată familia Pasquier făcea explozie ca un dispozitiv pirotehnic, care aruncă rachete strălucitoare în toate direcţiile.

Prin urmare, Suzanne trecuse să vadă pe fratele ei Ferdinand şi pe grăsana de cumnată-sa, ambii obsedaţi de o boală închipuită înspăimîntătoare, care presupunea afecţiuni ale sistemului simpatic şi hipotensiune arterială. Ferdinand şi soţia lui făceau şi ei o călătorie, o călătorie atentă şi foarte neliniştită pînă la graniţele sănătăţii.

Suzanne îşi vizitase şi părinţii. Doctorul Raymond Pasquier aiura cu splendoare. Era slab şi mistuit de noi ambiţii. Scria un tratat de filozofie. îşi scria şi memoriile şi nu se putu stăpîni să-i citească fiicei sale o pagină în care era vorba de vizita lui la Versailles în 71, la domnul Thiers... Doamna Lucie-Eléonore Pasquier era acum foarte bătrînă şi aproape neputincioasă. îşi privea cu o admiraţie plină de spaimă ciudatul tovarăş de viaţă, acest bătrîn copil incorigibil. Tapetele apartamentului erau afumate de respiraţia becurilor Auer. Suzanne privea cu un fel de spaimă aceste două bătrîne chipuri răvăşite. Bariera care se ridica între Suzanne şi un viitor nelămurit, între Suzanne şi necunoscut, între Suzanne şi... ce altceva mai cumplit? poate moartea — bariera care o ocrotea pe Suzanne îi părea acum foarte nesigură şi fragilă. încă puţin şi bătrînii Pasquier vor dispare. Copiii Pasquier, Suzanne, sora ei şi cei trei fraţi se vor pomeni deodată ca nişte soldaţi cărora le-a venit rîndul să intre în linia întîi.

Suzanne luase cina între taică-său şi maică-sa, dar abia se atinsese de mîncare. Apoi se întorsese acasă şi acum era singură, singură la graniţa acestei ultime nopţi,

singură în salonaşul care mirosea a fly-tox, a camfor şi a lavandă. Bă- trîna servitoare Antonine plecase de mai bine ele două luni de zile la ea acasă, aşa cum făcea de obicei cînd Suzanne pleca în turneu. Tînăra femeie era singură de tot. Ce-i mai ră- mînea de făcut, înainte de a încerca să adoarmă? Trebuia să scrie o scrisoare, scrisoarea, teribila scrisoare, adresată fireşte doamnei Jérôme Baudoin, fiindcă-şi încheiase telegrama cu următoarele cuvinte: „Urmează scrisoare". Da, trebuia să scrie această scrisoare. O va scrie în seara aceea. Dar tînăra femeie se gîndea la ea cu mare oboseală şi amîna mereu momentul de a se instala în faţa dureroasei pagini albe.

Se aşează în faţa măsuţei de toaletă, aprinse aplicele şi începu să-şi despletească părul. Pînănu demult, clipaaceasta din pregătirile pentru noapte era clipa în care Suzanne savura plăcerea cea mai dulce, clipa cînd, fericită şi candidă, se lăsa în voia bucuriei de a se contempla pe ea însăşi. Părul ei blond avea şuviţe aurii care, adunate în plete, deveneau roşii ca focul, aşa cum avusese pe vremuri, timp de două treimi de secol, ilustrul ei tată. Era totodată des şi vaporos, suplu şi strălucitor. Cînd Suzanne îşi scotea cele cîteva ace mai mari, părul acela frumos se revărsa eliberat pe umerii ei şi mîngîierea aceea fluidă îi provoca o plăcere ciudată, vecină cu voluptatea.

îşi despleti prin urmare părul şi se căută în oglindă, aşa cum făcea în fiecare seară şi în fiecare dimineaţă, cum făcea de o sută de ori pe zi, cum făcuse totdeauna de la începutul lumii. Oglinda credincioasă îi oferi chipul şi Suzanne se cufundă în contemplarea acestui chip.

Prima privire pe care Suzanne o arunca în oglindă conţinea totdeauna o nuanţă de rugă. Şi totdeauna, asemenea unui idol binevoitor, oglinda răspundea cu simpatie, cu mărinimie. Era un duet ritual şi, cînd era cîntat pînă la ultimul verset, Suzanne se simţea liniştită, satisfăcută şi sigură de ea însăşi. Atunci se putea lăsa în voia bucuriei somnului.

Dar în seara aceea apăsătoare şi fierbinte, oglinda ei părea pentru prima oară încărcată de un refuz tulbure. Suzanne crezu că-şi dă seama, evident nu putea să nu-şi dea seama, că pe chipul acela neted şi senin apăruseră nenumărate semne noi, linii, îngroşări şi urme. Făcu mai

multă lumină, dar oglinda rămînea duşmănoasă şi arţăgoasă, ca o apă moartă.

Uneori, între inteligenţă şi ridicol, între fineţe şi confuzie, între o frumuseţe gingaşă şi o urîţenie ursuză, nu există decît o diferenţă foarte mică, doar spaţiul şi respiraţia imperceptibilă a unei nuanţe. Suzanne îşi contemplă stingherită oglinda, şi, deodată, descoperi în ea nu chipul unei femei bătrîne, firește, dar un chip şters, chipul unei femei care începe să îmbătrînească şi e obosită. Aşa, de pildă, în colţul ochilor se adunau nenumărate cute imperceptibile, pe care nu le cunoştea. Substanţa din care era modelată gura rămăsese tot fină şi preţioasă, dar două mici incizii, coborînd de la nările mobile, despărţeau gura aceea de carnea catifelată a obrajilor. Brazde aproape nevăzute, dar care nu se vor mai şterge niciodată, străbăteau în toată lăţimea lui gîtul de zăpadă. Ce însemnau aceste brazde? în ajun, Suzanne nu le zărise încă. Oare nu era doar o părere, o impresie răutăcioasă? în faţa ochilor îi apăru deodată chipul bătrîn şi răvăşit al doctorului Pasquier, care se suprapunea peste chipul ei şi-l schimonosea. Atunci Suzanne se ridică în picioare, închise ochii, se depărtă şi începu să se plimbe prin cameră. în ciuda căldurii prevestitoare de furtună, o treceau fiorii. Se gîndea la Zaruk, micul păstor berber, care îmbătrînea cu repeziciune şi murea în amurg. Nu îndrăznea să se privească iar în oglinda aceea perfidă. Poate că avea să-şi dea seama că i-au căzut dinţii, genele, sprîncenele, părul frumos şi mătăsos, poate avea să-şi dea seama că e ofilită şi consumată ca bătrîna armurăreasă. Pentru prima oară în viaţă, Suzanne simţea cu puterea deznădejdei că e o fiinţă muritoare, că e un obiect, da, un obiect menit să piară. Nebunul de Hubert spunea uneori: „Eu n-am să îmbătrînesc niciodată !" Mai putea oare Suzanne să pronunţe cu seriozitate o frază de acest fel? îşi prinse capul cu amîndouă mîinile. Gînduri întunecate începură să mişune în capul acela superb

.Se îndreptă iar spre oglindă. Trebuia să facă asta, trebuia s-o facă imediat! Cu un efort crud de voinţă, un efort al întregii ei fiinţe, se aşeză iar în faţa oglinzii întunecate. Dar se vede că magia se risipise. în oglindă vedea imaginea fermecătoare a veşnicei Suzanne. Dar inima tinerei femei nu se mai lăsă în voia beţiei şi a adoraţiei. îşi privea cu amărăciune mîinile frumoase care nu ştiuseră

niciodată ce înseamnă munca grea, aşa cum ştiuseră mîinile mamei,sale, biata Lucie-Eleonore. îşi privi fără duioşie sînii frumoşi şi plini, care nu fuseseră niciodată umflaţi de lapte. Cu un sentiment de spaimă, nou pentru ea, îşi privi gura frumoasă, frumoasa ei gură de aur, din care ieşeau atîtea cuvinte armonioase, atîtea cuvinte împrumutate din cărţile poeţilor, dar care nu ţîşneau niciodată din inima ei.

Nu putea să se plîngă. Nici nu se gîndea să se plîngă. Fusese liberă să-şi croiască drumul şi viaţa. Dar iată că această viaţă nu era poate decît o fantomă a vieţii adevărate şi vii. Foarte rău ! Acum era prea tîrziu. Suzanne renunţase la viaţa adevărată şi vie, pentru a se îndrepta spre ce, Dumnezeule? Spre întunericul plin de praf, pe care-l trăgea în piept la teatru, în orele de lucru, sau spre mulţimile nesupuse, uneori stupide, alteori nerecunoscătoare, care o mîn- gîiau cu privirile lor, care-i închinau suspinele şi strigătele lor, dar care o uitau cu siguranţă îndată ce-şi întorceau faţa de la ea pentru a alerga după alte distracţii.

Suzanne făcuse o alegere. Dar ce alegere anume? îşi oferise viaţa, toată viaţa, da, da, toată viaţa unor umbre şi unor nori de fum. Yidame fluierase, aşa cum ar fi fluierat după un animal ascultător şi ea venise în fugă, foarte fericită că e chemată. Oare nu avea pic de mîndrie? Asemenea unui pescar viclean, Vidame agăţase un rol frumos de capătul undiţei, atîrnase de momeală blîndul spectru al Oliviei şi Suzanne fusese numaidecît pescuită ca o sclipitoare plătică.

îşi închinase viaţa unor umbre şi unor fantome. Îşi închinase viaţa unor visuri. Şi totuşi, unde era visul cel mai frumos? Pe scena de celulo-galalit a micului teatru des Car- mes, în faţa cadavrelor de fotolii? Sau colo, pe colina de la Nesles, printre miresmele vegetale ale grădinii ude de ploaie? Da, într-adevăr, unde era visul? Dar ce rost avea să-şi mai pună această întrebare? Fiindcă oricum era prea tîrziu.

Ieri încă, ar fi putut să întindă mîna şi să deschidă braţele. Dar nu, făcuse pe cocheta, jucase iar teatru cu băieţii aceia, ca pe vremuri cu Richard Fauvet, cu Roch, cu Teste- vel, cu Larseneur, cu toţi, ca totdeauna. Înaintase atît de mult pe drumul vieţii încît era cu

neputinţă să se mai în- ioarca şi sâ ia totul de la început? Da, fireşte, ajunsese prea departe. Era mult prea tîrziu.

Pentru prima oară, Suzanne simţea ceea ce ştia atît de bine să imite la lumina proiectoarelor, în faţa publicului din teatru: disperarea unei inimi îndurerate. Da, într-adevăr, se simţea prost. Ceva dureros, ceva mare se zbuciuma în gîtlejul ei. Din ajun, obrajii îi ardeau şi inima era de gheaţă.

Se ridică încet în picioare şi făcu cîţiva paşi prin [cameră. Nu era mai reală decît păstoriţele de hîrtie care dansau de multă vreme pe pereţii alcovului. Mai făcu cîţiva paşi ca să împrăştie vrăjile. O pană mică, scăpată din perne, plutea în aerul apăsător prevestitor de furtună. Suzanne o opri din zbor, apoi o lăsă iar în libertate. Oare ea avea mai multă viaţă decît acest obiect aerian? Hai, îi trebuia puţin curaj ! Trebuia să scrie o scrisoare, după care va trebui să doarmă.

Auzi pe balcon zgomotul unei averse puternice care începea. Ce singură era în seara asta ! Trăise totdeauna singură, dar nu suferise niciodată. Pe neaşteptate, singurătatea i se păru insuportabilă. Începu să arunce în jurul ei priviri speriate şi rugătoare.

în clipa aceea, se auzi soneria în vestibul.

Suzanne se duse pînă la uşă, dar nu îndrăzni să deschidă. Se mulţumi să murmure:

— Cine e? Cine sînteţi?

Atunci, de cealaltă parte a uşii, pe scara sonoră, răsună o voce puternică şi sîsîită, care spunea:

— Eu sînt!

Suzanne deschise numaidecît şi apucă băiatul de mînă, apoi murmură:

— Ai înnebunit! Umbli aşa pe ploaie şi pe furtună! Scoa- te-ţi impermeabilul. Hai, scoate-ţi mănuşile şi vino cu mine. Ce vrei să-mi ceri, Hubert?

Hubert începu să se bîlbîie. Era disperat şi plin de entuziasm totodată. Disperat de ceea ce avea să spună şi plin de entuziasm că se afla acolo, la Suzanne, cu Suzanne, în timp ce ploaia se revărsa în valuri mari peste oraş şi tunetele zguduiau casa

.Acum era în picioare în mijlocul camerei, în picioare în faţa ei, fără să încerce să se scuze, dar zîmbind plin de.speranţă şi de înflăcărare. „îia nu ştia cît de tristă era toata lumea la Nesles, la Cavce des Portes. Erau toţi

teribil de trişti. Ţi se rupea inima de milă. Şi el era trist, ca şi ceilalţi. Nu mai ştia ce să născocească pentru a scăpa de tristeţe. Casa era bolnavă, buimacă. Atunci el, Ilubert, fără să ceară sfatul nimănui, îşi spusese că cel mai bun lucru ce-i rămînea de făcut era să se urce în trenul de seară şi să vină aşa, în toiul nopţii, după Suzanne, s-o ia înapoi pe Suzanne. Da, îşi spusese că singurul lucru ce-i rămînea de făcut ca s-o cîş- tige iar pe Suzanne era s-o implore, ba chiar să îngenunche în faţa ei..."

Hubert îngenunche cu o graţie uşoară, aşa cum făcea toate lucrurile, graţie pe care Suzanne simţi nevoia să-o admire. Acum era în genunchi în faţa ei şi vorbea mai de-parte cu o voce ameţită şi şovăitoare:

— Mi s-a spus totdeauna că sînt nebunul casei. Dar acum, Suzanne scumpă, oricît ar fi de necrezut, sînt cel mai cuminte. Aşa că, trebuie să te întorci.

Spunea „Suzanne scumpă" cum spuneau şi ceilalţi, toţi ceilalţi. Suzanne îl privea cu admiraţie şi cu durere. Era fermecător, era atît de tînăr ! Arăta ca o divinitate sălbatică, ca un geniu al tufişurilor şi al pădurilor. Stătea aşa în faţa ei ca îngerul de pe colina fermecată. în păr, în sprîncenele frumos desenate şi pînă în vîrful genelor lungi şi mătăsoase îi atîrnau picături de ploaie. Ai fi zis că sînt lacrimi. Şi poate chiar că lacrimi erau. Suzanne îşi scoase batista, dar se răz- gîndi numaidecît. Voia să şteargă lacrimile acelea pe furiş, cu buzele ei. Aşa făcu şi atunci preşedintele Clubului Indiferenţilor începu să tremure din cap pînă în picioare.

îşi sprijini capul pe genunchii ei. La rădăcina părului, tînăra femeie zări o pată, o vînătaie şi-l întrebă:

— Ce-ai păţit?

Şi el răspunse:

— Am căzut, Suzanne scumpă.

Apoi începu să repete:

— întoarce-te, Suzanne scumpă!

Suzanne se uita la el şi clătina binişor din cap. Vai! Era prea tîrziu. Era prea tîrziu ca să înceapă o viaţă nouă, prea tîrziu ca să pornească pe alt drum, prea tîrziu ca să încerce să fie fericită ca toate celelalte femei. Dar putea cel puţin să-şi ia un rămas bun solemn, sfîşietor, de la marea fericire pierdută. Putea să facă o splendidă pomană acestui cerşetor frumos, acestui copil uluit.

Se ridică în picioare împleticindu-se, apoi stinse luminile. Cu gesturi de oarbă, îl căută în întuneric.

Mai tîrziu, cînd băiatul începu să se trezească din beţie, îsi dădu seama că tînăra femeie plîngea cu hohote în braţele lui.

O îmbrăţişă iar, din toate puterile lui naive. Bolborosea cuvinte copilăreşti, cuvinte incoerente şi pline de dragoste ca să aline suferinţa aceea, pe care n-o putea înţelege.

C A P I T O L U L XXIII

O PLECARE ÎN ZORII ZILEI. SUZANNE NU POATE FI GĂSITĂ NICĂIERI. ULTIMUL RĂMAS 11UN AL BATISTELOR. CÎNTECUL MOTOARELOR PE MARE. UN STRIGĂT DE DISPERARE . FĂRĂ BUCURIE, DAR NU FARĂ REGRETE. OCHI ALBAŞTRI CARE BAT ÎN NEGRU. VISAREA UNUI SUFLET ÎN SUFERINŢA.

— Am călătorit mult, spuse Eric Vidame, am călătorit adesea pe mare. Dar de fiecare dată simt cum mă strînge ceva în stomac în aceeaşi clipă, uite, acum, cînd spaţiul dintre vas şi chei se face dintr-o dată prea larg ca să mai pot sări, chiar dacă aş fi foarte sprinten.

Tras de remorchere frenetice, vasul cel mare se îndrepta spre mijlocul curentului. Călătorii vorbeau mai departe cu persoanele rămase pe mal, dar vocile se stingeau treptat. Peste puţin, aveau să se piardă în spaţiul scăldat de ploaie. Din cauza mareei, plecarea fusese amînată pînă spre seară. Toţi actorii erau înclinaţi peste balustradă şi se uitau cînd pe mal, unde fluturau batistele, cînd în apa nămoloasă, pe care pluteau pete de grăsime, coji de portocale, doage de butoaie, sticle, smocuri de paie desfăcute, toate deşeurile vaselor ancorate în faţa docurilor.

Apoi se auziră şuierături, sonerii şi motoarele intrară în funcţiune zguduind sacadat toată carcasa vasului.

— Mano, spuse deodată Vidame, du-te de vezi unde-i Suzanne. De ce nu e şi ea aici? E cam mult de cînd n-am mai văzut-o.

— Eu am văzut-o, spuse Farge, dar în taxi. De atunci nu mai ştiu, zău.

— Mă duc să văd, răspunse Emmanuel des Combes. Trebuie să fie la ea în cabină. Nu-i prea place marea. Se vede că-şi despachetează lucrurile înainte de a începe vasul să se legene serios.

— Du-te numaidecît, dragul meu. Am să fiu totuşi mai liniştit.

Vasul luneca acum prin mijlocul fluviului. Se vedeau casele, turnurile şi antrepozitele oraşului. Picături de apă pluteau încă purtate de vîntul de nord-vest. Des Combes se întoarse curînd. N-o găsise pe Suzanne. Cabina era încuiată cu cheia. Bătuse foarte tare în uşă, dar nimeni nu răspunsese.

— Mă duc şi eu s-o caut, spuse Hellouin. Unde vrei să fie? în vagonul restaurant avea o mutră jalnică, nu găsesc alt cuvînt. Nu-i de loc genul ei. Se vede că are ceva.

— Du-te după ea, Hellouin, bombăni Vidame dus pe gînduri. Descurcă-te, grăsanule. Nu, zău, asta ar fi frumos ! S-o fi uitat pe Suzanne! Gîndiţi-vă că s-ar putea să fi cobo- rît. Cu femeile nu se ştie niciodată. Au o scrisoare de pus la poştă, o cumpărătură, o toană, un drum pe care-l fac în ultima clipă. Doar nu pot să joc totdeauna, şi mai ales în asemenea momente, rolul de cîine ciobănesc, de temnicer, de agent de siguranţă.

Hellouin plecă. Vidame clătină din cap indispus, salivînd în pipă.

Grăsanul se întoarse foarte repede. O descoperise pe Suzanne, refugiată singură la pupa vasului, pe o bancă de la clasa a doua. Nu se simţea rău, dar plîngea. Vidame ridică din umeri.

— Spune-i să facă bine să vină la masă cu toată lumea, spuse el. Drumul pe fluviu mai durează, aşa că va putea mînca fără grijă. Pe urmă, nu se ştie. Drace ! Cambate vîntul.

într-adevăr, Suzanne şedea singură deoparte, între două punţi pustii, la pupa vasului. Privea mîhnită oraşul şi cheiul de piatră, pe care o mînă de oameni era încă ţintuită locului. Nici o batistă nu flutura pentru ea. Suzanne avea colegi. Întîlnise totdeauna şi pretutindeni mulţi colegi, dar n-avea prieteni. Se uita spre oraş, spre cheiuri şi spre mulţimea cu batiste, dar numai pentru că trebuia totuşi să se uite undeva din moment ce ţinea ochii deschişi

.

Grupuri de călători vorbăreţi se apropiaseră de Suzanne. întindeau braţul, arătînd spre clădirile şi magaziile de pe ţărm. Făceau muit zgomot. Atunci Suzanne se ridică, se întoarse iar pe puntea clasei întîi şi-şi căută drumul în labirintul vasului necunoscut. Respira cu scîrbă mirosul de ulei cald, pe care-l cunoştea prea bine, şi care era mirosul motoarelor pe mare.

în lumina umedă a amurgului se zăreau acum şesuri şi vii. Adunaţi în jurul patronului, actorii rosteau nume ilustre şi plescăiau din limbă cu smerenie şi cu lăcomie. Yidame, care părea nemulţumit, spuse:

— Mă duc să caut o masă, ca să mîncăm toţi împreună. Afară doar dacă comandantul... Tu, Hellouin, du-te la Suzanne. Acuma trebuie să fie la ea în cabină, pentru că s-a înnoptat aproape. Spune-i, grasule, că în seara asta nu trebuie să îmbrace rochie lungă. E o cină de despărţire, nu punem haine de seară.

Hellouin se făcu numaidecît nevăzut în măruntaiele vasului, dar se întoarse peste o clipă. Suzanne era la ea în cabină, întinsă pe cuşetă, cu faţa în batistă şi plîngea tare. Nici măcar nu răspunsese la recomandările mesagerului.

— Rău face Suzanne că-şi dă drumul aşa, spuse Eric Vidame. La prima ocazie, să-i spui din partea mea că lacrimile astea sînt absurde. Are să-şi strice tenul. Lasă, nu te duce chiar acum. în definitiv, nu-i nici o grabă. Rămînem pe şandramaua asta vreo optsprezece sau douăzeci de zile. Avem tot timpul să ne venim în fire.

Suzanne era întinsă în mica ei cabină unde, graţie unei favori speciale, avea să rămînă singură pînă la sfîrşitul călătoriei. Era întinsă pe cuşeta îngustă. începuse brusc să semene cu păsările acelea scînteietoare care umplu colivia cu zborul şi ciripitul lor, dar care, cînd vor să doarmă sau cînd se pregătesc să moară, se transformă într-o biată grămăjoară de pene, de praf şi de solzi ghemuită într-un colţ. Suzanne visa îndurerată la călătoriile închipuite pe care le povestea domnul Lavoine: „Am sosit în zorii zilei într-un port vechi, mucegăit, năpădit de ciuperci albe. Cînd vasul nostru s-a atins de

pilonii cheiului, s-a făcut praf. Atunci un bătrîn ne-a ieşit în întîmpinare."

gŞ — Cronica familiei Pasquier, vo1. XXI

I se păru deodată că, înşfăcat de o putere suverană, vasul se deschisese sub ea şi că se va prăbuşi în prăpastie. Ritmul maşinilor era acum neîndurător. Şi maşinile acelea vorbeau, aşa cum încep, pare-se, să vorbească, în nopţile liniştite, cînd oamenii dorm. Şi repetau la nesfîrşit, cu glasurile lor monotone: „Su-zanne-şi-a-pier-dut-via-ţa... Su-zanne-şi-a-pier- dut-via-ţa... Su-zanne-şi-a-pier-dut-via-ţa..."

Noaptea se lăsase acum peste toate cîmpiile Franţei, ca şi peste oceanul pustiu. Suzanne întrezări deodată casa de pe colină, feţele uluite, şi pe Hubert, copilul cel mare, pe care-l strînsese în braţe şi căruia, în zorii zilei, înainte de a pleca, îi lăsase o scrisoare de patru rînduri, un petic oribil de hîrtie, mare cît jumătate de palmă. Nu, nici măcar nu'era o scrisoare: era un strigăt. Un strigăt de deznădejde şi de rămas bun.

Acum motoarele cîntau un alt cîntec. Legănate de valurile mării, spuneau, murmurau cuvinte foarte misterioase: „Ce-fru-mos pa-re dis-pre-ţul, pe-bu-za-ei se-mea-ţă... Ce- fru-mos pa-re dis-pre-ţul, pe-bu-za-ei se-mea-ţă..." Vai! vai! nimeni n-o dispreţuise pe Suzanne, dar ea dispreţuise viaţa adevărată. Acum era osîndită să rămînă printre umbre. Va fi Olivia, Lucinde, Celimene? Nu, nu ! Era vai! doar o fiinţă lipsită de bucurie, de lumină şi de speranţă; dar nu de regrete. Desigur, nu era lipsită de regrete.

încercă să-şi închipuie din nou casa de pe colină şi mireasma caprifoiului. Trebuie să ai un suflet foarte bogat ca să-ţi aminteşti miresmele. Dar ea nu era un suflet foarte bogat, era un suflet bolnav. Pînă şi-n adîncul durerii se simţi năpădită, cucerită, înălţată de o realitate cumplită, care o depăşea de pretutindeni şi care nu era Suzanne, ci tristeţea ei.

Uşa cabinei se deschise din nou şi grăsanul de Hellouin îşi arătă mutra buhăită.

Rămase în picioare, lîngă marginea cuşetei, silindu-se din răsputeri să lupte cu succes împotriva asalturilor

vasului. Nu reuşea decît în parte. între două sughiţuri, îi dădu veşti cam încurcate. Peste puţin vor pătrunde în ocean. Toată noaptea vor călători prin golful Biscaya. Se zăreau luminile promontoriului Coubre şi ale promontoriului Grave. Vîntul bătea puternic şi marea era neliniştită. Patronul o sfătuia pe Suzanne să rămînă liniştită în pat, dacă nu se simţea bine.

Ascultînd de sfatul lui Charruel, Suzanne luase înainte de plecare o pilulă de atropină. Îşi simţea gîtlejul uscat şi se uita la actorul cel gras cu ochi a căror privire nu mai era albastră, ci neagră, tulbure şi neliniştită. Înainte de a închide uşa după el, Hellouin mai repetă o dată: „încearcă să dormi!"

Suzanne oftă adînc şi nici nu-i răspunse. Răul de mare era pentru ea un cumplit refugiu.

aC U P R I N S

CAPITOLULI O zi frumoasă din iulie 1790. Eric Vidame sau tiranul la el acasă. Descoperitorul geniului ascuns. Emmanuel des Combes şi lacrimile revelatoare. O prezentare fugitivă a lui Mirabeau, a lui Ludovic al XVI-lea şi a lui Gharlemagne. Pictorul obişnuit al maiestăţii-sale regina. Apariţia unui înger păzitor. O şedinţă de poză întreruptă 199

CAPITOLUL II Un miracol de mimetism. De la Dante la Vidame, trecînd prin Titus şi Galiban. Actorii delà Saint-Jacques. Descoperirea unei săli de spectacole. Un sanctuar al inteligenţei. Condiţiile tehnice ale unei arte izbăvitoare. Lumea vidamiană. Variaţiuni asupra drepturilor feudale. Materia oratorică şi teatrul modern. Ceea ce poartă numele de poziţii spirituale. Domnul Noël Chérouvier e o conştiinţă. Somnul lui Dante 207

CAPITOLUL III Misterul frumuseţii. Proiectul unui spectacol într-o pivniţă. O profesiune care-ţi permite să tutuieşti capodoperele. Consideraţii asupra personajelor feminine din opera lui Shakespeare. Suzanne şi-ar da doi ani din viaţă. Gît valorează sărutările în teatru. Soarta lui Lady

Percy rămîne nehotărîtă 216
CAPITOLUL iv Singurătatea înspăimîntă un suflet de douăzeci de ani. Paul Hellouin e imaginea vie a lui Alceste. Un scandal general în al cincilea arondisment. Suzanne în faţa oglinzii. Ge crede Joseph Pasquier despre savanţi. Conversaţie pe scară. Toate femeile într-una singură. O escortă alcătuită din patru Baudoin..... 220
CAPITOLUL v Thérèse Baudoin e talentată. Prezentarea unui nebun. Marc s fiu spaţiul infinit. Un ţnilionar. Primul elogiu al miopiei. De la ghiocei la dafodile. Povestea plantei renanthera. Philippe sau proiectele unui piçtor... 226 CAPITOLUL vi Dispozitive de arhitectură fixă. Reflecţii judicioase cu privire la insonoritatea materialului scenic. Scara, simbol al civilizaţiei. Un univers cu patru dimensiuni. Convorbire intimă între regele Ludovic al XVI-Iea şi regina Marie-Antoinette. Destăinuiri cu privire la domnul Chérouvier. O repetiţie generală care nu merge cum trebuie. Dragostea cîinelui faţă de stă-pînul său 232
CAPITOLUL vii Contesa Almaviva visează. Personaje pentru o pînză de Jouy. Suzanne şi dragostea. O viaţă închinată teatrului. Scrisul lui Eric Vidame. Un om care ştie să dea un sfat bun. Peisaj parizian. Reflecţii amare asupra teatrului secolului al XX-lea. Părintele Serghei. Pregătirea unei valize. „Nec sine te, nec tecum". Chemare în ajutor..... 240
CAPITOLUL VIII In seama arhanghelului şchiop. Fuga unei prinţese. Un compartiment de clasa a treia. Cum arată cîmpul în jurul Parisului. Trecerea în transoisie. Trenuleţul se strecoară printre arbori. Miresme în întuneric. Philippe face planuri. Poezia vieţii şi a cărţilor. Voci care cîntă în cor. Prima noapte la Gavée des Portes..... 253
CAPITOLULix Tăcere matinală. O casă pustie. Intîlnire cu căpitanul Singleton. De unde reiese că ouăle de Petrei au un gust rafinat. Hrană polară. Trei varietăţi de antropofagi. Amintirea lui Samuel Watkin. La nivelul

paralelei 83°. Narvalii sînt mamifere. Căpitanul are un singur cuvînt. Suzanne se numeşte Suzanne. Trebuie să-ţi placă tot
ceea ce ne place şi nouă..... 263
CAPITOLUL x Cantorul în mijlocul familiei sale. Un anumit mod de a vesti ora mesei. Tinereţea lui Jérôme Baudoin. Hrana eucaristică. Lumină în întuneric. Casa familiei Baudoin. Fericiri mărunte şi fericirea cea mare. Boala e neputincioasă. Necazuri băneşti. Oile pot să pască în libertate cînd au un păstor bun. Jérôme Baudoin se
plimbă pe colina fericită 270
CAPITOLUL XI Introducere pentru podul vrăjit. Praf şi păianjeni. Rugăciune adresată tuturor bucuriilor vieţii. Intre
Ândromaca] şi Dona Ëlvira. Despfe ficţiunea reală şi despre realitatea fictivă. Nu există prinzi decît pe scenă. Caverna lui Barbă-Albastră. O comoară de familie. Despre inutilitatea măştii. Deliciile singurătăţii în doi .. 279 CAPITOLUL xii Pregătiri pentru o plimbare. Decăderea adjectivului posesiv. Întrebuinţarea unui coeficient corector faţă de familia Baudoin. Tradiţii vestimentare. Hubert, responsabil cu expediţia. Clubul indiferenţilor. Îmblîn- zitoarea acelor cu gămălie. Concert solo pentru taciturn. Minunata Ile-de-France. O ceremonie misterioasă. Veşnicia privighetorii. Seara într-o grădină frumoasă .....
287
CAPITOLUL xiii întoarcere nocturnă la Cavée des Portes. O
vizită a profesorului Benezech. Povestea lui Z'aruk 29;)
capitolul xiv Intre adolescenţă şi bărbăţie. O operaţie dificilă „Venus întreagă..." miroase a vară. Un Început de tratat secret. Hubert nu vrea să îmbătrînească. Despre
anumite roluri pe care n-are rost să le scrii... 312
capitolul xv Primăvară în floare pe colina fermecată. Suzanne nu-i o Pasquier de seră. Ocupaţii şi distracţii în anotimpul frumos. Hubert visează cu glas tare. Mierla
şi privighetoarea 316

CAPITOLUL XVI **Un oaspete important. Manifestarea lumii reale. Joseph moralistul. Pledoarie „pro domo". Un domn care n-are încredere în nimic. Răsună claxonul în tăcere. O scrisoare de la Paris. Elena la curtea lui Priam. Cordelia pe colină. Privind într-o prăpastie. întuneric prevestitor de furtună. Povestea lui Pieter Maes..... 321**

CAPITOLUL XVII **Djinul din casa Baudoin. Ultimul supraviețuitor al curții imperiale şi colaboratorul lui Louis Pasteur. Destăinuiri cu privire la temperatura infernului şi alte spuse importante. Monologuri şi dialoguri. O ploaie calmă. Pe o ariede Lulli..... 336**

CAPITOLUL XVIII **Meritele prinţesei din Elida. Familia Bellefont din Isle-Adam şi familia Gerfaud din Butry. Euryale sau îndrăgostitul fericit. Arta machiajului. Suzanne efericită. Confidenţele prinţului Aristomène. Convorbire în vîrful colinei. Valoarea pronumelui personal „noi". Semnul de familie. O repetiţie care durează. Sosirea unui călător străin 34**

2CAPITOLUL XIX Puterea şi parfumul realităţii. Paul Hellouîn aduce un mesaj. Un nor îşi aruncă umbra peste vale. Convorbire sub umbra tăcută a arborilor. Prizoniera lui Pyrrhus. O fiinţă insesizabilă. Regatul Blidei lăsat pradă greierilor. Ce se poate vedea de la o fereastră. Prinţesa îşi face din nou bagajele. O ceartă în înălţimi. Suzanne nu iubeşte oamenii violenţi. Cea mai sensibilă dintre femei. 350 CAPITOLUL XX Mirosul cochiliei goale. Viaţa teatrului şi legile sale secrete. Unde se luminează de zi? Unde se întinde umbra pădurilor? între două aspecte ale lumii. Lumină în loja părăsită. O replică neprevăzută. Contesa Olivia luptăfărăsperanţă de izbîndă. Monologul tiranului. O sărutare feudală. Lămuriri asupra unei înşelătorii. Cu obrajii
fierbinţi şi cu inima de gheaţă 360
CAPITOLUL XXI Băieţii ăştia mari s-au făcut bărbaţi. O cameră absolut goală. Meditaţie asupra unui ac de păr. Tristeţe în casa binecuvîntată. Marc cel tăcut e cuprins de furie.
Doi tineri pe cîmp. O ceartă de neînţeles.....
CAPITOLUL xxii Furtună deasupra Parisului. Cum şi-a petrecut 370 Suzanne ziua. Splendida împrăştiere a familiei Pasquier. Teamă în faţa paginii albe. Suzanne e cuprinsă de nelinişte în faţa oglinzii. O viaţă pradă fantomelor. Povara singurătăţii. Apariţia unei divinităţi a pădurii. Pomana întinsă frumosului cerşetor. Hohote de plîns în noapte... 376

CAPITOLUL XXIII O plecare în zorii zilei. Suzanne nu poate fi găsită nicăieri. Ultimul rămas bun al batistelor. Cîntecul motoarelor pe mare. Un strigăt de disperare. Fără bucurie, dar nu fără regrete. Ochi albaştri care bat în negru. Visarea unui suflet în suferinţă 383

PATIMILE LUI JOSEPH PASQUIER

C A P I T O L U L I

ORFEU ÎN SECOLUL XX.PORTRETUL UNUI AMATOR DE PICTURĂ. PĂREREA LUI JOSEPH PASQUIER DESPRE IPOCRIZIA UNIVERSALĂ. ZÎMBETE ÎNTR-UN DULAP ÎN PERETE. ŞEFUL PROTOCOLULUI. CORECTITUDINE ŞI STIL. ARTA AFACERILOR ŞI AFACERILE ARTEI. UMBRA UNUI PISĂLOG. UN OM PLIN DE GRIJI. MEDITAŢIE ÎNTR-UN CABINET DE TOALETĂ. ÎN CĂUTAREA ALBASTRULUI-PASQUIER.

Privirea şovăia întîi văzînd de ce gen era acel roşu şi ce calităţi surprinzătoare avea. Nu era un roşu carmin, dar nici un roşu chinovar. Nu era şi nici nu putea să fie roşu garanţă sau roşu coşenilă. Avea o nuanţă de ocru şi o bănuială de carmîz, ceva mai vioi, dar şi mai şters totodată. Atunci era totuşi un roşu cinabru? Desigur, era un roşu de cinabru.

Odată această primă certitudine stabilită, spiritul se lăsa în voia surprizelor unui inventar. Nu puteai să nu remarci ceva murdar şi negru cu ţăruşi şi cu corzi: era voluta unei viole sau a unei lăute. Ceva mai încolo se deschidea un ochi limpede şi superb, cu gene lungi şi întoarse. Privirea lui plutea într-o aureolă de culoarea moşmoalei coapte. Ce culoare bogată ! Pe pupila acestui ochi se putea desluşi imaginea curbă şi fină a unei ferestre cu barele încrucişate. Apoi întîlneai vreo două-trei lespezi de parchet, dintr-un parchet de soiul cunoscut sub numele de „Versailles". Pe urmă zăreai mîna, o mînă elegantă şi admirabil formată. Apoi, nu departe de ea, un fragment de ziar pe care se putea citi: *La P r es s e, ziar de seară, ediţia a Vl-a.* Se vedea un coturn şi un pieptene de baga. Deasupra pieptenului, observatorul descoperea laba leului. O labă cu adevărat regească, cu toate ghearele afară. După aceea, pentru a întîlni botul crocodilului şi cornul antilopei, trebuia să mergi mult mai departe, pînă la marginea pustiului de cinabru, într-un loc sălbatic, unde scînteiau ca nişte faruri trei măciulii de cristal, despre care nu-ţi dădeai seama dacă erau pur şi simplu lipite sau vîrîte în pînză. Să fi fost înţepenite în pastă? Da de unde ! Nu se constata nici o îngroşare. Totul era lucrat în laviuri, sau mai bine-zis în glasiuri

de o distincţie, de o graţie şi de o transparenţă perfectă. Cînd ajungea la marginea roşului de cinabru, a oceanului de cinabru, ochiul ameţit îşi pierdea oarecum echilibrul. Mai încerca o clipă să se agaţe de maxilarul unei pantere sau al unui puma, maxilar delicat inserat între două prospecte ale Societăţii de ocrotire a animalelor. Dar ochiul şi mintea, irezistibil atrase de prestigiul roşului de cinabru, se pierdeau curînd în această întindere stacojie.

— Ei? spuse Joseph Pasquier cu o voce bruscă, nuanţată de grijă şi chiar de curiozitate. Ei?

— Ei bine, răspunse atunci domnul du Thillot, găsesc că are o mişcare foarte frumoasă şi culoare de asemenea; numai că mă cam depăşeşte. Vreau să spun că nu înţeleg prea bine, sau în orice caz, nu înţeleg totul. Ah ! Detaliul... detaliul e impecabil. Putem recunoaşte pensula maestrului. Eu am nişte pînze de Grecenko de pe timpul cînd era considerat doar un „fauve". Nişte pînze din perioada „amarante". Dar asta, asta ! Pot să vă mărturisesc că eu nu merg chiar aşa de departe.

Joseph Pasquier se dădu cu un pas înapoi, clipi de cîteva ori din ochi, făcu o mişcare a degetului mare de parcă ar fi modelat în văzduh nişte forme voluptuoase, apoi se întoarse spre domnul du Thillot ridicînd din umeri cu hotărîre.

— Da, da, spuse el. îmi dau seama despre ce e vorba. Dumneavoastră aţi rămas încă la Bonnard, la Vuillard, poate chiar nici n-aţi ajuns pînă acolo: aţi rămas la Cézanne? La Renoir? la Monet? Ah ! N-aveţi de ce să vă ruşinaţi. Şi eu am nişte Cézanne. Şi nişte Monet, şi încă cum ! Vreo douăzeci. Ii ţin şi aici şi la Butry. Şi parcă Renoir n-am? Şi Degas? Dumneavoastră, dragă domnule du Thillot, sînteţi prudenţa în persoană, sînteţi partizanul investiţiilor sigure.

— Investiţii! Investiţii! Mormăi bătrînelul, clătinînd din cap cu demnitate. Eu sînt un sincer iubitor de pictură, dar vreau să înţeleg ideea generală, sentimentul general. Cézanne mai merge, vă asigur că

merge. Cît despre Grecenko, mă rog, aceaşţă caţegorie de Grecenko mă cam inţiniideasşă,,

Joseph Pasquier întinse mîna spre perete şi spuse cu o voce cam enervată:

— E un Orfeu. Cea mai frumoasă figură a lui Orfeu din ultimele trei secole de pictură. Fratele meu Laurent — ştiţi, marele savant — a făcut unele observaţii curioase în legătură cu maxilarul pumei, cu dinţii pumei şi chiar cu dinţii crocodilului. De altfel, Laurent habar n-are. Ca şi dumneavoastră, dragă domnule du Thillot. Ca şi dumneavoastră, trebuie să recunoaşteţi. Haide, încă cinci minute, fiindcă vă interesează.

— Da, spuse bătrînul, ştiu că vă grăbiţi, domnule preşedinte.

— îngrozitor! Mai mult decît v-aş putea spune. Dar ce dracu ! Şi eu iubesc pictura. Dacă nu vă plac tablourile lui Grecenko, poftiţi pe aici, poftiţi în galeria cea mare. Vorbeaţi despre Cézanne? Am aici vreo şase. Femeile care se scaldă pe muntele Victoriei sînt proprietatea mea, într-adevăr. Nu ştiaţi? Totuşi, cînd am cumpărat tabloul, s-a scris o poliloghie întreagă despre asta în *Illustration.* Şi acest Renoir, femeia asta goală care-şi arată fundul mare trandafiriu, dar totodată şi falca puternică, nu pot să vă spun că am cumpărat-o pe o nimica toată. Nu, nu. Am dat treizeci de mii de franci pe acest Renoir, dar azi valorează optzeci. Şi, după cum merg lucrurile, poate că la anul va valora peste o sută cincizeci. în momentul de faţă, e o simplă chestiune de schimb, în valoare aur!

Bătrînelul îşi înălţă înspăimîntat mîinile spre cer. Joseph ridică din umeri şi continuă:

— E jalnic, dar aşa e. Am să vă arăt altă dată toată colecţia mea, bucată cu bucată. Asta e plăcerea mea, destinderea mea... Dar ca să ne întoarcem la Fourdillat, trebuie să vă spun că nu sînt prieten intim cu el, cum sînteţi dumneavoastră. Nu-l văd decît la Cameră şi nu vreau să-i cer absolut nimic de la inimă la inimă. în aparenţă, nu vreau să mă amestec. Fourdillat este un foarte onorabil ministru al Economiei Naţionale... Da... cred că nu greşesc, domnule du Thillot şi mai cred că sîntem de acord.

— Sîntem perfect de acord, răspunse bătrînul ridicîndu-şi energic sprîncenele deasupra ochelarilor lui demodaţi de profesor. Sîntem de acord asupra esenţialului. Doriţi să vi se dea o cotă mai mare. Cam vreo cincizeci de tone...

— Nu ! îl întrerupse cu brutalitate Joseph Pasquier, nu ! Nici gînd.

Se opri din mers în faţa pereţilor acoperiţi de tablouri, începu să reflecteze. Pentru a face acest efort în condiţiile cele mai sigure, rămînea deodată încremenit, cu gîtul nu plecat, ci ţeapăn şi cu privirea îndreptată spre orizont. Strîn- gea pumnii şi-şi desfăcea uşor picioarele, asemenea străjeri- lor de pe stampele vechi. Joseph Pasquier nu era înalt, dar era voinic. Cu un grumaz de cal, cu membrele viguroase, cu pieptul musculos şi cu privirea veşnic în mişcare, amintea de un animal puternic şi inteligent. Avea trăsături pronunţate şi riduri lungi şi adînci; faţa lui, de culoarea şuncii de Parma, părea susţinută de nişte cabluri energice. De cîţiva ani încoace, ori de cîte ori Joseph se lăsa pradă furiei, ceea ce se întîmpla cel puţin o dată, ba chiar de mai multe ori pe zi, lobul urechilor bătea în violet, ca şi obrajii, ca şi fruntea. Era complet ras. Sprîncenele stufoase şi părul cărunt, aproape alb, străluceau în contrast cu pielea roşcovană. Uneori, Joseph deschidea gura ca să rîdă sau să vorbească şi atunci i se vedeau mandibulele scînteietoare, în care sclipeau ici colo nişte pepite de aur. Scotea mereu dintr-un toc de piele de şarpe nişte ochelari voluminoşi, pe care şi-i punea pe nas, cu degete sprintene, acoperite cu smocuri mari de păr. Sub cămaşa de o eleganţă fastuoasă, se putea ghici un piept păros ca de urs. Tot corpul lui masiv respira echilibrul şi autoritatea. Totuşi, un tic intermitent reţinea atenţia unui observator serios: cînd Joseph vorbea cu prea multă însufleţire, gura i se strîmba spasmodic, şi colţul stîng, scuturat de două- trei convulsiuni consecutive, părea că pătrunde în adîncul obrazului.

Il examină pe domnul du Thillot cu o strîmbătură de compătimire ironică, strîmbătură care însemna: „Nu, nu, nu te teme. N-am să strănut şi n-am să tuşesc, ba

chiar nici n-am să respir prea tare. N-am de loc chef să te văd căzînd pe spate. Şi dacă am să te iau de braţ sau de umeri, am să fiu foarte prudent. Vitrinele mele sînt pline de bibelouri. Ştiu ce înseamnă asta. Nici o teamă".

— Nu, nu, nu sîntem de acord, dragă domnule du Thillot, reluă el cu o voce sforăitoare şi cam răguşită. Trebuie să mă ascultaţi o clipă. Compania Crigen, al cărei administrator delegat sînt, importă din America frigidere de trei tipuri diferite: mici, mijlocii şi mari. Aţi auzit: am spus într-adevăr mici, căci firma noastră e foarte democratică şi ţine să pună la îndemîna tuturor bugetelor această splendidă invenţie modernă. Bine ! avem o cotă anuală de trei sute de tone. Şi mă întreb de ce e nevoie de cotă, din moment ce nu există o singură firmă franceză în stare să ofere la acelaşi preţ şi la aceeaşi calitate ceea ce oferim noi. Bine ! Sîntem în luna mai şi cota noastră s-a terminat. N-avem de loc chef să oprim importul, şi corespondenţii noştri din America ne zoresc să găsim o soluţie acestei probleme caraghioase. Am o sută de tone de criogen care în momentul de faţă sînt blocate la Saint-Nazaire. Ce spuneţi despre asta? Şi peste opt zile, încă o sută de tone de marfă destinată nouă va pluti pe apele Atlanticului. Bine!

— Mi-aţi spus mai întîi că e vorba de cincizeci de tone, sau poate de şaizeci, bolborosi bătrînelul.

— Aşa am spus? Nu se poate. Ei bine ! M-am înşelat. Vom avea două sute de tone în august-septembrie şi probabil că pînă la toamnă vor fi trei sute. Oamenii trebuie să facă îngheţată vara şi să-şi păstreze mîncarea. Pentru moment, dragă domnule du Thillot, vă rog să vă informaţi în ce ape se scaldă Fourdillat, să-l adulmecaţi şi să-mi comunicaţi cît. mai repede, dragă domnule şi prietene, ce se ascunde în nepreţuitul lui bostan de auvergnat, să-mi găsiţi, adică să ne găsiţi o posibilitate ca să ne înţelegem cu binele cu domnul Fourdillat, în aşa fel încît toată lumea să fie mulţumită. în primul rînd, să fie mulţumit el, Fourdillat. Să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului! Apoi eu împreună cu societatea mea, şi amricanii, fireşte — Joseph pronunţa amricanii. în sfîrşit, să fiţi mulţumit şi

dumneavoastră, domnule du Thillot. Mă cunoaşteţi oarecum, nu-i aşa, domnule du Thillot?

Bătrînul ridică mîna, tuşi o dată şi spuse:

— Ah! Eu! Eu sînt foarta liniştit. Dar nu cumva să credeţi că el, adică Fourdillat, ar accepta bani. E un personaj extrem de scrupulos în materie de bani.

Joseph izbi cu piciorul în parchetul sonor

— .Dar cine vorbeşte despre bani? Sînt sigur că Fourdillat e scrupulos, aşa cum spuneţi. Tocmai de aceea trebuie să găsim, ca să-i facem plăcere, un lucru straşnic, un lucru pe care un personaj scrupulos să-l poată accepta cu amîndouă mîinile şi cu ochii închişi. Bani! Bani! Extraordinar I Toţi indivizii ăştia, scumpul meu prieten, se prefac că vorbesc despre bani cu un dispreţ nemaipomenit, cu unjel de dezgust. Dar cu ce-şi plătesc *bacon and eggs*[1] şi marmelada de portocale? Vă rog să-mi spuneţi. Cu ce-şi plătesc cămăşile de mătase şi blana de ceistor? Nu cumva cu zîmbete? Nu cumva cu vorbe bune? Nu! Nu! Nu! Au cu toţii nevoie de bani, doresc cu toţii să aibă mulţi bani. Primesc cu toţii bani şi sînt cu toţii teribil de zgîrciţi cu banii lor afurisiţi. Şi se gîndesc cu toţii la bani de dimineaţă pînă seară, ba chiar de seară pînă dimineaţă. Numai că nu spun asta, pentru că sînt cu toţii nişte ipocriţi. Pînă la urmă am să cred că sînt singurul om pe lume care nu sînt ipocrit la capitolul bani. Şi cînd nu sînt avari pentru ei personal, sînt avari pentru societatea, sau pentru asociaţia lor, sau pentru săraci. Da, pentru săraci! Nu l-aţi cunoscut pe Alfred Varlot. Conducea o companie de pastă de hîrtie. Trăia ca un cîine. Primea milioane şi se dădea peste cap ca să facă economii de cinci franci pentru societatea lui. Nu l-aţi cunoscut pe abatele Zeller de la Sainte-Clotilde? Nu? Era un sfînt, domnule du Thillot. Era un model de sărăcie. Avea o sutană mîncată de molii pînă la refuz şi o încălţăminte de carton cu dantele de găuri şi legată cu sfoară. Dădea totul săracilor. Dar ca să le poată da totul, nu se mai gîndea decît la bani. Era un zgîrie-brînză ca nimeni altul. Ar fi făcut josnicii, murdării ca să dea mai mult săracilor. De altfel, a şi făcut murdării. Ba chiar era cît

---

1 Slănină cu ou^.

pe-aici să intre la zdup. Şi dacă n-a intrat, e pentru că m-am băgat eu pe fir. Pentru mine, un preot e sfînt. Nu sînt credincios, dar nu vreau să se atingă cineva de preoţi... Da, şi cum vă spuneam, aşa e cu banii! Ah, Dumnezeule ! aş putea să vă povestesc atîtea, încît prefer să tac. Cît despre Fourdil- lat, e foarte natural, o să-i menajăm pudoarea şi tocmai de aceea firma *Criogen* şi cu mine am recurs la ingeniozitatea dumneavoastră, la tactul dumneavoastră, dragă domnule du Thillot. Ce doreşti, micul meu Blaise?

In celălalt capăt al galeriei se ivise un tînăr. Purta o jachetă lungă, strînsă pe talie şi un pantalon dungat. Ţinea lipită de şold o servietă din piele de porc. Pe obraji se zărea
0 urmă catifelată de pudră. Un zîmbet imperceptibil lua fiinţă, plutea, apoi se şţingea pe buzele lui frumos desenate.

— Ce doreşti, micul meu Blaise? repetă Joseph Pasquier cu o voce cordială şi trufaşă.

— Domnule preşedinte, rosti tinărul, domnul de Janville e la aparat.

— Perfect, perfect! strigă Joseph, care păru deodată atent, ba chiar amabil. Dar de ce nu mi-ai dat legătura in galerie? Doar nu-ţi închipui că am să cobor un etaj. Nu de florile mărului am instalat telefon în toate camerele.

Fără să răspundă, tînărul se îndreptă spre un mic dulap în perete, ascuns printre tablouri. îl deschise, se dădu deoparte şi murmură cu o voce neutră, aproape de gheaţă:

— Domnul preşedinte are legătura chiar aici.

Joseph se repezi asupra aparatului. Sprîncenele lui albe şi stufoase fremătau. Pe faţa-i mare se citea un sentiment de bucurie slugarnică, care la el era cu totul anormal.' Cotcodăci, silindu-se să dea organului lui vocal puternic un sunet mîn- gîietor şi catifelat:

— Ce mai faceţi, dragă domnule marchiz? Ce face doamna de Janville?

Micul domn du Thillot se întoarse spre tînărul cu jacheta bine croită şi şopti cu un aer amabil, fixîndu-şi între arătător şi degetul cel mare ochelarii uriaşi:

— V-am auzit spunîndu-i adineauri domnului Pasquier „domnule preşedinte". Sînteţi şi dumneavoastră membru al societăţii noastre „Prietenii artelor plastice"?

— Nu, răspunse cu răceală tînărul. în momentul de faţă, domnul Joseph Pasquier e preşedinte a nouăsprezece societăţi diferite şi vicepreşedinte a alte patru. Domnul Pasquier nu acceptă vicepreşidenţia decît dacă e obligatorie pentru a-l călăuzi spre fotoliul prezidenţial.

Nu ştiu cum să vă mulţumesc, murmura în acest timp domnul preşedinte Pasquier, cu capul vîrît în dulapul din perete. Gîndul că domnii Pierquin şi de Praz ar putea vota pentru mine, că au binevoit să-mi răsfoiască lucrările, dar mai ales gîndul că vă voi datora dumneavoastră aceste două voturi excepţional de interesante, gîndul acesta, dragă domnule marchiz, mă umplu de jenă şi de recunoştinţă. Va să zică, ne vedem miercuri, la dejunul Argolizilor... Nu ştiu cum să vă mulţumesc

|Domnul du Thillot clipi binişor din pleoape îndărătul sticlelor ochelarilor săi, pe care se desluşeau nişte amprente digitale grase şi precise.

— Nu vreau să fiu indiscret, spuse ei foarte încet, dar dacă nu mă înşel, domnul Joseph Pasquier e pe cale să-şi pregătească candidatura la Institut. Şi cum stă cu această candidatură?

— Admirabil, răspunse tînărul cu un zimbet polar. De altfel, domnul preşedinte nu şi-a pus încă candidatura. Nu e încă nimic oficial. Dar cînd o va pune...

Tînărul făcu o mişcare cu capul dinainte înapoi şi dinapoi înainte, fără grabă, o mişcare care exprima siguranţa şi o încredere plină de evlavie.

— Bineînţeles, spuse Joseph Pasquier torcînd cu glasul în adîncul dulapului, bineînţeles, am să mă gîndesc. Am foarte mult respect pentru domnul Peuch, dar n-aş fi crezut că din punct de vedere al influenţei... A primit, fireşte, ambele mele cărţi. Şi cu nişte dedicaţii frumoase, dat fiind... în sfîrşit, am să mă mai gîndesc, am să găsesc eu ceva. Vă rog, dragă prietene, să-i transmiteţi marchizei omagiile mele. Şi vă mulţumesc din toată linima!

Joseph îşi scoase capul din dulap şi împinse uşa. După acest stagiu în întuneric, arăta ca un om ameţit de somn care a fost smuls din visare. Strigă cu o voce mînioasă:

— Blaise! Blaise! Unde s-a băgat iar? Nu-i niciodată acolo unde-l caut domnişorul ăsta!

Joseph deschise iar dulapul şi ridică din nou receptorul cald încă. Zbieră ca un turbat:

— Căutaţi-l pe domnul Delmuter. Nu cred că e departe. Acum trei minute era în galeria mare. Trimiteţi-l numaidecît la mine.

— Tînărul acesta e fără îndoială secretarul dumneavoastră? murmură domnul du Thillot.

Joseph Pasquier scoase din dulap un cap congestionat:

— E unul din secretarii mei. Şi dacă are să fie băiat deştept, are să poată ajunge curînd şeful secretariatului meu.

Domnul du Thillot începu să rîdă cu un aer amabil:

— Adică într-un fel şeful dumneavoastră de cabinet, domnule preşedinte.

—

Joseph aruncă o privire bănuitoare asupra bătrînului. Pufăi de două-trei ori pe nas, ca un cal, apoi răspunse cu răceală:

— Nu ! Nu şef de cabinet. Mai curînd un şef al protocolului. A început prin a studia ştiinţele politice, dar n-a putut merge mai departe, fiindcă n-a avut bani. Tot banii, vă repet. Voia o poziţie socială. Şi atunci eu l-am adunat aproape de pe drumuri. Aţi auzit? De pe drumuri! Şi e de familie bună: taică-său, care a murit, avea rang de ministru plenipotenţiar, dacă nu chiar de ambasador. Dacă la un băiat de vîrsta lui, un băiat de douăzeci şi cinci de ani, nu se simte că a fost format de un patron, de un şef, cine ştie unde poate să ajungă? A înţeles ce fac pentru el şi mi-e devotat. Da, într-adevăr, îmi e devotat. Îmi datoreşte totul şi, culmea, mi-e recunoscător.

Deodată, Joseph coborî vocea şi spuse cu un zîmbet ciudat:

— Dar jacheta? Ce părere aveţi de jachetă? E o idee a mea. Numai eu cer jacheta. Face un efect colosal. Ideea asta mi-a venit acum trei ani, la moartea lui Duchamp-Beaufils. Mă dusesem să-i salut rămăşiţele, să mă reculeg, cum spunea Barthou, care mă luase cu el în maşină. La cele patru colţuri ale sicriului se afla cîte un ataşat de ambasadă. Şi toţi patru purtau jachetă şi pantaloni dungaţi! După cîte mi-a spus Barthou, care îi tutuia pe toţi şi se bătea cu ei pe burtă — între patru ochi, firește, nu în camera mortuară — ei binel Erau cu toţii duci şi conţi. Erau toţi aleşi pe sprinceană. Iată de ce primul meu secretar poartă jachetă. Şi o poartă în fiecare zi 1 Ţin la asta. De la nouă dimineaţa la şapte seara. Asta înseamnă să fii corect! Asta înseamnă să ai stil!

Joseph coborî glasul, fiindcă tînărul intrase în încăpere, cu servieta sub braţ, cu faţa impasibilă şi distantă.

— De ce ai plecat, micul meu Blaise?

— Nu v-am spus încă, domnule preşedinte, că în sala de aşteptare s-a adunat o delegaţie din al nouăsprezecelea aron- disment. Sînt fructarii. Domnul preşedinte îşi aminteşte: povestea aceea cu tarabele şi ordonanţa prefectului.

— Drace! strigă Joseph. Uitasem cu totul de ei. Uite ce înseamnă sădiscuţidesprepictură ! Ascultă, micul meu

Blaise: am să stau de vorbă cu ei numaidecît, înainte de plecare. Fiindcă îndată după sosirea domnului Obregon, am să plec.

—

E cinci trecute. Şi acuma, mai ascultă-mă, micul meu Blaise. Du-te jos la magazie şi vorbeşte cu bucătarul. Are două coşuri de fragi, pe care i-am adus azi dimineaţă. Bagă de seamă ! Sînt fragi de seră. 0 minune! Un miracol! Pe ambele coşuri sînt nişte etichete pe adresa domnului Laurent, fratele meu. Dă jos aceste etichete. îndată după plecarea mea, ia maşina mică şi du-te personal să duci unul din aceste coşuri împreună cu cartea mea de vizită domnului Pier- quin, membru al Institutului. Scrie: membru al Institutului. Domnul Pierquin, boulevard Raspail, mă înţelegi. Cu cartea mea de vizită şi cu cîteva cuvinte amabile, pe care le vei scrie chiar dumneata, imitîndu-mi scrisul. Celălalt coş va fi trimis domnului Peuch, în rue Cassette. Să-l ducă domnul Mairesse-Miral. Mairesse poate să ia metroul, afară doar dacă nu-l iei cu dumneata pînă în rue du Vieux-Colombier, ceea ce ar fi o economie. Da, ştiu, îmi dau seama: Mairesse are puchi la ochi şi pete de ouă pe jiletcă. Ba chiar miroase urît, miroase a iepure sau, şi mai rău, a viezure. Dar nu face nimic dacă-l vede domnul Peuch. Şi bătrînul Peuch miroase urît. Zilele trecute m-am aşezat lîngă el la biserică, la slujba pentru pomenirea lui Boissonas. Şi bătrînul Peuch îşi poartă tot meniul pe jiletcă. Numai că la el nu se văd urme de ouă, ou nu mai mănîncă din cauza ficatului. Sînt pete de sos bechamel sau de altă murdărie de felul ăsta. Dar toate astea ai să le faci după ce plec eu. Şi eu am să plec numaidecît, ar fi trebuit să fiu plecat.

Tînărul se pregătea să se facă nevăzut, dar Joseph îl opri, ridicînd glasul cu energie:

— Telefonează numaidecît agentului de asigurări. Cere să vorbeşti cu Luterod şi spune-i că diseară iau cu mine la Butry doi matisse — *Femeia cu zebra* şi *Naşterea primăverii* — tabloul cel mare de Fantin-Latour, portretul lui Pelletan şi *Balul Tabarin* de Toulouse-Lautrec. Vreau să fiu asigurat pentru suma de şase sute de mii de franci, începînd de la ora şase şi jumătate pînă sîmbătă dimineaţă. Asigurarea e pentru Butry şi pentru drum. Pe urmă aduc totul înapoi, înainte de a pleca la Londra. Şi să-mi telegrafieze neapărat chiar în seara asta. Blaise, ai să deschizi dumneata telegrama şi ai să-mi telefonezi.Tînărul făcu un semn clar şi respectuos din cap, apoi ieşi. Joseph se întoarse atît de repede spre domnul du Thillot, încît

bătrînul făcu iute o mişcare îndemînatică din" şale, mişcarea unui torero care vrea să evite coarnele laurului, mişcare căreia specialiştii îi spun „quiebro".

— Vă daţi seama, spuse Joseph rîzînd în hohote, că după povestea de la Pâquellerie, nu mai am încredere în societăţile de asigurare. Cînd casa de la Pâquellerie a ars, cu doi ani înainte de război, în primăvara lui 1912, luasem acolo pentru vacanţe, pentru plăcerea mea, un tablou de toată frumuseţea, a lui Courbet, un tablou mic şi delicios, pe care-l aveam de la Leveque, Urbain Leveque, fostul vicepreşedinte al Camerei, de la care îl cumpărasem. Era pur şi simplu o minune. A ars împreună cu casa. Şi pentru ca să mi se plătească separat cei cincizeci de mii de franci cît valora tabloul, a trebuit să mă judec cu societatea asta afurisită mai bine de şase ani. Poftim, domnule du Thillot, uitaţi-vă la acest Odilon Redon. L-am luat de sub nas olandezilor, la licitaţia De- bruyker. Uitaţi-vă la el, dar uitaţi-vă repede fiindcă mă grăbesc. Blaise! Unde-i Blaise? Iar a plecat.

Joseph Pasquier scoase două sau trei strigăte care zguduiră casa pînă în temelii. Dar tînărul plecase. Joseph ridică din umeri şi se'întoarse spre tablou.

— Trebuie să recunoaşteţi, spuse el cu un aer lacom, că în materie de mister, e formidabil: nuanţele astea de cenuşiu, de negru, raza de lumină care cade ca dintr-o fereastră şi, în mijloc, macul! Odilon Redon e incomparabil cînd face flori! Ce gust, domnule du Thillot! Ah! N-avem de ce să strîmbăm din nas. Pînzele lui Odilon Redon trebuie să le căutăm în Olanda, acum. In ce mă priveşte, am deocamdată patru tablouri ale lui. Şi acum trebuie să plec! Cînd mă aflu aici, uit de orice, pînă şi de esenţial. în privinţa lui Fourdillat, să ştiţi că vă dau opt zile. O săptămînă întreagă. Mai vorbim noi înainte de plecarea mea la Londra, miercuri. Pînă atunci, domnule du Thillot, trebuie să vă întîlniţi cu diverşi oameni, să căutaţi, să puneţi întrebări, să aveţi o inspiraţie. Pe urmă, o să facem în aşa fel ca toată lumea să fie mulţumită. înţelegeţi ce vreau să spun. Afacerile bune sînt acelea în care toată lumea e mulţumită. Ce mai vrei iar, Blaise? Nu te găsesc niciodată cînd vreau să spun ceva, dar te văd totdeauna cînd nu mai am nevoie de dumneata.

— Domnule preşedinte, rosti tînărul, sehor Obregon a telefonat că gogeşte peşţe cinci piipuţe, Pleacă chiar

acum de la legaţie şi vine direct. Mai sînt şi fructarii! Au început să ridice glasul. Şi apoi sînt corecturile, pe care le-a adus tipograful.

— Ai să le citeşti dumneata, Blaise, şi ai să-mi dai şi mie o copie, pe care am s-o iau cu mine la ţară. Să corectezi cu grijă.

— Şi pe urmă... reluă tînărul.

Joseph se întoarse deodată şi emise un sunet ciudat, care se putea compara cu torsul unei feline, care priveşte fix o pradă.

— Şi pe urmă? repetă el furios.

— Şi pe urmă, reluă cu răceală tînărul cu jachetă, mai e şi domnul Sanasov.

— Da, da, bombăni Joseph. Numai asta îmi mai lipsea. Numai Sanasov îmi mai lipsea. La revedere, domnule du Thillot. Pe miercuri, domnule du Thillot, şi vă rog foarte serios ca miercuri treaba să fie gata: vă rog să găsiţi ceva, să găsiţi o soluţie elegantă. Şi eu să nu fiu nevoit să mă amestec! Nu vă mai însoţesc. Nu pot, vă rog să înţelegeţi! Nu pot: casa mea e plină de pisălogi, de paraziţi şi de profitori. Sînt prizonier la mine în casă din cauza tuturor acestor măc... plicticoşi. Pe miercuri! După ce coborîţi scara, vestibulul e drept înainte. Şi dumneata, micul meu Blaise, vino mai aproape, am să-ţi mai vorbesc.

Bătrînul ieşise. Joseph trînti uşa fără multe fasoane.

—Am să plec, Blaise. Ai grijă de corecturi, pentru că, in definitiv, s-ar putea să nu mai am timp să le citesc. Dacă nu te superi, băieţaşule, am să-ţi spun Blaise. După şase luni de sincere eforturi, tot nu m-am obişnuit cu numele dumitale de familie. Nu-mi vine, nu-l găsesc pe limbă. Asta e. Delmuter, e foarte frumos, ştiu prea bine, dar cred că nu te supără...

Joseph se opri, furat de alte griji.

— Daţi-mi voie, spuse tînărul, daţi-mi voie, domnule preşedinte, să vă spun că-mi pare rău.

— Aş! Ai să te obişnuieşti! Ce vîrstă ai, dragul meu? reluă Joseph coborînd ochii şi privind cînd la dreapta, cînd la stînga, ca cineva care nu se gîndeşte de loc la ceea ce spune.

— Am douăzeci şi cinci de ani împliniţi, domnule preşedinte.

— ba, da 1 Te-am mai întrebat de vreo zece sau cincisprezece ori pînă acum. Şi am să te mai întreb de o sută de ori şi, în timpul ăsta, o să împlineşti douăzeci şi şase de ani, aşa căn-amsă ştiuniciodată. Iată ce înseamnă prietenia. Spune-mi, parcă a existat un personaj celebru, care s-a numit Blaise...

— Pascal, domnule preşedinte.

— Da, cred că am să-ţi spun Blaise. Găsesc că sună mai bine, că-mi convine mai bine. Asta nu înseamnă familiaritate, ci solicitudine. Ah 1 Ai auzit clopotul în curte? Cu siguranţă că e Obregon. Cobor numaidecît. Spune-i să urce în maşină. Trebuie să mă spăl totuşi pe mîini 1 Şi mai trebuie să mă şi piş 1 Am doar şi eu dreptul să mă piş ca toată lumea. Am să-mi iau pardesiul din vestiar, şi, în treacăt, am să spun cîteva cuvinte delegaţiei de fructari. Sînt alegători. înainte de a te duce la Pierquin, ştii, ca să-i duci fragii, telefonează la galeria Paufigue şi spune-le că-l reţin... Mă refer la un tablou, la micul şi frumosul Derain, care se află în momentul de faţă la mine în cameră. îl reţin. Atît şi nimic mai mult. Ai să-i telefonezi şi lui Virgelin şi ai să-i spui că am gustat din corcoduşe. Vreau două poloboace, nu mai puţin, unul pentru aici, altul pentru Butry. Dacă domnul Ravier-Gaufre telefonează pînă mîine, ai să-i spui că sînt la Butry cu domnul Obregon şi că lucrăm ca nişte sclavi. Şi acuma s-a sfîrşit.

— Domnule preşedinte 1

— Da? Ce?j

— Uitaţi de domnul Sanasov. Vă aşteaptă în faţa vestiarului. Va fi imposibil să nu-l vedeţi.

Joseph ridică spre cer pumnii strînşi, doi pumni care semănau cu nişte ciocane de fierar.

— Să-l primeşti dumneata, strigă el, să-i spui ce-a spus Cambronne şi încă trei-patru vorbuliţe de acelaşi fel şi, dacă se poate, care să aibă acelaşi miros. Nu, micul meu Blaise, dumneata nu ştii încă cine e Serge Sasanov 1 Niciodată, auzi? Niciodată nimeni n-a izbutit să-şi bată joc de mine. Afară de Sanasov I Nu pot să-i sufăr pe pisălogi,

şi el este regele pisălogilor. Nu pot să-i sufăr pe ruşi şi el e rus get-beget. Nu pot să-i sufăr pe cerşetori, pe taperi, pe scuipăcioşi, pe lingăi, nu pot să sufăr capetele în nori şi Sa- sanôv e toate astea la un loc. Ciudat lucru, izbuteşte totdeauna să mă prindă la înghesuială şi să scoaţă ceva din corpul sau din buzunarul meu. Din cauza asta îmi inspiră un fel de respect. De patru ani încoace ar fi trebuit să-i trag o dată pentru totdeauna un picior în fund. Coboară înaintea mea şi condu-1, făcînd conversaţie cu el, pînă în fundul bibliotecii. în timpul ăsta, eu am s-o şterg. Bravo ! Iar sună telefonul !

— Numai că domnul Sanasov, murmură Biaise Delmuter, a spus că vă aduce o carte de la domnul Saumade, membru al institutului, unul din prietenii săi personali.

— Da, bombăni Joseph repezindu-se pe scară. Am să fiu totuşi nevoit să-l primesc o clipă. Şi de data asta pune laba pe mine 1 E nemaipomenit, pînă la urmă izbuteşte totdeauna să pună laba pe mine. Du-te mai întîi să-l bagi pe Obregôn în maşină. Lasă telefonul să sune. Şi pe urmă spune fructarilor că vin numaidecît. O să-mi îngăduie lotuşi să fac o picătură de pipi. Asta nu-i viaţă. E o catastrofă perpetuă. E o ocnă, un infern ! Hai, şterge-o, băiatule !

O clipă după aceea, Joseph Pasquier intră în baie, ca un taur în ţarc. Rămase nemişcat, suspină adînc şi se cufundă, cu privirea pironită în perete , într-o visare neliniştită, întretăiată de un zgomot lichid. în faţa lui, pe faianţa de un al- bastru-palid, zărea un tablou ciudat, ale cărui amănunte le desluşea încetul cu încetul. Pata aceea neagră din mijloc nu era capătul unei viole, ci receptorul unui telefon. Telefonul, instrumentul lui, instrumentul lui Joseph. în jurul acestui obiect, zugrăvit cu o precizie aproape înfiorătoare, zărea exemplare din *L'Information Financière*, apoi o pereche de ochelari, chiar ochelarii domnului du Thillot, cu şnuruleţul lor de mătase. De jur împrejur, erau frigidere de tipul „Criogen mijlociu", instalate în ordine, ca pe afişele pe care Societatea franceză le împrăştiase în Paris. Apoi Joseph Pasquier zări laba unui leu şi o recunoscu numaidecît: întorcea ghearele în sus şi era laba unuia din leii care străjuiesc intrarea în Institut, cu Pont des Arts în faţă. Apoi Joseph zări un coş cu fragi, deasupra căruia se înălţa în mod ciudat o jachetă

de cupă elegantă. Mai zări şi jiletca domnului Mairesse-Miral, o jiletcă de catifea înflorată pe care se uscau stropi de sos şi lacrimi de gălbenuş de ou. Apoi placa de alamă de pe uşa luiFernand Literod, agent de asigurare. Apoi, mai departe, o pată bronzata, care era fără îndoială figură verzuie a lui señor Hernando Obregón. Şi deodată, ca o imensitate de azur, fără o pată şi fără o urmă de fum, o mare de faianţă de un albastru-gingaş se întindea la infinit.

Cine ar fi putut spune ce nuanţă avea albastrul acela nedefinit? Fiindcă nu era un albastru-azur liotărît. Nu era nici un cobalt, era mult mai nuanţat, mult mai proaspăt, mult mai delicat decît cobaltul. Era oare un lapis-lazuli? Nu, firește şi nu era nici albastru turcoaz. Nu avea nici nevinovăţia arăţielului, nici ingenuitatea miozotisului, nici candoarea feciorelnică a veronicei. Ai fi preferat să-ţi spui că e un albastru ca brebenocul; atunci mintea înţelegea deodată că albastrul acela, acea mare de albastru care pălea era pur şi simplu un albastru Pasquier, ochiul răposatului Raymond Pasquier, privirea aproape decolorată a familiei Pasquier în clipele de furie, de oboseală sau de visare.

Joseph Pasquier deschise o gură uriaşă şi căscă formidab il. Zgomotul pe care-l făcea semăna cu o vocaliză cromatică şi se încheia ca un geamăt.

CAPITOLUL II

REGRETE PENTRU TIMPURILE EROICE. MAŞINA MODERNA, INSTRUMENT AL PUTERII. JOSEPH NU E SUPERSTIŢIOS. O AFACERE iNTR-ADEVAR EXCELENTA. DOMNUL OBREG0N ARE IDEILE LUI PERSONALE CU PRIVIRE LA PROBLEMELE ŞOSELEI. UN PATRIOT MEXICAN. NECESITATEA DE A AVEA FRiNE BUNE CÎND AI AJUNS LA MIJLOCUL VIEŢII.

Ori de cîte ori Joseph urca în maşină şi apuca volanul cu mîinile înmănuşate, încerca un sentiment ce s-ar fi putut compara cu al cavalerului care, ţeapăn în armură, bine înfipt pe calul lui de paradă, cu hăţurile în mînă, cu

lancea în repaus, porneşte pe drumurile aventurii să cucerească lumea.

Joseph îşi cumpărase primul automobil chiar la începutul secolului. De atunci încoace, cumpărase, uzase, stricase şi revînduse cîteva zeci de automobile, de toate felurile şi de toate mărimile. Asta nu-l împiedica să vorbească cu nostalgie despre timpurile eroice ale automobilului şi despre zilele în care Un sportiv putea sa străbată zece leghe pe 0 şosea naţională, fără să întîlnească o singură,maşină. Căci în ce priveşte plăcerile, Joseph avea o filozofie barbară şi viguroasă. „Pentru ca o plăcere să fie o adevărată plăcere, gîndea şi spunea el uneori, trebuie să mă bucur numai eu de ea. Sau, în orice caz, numărul de oameni care se bucură o dată cu mine trebuie să fie cît mai redus. îmi vine să rîd cînd îi aud pe toţi indivizii care vorbesc despre nevoile mulţimii şi despre democratizarea invenţiilor utile! Spun şi eu gugumănii dintr-astea cînd e vorba despre Criogen, de pildă, le spun bătrînului du Thillot, fiindcă sper că le va repeta lui Fourdillat, care e radical socialist. Dar ştiu mai bine decît oricine că sînt mofturi. în viaţă plăcerea adevărată e să ai ceea ce alţii nu au. Şi ştiu ce spun. Toţi cei care pretind contrariul sînt nişte ipocriţi. în orice parte mă întorc, nu văd decît ipocriţi. E dezgustători"

Prin urmare, Joseph regreta adesea circulaţia prea intensă pe şosele. Protesta împotriva ageamiilor, care nu ştiu să conducă, dar îşi permit totuşi să... Regreta pe faţă timpul cînd a conduce un automobil era o artă, o ştiinţă şi un sport. „Astăzi, spunea el, oricine poate să manevreze o maşină. Eu nu sînt sigur că asta înseamnă progres. Ştiu că panele de maşină devin tot mai rare. Foarte rău 1 Da, într-un anumit sens, e foarte rău! Pentru că o pană îţi dădea prilejul să apreciezi un şofer." Discursuri de acest fel nu-l împiedicau pe Joseph să facă crize de furie spumegîndă dacă, prin cine ştie ce întîmplare, una din maşinile lui avea vreun capriciu.

Joseph avea un şofer şi un valet, care se pricepea şi el să conducă. Dar de cele mai multe ori, Joseph conducea personal. Cînd manevra o maşină, această pîrghie a puterii, Joseph încerca o voluptate, ale cărei manifestări nu le putea tăinui destul de bine. Conducea cu

îndemînare şi brutalitate, aşa cum proceda în toate celelalte acţiuni ale vieţii. Cînd era la volan, nu se putea ascunde, pentru că automobilul are posibilitatea ciudată de a exagera toate cusururile noastre şi de a le pune în evidenţă. Aşa, de pildă, Joseph accepta cu greu să fie întrecut de indiferent cine. Spunea: „Am o Pierlot de opt cilindri şi ştiu cît mă costă. Dar dacă am acest instrument, înseamnă că fac ce vreau cu el şi vreau să fie lăsat în pace. Da, te loveşti pretutindeni de ipocrizie, dar, slavă Domnului, pe şosea nu! Aici domneşte legea cifrelor, atît şi nimic mai mult. 0 maşină de zece cai putere depăşeşte una de cinci, şi maşina mea care are douăzeci şi cinci de cai putere trebuie neapărat să depăşească una de cincisprezece. Ne-a-pă-rat! In felul acesta, viaţa e simplă şi nu există maimuţăreli. Pentru banii tăi capeţi ce ţi se cuvine".

Cînd depăşea o maşină serioasă, cînd lua o curbă mai grea, sau cînd se avînta în mare viteză pe o pantă lungă şi întortocheată, Joseph îşi încleşta dinţii şi atunci îşi dădea toate iluziile subiective ale eroismului şi ale virtuozităţii.

— Nu te teme, spuse el în ziua aceea, apăsînd pe accelerator ca să-i încerce docilitatea. Nu te teme, domnule Obregón. Mînuiesc volanul de vreo douăzeci şi doi sau douăzeci şi cinci de ani, nici nu mai ştiu bine. Şi nu mi s-a întîmplat niciodată ceea ce s-ar putea numi un accident. De altfel, şoferul şi valetul sînt îndărătul nostru. Şi acuma, s-o întindem. Altfel n-am să mă mai pot smulge. Se va găsi mereu cîte un individ care să mă înghesuie într-un colţ, să mă reţină şi să-mi otrăvească existenţa. Vezi dumneata, domnule Obregón? avantajul maşinei e că, în tot timpul cît mă aflu înăuntru, nu se mai poate pune mîna pe mine. Toate legăturile sînt tăiate. Am auzit vorbindu-se despre un telefon fără fir instalat în maşină. îţi spun sincer că nu ţin la aşa ceva. Nu, nu, nu te teme. Am frîne bune şi cauciucuri noi. Ştiu ce fac. Am privirea limpede şi reflexele sigure. N-am avut niciodată accidente, ţi-am mai spus. Aş bate cu plăcere în lemn, dar în maşinile astea noi nu mai există nici o bucăţică de lemn. Toată lemnăria e de tablă. Aşa că, am să bat în tablă şi are să treacă drept lemn. Eu nu sînt superstiţios.

— în schimb, eu sînt foarte superstiţios, spuse señor Obregón.

Eu nu sînt de loc, continuă Joseph, totuşi am o iconiţă a Sfîntului Christophe. Mi-a dat-o mama. Am atîrnat-o aici, la tabloul maşinii. Nu sînt de loc superstiţios, dar sfîn- tul Christophe e tabu! îţi mai spun încă o dată că n-ai de ce să te temi. Motorul e perfect. Nu menajez cauciucurile pi frînele, ştiu cît mă costă, dar am nevoie de securitate. Ar fi prea stupid, totuşi... în general, cînd sînt în maşină nu vorbesc despre afaceri, totuşi de data asta am să vorbesc, pentru că nu sînt mulţumit

— .Nu sînteţi mulţumit? strigă señor Obregón cu vocea lui răguşită. Şi de ce, mă rog, domnule Pasquişr? Petrolul nu-i ca o ţesătorie sau ca o oţelărie, sau ca afacerile dumneavoastră de pe vremuri de la baraj, care n-au nie-i un motiv să nu meargă bine. în toate afacerile cu petrolul, dai de... cum le spuneţi dumneavoastră? Bucăţelele acelea mici, tari, din mere...

— Ce anume? în mere? Sîmburii?

— Da, totdeauna dai de sîmburi. Asta e, sîmburi. Dar afacerea e admirabilă. Şi am să vă atrag atenţia, señor Pasquier, că guvernul nostru nu mai acorda nici o concesiune, ba chiar nici măcar autorizaţii de prospectare. Americanii şi englezii erau veşnic la faţa locului, căutînd să pună mîna pe cîte ceva. Petrolul ne aparţine şi sîntem ferm hotărîţi să-l păstrăm pentru noi şi prietenii noştri, bineînţeles. Ştiu că englezii şi americanii au cele mai bune hărţi ale petrolului, cele mai bune informaţii şi aşa mai departe. Ei ştiu totul şi sînt grozav de vicleni. Dar señor Ravier- Gaufre şi cu mine i-am făcut servicii lui Sir Oliver Ellis şi nu putea să ne refuze nimic. Aşa se explică de ce Sir Oliver Ellis ne-a îndrumat spre Michoacán şi de ce n-avem să-i dăm decît o zecime din beneficii. E corect, señor Pasquier.

Joseph era preocupat de ieşirea din Paris, astfel că încreţea nasul fără să răspundă. Señor Hernando Obregón îşi deschise tabachera, alese o ţigară, o oferi direct lui Joseph apucînd-o cu degetul ce] mare şi cu ce] arătător, aşa cum fac spaniolii, apoi îşi alese una pentru el. Avea un obraz gras, cu trăsături puternice, o piele de nuanţa unui *curry*[1] răsuflat şi păr cu reflexe de safir, ca elitrele unor anumiţi scarabei. în ciuda sonorităţii perfect iberice a

1 Sos picattt asortat cij piar,te aromatice,

numelui său, avea probabil şi sînge indian în vine, pentru că din cauza nasului mare şi a urechilor greoaie semăna cu figurile îngrijorătoare de pe reliefurile sculpturii maya. Vorbea cu dicţiunea crispată a spaniolilor şi cu o voce joasă, destul de aspră, dar se pricepea să se folosească de ea cu multă îndemînare, ba chiar cu farmec. Uneori organul acesta incomod căpăta un fel de gingăşie mieroasă.

— Nu-i vina noastră, reluă el, dacă al patrulea puţ, puţul Jean-Pierre n-a dat nimic. întrebaţi-i pe Rockefeller şi pe Deterding şi pe toţi ceilalţi dacă se dă de petrol la fiecare lovitură. Şi ce înseamnă un foraj mai mult sau mai puţin? Señor Alonzo Zaldumbide, avocatul dumneavoastră,' şi señor López de Quevedo sînt nişte oameni ireproşabili. Sînt prietenii mei, domnule Pasquier! Şi nimeni nu-i vinovat că guvernul mexican a cerut să se foreze cel puţin trei puţuri pe an. Aşa se face totdeauna şi e o dispoziţie foarte cuminte. Al cincilea puţ dă trei sute cincizeci de butoaie pe zi. E foarte onorabil. Trebuie să aveţi răbdare, señor Pasquier. Ah! Ah! Atenţiune, señor Pasquier...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, bombăni Joseph. Ţi-am mai spus că ştiu ce fac. Şi apoi, peste trei sferturi de oră ajungem. N-are să-ţi mai fie frică multă vreme, domnule Obregón.

— Nu mi-e frică, spuse mexicanul; dar sînt obişnuit cu maşina mea şi nu văd ca dumneavoastră problemele, pe şosea. Ar trebui să veniţi în Mexic, señor Pasquier.

Joseph ridică furios din umeri, dar omul de afaceri continuă cu o voce care se muiase deodată şi care era scăldată într-un fel de dulceaţă:

— Ar trebui să veniţi în Mexic şi să urmăriţi personal lucrările. Parcă mult? Două luni, cu călătorie şi cu şedere cu tot.

Joseph răspunse printre dinţii încleştaţi:

— In momentul de faţă, nu-mi pot părăsi afacerile pentru două luni.

— Păcat, señor Pasquier. Aţi vedea cum e în Michoacăn, în dulcea, graţioasa provincie Michoacán. I-aţi auzi pe ţărani înveşmîntaţi în serapele lor cîntînd *Lindo Michoacán !* Chiar dacă n-ar fi petrolul, vă asigur că merită să faceţi această călătorie. Aţi mînca *aguacates.* E bun, e delicios. Seamănă la gust cu ceea ce

dumneavoastră numiţi advocat, sau cam aşa ceva. Aţi vedea satele din insulele noastre, în mijlocul lacului Patzcuaro. Nu există nimic mai frumos pe lume! Şi bărcile, care se întorc în insulă cu năvoadele puse la uscat! Ai zice că sînt... cum le spuneţi? Nişte calul-dracului, nişte libelule. Ah ! Ah ! De data asta, señor Pasquier...

— Dacă nu te superi, mormăi Joseph, spune-mi domnule Joseph Pasquier. Nu uita prenumele. Am şi fraţi, înţelegi? Doi fraţi, dintre care unul e destul de cunoscut. Aşa că au început să ne confunde ziarele astea care nu înţeleg niciodată nimic şi îţi dai seama că mă enervează.

— Dumneavoastră care sinteţi amator de pictură, reluă imperturbabil mexicanul, aţi vedea frescele, frumoase ale marelui nostru Diego Rivera. E cam comunist, sau aşa ceva. Dar n-are a face, e un geniu. Sîntem foarte mulţumiţi că avem un geniu. Şi ştiu, senor Pasquier, că sinteţi unul din cei mai mari cunoscători de pictură din Europa.

Joseph se umflă în pene fără să spună nimic. După o clipă, murmură:

— Te rog să crezi că n-am intenţia să-ţi sparg capul, domnule Obregón. Am în portbagajul maşinii tablouri în valoare de şase sute de mii de franci. Da, în portbagajul mare din spate. Aşa că... dar cunosc drumul, îmi cunosc nervii şi cunosc şi maşina. Mergem cu o sută cinci pe oră, adică foarte încet. Vrei să opresc pe douăzeci şi cinci de metri, fără nici o zgîrietură, fără derapare, fără complicaţii, fără să mă răsucesc, fără măcar să mişc partea dinapoi? Vrei?

— E inutil, señor Joseph, e inutil !

— Joseph Pasquier! Ţin la amîndouă, şi la nume şi la prenume. Ascultă-mă, domnule Obregón. O să lucrăm după cină şi o să dictăm împreună nota către avocat. Dar pentru moment, să nu mai vorbim despre asta, sîntem la odihnă. Afacerea Michoacân nu trebuie totuşi să mă împiedice să dorm. Vreau să nu existe afacere care să mă poată împiedica să dorm. Am să-ţi atrag atenţia că mă cam pricep şi că povestea asta începe să mă scoată din sărite. Puţul Hélène a dat apă sărată. Şi dumneata găseşti că e normal.

— Nu-i vina nimănui.

— Zău? spuse Joseph apăsînd furios pe accelerator, ceea ce avu drept urmare că maşina începu să sforăie. Zău? Ei bine, o să mai stăm noi de vorbă şi am să-ţi arăt socotelile. Ajungem îndată, domnule Obregón. E un drum foarte scurt. Sînt unii care fug departe de Paris. Eu, din cauza afacerilor, a trebuit să mă apropii mereu de el. Înainte de a coborî coasta, uite acolo, la marginea platoului, pe celălalt mal al Oisei. Vezi casa cea mare dintre arbori? Ei bine, acolo e Montredon. Acolo mergem şi ajungem peste cinci minute. Mai am o casă aici, la Nesles, cu patru kilometri mai departe, dar nu mai locuiesc acolo şi cred că am s-o vînd. Montredon e o splendoare !

— O splendoare, señor Joseph Pasquier. Aveţi dreptate, frînele sînt excelente, señor.

— Excelente! Să-ţi mai spun ceva, domnule Obreg6n. Uite-te bine la mine, domnule Obregon şi, mai ales, ascultă- mă bine. Am cincizeci şi unu de ani, mă aflu la mijlocul vieţii.

—■ Bravo ! seîior Joseph Pasquier.

— Bravo, de ce bravo? Am cincizeci şi unu de ani, ai auzit? Şi am reuşit tot ce am întreprins în viaţă. Totul! Şi micile, şi marile afaceri. Şi n-am intenţia să-mi schimb linia de conduită cu Michoacân. Şi încă o dată, din principiu, am să bat în lemnul de fier, pentru că nu am altul la înde- mînă, dragă domnule Obreg6n. Acum am ajuns. Şi te rog să crezi că am fost văzuţi, aud clopotul sunînd.'

C A P I T O L U L III

CONVERSAŢIE ÎNTRE NOI FRAŢI PE SCARA DE LA MONTREDON. ELOGIUL LUI DEODAT RICAMUS. BUDOARUL DOAMNEI PASQUIER SENIOR. VARIAŢIUNI ASUPRA UNEI TEME NEÎNSEMNATE. DIALOG CU VOCE SCĂZUTĂ PE PRAGUL UNEI UŞI. CONFIDENŢELE UNUI COLECŢIONAR FAIMOS.

Fiindcă erau plecaţi peste rampa scării cu trepte largi şi grele de marmură, lacrimile mari care picurau din ochii lui Jean-Pierre se rostogoliră în spaţiul liber din centrul spiralei. în felul acesta, jos, pe lespezile vestibulului,

păreau patru sau cinci picături de ploaie. Lucien contemplă acest fenomen cu un zîmbet dispreţuitor.

— Dacă asta ar putea să te consoleze, şopti el cu glas scăzut, ţi-aş spune un lucru pe care probabil că tu nu-l ştii, pe care nimeni — afară bineînţeles de mama — nu-l ştie aici.

Jean-Pierre îşi ridică fruntea, arătîndu-şi ochii umflaţi dar frumoşi, care, deşi împăienjeniţi de lacrimi, luminau obrazul lui îngust de adolescent. Lucien coborî fără grabă două-trei trepte şi se înclină spre fratele lui:

Ei bine, dacă se mai supără, ai putea să-i aminteşti că el, care| face atîta scandal, nu are şi n-a avut niciodată bacalaureatul

.Chipul băiatului exprimă stupoarea. Jean-Pierre bolborosi:

.— E imposibil ! Ştie de toate. E imposibil ! Şi apoi, gîndeşte-te şi tu... într-o bună zi are să fie numit membru al Institutului. Toată lumea vorbeşte acuma despre asta ca despre un lucru absolut sigur.

Lucien ridică din umeri.

— Ei şi ce? N-are bacalaureatul, ceea ce nu-l împiedică de altfel să fie un individ bine înfipt. Nu-l are...

— Şi de unde ştii?

— Eu şl iu totul. Ştiu de la mama. Dar tu să nu spui niciodată că ai aflat, fiindcă e vai de tine. Nu are bacalaureatul, pentru bunul motiv că n-a făcut liceul şi că, în consecinţă, nici măcar nu l-a dat. înţelegi? N-a căzut ca tine, nici măcar nu l-a dat. în sfîrşit, dacă te pisează, dacă strigă prea tare, poţi să-l întrebi într-o zi, cu binişorul, cum şi-a hiat el faimosul bacalaureat. Stai puţin! Stai puţin ! Jeanpi... Mai poţi să-i spui ceva.

— Ce anume? murmură băiatul ridicînd din nou spre fratele mai mare un chip nevinovat şi îndurerat.

— Poţi să-i spui, de pildă, că cel mai celebru dintre amatorii de pictură modernă din Franţa nu-l poate împiedica lotuşi pe unul din fiii săi să picteze, dacă acest fiu are chef s-o facă. Bagă de seamă că tata îi laudă totdeauna pe pictorii aceia faimoşi care n-au ascultat decît de glasul geniului lor. Se pricepe să repete bazaconiile specialiştilor. Nu zău ! Cîte nu mai spune el despre Cézanne şi Van Gogh ! îţi vine să te tăvăleşti de rîs. în afară de asta, am impresia că e foarte hotărît să te împiedice pe tine să pictezi. E limpede.

— Dacă nu are bacalaureatul, suspină Jean-Pierre cu un aer disperat, ce-i pasă dacă pictez în loc să studiez dreptul? El e un exemplu care dovedeşte că poţi obţine orice şi fără asta.

— Ei! spuse Lucien cu aerul lui cel mai dispreţuitor, bacalaureatul e o superstiţie franceză.

Şi fiindcă se aplecase prea mult peste rampă, o şuviţă de păr, o şuviţă mare şi năclăită de pomadă se desprinse din claia de păr şi-i lunecă pe nas. O aruncă repede înapoi cu un aer nemulţumit şi o apăsă un timp cu palma. Era mai scund decît Jean-Pierre şi mult mai puţin slab decît fratele său mai mic. Chipul cu trăsături regulate era foarte palid

şi uşor buhăit. Se contempla mereu în treacăt în oglinzi şi în geamurile ferestrelor. Cînd nu le avea în preajmă, scotea mereu din buzunar o oglindă mare cît o băncuţă şi punea imaginii sale întrebări foarte precise. Deşi părea bine căptuşit, aproape dolofan, era adesea bolnav şi, în consecinţă, fusese scutit de armată. Joseph îl privea uneori cu o compătimire furioasă şi bombănea: „Nevastă-mea e voinică; cît despre mine, pot să ridic un sac de o sută de kilograme tot aşa de bine ca un hamal din hale. Şi avem trei copii care n-au pic de sînge în vine, care n-au nici măcar ceea ce eu numesc un capital de sănătate. Da, ştiu că nu trebuie să vorbesc despre aşa ceva, pentru că Delphine e fată de măritat. Dar mă rog, e prea grasă. Cine mi-a făcut copii ca ăştia, Dumnezeule ! îţi vine să nu mai crezi în nici o lege a creşterii ! Da, da... nu mă aude nimeni, nu-i aşa? Vorbesc numai pentru mine".

Oricît, de mult i-ar fi plăcut să facă mustrări, Joseph se ferea să-l apostrofeze pe tînărul Lucien în aceste probleme atît de delicate. Lucien era foarte inteligent în genul lui şi această formă de inteligenţă îi inspira lui taică-său oarecare teamă şi oarecare stinghereală.

— Să nu stăm aici, spuse Lucien îndreptîndu-şi spinarea. Întîi fiindcă e un curent teribil. Şi apoi, fiindcă ne ascultă servitorii — ba da, aşa e, ascultă totdeauna şi nu pot să sufăr asta. Vezi, Jeanpi? Nu ştii să-l iei pe tata, nu ştii de loc cum să-l iei.

— Totul se întoarce împotriva mea, spuse băiatul ştergîndu-şi nasul cu un gest copilăresc al arătătorului. Nu-i vorba numai de pictură şi nici de bacalaureat. Dar are totdeauna ceva să-mi reproşeze. E şi puţul acela de petrol, care n-a dat nimic. Nu-i vina mea dacă tocmai pe ăsta l-au botezat Jean-Pierre. Eu nu cerusem nimic. Tata a profitat şi mi-a spus nişte lucruri îngrozitoare.

Lucien izbucni în rîs:

— Da ! spuse el. Şi puţul Hélène a dat nişte apă sărată ! Mama a declarat că puţin îi pasă, totuşi era jignită. Cît despre puţul Lucien, băieţaşule, dă cîte trei-patru sute de butoaie pe zi. Şi asta înseamnă ceva! Ce asculţi?

— Mi s-a părut că aud muzică.

— Ştii doar că e Déo.

27 — Cronica familiei Pasquier, vol. III

Ochii frumoşi şi naivi, cam prea holbaţi, ai lui Jean-Pierre începură să privească în toate părţile cu o expresie neliniştită şi îndurerată.

— Eu, spuse fratele mai mare, ştiu cum să-l iau pe tata. Pînă în două săptămîni, o să am maşina mea, a mea ! M-am săturat să mă tot lupt cu Biaise ca să pun mîna pe Citroën pentru cîte o oră, cînd şi cînd. M-am săturat să-i plîng mamei în poală ca să-mi împrumute Renault-ul ei. Pe ce pariezi că pînă la sfîrşitul lunii o să am maşina mea? Şi n-are să fie o vechitură, te rog să mă crezi. Vreau o Mignatti, cincisprezece cai putere, cu cilindrul mare, cu două locuri, nu mai mult, joasă, cu repriză şi toate celelalte. Tu nu ştii să-l atingi pe tata în punctele sensibile. Şi cînd începe să mîrîie, îţi pierzi numaidecît capul şi arăţi ca un iepure pe care l-a izbit cineva cu pumnul... Nu mai asculta, ştii doar că e Déo şi cîntă la chitară. Are talent, ticălosul. Şi acum - ah! e formidabil — acuma da, ascultă, e fuga, fuga ta, Jeanpi. Ei şi ce dacă a făcut din ea un *two-step?* Bach ăsta al tău e grozav tocmai fiindcă găseşti de toate la el: tangouri, charles- tonuri, foxtroturi. Numai că trebuie să pună mîna un şmecher ca Déo.

— Ah ! murmură Jean-Pierre cu o expresie sinceră de groază, ce ar spune tante Cécile?

— Tante Cécile? ar găsi că e foarte nostim, sînt convins.

— Nu, nu, nu se poate.

Tot vorbind aşa, Jean-Pierre îşi înclina capul peste puţul scării, într-o atitudine îngrijorată şi umilită.

— Fiindcă Déo e aici, continuă fratele mai mare cu vocea aceea specială a marilor inspiraţi, ar trebui să-l rogi ceva.

— Nu, nu, nu vreau să-i cer nimic.

— De ce? Nu mai face pe deşteptul.

— Nu fac pe deşteptul. Dar mă...

-Te...

— Mă stînjeneşte. Ah! Mă stînjeneşte! îmi vine să roşesc cînd e de faţă.

— Zău? Ce fiinţă sensibilă!

— Nu vreau să-i cer nimic. Ce i-aş putea cere?

— Pur şi simplu să-ţi facă traducerea. E licenţiat în litere sau cam aşa ceva, poate chiar că-i agregat. în

sfîrşit, e foarte tare. E un tip de clasă mare, cu tot aerul lui de trăsnit.

—

— Nu, nu, nu vreau să mă rog de el. Nu pot. Dar dacă tu, Lucien, mi-ai da o mînă de ajutor, aş fi liniştit. Zău, mi-ar face plăcere. Dar...

— Pe mine nu te bizui, băiete. Nu mai ştiu o boabă de latină. Am ţinut totul minte exact atîta cît mi-a trebuit ca să trec examenul. Pe urmă fttt... în cîteva zile, totul s-a evaporat. Pe Deo trebuie să-l rogi...

— Nu, suspină Jean-Pierre cu un aer disperat. Nu, prefer să iau o notă proastă. Rămînem aici o săptămînă, pînă la urmă tot are să se facă traducerea aceea nenorocită. Şi cînd te gîndeşti că împlinesc curînd nouăsprezece ani! Ştiu eu că e ruşinos. Dar pentru ce a rămas la noi acest domn Rica- mus?

— Pentru un motiv excelent: îi ia tatei un interviu. O coloană întreagă în *Ulntransigeant,* cel puţin o coloană. Pînă la sosirea victimei, Deodat îşi execută numărul. E un număr irezistibil. Hai să mergem o clipă la mama, Jeanpi, să te mai înveseleşti.

Spunînd aceste cuvinte, Lucien păru absorbit într-o meditaţie adîncă. Apoi zîmbi, închise ochiul drept, schiţă o strîmbătură ciudată care-i încreţi pielea nasului şi adăugă cu un aer doct:

— în cazul lui Ricamus, ce-i mai grozav e că nu respectă nimic, înţelegi? înţelegi bine? L-am cercetat de douăzeci de ori în toate sensurile. E apă tare, vitriol curat! Nu respectă nimic. Da... îţi fac o destăinuire şi tu nici măcar nu mă asculţi.

— Mă duc să lucrez, bolborosi Jeanpi, depărtînd braţele de trup cu un aer descurajat. Nu, nu, Lucien, nu mă trage după tine. Nu, nu vreau să vin, îţi spun că nu-mi place. Nu-mi place, ba chiar mi-e scîrbă de el.

— Ţi-e scîrbă? Ia te uită cum vorbeşti! Ricamus e un as, poate că nu ţi-ai dat seama. Bine. Du-te să mucegăieşti pe traducerea ta latină. Şi totuşi... renunţă totuşi la mutra asta de nenorocit. E o jignire pentru familie. Mai gîndeşte-te şi la ceilalţi.

Băiatul urcă scara smiorcăind şi tîrîndu-şi pe trepte pantofii legaţi slab cu şireturile. Lucien îşi scoase din buzunar oglinjoara plată, cu ramă de aur, o consultă pe furiş, zgîrie cu vîrful unghiei lăcuite două-trei coşuri care înfloreau pe obrajii lui, îşi potrivi cu o mişcare precisă acul de cravată

3
5
2

şi luă o ţigara cu gestul delicat al artistului care pune ultima tuşă la o capodoperă subtilă. Apoi se îndreptă -fără grabă spre budoarul maică-si.

Era o cameră mică, în colţul de sud al clădirii, cu faţa spre valea rîului. Arhitectul folosise lemnul pentru a da o formă nouă spaţiului locuibil, ajungînd pînă la urmă la aspectul unei lădiţe ovale. Aici era pianul, pe care de altfel Hélène nu cînta personal. Se mai putea vedea un secretar de lemn de lămîi, nişte fotolii şi un divan, tapiţate cu damasc de culoarea guşei porumbelului. Bineînţeles, camera era luminată suficient de două ferestre, care dădeau una spre vest, cealaltă spre sud; dar perdelele şi amurgul o umpleau, în seara aceea, de o penumbră discretă. Pe divan se afla o chitară nou-nouţă, cu curea de moar. Instalat în faţa uneia dintre ferestre, pianul alcătuia, graţie pupitrului acoperit de partituri, un fel de ecran, astfel că pianistul era ascuns întîi privirii vizitatorului.

— Cine e acolo? întrebă Hélène cu o voce supărată.

Şedea pe bancheta lungă, lîngă pianist şi se ridică numai- decît, făcînd un gest nerăbdător.

în perioada aceea, Hélène trebuie să fi avut aproape cincizeci de ani. Era înaltă, robustă, cam grasă, dar strînsă într-un taior cu o frumoasă croială masculină. Purta fustă scurtă şi-şi arăta mereu pînă la genunchi gambele tari, prea grase, dar elegant desenate. Se ţinea încă foarte dreaptă şi exagera vioiciunea gesturilor, silindu-se să ascundă un început de înţepenire a articulaţiilor. îşi tăiase scurt părul frumos şi des, care nu mai era blond-auriu ca pe vremuri, ci avea o culoare nehotărîtă, la jumătatea drumului între castaniu şi galben. Pieptănătura aceasta nouă, care scotea în evidenţă grumazul cărnos, trăda privirii observatorului o porţiune din Hélène pe care ea însăşi n-o cunoştea şi n-o vedea niciodată: ceafa, ceafa albă şi grasă, care semăna cu un gînd ascuns ivit deodată în plină lumină. Cînd Hélène zîmbea, o gropiţă se adîncea în obrazul ei drept. Era aceeaşi gropiţă graţioasă de altădată, dar nenumărate cute foarte fine porneau din ea şi se împrăştiau pe toată faţa. De altfel, Hélène zîmbea foarte rar. Prefera să rîdă, ba chiar să rîdă în hohote, arătîndu-şi dantura, care rămăsese intactă şi albă. Carnaţia frumoasă a doamnei

Pasquier senior, cum îi spuneau uneori, în ciuda împotrivirii ei, prietenii familiei, se congestionase treptat în focul anilor şi cînd Hélène se enerva, se făcea foarte roşie, ceea ce o necăjea, contribuind ca s-o desfigureze.

— Cine e? spuse ea ridicîndu-se de la pian cu o vioiciune exagerată. Ah! Tu eşti, Lu, continuă ea mai liniştită. Prietenul tău e într-o vervă nemaipomenită. Continuă, Déo, sau, mai bine, ia-o de la început. Să ştii că-i straşnic.

Bărbatul căruia îi adresase acest compliment scoase un zgomot ciudat care, la el, era unica manifestare de hilari- tate: trei plesnituri de glotă una după alta, niciodată mai mult. Erau nişte zgomote ascuţite — he-he-he ! — care nu păreau să aibă nici o legătură cu veselia, cu bucuria. Se plecă numaidecît spre clape şi vorbi cu o voce nazală, afectată, ca un actor care va face un „anunţ", cum se spune la teatru.

— Nu, strigă el. Nu, Mamuşca! Nu o iau de la început. Mă plictiseşte. Altceva, Mamuşca. Temă generală: „am chef să fumez". S-a înţeles? Fireşte, improvizez. Tema generală e pe gustul anului 1925 !

Şi deodată, începu să cînte cu o voce subţirică şi plăcută, acompaniindu-se la pian, cu fantezii, acorduri, ghirlande şi arabescuri:

Pe sub pod la Talbiac
Zori ca solzii au albit.
Am şi pipă şi tabac!
Dau Parisul pe-un chibrit!

Apoi continuă, fără să încetineze mişcarea:

— Ascultă prima variaţiune, Mamuşca! Schubert. *Frumoasa marinăreasă,* poem de Duchnocker:

Un pîrîiaş turchez Spre
Charenton aleargă... Un
chibriţel suedez Mi-ar face
privirea mai largă.

Acuma Schumann ! Lăcrimează, Mamuşca. îmi sfîşie inima:

Mai fumez dar, inima mi-e sfărîmată!

Nu, preferi Wagner, Mamuşca? Atunci să facem incantaţia brichetului recalcitrant:

Haide, vino! Hai, te chem!
Cîndva ai strălucit; pe acest sterp amnar,
Isteţ, fă să ţîşnească torentul tău de jar!
Şi tralali şi tralala Ich grolle nicht!
Mehr Licht, mehr Licht.[1]

Sughiţă, smulgînd din laringele lui de capacităţi reduse sonorităţi cavernoase şi zvîrli, calaîntîmplare, în pian pumni furioşi care izbeau cu o precizie miraculoasă şi scoteau din instrument suspine şi strigăte de durere. Apoi schimbă macazul şi invocă pe Mélisande şi pe Carmen, afirmînd cu hohote de plîns că „nu era fericit pe pămînt", că, „dacă ar fi fost Dumnezeu, i-ar fi fost milă de inima oamenilor care fumează", „că mai aveau încă timp să fugă cu el". Apoi începu să bocească, continuînd să se strîmbe, cîntă pe aria despărţirii lui Boris, în timp ce clopotele Kremlinului bubuiau în lada de lemn de palisandru. Apoi, pe fundalul acestui torent de zgomote disparate, începură să plutească strofele populare din „am tutun bun". Apoi acest clovn se ridică de la pian executînd peste banchetă un salt uluitor. Era scund, vioi, avea ochi ceacîri, un nas de vulpe şi păr foarte rar pe craniul cucuiat. Puse mîna pe chitară, o împinse pe doamna Pasquier pe divan şi, în timp ce ea sefîmpotrivea înecîn- du-se şi pufnind în rîs, puse un genunchi în pămînt şi începu să cînte ceva care semăna totodată cu romanţa lui Chérubin şi cu frumoasa Elena. Lucien rîdea cu lacrimi, trîntit într-un fotoliu. în această dezlănţuire de fantezie se vorbea cînd despre „o inimă care ofta", cînd despre „un rege care se apropia băut... care se apropia băut..." Cei doi spectatori rîdeau aşa de tare, încît aproape că nici nu-l mai auzeau pe cîntăreţ cu chitara lui.

în clipa aceea, uşa se deschise şi Joseph Pasquier intră în cameră, cu paşii greoi şi grăbiţi cu care călca de obicei. Cu paşii aceia — şi fără să-i încetinească— avea să intre mai tîrziu în întunericul veşniciei.

* Eu nu urlu! Mai multă lumină, mai multă lumină (în 1b. germ).

După o şovăire, care nu depăşi o jumătate de secundă, Déodat Ricamus se răsuci pe genunchi. Romanţa închinată doamnei se încheie cu un compliment de un uluitor sînge rece, un compliment pe care Joseph îl primi drept în faţă şi care-l făcu să mişte din sprîncenele groase şi cărunte.

— Bravo ! Bravo ! spuse el rostind cuvintele cu un aer supărat, e fermecător, nu-i aşa, draga mea? Fermecător.

Tăcu o clipă, uluit, oprit parcă în avîntul lui, în goana aceea extraordinară prin timp şi spaţiu, în zborul care caracterizase din totdeauna viaţa lui. Tăcu o clipă şi păru că meditează. Scena aceea, canapeaua, chitara, totul îi amintea imagini nelămurite care-l tulburau, cufundat cum era în adîncul surprinzătoarei lui algebre. Intre timp, cîntăreţul îşi aruncase chitara şi se apropia întinzîndu-i mîna prudent, cu un zîmbet sinuos pe buzele lui de animal tînăr şi inteligent. Déodat spuse cu o voce foarte blîndă: — Dragă maestre...

Din nefericire, Joseph nu auzi. O apucă pe Hélène de mînă şi, întîmplător, în gestul pe care-l făcu o prinse ceva mai sus, de încheietură. Oricît de neplăcută era această mişcare, nu dădu drumul soţiei sale şi-i spuse cu glas scăzut:

— Numai o clipă, draga mea, trebuie să-ţi vorbesc.

O trase spre uşă şi continuă pe acelaşi ton:

— Doar n-ai să-l opreşti la cină.

— Te înşeli, spuse liniştită Hélène. N-am să-l las pe băiatul ăsta să plece la o oră aşa de tîrzie. Şi dacă nu l-aş opri eu, Lucien, prietenul lui intim, mi-ar cere să-l poftesc.

— Sînt cîteva trenuri foarte bune, murmură Joseph cu un aer încăpăţînat. Ştii, draga mea, la nevoie, pot să-l trimit cu maşina.

în urmă cu vreo trei-patru ani, Joseph propusese să se renunţe la tutuire în relaţiile cu soţia şi cu cei trei copii ai săi. Această hotărîre surprinzătoare şi tîrzie fusese primită cu satisfacţie de toată lumea, afară de tînărul Jean-Pierre. Ciudat lucru, Joseph nu se supunea acestei discipline, pe care o propusese el însuşi, decît cu unele abateri.

Continuă deci, cu un aer arogant şi stingherit:

— Trebuie să-ţi spun, Hélène, că individul ăsta nu-mi place. Asta-i tot şi nu mai adaug nimic. La Paris, nu-mi pasă. Aşa e viaţa la Paris. Dar aici, la Montredon ! Am venit aici ca sa ne odihnim. Şi de fapt, pentru ce vine, daca nil câ să te distreze?

— Ar fi şi asta ceva, spuse Hélène calmă. Dar azi, a venit pentru o problemă care te priveşte pe dumneata, da, chiar pe dumneata, Joseph. E trimis de *UIntransigeant* şi trebuie să-ţi ia un interviu.

— Putea să-mi spună numaidecît, spuse Joseph cu un aer bosumflat.

Ridică din umeri, dar pe chipul lui apăruseră simptome evidente de interes.

— Bine, spuse el, am să-l iau cu mine. Chiar acuma, înainte de cină. Şi pe urmă, mă rog, să rămînă cu noi, dacă aşa s-au nimerit lucrurile. După cină, am de lucru cu Obregôn, pentru că înţelegi, draga mea, am venit aici ca să mă odihnesc. Da, nu s-ar spune. Obregôn are să plece înapoi cu maşina, pe la zece seara. Ricamus poate să plece cu el. Exact! Vor pleca împreună, asta are să fie o distracţie pentru Obregôn, căruia am intenţia să-i trag o praftură.

îşi muşcă buza superioară şi adăugă o frază pe care o spunea de douăzeci de ori pe zi, aproape fără să se gîndească, cu o voce maniacă şi ursuză:

— Două persoane în plus ! S-ar zice că vouă nici nu vă pasă de cheltuială.

Pe urmă se întoarse numaidecît spre tînărul pianist.

— Vino, vino, Ricamus, rosti el cu o voce care căpătase brusc o intonaţie prietenească. Aici e mult prea cald. Mai faci focul, Hélène? Copacii au înfrunzit. Ia-ţi paltonul, domnule Ricamus. Ne ducem pe terasă. Simt nevoia să respir. Mai repede, dragul meu.

Ricamus spuse, cu o voce limpede şi răsunătoare, care voia să fie auzită:

— La ordinele dumneavoastră, dragă maestre.

De data asta, termenul acesta ingenios ajunse unde trebuia şi-şi făcu efectul. Chipul lui Joseph se destinse deodată.

— De fapt, nu, trîmbiţă vocea lui. N-o să mergem pe terasă. Trebuie să iei note. Ai nevoie să vezi bine şi începe să se întunece. Să mergem în bibliotecă. în primul rînd, rămîne de la sine înţeles, n-ai să şopteşti o vorbă despre

candidatura mea. îţi dai seama ce vreau să spun. O să vorbim noi despre ea, dar mai încolo. Pentru moment, avem nevoie de discreţie şi de tact. Nu, nici o vorbă despre Institut.

Joseph îl luase de braţ şi-l trăgea .cu un gest autoritaf spre scară:

— Nu vom vorbi decît despre pictură, spuse el. Interesul meu pentru artele plastice în general, şi pentru pictură în special, nu datează de azi. Eram încă tînăr cînd, în casa părinţilor mei, mi-am început colecţia de maeştri. Şi fiindcă veni vorba, Ricamus, cînd ai să mai vii data viitoare, am să merg cu dumneata la mormîntul lui Van Gogh şi al fratelui său, Théo. Sînt înmormîntaţi amîndoi la doi paşi de aici, în cimitirul din Auvers. Dacă n-ai cerneală în stilo, îţi dau eu. Dar, mai ales, trebuie să spui că pregătesc o lucrare despre Van Gogh, care va cuprinde revelaţii senzaţionale şi informaţii ştiinţifice...

Hélène şi Lucien se priviră fără să spună nimic. Peste puţin, ecoul conversaţiei se pierdu în liniştea adîncurilor.

CAPITOLUL IV

UN PROGRAM ODIHNITOR. IMAGINI IN LEGĂTURA CU MICHOACĂN. DE LA MELBURN LA HAMMAM- LIF, TRECÎND PRIN PNOM-PENH. O PLOAIE DE DOLARI. ACŢIUNEA ARMAGNACULUI ASUPRA GRIPEI. DICTAREA UNEI SCRISORI CĂTRE SE NOR ZALDUMRIDE. CONTEMPLlND CERUL NOCTURN. DORUL DUPĂ VICTORII AGITATE. REDACTAREA A DOUĂ MESAJE IMPORTANTE. COBORIRE ÎN ADÎNCURI. POSESIUNE ŞI OBOSEALĂ. O CONVORBIRE TELEFONICĂ ÎN TOIUL NOPŢII.

Joseph declarase că la ora nouă şi jumătate toate problemele vor fi lichidate cu orice preţ şi că, la zece fără un sfert, el, Joseph, va fi în pat, cu o pipă de tutun englezesc în plisc, cu ochelarii pe nas şi ţinînd în mînă o revistă ilustrată — cu probleme de grădinărit, de legumicultură, de proprietăţi rurale — ca să poată adormi repede şi să viseze visuri nevinovate. Nişte „visuri georgice", adăugase Deodat Ricamus.

Din nefericire, programul acesta inofensiv nu păru că poate să fie respectat. îndată ce se aşezară la masă, Joseph îşi dăduse seama că, în graba plecării, ca să scape cît mai repede de pisălogi, uitase acasă, în rué Taitbout, un dosar cu hîrtii, fără de care nici o discuţie serioasă nu putea fi posibilă. Ceruse să i se aducă pe masă un apafăt telefonic, legat de perete cu un cablu lung şi suplu şi, agitîndu-şi cu furie lingura în farfurie, „ceruse Parisul". îl obţinuse şi-i poruncise lui Blaise Delmuter să ia maşina mică şi să aducă „cu orice preţ" la Montredon liîrtiile. „Cu orice preţ" era o expresie favorită a lui Joseph Pasquier. Asta nu exprima cîtuşi de puţin hotărîrea trufaşă de a admite orice cheltuială în vederea obţinerii unui anumit rezultat. însemna doar că Joseph Pasquier dorea să obţină acest rezultat, indiferent de preţul care ar fi putut să-i coste pe subalternii săi.

După o altercaţie scurtă şi destul de neinteligibilă pentru oaspeţii doamnei Pasquier, auditori fără voie, Joseph atîrnase la loc receptorul şi se năpustise asupra mîncării cu o splendidă lăcomie. Apoi îl luase pe señor Obregón în cabinetul lui de lucru, poruncind să li se aducă acolo cafeaua.

în aşteptarea sosirii lui Blaise Delmuter, care avea la dispoziţie o maşină destul de bună, în stare să facă acest drum în cel mult cincizeci de minute şi care, la ora aceea, avea de străbătut doar şosele pustii, Joseph începu să facă scandal în legătură cu Michoacán.

Furtuna se dezlănţuia totdeauna după acelaşi rit şi cu aceeaşi desfăşurare de lux vocabular. „Dinnefericire, Michoacán nu se putea compara cu celelalte afaceri: era o rană în coasta lui Joseph Pasquier. Era un mărăcine îngrozitor, înfipt în carnea lui Joseph Pasquier. Era o ghiulea agăţată de glezna lui, o stîncă ce se ridica în calea lui. Şi ce mai era încă, fir-ar a dracului de soartă! Era un coşmar care va ajunge să-l împiedice pe Joseph Pasquier să doarmă, să respire, să trăiască. Se săturase pînă în gît! Se săturase pînă peste cap. într-o bună zi, avea să dea dracului toată afacerea, aşa cum era, gata pusă pe roate. Va fi o pierdere cumplită, dar va fi, totodată, o splendidă eliberare."

Joseph se plimba încolo şi încoace, cu pumnii în buzunare, cu o ţigară stinsă între buzele lui violete. Cufundat

într-un fotoliu de piele, señor Obregón îşi păstra aerul placid. Suspină şi spuse:

— Veniţi în Mexic, domnule Pasquier. O să vă treceţi singur în revistă şantierele. O să-i vedeţi pe domnii ingineri, o să vedeţi birourile. Dar, mai ales, o să-l vedeţi pe avocatul dumneavoastră. Şi apoi o să faceţi o călătorie frumoasă.

— Eşti formidabil! strigă Joseph. Nu cumva îţi închipui că am timp să fac turism? Crezi că e neapărat necesar să înghiţi mii de kilometri şi să te duci, cum spui dumneata, la faţa locului, ca să cîştigi bani? Eu sînt acţionarul principal al lui Tasman-Palace-Hotel, din Melburn. Afacerea asta a fost tratată foarte simplu, ca toate afacerile, în biroul meu din rue du Quatre-Septembre. N-am călcat, şi nici n-am să calc vreodată la Melburn. Sînt proprietarul unei plantaţii de ficuşi la Pnom-Penh şi-ţi dai totuşi seama că n-am să plec niciodată la Pnom-Penh ca să mă îmbolnăvesc de holeră sau de altă porcărie de genul ăsta. Mai am şi o vie mare la Hammam-Lif, o am din 1922. Aici chiar că ar trebui să merg. O călătorie de două zile, nu-i cine ştie ce şi m-ar înviora puţin. Dar Mexicul! Glumeşti, domnule Obregón ! Să mă duc în Mexic ! N-am nici un chef ! Afacerea noastră e în curs de exact doi ani şi o lună. Asta nu-i o afacere, domnule Obregón, e o boală. O port aici, în ficat. Mă macină şi mă istoveşte. Poate că din cauza ei am să crăp.

Señor Obregón părea resemnat să suporte doleanţele şi crizele de furie ale lui Joseph Pasquier. Spuse continuînd să zîmbească:

— Sînt foarte liniştit, domnule Pasquier. Michoacán nu vă va îmbolnăvi, vă va îmbogăţi. Veţi fi fabulos de bogat, încă puţină răbdare şi veţi fi singurul proprietar — zecimea pe care a trebuit s-o cedaţi lui Sir Oliver Ellis nu mai are nici o importanţă — veţi fi proprietarul unei afaceri care, peste doi-trei ani, va face din dumneavoastră un egal al lui Mexican Eagle.

Joseph îşi băuse cafeaua. îşi turnă într-un pahar de degustare, mare cît un dovleac, o porţie bună de armagnac. în timp ce bea, se înecă deodată:

— Dar procesul, domnule Obregón! Dar procesul! Şi în fiecare lună am cîte un sîmbure, cum spui dumneata într-o franţuzească curată. Dar scadenţele! Şi, în momentul de

faţă — n-am făcut încă vărsămîntul pe mai — şaptezeci şi două de mii de dolari pe care i-am scos din buzunar şi care sînt poate pierduţi. Obre... domnule Obregón!

Mexicanul nu admitea să fie tratat cu familiaritate şi Joseph, oricît era de preocupat de mii degrij i, înţelesese lucrul acesta. în general, chiar de la a doua convorbire, Josephera obişnuit să renunţe la precauţiuni oratorice şi să se adreseze partenerilor săi pe numele de familie, scurt, sau chiar pe numele de botez, sau pe o poreclă. Nu se putea împiedica să nu revină uneori la această deprindere cu señor Obregón; dar în asemenea ocazii vedea trecînd o umbră pe chipul lui verzui. Atunci bătea în retragere şi se corecta numaidecît.

— Şaptezeci şi două de mii de dolari, spuse mexicanul cu seninătate. Şi în curînd vor fi optzeci şi două de mii de dolari: e o sumă foarte mică, domnule Joseph Pasquier, dacă vă gîndiţi că peste doi ani veţi scoate cu siguranţă anual un milion de dolari, două, trei, sau chiar patru milioane de dolari din Michoacán.

în acest punct al convorbirii, şi, ca şi cum această licitaţie trebuia să ia un sfîrşit decent, se ivi tînărul Blaise Delmuter. Coborîse tocmai din maşină, avea gulerul parde- siului ridicat, un aer glacial şi îngheţat, nasul umflat de un guturai despre care afirmă numaidecît că-l luase în „această maşină" în cursul „acestui drum nocturn". Joseph nu-l asculta decît pe jumătate. Se scuză în fugă, cu un cuvînt, îi mulţumi în treacăt lui Blaise smulgîndu-i din mîini servieta plină de hîrţoage şi-i strigă de-a dreptul:

— Ia loc la birou. Am să-ţi dictez o scrisoare.

— Mi-e frig, şopti tînărul.

— Doar nu vrei să dau drumul la calorifer de Rusalii, răspunse Joseph morocănos. Nici nu ştii cît costă aşa ceva. Ai stiloul? Bine. Trage o duşcă de armagnac. O porţie de armagnac e excelentă pentru gripă. Şi acuma, stai puţin.

Joseph se năpusti asupra dosarului cum se năpusteşte un mistreţ într-un cîmp semănat cu grîu. Se pricepea admirabil să culeagă numaidecît dintr-unteanc de hîrtii cele două sau trei fraze esenţiale şi utilizabile, precum şi cifra revelatoare. S-ar fi zis că ară dosarul cu nasul, că

răstoarnă pământul cu maxilarul. Din cînd în cînd, scotea cîte un mîrîit, ţîşnit din adîncurile măruntaielor sale.

Señor Obregón îşi aprinsese o ţigară. Ca să înceapă o conversaţie, îi spuse tînărului Delmuter cu glas scăzut:

— Era frig în maşină? Zău?

Şi fiindcă secretarul nu răspundea nimic, mexicanul adăugă:

— La noi, oamenii de afaceri nu mai lucrează după ora şase.

Joseph scoase un „hm" cumplit. Toate paharele vibrară împreună pe tăviţă. Ceva mai tîrziu, señor Obregón începu să caşte, Joseph se ridică în picioare şi începu să se plimbe prin birou, fluturînd cîteva pagini, pe care le ţinea cu mîna stingă. Apoi spuse, cu un aer consternat:

— Scrie, micul meu Blaise. O scrisoare către avocat. Cum îl cheamă pe avocatul ăsta?

— Señor Alonzo Zaldumbide, răspunse mexicanul, cu vocea lui răguşită şi suavă în acelaşi timp.

— E prea lung! E prea greu de pronunţat! O să-i spun Zaldum, între noi. Ducă-se dracului de bide! Scrie, micul meu Blaise. Mîine dimineaţă, ai să baţi textul la maşină în două exemplare. Ai să te întorci aici cu unul din exemplare şi pe celălalt ai să-l laşi la dosar. Scrie... O semnez şi o trimitem numaidecît: poimîine pleacă un vapor. Scrie... Ai să controlezi cu atenţie scrisoarea, micul meu Blaise. Vezi să nu lipsească o virgulă. Nu cumva să aibă o greşeală, că te puns-oscrii.de la început. Şi acuma scrie, fir-ar a naibii!

— Domnule preşedinte, rosti Blaise cu multă blîndeţe, am uitat să vă spun că, înainte de plecarea mea, a telefonat domnul du Thillot. De la noi, s-a dus direct la minister, la domnul Fourdillat. Şi l-a găsit. Ba chiar a fost primit.

— Extraordinar! strigă Joseph oprindu-se brusc din plimbarea lui agitată. Extraordinar! Şi?

— Din nefericire, ministrul nici nu vrea să audă de o sporire a cotei. A făcut gălăgie. Se pare că a strigat: „Cu nici un preţ!"

Joseph scoase un muget şi începu să se învîrtească iar prin cameră.

— „Cu nici un preţ!" repetă el. Bine, o să vedem noi. O să vorbim despre asta mai tîrziu. Chiar mîine dimineaţă. Să vii neapărat înainte de amiază. Ai să iei prînzul aici, cu

noi. Auzi, micul meu Blaise? Si acum scrie: *Către señor Alonzo cutare... cutare... Zaldumesdo...* In sfîrşit, înţelegi ce vreau să spun. Mai departe:

Deşi señor Alonzo... da,... e susceptibil de a se transporta la ţaţa locului şi în momentul de faţă în posesia tuturor hîr- tiilor procesului, ţin să-i expun personal, prin prezenta, părerea mea asupra evoluţiei afacerii.

Pe de o parte, reaua voinţă a lui Napht Oii Company şi mai cu seamă a agentului său principal, domnul Herbert-Doyster

— parcă aşa îl cheamă, domnule Obregón? — *şi pe de altă parte, a lui señor Cristóbal...* — cum îi zice ăstuia? Cienfue- gos? ai spus Cienfuegos? Iartă-mă, dar astea sînt nişte nume de-ţi vine să-ţi iei lumea în cap... — *a lui señor Cristóbal Cienfuegos, acţionlnd în numele unei întreprinderi care se pretinde mexicană, dar care e jumătate yankee, jumătate mexicană şi, de fapt, mexicană doar de formă şi din cauza susceptibilităţilor actuale ale guvernului mexican...* — vezi să piepteni asta, micul meu Blaise; să fie impecabil ca formă şi perfect ca stil, dar energic, energic, mă rog, lucrat cu îngrijire. Mai departe: — *reaua voinţă a acestor domni cutare şi cutare s-a făcut simţită încă din aprilie 1923, cînd am început să fixăm proptelele pentru primul puţ, puţul Joseph. Acest puţ a dat două sute de butoaie pe zi, ceea ce nu-i fenomenal...* — Să nu pui fenomenal. Să cauţi ceva mai distins... — *Era totuşi destul de... destul de... promiţător.* Găseşte alt cuvînt ca să dai de înţeles că existau speranţe. — *Din acel moment, domnii cutare şi cutărică...* — mă enervează cu numele lor imposibile... — *au avutpretenţiasă se împotrivească transportării petrolului meu printr-o zonă a concesiunilor lor unde vă pot afirma...* — nu-i aşa, domnule Obregón?

— *că nu există decît pietroaie şi mărăcini şi, bineînţeles, nici o clădire-, mă rog, nici o clădire.* — Nu-i aşa că totdeauna mi-ai spus asta, domnule Obregón? Mergem mai departe: — *Deşi legea mexicană ne asigură un drept de servitute asupra terenului luiN.O.C.şi al lui Cristo... Cristomoche Tartempion, am fost nevoit să intentez un proces în faţa tribunalului din México şi să depun o taxă de proces. Prima, vai! M-am văzut constrîns să încep forarea celui de-al doilea puţ, puţul Lau- rent, mai aproape de şosea, mult mai aproape, fireşte. Dar n-a dat*

nimic. Şi totuşi, a fost săpat pînă la o adîncime de trei sute de picioare. Şi señor inginer López de Quevedo a spus că vrea să sape mai departe puţul pînă la şase sute de picioare, ceea ce presupune o cheltuială neprevăzută de zece mii de dolari. Sper că n-ai să adormi, micul meu Blaise.

— Mi-e frig, răspunse tînărul.

— Ai mare noroc, mie mi-e prea cald. Scrie mai departe. Asta n-a fost decît începutul. Aici ai să aminteşti în cîteva cuvinte că toate puţurile săpate pînă azi nu dau petrol decît cu ajutorul pompelor, ceea ce înseamnă o cheltuială suplimentară foarte serioasă, la capitolul material.

— Dar bine, spuse señor Obregón''cu glas liniştit, avocatul nostru ştie toate astea; de altfel, aşa ceva nu poate să impresioneze tribunalul. Astea sînt dificultăţi specifice întreprinderii.

— Te rog să mă ierţi. Mă adresez avocatului meu. Eu mă pricep să-mi văd de afaceri şi să vorbesc cu avocaţii. Ţi-e frig, micul meu Blaise? îţi sufli nasul, micul meu Blaise? Ei bine, mai ia o picătură de Armagnac, nu prea mult, bineînţeles. Ai să conduci dumneata cînd o să vă întoarceţi la Paris, şi domnul Obregón e tare fricos, în fine, am vrut să spun că are părerile lui personale cu privire la viteza maşinilor. Bine, va să zică vorbeam despre avocat! Trebuie să afle tot ce cred. Trebuie să ştie că în acel moment, adică în ianuarie 1924, achitasem două redevenţe semestriale, adică de două ori cîte zece mii de dolari, plus cincisprezece mii de dolari din primele cheltuieli, plus de trei ori cîte zece mii de dolari pentru a săpa primele trei puţuri, şi încă două mii de dolari taxa de proces. Ştie asta mai bine decît oricine, fiindcă prin mîna lui au trecut aceşti din urmă dolari. Să nu spui că exagerez, am toate cifrele în cap.

— Dar, spuse flegmatic señor Obregón, aţi cîştigat procesul şi totul merge relativ bine.

— Cum aşa ! mormăi Joseph Pasquier. Cum aşa ! spui că am cîştigat şi cînd'colo, indivizii ăştia cu nume indigest, mexicanul şi yankeul, au făcut numaidecît apel, cînd colo am rămas la acest apel, am fost nevoit să astup puţul Laurent, a trebuit să trimit încă cinci mii de dolari, iar al 'patrulea puţ, puţul Jean-Pierre, n-a produs nimic.

— N-aveţi răbdare, murmură señor Obregón. V-am mai sfătuit şi altădată să cereţi părerea specialiştilor. Vă vor spune că Deterding şi Rockefeller nu sînt nişte oameni nervoşi. Vă vor spune că e foarte normal să foraţi degeaba cîteva puţuri. Puţul cel bun plăteşte pentru cel prost şi plăteşte însutit. Ştiţi bine că toate informaţiile sînt favorabile: şi informaţiile consulatului dumneavoastră şi ale ministrului de lucrări publice, şi ale inginerilor consilieri şi, mai ales, ale lui sir Oliver Ellis, în care toată lumea are încredere. De altfel, puţul numărul cinci a produs aproape patru sute de butoaie pe zi. Cum se numeşte puţul acela?— Puţul Lucien. Da, dar puţul Hélène n-a dat decit apă sărată. Şi dumitale am să-ţi număr numaidecîfzece mii de dolari, ceea ce va ridica suma la optzeci şi două de mii de dolari ! Asta înseamnă, vorba englezilor, să trimiţi bani buni după bani răi. Dormi, Biaise?

—• Nu, domnule preşedinte.

Joseph se opri o jumătate de secundă cu un picior în aer. De patru sau cinci ani, toţi cei din jurul lui îi spuneau „domnule preşedinte". Titlul acesta îi făcuse plăcere cîteva luni. Acum, însă, visa la alte dezmierdări verbale. Chiar în ziua aceea, Ricamus îi spusese „dragă maestre", ceea ce-i gîdilase plăcut timpanul. I se păruse un bun augur pentru „povestea din quai Conţi", despre care vorbea pe şoptite tuturor intimilor săi. Simţea brusc dorinţa să-i poruncească lui Biaise Delmuter: „De acum înainte, să-mi spui dragă maestre". Şovăi cîteva clipe, întrebîndu-se dacă să dea sau nu acest ordin ciudat, hotărî să aştepte un prilej mai izbitor şi reîncepu în sfîrşit să dicteze faimoasa scrisoare. Era, într-adevăr, o scrisoare nesfîrşită, în care povestea, cu surprinzătoare paranteze, greutăţile şi păţaniile prin care trecuse afacerea de la Michoacán, o scrisoare în care copleşea cu invective lirice pe cei care-l încurcau, pe cei care-l împiedicau să cîş- tige sume zdravene, pe toţi acei Herbert şi Cristóbal, toţi acei necunoscuţi care pretindeau să-i refuze dreptul de a-şi face în linişte micile învîrteli. Era o scrisoare plină de şiretlicuri subtile şi de observaţii atît de fireşti, încît erau naive, o scrisoare care, deşi avînd drept floricele diverse ameninţări ingenioase la adresa adversarului, era, în fond, canavaua unei pledoarii foarte abile şi foarte îndrăzneţe.

Señor Obregón căsca fără să se ascundă şi fuma ţigară după ţigară. Uneori, Joseph se oprea ca să reflecteze mai bine asupra unei idei. Atunci, din depărtare, se auzea un susur de chitară şi hohote de rîs. Chipul lui Joseph se contracta nervos. Colţul stîng al gurii i se adîncea în obraz pînă în umerii obrajilor şi-şi scutura coama căruntă ca un cal împuns de tăuni. Apoi disputa se aprindea iar. Mexicanul repeta fără încetare:

f— Dacă pentru optzeci şi două de mii de dolari, socotind şi plata de azi, sînteţi proprietar al unei întreprinderi frumoase de petrol — fiindcă sir Oliver Ellis poate foarte bine să vă cedeze drepturile sale — daţi-mi voie, domnule Pasquier, să vă spun că va fi totuşi un succes, că va fi o afacere scandalos de avantajoasă.

— De ce „scandalos"? replică Joseph cu un aer surprins. Nu-i scandalos ca o afacere să reuşească, ar fi scandalos să nu reuşească.

Şi începu să se învîrtească iar în spaţiul camerei ca o furtună care-şi caută un loc unde să bubuie şi să facă explozie.

Puţin după ora unsprezece şi un sfert, după ce scrisoarea fu dictată pînă la ultimul cuvînt, Obregón primi un cec de zece mii de dolari, eveniment care se petrecu după o comedie extraordinară, în cursul căreia Joseph, cu vocea tremurînd de o emoţie despre care nimeni n-ar fi putut afirma dacă e prefăcută sau reală, declară că la viitorul „sîmbure", cum spunea atît de just señor Obregón, va lua hotărîrea să se descotorosească de afacere, să o revîndă, fie chiar şi în pierdere, pentru că, pentru prima oară în viaţă... pentru că, nu admisese niciodată ca... pentru că el, Joseph Pasquier, avea o singură superstiţie, superstiţia ghinionului, şi că, în astfel de condiţii...

La unsprezece şi jumătate, Obregón urcă în maşină cu Déodat Ricamus. Lucien apăru deodată, cu pălăria pe cap şi cu pardesiul pe umeri. Se instală pe al patrulea loc şi declară că se duce să doarmă la Paris, dar că se va întoarce a doua zi de dimineaţă.

— E de neînchipuit! strigă Joseph Pasquier, repetînd astfel fără să-şi dea seama o expresie a răposatului său tată. E de neînchipuit! Yă aduc la ţară ca să vă întrematţi şi, chiar a doua seară, te duci să dormi la Paris ! Să ştii că nu-mi place de loc.

— Tată, spuse liniştit tînărul, uiţi^că am douăzeci şi trei de ani.

Spunînd aceste cuvinte trînti uşa maşinii, care porni. Doamna Pasquier senior nu se afla pe terasă lîngă soţul ei: ferestrele camerei sale erau luminate. Joseph Pasquier rămase o clipă singur în întuneric. Auzi poarta de fier din capătul aleii închizîndu-se cu un geamăt. Ceva mai tîrziu,

lumina farurilor se ivi printre copaci, pe drumul în zig-zag care porneşte spre fundul "văii.

Joseph nu se întoarse numaidecît la castel. Porni pe o alee care şerpuia printre peluze şi tufişuri. Noaptea era rece

şi transparentă. Cu capul înclinat, Joseph umbla privind pietrişul de pe jos. Era atît de adîncit în gîncfuri, încît îşi stăpînea răsuflarea şi-i dădea apoi drumul cu putere, cum fac salahorii. Apoi aleile începură să urce în pantă destul de abruptă şi, peste puţin, Joseph ajunse pe platou. Atunci ridică ochii, văzu cerul şi scoase un lung suspin. Niciodată nu-i trecea prin minte să se uite la cer. Joseph examină multă vreme, uluit, stelele numeroase şi însufleţite. Stelele! Da, astea erau stele ! Amintiri nelămurite, naive, şcolăreşti, se îmbulzeau în mintea lui Joseph. Zări din nou o carte de „Intuiţie" în care era desenat Carul Mare. Apoi se gîndi pe furiş la o marcă de petrol şi la drapelul american. Stelele! Joseph suspină îndelung şi suspinul nu ieşi numai din pieptul, ci şi din adîncul tuturor fibrelor cărnii sale. Apoi Joseph îşi coborî iar privirile. Zări mai întîi suprafaţa dreptunghiulară a terenului de tenis, înconjurat de Irandafiri agăţători, al căror frunziş primăvăratec se putea ghici în umbră. In sfîrşit, mai departe, zări masa castelului.

Era un edificiu impunător, construit spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea, o casă cu adevărat seniorială, cam prea înaltă, e drept, fiindcă, în afară de parter unde se aflau încăperile de recepţie, avea două etaje cu camere şi o aripă cu trei etaje, în care locuiau copiii şi prietenii copiilor, cînd îşi aduceau prieteni.

Era o casă frumoasă. Joseph îi admiră silueta impunătoare şi albă, conturată pe fundalul nopţii de mai. Nu era o proprietate de familie, unde cunoşti fiecare piatră, fiecare grindă, fiecare ţiglă. Nu semăna nici cu proprietăţile pe care, de cincisprezece ani încoace, Joseph le poseda la Mes- nil-sur-Loire sau la Beaulieu, în sud, adică un domeniu pe care-l dorise multă vreme şi pe care-l obţinuse după multă aşteptare. Joseph nu mai era în perioada aşteptărilor îndelungate. Pentru Joseph, Montredon se putea compara cu o pradă măreaţă. Intrevăzuse în fugă această pradă, acum vreo patru ani şi mai bine. Se aruncase asupra ei deodată, ca un vultur, cu ghearele deschise. Sînt oameni care trudesc o viaţă întreagă ca să ajungă la ţelul dorit. Dar Joseph nu mai era amator decît de victorii obţinute într-o oră de fierbinţeală, victorii asemănătoare cu un atentat.

Casa aceea nobilă, somptuoasă, smulsă deci prin luptă aprigă, după o încăierare teribilă, în biroul unui notar îndo

bitocit, Joseph şi-o făcuse totuşi pe măsura lui după aceea, cheltuind trei milioane ca s-o aranjeze pe gustul lui. li plăcea atît de mult, încît îşi neglija celelalte domenii şi găsea mereu pretexte să locuiască în ea, chiar împotriva voinţei soţiei sale şi a celor trei copii, care preferau totdeauna să rămînă la Paris, să plece la munte sau la mare, şi căutau veşnic vreun pretext ca să tragă fiecare încotro îi plăcea.

Singur în noapte, Joseph se ghiftui multă vreme cu acest spectacol şi cu sentimentul său de posesiune. Apoi, fără să mai privească constelaţiile, coborî iar printre arbori şi printre peluze etajate.

Casa era acum perfect tăcută. Joseph scoase legătura mare de chei, care zăngănea veşnic în buzunarul lui şi atîrna de o curea prinsă de un lănţişor de oţel, apoi încuie uşile. Stinse în urma lui toate lămpile şi intră^în cabinetul de lucru. Un miros de ţigară stinsă şi de alcool îi atacă plămînii curăţiţi de aerul nocturn. Deschise o clipă ferestrele, apoi luă loc îngîndurat în faţa mesei lungi, stil Empire, care-i servea drept birou. Cu o mînă distrată, obosită şi nervoasă în acelaşi timp, scotoci prin sertare. In cele din urmă, scoase două foi de hîrtie pentru scrisori. Una din ele avea următoarea inscripţie, gravată în colţul superior din stînga: Mont- redon prin Butry (Seine-et-Oise), Tel. 43. Pe cealaltă foaie nu scria nimic: era albă-albăstruie, absolut neutră.

Joseph aşternu această din urmă foaie cu multă grijă pe o sugătoare. Apoi îşi scoase din buzunar o bucăţică de hîrtie mototolită, pe care erau însemnate cu creionul cîteva rînduri şi o aşeză în faţa lui.

Cu sîrguinţa unui şcolar care-şi copiază ciorna, Joseph începu să scrie:

Domnului Secretar permanent

Am onoarea să-mi înaintez candidatura pentru locul rămas vacant în urma decesului Domnului Petit-Belair...

Urmă o clipă de consternare. Joseph se întrebă dacă era mai potrivit să scrie Domnului întreg, sau să pună un D şi un punct. „Marchizul e surprinzător, îşi mai spuse Joseph Pasquier. Eu aş fi scris: «Pentru scaunul rămas vacant prin

decesul distinsului şi regretatului dumneavoastră confrate, Domnul Petit-Belair»... In sfîrşit, se pare că o simplitate28

*

totaiă e preferabilă. Să le respect tradiţia asta afurisită!" Şi Joseph, ridicînd din umeri, scrise mai departe:

V-aş fi foarte recunoscător dacă aţi binevoi să transmiteţi această ştire membrilor asociaţiei...

Josepb se opri din nou. La început îşi spusese că, ajuns la acest punct al unei scrisori atît de importante, n-ar fi fost nepotrivit şi nici chiar de prisos să sune din trîmbiţă, să se manifesteze în mod strălucit şi sonor, să proclame, de pildă, titlurile lucrărilor sale de critică şi a celor două broşuri dedicate picturii, să anunţe în termeni rezervaţi, dar clari, că, în materie de pictură modernă, era considerat printre primii colecţionari de pe vechiul continent, ba chiar să menţioneze că era preşedintele a douăzeci de societăţi, dintre care cel puţin trei erau societăţi de filantropie pură... şi încă... ba chiar... Din nefericire, dictîndu-i formula consacrată, domnul de Janville afirmase că era perfect suficientă şi că orice efuziune de prisos ar putea fi primită fără simpatie. Joseph suspină cu părere de rău, puse iar mîna pe stilo şi adăugă cîteva cuvinte, clătinînd din cap indispus:

şi să credeţi, Domnule secretar permanent, că rămin al dumneavoastră respectuos şi devotat

J o s e p h P a s q u i e r

Gata! Suna cam rece. Cum se putea oare să facă o impresie proastă, dacă în acest punct al scrisorii ar fi adăugat un lucru foarte simplu şi foarte evident ca, de pildă: „Comandor al Legiunii de Onoare"? Dar nu, nu trebuia să se lase ispitit: marchizul de Janville atrăsese atenţia candidatului că secretarul permanent nu era decît ofiţer al ordinului naţional şi că, de altfel, „nu se făcea".

Joseph ridică din umeri, împături scrisoarea şi o strecură într-un plic pe care, întocmai ca şi pe foaia aceea albă, nu se afla nici un fel de inscripţie. Apoi puse mîna pe cealaltă foaie, cea care purta cu mîndrie adresa proprietăţii de la Montredon, şi peniţa lui îşi luă zborul fără nici un fel de constrîngere.

Dragă Laurent, scrise el, *nu mai amin momentul de a-ţi spune ce am făcut, ba chiar de a-ţi cere ceva cu titlu*

de serviciu. Mi-am înaintat candidatura la scaunul rămas vacant în urma

morţii sinistrului Petit-Belair, pe care l-ai cunoscut poate, pe vremuri, la domnul Chalgrin. Ştiu, adică cred că am aflat despre viitoarea ta alegere la Academia de Ştiinţe, alegere ce se va face in clipa cînd vei binevoi să candidezi. Lucrul acesta s-a spus în ziare, ceea ce nu înseamnă mare lucru, dar l-am " aflat şi de la cîţiva prieteni ai tăi, care sînt foarte bine informaţi şi mă bucur pentru tine. Nu ştiu ce intenţie ai în această privinţă, dar ţi-aş fi recunoscător dacă n-ai candida înainte ca alegerea mea să devină fapt împlinit, ceea ce poate că nu va întîrzia. E drept că nu candidez la aceeaşi Academie ca şi tine. Cred, totuşi, că pentru Institut, alegerea simultană a doi Pas- quier ar fi cam bătătoare la ochi şi că, pentru cei care nu ne iubesc, ar putea să pară o dovadă de lăcomie. Bă-mi voie, dragul meu Laurent, să trec eu mai intîi, în primul rînd pentru că alegerea ta va fi tot atît de sigură mai tîrziu cum este şi azi. Nu se poate spune acelaşi lucru şi despre mine, astfel că trebuie să profit fără şovăială de un prilej favorabil. Nu uita şi că sînt mai mare decît tine. O diferenţă de şase sau şapte ani înseamnă ceva şi dă totuşi un drept de precădere. Însfîrşit, ţi-o cer ca un serviciu. Ai să mă înţelegi, şi n-ai să vrei să-l superi cît de puţin pe butrînul tău frate, care tesărutădin toată inima,

J o s e p h.

P.S. Sînt atît de sigur de sentimentele tale, încît îmi expediez scrisoarea de candidatură prin acelaşi curier. Aştept totuşi răspunsul tău cu adevărată nerăbdare.

Joseph scrisese dintr-o singură suflare această scrisoare, care i se păruse mult mai simplă decît cealaltă. O introduse şi pe aceasta în plic, puse mărci la amîndouă şi le lăsă la vedere pe birou. Apoi se uită la ceas. Era unu fără un sfert. Se ridică în picioare, se întinse de cîteva ori, deschise un dulap în perete, îşi scoase nişte papuci de pîslă, îi puse în picioare şi ieşi tiptil din cabinetul de lucru. O tăcere perfectă se condensa în casa adormită. Joseph nu aprinse lumina electrică, ci manevră o lămpiţă de buzunar, al cărui bec răs- pîndea o lumină obosită.

Cu gesturile încete ale unui tîlhar la pîndă, Joseph Pas- quier coborî scara care ducea în măruntaiele casei sale. Trecu de etajul unde se aflau bucătăriile şi unde domnea liniştea şi nemişcarea, apoi de etajul unde se aflau pivniţele cu vin.

în cele din urmă, se opri în faţa unei uşi de fier pe care o descuie cu ajutorul unei cheiţe de formă ciudată. împinse uşa, făcu un pas în întuneric, apoi o încuie în spatele lui. Abia atunci, pe dibuite, puse mîna pe un comutator. O lumină orbitoare se revărsă brusc din trei plafoniere mari.

Nu era un beci. Era ceva care aducea cu mormintele egiptenilor: o încăpere mare, dreptunghiulară, săpată în stînca platoului, sănătoasă şi uscată, ai cărei pereţi fuseseră căptuşiţi peste tot cu cărămizi trandafirii. Dulapuri enorme de stejar se înşiruiau de-a lungul unui perete. La peretele opus se înghesuiau lăzi, coşuri, valize de piele şi lăzi de fier. în fund, se zărea placa unei case de bani cufundată în beton.

Din ziua în care acest adăpost fusese construit şi amenajat de o echipă de muncitori italieni, venită nu se ştie de unde şi dispărută îndată după aceea, nimeni nu mai pătrunsese în această încăpere misterioasă. Joseph intra singur în ea, mai totdeauna în timpul nopţii. Era foarte voinic, astfel că dacă aducea un pachet, ori cît ar fi fost de greu şi de împovărător, îl purta singur în spinare.

în mijlocul dreptunghiului, în spaţiul rămas liber, se afla un fotoliu ţărănesc cu fundul de paie şi o măsuţă.

Joseph deschise mai întîi uşile dulapurilor. Nu se simţea nici un miros de mucegai; totul era neted şi curat. Nu se zărea nici un fir de praf, nici pic de umezeală. Atunci Joseph se aşeză în fotoliu şi privi drept în faţa lui. Dulapurile erau ticsite de o mulţime haotică de obiecte preţioase, înşirate pe rafturi după cum fuseseră aduse cumpărăturile, adică la întîmplare, la diferite prilejuri şi după diferite afaceri. Erau acolo cantităţi uriaşe de argintărie, de porţelanuri delicate, de vase, de cristale cizelate, de obiecte de fildeş şi de bronz. Mai erau fiole pline de lichide ciudate, figurine de jad, statuete, lacrimatorii, obiecte chinezeşti de smalţ, de lac, arzătoare de parfum, cupe, evantaiuri, sfeşnice, oale, ibrice de argint aurit şi de aur, potire, cruci, calicii şi icoane ferecate în argint, sau chiar împodobite cu pietre scumpe. Pe fiecare obiect era lipită cîte o etichetă purtînd o dată, o

cifră, cîteodată o observaţie scrisă de mînă, cu caligrafia mare şi şcolărească a lui Joseph Pasquier.

Şedea aşa, în fotoliu, în faţa dulapurilor căscate. Ar fi avut chef să se îndrepte spre casa de bani, să acţioneze mecanismul şi să contemple bijuteriile, colierele, inelele, perlele, cerceii, brăţările, catărămile, giuvaerurile şi barele de metal preţios, ca şi pietrele brute adunate în săculeţe mici. Ar fi avut chef să deschidă cuferele, lăzile, căpisterele de lemn de iuc, lădiţele de fier şi să scoată din ele comori de care uitase aproape, dar care erau totuşi prezente: broderii, racle, călimări de aur, cununi... Tare ar fi avut chef să mai vadă o dată toate aceste bogăţii; dar în noaptea aceea, ca şi în celelalte nopţi, ori de cîte ori cobora în această încăpere, se simţea cuprins de o neînţeleasă oboseală şi începea să mo- ţăie, cu un fir de scuipat în colţul buzelor, lăsîndu-şi pe genunchii ţepeni mîinile mari şi neputincioase, cu smocuri de păr.

Joseph închise una cîte una, şi nu fără părere de rău, uşile dulapurilor. Îşi luă iar lampa de buzunar şi aruncă o privire grea în jur ca să se asigure că în regatul acesta care-i aparţinea numai lui, în vizuina aceea secretă, totul era în ordine. Apoi stinse luminaşi încuie uşa cu grijă, cîntărin- du-şi fiecare gest.

Abia se pomeni pe scară, că începu să coboare iar treptele, ca să se mai asigure o dată că uşa era bine încuiată şi zăvorul de siguranţă răsucit de două ori, aşa cum se cuvenea. Rămase încremenit multă vreme în faţa acestei uşi, simţin- du-se deodată foarte greoi şi dîndu-şi seama că inima îi bătea puternic în pieptul musculos.

In cele din urmă urcă iar cu paşi grei, etaj după etaj, pînă ajunse la el în cabinet. Atunci, cuprins de o inspiraţie subită, puse mîna pe telefon şi sună multă vreme, răsucind o manivelă.

In cele din urmă, o voce bărbătească răsună prin spaţiul nocturn. Vocea aceea spunea: „Ce număr aveţi? Ce doriţi?" Joseph răspunse, îngrijorat fiindcă auzea sunetele care-i ieşeau din gîtlej şi care răsunau în tăcere. Spuse: „Aici 43, la Butry. Daţi-mi Trinité 53—79". Fraze leneşe plutiră în spaţiu. Apoi se auzi o sonerie subţire, care se repeta neîncetat, undeva, la capătul lumii. în sfîrşit, o voce de femeie, o voce somnoroasă ajunse la urechea păroasă a domnului Joseph Pasquier. Vocea aceea spunea: „Cine e? Ce doriţi?" Joseph răspunse, stăpînindu-şi

bubuitul glasului: „Eu sînt ! îţi spun că sînt eu. Iartă-mă, Miotte. Mi-era cam dor de tine. Atunci mi-a dat prin minte să te întreb ceva"... Urmă o tăcere adîncă, după care vocea îndepărtată reluă: „Ce vrei, bietul meu Josephi' Dormeam, de ce m-ai trezit?" „îartă-mâ, reluă Joseph, am vrut în special să te aud, să fiu sigur că eşti acolo". „Dar unde voiai să fiu?" „Spune-mi ceva, Miotte, spune-mi... că te gîndeşti la mine."

Se bîlbîia cu un glas care sună deodată jalnic şi-şi căuta Cuvintele ca un şcolar ruşinat. Vocea îndepărtată mai spuse: ,,Hai, du-te de te culcă, bietul meu Josi. Şi lasă-mă totuşi să dorm".

După zgomotul care se auzi în aparat, Joseph Pasquier înţelese că misterioasa lui parteneră tăiase legătura. Puse receptorul la loc şi se ridică, împleticindu-se. Se pomeni deodată în picioare, în faţa unui ceas mare de perete, care începu să bată. Era ora două dimineaţa. în sat, pe celălalt mal al rîului, se auzi cîntatul unui cocoş. Joseph nu dormise încă. O altă zi făcea primii paşi în veşnicie.

GAPIT.OLUL V

CONSULTAŢIA UNUI EXPERT. VEŞTI DIN MEXIC. PUŢUL DELPHINE ŞI NAŞA LUI. UN MINISTRU CARE RĂMÎNE PE POZIŢII. TATĂL ŞI FIUL. MONOLO. GULLUI JOSEPH CU PRIVIRE LA OAMENII INCORUPTIBILI. UN PROIECT DE CONTRACT. CONSIDERA. ŢIUNI CU PRIVIRE LA LINTEA DE CANTAL. PĂREREA LUI JOSEPH DESPRE SLUJITORII REPUBLICII. SALUTUL LUI BLAISE DELMUTER. UN BĂIAT ŞI O FATĂ. UN OM CUMPLIT DE OCUPAT. VIZITA UNUI CANDIDAT. DIALOG INTRE SOŢ ŞI SOŢIE. SUCCESUL, GLORIA ŞI SPLENDOAREA DOMNULUI JOSEPH PASQUIER.

Nu era un Utrillo extraordinar, totuşi era un|Utrillo delicat, ba chiar fermecător. Joseph puse pînza pe un scaun, cu faţa spre lumină şi o examină cu grijă. Reprezenta o stradă de periferie, cu o casă de un alb calcaros în stînga, cu o tutungerie în dreapta, cu ziduri deasupra cărora copacii îşi întindeau ramurile înverzite. Pe trotuar mergeau două femei, care se vedeau din spate; amîndouă erau desenate cam sumar, cu fundul

bombat, cu mînecile bufante ale bluzei şi cu pălăriile cu boruri mari cum se purtau la Paris cam prin 1905.

— Ai cumpărat acest Utrillo, repetă Joseph printre dinţi... Ce idee!

— Bine, tată, spuse Lucien, dar n-ai de ce să te miri că încep să-mi alcătuiesc şi eu o colecţie.

Joseph nu răspunse numaidecît. Părea surprins şi înverşunat.

— Ai cumpărat acest Utrillo, reluă el în sfîrşit. Mă întreb de unde ai avut bani.

— Asta e treaba mea, spuse tînărul, clipind imperceptibil din ochi. Nu cu banii dumitale, tată, poţi să fii sigur; nu-ţi prea laşi banii la vedere.

Joseph clătină din cap.

— Atunci cu ce bani, dragul meu?

— Recunoaşte că nu-i urît.

Joseph ţuguie buzele cu un aer posac.

— Nu-i urît, ba chiar e frumos. E un peisaj de 25. Face douăzeci şi cinci de mii de franci.

— Tată, spuse băiatul cu însufleţire, eu ţi-l vînd cu cincisprezece mii: bagă de seamă, e încă proaspăt, nici măcar nu e semnat.

Joseph clătina din cap cu un aer bănuitor.

— Nu, nu, bombăni el. îmi cumpăr singur tablourile de la negustorii mei sau de la artişti. De ce nu-i semnat?

— Ei! replică Lucien cu un zîmbet, să-l întrebăm pe pictor.

Şi spunînd acestea, ieşi alergînd din cameră. Se auzi de departe un zvon scurt de ceartă. Apoi Lucien se ivi iar, îm- pingînd cu oarecare greutate în faţa lui pe Jean-Pierre Pas- quier, foarte ruşinat şi roşu la faţă.

— Lucien, mi-ai promis că n-ai să-i spui nimic tatii, spuse băiatul agăţîndu-se de pervazul uşii.

— Ce înseamnă asta? strigă Joseph, cu părul deodată zbîrlit, cu ochii congestionaţi şi cu nasul ameninţător. Ce înseamnă gluma asta?

— înseamnă, tată, că ăsta e autorul tabloului.

Fără să spună o vorbă, Joseph puse mîna pe tablou şi-l aruncă pe jos, la mare distanţă, cu un gest furios.

— Hai, tată, cotcodăci Lucien, ţuguindu-şi buzele, fii sportiv. Recunoaşte că te-am duo Je nas.

Joseph nu răspunse numaidecît. Se plimba încoace şi încolo prin cameră, clătinînd cu încăpăţînare din cap în

semn de refuz. în cele din urmă, spuse, fără să privească pe nimeni, cu voce tremurătoare de furie:

— Şi ai sperat într-adevăr, să ciupeşti ceva de la mine cu escrocheria asta, Lucien?

Lucien rîse foarte la largul lui.

— Nu, tată, bineînţeles. Am să-ţi cer îndată nişte bani, dar am să folosesc alte mijloace.

Joseph ridică din umeri şi bombăni între dinţi:

— încearcă, dragul meu, ai să găseşti cu cine să stai de vorbă. Cît despre mucosul ăsta de falsificator...

— A! nu, tată! Lasă-l în pace pe Jeanpi. N-are nici un amestec în comedia asta.Ce-i aia falsificator? Pînza nu poartă nici o semnătură.

— Şi atunci ce voiai, dragul meu? Nu cumva să-ţi baţi joc de mine?

— Nici măcar. Voiam numai să-ţi arăt că Jeanpi are talent, în felul lui, şi voiam să te silesc să-l recunoşti.

— Aha! Aşa ! Asta voiai! Se vede că asta aţi vrut amîndoi, fireşte...

Joseph ridică de pe jos pînza care, din fericire, nu avusese de suferit în cursul încăierării şi începu s-o fluture în aer cu violenţă, cînd uşa cabinetului de lucru se deschise. Blaise Delmuter apăru. Purta ca de obicei jacheta aceea neagră, despre care spunea că e „uniforma lui". Spuse, cu un glas calm şi îngheţat:

— Ştiri din Mexic, domnule preşedinte. Binevoiţi să ridicaţi receptorul. Domnul Obregon vrea să vă vorbească.

Joseph îăsă tabloul pe o consolă, făcu un salt pînă la birou şi ridică receptorul. Ascultă o clipă-două, cu privirea fixă şi cu faţa congestionată, spunînd din cînd în cînd: „Da... da... foarte bine... perfect"... Apoi mai spuse: „Te aştept diseară pentru amănunte". Apoi puse receptorul la loc, îşi trecu peste frunte mîna mare şi păroasă şi strigă fără să-şi poată stăpîni triumful:

— Blaise, dragul meu, cheam-o pe domnişoara Delphine.

— Mă duc s-o caut pe domnişoara Delphine, spuse Blaise. îi amintesc domnului preşedinte că peste o oră şi douăzeci de minute trebuie să fie în avenue Hoche, la domnul Fau- gerolle, membru al Institutului, care i-a dat întîlnire; în afară de asta, domnul preşedinte trebuie să ia

chiar azi cunoştinţă de discursul pe care-l va rosti miine la ceremonia centenarului Şcolii de Arte Grafice.

Sfîrşitul acestei fraze nu se auzi decît în parte. Cu un aer nemulţumit, Joseph împinse spre vestibul pe tînărul cu jacheta cea frumoasă. Apoi, numaidecît, după ce închise uşa, se întoarse spre fiii săi. Avea dintr-o dată o expresie zîmbitoare şi ironică. Vorbi calm, cîntărindu-şi toate cuvintele.

— La Luvru se găsesc vreo douăzeci de inşi, muritori de foame, care sînt foarte capabili să copieze un tablou de Rafael, de Leonardo, de Veronese sau de indiferent cine, dar care n-au mai mult geniu decît o muscă. M-ai înţeles, Jean-Pierre?

Jean-Pierre îndoi cotul ascunzîndu-şi cu el obrazul şi începu să plîngă.

— E exasperant! spuse Joseph Pasquier ridicînd din umeri. Eram foarte liniştit şi plin de sînge rece şi acuma uite lacrimi! Veşnic lacrimi! Şi ştii doar că nimic nu mă exasperează atît decît să te văd plîngînd. Bine, nenorocitule, n-ai decît să-ţi treci amîndouă bacalaureatele, pentru moment nu-ţi cer altceva. Pe urmă o să vorbim despre pictură. Dacă eşti genial, dragul meu, o să aflăm noi. Pentru moment, lasă-mă în pace şi pregăteşte-ţi examenele. După cum vezi, eram foarte satisfăcut din motive personale... Mă rog, eram foarte satisfăcut. Şi uite că vii tu şi mă înfurii. Ai să-mi strici ziua. Ah! tu eşti, Finette. Da, vreau să-ţi vorbesc. Intră o clipă, Finette. Ce ţii în mînă?

Delphine rămăsese în prag, ridicînd pînă la înălţimea ochilor, casă-i apere, o cutie plată, legată cu o panglică, pe care o strîngea în mîna stingă. Bolborosi:

— Nimic, tată, un fleac de toaletă.

Pe vremea aceea, Delphine avea douăzeci şi doi de ani. Avea trăsături drăguţe, dar era mică de statură, dolofană şi greoaie. în plus, era foarte mioapă, refuza să poarte ochelari şi părea totdeauna orbită şi înspăimîntată de lumină.

— Vreau să-ţi vorbesc, Finette, reluă Joseph Pasquier cu un ton pe care l-ar fi dorit afectuos, dar care era destul de aspru. Am să-ţi vorbesc. Da, ştiu, vrei să-ţi spun Delphine.'Amsă mă obişnuiesc şi cu asta. Trebuie să ai răbdare. Ilaide, nu lua aerul ăsta speriat. Am să-ţi dau o veste destul de bună, ba chiar o veste foarte bună.

Delphine îl privea pe taică-său cu nelinişte, ca omul care nici nu îndrăzneşte măcar să-şi închipuie în .adîncul sufletului ce ar putea să fie o veste bună. Atunci Joseph Pasquier spuse cu voce triumfătoare:

— Puţul Delphine dă ţiţei sub presiune. Aştept o telegramă cu evaluările provizorii, dar cu siguranţă că e ceva important.

Şi fiindcă tînăra fată nu-şi ascundea expresia de indiferenţă şi de dezamăgire, mîrîi, încercînd să zîmbească:

— Credeam că are să-ţi facă plăcere. S-ar spune că nici măcar nu înţelegi că eşti naşa acestui puţ straşnic. Aha! Iată-l pe domnul Blaise care ne anunţă poate încă o veste bună.

— Nu cred, domnule preşedinte, spuse tînărul secretar care se ivise deodată la una din uşile camerei. A telefonat domnul du Thillot. Părea că nu doreşte să vă vorbească personal. M-a rugat doar să vă spun că domnul Fourdillat a răspuns la toate demersurile privitoare la sporirea cotei printr-un „nu" categoric, şi că pentru moment ar putea fi primejdios să insiste. Că el, domnul du Thillot, considera mai cuminte să se abţină, cel puţin deocamdată, pentru că ministrul era încăpăţînat.

— Să se abţină deocamdată? E extraordinar şobolanul ăsta bătrîn! exclamă Joseph Pasquier. Şi ce crede el că am să fac cu suta de tone de marfă bună care aşteaptă la Saint- Nazaire şi cu restul de marfă care e pe drum? Să se abţină deocamdată! Cheamă-l iar pe du Thillot, am să-i frec ridichea! Ce vrei, Lucien? Sînteţi încă aici amîndoi?

— înainte de a-i telefona lui du Thillot, tată, spuse Lucien, dă-mi voie să-ţi vorbesc cinci minute între patru ochi.

— De ce? Cinci minute e enorm 1 Trebuie să citesc, adică să corectez logosul de mîine şi trebuie să mă duc la crocodilul acela bătrîn de Fougerolle, apoi să primesc aici, sau în rue du Quatre-Septembre, vreo zece puşlamale care vor face tot ce vor putea ca să ronţăie din slănina mea, să-mi mănînce un deget de la picior, să-mi înhaţe o fesă, să-mi înfulece ficatul sau rinichii. Cinci minute! Aşa ceva nu se poate găsi.

— Foarte rău pentru dumneata, tată. Ai să regreţi poate că n-ai făcut rost de aceste biete cinci minute; dar dacă mj

Io oferi, fă treaba asta înainte de a-i telefona bătrînului du Thillot şi poate n-o să mai ai nevoie să-i mai telefonezi.

— Cum? Ce? strigă Joseph care se opri brusc şi aruncă asupra fiului său o privire bănuitoare şi supărată. Ei bine! Plecaţi! Voi doi plecaţi. Pleacă şi tu, Finette. Şi nu avea aerul ăsta nenorocit într-o zi în care ar trebui să aprinzi lampioane. Noi doi o să ne mai întîlnim, Jean-Pierre. Să-ţi vezi de treabă, băieţaş, că dacă nu o să ne certăm. Blaise, ai grijă să vină maşina la scară. Ah ! Mai am o oră întreagă. Numai că nu vreau să mă plictisească toată lumea. Şi acum, explică-te, Lucien. Vrei să vorbim între patru ochi. Sîntem între patru ochi. Spune-mi ce ai de spus, băiete.

Lucien şedea într-un fotoliu de piele, cu picioarele încrucişate, cu o ţigară egipteană în cioc. îşi scoase din portofel o hîrtie împăturită în patru şi o ridică în faţa ochilor, de parc-ar fi fost un fluture rar. Intre timp, articulă cu o voce precisă şi calmă:

— Ţii mult să se facă afacerea Fourdillat?

— Cum? Pentru cota de criogen?

— Da, pentru cota de criogen.

— Bineînţeles că ţin. Dar ţie ce-ţi pasă?

— Mă interesează grozav. Repet întrebarea. Ţii neapărat ca ministrul să-ţi acorde o sporire serioasă a cotei?

— Dragul meu, mă întreb totuşi de unde îmi cunoşti afacerile. Nu-ţi vorbesc niciodată despre ele.

— Rău faci. Nu-mi vorbeşti niciodată, tată, dar cu alţii vorbeşti. Am auzul fin.

— Hai, băiete, dă-i drumul. Să presupunem că ţin la această sporire de cotă...

— Şi anume trei sute de tone.

— Aha! Ştii şi asta! E pur şi simplu monumental. Ei bine, presupune deci, dragul meu, că am nevoie să obţin aceste trei sute de tone suplimentare...

— Pe care ministrul nu vrea să ţi le dea.

— Aha ! ştii şi asta.

— Păi e un lucru care s-a spus cu glas tare, acum o clipă, în faţa mea.

— Nu eşti surd, dragul meu.

— Bineînţeles că nu sînt surd. Mă mir numai văzînd că te foloseşti de un intermediar care e inutilizabil, acest du

Thillot, acest bătrîn nătăfleţ, această paiaţă care pare să fi căzut din lună.

— Dragul meu, e cel mai bun prieten al ministrului...

— Ei aş ! Dacă cel mai bun prieten al dumitale ţi-ar cere o abatere de la principiile dumitale...

— Dar eu n-am nici un cel mai bun prieten. Va să zică, Fourdillat...

— Va să zică, Fourdillat este incoruptibil, răspunse Lucien cu un aer batjocoritor.

— Asta e altă poveste, spuse Joseph.

Se plimba prin cameră cu mîinile în buzunare, cu obrazul stîng despicat pînă la urechi de ticul acela convulsiv care-i sucea gura. Spuse cu glas scăzut.

— Nu există oameni incoruptibili. Eu n-am văzut niciodată aşa ceva. Totul e să le dai de rost acestor pretinşi incoruptibili. Pe unii îi interesează banii, dar asta e copilăria artei. Pe alţii familia. Pe alţii onorurile. Nişte guşaţi! Nişte caraghioşi! Pe alţii îi interesează orgoliul, gloria deşartă. Pe unii, deşi e ciudat, îi duci de nas cu virtutea. Le spui: „Dumneata eşti incoruptibil". Şi atunci încep să saliveze, iar tu în timpul ăsta îi tragi de limbă, sau le smulgi o semnătură. Sau îşi trădează prietenii, sau nu mai rămîne nimic din el.

— Drace! tată, spuse tînărul, ai asupra omenirii vederi destul de pesimiste şi destul de amare.

— Eu? spuse Joseph cu un aer scandalizat, de Ioc. Eu respect omenirea. Nu-i cer decît un lucru, să mă lase în pace. Şi va să zică, Fourdillat...

— Ţi-am spus că e incoruptibil, şuieră batjocoritor Lucien.

— O fi avînd poate poveşti cu femeile, spuse Joseph visător, cu ochii pierduţi în depărtare. Cu femeile reuşeşti multe, chiar la scîrboşi de ăştia foarte bătrîni.

— Nu, spuse Lucien cu vocea limpede, la Fourdillat nu-i vorba de femei.

— De unde ştii, băiete?

— In materie de femei, are ce-i trebuie, tată. Are, ca toţi miniştrii mai importanţi, o domnişoară de la Comedia Franceză. Deocamdată, ea absoarbe toate rezervele de energie ale personajului.

— Zău, ia te uită! Şi cine e?

— Asta am să-ţi spun altă dată. Ascultă-mă cu atenţie, tată. Dacă vrei să obţii cota excepţională, pot eu să-ţi fac rost de ea.

— Tu? spuse Joseph, privindu-şi fiul cu ochii holbaţi şi ficşi. Tu? e de neînchipuit.

— Ba e de închipuit. Numai bagă de seamă, tată. Ideea mea e colosală si nu ti-o dau pe gratis. Citeşte hîrtiuta asta, tată**.j**

Lucien desfăcuse cu gesturi delicate foaia de hîrtie pe care, de la o vreme, o ţinea între degetul cel mic şi arătător şi o întinse lui taică-său.

Joseph îşi scoase ochelarii mari din tocul lor elegant. Apoi examină mirat hîrtia pe care se vedeau cîteva rînduri scrise de o mînă foarte energică:

iSubsemnatul Joseph Pasquier mă angajez, în cazul cînd fiul meu Lucien Pasquier găseşte o modalitate practică pentru soluţionarea problemei cotei la aparatele „criogen", să-i dau cu titlu de comision treizeci de mii de franci pentru a-şi cumpăra o maşină pe gustul lui, rezervată întrebuinţării lui personale.

Joseph se izbi cu putere peste coapse.

— Admirabil! strigă el rîzînd şi înecîndu-se. Treizeci de mii de franci! Asta nu-i glumă, băieţaşule. Treizeci de mii de franci, nici mai mult, nici mai puţin! Nu se va putea spune că te-au costat scump aceşti treizeci de mii de franci, Lucien. Dacă mi-ai cere cinci sute de franci sau o mie de franci, sau hai să zicem două mii! Dar treizeci de mii de franci, îmi vine să mor de rîs. Treizeci de mii de franci, nici un ban mai puţin!

— Nici un ban mai puţin, tată, dumneata ai spus-o.

— Şi dacă nu-ţi dau aceşti faimoşi treizeci de mii de franci...

— Ei bine! spuse Lucien cu voce limpede şi cordială, n-ai să ştii nimic şi n-ai să faci afacerea.

Joseph se oprise în mijlocul camerei, cu picioarele desfăcute, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, nişte mîini grele ca plumbul, care, în momentul acela, păreau să cîntă- rească fiecare un chintal. începu să vorbească încet, cu o voce care şovăia uşor, ceea ce i se întîmpla uneori în momentele patetice cînd îşi discuta afacerile şi-şi încerca pe rînd toate corzile viorii.

— Cred că nu ştii nimic, spuse el. Dar hai să presupunem că ştii ceva, ceva interesant, ceva care ar

putea fi de folos bătrînului tău tată, omul care te-a crescut, care te hrăneşte şi că nu-mi vei spune nimic dacă nu-ţi dau... zece mii de franci.

Lucien zîmbi frumos şi clătină liniştit capul de la stingă la dreapta şi de la dreapta la stînga.

— Ba nu, tată, ba nu. Dacă nu-mi dai treizeci de mii de franci, n-am să deschid gura. Aşa am scris: treizeci de mii de franci. Ai greşit cifra.

— Probabil că nu ştii nimic folositor, mai spuse Joseph scoţîndu-şi mîinile din buzunare.

Îşi ridică încet braţele, apoi le lăsă să cadă iar de o parte şi de alta a corpului, cu un aer descurajat. Bombăni:

— Îţi baţi joc de mine. E nedemn şi scandalos. îmi ceri o sumă importantă în schimbul unei informaţii fără nici o valoare practică.

— Tată, spuse tînărul cu o voce uscată şi batjocoritoare, tată, în clipa asta dumneata eşti acela care-ţi baţi joc de oameni. îţi propun un tîrg. Ştii mai bine decît oricine ce înseamnă un tîrg. îţi dau o informaţie şi atunci, una din două: sau afacerea e ratată şi nu-mi datorezi nimic, sau afacerea se încheie cum vrei dumneata, şi îmi datorezi treizeci de mii de franci. îţi atrag atenţia că e o afacere sigură, tată. Aş putea să-ţi cer misitie, o chezăşie, o arvună...

Joseph repetă, clătinînd din cap cu un aer aiurit:

— O chezăşie! O arvună! Ai putea... e formidabil!

— Ba nu, nu-i formidabil. E numai firesc. Dacă aş fi agent...

— Dar nu eşti agent. Eşti student în drept.

— N-are nici o importanţă. Dă-mi înapoi hîrtia, tată.

— Ba nu, Iasă-mă să mă gîndesc.

— Dacă te gîndeşti prea mult, ai să întîrzii la întîlnirea cu Faugerolle, care-i o viperă, care e cel mai veninos dintre viitorii dumitale colegi.

—'Nu se spune colegi... se spune confraţi.

— Confraţi, dacă vrei. Mi-e indiferent. Hai, dă-mi înapoi hîrtia.

— Nu, dragul meu, am să semnez. Dar hai să ne învoim cu o cifră mai modestă. De pildă, cincisprezece mii de franci.

Nu, dă-mi hîrtia. Am să-i spun agentului meu...

— Ai şi un agent?

— Şi de ce nu? Poate că am avut de la cine să învăţ. Am să-i spun agentului meu să se adreseze altora, companiei Frigo... sau societăţii de frigidere electrice.

Joseph scoase un fel de muget, apoi începu să strige:

— Am dat viaţă unui monstru. Iţi semnez hîrtia. De altfel, nu mă angajez cu nimic.

— Ba da, ba da, te angajezi, te angajezi însă să plăteşti numai dacă reuşeşti definitiv.

— Uite, băiete, semnez. Semnez Joseph Pasquier. Lizibil, ca de obicei.

— Atenţiune 1 Atenţiune, tată. Textul nu e scris în întregime de mîna dumitale: Scrie *citit şi aprobat.*

— Să ştii că eşti grozav. Ai să începi să-mi dai lecţii. Şi acuma, să vedem ce ai de spus. Cu siguranţă că e o neghiobie.

—• Bine, dă-mi înapoi hîrtia. Nu-i o neghiobie, aşa cum spui, şi sînt foarte sigur că voi avea maşina înainte de sfîrşi- tul lunii. Vezi, tată, Fourdillat e un om incoruptibil. Nu poţi să-l cîştigi nici cu banii, nici cu prietenia, nici cu femeile. Nu-i plac obiectele de artă. Nu-i colecţionar...

— Bine, bine, şi atunci?

— Dar aşa cum e el de ministru în momentul de faţă, cînd a fost ales deputat de Gantal a avut o foarte slabă majoritate. Exact cincizeci şi două de voci.

— Aha! ştii şi asta. Şi atunci?

— Bineînţeles, Fourdillat nu se teme de nimic. Dar e îngrozit la gîndul că nu va fi reales.

— Acum înţeleg. E o afacere de şantaj în alegeri. Complicat ! Scabros! Scabros!

— Ba nu, nu înţelegi nimic. Ai să cumperi nişte linte.

— Aha! se poate. Rămîne de văzut. Şi de ce?

— Ai răbdare! Am să-ţi spun. Ai să cumperi trei sute de tone de linte de Cantal.

— Poate. Explică-te.

— Agricultorii din Cantal au semănat linte după poveţele lui Fourdillat, care, în timpul ultimei legislaturi, nu mai ştia ce să născocească pentru a-i galvaniza pe caraghioşii ăştia. Au produs o cantitate enormă de linte, care, în momentul de faţă, e stocată de cooperative.

Fourdillat a promis că va asigura vînzarea ei. Dar lintea asta are bobul mic. E aproape imposibil s-o vinzi.

— Şi ce vrei să fac cu ea?

— Ah! Nu aşa, lasă-mă să vorbesc, tată.-Nu eşti cuminte. Ai un fel de a trata afacerile care demoralizează pur şi simplu.

— Bravo, acuma dă-mi şi lecţii! Şi ce să fac cu lintea asta?

— Păi s-o vinzi.

— Dar dacă spui că nu se poate vinde!

— Dă-mi voie să expun situaţia, în ordine. Cumperi de la oamenii din Cântai cele trei sute de tone de linte. In schimb, Fourdillat îţi acordă o licenţă de import pentru trei sute de tone de criogen, cu titlul de cotă excepţională.

— Stai puţin. Şi ce are să spună Camera sindicală a importatorilor de frigidere? Da... Nu... Am eu grijă de ea. Pe ăştia îi cunosc.

— Mă întrerupi mereu. Mîine dimineaţă am să ţi-l prezint aici pe domnul T.

— Şi cine e acest domn T?

— E consilierul meu.

— Consilierul tău! Mă uluieşti, băiete.

— Cred că aşa l-ai uluit şi dumneata acum treizeci de ani pe doctorul Pasquier, bunicul meu.

— Ba nu, el habar n-avea de nimic.

— Dacă mă întrerupi iar, ai să pierzi întîlnirea cu Faugerolle. Ah! Iată-l pe Blaise Delmuter.

Joseph se răsuci deodată şi făcu un salt.

— Ce vrei, băiete?

— Domnule preşedinte, a venit domnul Sanasov.

— Bine! Spune-i să mă lase în pace. Vreau să fiu liniştit o clipă. E nemaipomenit, zău aşa.

— Bine, domnule preşedinte.

Uşa se închise în urma secretarului impecabil. Atunci Lucien sări imediat din fotoliul său ca un crustaceu din cochilie şi spuse:

Domnul T îţi va spune că lintea de Cantal nu-i apreciată în Franţa. Noi nu mîncăm decît linte frumoasă şi cu bobul mare, importată din Chile. Ai să plăteşti lintea de Cantal cu doi franci cincizeci kilogramul şi ai s-o vinzi cu un franc. Numai că, in afară de licenţa de import pentru

criogen, ai să primeşti, cu titlul de compensaţie accesorie, o

— licenţă de import pentru linte de Chile. Beneficiul realizat prin vînzarea acestei linte va astupa în parte gaura. în rest...

— Bine, bine, am înţeles. Cine te-a învăţat toate astea?

— Nimeni, tată, asta e din naştere. Dar nouă, copiilor dumitale, nu ne arunci niciodată nici o privire.

— în viitor am să fiu atent. E fenomenal! Şi ai douăzeci şi patru de ani!

— Ba nu, abia douăzeci şi trei.

— Cine e acest domn T.?

— Eşti foarte grăbit, tată.

— Ei şi ce, din moment ce ţi-am semnat hîrtia!

— Se numeşte Trintignan.

— Bine, spuse Joseph scoţîndu-şi carnetul din buzunar. Să vină mîine dimineaţă, la nouă,în rue du Quatre-Septembre.

— Ah 1 vin şi eu cu el.

— Dacă vrei, dragul meu, dacă vrei. Mai stai o clipă. Şi dacă nu ţi-aş da totuşi, acei treizeci de mii de franci? Eşti fiul meu. Te întreţin. îmi mănînci urechile.

Joseph îşi privea fiul cu coada ochiului, zîmbind.

— Ah! spuse tînărul, scoţîndu-şi oglinda din buzunar, eşti neserios, tată. Sînt convins că ai să mi-i dai.

— Eşti chiar atît de convins?

— Păi da! Ştii mai bine decît oricine că nu trebuie să te joci cu oamenii cu care s-ar putea să te mai întîlneşti. Pentru azi e destul. Şi acuma trebuie s-o şterg, şi dumneata eşti tot atît de grăbit. Spune-mi, tată, de ce-ţi pierzi timpul cu moşnegii de la Institut? Ai putea să fii ministru. Asta ar fi ceva serios.

Joseph îşi umflă obrajii şi-şi îndreptă brusc şalele.

— Ministru ! Ministru 1 Nu mai spune prostii. Nu, dragul meu, sînt deputat numai fiindcă vreau să am un picior **în** Parlament, un picior zdravăn. Dar ministru **1** Crezi că am timp să fac corvezi de dimineaţă pînă seara şi de seara pînă dimineaţă? Nu, puştiule, de miniştri mă folosesc cînd am nevoie. Şi îi pisez. Să ştii, băiete, că nu-i uşor să mă minunez de cineva. Ei bine! Să ştii că tu m-ai minunat cu povestea asta cu lintea. Felicitările mele! Aştept sfîrşitul. Dar începutul promite.

Şi fiindcă veni vorba, mai spuse Lucien, în clipa cînd se pregătea să iasă, dacă ai nevoie de informaţii pentru candidatura dumitale, în special în legătură cu Puichaud şi

Pu

-

— joi... Sînt nişte nătăfleţi faimoşi, dar cunosc pe fiii lor, care-mi sînt colegi.

—Ah ! Nu ! Ah ! Nu ! strigă Joseph. Să nu-ţi baţi joc de mine. Şi, mai ales, să nu exagerezi. Ştii prea bine că nu ai încă cei treizeci de mii de franci. Pentru Dumnezeu! E cinci fără cinci! Şi caraghiosul celălalt care mă aşteaptă! Spune-i şoferului că vin îndată.

O clipă după aceea, Joseph urca în maşina pe care în această împrejurare o conducea şoferul, asistat de valet. Rămas pe treptele scării, Blaise Delmuter făcu un salut care consta în a-şi încovoia uşor coloana vertebrală în regiunea lombară, cu braţele lipite de corp şi blocîndu-şi toate articu- laţile spinării, care trebuiau să rămînăţepene şi ca de plumb. Unii subalterni salută numai cu un gest al capului sau al gîtului. Alţii îşi pun în mişcare toate articulaţiile trunchiului, din ceafă pînă la noadă. Salutul lui Blaise Delmuter era studiat şi savant, un salut care nu-l cruţa de a se încovoia, dar care situa plecăciunea pe scara vertebrelor.

După ce execută cu oarecare rigoare acest salut, Blaise făcu stînga-mprejur, intră în casă, urcă visător un etaj şi o luă pe culoare îndreptîndu-se spre biroul lui particular, vecin cu cabinetul domnului Joseph Pasquier.

Casa părea dintr-o dată pustie, şi tînărul secretar, cufundat în gînduri, păşea cu ochii în pămînt, cînd o umbră albă se ivi în pragul unei uşi apoi se apropie de el:

— Te-am speriat, bolborosi Delphine. Iartă-mă!

— Ba nu, spuse Blaise cu sînge rece. Nu m-ai speriat. Nu sînt de loc sperios.

— Ştiu prea bine, spuse fata cu însufleţire. Voiam numai să spun... Pot să intru la dumneata în birou?

— Domnului preşedinte nu-i place aşa ceva.

— Ah! Tata a plecat.

— A plecat, dar nu va lipsi decît treizeci de minute.

— Treizeci de minute? Cum poţi să faci socoteala?

— Zece minute pînă în avenue Hoche şi zece minute înapoi. Vizita la domnul Faugerolle nu poate să dureze mai mult de zece minute. Domnul preşedinte va fi primit fără entuziasm. Prin urmare, la întoarcere, va fi într-o dispoziţie infectă. Aviz amatorilor!

— Ia a3ta! spuse fata întînzîndu-i cu hotărîre cutiuţa plată, legată cu o panglică, pe care o avea în mînă o oră mai devreme, cînd intrase în cabinetul tatălui său. Ia-o, am făcut asta pentru dumneata.

— Despre ce e vorba? întrebă Blaise cu o voce calmă şi măsurată. Nu cumva e tot o cravată? Şi dacă n-are să-mi placă?

— De data asta nu-i o cravată, murmură Delphine roşind. Sînt nişte săculeţe de mătase, le-am brodat chiar eu.

— Ca să-ţi oboseşti iar ochii.

— Ba nu, ba nu, mi-am pus ochelarii.

— Nu-ţi vin bine de loc. Arăţi ca o învăţătoare.

— Atunci n-am să-i mai pun.

Urmă o tăcere care se prelungi. Delphine îl privea pe furiş cu înflăcărare şi cu o tandreţe care aducea cu lăcomia. Spuse foarte încet:

— îmi vorbeşti totdeauna cu brutalitate.

— Ba nu, ba nu, fetiţo, spuse el plictisit. Nu eşti cuminte.

întinse mîna fără să se grăbească şi o puse cu un gest de
sultan pe capul fetei. Delphine apucă mîna aceea cu aviditatre şi începu s-o mîngîie cu stîngăcie, spunînd:

— Săptămîna trecută, tata mi-a prezentat doi domni: un belgian şi un tînăr din sud, un mare negustor de săpun.

— Şi cu care dintre ei ai să te măriţi? Ia-l pe negustorul de săpun.

— N-am să mă mărit nici cu unul, nici cu altul. Dacă am să mă mărit vreodată, ştii dumneata cine are să fie soţul meu.

Blaise zîmbi cu o răceală suverană.

— Sînt foarte mişcat, domnişoară. Dar astea sînt nişte copilării periculoase, care vor fi desigur dezaprobate de domnul preşedinte.

— De ce-i spui tatei domnul preşedinte?

— Pentru că-i face plăcere.

— Am douăzeci şi doi de ani, n-am nevoie de autorizaţia tatei.

— Ce îndrăzneală! Nu-l cunoşti pe tatăl dumitale.

— Ah! Tatăl meu! Părerea lui n-ar avea mare importanţă.

Delphine roşi, se dădu cu un pas înapoi, îşi strînsemîinile una de alta cu amărăciune şi murmură:

— Nu mă iubeşti. Nu poţi să mă iubeşti.

— Iartă-mă, spuse tînărul cu o voce senină şi maiestuoasă. S-ar putea să te iubesc într-o zi.

— Nu-ţi plac, bolborosi Delphine.

— Nu-mi displaci de tot. E drept că eşti prea mică şi prea grasă.

— Ştiu, spuse fata cu o umilinţă dezarmantă. Ştiu, tata îmi spune totdeauna asta.

— Domnul Pasquier, tatăl dumitale, este un fin cunoscător. îmi dai voie să te sfătuiesc, fetiţe, să nu plîngi, fiindcă ţi-ar obosi ochii şi mai mult decît brodatul?

— Nu, nu, nu te teme, rosti Delphine cu o energie ciudată. Nu m-ai văzut niciodată plîngînd. Eu nu plîng niciodată.

— Felicitările mele, făcu Blaise Delmuter, întinzînd iar mîna spre capul fetei şi atingîndu-i părul cu o mişcare imperceptibilă.

Scena aceasta plină de cruzime fu întreruptă de soneria telefonului. Blaise ridică receptoul fără grabă şi ascultă: din cînd în cînd, îi scăpau cîteva cuvinte, cîteva frînturi de fraze: „Perfect... perfect... Zece mii de dolari imediat... Am să-i spun domnului preşedinte. Da, da, domnul preşedinte va face numaidect cele necesare. Sînt sigur că domnul preşedinte sevabucurade ştirile bune ce-i voi transmite..."

O clipă după aceea, Blaise Delmuter puse receptorul în furcă şi se ridică, rectificînd cu un gest furiş ţinuta frumoasei lui jachete.

— Uitasem, spuse el cu o voce imperturbabilă, să te felicit pentru puţul Delphine. E un succes frumos.

— Nu-mi vorbi despre asta, răspunse fata cu un aer întunecat. Nu-mi pasă.

— Iată o dovadă de nobilă dezinteresare pe care fără îndoială tatăl dumitale n-ar înţelege-o. Şi acum, fetiţo, ar fi cuminte şi prudent să te duci înapoi în apartamentul dumitale.

— Mă duc, mulţumesc, spuse fata.

Şi ieşi din cameră cu o energie cumplită, cu mişcări bruşte, în care un spectator atent ar fi desluşit poate ceva din virtuţile legendare ale onorabilului său tată, senor Joseph Pasquier.

Două clipe mai tîrziu, acesta coborî din maşină în faţa intrării castelului şi-l strigă numaidecît cu glas puternic pe şeful secretariatului.

Contrar aşteptărilor, preşedintele Pasquier nu era în toane proaste. Părea mulţumit. Ba chiar termenul mulţumit era
cam slab şi, renunţând la orice rezervă, naratorul ar fi fost ispitit să scrie cuvîntul vesel în acest punct al cronicii.
Fără să acorde nici o atenţie ascensorului, Joseph
Pasquier urcă în fugă scara strigînd: '— Unde e doamna?

— Doamna Joseph Pasquier nu s-a întors încă, spuse Blaise Delmuter care nu putea urca la fel de repede ca şi stă- pînul lui, fără ca în linia costumului său să nu intervină o uşoară dezordine.

Blaise adăugă:

— Domnul preşedinte a uitat poate că are o lojă de şase locuri la Opera comică.

— Opera comică? Crezi că am timp să mă distrez? Dă-i loja doamnei.

— Domnul preşedinte ştie că ia cina la Cercul interaliat. E masa *Chenzinei economice.* Dealtfel, domnul preşedinte mai are pentru seara asta alte două invitaţii: legaţia Mexicului şi Gastronomii de pe malul drept.

— Drace! Poţi să-ţi pierzicapul. Mă duc la legaţia Mexicului. Spune să mi se pregătească fracul. Telefonează Gastronomilor că nu s-a stabilit nimic pentru diseară. Dacă am timp, am să trec pe la zece jumătate la Cercul interaliat. Am să ajung în momentul discursurilor. Eu nu ţin nici un discurs?

— Nu, domnule preşedinte, azi nu. Dar dactilograma discursului pentru mîine se află pe biroul domnului preşedinte, în trei exemplare.

—Mulţumesc , micul meu Blaise. Să ştii că totul a mers grozav la Faugerolle... Voiai să spui ceva: ai rămas cu gura deschisă.

— Voiam să spun că secretarul domnului Obregon a mai telefonat o dată. Puţul Delphine va produce mai bine de opt sute de butoaie. Numai că domnul Lopez de Quevedo cere urgent zece mii de dolari.

— Ăştia sînt într-o ureche, strigă Joseph ridicînd braţele la cer. Dolari 1 Mereu dolari! Ca şi cum dolarii s-ar găsi sub copitele cailor. Şi ca săajungi să vinzi primele cantităţi de petrol, trebuie să faci o gimnastică chinezească şi nişte socoteli de negustor de tarabă. Ah! Vor să plec în Mexic. Ei bine, pînă la urmă am să mă duc în Mexic, între două vapoare şi am să le dau una peste bot. Dolari! Dolari! Desigur, eu am dolari. Inflaţia francului e aproape inevitabilă, cu toţi aceşti Fourdillat şi cu alţi indivizi de teapa lui. Am eu dolari. Eu nu sînt un adormit, un dobitoc şi un neprevăzător. Dar dacă merge mai departe aşa, au să-mi mănînce toţi dolarii. Să-l chemi numaidecîtpe Obregôn la telefon, peste o clipă, cînd am să fac baie. Şi cum îţi spuneam, Faugerolle a fost grozav. Dar văd că mai aveai să-mi spui ceva. Ba da, ba da, vorbeşte, dragul meu.

—Domnul Simionescault îşi prezintă candidatura la Institut împotriva domnului preşedinte. Candidatura lui e oficială.

Joseph roşi deodată. Un val cald de sînge accentua albeaţa sprîncenelor lui şi dădu loburilor urechilor culoarea pătlăgelelor vinete coapte. începu să urle:

— Simionescault ! Escault n-are ce căuta aici. E şi foarte bolnav. Nu mai e decît un firicel de viaţă în el. Şi candidează împotriva mea. Ei bine, am să-l bat, am să-l bat. în definitiv, are să fie nostim. Şi cum îţi spuneam, Faugerolle a fost foarte drăguţ, în ciuda aşteptărilor. Trebuie să adaug că, la sosirea mea, casa lui Faugerolle era cu dosul în sus. Se spărsese oţeavăîn vestibul şi n-aveau robinet de siguranţă. La început am crezut că are să-mi spună să vin altă dată. Avea mîinile murdare şi era în vestibul cu servitoarea şi cu nişte cîrpe. Instalatorul lui nu putea să vină şi portăreasa era plecată. Mă rog, era caraghios. Am pus mîna pe telefon şi am chemat pe instalatorul meu, peVillard. Pe urmă, am luat un ciocan şi o bucată de lemn şi am astupat ţeava. L-am tîmpit pe Faugerolle. A văzut ce înseamnă un bărbat, un bărbat descurcăreţ 1 Villard a sosit numaidecît, în trei minute şi am dat dispoziţii. Bătrînul nu mai ştia cum să-mi mulţumească. Să ştii că are să voteze pentru mine. Vezi, micul meu Biaise, pe adversarii mei i-am tratat totdeauna ca pe nişte animale la vînătoare, da 1 Ca pe nişte oameni cu care trebuie întîi săte iei la întrecere şi apoi să-i baţi în

luptă dreaptă. Dar cu moşnegii de la Institut trebuie să schimbi toate metodele. Uneori mă distrează, dar de cele mai multe ori mi-e silă... Mă duc întîi să-mi spăl mîinile. Mi-am udat manşetele. Din cauza ţevii sparte a lui Faugerolle... Şi pe urmă am să fac o baie. Aha! Iată-te în sfîrşit, Hélène... Micul meu Biaise, spune-le să-mi pregătească baia şi lasă-mă singur cu doamna.

Joseph îşi scoase haina şi butonii de manşetă. Acum îşi suflecă mînecile cămăşii peste braţele puternice.

— Hélène, spuse el, ai să te duci la Opera comică. Avem o lojă cu şase locuri. Mie mi-e imposibil. Am trei dineuri în oraş. Nici nu ştiu unde mi-e capul. Intreabă-i pe copii dacă ei vor să meargă.

— Nu cred, spuse doamna Pasquier senior. Finette se duce diseară la unchiu-său Laurent. Lucien a plecat în oraş, fără să-mi spună măcar unde, Jeanpi e singur la el în cameră. Trebuie să-l vadă medicul, Joseph. Mă cam nelinişteşte. Slăbeşte. Plînge fără rost, ca un copil, şi nu mai e un copil. Te porţi aspru cu el, Joseph.

— Hélène, spuse preşedintele Pasquier, dacă te-aş asculta, aş face din băiatul ăsta un nătărău şi un incapabil. Iar- tă-mă, te rog, dar trebuie să-nu schimb rufele. Cît priveşte Opera comică, fă cum crezi, Hélène, dacă vrei să te duci.

— Am să mă duc cu nişte prieteni.

Joseph se învîrti de cîteva ori în jurul biroului, cu capul plecat şi cu un aer stingherit.

— Cu ce prieteni ai de gînd să te duci, draga mea?

— încă nu m-am hotărît. Poate cu Ricamus. Am să-i telefonez îndată.

— într-adevăr? Cu el? spuse Joseph printre dinţi, cu fruntea coborîtă şi cu nasul încreţit. Iar vrei să te duci cu băiatul ăsta? Nu-mi place. Cred că ţi-am mai spus-o.

— Mi-ai mai spus-o, dar n-am înţeles bine de ce. A publicat un articol interesant despre dumneata, cu nişte fotografii frumoase ale casei noastre din Montredon. E cel mai inteligent dintre prietenii lui Lucien. Eu găsesc că e fermecător.

— Nu ştiu cum să-ţi explic, dar felul lui de a-ţi spune Ma- muş sau Mamişka...

— Ei şi?

— Nu ţi se potriveşte, Hélène. Arăţi cu totul altfel decît... mă rog, nu ţi se potriveşte şi nu-mi prea place.

Sînt nişte copilării. Ai putea să mă înţelegi dintr-un cuvînt.

— Mă miră mult ce spui, Joseph. Dacă n-ai fi aşa de ursuz, băiatul ăsta, care e foarte spiritual şi plin de imaginaţie, ţi-ar spune şi dumitale Papika sau Papuş.

— Nici să nu-i treacă prin minte 1 Ah 1 Nu ! Familiarităţi de acest fel nu-mi plac de loc. Şi acuma, ţi-am spus tot ce aveam de spus în privinţa asta. îţi pui toate smaragdele ca să faci o simplă plimbare în oraş? Ce idee!

— Fiindcă tot le am, spuse Hélene cu sîng"e rece, nu le ţin în casa de bani. Vreau să mă bucur din plin de ele.

Joseph clătină din cap cu un aer nărăvaş şi nemulţumit. Hélène era acoperită de bijuterii. Rezistase multă vreme la această nebunie. Dar după război, Joseph o silise, repetîn- du-i pe toate tonurile: „E o avere care nu ocupă mult loc. Dacă într-o bună zi o să pierdem tot ce avem, poate că asta are să ne rămînă". Convinsă şi atrasă în cele din urmă, Hélène căpătase pentru bijuterii şi pietre scumpe o lăcomie care cu trecerea timpului devenea nemăsurată, ba chiar despotică.

Hélène adăugă:

— Cine a trimis loja?

— Doamna şi domnul Marigot, răspunse Joseph ridicînd din umeri.

Şi adăugă aproape numaidecît:

— Sînt nişte oameni destul de drăguţi, dar cam parveniţi... Şi acuma nu te supăra, dar mă duc să fac o baie, după care am să-mi pun fracul.

Joseph acorda calificativul de parvenit celor care reuşiseră în viaţă după război. Cei, care, ca şi el, avuseseră bani din primii ani ai secolului i se păreau nişte bogătaşi de viţă veche, un fel de aristocraţi a căror nobleţe ajungea aproape pînă la cruciade adică nişte oameni foarte onorabili şi foarte siguri.

Hélène ieşi fluierînd un dans american. De obicei, fluier râtul e un exerciţiu destul de greu pentru fiinţele de sex feminin, dar doamna Pasquier senior se achita cu virtuozitate şi cu mult succes de el.

Joseph intră în baie şi, peste puţin, începu să producă aceleaşi zgomote pe care le face un bivol cînd intră în apele unui fluviu. Ofta adînc şi mormăia fiindcă nu era mulţumit de prosoape, de robinete şi de săpun. Nu trecuse un moment de cînd era în cadă şi Biaise bătu

limpede în uşă, apoi o deschise şi începu să vorbească, spunînd:

— Domnul Trintignan va veni mîine dimineaţă la ora nouă cu domnul Lucien Pasquier. Întîlnirea e confirmată... Domnul Obregon cere să daţi dispoziţii de plată pentru cei zece mii de dolari pînă cel mai tîrziu mîine dimineaţă, la ora zece... Domnul preşedinte al Camerei îl invită pe domnul Joseph Pasquier la dejun pentru marţea viitoare, la ora unu, la Tour d'Argent...

Joseph striga, dădea ordine, stropea cu apă în toate direcţiile şi se agita ca un monstru acvatic. Blaise dispărea o clipă, dar se întorcea numaidecît şispunea: „Rue du Quatre- Septembre ne cere trei întîlniri. Domnul Mairesse-Miral ar vrea să se prezinte domnului preşedinte mîine dimineaţă la ora nouă, în rue de Petrograde, cu antreprenorii... De Îa *wagons-lits* s-a telefonat că avem un *single*[1]: joi seara la zece. Am să mă duc să iau biletul".

Astfel se desfăsura viaţa lui Joseph, în primăvara anului 1925.

Sînt oameni care, ca să cîştige bani, fac să răsară din pămînt oraşe industriale imense, construiesc clădiri gigantice, ateliere,depozite, turnuri, căi ferate, adună şi conduc un popor nesupus de muncitori şi trăiesc zi şi noapte în stare de alarmă chiar pe locul unde se realizează complicatul lor succes, auzind gîfîitul uzinelor şi trăgînd în piept suflarea pestilenţială a cuptoârelor şi a cocseriilor.

Alţii posedă sau iau în arendă cu mari greutăţi întinse plantaţii agricole. Au arendaşi şireţi, un trib de zilieri pîrjoliţi de soare, o mulţime de animale, dintre care fiecare e 0 comoară, dar despre care nu se ştie niciodată dacă nu se vor îmbolnăvi şi nu vor pieri ca ţînţarii, maşini complicate cu care se ară, se seamănă, se recoltează şi se treieră grîul. Aceştia trăesc plini de griji, obsedaţi de secetă şi de ploaie. Ca să n-o scrîntească, trebuie să fie chimişti, astronomi, biologi şi cine ştie ce încă, economişti, fără îndoială, şi în cele din urmă ghicitori.

Alţii nu produc nimic personal, nici somiere metalice, nici oglinzi, nici vase de bucătărie şi nici grîu, sfeclă sau

---

1 Compartiment cu o singură cuşeti.

rapiţă; dar aceştia izbutesc să joace rol de vehicole pentru ceilalţi şi să transporte pe suprafaţa acestei biete şi uluitoare planete tot ce smulg din pămînt, tot ce fabrică cu ingeniozitate, tot ce cultivă zi de zi alţi oameni încăpăţînaţi. Aceştia au camioane nenumărate, şalupe, trenuri, vapoare de fier, înghesuite ca nişte castraveţi, în bazinele marilor porturi. Ei luptă cu furtunile în plină mare şi poartă în tot cursul anului procese cumplite împotriva societăţilor,de asigurare.

Sînt şi unii care se mulţumesc să vîndă ceea ce alţii au produs şi au transportat. Aceşti şmecheri sînt nevoiţi uneori să arunce în apă trei sau patru mii de tone de portocale, care au mucegăit în depozite, sau să vîndă în pagubă cincizeci de mii de cuptoare de fontă de un tip demodat, pentru că o firmă rivală a aruncat pe toate pieţele lumii un model nou.

Multă vreme, timp de zece sau cincisprezece ani, poate, Joseph izbutise să evite cu viclenie toate capcanele norocului. Dar succesul are pretenţii înfricoşătoare, şi succesul lui Joseph era un succes cu adevărat măreţ.

C A P I T O L U L V I

LAURENT PASQUIER SCRIE SURORII SALE CÉCILE. BÀTRÎNA DOAMNĂ PASQUIER IŞI ÎNTOARCE PRIVIRILE SPRE ÎNCEPUTURILE VIEŢII EI. O VIZITĂ A LUI JOSEPII. OBSERVAŢII ASUPRA DIFERITELOR MODURI DE A SUNA. O EXPEDIŢIE COMEMORATIVĂ ÎN CIMITIRUL DIN NESLSES. CULTUL VALORILOR SPIRITUALE. E XAMINAREA UNUI MORMÎNT ŞI INTERPRETAREA SEMNELOR. ELOGIUL POSTUM AL DOCTORULUI PASQUIER. O FIGURĂ DE VI. TRALIU. CÎTEVA PRECIZĂRI ISTORICE. ÎNTOAR. CERE LA PARIS. UN SFÎNT ŞI UN MARTIR AL BA-NULUI. RONDO ÎN LA MINOR DE MOZART.

Laurent Pasquier către Doamna *Cécile Pasquier*.
Pennsylvania Hotel

New York

Dragă Cécile, scrisoarea ta ne-a făcut mare bucurie. Line mi-a citit-o cu voce tare. Ar trebui să scriu „ne-a citit-o", fiindcă asculta şi Michel, cu gura căscată, ca atunci

cînd îi cînţi numai lui, cînd cînţi încetişor pentru micul Michel, şi, fără îndoială, pentru umbrele tale intime.

Mă bucur aflînd că a patra călătorie pe care o faci în America îţi cucereşte noi prieteni, mă bucur aflînd că mii şi milioane de oameni, care trăiesc la mare depărtare de noi şi pe care îi cunoaştem totuşi destul de puţin, pot să iubească ce iubim noi şi să împartă cu noi admiraţia geniilor uimitoafê cărora tu le-ai închinat viaţa. Datorită ţie, soră, o anumită formă a acelui „universal uman" în care uneori sînt ispitit să nu mai cred devine evidentă şi sensibilă. Iţi mulţumesc din suflet pentru această operă de caritate.

Vrei să-ţi dau veşti despre „ai tăi". Uneori, cînd te aud, dragă Cécile, îni închipui că „ai tăi", cei care sînt cu adevărat „ai tăi" se numesc Bach şi Debussy, Mozart, Haendel sau Fauré. Dar nu, tu vrei ştiri despre noi ! Şi tocmai despre noi voiam să-ţi vorbesc. In sfîrşit, am în seara asta cele două ore de răgaz de care am nevoie ca să mă destind şi să stau iar cu tine de vorbă.

în toate scrisorile tale, am impresia, dragă Cécile, că simt oarecare nelinişte şi chiar anumite scrupule în legătură cu mama. Vreau să te liniştesc pe deplin în privinţa neliniştii şi a scrupulelor. Eu am determinat-o pe mama să renunţe la intenţia de a trăi singură în micul apartament din boulevard Pasteur. Dacă ai vedea în ce stare se află acum, ai recunoaşte că am avut dreptate. Am rugat-o foarte firesc pe mama să vină să locuiască la mine, în primul rînd fiindcă-mi făcea plăcere, în al doilea rînd fiindcă nu prea-mi dădeam seama cum ar putea să fie altfel. Cînd a rămas văduvă, mama nu putea să vină decît la tine, Cécile, sau la mine. Dar tu călătoreşti mereu, casa ta e închisă cel puţin şase luni pe an ! Mica problemă se rezolva chiar în clipa în care fusese ridicată. Aşadar, mama a venit la mine. La început, mi-am închipuit că era lucrul cel mai simplu din lume şi că nu va provoca nici o complicaţie. Vai! Se pare că nimic nu-i simplu în clanul Pasquier. îmi dau seama, după nenumărate mici semne, că Ferdinand şi Claire nu sînt mulţumiţi. Ai înţeles poate ca şi mine, dragă Cécile: Ferdinand şi Claire au fost din totdeauna absolut hotărlţi să nu admită ca nimeni — nici chiar biata mamă — să tulbure intimitatea menajului lor trăsnit. Nu voiau cu nici un preţ să accepte o răspundere de acest fel. Gîndul că s-

a găsit cineva care să accepte cu bucurie preluarea acestei răspunderi ar fi trebuit să-i uşureze. Ei bine, nu-i de loc aşa ! Ajung să cred că această idee i-a tulburat mai curînd decît i-a uşurat. Ai observat, cred, că menajul Ferdinand şi cu mine nu sîntem în relaţii bune. Pe ei ii enervează văzînd că eu fac un lucru de care se temeau grozav că vor fi obligaţi să-l facă ei. Mă văd foarte rar cu Ferdinand, fnâ văd numai cînd îşi schimbă medicul, fiindcă atunci vine să-mi ceară un sfat. Căci în privinţa asta, el şr Claire îmi mai cer şi azi sfaturi. E perechea desăvîrşită a bolnavilor închipuiţi — un caz la care Molière nici nu se gîndise măcar. Săptămîna trecută, am fost să le duc nişte medicamente pe care mi le ceruseră, rugîndu-mă să le procur cu preţ redus. M-am dus dimineaţa devreme. Abia se sculaseră din pat. în camera cealaltă, Claire se văicărea: „Aoleu! vai de mine! tare mă doare!" Şi el,Ferdi, răspundea: „Te doare ! Dar eu ce să mai spun !" în această situaţie, ar trebui să se urască unul pe celălalt. Dar n\i, ei îşi dau replica, se ascultă reciproc, se sprijină şi totuşi ajung să se susţină unul pe altul.

Biata mamă! Pe vremuri, cînd eram mici, îi spunea domnişoarei Bailleul: „Dacă Raymond se duce în infern, prefer să mă duc şi eu cu el. Prefer să se întîmple aşa, decît să mă duc în cer, unde am să fiu singură"... Vai! Tata a murit — de altfel nici nu cred că e în infern, cred că i-a spus o poveste sfîntului Petru şi că a căpătat un bilet de favoare, ca totdeauna şi ca pretutindeni — tata a murit dar bătrîna noastră mamă continuă să trăiască. Crezusem totdeauna că fără el va fi desperecheată, pierdută, că nu va mai putea să trăiască. Ei bine, tata a murit de trei ani şi mama stă şi aşteaptă ca cineva care a coborît de pe un vas într-un port. Se schimbă mult. Merge greu şi scoate gemete care seamănă cînd cu un nechezat, cînd cu un oftat. Line şi cu mine nu avem trei copii, ci patru. Dimineaţa şi seara, Line o piaptănă, o spală şi o pudrează, o îngrijeşte în tot felul şi îi face mici pansamente cu îndemînare, cu veselie şi cu o drăgălăşenie plină de imaginaţie şi de simplitate. Hélène, care a asistat din întîmplare într-o zi la una din aceste şedinţe a spus de-a dreptul :„Se vede bine că îţi place ce faci, draga mea! La dumneata e mai curînd o vocaţie, o pasiune". In ziua aceea, Hélène a plecat liniştită. Spune cui vrea s-o audă:

„Laurent şi Line ar putea să ia o infirmieră, am fi cu toţii de acord. Dar Jacqueline e fericită să îngrijească de bătrîni şi de copii. Asta e plăcerea ei. De altfel, se pricepe foarte bine".

în timp ce Line mînuieşte buretele şi pămătuful, mama, dacă e complet trează, deapănă pentru a mia oară toate poveştile din viaţa ei. Ar fi o greşeală să crezi că le povesteşte totdeauna la fel. Aşa, de pildă, face un portret surprinzător al tatei: „Era frumos — asta se ştie — era nobil, dezinteresat şi... ţine-te bine, dragă Cécile!... era virtuos, serios şi fidel... Cînd e singură cu Line, face un efort sincer de legendară transfigurare ; dar cînd sînt şi eu de faţă, mama e mai rezervată şi-şi alege cu mai multă prudenţă termenii. Ar vrea să şteargă amintirea vechilor necazuri. Atunci întorc privirile, întîi fiindcă nu vreau s-o stingheresc şi apoi fiindcă încă nu m-am obişnuit cu această sublimă înşelătorie.

Seara, cînd e obosită, îmbătrîneşte brusc foarte tare. Atunci se întoarce la începuturile vieţii ei. în asemenea momente, dacă spune „la noi acasă", îmi dau seama — şi e extraordinar—că nu mai vorbeşte despre gospodăria ei, despre casa în care şi-a petrecut viaţa de soţie şi de mamă, despre viaţa aceea tulburată şi tulburătoare care a durat mai mult de jumătate de secol. Nu, în aceste momente „la noi acasă" înseamnă casa în care a crescut, casa familiei Delahaie. Repet că e un semn de mare oboseală. Restul zilei, îşi joacă cumpoate rolul de regină-mamă. E Pasquier cuatîta splendidă intoleranţă, încît noi, moştenitorii numelui, arătăm ca nişte amatori cam indiferenţi.

Ori de cîte ori Joseph vine să ne vadă, ceea ce — faptul trebuie reţinut — nu se întîmplă prea rar, găseşte să-mi spună cîte un lucru neplăcut în legătură cu felul în care mama e instalată şi tratată. într-o zi, i-am răspuns cu răceală: „Dacă tu vrei să te porţi mai frumos cu ea, nimeni nu te împiedică ; ai loc, ai personal, ai şi bani !" Făcusem o glumă, dragă Cécile. Pentru nimic în lume n-aş vrea s-o văd pe biata mamă ajungînd la Joseph. Prin urmare, era o glumă, dar Joseph s-a supărat. A strigat: „De ce nu te gîndeşti la ce spui ! Cu viaţa pe care o duc eu, ar fi absolut imposibil. Afacerile, recepţiile ! Genul de lume care vine la mine ! Biata mamă nici nu mai e prezentabilă, s-ar pierde în situaţia asta. Şi apoi, Hélène

are multe calităţi, dar n-are vocaţie ca nevasta ta. în afară de asta, e totuşi mama noastră a tuturora şi am dreptul să-mi dau şi eu părerea şi să fac observaţii, cred."

Nu i-am răspuns nimc. Ce-aş fi putut răspunde? Aşa e Joseph. O dată la trei luni, vine la mine ca să discute afacerile mamei, aşa spune. Asta înseamnă că încearcă să-mi ciupească nişte bani. Dispune de un mare lux de motive şi pretexte. Trebuie să plătească asigurările, notarul, să achite periodic nota pietrarului care a construit şi care întreţine monumentul de la Nesles. Tata mai lăsase ici cokmişte datorii destul de serioase, care continuă să iasă la iveală. Joseph îmi întinde dosarele şi mormăie: „Din moment ce-i porţi mamei de grijă, fă tot ce trebuie. Dar nu-i spune mamei nimic. A meritat din plin să fie liniştită. Fii discret şi fii calm !"

Citind aceste rînduri, dragă Cécile, ai putea crede că vorbele lui Joseph deşteaptă în mine amărăciune. Dar nu, zău că nu. Joseph mă preocupă, firește. Uneori mă face să rîd, alteori mă înfurie. Am ajuns însă să-l exclud din viaţa mea intimă.

Trebuietotuşi să-ţi mai vorbesc despre el. Scrisoarea aceasta am început-o cu gîndul la Joseph. Fiindcă mă cam neliniştește, dragă Cécile. Nu mai pot să sufăr pentru Joseph, nu mai pot să sufăr din cauza lui Joseph ! Totuşi, nu pot să-i observ cu răceală. Au trecut timpurile cînd o replică de a lui îmi zdruncina echilibrul şi-mi provoca adevărate crize de disperare. Dar trebuie să fiu mereu în gardă şi să mă apăr. Uneori îmi spun că lucrul cel mai simplu ar fi să nu ne mai vedem, ba chiar să fac un efort sincer de a uita că există. E imposibil, atîta timp cît mama rămîne la noi. Şi chiar pe urmă... nu ştiu ce-mi va fi dat să fac. Simt o adîncă aversiune pentru certurile de familie. Cum mi-e tot atît de scîrbă să fiu ipocrit şi laş, sînt nevoit uneori să ridic mănuşa şi să accept lupta. Şi apoi, mai e şi Hélène la mijloc. Acum douăzeci şi cinci de ani, era o fată inteligentă şi sensibilă. Mi-a inspirat un fel de dragoste. Schimbarea, fie că o vezi cu acceleratorul sau cu încetinitorul, e aproape înfricoşătoare. Nu scapă nimeni nepedepsit, după ce a trăit douăzeci şi cinci de ani la rînd în societatea lui Joseph. Hélène a luat toate defectele lui

Joseph, care s-au aclimatizat atît de bine la ea, încît mă întreb uneori dacă numai Joseph poartă vina aspectului pe care-l ia viaţa ei. Hélène e azi... dar nu, n-am să-ţi vorbesc despre Hélène. Ar însemna să-ţi vorbesc despre prea multe lucruri. Şi ar mai trebui să-ţi vorbesc despre cei trei copii ai lor, despre Finette, care e destul de înduioşătoare, destul de închisă de altfel şi care vine des pe la noi, despre Jean-Pierre care-mi place şi mă interesează şi care e nenorocit, cred, printre nebunii aceia, despre Lucien... dar nu, nu, să-l lăsăm în pace pe Lucien în seara asta.Săptămîna trecută, Joseph a venit pe la mine. în ultima scrisoare ţi-am spus că, acum patru sau cinci săptămîni, mi-

a

trimis un bilet în legătură cu candidatura lui la Institut. Am să-ţi vorbesc mai încolo despre această faimoasă candidatură. Să reluăm conversaţia de la început. Va să zică, am auzit sunînd şi mi-am spus numaidecît: „Vine Joseph!"

Soneria noastră e o foarte banală sonerie electrică. Pe vremuri, cînd mai existau soneriile cu şnur, era destul de simplu să-ţi dai seama în prealabil cine e vizitatorul. Soneria cu clopoţel a făcut ca lucrul acesta să fie mai greu, dar nu imposibil. In quai de Montebello aveam o sonerie cu clopoţel şi, oricîtă indiferenţă şi răceală impersonală presupune un astfel de aparat, puneam uneori destul de corect diagnosticul. în Place du Panthéon, aveam o sonerie electrică — poate că n-ai observat-o, draga şi distrata mea Cécile. Ei bine, în general izbutesc să-mi imaginez înfăţişarea şi sufletul celui sau celei care vine la mine. îmi spun: „e un timid", sau „e un trăsnit". Uneori chiar „e un neruşinat". în ziua aceea, n-am şovăit o secundă şi mi-am spus: „E Joseph !" Şi fireşte că era Joseph.

A intrat şi mi-a spus: „Ştiu că joia nu te duci la laborator, aşa că am venit să te iau".

La început am refuzat categoric. Ori de cîte ori Joseph mi se adresează, ştiu că are să-mi ceară ceva. Pe vremuri îmi cerea bani. Acum sînt rezervat cînd e vorba de bani. Atunci Joseph îmi cere timp, atenţie şi admiraţie. Da, vrea să fie admirat. în sfîrşit, îşi ia totdeauna impozitul. Prin urmare, i-am declarat numaidecît că aveam mult de lucru şi că voiam să rămîn acasă în după-amiaza aceea. Atunci Joseph a spus:

— Ba nu, Laurent, ai să vii cu mine: mergem la cimitirul din Nesles.

Şi, ca să-mi taie orice retragere, a mai spus: — „E cam mult de cînd n-ai mai fost pe acolo". Am ridicat din umeri cu oarecare enervare. — „Ce să fac, Joseph? Eu n-am maşină." Joseph a ţipat: — „Pentru că nu vrei să ai. Astăzi, oricine poate să-şi permită o maşină. Şi fiindcă eu am maşină, am venit să te iau. E vorba de două ore şi jumătate, dus şi întors. Şi ne vom fi făcut datoria."

Fiindcă Joseph vorbeşte totdeauna de datorie. Cuvintele mari nu-l înspăimîntă. Pe urmă a spus: — „Pregăteşte-te, eu mă duc s-o sărut pe mama".

30 465

Eram pregătit şi m-am dus cu Joseph la mama. Protocolul vizitelor lui rămîne acelaşi. Joseph intră şi mama strigă: „late uită, a venit Joseph !" Joseph o sărută pe bătrînă şi se aşază în faţa ei. îi mîngîie dosul palmei cu un aer distrat şi mucalit. încearcă să-şi îmblînzească vocea groasă ca să debiteze nişte nerozii cordiale şi nişte amabilităţi de jandarm. îşi aminteşte de glumele din copilăria noastră şi strigă: „Dacă nu-ţi iei medicamentele, mamă, să ştii că mă fac pompier sau marinar". Mama intră în joc şi răspunde cu un aer speriat: „Ba nu, ba nu, Joseph ! Asta nu ! E foarte periculos". Atunci Joseph izbucneşte în rîs: „Nu te teme, mamă. Nu mă fac nici pompier, nici marinar, fiindcă nu sînt meserii bine plătite".

Mama îşi priveşte cu o admiraţie plină de dragoste scumpul întîi-născut, scumpul ei băieţaş, şi băieţaşul e un vlăjgan cu aspect de monstru; are o chică căruntă, tenul bronzat, mîini de gorilă, un costum de stofă englezească, ghete enorme cu talpă de crep şi rozeta Legiunii de onoare mare cît o pătlăgea roşie, cu un trotuar de argint care indică gradul. Trotuar e o expresie care-i aparţine.

Ai să crezi, dragă Cécile, că sînt neîngăduitor. Ei bine, da, după vizita asta la mama ne-am urcat în maşină şi Joseph a început să mă enerveze, ba chiar să mă scîrbească, în sfîrşit, m-a făcut să regret amarnic că am venit cu el în această expediţie comemorativă.

La plecare, mă aflam într-o situaţie de iertare şi de destindere faţă de Joseph. Eram plin de toleranţă. Din nefericire, şi-a dat drumul numaidecît şi a început să discute despre ceea ce numeşte — îndrăzneşte să numească — problemele intelectuale.

Joseph a manifestat toată viaţa cel mai jignitor dispreţ pentru lucrurile, pentru fiinţele şi pentru ideile cărora noi ne-am închinat cele mai bune eforturi. Acum, de cînd a ajuns mare colecţionar de artă şi autor a trei sau patru cărţi — să ştii că nu tînărul Biaise Delmuter îi scrie cărţile. Delmuter îi face numai discursurile. Nu cunosc negrul care scrie cărţile lui Joseph — va să zică, de cînd şi-a

băgat în cap să fie nu numai unul din cei mai mari bogătaşi ai Franţei, ceea ce ar putea să-i ajungă, dar şi un mînuitor de idei, de cînd i-a venit ideea, nu extravagantă, dar foarte îndrăzneaţă şi foarte hoaţă de a-şi pune candidatura la Institut — îţi dai seama? Joseph Pasquier, membru al Institutului ! —

Joaeph vorbeşte despre problemele inteligenţei, ale artei, aie ştiinţei şi filozofiei in aşa fel încît să ne umilească pe toţi. Are un fel al lui de a pune stăpînire pe cuvinte al căror sens real abia îl cunoaşte, şi se serveşte de ele cu o neruşinare care ar trebui să-mi stîrnească un zîmbet, dar care îmi inspiră un nemaipomenit sentiment de stinghereală. Joseph spune: „Copiii mei au fost crescuţi în cultul valorilor spirituale". Atunci îmi plec privirile şi întorc capul, ca şi cum mi-ar fi ruşine. Şi, într-adevăr, mi-e ruşine.

In tot acest timp, şofează cu o pricepere sălbatică. Eu nu cunosc mare lucru în materie de automobile, totuşi, ori de cîte ori văd un om instalat la volanul unei maşini, mi se pare că descoper tot ce e mai tainic în adîncurile firii sale. Cînd şofează, Joseph arată din plin că e foarte brutal, foarte egoist, foarte isteţ şi, orice s-ar spune, extraordinar de naiv, aşa cum sînt toţi şireţii şi toţi pişicherii de carieră.

în ziua aceea n-aveam intenţia să mă cert cu Joseph. Am făcut eforturi sincere să schimb subiectul, să-mi potolesc reflexele şi să mă cufund în toropeală. E o tactică veche, pe care Joseph o cunoaşte foarte bine şi care reuşeşte uneori să-l exaspereze şi mai mult.

Ca să ajungem la cimitirul din Nesles, am trecut prin faţa casei familiei Baudoin, casa aceea unde Suzanne a locuit în 1921, perioadă misterioasă despre care nu vorbeşte niciodată şi care, după cîte înţeleg, a schimbat-o şi a îndurerat-o adînc. Joseph a bombănit cîteva fraze destul de vagi: „Uite ! Asta e casa trăsniţilor... Credeam că Suzanne are să se mărite cu băiatul cel mare. E un pictor de talent, dar nu e prea cotat. Şi apoi Suzanne îşi are cariera ei..."

A bombănit aşa printre dinţi. Dar am ajuns la cimitir, în clipa cînd ne-am oprit în faţa mormîntului, Joseph şi-a pus în acţiune ceea ce aş putea numi nasul lui de poliţist. A spus: „Ia te uită, e surprinzător: soţii Ferdinand au

trecut pe aici. Ba da, ba da, ăsta e vasul lor, şi planta aceea e o plantă în genul lor, ceva ce nu poate veni decît de la ei. Tu n-ai adus flori, nu te-ai gîndit la aşa ceva. Ăsta e coşul meu. Sînt flori de la Châtaigneraie sau de la Montredon. Am dat dispoziţii. Dar ghiveciul ăsta cu muşcată nu ştiu de unde poate să vină... Ciudat, ciudat..."
Eu ştiam de unde poate veni muşcata, în orice caz aveam

bănuieli foarte serioase. Dar nu eram atent la ce spunea Jo-
30
*
seph. Ba chiar nu-î ascultam de loc. Eram pierdut in visare. Va să zică, mă gindeam la tata cu o mare dorinţă de dreptate, cu un elan adine şi sincer spre uitare, da, spre uitare şi chiar cu o anumită nevoie de recunoştinţă. Nu pot să sufăr minciunile şi legendele. Aşa că făceam un efort cinstit ca să mă împac cu adevărul şi cu amintirile mele.

Din nenorocire, Joseph a început să vorbească. îi vine foarte greu să nu pronunţe discursuri în momentele solemne. Prin urmare, a început un monolog şi vorbele lui au ajuns în sfîrşit la urechile mele, după se străbătuseră printr-un strat gros de visare.

Joseph spunea: „Uită-te, Laurent! Avem locurile noastre aici. într-o zi, numele nostru va fi săpat în placa asta de marmură. într-o zi, care sper că e încă foarte îndepărtată, tu şi cu mine, Laurent, vom odihni alături de acest mare om cinstit... Am spus tu şi cu mine; te-am numit întîi pe tine, din politeţe". Te rog să ţii seamă, dragă Cecile, că acum, aşa cum fac cei mai mulţi din contemporanii noştri, Joseph amestecă termenul „mare" în toate chestiunile. Cînd e în relaţii bune cu un tip oarecare, spune numaidecît „e un domn mare", sau „e un tip mare". Pentru Joseph nu există termen de mijloc: de o parte sînt canaliile şi ageamiii, de cealaltă parte „cei care înseamnă ceva mare". A continuat cu vocea lui de înmormîntare, cea pe care o foloseşte cînd participă la funeraliile cîte unuia din viitorii săi confraţi de la Institut: „Ia gîndeşte-te Laurent, la tot ceea ce datorăm cu toţii acestui om admirabil. Ah ! Era o personalitate !" Fiindcă Joseph vorbeşte ca un

articol de ziar. Cînd vorbeşte despre persoane, spune personalităţi. Găseşte că e mai bine aşa, că e mai tare.

Nu-i răspundeam nimic. Ştiu foarte bine ce-i datorăm cu toţii tatii, ştiu asta pe dinăuntru şi discursurile lui Joseph mi se par de prisos. Nu i-am răspuns nimic şi atunci a reînceput să pălăvrăgească, aruneînd în jurul lui o privire inchizitoare. N-am înţeles bine dacă voia să fie sigur că cimitirul e pustiu sau dacă nu cumva căuta mai curînd un auditoriu, cu un gest aproape profesional. A spus: „Nu, niciodată n-ai să ştii cît m-am agitat ca s-o capăt pentru el..." Mă întrebam tocmai la ce putea să facă aluzie această frază ciudată, cînd Joseph şi-a dezvoltat ideea: „A meritat Legiunea de onoare mai mult decît mulţi alţii, Laurent. Sînt sigur ca a meritat-o mai mult decît tine şi decit mine..." Cînd Joseph se lasă în voia unui exerciţiu de umilinţă, îşi asigură totdeauna o tovărăşie. A continuat, vorbind cu glas din ce în ce mai puternic: „Ah! Am făcut multe demersuri ca să capete şi el decoraţia! Şi totuşi, s-a prăpădit fără să fi obţinut această dreaptă satisfacţie. Viaţa e amară! N-are a facel Mai tîrziu se va admite că doctorul Raymond Pas- quier a fost unul din cei mai mari filozofi ai epocii noastre. I-am citit memoriile şi însemnările secrete. Admirabil! Şi ce suflet curat! Ce exemplu de remuşcare şi chiar de virtute nobilă. Mama are dreptate! Dacă tata a păcătuit în tinereţe prin oarecare frivolitate, la sfîrşitul vieţii ne-a dat un exemplu măreţ. Trebuie să medităm asupra acestui exemplu, Laurent".

Ascultasem începutul logosului său cu neatenţie, cu urechile astupate. Sfîrşitul a început să-mi zgîndăre nervii. Tata! Tata! A fost cum a fost. Cu timpul, îmi dau seama că imaginea lui, imaginea care mi-a rămas întipărită în inimă, începe să se îmblînzească şi chiar să se subţieze. După toate probabilităţile, într-o bună zi va deveni plăcută, poate chiar fermecătoare. Atunci s-o lăsăm în pace şi să nu începem s-o retuşăm cu minciuni. La mama e ceva natural, n-am nimic de obiectat împotriva acestei chimii transfiguratoare. Dar Joseph! Ce scop poate să aibă acest teribil palavragiu cînd se sileşte să machieze astfel amintirile noastre! Şi fiindcă mi se adresa direct mie, i-am răspuns cu destulă brutalitate: „Sînt în termeni buni cu umbra tatălui meu, i-am spus. Găsesc absolut de prisos să-l transformăm într-o figură de vitraliu, de care n-

ar fi prea mulţumit, dacă te-ar auzi, Joseph".Se vede că, fără să vreau, vorbeam cu o voce cam uscată, fiindcă Joseph a simţit că începe o ceartă şi a spus: „Să plecăm din cimitir. Dacă ai intenţia să fii nerespectuos, cel puţin să nu fii aici". Nerespectuos! Recunoaşte, Cécile, că aveam de ce să-mi pierd seninătatea. Am ieşit din cimitir şi am făcut cîţiva paşi pe drumul de ţară care urcă spre platou. Nu mai puteam să mă stăpînesc. Poate că nu era cuviincios din partea mea, dar nu pot să sufăr minciuna, chiar cînd e vorba de un mort. Am făcut cîţiva paşi şi i-am spus lui Joseph diferite lucruri pe care trebuie totuşi să le ştie, pentru că a început să mintă fără măsură, dacă nu fără motiv. Mă întreb, chiar, de ce ne-am silit atît de mult, tu şi cu mine, să nu-**i** suflăm o vorbă despre ce s-a intîmplat. Iată ce **i**-am spus în rezumat şi nu-i inutil să ştii şi tu, pentru cazul că ţi-ar vorbi despre asta: „Joseph, tu erai în Egipt sau în Siria, nu mai ştiu bine, cînd a murit tata. N-a murit la el în pat, în boulevard Pasteur, cum crezi, Joseph, ci în rue du Coten- tin, la Marie Peuch, a doua dintre amantele lui. îi închinase o locuinţă în rue du Cotentin ca să n-aibă de făcut drumuri prea lungi pe jos. O instalase la doi paşi de casa lor, cu riscul de a trezi bănuielile mamei. Dar mama nu mai vedea decît ceea ce accepta să vadă. Marie Peuch nu-i fata cu care a plecat în Algeria în 1914... Nu, nu, Marie Peuch era una din cele două amante obişnuite... Cealaltă rămăsese tot Paula Lescure, fiindcă ai oarecare dreptate, Joseph, cînd spui că bietul tata era credincios în felul lui. Şi ghiveciul de muşcate, pe care l-ai văzut adineauri pe mormînt, ei bine, e foarte posibil să fie de la Paula Lescure. Ceea ce nu ştii, Joseph, tu care ştii de toate, e că Cécile şi cu mine am fost anunţaţi la timp chiar de Marie Peuch. Ne-am dus în rue du Cotentin... Cécile, care nu şofează niciodată, dar care are permis de conducere, a venit noaptea cu mine. Ajutaţi de portăreasa din rue du Cotentin şi de Marie Puech, am făcut un lucru nebunesc. L-am înfăşurat pe tata, mort cum era, într-un pardesiu vechi şi l-am coborît în maşină. Cécile tremura din tot trupul în timp ce conducea şi eu stăteam lîngă cadavru..." I-am spus toate astea, Cécile, te rog să mă ierţi. Repet că Joseph trebuie să ştie ce s-a întîmplat, acum cînd totul s-a sfîrşit şi s-a pierdut în trecut. Trebuie să ştie aceste lucruri, fiindcă nu poate renunţa să construiască romane, fabule şi legende.

Mă asculta cu ochii plecaţi, cu un aer furios. I-am spus cum am urcat cadavrul şi l-am depus pe patul lui, pe patul lor din boulevard Pasteur. Urmarea o cunoştea, era minciuna oficială: tata fusese găsit mort în stradă, la cîţiva paşi de casă.

Cînd mă gîndesc că mama n-a întrebat niciodată cum se face că tu, Cécile, treceai pe acolo şi încă în maşină ! Pe scurt, Joseph asculta cu un aer furibund şi a găsit numaidecît o portiţă de scăpare. A început să-mi facă reproşuri: „De ce nu mi-ai spus asta atunci? Sînt cel mai mare dintre fraţi, trebuie să fiu primul care să ştiu totul. De altfel, am s-o întreb pe Cécile!" Te-am prevenit, Cécile, ţine-te bine. îşi luase vocea de judecător de instrucţie şi am văzut apropiin- du-se momentul cînd avea să-mi ceară socoteală.

Nu i-aş fi dat socoteală. Eram deodată foarte trist şi foarte obosit. Nu eram sigur că am procedat bine povestin- du-i această istorie, nu eram sigur de a nu mă fi lăsat dus de răutate şi de amărăciune, nu eram sigur de a nu fi. făcut un lucru perfect inutil. Pentru că, ţi-o mai spun o dată, Cécile, am relaţii paşnice cu umbra tatii, ba chiar îl iubesc, ba chiar îi respect amintirea. Nu-i respect defectele, care ne-au făcut să suferim atît de mult, dar respect ceea ce era respectabil în el.

Ne-am urcat iar în maşină şi am pornit. Pe coastă ne-am întîlnit cu maşina măcelarului. E un Ford vechi şi hodorogit. Se clătina şi se zvîrcolea; de caroseria cu grilaj atîrnau nişte plămîni de bou plini de aer, care se legănau de la dreapta la stînga în ritmul hurducăturilor maşinii. Era macabru şi totuşi comic. Joseph l-a oprit pe măcelar, care e un fel de consilier municipal, şi a început o conversaţie nesfîrşită cu el. Joseph dorea să strălucească pe meleagurile străbunilor lui. Ei bine, a reuşit. Toată lumea îl cunoaşte. Ar vrea să-l numească primar, dar el nu acceptă încă, din motive pe care nu le spune. Se va duce însă să prezideze împărţirea premiilor şi va rosti un discurs. Rosteşte discursuri aproape zilnic şi dă bani puţini. Puţini sau de loc. Nu refuză însă să rostească discursurile.

A vrut să treacă pe la Châtaigneraie ca să vorbească cu tipul acela pe care îl numeşte majordomul lui. Am pierdut şi acolo un sfert de oră. Pe urmă a vrut să se oprească la Montredon şi abia am izbutit să-l conving să

se răzgîndească. Ştia totuşi foarte bine că mă grăbeam să mă întorc acasă şi să mă apuc de lucru.

în maşină, în cele trei sferturi de oră cît ţine drumul, s-a întunecat deodată. Mi-a vorbit despre candidatura lui la Institut. Se pare că Simionescault, care e un om de valoare, e contracandidatul lui. Joseph spune pe faţă despre el că e o puşlama, o liftă şi... nu înţeleg prea bine... un fazan! îşi propune să declanşeze sau să provoace declanşarea unei campanii de presă împotriva rivalului său, nu în ziarul lui, în *Le Moniteur*, ci în alte ziare, unde e cointeresat. Mi-a spus: „Simionescault e foarte bolnav, are să dea ortul popii. Şi atunci?" A adăugat zîmbind: „Eu, cînd un tip mă supără, îmi spun numaidecit: are să moară. Şi ce-i mai nostim e că, adesea, moare. Am avut totdeauna mare noroc în viaţă" *(sic).* A mai spus: „Omul care mă lasă în pace e genial".

Vorbea fără să rîdă despre cărţile şi despre colecţiile lui. Apoi, deodată, a strigat cu un aer întunecat: „Dacă credeţi că-i aşa de nostim să ai bani într-un asemenea moment!" A tăcut două-trei minute, apoi a început iar să se văicărească: „Cînd un om ca tine are complicaţii cu nişte microbi, de pildă, îşi închipuie că viaţa unui om ca mine e roză. Ei bine, oamenii aceia nu ştiu ce înseamnă viaţa mea." Şi deodată, deşi eu păstram o tăcere adîncă, a adăugat: „Banii! Vorbeşti despre bani! Dar eu sînt un sfînt, un martir al banilor. Nu rîde. Ai fi în stare să rîzi! Nu înţelegi că n-am niciodată timp de distracţii, că nu mă odihnesc niciodată, că am să mă duc dracului pînă la urmă?"

Şi fiindcă tăceam mai departe, mi-a mai spus: „Pe vremuri credeam — ah ! nu mi-e ruşine s-o spun — credeam că banii sînt nemuritori. Dar nu, nu, banii nu sînt nemuritori. Banul moare, aşa cum moare orice, moare dintr-un fleac. Şi trebuie mereu să-l împedici să moară". După o clipă adăugă: „Sînt obosit". „Uite, i-am răspuns eu, un cuvînt pe care tata nu l-ar fi spus niciodată".

A ridicat din umeri.

Ceva mai tîrziu, a început iar să se văicărească. Pe urmă a izbucnit în rîs şi mi-a vorbit despre petrol. Se pare că afacerea lui din Mexic se desfăşoară într-un mod triumfal. (Termenul îi aparţine.) Mi-a vorbit cu lirism despre ea. Criza de depresiune trecuse. Introducea în toate discursurile formule personale: „Ştiu eu ce spun...

Ştiu eu ce fac... Trebuie să ştii să vrei... etc..." Nu s-a putut împiedica să-mi vorbească despre afacerile şi despre ambiţiile lui. E foarte posibil să fie numit membru al Institutului. în orice caz, va fi o problemă lichidată. în afară de asta, e preşedinte a cel puţin douăzeci de societăţi. E deputat de Paris. în palatul lui din rue Taitbout rezolvă nenumărate afaceri, una mai încurcată decît cealaltă. Majoritatea celorlalte trec în birourile din rue de Quatre-Septembre. în fine, ceea ce nu ştii, ceea ce Lucien mi-a spus zilele trecute, e că Joseph mai are în rue de Petrograd un fel de birou foarte sărăcăcios, unde tronează nemaipomenitul Mairesse-Miral şi unde sînt primiţi oamenii pe care i-ar putea înspăimînta luxul din rue du Quatre Septembre sau fastul din rue Taitbout.

Dragă Cécile, e timpul să închei aici această scrisoare vagabondă. In ciuda succeselor sale actuale, Joseph mă îngrijorează şi, în fond, e singurul lucru pe care voiam să ţi-l spun. M-am lăsat în voie, aşa cum făceam pe vremuri, cînd îi scriam scumpului, nefericitului Justin. Gîndeşte-te, Cécile, că luna viitoare, la cincisprezece iulie, se vor împlini şapte ani de cînd Justin a murit în Champagne, în timpul celei de-a doua bătălii de pe Marna, da, a murit pentru salvarea noastră a tuturor. A murit pentru averea şi triumful lui Joseph.

Le revedere, soră. într-o seară, la unul din concertele tale, cîntă pentru mine acel rondo în la minor de Mozart, din copilăria noastră. Cîntă-l numai pentru mine şi am să te aud.

Al tău Laurent

. C A P I T O L U L VII

COPILUL NELINIŞTIT. APARIŢIA $1 DISPARIŢIA DOAMNEI PASQUIER SENIOR. JOSEPH IŞI MĂ- NÎNCĂ CINA RECE. BLAISE DELMUTER SAU CONFIDENTUL STĂPÎNULUI. O PLIMBARE IGIENICĂ. MEDITAŢIE ASUPRA LUXULUI. AMINTIREA DOCTORULUI PASQUIER. ASCENSIUNE SIMBOLICĂ. SIMFONIA IN VERDE. MIOTTE SAU O CONVORBIRE ÎNTRERUPTĂ.

îndată după ce a trecut de rue de la Victoire şi rue de Châteaudun, rue Taitbout începe să simtă colina Montmatre şi se avîntă spre urcuş. Mai puţin fericită decît

vecinele ei, care ajung dintr-o suflare în boulevard de Clichy sau în boulevard Roche-chouart, rue Taitbout întîlneşte mica rue d'Aumale şi renunţă numaidecît să-şi continue aventura, în această ultimă parte a traseului ei, rue Taitbout uită de gălăgia debuturilor sale, de viaţa agitată a bulevardelor, de cicliştii îndrăzneţi care, la anumite ore, asediază birourile ziarului *Le Temps*, de magazine şi de baruri şi de forfota urlătoare a maşinilor. Dintr-o dată se transformă într-o stradă provincială şi tăcută. E mărginită de palate poso- mor lté, de clădiri cu faţada înnegrită de fum, de ziduri şi de grădini în care înfrunzesc arborii.

In picioare în faţa ferestrei, Jean-Pierre zări mai întîi curtea cu pavajul umed pe care se jucau doi cîini, apoi poarta şi strada pustie. Deodată, văzu oprindu-se la marginea trotuarului un taxi de culoarea buburuzei. Doamna Pas- quier senior coborî din el, trînti uşa cu un gest pe care de la distanţă îl ghiceai nervos, aproape brutal, plăti, dădu drumul şoferului şi străbătu curtea cu paşi repezi.

Smuls din toropeală, Jean-Pierre aruncă în jurul lui priviri speriate. Camera spaţioasă şi luminoasă în care se afla era camera mamei lui. După o zi istovitoare, venise aici ca şi cum ar fi vrut să caute refugiu, ajutor şi ocrotire. Nu găsise pe nimeni şi aşteptase, cu toate gîndurile răvăşite, cti inima beată de melancolie, cu fruntea lipită de geamul pe care răsuflarea lui, în ciuda căldurii prevestitoare de furtună a serii, aşternea un abur palpitînd.

Hélène deschise uşa şi făcu un salt pînă în camera ei. Pe părul tăiat scurt, purta o pălărioară cloş aşezată uşor oblic, pe care şi-o smulse numaidecît şi o aruncă pe măsuţa de toaletă. Atunci i se văzu faţa, foarte roşie, prost pudrată, cu stropi fini de sudoare pe aripile nasului şi pe tîmple. Cu acelaşi gest nerăbdător cu care-şi scosese pălăria, Hélène îşi dezbrăcă jacheta costumului, o jachetă dreaptă şi încheiată la două rînduri ca un sacou bărbătesc. Bustul doamnei Pasquier senior, zbuciumat de o respiraţie grăbită, era strîns într-o bluză de mătase albă, care părea pe jumătate descheiată. Hélène se pregătea în mod vizibil s-o descheie de tot, cînd îl zări pe Jean-Pierre, în picioare în faţa uşii camerei de baie, cu aerul acela uluit şi neliniştit.

— Ia te uită! spuse ea, eşti aici, Jeanpi? Ce cauţi aici, bombănelule?

Tonul era ca de obicei drăgăstos şi glumeţ, dar Hélène se silea din greu să-şi regăsească calmul! respira încă prea repede. Două sau trei riduri unduiau pe fruntea ei frumoasă, atît de netedă şi de luminoasă pe vremuri. Pete roşii apăreau şi dispăreau pe gîtul ei. Şovăi o clipă, apoi se apropie de Jeăn-Pierre şi-l sărută pe obraz. Era o sărutare care ar fi vrut să fie rapidă, dar băiatul o apucă de gît pe maică-sa cu un elan neaşteptat şi începu să-i vorbească încet. îi spuse:

— Ştii că am dat teza.

— Ia te uită ! Azi trebuia s-o dai?

— Păi da, mamă, ţi-am spus şi ieri seară. Ţi-am spus de eîteva ori.

— Şi eşti mulţumit?

Jean-Pierre aşteaptă un timp apoi răspunse:

— Nu, de loc,

— Bietul meu Jeanpi! spuse Hélène ridicînd prieteneşte din umeri. Şi ce anume n-a mers?

Băiatul scosese din buzunar un petec de hîrtie mototolit şi bolborosi:

— Traducerea, cade obicei. I-am arătat textul lui Biaise, care se pricepe încă destul de bine. Mi-a subliniat greşelile. Sînt multe. *Senserunt hostes de profectione* se pare că înseamnă: „duşmanul îşi dădu seama de retragere". Eu am spus cu totul altfel. Nici nu mai ştiu ce.

— Bietul meu Jeanpi, repetă doamna Pasquier senior distrată. Ei bine, ai să mai dai o dată teza în octombrie. Are să fie doar a patra oară.

Spunînd acestea, încerca cu încăpăţînare să se desfacă din îmbrăţişarea băiatului, care o strîngea încă de gît. Deodată, Jean-Pierre se depărtă. I se părea că simte pe obrazul maică-si un miros necunoscut şi, fără să se bage de seamă, adulmecă parfumul acela cu nările alarmate. In cele din urmă, spuse:

— A ce miroşi, mamă?

Hélène se depărtă cu vioiciune şi răspunse cu un aer nepăsător:

— Aşa miroase noua mea pudră. Nu-ţi place?

Jean-Pierre clătină încet din cap.

— Nu, nul încă nu cunosc mirosul acesta. Nu, nu-mi place.

— Jeanpi, spuse doamna Pasquier depărtîndu-se, lasă-mă o clipă, puişorule. Vreau să-mi schimb rochia.

începu să-şi descheie pantofii şi un val de sînge i se urcă în obraji. în picioare, în faţa ei, băiatul continuă cu o voce slabă:

— Pleci iar?

— Iar? De ce iar?

Fără să răspundă întrebării pe care i-o pusese maică-sa cu un hohot de rîs, Jean-Pierre continuă:

— N-ai să iei cina cu mine?

— Nu, Petruşka, iau cina în oraş la nişte prieteni. Băiatul suspină:

— Nu-mi spune Petruşka.

— Ia te uită! De ce nu? E foarte drăguţ.

— Iartă-mă, mamă. Petruşka, Mamişka, sînt nume care nu-mi plac !

Hélène se ridică, clătină din cap într-un mod batjocoritor şi afectuos, apoi se apropie de el ca să-l împingă spre uşă. Jean-Pierre era acum nemişcat, lipsit de elan, descumpănit şi întunecat. Hélène avu deodată un gest milos, un gest de mamă, şi-i luă bărbia ca să-i ridice capul. Sub pielea subţire simţi cum îi tremurau muşchii şi, din loc în loc, sfera fină şi mobilă a unei glande. Atunci murmură:

— O să mergem la doctor, Jeanpi. Eşti prea slab. -

—Nu, nu, mamă, nu sînt bolnav. Numai că...

— Numai că ce? Ce vrei, puişorule?

— Nimic, nimic, mamă. Nu ştiu.

Şi spuse deodată, lutuind-o ca în copilărie:

— Rămîi cu noi, mamă.

— La cină? e imposibil.

— Nu, nu la cină.

■— Atunci ce vrei să spui? Nu înţeleg.

— Rămîi cu mine, ca pe vremuri, ca totdeauna.

Se silea să zîmbească, dar nu izbutea. Hélène îl sărută cu oarecare enervare şi izbuti să-l scoată afară din cameră. In timp ce băiatul se depărta pe culoar, îi strigă:

— Unde-i tata? S-a întors, nu ştii?

— Nu, spuse băiatul. Se vede că a întîrziat trenul. La revedere, mamă, mă duc să mă culc.

Hélène abia îl mai asculta. în picioare în faţa oglinzii, se dezbrăca în grabă, fără să-şi cheme camerista. Un sfert de oră după aceea, ieşea din casă. Cu pas sprinten,

coborî pînă în rue de Châteaudun, opri un taxi, dădu o adresă cu glas scăzut şi dispăru în vîrtejul Parisului.

Joseph se întoarse abia pe la şapte şi fu primit de credinciosul Biaise Delmuter. Jeanpi se culcase. Delphine se afla la Montredon, unde se retrăsese pentru trei zile. Pleca adesea singură ca să trăiască într-o izolare totală, în privinţa căreia nu dădea nici un fel de amănunte. Lucien era la club. Joseph întrebă simplu:

— Unde e doamna?

Tînărul cu jacheta frumoasă răspunse:

— Domnul preşedinte ştie doar că miercuri doamna ia totdeauna cina în oraş.

Joseph părea nervos. Se întorcea de la Londra unde se ducea o dată pe lună. Avea un birou în City şi afaceri pe care trebuia să le supravegheze cu atenţie. In plus, petrecuse cîteva zile la familia Suckling, nişte magnaţi ai metalurgiei. Trecu prin vestibul spunînd:

— Văd că o lespede de marmură se clatină sub picior. Totdeauna aceeaşi! Mă enervează. Să-i telefonezi lui Clxeval să vină iar s-o fixeze. Cînd nu merge ceva într-o casă şi cînd laşi aşa mai departe, toată casa se duce dracului. Ordine! Perfecţiune! Un singur lucru e important: per-fec-ţiu-nea! Vreau să mănînc ceva. Rămîi cu mine ca să lucrăm. Pe urmă ai să fii liber toată seara. Dar mai am nevoie de dumneata o oră.

Masa lui Joseph era gata,nu-i rămînea decît să ia loc. Se aşeză şi i se servi o supă de carne, un consomeu cald, în care turnă mai întîi o ceaşcă mare de vin roşu, explicînd:

— Aşa obişnuia tata. Un *champoreau*, aşa spunea el că se cheamă. Se pare că nu-i elegant, dar mă întreb de ce? Cei care spun prostiile astea beau cocteiluri în care bagă de toate: gin, suc de roşii, vitriol, elixir paregoric şi nu mai ştiu cîte alte porcării. Şezi, micul meu Blaise. Stai! Am să iau o bucăţică de somon şi o alună de unt, pe urmă te ascult.

Joseph spunea adesea: „Eu n-am nici un fel de nevoi. Dacă ar trebui, aş putea trăi cu cinci franci pe zi. Numai că, în situaţia mea, un om trebuie să mănînce bine, să ducă un anumit fel de viaţă, într-un cuvînt, să-şi îngrijească faţada. Dar altfel, nu mi-e niciodată foame şi niciodată sete. Nici nu simt că am un corp". Aşa spunea Joseph, totuşi, cînd pornea la atacul farfuriilor cu furculiţa

şi cuţitul în mînă ai fi zis că începe un asediu. îşi întinse cîteva felii de somon afumat pe tartine mari de pîine cu unt, îşi puse fălcile în acţiune şi repetă: „Micul meu Blaise, te ascult".

— Domnule preşedinte, începu Blaise cu vocea lui egală şi rece, ştirile sînt excelente. Am fost împreună cu domnul Trintignan la minister şi am avut onoarea să asist la conversaţia pe care domnul Fourdillat i-o acordase. Ministrul a fost cordial, ba chiar serviabil. A rămas înţeles că dumneavoastră cumpăraţi trei sute de tone de linte, stocate în mo- meniul de faţă de cooperativele din Cantal. în schimb, ministrul vă asigură în primul rînd o licenţă de import pentru trei sute de tone de linte de Chile. Domnul Trintignanîşi ia sarcina — afară doar dacă n-aveţi alte intenţii cu această marfă — să revîndă lintea de Cantal unui prieten al său, care e misit de grîne, care locuieşte la Anvers şi care o poate expedia în Spania.

— Stai puţin, stai puţin, spuse Joseph înghiţind maiestuos o ultimă felie de somon. Ai puţină răbdare cu tipul din Anvers. Nu trebuie să luăm hotărîri pripite. Lintea se poate păstra.

— Domnul Trintignan mai acceptă, dacă nu doriţi să folosiţi personal licenţa de import pentru cele trei sute de tone de linte bună, s-o achiziţioneze pentru o firmă pe care o cunoaşte şi care ar achita şaizeci la sută din cîştigul obţinut pe vînzarea lintei de Chile...

— Asta o să mai vedem, spuse Joseph trăgînd spre el o farfurie pe care se aflau picioarele unui curcan rece şi bucăţi mari din pieptul aceleiaşi păsări. Asta o să mai vedem. Să renunţ la patruzeci la sută, aşa, fără să reflectez! Nu intră în obiceiurile mele. Trintignan e prea şmecher şi nu deschide gura destul de mare. Dar să ajungem la esenţial. Ce se întîm- plă cu criogenul?

— Asta vine în al doilea rînd. Prin urmare, în al doilea rînd, ministrul a acordat pe loc o licenţă de import pentru trei sute de tone de frigidere, fără nici o precizare cu privire la calibrul aparatelor. Restul rămîne de discutat cu Camera sindicală a importatorilor de frigidere.

— Cu ăştia mă înţeleg eu. Şi hîrtia? Unde-i hîrtia? Ţi-a dat hîrtia?

— Hîrtia se află la domnul Trintignan, domnule preşedinte. Joseph izbucni în rîs.

— Animalul de Lucien e grozav, a pus mîna pe cei treizeci de mii de franci.

— Poftim ?

— Nimic. M-am gîndit şi eu la ceva. Şi caraghiosul acela de du Thillot, care se miorlăia şi repeta mereu: „Fourdillat e incoruptibil!" Idiotul! Era destul să-ţi treacă prin minte lintea de Cantal. în definitiv, afacerea e încheiată. Ascultă, Arthur, dă-mi aspicul. Nu e rău să mănînci curcan rece, dar e cam uscat. Şi asta? Asta ce mai e? Gît umplut? Nu mă interesează, nu mi-e foame. Dă-mi şi nişte gît umplut. Mergi mai departe, micul meu Blaise.

— Lunea viitoare, domnul Obregón se îmbarcă la Le Havre, pe *Niagara*, care aparţine companiei Tranşat. A plecat ieri din Paris, pentru că are nişte afaceri la Le Havre, unde trebuie să rămînă două zile. Ştirile din Mexic sînt strălucite. Numai pentru puţul Delphine se prevăd o mie de butoaie. Domnul Obregón trebuie să se întîlnească cu señor Alonzo Zaldumbide şi să obţină cu orice preţ lichidarea procesului. La plecare, domnul Obregón părea foarte mulţumit de rezultatele obţinute.

— Bine! Bine! mormăi Joseph. Dumneata, Arthur, dă-mi nişte muştar şi nişte castraveţi. Dacă mănînc carne rece, cel puţin să am şi castraveţi. Şi mai departe? Spune mai departe.

— Domnul Lescarous a mai telefonat în legătură cu insula Mairan. Spune că trebuie să luăm toată insula: cincizeci de hectare cu uzina aceea mică, care e încă în bună stare, şi cu cele şapte locuinţe ale muncitorilor, care cunosc procedeul de fabricare a iodului şi care locuiesc chiar acolo cu familiile lor. în total, treizeci şi cinci de persoane.

— Da. Şi cînd aşteaptă răspunsul?

— Mîine.

— Atunci am să-i răspund mîine. Dă-mi brînzeturile şi mai dă-mi untul. Ştii că-mi place brînza de Livarot, Arthur. Ai grijă să-mi faci totdeauna rost de livarot. Cred că muncesc destul ca să-mi pot permite un capriciu. Să-mi faci rost de livarot. Şi pe urmă, micul meu Blaise?

— Domnul preşedinte se va bucura poate aflînd că alegerea va avea loc cu siguranţă înainte de perioada vacanţelor. Domnul marchiz de Janville a telefonat sîmbătă seară, ple- cînd de la Academie.

— Aha! Puteai să-mi spui asta numaidecît, tună Joseph izbind cu palma în masă. E o veste foarte bună. Articolul a apărut?

Blaise Delmuter plecă ochii şi spuse cu o voce imperceptibilă

— :Da, a apărut în *Le Cri.* Prietenii domnului Simionescault cred că e o'lovitură grea pentru el şi că nu-şi va putea reveni... Domnul preşedinte nu uită, sper, că mîine seară a invitat la dineu pe domnii Pujol şi Teyssèdre, membri ai Institutului, împreună cu alte cîteva persoaoe.

— Da... Numai o clipă. Cafeauae rece, Arthur 1 Nu înseamnă că dacă sînt totdeauna oarecum sacrificat în propria mea casă, dacă mănînc seara o simplă îmbucătură, nu înseamnă că trebuie să mi se servească nişte piersici prea coapte şi cafeaua rece. Ai înţeles, Arthur? Vorbeai despre dineul de mîine seară, micul meu Biaise? Cîţi o să fim cu totul?

— Treisprezece, domnule preşedinte. îmi pare foarte rău, dar o să fie exact treisprezece.

— Dragul meu, caută un smocking şi vino la masă.

— Domnule preşedinte, mîine seară trebuie să iaiu cina la sora mea.

— Atîta pagubă, dragul meu, atîta pagubă ! Dacă cineva nu poate să vină, ai să mănînci la sora dumitale. Dacă nu, ai să mănînci aici. Arthur, anunţă la bucătărie să se aducă mîine trei vinuri şi şampanie la sfîrşit. Nişte vinuri corecte, atît şi nimic mai mult. Nu-i nevoie de vinul de Tart, şi nici de Romanée Saint-Vivant. Oamenii care vin mîine ia mine habar n-au de vin. Aşa că nu-i nevoie să facem risipă. Şi acum, Biaise, ai terminat?

— Voiam să-i mai spun domnului preşedinte că de sîmbătă pînă azi domnul Sanasov l-a căutat de două ori.

— Să-l dai afară. Şi acum am să plec. Eşti liber, dragul meu.

— Ah ! domnule preşedinte, în seara asta rămîn aici. Am de lucru. Trebuie să corectez articolul din *Le Moniteur*. Dacă aş avea neapărat nevoie de domnul preşedinte, unde aş putea să-i tefelonez?

Joseph îl luă pe Biaise de braţ, ieşi din sufragerie, şi-i spuse, coborînd vocea:

— Dacă ar fi ceva foarte urgent, atunci... Trinité 53.79; Dar numai dacă ar fi ceva foarte grav.

Biaise dădu uşor din cap şi se făcu nevăzut pe scară. Zece minute după aceea, Joseph ieşea singur din casă, pe jos, cu un baston de trestie în mîna dreaptă şi cu o gabardină pe mînă, fiindcă era vremea a ploaie. îşi aprinsese o ţigară şi mergea calm, ca omul care-şi face plimbarea igienică de seară. Se lăsa noaptea de vară. Joseph umbla fără grabă, oprindu-se distrat în faţa vitrinelor şi întorcîndu-se mereu. Părea tot

odată preocupat şi eliberat. Urcă panta colinei pe străduţe mici. Din cînd în cînd, respira adînc, păşea viguros cu tălpile largi de crep pe asfaltul trotuarului şi se lăsa în voia unor gînduri vagabonde, gînduri uşor incoerente şi dezordonate, gînduri pe care nici măcar nu încerca să le controleze sau să le stăpînească: „Ce tipi grozavi sînt englezii ăştia! gîndi el, da, noi credem că avem cele mai frumoase mobile, cele mai frumoase stofe, cele mai frumoase bijuterii! Pfff... sîntem nişte copii. Aceşti Suekling m-au făcut praf, zău. Cum ştiu să primească! Şi ce casă au în South Downs! Totul a fost impecabil. Totul a fost mai frumos decît la mine, mai bogat şi mai solid decît la mine, pînă şi aşternutul din paturile lor afurisite, pînă şi hîrtia de la closete. Asta zic şi eu că înseamnă lux. Ah! Noi nu sîntem decît nişte învăţăcei..." Ceva mai încolo, spuse printre dinţi: „Suekling tatăl? Nu prea pare să facă vreo deosebire între ce-i aparţine şi ce nu-i aparţine. Poate că tocmai asta e şmecheria. Poate că tocmai asta e mai greu".

In clipa aceea, Joseph îşi zări imaginea în oglinda unei brutării, la lumina unui felinar, şi visarea lui se îndreptă în altă direcţie:"„Nu zău, arăt ca o focă! Arăt ca un elefant marin ! Oare nu cumva mă îngraş prea tare? E scîrbos! Dacă plec capul înainte, mi se umflă bărbia, dacă ridic capul, se încreţeşte ceafa. Nu-i nimic de făcut."

Joseph era cufundat în această visare în clipa în care pătrunse pe mica rue Ballu care era una dintre cele mai discrete în această regiune pariziană. Ca să ajungă aici, îşi schimbase de cîteva ori itinerariul, uitîndu-se înapoi la fiecare cotitură, ca să fie sigur că nu-l urmărea nimeni. Deodată, izbucni în rîs. Îşi amintise o frază a fratelui său Lau- rent, rostită în timpul violentei lor dispute, cînd plecaseră din cimitirul de la Nesles: „Tata, spusese Laurent, îşi instala totdeauna amantele la doi paşi de casă, ca să nu fie nevoit să meargă prea departe." Prin urmare, Joseph izbucni în rîs şi-şi continuă drumul rîzînd în sinea lui. „Ciudat, gîndi el, ciudat! Uite, am ajuns să fac ca tata. Ah ! Nu din cauza oboselii. Eu sînt încă în plină putere. Ci pentru că mă grăbesc. Nu vreau să merg cu

maşina, aş bate prea tare la ochi. Atunci îmi iau picioarele la spinare. Şi fiindcă n-am o clipă de pierdut"...

Rîse iar, uşurel, tuşi ca să-şi dreagă vocea, şi, după ce aruncă o ultimă privire în jurul lui, intră într-o «casă a cărei portăreasă îi făcu în treacăt un semn uşor cu capul.

Casa avea ascensor, dar Joseph nu-l folosi. Pentru a-şi potoli dorinţa de visare, avea nevoie de încă o clipă de singurătate. Geniul banului se aprinsese din nou în el şi căpătase iar puteri. Joseph gîndi: „Trei sute de tone de criogen imediat şi asta nu înseamnă decît un început. Incoruptibilul Fourdillat va obţine o sută cincizeci de voci în plus la viitoarele alegeri. Ah! Ah! E formidabil: două tone de cotă excepţională pentru fiecare vot al unui ţăran producător de linte. De acum înainte, ţăranii din Auvergne se vor apuca să cultive cu toţii lintea asta care nu poate fi vîndută. Fourdillat e un dobitoc! De altfel, cînd voi avea iar nevoie de un ajutor, nu va mai fi ministru. Pentru succesorul lui, va trebui să găsesc altă şmecherie. O s-o găsesc. Şi petrolul de la Michoacân e pe cale să ajungă o afacere de mîna întîi! Asta înseamnă că la anul voi avea o mulţime de bani, iar peste cinci sau zece ani, un munte de bani, un Himalaia de bani, că n-o să mai ştiu unde să-i pun şi n-o să mai ştiu ce să fac cu ei. Dar eu am să ştiu totdeauna ce să fac cu banii. Cumpăr şi insula Mairan, cu fabrica de iod, cu cele şapte case şi cu cei trezeci şi cinci de bretoni, cu puştii, cu cîinii şi cu pisicile lor. Pînă în zece sau douăsprezece luni, o să am o sută cincizeci de oameni pe insulă, care or să-şi pregătească marfa. Şi pe urmă, am să văd ce fac cu imobilul din strada nu ştiu cum îi zice, numărul 53. Puţin îmi pasă că-i un bordel. îmi încasez chiriile, şi pentru rest, mă doare în cot."

Joseph umbla mai repede cu gîndul decît cu picioarele, deoarece, ajungînd aici cu visarea, urcase abia pînă la palierul primului etaj. începu să urce treptele etajului următor şi-şi dădu seama că, în mod firesc, o dată cu altitudinea, meditaţia lui se amplifica şi se înnobila: „Alegerea va avea loc peste douăsprezece zile. Marchizul e oarecum angajat pe cuvînt de onoare: n-are să mă lase, şi dacă nu mă lasă el, obţin majoritatea. Ce ar zice tata dacă ar putea în lumea cealaltă să vadă pînă unde s-a ridicat fiul cel mare prin forma principiilor şi printr-o muncă constantă? O avere foarte concretă... Hm! Gura! Ai cele mai mari onoruri. Domnul Joseph Pasquier, membru al Institutului! Nu pot să-ţi scrii pe cartea de vizită, Joseph Pasquier, proprietar a unspre

zece imobile la Paris, a patru sute de hectare în Calvados, a şapte uzine, a cîtorva puţuri de petrol etc., etc. Dar poţi foarte bine să scrii pe o carte de vizită: membru al Institutului. Pe urmă, ei drăcie! pe urmă va trebui să găsesc altceva. Legiunea de onoare şi-a trăit traiul. Titluri de preşedinte am pînă peste cap. Va trebui să găsesc altceva. Lumea nu e chiar aşa de mică..."

Joseph se opri iar, fiindcă ajunsese la etajul al doilea, închină ascensiunea etajului al treilea unei visări glorioase, dar nelămurite. Ideile şi termenii de succes, victorie, triumf, răsunau în urechile lui ca nişte trompete asurzitoare, ca nişte trompete de argint şi de aur. în toiul acestui concert, cuceritorul ajunse la etajul al treilea. Atunci trompetele tăcură deodată. După ce-şi şterse picioarele pe o ştergătoare confortabilă, Joseph ciocăni în uşă. Erau trei ciocănituri energice şi apropiate, urmate la oarecare distanţă de o alta izolată. Nici una mai mult, nici una mai puţin. Un semnal bine studiat.

Uşa se deschise fără întîrziere şi Joseph intră direct, liniştit şi la largul lui, într-un univers misterios, asurzit, înăbuşit de covoare groase ca nişte blănuri de oaie, moşii dese ca nişte pajişti, covoare din acelea care fac să pară orice cameră prea joasă. Joseph intră cu un pas firesc dar discret într-o lume unde nu străluceau decît lămpi învăluite şi multicolore şi murmură chiar în anticameră:

— Unde-i doamna?

O voce îi răspunse:

— Doamna îl aşteaptă pe domnul în studio.

Două ore după aceea, înfăşurat într-un kimono de un verde foarte dulce, Joseph îşi lua supeul povestindu-şi călătoria şi şederea la familia Suckling. Miotte comandase icre negre, sparanghel şi şampanie. Joseph înfuleca cu pofta unui om care de dimineaţă şi pînă la ora aceea văzuse două oraşe imense, străbătuse două ţări, trecuse marea, zărise mii de chipuri, tratase afaceri ciudate şi complicate, semnase contracte, săpase puţuri de petrol, corupsese oameni politici, cumpărase o insulă cu toată populaţia ei şi vînduse vapoare întregi de mărfuri, fără să le fi văzut niciodată. Joseph mînca cu pofta splendidă a unui domn care a adus un sacrificiu onorabil pe altarul lui Venus şi care are dreptul să ceară vieţii favorurile cele mai

plăcute şi cele mai glorioase.

Miotte mînca cu mai multă reţinere, dar cu tot atîta energie. Era o femeie frumoasă, cu părul blond şi îngrijit, destul de înaltă şi plinuţă. Nu avea mai mult de treizeci de ani, dar privirea ei era atentă, plină de experienţă, aproape severă. Era privirea unei amfitrioane de o exigenţă impecabilă. Mobila, tapetele şi operele de artă din cameră constituiau eşantioane splendide şi delicate de verde, începînd cu ver- dele-jad şi ajungînd pînă la verdele de Bosfor, trecînd prin verdele-smarald, verdele-luminos, verdele-ocean şi verdele- sticlă. Cu vocea ei corectă şi caldă — Miotte ştia să cînte şi nu-şi pierdea speranţa de a se produce într-o bună zi în marile concerte — Miotte îi spunea uneori lui Joseph: „Cînd ai să fii membru al Institutului, să vii într-o zi la mine în vizită cu uniforma şi am să-ţi aleg eu, numai eu, nuanţa broderiilor." Cînd Miotte cînta aria vînătorului din *Frumoasa Morăriţă,* spunea cu convingere: „Verdele e culoarea mea preferată".

Joseph manifesta faţă de principiile şi de hotărîrile ei o admirabilă toleranţă. Spuse în timp ce sugea cu entuziasm firele de sparanghel de un verde delicat, ca tot ce se afla în jurul ei:

— Numai le tine sînt bine îngrijit, Miotte. Numai la tine găsesc tot ce-mi place.

Miotte clătină uşurel din cap fără să răspundă. Atunci Joseph bău o gură de vin, privi spre adîncurile verzi ale

camerei, spre un punct al acestei lumi de un verde superb şi atît de misterios şi adăugă:

— Cînd m-am întors de la drum, mi s-a dat o cină imposibilă. Muncesc ca un ocnaş şi nimeni nu se ocupă de mine.

Miotte lăsă să treacă o dată şi încă o dată pronumele impersonal fără să-l salute măcar în fugă cu o clipire din pleoape. Atunci Joseph îşi plecă fruntea, îşi lăsă capul pe umerii tinerei femei şi murmură cu o voce tînguitoare:

— Eu, dacă-i vorba să arăt tot cepot, am nevoie săf iu iubit.

Miotte nu apucă să răspundă la această destăinuire, căci în clipa aceea se auzi telefonul. Lucru inexplicabil, Joseph avu impresia că soneria era verde, de un verde chimic, toxic, crud şi veninos. Miotte ridică repede receptorul. După ce ascultă în tăcere, îi spuse lui Joseph:

— Cred că e pentru tine, dar se aude foarte prost, ca şi cum n-ar fi curent.

Joseph ridică aparatul. Un fel de şuierat subţire şi monoton ieşea din micul cornet de ebonită. Era ceea ce Cecile, pianista, numea „tema eternităţii". Dar Joseph se îngrozea în taină de tema eternităţii. începu să strige atît de tare, încît trezi din somn toate fantomele. în sfîrşit, o voce ţîşni din tăcere. Şi Joseph începu să se bîlbîie: „E o idioţie! Eşti sigur? Ce înseamnă toate astea? Mai citeşte-mi o dată textul înştiinţării... Da... da... mai citeşte o dată ce c cuprins între ultimii doi «stop»... Dar e o nebunie. Mă rog... e înfiorător... Da, bineînţeles, mă duc..."

Joseph se depărtă greoi de aparat şi dibui de patru-cinci ori, făcînd efortul de a pune receptorul la loc cum trebuie. Apoi suspină:

— Trebuie să mă duc acasă.

Părea atît de nemulţumit, atît de tulburat şi de îngrijorat, încît Miotte întrebă numaidecît:

— Cc ţi s-a comunicat?

— Ei! Nu trebuie să-mi pierd capul, răspunse seniorul petrolului de la Michoacân scoţîndu-şi kimonoul verde. Sînt nişte afaceri complicate. Petrol din Mexic... O telegramă despre care mi se vorbeşte cu două ore întîrziere! Mă rog, trebuie să mă duc numaidecît acasă, să văd despre ce e vorba, să meditez şi, la nevoie, să iau măsuri... Da, măsuri, pentru că m-am săturat... Nu sînt superstiţios... dar...

în timp ce se îmbrăca, Joseph repetă de trei-patru ori:

— Nu sînt superstiţios... nu, nu, nu sînt superstiţios, dar...

C A P I T O L U L VIII

IIÉLÊNE RISCĂ O CERERE NEPOTRIVITĂ. PREZENTAREA DOMNULUI RAVIER-HAU F RE. UNDE SE ÎNTÎLNESC EXPERIENŢA ŞI NAIVITATEA. FEBRA PETROLULUI ŞI SPECULATORUL NERĂBDĂTOR. O METODĂ CHIRURGICALA. GRIJI NENUMĂRATE ŞI DIVERSE. CONSIDERAŢII ASUPRA UNEI AVERI BINE CONSTRUITE. ÎNTRE EXPECTATIVĂ ŞI HO- TĂRÎRE. CAP SAU PAJURĂ.

Domnul Ravier-Gaufre era aşteptat pentru ora nouă dimineaţa. Noaptea pe care o petrecuse Joseph nu fusese de loc odihnitoare. Începu să se agite din zorii zilei, intră în baie, dădu drumul la apă, făcu un duş, suspină îndelung scuturîndu-se sub ploaia de stropi cind fierbinţi, cînd de gheaţă, apoi, ca un derivativ recomandabil, hărăzi mai bine de cincisprezece minute gimnasticii suedeze. Fiindcă era foarte cald şi fiindcă preşedintele era transpirat, făcu încă un duş, îşi dădu seama că nu era decît şapte şi jumătate şi începu să se bărbierească bombănind şi înjurînd.

Camera lui Joseph era despărţită printr-o sală de baie de camera soţiei sale. Zgomotul apei care curge e un zgomot foarte enervant, acoperă şi denaturează pe toate celelalte. E un zgomot care se introduce în cugetările noastre ca un parazit neliniştit. Hélène coborî din pat, îşi trecu un pieptene mare de os prin părul des, îşi îmbrăcă un capot, îşi puse pe cap o bonetă şi se duse la Joseph.

îndată după aceea izbucni între ei o uşoară ceartă, al cărei motiv nu era nou. De un an de zile, Hélène dorea să construiască la marginea platoului de la Montredon un pavilion izolat, în stilul micului Trianon. Joseph se împotrivise pînă atunci, refuzînd să înceapă ceea ce el numea „o risipă nebunească". Spunea: „Gustul pentru apartamente mici, draga mea, se explica pe vremuri prin problemele de încălzire, care nu mai au nici un sens azi, cu actualele noastre sisteme. Şi apoi, gustul acesta pentru palate gen Trianon miroase a sfîrşit de regim, crede-mă. Noi abia începem".

Prin urmare, în dimineaţa aceea, controversa se stîrni iar; dar Joseph, care părea înspăimîntat, nu-şi pierdu nici o clipă să caute argumente şi strigă:

— Sînt în pragul dezastrului şi dumneata vrei să construiesc ! O bagatelă care să mă coste trei sute de mii de franci! Ai înnebunit, draga mea.

Hélène nu se arătă de loc alarmată de aceste consideraţii pesimiste: ori de cîte ori Joseph pierdea cinci franci, spunea că a sosit sfîrşitul lumii. îşi dădu totuşi seama că nu era momentul să înceapă o ofensivă şi bătu în retragere, lăsîn- du-l din prudenţă pe Joseph în luptă cu demonii săi.

La nouă fără cinci, Biaise Delmuter îşi luă postul în primire. Părea că e treaz numai pe jumătate. Joseph îl torturase pînă pe la unu noaptea ca să comenteze la nesfîrşit evenimentele, telegrama sosită în cursul serii, să discute despre señor Hernando Obregón a cărui lipsă era îngrijorătoare, despre informaţiile ce se puteau smulge de la domnul
Ravier-Gaufre şi despre motivele pentru care acesta din urmă aşteptase atîta vreme înainte de a transmite textul unei telegrame atît de importante.

Domnul Ravier-Gaufre era colaboratorul francez şi asociatul lui señor Obregón. Era totodată consilierul lui Joseph pentru toate problemele petrolului. Se înfăţişă foarte precis la orele nouă, aşa cum anunţase. Joseph îl pofti în cabinetul său şi se năpusti numaidecît asupra lui, ca o ştiucă asupra unei plevuşte.

Plevuşcă era solidă. Domnul Ravier-Gaufre era un omuleţ obez, pe buzele căruia înflorea un zîmbet veşnic. Fu aspirat imediat de un fotoliu, în timp ce Joseph se învîrtea prin cameră cu paşi mari. Şi numaidecît, Joseph îi puse mii de întrebări. Domnul Ravier-Gaufre îşi cunoştea partenerul şi nu se lăsă impresionat: „Pînă la noi ordine, spunea el, trebuia să se mulţumească cu textul telegramei. Nu exista nici o îndoială: puţul numărul şase luase foc. O anchetă era în curs. Incendiul părea provocat de un sabotaj. Justiţia mexicană îşi va face datoria. Puţurile se aflau la distanţă destul de mare unele de altele în această parte a concesiunii şi, pînă la noi ordine, nu existau temeri nici pentru depozite, nici pentru material. Inginerii studiau posibilităţile de a înlătura efectele catastrofei etc..., etc..."

— Haida-de, spuse Joseph printre dinţi. Să înlăture efectele catastrofei! Acum trei ani am fost la Bucureşti, în stînga căii ferate ardea un puţ, şi noaptea se zărea o flacără mare şi mult fum. Anul acesta, în luna februarie, am fost iar la Bucureşti şi puţul tot mai ardea.

Domnul Ravier-Gaufre îşi înălţă frumoasele mîini ecleziastice cu un gest trist şi neputincios. Dar preşedintele Pasquier începu să alerge iar prin cameră şi să ţipe:

— Numărul şase era puţul Delphine, singurul care dădea petrol sub presiune, singurul care, prin debitul lui, îngăduia, pînă la noi ordine, să privim această afacere cu oarecare încredere. Şi acum a luat foc, mai înainte de a fi acoperit un sfert din cheltuielile necesitate de construcţia lui. Că a luat foc era un fel de a vorbi. Fusese incendiat. Şi de cine, fir-ar a dracului de viaţă?

Şi fiindcă grăsanul ridica iar braţele, cu un zîmbet care voia să pară disperat, Joseph se prăbuşi pe un scaun şi-şi trecu mîna pe frunte.

— Asta-i rea voinţă ! E rea voinţă ! repetă el. Şi mă întreb de ce, zău aşa! Cine în Mexic poate să aibă cev$ cu mine? Oamenii ăştia nu mă cunosc şi nici eu nu-i cunosc. N-am fost niciodată pe acolo. Dumneata care ai fost în Mexic, Ravier- Gaufre, înţelegi ceva? Cine sînt aceşti oameni, dragul meu?

— Revoluţionarii.

— Revoluţionari, dacă vrei dumneata. Dar de ce-şi fac revoluţia într-o exploatare care-mi aparţine? Nu-i priveşte pe ei. Afacerea mea e foarte cinstită. Şi eu sînt, în genul meu şi cu procedeele mele, un fel de revoluţionar. Dar nu mă amestec în treburile altora. Nu mă amestec de pildă în ce gîndesc şi ce fac oamenii în Mexic.

Domnul Ravier-Gaufre îl examină pe Joseph Pasquier cu aerul uluit al omului care întîlneşte o formă cu totul excepţională de candoare originală şi de naivitate sublimă. Dar, fără întîrziere, Joseph se avîntă iar în proteste furioase:

— E o afacere pierdută. O afacere care m-a costat pînă acum ochii din cap şi din care nu mai am de realizat decît neplăceri. Şi n-am început această afacere decît în baza rapoartelor dumitale, Ravier-Gaufre. Am să ţi le arăt, dragul meu; erau foarte favorabile, erau entuziaste.

— Domnule preşedinte, spuse grăsanul, îmi cunosc pe de rost rapoartele şi sînt dispus să le semnez din nou. V-am promis petrol şi aveţi petrol. Sir Oliver Ellis, domnul Obregon şi cu mine am studiat problema şi sîntem în perfectă regulă. Y-am dat informaţii de prim ordin asupra valorii zăcămîntului. Prospectorii noştri sînt nişte aşi. Nu v-am spus nimic despre moralul populaţiei. Acolo există oameni care vin cam de pretutindeni. Obregon cunoaşte ţara mult mai bine decît mine, dar nu-i poate supraveghea pe muncitorii nou angajaţi şi nici nu poate garanta pentru ei.

— Obregon! Obregon! Unde e? Se plimbă! Şi noi orbecăim aici ca nişte orbi într-un beci. Am să-i telefonez lui Obregon.

— E riscant şi chiar inutil. Obregon se îmbarcă mîine dimineaţă pe vapor şi are de lucru la Le Havre. De altfel, nu ştie nimic mai mult decît mine.

— Poate să vină pînă aici între două trenuri.

— N-are să vă spună nimic mai mult decît vă spun eu. I-am telegrafiat lui Quevedo. Din nefericire, Quevedo trebuie să fie în Texas, la Houston.

— Ce dracu caută la Houston, în loc să fie la el în birou?

— Domnule preşedinte, daţi-mi voie să vă spun că nu sînteţi înţelept. Vreau să adaug ceva în legătură cu valoarea întreprinderii. Sir Oliver Ellis, a cărui competenţă şi a cărui cinste sînt mai presus de orice bănuială, şi-a oprit, cu titlu de onorarii, o zecime din beneficii, ceea ce înseamnă că e sigur de aceste beneficii. Dacă ar fi fost vorba de o afacere fără viitor, cu siguranţă Sir Oliver Ellis n-ar fi recomandat-o, dar nici nu şi-ar fi rezervat cointeresarea. Cît despre domnul Lopez de Quevedo, e un gentilom impecabil, e totodată foarte priceput şi, în sfîrşit, un director plin de iniţiativă. I-au fost semnalate noile pompe folosite în Texas. S-a urcat în tren şi s-a dus să vadă cum funcţionează noile pompe, înainte de a comanda şi el unele la fel. Ce-aţi fi făcut în locul lui? Vedeţi, domnule preşedinte, pentru a suporta *oii fever,* pentru a suporta febra petrolului, e nevoie de un cap solid şi de nervi încercaţi.

— O clipă, o clipă, dragul meu! Cît priveşte nervii şi capul, n-am nevoie de sfaturi, te rog să mă crezi.

— Ştiu, domnule preşedinte. Trebuie totuşi să vă spun că uneori e foarte greu să discute cineva cu dumneavoastră. Am aflat acum şase luni că în Mexic există un puternic curent naţionalist, duşman tuturor străinilor...

— Dar nu francezilor.

— Francezilor ca şi celorlalţi. De ce să se bucure francezii de un privilegiu particular? Credeţi că ne-au iertat povestea cu Maximilian?

— Maximilian? Care Maximilian?

— împăratul Maximilian[1]...

— Aha! Da, împăratul... E o poveste veche. Şi atunci?

— Atunci domnul Obregon v-a vorbit, acum şase luni, despre aceste informaţii asupra stării de spirit a populaţiei muncitoare. Nu l-aţi ascultat.

— Am să-l chem pe Obregon înapoi.

— Nu, e absolut inutil, domnule preşedinte, şi domnul Obregon va fi foarte nemulţumit dacă va fi chemat fără nici un motiv în clipa plecării.

— Fără motiv! Eşti extraordinar! Asta e o afacere care de doi ani de zile îmi suge măduva din oase. Şi afacerea asta plesneşte în mîinile mele, tocmai în momentul cînd începea să fie promiţătoare. Iţi vine să turbezi. Am aruncat pe fereastră o sută de mii de dolari ca să nu mai vorbesc de timp, de cheltuieli de tot felul şi de lucrările pregătitoare. De doi ani de zile, trimit bani buni să gonească după bani răi, cum i-am spus lui Obregon luna trecută. Am să-i telegrafiez lui Obregon să nu plece.

— Pentru Obregon va fi tocmai o indicaţie de a pleca fără să mai piardă o clipă.

— Atunci ce să fac? Fir-ar a dracului!

— Să aşteptaţi, domnule preşedinte, să aşteptaţi cu răbdare.

1 Ca urmare a uneltirilor lui Napoleon al III-lea, care dorea să creeze în Mexic un imperiu catolic, vasal Franţei, arhiducele Maximilian, fratele lui Franz Josef, acceptă, în 1863, coroana de împărat al Mexicului,sub protecţia trupelor franceze şi sprijinit de o juntă reacţionară. Silit ulterior de avîntul forţelor progresiste mexicane, conduse de Benito Juarez, să fugă din capitală, victimă totodată a manevrelor cancelarului Bismarck al Prusiei, care nu dorea reîntoarcerea sa în Europa, şi părăsit de trupele franceze, împăratul Maximilian sfirşeşte în 1867 în faţa plutoanelor de execuţie mexicane.

— Să aştept mîncîndu-mi unghiile şi zvîrlind cîte zece mii de dolari la fiecare opt sau cincisprezece zile în flăcările puţului numărul şase.

— Trebuie să aveţi puţină răbdare, domnule preşedinte.

— In ce priveşte răbdarea, n-am nevoie de lecţii: ştiu eu ce ştiu. Nu sînt superstiţios, dar...

— Dar, domnule preşedinte?

— Nu, nimic, nimic, dragul meu. Gîndurile mele călătoresc.

Joseph se ridică iar în picioare şi făcu de două-trei ori ocolul cabinetului său fără să scoată o vorbă. Domnul Ravier-Gaufre aştepta, lipit de fotoliu de piele. Instalat la biroul său, Blaise părea că doarme, cu ochii deschişi. In cele din urmă, Joseph se opri, desfăcu pumnii, deschise gura şi spuse cu voce scăzută:

— Dragul meu, nu voi aştepta.

Domnul Ravier-Gaufre îi dădu a înţelege cu respect că aştepta o declaraţie complementară. Această declaraţie nu fu făcută numaidecît. Joseph rezista ticului, care-i despica tot obrazul stîng pînă la tîmplă. Trecu multă vreme pînă cînd Joseph începu să vorbească, cu o voce gînditoare, ca pentru el însuşi:

— In timpul războiului, am intrat într-o zi cu intendentul general într-o ambulanţă în plină activitate. Chirurgii se uitau la răni şi tăiau în carne vie ca să înlăture tot ce era suspect. Era înfiorător şi radical. Cînd am ieşit de acolo, îmi spuneam: „Asta e exact şi metoda mea în afaceri. Am găsit-o singur şi n-am s-o schimb niciodată". Prin urmare, am să mă descotorosesc de Michoacân, am să mă descotorosesc chiar de-ar fi să pierd.

— Domnule preşedinte, într-un asemenea caz, cred că nici nu s-ar putea vinde decît în pierdere. Aşa că, de ce să vindeţi, nu zău? Aşteptaţi numai o lună, aşteptaţi de pildă să se întoarcă domnul Obregon.

— încă o lună! încă douăzeci de mii de dolari! încă multe fire de păr alb în plus! Ei bine, nu, am să tai, prefer să tai. Sînt şi eu un fel de chirurg.

— Aşteptaţi încă două săptămîni.

— Nu, n-am să aştept două săptămîni dacă pot face altfel. Am aşteptat şi aşa prea mult.

— Vă rog să ţineţi seama, domnule preşedinte, şi dumneavoastră domnule Delmuter, de asemenea, că am insistat mult să aveţi răbdare", domnule preşedinte, să aşteptaţi puţin.

— Ţin seamă, dacă poate să-ţi facă plăcere, dar nu-mi schimb părerea. Rămîne să găsim pe cineva care să răscumpere întreprinderea.

— Dat fiind că această întreprindere e încă foarte bună, nu cred că ar fi imposibil să găsim un cumpărător.

— Cunoşti pe cineva?

— Cunosc totdeauna pe cineva. Desigur, cunosc pe cineva.

— Şi cum îl cheamă?

— Numele lui n-are să vă spună nimic.

— De unde ştii? Cine e?

— Un oarecare Thomas Young.

— Young? Nu cumva e englez?

— S-a născut în rue Vieille-du-Temple.

— Asta nu înseamnă nimic. Nu, nu vreau să vînd unui englez: prea m-au otrăvit de cînd am început să mă ocup de afacerea asta.

— Vă dau cuvîntul meu de onoare că nu e englez.

Urmă o clipă de tăcere. Domnul Ravier-Gaufre lovea uşurel cu degetele ambelor mîini în fotoliul sonor de piele. Joseph ridică privirile şi se uită în jurul lui, arţăgos şi întrebător. Ca într-un fulger, întîlni chipul impasibil al lui Blaise Delmuter şi i se păru că-i făcea un imperceptibil semn afirmativ cu pleoapele.

— Individul dumitale cu nume englezesc va încerca să mă ducă de nas, dacă îi vînd exploatarea, spuse Joseph o clipă după aceea. Nu-i chiar aşa de uşor. Să nu-şi închipuie că e uşor.

— Domnule preşedinte, rosti Ravier-Gaufre, la Paris ca şi aiurea, toată lumea ştie că dacă domnul Joseph Pasquier renunţă la o afacere, înseamnă că pentru el nu mai face multe parale.

— Nu mai face multe parale? E încă excelentă.Chiar dumneata mi-ai spus-o. Te cred pe cuvînt.

— Atunci, dacă mă credeţi, domnule preşedinte, nu vindeţi.

Joseph ridică din umeri şi-şi muşcă buzele.

— Nu vînd pentru că afacerea mi se pare absolut pierdută, vînd pentru că...

— Pentru că, spuse cu blîndeţe grăsanul, n-aveţi timp să vă gîndiţi la o afacere nesigură şi care, fără nici un motiv, vi se pare prea riscantă.

— Da! Nu! Mă rog, vînd pentru că aşa îmi place.

— Un astfel de argument nu va impresiona prea tare pe cumpărător. Trebuie să vă aşteptaţi la o amputare dureroasă, domnule preşedinte, pentru că vorbiţi de chirurgie.

Furios, Joseph izbi cu piciorul în pămînt de două-trei ori.

— Vino cu omul dumitale. Şi dacă e cumva un dobitoc, cu atît mai bine. Poţi să vii mîine dimineaţă? Chiar dacă e un om inteligent, tot o să ne înţelegem.

— Nu e imposibil. Am să văd. Am să încerc să dau de Young. Pe urmă am să vă telefonez. Sînteţi foarte grăbit, dragă domnule preşedinte.

— Cînd un chirurg a hotărît să facă o amputare, nu aşteaptă o lună ca să pună mîna pe cuţit. Telefonează-mi diseară. La revedere, domnule Ravier-Gaufre.

Grăsanul se retrase după ce spuse cîteva fraze elogioase asupra modului în care Joseph îşi înţelegea şi-şi conducea afacerile. îndată ce ieşi, Joseph se întoarse brusc spre tînă- rul cu jachetă.

— Sper că nu dormeai. Păreai amorţit.

— Nu dormeam, domnule preşedinte.

— Mi-ai făcut cu ochiul, adineauri. Ştii ceva? Ţi-a spus ceva Obregon în secret înainte de plecare?

— Nu, domnule preşedinte.

— Aha! Credeam. Am să scap de afacerea asta. Am motivele mele. Pe urmă am să mă liniştesc şi am să mă pot gîndi la lucrurile care mă interesează. Ieri ai fost la sala de licitaţii, am uitat să-ţi vorbesc despre asta.

— Da, domnule preşedinte.

— Se vindeau optsprezece Grecenko ! Toată colecţia dobitocului de Boiler. Foarte inteligent să dai drumul deodată la optsprezece pînze pe piaţă! Şi ce au realizat?

— Ah! Nişte sume destul de mici. Nu erau amatori. Pau- figue a cumpărat opt dintre cele mai bune cu preţuri onorabile. Mi-a spus că face un sacrificiu enorm şi că, pentru moment, nu poate să facă mai mult. I-a părut foarte rău că n-aţi asistat şi dumneavoastră.

— Da, speră desigur că eu am să-i salvez restul încărcăturii. Un negustor care se descotoroseşte de un

protejat într-o împrejurare grea e un trădător şi, ceea ce e mult mai grav, e că dovedeşte lipsă de tact. Şi ce s-a întîmplat cu ultimele zece pînze?

— Mai nimic, domnule preşedinte. S-au vîndut cu o mie sau cel mult două mii de franci.

— Nu zău, păi asta e o catastrofă ! Eu am aici tablouri de Grecenko în valoare de două sute cincizeci de mii de franci, la cota normală. E o catastrofă ! Dacă merge mai departe aşa, am să vînd şi eu colecţia de Grecenko. Eu nu sînt negustor, nu sînt decît amator. N-am nici o răspundere faţă de nimeni. Numai că va trebui să facem în aşa fel ca Grecenko să ajungă iar la preţ. Cît despre afacerea cu Michoacân, nu sînt superstiţios, dar... ah! O să vorbim despre asta altă dată. Ce ai să-mi spui?

— Am lăsat pe biroul domnului preşedinte două exemplare din *Aristofan.* E o fiţuică dezgustătoare de şantaj. Domnul preşedinte nu trebuie să se neliniştească prea tare. Toată lumea citeşte aceste fiţuici, dar toată lumea le dispreţuieşte.

— Da, totuşi le citeşte toată lumea. Şi ce scrie în *Aristofan ?*

— In legătură cu alegerea domnului preşedinte. Spune că... »

— Ce ? Ce spune?

— Că are să rîdă tot Parisul.

— Asta e tot? Rupe exemplarele şi aruncă-le în coş. Am să te chem numaidecît. Trebuie să rămîn singur şi să reflectez.

Rămas singur, Joseph îşi scoase haina şi jiletca. Nu purta bretele, ci o simplă curea de piele, ca orice om de afaceri american care circulă vara cu trenurile Pullman, în cămaşă. Pufăi puternic pe nas şi începu să se plimbe foarte repede, în lung şi-n lat. încă de dimineaţă căldura prevestea apropierea furtunii şi Joseph începu să transpire din abundenţă.

Avea să piardă o sumă serioasă cu Michoacân. Bine! După ce o va pierde, Joseph va rămîne în fruntea unei averi importante, pe care nici măcar n-o putea evalua cu precizie, fiindcă era stufoasă, ramificată, alcătuită din nenumărate părţi diverse, dintr-un talmeş-balmeş de bunuri mobile şi imobile, de valori, monede de aur, case, castele, pămînturi şi fabrici. Şi ce mai cuprindea această avere? Tablouri, bijuterii, aur, pietre scumpe, vite,

vapoare, mine... Atunci, ce-i păsa de Michoacân — un milion de franci în total? Trebuia să taie în carne vie, să-i întoarcă spatele cu hotă- rîre şi să se pună iar pe treahă.

Aşa-şi spunea Joseph încercînd să se liniştească. Dar nu izbutea. Nici una din afacerile lui nu se soldase cu un eşec total. Izbutise totdeauna, printr-o tresărire a geniului său, să descopere o stratagemă de ultimă oră şi să restabilească echilibrul. Ideea că putea să accepte un eşec, ba chiar să-l accepte cu hotărîre, i se părea insuportabilă. Dar gîndul de a tărăgăna, de a continua să toarne alţi dolari în acest butoi fără fund, de a se pomeni zilnic tot mai intrat în această afacere prin mijlocirea sacrificiilor precedente, gîndul acesta îl umplea de o adevărată spaimă.

Joseph îşi aminti de plimbările pe care le făcea prin grădina de legume de la Montredon. Grădinarul îi spunea: „Domnule, cînd un dovleac se opreşte o singură clipă din creştere, înseamnă că s-a dus dracului, că începe să putrezească. Poţi să-ţi dai numaidecît seama de asta". Şi Joseph îşi spunea: „Orice avere e ca un dovleac. E destul să se oprească o clipă din creştere şi înseamnă că e bolnavă, că are să se ducă în curînd pe copcă".

Apoi repetă printre dinţi: „Nu sînt superstiţios, dar..."

...Atunci îşi scoase din buzunar portmoneul mare de piele. îl deschise pe jumătate, ca ţăranii, şi, cu degetele lui păroase, scoase cu băgare de seamă din el un ludovic de aur, o monedă frumoasă de douăzeci de franci şi murmură: „Dacă-i cap, vînd cu orice preţ! Dacă-i pajură, păstrez!" Moneda se învîrti în aer şi căzu pe covor. Joseph scoase un dureros suspin de uşurare: „Vînd ! S-a hotărît. Numai să-mi găsească Ravier-Gaufre pe cineva. Acest Ravier-Gaufre voia să mă împiedice să vînd! Ravier-Gaufre e o canalie. Obregôn e o canalie. Nu văd în jurul meu decît canalii. Nu există decît canalii. Ştiu eu ce spun".

CAPITOLUL IX

DESPRE SCRISOAREA ANONIMĂ. O DISCUŢIE CARE ÎNCEPE PROST. JOSEPII NU REZISTĂ SPAIMEI SUPERSTIŢIOASE. TELEGRAMA DOMNULUI OBRE-G(5N. URSUL CU LABA PRINSĂ ÎN CAPCANĂ. DIALECTfCA DOMNULUI TIIOMAS YOUNG. PACE CU

ORICE PREŢ. OBOSEALA LUPTĂTORULUI. UN PROIECT DE RETRAGERE LA MONTREDON. SPĂRTURĂ ÎN COASTA VAPORULUI. TEMA ETERNITĂŢII.

Chiar cind ai şale de atlet, pumni de tăietor de lemne şi grumaz de boxer, chiar cind te lauzi că ai capul solid, inima la locul ei, nervii încercaţi, chiar cînd posezi o îndelungată experienţă a răutăţii şi perfidiei oamenilor, e totdeauna neplăcut să primeşti scrisori anonime.

In cursul existenţei sale frămîntate, Joseph primise multe scrisori anonime. E cu neputinţă să ai afaceri complexe, să participi la viaţa politică a unei ţări mari, să umbli după onoruri, într-un cuvînt, să fii un om reprezentativ şi un fruntaş, fără să stîrneşti nemulţumiri, nu-i aşa? In rîndurile mulţimii idioate de larve care mişună în întuneric, e cu neputinţă să nu fii împroşcat uneori de veninul lor. Aceste scrisori ruşinoase conţineau insulte şi cîteodată ameninţări grosolane. De cele mai multe ori trădau simptome de ţicneală: toată lumea ştie că oamenii care se complac în astfel de practici sînt nişte degeneraţi sau nişte nebuni.

Joseph avea un fler deosebit pentru a recunoaşte după plic aceste scrisori abjecte. Le citea totuşi, cu titlu documentar, spunea el. Apoi se lăsa pradă unor acute crize de furie, după care zvîrlea totul la coş. Se întîmpla uneori să se simtă rănit într-o parte vie şi sîngerîndă a fiinţei sale şi atunci îi trebuiau două-trei zile ca să-şi digereze supărarea, două- trei zile în timpul cărora luptătorul viclean din el se întreba de unde putea să-i vină lovitura ca să treacă la represalii.

Dar scrisoarea aceasta care i se adusese în pat, pe un platou, o scrisoare fără mărci, însă cu adresa scrisă îngrijit, Joseph o desfăcu fără nici un fel de neîncredere. Nu arăta de loc a scrisoare anonimă. Şi totuşi, era o scrisoare anonimă şi încă dintre cele mai îngrijorătoare. După ce o citi o dată, cu ochii împăienjeniţi încă de ceaţa unui somn greu, Joseph se grăbi s-o recitească, apoi sună valetul.

— De unde vine scrisoarea asta? spuse el. N-are marcă şi poşta nu trece decît la ora nouă. Cine a adus-o?

— Nu ştiu, domnule. Mă duc să-l întreb pe portar.

Valetul plecă în goană şi Joseph reciti încă o dată scrisoarea. Îşi umfla buzele formînd doi cîrnăciori groşi în

acoladă, ceea ce la el însemna o preocupare serioasă. în sfîrşit, valetul se întoarse şi spuse:

— Probabil că un comisionar de la restaurant.

— Scria ceva pe chipiul lui?

— Nu, nu scria nimic.

— Bine! Mulţumesc.

Joseph intră în baie ca să se bărbierească. După ce isprăvi această operaţie, reciti încă o dată scrisoarea şi începu să se îmbrace. în astfel de împrejurări, cînd scrisoarea era deosebit de caraghioasă, se întîmpla ca Joseph s-o arate soţiei sale rîzînd sau tunînd şi fulgerînd în voie în faţa unui martor. Dar în dimineaţa aceea, nu procedă aşa. Nu, nu voia să rupă scrisoarea aceea. N-o va arăta nimănui mai înainte ca... dar, în primul rînd, se întreba dacă se va duce... Oare nu era infinit preferabil, în definitiv, să arunce în foc a- ceastă scrisoare, aşa cum aruncase şi altele, cum aruncase toate celelalte scrisori de acest fel?Intrînd în biroul lui, Joseph nu se putu stăpîni să scoată scrisoarea din buzunar şi s-o despăturească pentru a o citi iar. Evident, scrisoarea nu prezenta pete, mîzgăleli şi nici chiar desenele pe care specialiştii acestui gen le răspîndesc

(le obicei în proza lor. Pe o foaie elegantă şi albă se puteau citi zece rînduri aşternute cu un scris fin, extraordinar de desluşit şi de îngrijit. Zece rînduri şi atîta tot:

Cineva care poartă o deosebită grijă domnului Joseph Pasquier îl sfătuieşte să se ducă miercuri seara, pe la ora zece, la colţul pe care-l face rue Thouin cu străduţa Blainville, In arondismentul al cincilea şi să observe casa cu numărul şapte din rue de VEstrapade, supraveghind cu atenţie persoanele care ar putea ieşi din această casă. E vorba de probleme prea grave pentru ca domnul Pasquier să dea altcuiva această însărcinare delicată.

Atît şi nimic mai mult. Nici un indiciu care să lămurească cît de cît acest mister absurd. „Problemele!" Despre ce probleme era vorba? Dacă, de pildă, era în discuţie afacerea Michoacân, de ce era nevoie de aceste precauţiuni melodramatice? De altfel, Joseph îşi făcuse o părere în legătură cu Michoacân şi-şi stabilise linia de conduită. începu să-şi spună: „Miercuri! încă cinci zile, ba chiar şase, înainte de această ciudată- întîlnire, în timp ce afacerea Michoacân va fi rezolvată chiar în dimineaţa aceea. Da, chiar în dimineaţa aceea. Dacă operaţiunea nu dădea loc la cine ştie cc complicaţii de netrecut, Joseph era absolut hotărît să scape de această mantie a lui Nesus. Scrisoarea anonimă nu avea, evident, nici o legătură cu Michoacân. De altfel, se va arunca oare Joseph în capcana unor oameni care nu erau poate decît nişte mistificatori îndrăzneţi? Va face el acest lucru ca un nătăfleţ, ca un păcală? Voiau să-şi bată joc de el. Ei bine, îşi va bate joc el de ceilalţi şi va rupe scrisoarea".

Dar n-o rupse. O puse cu îngrijirire în buzunar apoi făcu un efort ca să se pregătească pentru ziua grea, care abia începea.

Domnul Ravier-Gaufre telefonase în ajun anunţînd că va veni în primele ore ale dimineţii cu domnul Thomas Young, care nu considera imposibil să răscumpere exploatarea de la Michoacân, cu condiţia să fie pregătit dinainte la sacrificii importante.

Puţin înainte de ora zece, domnul Ravier-Gaufre îşi făcu apariţia, însoţit de un secretar care aducea nişte hîr- ţoage. Cîteva clipe după aceea, îl văzură sosind pe domnul

Thomas Young, însoţit la rîndul lui de un asistent mut, care, după cum se dovedi numaidecît, era stenotipist. Acesta îşi scoase maşina din cutie şi începu numaidecît să înregistreze toată convorbirea, pînă şi cele mai neînsemnate replici, ba chiar, aşa se părea, interjecţiile, apostrofele, onomatopeele, poate chiar şi suspinele. Lucrul acesta îl miră şi-l nelinişti pe Joseph, care începu să arunce în direcţia acestui martor activ priviri furibunde. Domnul Young îi atrase atenţia în treacăt că nu făcea nici un pas fără steno- tipistul său şi că, după cum va avea prilejul să observe mai tîrziu domnul Pasquier, eraun amănunt care prezenta interes pentru toată lumea. După aceste cuvinte, apăru şi domnul Blaise Delmuter, care se instală în spatele patronului său, apoi discuţia păru că va începe numaidecît.

Domnul Thomas Young nu avea nici o asemănare cu domnul Ravier-Gaufre. Era un bărbat foarte slab, foarte palid, cu părul rar şi lipsit de luciu. Privindu-1, erai nevoit să-ţi spui că e pe cale să-şi dea ultimul suspin, că e tuberculos sau că are cine ştie ce tainică tumoare canceroasă. Joseph îşi spuse: „Ce neînţeleasă e viaţa! Omul ăsta arată ca o umbră, ca o fantomă, ca un schelet. Şi omul ăsta vine aici să cumpere o afacere care nu va acorda probabil beneficii apreciabile decît peste cinci sau şase ani, dacă va acorda vreodată astfel de beneficii apreciabile. Iar cel care vinde, omul care vrea să vîndă, sînt eu şi sînt în floarea vîrstei. Cincizeci şi unu de ani! Păi cum! Asta înseamnă că sînt la mijlocul vieţii. De altfel, rămîne de văzut dacă acest cadavru ambulant vrea să-mi cumpere exploatarea".

Cadavrul ambulant era foarte enigmatic. Nu spunea mare lucru. Şi cum domnul Ravier-Gaufre păstra o tăcere scrupuloasă, Joseph fu nevoit să facă tot felul de avansuri şi să întreţină conversaţia. începu prin a explica că avea de doi ani de zile o exploatare excelentă de petrol în Mexicul Central, că era proprietarul ei, că sir Oliver Ellis, prin intermediul căruia achiziţionase concesia, îşi rezervase o parte din ordinul zecimei asupra beneficiilor prezente şi viitoare, ceea ce constituia un indiciu că exploatarea era avantajoasă, dată fiind competenţa Iui sir Oliver Ellis, că totuşi, el, Joseph Pasquier, era deplin stăpîn pe această exploatare şi că, din motive personale, care ar fi fost complicat de explicat, voia să renunţe la această exploatare, că această hotărîre nu era în nici un mod condiţionată de accidentul intervenit cu cîteva zile mai înainte la unul din puţurile de exploatare, că luase această hotărîre de multe săptămîni, că el, Joseph Pasquier, fiind pentru moment supraaglomerat de muncă, nu mai putea controla această exploatare cu destulă seriozitate, că prefera să se ocupe de întreprinderi care ofereau perspective de supraveghere mai directă, că domnii Obregon şi Ravier-Gaufre erau colaboratori excelenţi şi devotaţi, că domnul de Quevedo, directorul mexican al exploatării, era neapărat un om admirabil, dar că, pentru a menţine mai departe afacerea, ar fi nevoit în viitor să facă o călătorie pînă în Mexic cel puţin o dată pe an şi că el, Joseph Pasquier, nu-şi putea părăsi celelalte afaceri în fiecare an pentru cinci sau şase săptămîni şi poate chiar mai mult.

Domnul Thomas Young sublinia fiecare frază a lui Joseph clătinînd uşor din capul lui descărnat. Stenotipistul continua să bată la maşina a cărei panglică se desfăşura cu o regularitate necruţătoare. Domnul Ravier-Gaufre şi asistentul său păstrau o

muţenie totală. Atunci Joseph tăcu şi el şi liniştea se aşternu în cameră.

Tăcerea se prelungi timp de treizeci de secunde, după care domnul Thomas Young se hotărî totuşi să ia cuvîntul. Nu avea, într-adevăr, un accent britanic. Vorbea ca un francez din Lille sau din Pas-de-Calais. în cîteva cuvinte, dădu a înţelege că avea oarecare cunoştinţe asupra problemei şi că intenţiona s-o studieze îndeaproape. Că dacă domnul Pasquier îi dădea timp să-şi anunţe prietenii din Mexic, nădăjduia să poată oferi un preţ onorabil pentru întreprindere; dar că dacă, după cum îi dăduse a înţelege domnul Ravier-Gaufre, domnul Pasquier se grăbea să încheie afacerea şi să vîndă, operaţia devenea mult mai riscantă şi ameninţa să fie destul de dureroasă pentru vînzător.

Joseph răspunse cu însufleţire că avea intenţia să plece într-o călătorie şi că nu voia să pornească la drum decît după ce va fi găsit o soluţie cuminte pentru Michoacân, că tratase totdeauna afacerile cu hotărîre şi promptitudine, că toate socotelile relative

la Michoacân se aflau în mîna domnului Ravier-Gaufre, şi domnul Young putea să le cerceteze după pofta inimii.

32*

Joseph dăduse de mii de ori bătălii de acest gen, şi ieşise totdeauna victorios din ele, iar dacă nu obţinuse o victorie totală, se descurcase în orice caz cu îndrăzneală şi în- demînare. Din nefericire, în dimineaţa aceea, totul părea să-l tulbure şi să-l facă să-şi piardă stăpînirea vocabularului. Poziţia lui nu era bună. Manifestase prea mult şi continua să manifeste prea mult, în cele mai neînsemnate cuvinte ale sale, dorinţa de a lichida afacerea cu orice preţ şi cît mai repede. Nu înţelegea nici el această grabă, n-o încercase niciodată. Degetele şi vocea îi tremurau de grabă. La fiecare frază a lui Joseph, domnul Thomas Young se întorcea cu gesturi de fantomă spre harnicul stenotipist şi-i făcea un semn ca pentru a-i spune: „Scrie, notează, nu uita nimic. Ai auzit ce a spus domnul Joseph Pasquier". Cu gesturile lui de automat, stenotipistul îl enerva din ce în ce mai mult pe preşedintele Pasquier. Domnul Thomas Young avea aerul unui preparat anatomic, a unei figuri de dans macabru, ceea ce exercita asupra iui Joseph o influenţă deprimantă. îşi spunea în taină: „N-am să cedez totuşi superstiţiei. N-am cedat niciodată superstiţiei. în definitiv, de ce să vînd? Am să-mi dau exploatarea acestui pirat pentru o îmbucătură de pîine. Am să arunc în buzunarul acestui pirat cel puţin un milion de franci. Un milion! E înfiorător ! Am să mă îmbolnăvesc. De altfel, sînt de pe acum bolnav, altfel n-aş face această tîmpenie cu atîta voie bună. Cred că ficatul e de vină. Da, ficatul. Am să renunţ la rachiul de corcoduşe şi la kirsch. Am să renunţ la o mulţime de lucruri. Laurent spune mereu că, la un om de cincizeci de ani, ficatul îşi afirmă existenţa. Impresia asta de oboseală vagă, gura amară, limba încleiată, numai de la ficat trebuie să vină. Dar, în definitiv, am să vînd oare? Ei bine, da, am să vînd. Ravier-Gaufre mă lasă să mă dau de gol fără să-mi vină în ajutor. Ravier-Gaufre e o canalie. Ar vrea să mă împiedice să vînd; e o indicaţie categorică: am să vînd numaidecît şi la orice preţ."

Joseph ajunsese aici cu reflecţiile sale, cînd domnul Thomas Young îi ceru dosarele. Se cufundă în liîrţoage şi, timp de un sfert de oră, o linişte totală

domni în încăpere. Joseph se ridică în picioare şi se îndreptă spre fereastră. Se prefăcea că se uită în curte, dar nu se uita în curte şi-şi spunea: „Bineînţeles, se petrece ceva nou în corpul meu. N-am simţit niciodată ceea ce simt acum. Am să-mi iau tensiunea. Am să-mi dau urina la analiză. Am să cer un examen al singelui, da, să se vadă dacă nu cumva am vreo porcărie în sînge. Chiar aşa, am început să mă îndobitocesc, ca şi bietul frate-meu Ferdinand, ca şi nemaipomenita lui nevastă. E o boală de familie. Ei bine, nu, n-am să vînd. Am să-i zvîrl afară pe toţi pehlivanii ăştia cu maşina lor de stenografiat, care-mi calcă pe nervi."

In clipa aceea, valetul intră în biroul lui Joseph. Jo- seph începuse să zbiere: „Lasă-ne în pace!" Dar valetul îi întinse o telegramă şi Joseph o luă.

Se retrase iar ca s-o citească lîngă fereastră. Era o telegramă de la Obregon. Textul era explicit şi avea dimensiuni destul de mari.

Plec din Le Havre peste două ore. Din nefericire nu mă pot întoarce la Paris şi nici nu pot amina călătoria în Mexic. Rog nu luaţi nici o hotărîre cu privire la Michoacăn, înainte de a fi primit ştiri amănunţite, pe care le voi expedia sosind la Chipicuaro. Cu tot devotamentul. Obregon.

Joseph împături hîrtia şi o puse în buzunar fără să spună o vorbă. „Au ticluit bine afacerea, gîndi el. Ravier-Gaufre, Obregon şi ceilalţi s-au înţeles ca să mă împiedice să vînd. Peste două săptămîni am să primesc o telegramă liniştitoare şi, cu aceeaşi ocazie, rugămintea de a trimite de urgenţă douăzeci de mii de dolari. Am să-i trimit, pentru că voi fi avut slăbiciunea să mai aştept cincisprezece zile. Pe urmă am să mai aştept două sau trei săptămîni. In acest timp, revoluţionarii lor afurisiţi vor da foc şi puţului Lu- cien şi puţului Joseph, singurele care produc ceva, din moment ce puţul Delphine s-a dus dracului. Atunci, ca nu cumva să pierd totul, va trebui să mai achit o cantitate serioasă de dolari, să mă constitui parte civilă în afacerea incendiului, să încep un proces cu caracter politic într-o ţară plină de

energumeni, un proces care mă va costa numai el o avere. Ei bine, nu, nu şi nu! Obregon şi Ravier-Gaufre s-au înţeles să mă mănînce fript. Cînd un urs şi-a prins laba într-o capcană, o smulge şi fuge. Am să-mi smulg laba. Poate că o să crească la loc".

în clipa aceasta, domnul Thomas Young îşi ridică faţa cadaverică dintre dosare şi spuse liniştit:

— Exploatarea mi se pare compromisă de acest incendiu, dar asta nu înseamnă că nu merită să fie cumpărată. Săptămîna viitoare, am să vă fac o propunere.

Joseph se întoarse dintr-un salt:

— De ce săptămîna viitoare? spuse el. Sper că acţionaţi în numele dumneavoastră?

— Da, în numele meu.

— Aveţi sau nu intenţia să cumpăraţi?

— N-am nici o intenţie. Nu m-am hotărît.

— Şi care e, aproximativ, suma pe care vă gîndiţi să mi-o propuneţi săptămîna viitoare?

Omul cel slab clipi de două-trei ori din pleoape peste nişte ochi de peşte, apoi spuse calm:

— Douăzeci şi cinci de mii de dolari.

Joseph izbucni în rîs.

— Ştiţi că, pînă în momentul de faţă, am cheltuit cel puţin o sută de mii de dolari. Aveţi aici toate socotelile în regulă. Eu sînt domnul Joseph Pasquier. La Paris, toată lumea ştie că dacă domnul Joseph Pasquier riscă o sută de mii de dolari într-o afacere, înseamnă că merită.

— Dacă e aşa, păstraţi-o. Nu fac nici un fel de stăruinţe ca să vă conving să renunţaţi la ea.

Joseph mişcă din cap ca un cal în care călăreţul şi-a înfipt pintenii.

— V-am mai spus că am motive personale să vînd exploatarea, motive străine de ea.

— Motivele care determină pe cineva să vîndă o exploatare nu pot fi niciodată străine de ea.

— Vă înşelaţi. Dar aşteptaţi, aşteptaţi! Ce-aţi spune dacă v-aş propune să tratăm numaidecît, da, să semnăm numaidecît o promisiune de vînzare?

—Atunci aş spune că afacerea nu mai valorează decît cincisprezece mii de dolari.

— Va să zică merita douăzeci şi cinci de mii săptămîna viitoare şi nu merită decît cincisprezece azi? Nu înţeleg.

— Pentru că nu vreţi să înţelegeţi, domnule Pasquier. Pînă săptămîna viitoare, voi studia, voi încerca să surprind motivele care vă determină să vă descotorisiţi de această exploatare.

— Vă repet că nu am nici un alt motiv pe care nu-l cunoaşteţi.

— Meseria mea e să caut aceste motive şi să le examinez cît mai îndeaproape.

Disputa părea să se eternizeze. De fapt, dură încă două ore, în timpul cărora s-ar fi zîs că domnul Josepli Pasquier îşi pierdea controlul asupra gîndurilor, asupra cuvintelor şi chiar, ba mai ales, asupra actelor sale. Făcea gesturi mari, se plesnea peste piept şi peste coapse, greşea dosarele, se ridica în picioare şi se aşeza la loc fără nici un motiv. Domnul Ravier-Gaufre, care continua să păstreze tăcerea, îl privea cu mirare şi, în rarele lui momente de luciditate, Joseph se privea el însuşi uluit. îşi spunea: „N-am făcut niciodată aşa ceva. Se vede că sînt pe cale să fac o boală serioasă. N-are a face ! N-are a face ! N-are a face ! Am să merg pînă la capăt, pe urmă am să fiu liniştit. Pe urmă am să mă potolesc. îmi voi fi plătit scump liniştea, dar o voi căpăta."

La ora unu fără un sfert, domnul Joseph Pasquier şi domnul Thomas Young semnau o promisiune de vînzare, potrivit căreia domnul Pasquier renunţa la toate drepturile sale asupra exploatării de la Michoacân, în schimbul văr- sămîntului global al sumei de douăzeci de mii de dolari, plătibili peste o săptămînă la semnarea actelor, în prezenţa ofiţerului ministerial.

Domnul Thomas Young se ridică palid la faţă şi ţeapăn, aşa cum, pe vremuri, probabil că se ridicase Lazăr din mor- mînt. Nu vorbise o clipă prea tare, nu rostise un cuvînt în plus, nu pierduse un strop de sudoare. Joseph părea şi el beat de uşurare şi beat de disperare totodată.

însoţindu-i pînă la uşă pe oamenii de afaceri, Joseph îşi vîrî mîinile în buzunare, din care scoase

două hîrtii, pe care le privi oarecum buimac. Una era telegrama lui Obre- gôn, cealaltă — foaia albă, îndoită în patru — scrisoarea anonimă primită în dimineaţa aceea, de care uitase în cursul aprigii dispute.

Valetul îl anunţă în clipa aceea că masa era servită, că doamna începuse să mănînce şi că dorea să ştie dacă domnul preşedinte lua sau nu dejunul.

Joseph se duse să ia masa cu Hélène şi începu numai- decît să-i vorbească despre Michoacân. Nici unul din cei trei copii nu era acasă. De altfel, numai în mod cu totul excepţional se întîmpla ca întreaga familie să fie adunată, şi nimeni nu mai dădea atenţie acestui fapt. Ieşind din birou, Joseph hotărîse să nu se mai gîndească la Michoacân; dar îndată ce se aşeză în faţa farfuriei, începu să vorbească despre Michoacân cu o înverşunare de maniac. Hélène asculta doar pe jumătate. De douăzeci şi cinci de ani îl auzea perorînd pe Joseph şi nu mai arăta faţă de discursurile lui decît un interes convenţional. De altfel, nici Hélène nu părea absolut stăpînă pe gîndurile şi pe reacţiile ei. Rîdea mereu. Avea un rîs nervos, un rîs artificial, care-i zbuciuma sînii îmbelşugaţi. Valuri de roşeaţă îi năvăleau în o- braji fără nici un motiv vizibil. Joseph îi spuse:

— Ai bufeuri?

Hélène ridică din umeri cu un aer jignit. Bufeuri! bufeuri ! Nu avusese încă niciodată bufeuri. Nu avea bufeuri. Era zdravănă ca un copac.

Joseph răspunse cu un aer posomorit:

— Te rog să mă crezi că arborii se îmbolnăvesc ca şi noi.

Hélène clătină din cap nepăsătoare şi începu iar să rîdă. „Nu, nu, n-avea de ce să se teamă, copacul Hélène era în plină exuberanţă."

Fără voie, Joseph începu să vorbească iar despre Michoacân. Era un impuls mai puternic decît toate hotărîrile lui. Michoacân era ca un os care i se oprise în gît şi care nu accepta să se lase înghiţit.

Hélène spuse deodată:

— Jean-Pierre mă nelinişteşte.

Joseph Pasquier făcu un efort istovitor ca să evadeze din acest Mexic unde nu fusese niciodată şi

unde era ferm ho- tărît nici să nu se ducă vreodată. Apoi spuse ca un om adormit, dar care s-a trezit tresărind:

— Jean-Pierre? Ce spuneai de Jean-Pierre?

— A făcut o teză proastă şi se frămîntă grozav.

Fruntea lui Joseph se întunecă. Hotărît lucru, toate
lucrurile mergeau prost în regatul josephic. întrebă:

— Şi cînd se vor da rezultatele?

— Poate peste douăsprezece zile, poate peste cincisprezece, poate şi mai devreme.

Joseph îşi spuse că alegerea — a-le-ge-rea — trebuia să aibă loc peste cîteva zile, mai precis sîmbătă în 27. Făcu un efort ca să se gîndească la a-le-ge-re. Ba chiar îşi spuse că sacrificase cu atîta brutalitate exploatarea de la Michoa- cân, pentru a se gîndi, fără îndoială, cu mai multă libertate de spirit la faimoasa a-le-ge-re. îi va vorbi soţiei sale despre alegere, va gîndi cu glas tare despre alegere în faţa ei, dar Hélène spuse pur şi simplu:

— Copilul ăsta are să se îmbolnăvească. Ar trebui să te ocupi puţin de el. Ar trebui să-i arăţi un pic de simpatie, un pic de afecţiune.

Atunci Joseph se înfurie şi izbi cu pumnul în masă.

— Dacă te-ar auzi cineva, strigă el cu amărăciune, ar putea crede că nu-l iubesc, ar putea crede că n-am inimă, că sînt o brută şi un călău. Şi totuşi...

Ajuns aici, Joseph se opri brusc. Avea o senzaţie foarte ciudată. Pleoapele îi erau fierbinţi, îl înţepau, şi respiraţia lui era dogoritoare. Gîndi: „Nu, doar n-am să încep să plîng ca un dobitoc ! Ceva îmi gîdilă ochii. Ah ! Ah ! E semn rău ! Tata plîngea aşa, cam fără motiv, cînd a început să îmbă- trînească. Dar avea şaptezeci de ani ! Mai am încă nouăsprezece ani în faţă, înainte de a-mi permite să lăcrimez pentru fleacuri, pentru prostii".

Trebuia cu orice preţ să se smulgă din această stare bolnăvicioasă. Joseph se ridică de la masă, hotărît să plece pentru două zile la Montredon şi spunîndu-şi că, dacă nici un membru al familiei nu voia să meargă cu el, se va duce singur, că voia să plece chiar în seara aceea, poate după- masă, dar că trebuia mai întîi să treacă în rue du Quatre-Septembre, apoi în rue de Pétrograd şi, mai întîi de toate, să dea o raită pe la Bursă, unde nu se ducea totuşi niciodată, apoi să-şi facă apariţia în sala de licitaţii, unde se vindeau patru tablouri de Matisse, apoi să facă o vizită preşedintelui Camerei sindicale a importatorilor de frigidere, nepreţuitul domn Perthuisot, apoi să semneze toate hîrţoagele în legătură cu cumpărarea insulei Mairan. Joseph afirmă că pentru toate acestea nu avea nevoie decît de două sau trei ore şi că, după ce-şi va lichida treburile, el va urca în maşină şi va pleca la Montredon. Avea nevoie de Montredon, adică de calm, de singurătate, de izolare.In toiul tuturor acestor frumoase proiecte, Joseph îşi aminti brusc că trebuia, chiar a doua zi, să participe la dejunul Argolidelor. Dejunul acesta avea loc în fiecare lună, Ia Cercul interaliat. Era un fel de club, unde veneau membrii Institutului şi cîţiva candidaţi aleşi care, în felul acesta, puteau fi examinaţi de aproape şi puşi la încercare. Joseph nu putea lipsi de la dejunul Argolidelor. Cu un gest violent de enervare, hotărî să nu plece la Montredon decît a doua zi, adică sîmbătă seară.

Hélène nu mai era de faţă ca să asiste, chiar nepăsătoare şi distantă, la deliberările lui. Hélène se evaporase în spaţiu, aspirată, furată iar de vîrtejul Parisului. Şi, îndată după aceea, Joseph începu să se gîndească iar la Michoacân. Avusese surprize şi lovituri în viaţă, i se întîmplaseră chiar adevărate nenorociri, dar nu pierduse niciodată opt sute de mii de franci deodată. Căci aproximativ opt sute de mii de franci, sau cam aşa ceva, se cifra suma la care renunţase. Faţă de ansamblu, opt sute de mii de franci nu era o sumă uriaşă. Dar din moment ce se făcuse o spărtură în coasta vaporului, o spărtură

destul de mare încît să permită scurgerea a opt sute de mii de franci, restul se va pierde tot atît de repede, şi tot vaporul risca să se dea la fund. Joseph îşi făgăduise să nu piardă niciodată opt sute de mii de franci, ba chiar să nu piardă nimic. îşi făgăduise că va fi singurul om care nu va pierde nimic. Dar de la cine să ia aceste opt sute de mii de franci, de pe spinarea cui, în buzunarul cui să-i găsească? Pe de altă parte, cum era cu putinţă să păstreze Michoacânul, afacerea aceea lacomă, care în mai puţin de un an putea să sugă toată averea, toată substanţa lui Joseph. Nu, nu, în ciuda aparenţelor, procedase înţelept. Totuşi, pentru ca o astfel de operaţie să fie salutară şi hotărîtoare, trebuia să aibă un efect calmant, şi Joseph nu se calmase. îşi făgăduise să nu se mai gîndească la Michoacân dar îşi dădea bine seama că era aproape imposibil să se gîndească la altceva.

îşi luă mănuşile, pălăria şi sună cerînd să vină şoferul cu maşina. Era cu neputinţă să găsească pălăria melon pe care o căuta. Cu neputinţă să găsească mănuşile dar, mai ales, cu neputinţă să-şi fixeze atenţia asupra oricărui gest, oricît de simplu ar fi fost. Rămase multă vreme în picioare, în mijlocul vestibulului. Apoi strigă deodată, cu o voce înspăimîntată:

— Arthur ! Arthur ! răspunde la telefon, să nu mai sune !

Arthur îşi făcu apariţia şi spuse cu voce hotărîtă că telefonul nu suna, că pentru moment nu se auzea sunînd nici un telefon.

Joseph rămase buimac şi nemişcat, ca statuia mirării. Nu suna telefonul? Atunci? Atunci? îi ţiuiau urechile? Sau ce? Sau ce oare? Era oare tema soră-si Cécile? Tema e- ternităţii?

CAPITOLUL X

PUBLICITATE GRATUITĂ. MICHOACĂN-UL NU RĂMÎNE IN URMĂ. PRIVIRILE PROPRIETARULUI. ULTIMA MANEVRĂ A LUI OBREGON.

RECAPITULARE ŞI ÎMBĂRBĂTARE TRECĂTOARE. DRUMURILE SPAIMEI. TREZIRE ÎN MIJLOCUL NOPŢII. O UŞĂ TREBUIE KĂ FIE DESCHISĂ SAU ÎNCHISĂ. FIECARE VIAŢĂ ARE UN CUVÎNT-CIIEIE. DOMNIA CONVINGERII. VEŞTI TULBURĂTOARE. SULTANUL FINANŢEI ŞI OCROTITORUL ARTELOR FRUMOASE.

Seara de sîmbătă fu totuşi o seară acceptabilă. Cînd să plece din Paris, chiar în momentul în care urca în maşină, Joseph primi vizita unui ziarist de la *UIntransigeant* care venise să-i pună întrebări cu privire la Institut şi la candidatura lui. Dorinţa lui de evadare era foarte puternică, şi Joseph Pasquier se pregătea să-l refuze, dar îşi spuse că nu trebuie niciodată să refuzi reclama gratuită. în afaceri, nu există reclamă gratuită. De obicei o capeţi doar dacă o plăteşti. în timp ce, în lumea nouă în care Joseph pătrunsese de cinci şase ani încoace şi căreia îi spunea cu solemnitate: „Lumea inteligenţei şi a artelor frumoase", e destul să ridici degetul cel mic ca să obţii o reclamă excelentă, pe care o plăteşti cel mult cu o masă sau cu o ceaşcă de ceai şi pe care, de cele mai multe ori, n-o plăteşti de loc. Prin urmare, Joseph îl luă de braţ pe ziarist şi-l conduse în galeria cea mare, unde erau expuse operele celor pe care Joseph îi numea — desfăşurîndu-şi vocea sforăitoare, cum îşi desfăşoară coada un păun — „prinţii picturii moderne". Joseph Pasquier ceru să se aducă vin de Porto, două pahare şi nişte biscuiţi. Apoi începu să monologheze: „N-am să vă vorbesc despre candidatura mea. Se impune să fiu discret..." După acest început, Joseph vorbi un sfert de oră despre candidatură, despre titlurile sale, despre alegători, cărora le aduse elogii nemaipomenite, despre concurenţi, pe care-i împrăştie cu un bobîrnac. Adăugă unele cuvinte substanţiale despre gloria şi strălucirea, în afara hotarelor Franţei, a corpurilor noastre constituite. Conversaţia se termină printr-o mică plimbare în pas accelerat prin faţa tablourilor prinţilor... După care, ziaristul, care avea o figură cinstită şi care dădea replici foarte inteligente, îşi luă rămas bun de la ilustrul amator şi de la eminentul critic de artă, domnul Joseph Pasquier.

Joseph urcă în maşină. în clipa cînd puse mina pe volan, se surprinse gîndind: „Ce noroc! Acum ani scăpat de Michoacân". Lucru ciudat, această reflecţie care părea să exprime voia bună şi uşurarea, această reflecţie pe care din ajun o făcuse de sute de ori cu variante neînsemnate, reflecţia aceasta determină încă o dată o senzaţie penibilă de con- strîngere în epigastru, de jenă şi chiar de greaţă. Ilotărît lucru, era vorba de o chestie la ficat.

Prin urmare, Joseph puse mîna pe volan şi porni cu o viteză frumoasă. Cînd ajunse în avenue de la Défense, carc urcă, dar care e largă şi în care Joseph depăşea totdeauna cu îndrăzneală toate celelalte maşini, preşedintele Pasquier avu impresia că spaima aceea jalnică pe care i-o inspira o neînsemnată afacere cu petrol rămăsese în urmă, că de data asta se descotorosise cu totul de ea. Ceva mai departe, a- jungînd pe pont des Colombes, Joseph fu nevoit să încetinească, ba chiar să se oprească. Atunci înţelese că Michoacân pusese iar gheara pe el. Michoacân era ca un cîine de care vrei să scapi. Rămînea o clipă în urmă, dar avea fler şi izbutea să-şi regăsească stăpînul. Lucrul acesta se repetă în tot cursul călătoriei. Michoacân dispăru de patru ori în spaţiul imens, o dată cu gazele de eşapament şi cu sforăitul motorului. Joseph trebui să încetinească de patru ori şi atunci îşi dădu seama că Michoacân se învîrtea ca un cîine în jurul lui, schelălăind şi dînd din coadă cu multă ironie.

în ciuda aglomeraţiei de sîmbătă, Joseph ajunse la Mon- tredon în mai puţin de trei sferturi de oră. Era fericit dinainte la gîndul că va fi singur, că va rămîne singur un *week- end* întreg — cel puţin pînă luni la prînz — bucurîndu-se de bunurile, de planurile şi de vacanţa lui.

Abia ajuns, stăpînul de la Montredon începu să-şi străbată domeniul: casa, grădina, parcul şi semănăturile. Era perioada celor mai lungi zile ale anului. Lumina era prevestitoare de furtună, dar ţîşnea încă bogată şi vie. Gălcînd pămîntul care-i aparţinea, punînd mîna pe pietrele pe care le dobîndise şi care acum făceau în oarecare măsură parte din însăşi substanţa şi din trupul lui,

contemplînd aceşti copaci maiestuoşi, peluzele, florile, cîmpurile şi recoltele, pe care le putea distruge sau răscoli după plac, Joseph simţea totdeauna un fel de voluptate, care avea oarecare asemănare cu tainicele plăceri carnale. Din nefericire, în seara aceea, bucuria lui Joseph era alterată de mii de neînsemnate amănunte supărătoare pe care nu putea să nu Ie remarce, fiindcă nimic nu poate scăpa privirii unui stăpîn. Lipseau două ţigle din acoperişul turnului. Cum de 11-ai văzut? Mie mi-e destul să ridic capul şi văd numaidecît. Coşul caloriferului, construit abia acum patru ani, filtra păcura, care păta una din faţade. Y-am mai spus de o sută de ori să daţi cu var zidul acesta în fiecare primăvară. Aleile erau pline de iarbă, tot atîta iarbă cît şi pe peluze. Şi cele o sută de kilograme de clorat de sodiu, pe care m-aţi pus să le cumpăr şi să dau o groază de bani, la ce folosesc? Nu cumva faceţi praf de puşcă din el? Pe un tei, cel mai frumos dintre tei, se prinsese iedera, şi plopii erau plini de vîsc. Am să ajung să curăţ singur plopii. Numai cînd fac personal un lucru e bine făcut.

Joseph mergea mai departe aşa, scrîşnind din fălci, miş- cîndu-şi sprîncenele, cu pumnii strînşi, cu obrazul despicat de rînjetul dureros de care nu se mai gîndea de mult să se corecteze. Totuşi, grădina de legume îi dărui o clipă de uşurare. Era plină de verze frumoase, verze frumoase de bronz cu frunze lucioase şi intacte, fără viermi şi fără păduchi. Joseph se apropie de varza cea mai mare şi se plecă asupra ei ca s-o admire în voie. Dar numaidecît, Joseph se ridică, de parcă un şarpe invizibil l-ar fi muşcat de nas:
Michoacán era acolo, instalat, încolăcit pe varză. Gîndul la Michoacán îi sărise în faţă ca un animal agresiv.

Renunţînd să-şi continue inspecţia şi să bombăne, Jo- seph se întoarse la castel ca să-şi ia cina. Era melancolic pînă la amărăciune, pînă la dezgust. Avea mai ales impresia că lucrurile acestea, cărora le dedicase viaţa, tot efortul vieţii sale, ar putea înceta deodată să-i placă şi să-l distreze. Îşi aminti de anii

tinereţii: de pe atunci era, dacă nu chiar schimbător, dar gata să se plictisească destul de repede de un joc, gata să miroasă o posibilitate nouă de a-şi exercita trupul, imaginaţia şi energia.

îşi făgăduise că cina servită numai pentru el îi va oferi o deosebită desfătare. Dar, hotărît lucru, masa era prea mare. I se oferi mineare gătită pentru cel puţin şase sau opt persoane şi el mormăi:

— Asta înseamnă risipă! Y-am spus doar că vin singur.

Ga şi cum ar fi vrut să i se procure o diversiune la meditaţiile stîrnite de singurătate, telefonul începu să sune, cam spre sfîrşitul cinei. Era Blaise Delmuter, totdeauna credincios la postul lui. îi comunica domnului preşedinte că, în rue Taitbout, se primise o telegramă de la señor 0- bregón, o radiotelegramă trimisă de pe vapor şi că, potrivit dispoziţiilor primite, el, Delmuter, o deschisese şi o citise.

— Da, da, bombăni preşedintele, şi ce ne spune acest individ sinistru?

Vocea începu să vorbească iar pe întinderile foşnitoare din spaţiu. Señor Obregón spunea „că ceruse prin telegrafia fără fir informaţii de la Chipicuaro. Stop. Că primise o primă telegramă liniştitoare. Stop. Că incendiul părea aproape potolit. Stop. Că-l sfătuia pe Joseph să aştepte cu răbdare".

Joseph izbucni în rîs. Mizerabilul de Obregón continua să uneltească! Obregón îşi închipuia că Joseph va tolera iar să i se scoată din burtă cîte douăzeci şi cîte cincizeci de mii de dolari. Dar vaca cu lapte nu mai voia să se lase mulsă. Trîntise o copită zdravănă în banda aceea de ticăloşi. Ah! Cîtă reavoinţă avea Ravier-Gaufre! Infect individ! Cîte eforturi nu făcuse el, cu aerul acela neutru, pentru a-l împiedica pe Joseph Pasquier să scape în doi timpi şi trei mişcări de afacerea aceea imposibilă, de caracatiţa aceea care-l sugea, de parazitul acela lacom !

Josepli bău o cafea, expedie servitorii şi scoase din buzunar un blocnotes. începu să facă imediat cu creionul, aşa cum obişnuia uneori în momentele de tulburare şi de spaimă, un fel de listă sumară a ceea

ce numea „averea sa". Era o muncă foarte riscată. în ajun, ceruse celui mai vechi din- Ire colaboratorii săi, adică urît mirositorului şi devotatului Mairesse-Miral, să-i facă ceea ce se numeşte o poziţie a titlurilor. Ele nu se refereau decît la o parte din valori, căci Joseph nu-i spunea totul nici măcar lui Mairesse-Miral. în afară de valorile cotate, de valorile negociabile depuse în bănci şi la agenţii de schimb, mai existau tot felul de obiecte pe care Joseph le păstra la el, în cufere şi dulapuri. Trebuia să mai adauge monezile de aur, sumele depuse la bănci, depozitele în străinătate şi dobînzile la tot felul de afaceri despre care Joseph nu vorbea niciodată nimănui. Şi după ce-şi dădea toată silinţa să adauge aceste sume, uita totuşi, fără îndoială, cel puţin o treime din acea parte a averii sale care valora multe milioane, dar nu era decît o porţiune din avere, o porţiune neconcretă din ea. Pe urmă începea celălalt capitol de socoteli: imobilele, proprietăţile, colecţiile, tainiţele şi tot ce se afla în aceste tainiţe. Să nu uite în noaptea aceea să coboare în adîncul castelului. Dar atunci, posedînd această avere considerabilă, impunătoare, o avere prea încîlcită şi prea variată pentru a fi cu adevărat vulnerabilă, ce importanţă reală putea să aibă povestea exploatării de la Michoacân? Chiar dacă după ce va lichida totul, avea să piardă un milion — socotind şi cheltuielile generale, partea lui din cheltuielile generale — ce importanţă avea? Joseph putea foarte bine să piardă un milion, ba chiar putea să sufere această pierdere cu un zîmbet.

Prin urmare, Joseph schiţă un zîmbet, care se termină într-o strîmbătură oribilă. Nu ! Afacerea Michoacân nu avea nici o importanţă din punct de vedere lumesc; din punct de vedere moral, era însă înspăimântătoare şi lua tot mai mult o semnificaţie simbolică. Şi nu era chip să dea înapoi cu banda aceea de păsări răpitoare abătute asupră-i. De altfel, era imposibil să dea înapoi. Primele semnături fuseseră aşternute pe hîrtie şi chiar miercurea viitoare, totul se va termina, totul va fi lichidat în faţa notarului. în sfîrşit, şi mai ales, Joseph nu

încerca să reintre în posesia acestui oribil Michoacân. Voia doar să uite de el. Nu era lucru uşor. în primul rînd trebuia să doarmă.

Joseph bău unul după altul trei pahare de lichior de corcoduşe din Vosges. îşi făgăduise să nu mai bea alcool, din cauza ficatului care-l punea pe gînduri. Aş! Adevăratele privaţiuni le va începe abia a doua zi. în primul rînd, trebuia să fie sigur că va avea o noapte liniştită! Şi lichiorul de corcoduşe are anumite calităţi.

Noaptea nu începu rău. Poticnindu-se în primele hîr- toape ale somnului, Joseph îşi spunea: „Totul merge bine! în definitiv, am avut o zi bună! Prînzul de la Argolide a fost foarte reuşit. Toţi cei care au luat parte la el vor vota pentru mine. Aproape că s-au angajat, unii prin cîte o afirmaţie categorică, alţii printr-un zîmbet, în sfîrşit, alţii printr-un gest şi o mişcare din umeri sau printr-o strîngere de mînă care nu înşală. A fost o zi bună ! A dus la bun sfîrşit toate întîlnirile. Corespondenţa a fost satisfăcătoare, interviul excelent. Şi aici, mă bucur de singurătatea, de odihnă, de viaţă contemplativă. Obregon îmi dă semn de viaţă ca să am prilejul să mă mai conving o dată că e un pirat. în fond, am scăpat. S-a sfîrşit cu Michoacân. Nu mă mai gîndesc la Michoacân. E o afacere lichidată."

După ce blestemă Michoâcanul, Joseph adormi spunîn- du-şi că nu se mai gîndeşte la Michoacân.

Se trezi brusc în mijlocul nopţii. împotriva obiceiurilor sale, se culcase fără să viziteze pivniţa secretă, spelunca plină de cufere şi de dulapuri. Joseph se culcă pe partea cealaltă, în speranţa că-şi va regăsi somnul. Dar degeaba. Un om de cincizeci şi unu de ani începe să-şi cunoască organismul. Ca să se liniştească, Joseph hotărî deci să se ridice din pat şi să dea o raită în adîncuri. îşi luă un halat, papucii de fetru, pantalonii, lampa de buzunar şi se strecură pe culoare. Era aproape două dimineaţa. Toţi servitorii dormeau la mansardă şi Joseph n-avea motiv să se teamă că va întîlni pe cineva în cursul expediţiei. Totuşi, îşi luă precauţiuni uimitoare. în timp ce deschidea şi închidea uşile cu cea mai mare

băgare de seamă, silindu-se să nu facă să scîrţîie parchetele, ba chiar stăpînindu-şi răsuflarea, nu arăta ca un stăpîn care circulă prin propria lui locuinţă, ci ca un tîlhar care a intrat pe furiş.

Gînd ajunse în fala uşii secrete, respiră mai liber şi-şi scoase din buzunar legătura uriaşă de chei de care nu se despărţea niciodată şi pe care o ţinea totdeauna cu mîna stingă, lipită de coapsă, pentru ca fierăria aceea să nu zăngănească indiscret.

Cheia intră cu greu în broască. Oare Joseph Pasquier era încă atît de otrăvit de somn, încît nu izbutea să răsucească cheia aceea? Dar dacă nu era numai amorţire şi ne- îndemînare din partea lui, ce putea să fie? Picături fine de transpiraţie, care semănau cu un val de rouă, acoperiră fruntea lui Joseph. Nu, nu! Nu era adormit. Nu, cu siguranţă că cineva încercase să descuie. Atunci? Ce trebuia să creadă? Era ceva înspăimîntător! Şi nici gînd să poată aduce acum un lăcătuş. Cel care ar veni, oricît ar fi de cinstit, ar şti totul la plecare. Ar demonta broasca, ar arunca negreşit o privire în camera secretă. După aceea, ar exista cineva pe lume care... Muncitorilor italieni, care construiseră pe vremuri această celulă, Joseph le spusese că avea intenţia s-o transforme într-o sală de duşuri, sau poate chiar într-o piscină. Şi apoi, muncitorii aceia erau departe. Dar omul care ar veni acum şi care ar vedea cuferele, dulapurile, însfîr- şit totul... Nu! Nu ! nu va veni nimeni. Joseph era foarte abil şi foarte robust, se va descurca singur cu broasca şi cu uşa.

în clipa aceea, Joseph îşi dădu seama că, deodată, cheia se răsucea ca de obicei şi că uşa avea să se deschidă, îşi stăpîni un suspin de uşurare. Nu, nu era un suspin de uşurare! E drept că uşa se deschidea şi asta nu era puţin lucru, dar cineva umblase la broască şi probabil că cineva pătrunsese în camera secretă. Joseph aprinse lămpile din plafon şi, la lumina orbitoare, examină celula. Nu încăpea nici o îndoială: de obicei, el nu lăsa fotoliul îndreptat în direcţia aceea. Cineva pătrunsese în ascunzişul misterios, ceea ce era înfiorător! Şi ce i se furase?

Joseph începu să deschidă febril dulapurile. îşi spuse îndată că nu încuiase uşa ca de obicei. La gîndul că ar pu- putea s-o închidă şi să n-o mai poată deschide pe urmă — dacă broasca funcţiona prost—la gîndul că ar fi încuiat acolo fără nici o posibilitate de a-şi semnala prezenţa celor dinafară, un pîrîiaş de

sudoare i se scurse între cei doi omoplaţi. Se mulţumi să tragă uşa după el şi se îndreptă iar spre du-

lapuri. Căuta la întîmplare, cînd un obiect, cînd un altul şi nu găsea totdeauna comoara la care se gind^a. Avea timp să-şi spună: „Poftim ! Mi-au furat chivotul cu topaze". Dar, o clipă după aceea, chivotul se ivea în faţa lui. Atunci Joseph îşi spunea: „Ba nu, acum nu găsesc crucea bizantină. Mizerabilii! Mi-ar trebui lista. Unde o fi lista?"

Lista era la Paris. Fiindcă exista o listă. De ce nu aducea totdeauna această listă cu el, într-o mapă? Dar nu, lista era mare: alcătuia un caiet destul de gros, supraîncărcat cu ştersături. Oare el, Joseph, nu putea să trăiască, să-şi vadă de treburi, nu putea să ia trenul sau avionul, decît dacă ducea cu el caietul, legăturile de chei, mapele care erau şi aşa grele, carnetele de cecuri, registrele şi mai ce încă? Fir-ar a dracului de viaţă!

Nu trebuia să transporte cu el toate aceste lucruri esenţiale, ci să le ascundă cu grijă.

Instalat în fotoliu, cu un aer obosit şi buimac, Joseph încercă să-şi amintească una cîte una toate piesele care compuneau comoara lui. Dar degeaba! Nu vedea obiectele la care se gîndea, iar pe cele care se arătau privirii lui le uitase de mult aproape total.

Rămase aşa timp de o jumătate de oră, înspăimîntat şi şovăitor. Mai avea o ascunzătoare, mai puţin perfectă decît aceea, în subsolurile casei lui frumoase de la Mesnil-sur- Loire. De ce nu se mai ducea niciodată pe la Mesnil? De ce nu se mai ducea niciodată pe la Beaulieu? Fiindcă n-avea timp. Trebuie să ai mult timp ca să posezi multe lucruri, ca să îmbrăţişezi multe lucruri.

Să posezi! Totuşi, acesta era cuvîntul-cheie. Joseph ridica din umeri cînd tot felul de imbecili — unii erau chiar membrii familiei, să spunem imbecili din familia sa şi să-i lăsăm în pace — îi spuneau că e zgîrcit. Zgîrcit! Dar nu era zgîrcit. Era chiar generos, era chiar risipitor. Era — cum să spună? — posesiv. Nu exista alt cuvînt. Şi avea instinctul — ah! foarte puternic — instinctul proprietăţii, al lucrului personal, li plăcea să „cuprindă cu mîinile", să „ţină cu mîinile", cu mîinile trupului sau cu mîinile spiritului, ceea ce e unul şi acelaşi lucru.

Se întoarse în cameră, hărţuit de gînduri neliniştitoare. Uşile făcură oarecare zgomot răsucindu-se în ţîţîni. Servitorii aveau să-l audă, Ei şi? Atîta pagubă! Să-l audă| Să

se ştie cel puţin, colo sus, că stăpinul îşi face inspecţia in momentul cel mai tainic al nopţii. Să se ştie şi să se teamă de el.

Se trînti pe pat şi înţelese cu enervare că Michoacân îl aştepta acolo, la căldură, sub pătura aurie. Pentru a suta oară, începu să facă în minte adunări nesigure. Michoacân nu însemna nimic. Averea lui Joseph rămînea o avere frumoasă şi solidă. Cu condiţia, totuşi, ca ascunzătorile secrete să fie apărate de hoţi, pentru că altfel, totul era pierdut.

Fiindcă nu izbutea să adoarmă iar, începu să filozofeze în felul lui cu privire la Michoacân. îşi spunea: „într-o viaţă ca a mea, totul depinde de convingere. Dacă merg cu maşina şi am dinainte siguranţa că nu trebuie să mi se în- tîmple nimic, ei bine, nu mi se întîmplă nimic. Dacă, dimpotrivă, îmi spun că dinamul funcţionează prost şi că nu se încarcă, începe să funcţioneze prost. în rue Taitbout, la primul etaj, am un robinet trăsnit. Dacă-l întorc fără să-mi dau seama, nu merge. Dacă-l întorc cu convingerea că trebuie să funcţioneze, se grăbeşte să mă asculte. Trebuie să te gîndeşti la ce faci. Trebuie să vrei cînd vrei ceva. Nu credeam în Michoacân. Si mi-a plesnit în mînă. Asa-mi trebuie !"

Această concluzie riguroasă nu-l ajută să doarmă, astfel că Joseph hotărî să ţină regim chiar de a doua zi şi să-şi îngrijească ficatul, pentru că — e un lucru evident — cînd un om e bolnav astfel, cînd e tulburat, şovăitor şi dezgustat de tot şi de toate, nu sufletul e bolnav, ci ficatul, numai ficatul.

în cele din urmă, adormi tocmai cînd universul se înălţa deasupra întunericului.

Dacă toată seara de sîmbătă fusese suportabilă, duminica fu o zi foarte mediocră, ba chiar o zi penibilă.

De dimineaţă, Joseph fu chemat la telefon de la marchizul de Janville. Era un mesaj liniştitor, optimist, vesel ca o fanfară de trompetă, ceea ce era destul de explicabil, fiindcă marchizul fusese ofiţer de cavalerie. Rîdea în receptor şi spunea: „Am să-i pun să voteze pentru dumneata pe zece dintre prieteni şi pe zece dintre adversarii mei. Asta

înseamnă douăzeci. Va să zică, mai rămîn doisprezece. Dar de partea dumitale mai sînt Pierquin cu toată banda lui,

Puech, Pujol şi Teyssedre, care votează totdeauna împreună. Asta înseamnă o majoritate foarte onorabilă. Numai că..." Joseph repetă cu mîinile năduşite şi cu respiraţia oprită: „Numai că?" „Numai că, nu trebuia să faci nici o manevră greşită, nici un demers nechibzuit, nici o greşeală şi nici o imprudenţă. De pildă, nici un interviu. Fă pe mortul pînă în 27." După care, marchizul începu să vorbească despre nimicuri. Joseph îşi încleştă fălcile şi-şi simţi deodată pîntecul îngheţat de o spaimă absurdă.

Nici un interviu! Da, evident, nu trebuia să dea interviuri. Marchizul de Janville îi spusese de sute de ori să nu dea interviuri, şi domnul Teyssedre îi făcuse aceeaşi recomandare. Era o chestiune de bun-simţ, era copilăria artei. Şi el, Joseph, cu graba şi cu lăcomia lui absurdă, dăduse chiar în ajun un interviu foarte copios. Ei bine, avea să-l oprească pe drum. Avea certitudinea că nu era prea tîrziu.

Spînzurat de telefon timp de o oră, atîrnat ca un om ce se înnecă de un telefon infect din împrejurimile capitalei, unul din acele telefoane care funcţionează cînd au chef, adică o dată la zece apeluri, Joseph Pasquier făcu încercări disperate ca să obţină o legătură directă cu *Uln- tran.* Neizbutind, ceru legătura cu rue Taitbout şi o căpătă în cele din urmă cu destulă dificultate. Dar Blaise Delmu- ter era la biserică şi nu avea să se întoarcă decît destul de tîrziu, poate chiar după-masă.

Joseph fierbea de furie. „Micul Blaise! Era veşnic plecat cînd avea nevoie de el. Avea să-l scarmene zdravăn."

încercă să se consoleze spunîndu-şi că-i rămînea timp să-şi repare greşeala a doua zi cînd va trece pe la redacţia lui *LUntransigeant* şi se va înţelege cu redactorul sau chiar cu direcţia ca să scoată articolul. In sfîrşit, nimic nu era pierdut.

Mîncă singur şi înţelese încă o dată că nu era făcut pentru singurătate. Avea nevoie de cineva care să-l audă sus- pinînd, care să-i admire proiectele ori să-i primească loviturile.

După-masă, după o oră de somn înveninat, hotărî să se întoarcă numaidecît la Paris ca să se ocupe de

această problemă şi să oprească în drum interviul. De altfel, totul ii displăcea în ziua aceea la Montredon. Toate lucrurile scumpe pe care le poseda, toate lucrurile dragi pe care le considera ca substanţă din substanţa lui, carne din carnea lui, nu-i mai inspirau pentru moment decît o scîrbă insuportabilă.

îndată ce urcă în maşină, înţelese că aducea înapoi la Paris problema Michoacân. Era absurd, dar aşa era. Un biet milion nenorocit! Joseph era destul de tare ca să suporte fără greutate această mică pierdere. De sute, de mii de ori, îşi administrase probele matematice referitoare la ea, dar fără nici un rezultat. Exploatarea Michoacân îi intrase în sînge ca o boală secretă.

Trecînd pe la Cormeilles-en-Parisis, cumpără *Ulntran- sigeanl* şi-şi stăpîni cu greu un strigăt de furie: articolul se lăfăia pe un sfert din prima pagină, cu două fotografii şi un titlu răsunător: *Domnul Joseph Pasquier, sultan al finan- ţei, protector al artelor frumoase şi mare favorit al întrecerii din Quai Conţi, ne vorbeşte despre proiectele sale.*

Joseph era atît de tulburat, încît trînti la pămînt un ciclist la răspîntia Maillot. Nu era nimic grav, dar un agent de circulaţie interveni şi-i făcu un proces-verbal. Joseph îşi muşca buzele gîndind: „Acuma am de-a face cu reflexele ! Numai asta-mi mai lipsea ! Am să vorbesc cu Laurent. Nu-i ceva normal. E adevărat că dobitocul ăsta s-a zvîrlit peste maşina mea. Dar nu-i normal. E o problemă de reflexe."

C A P I T O L U L X I

GRABA E PROMPTĂ. JOSEPII EVITĂ TOATE VICLENIILE ADVERSARILOR SĂI. ÎNTOARCEREA LA NOBILELE PREOCUPĂRI INTELECTUALE. CEI SIGURI, CEI DUBIOŞI ŞI CEI INDIFERENŢI. COROANA MEA PENTRU UN CAL! COMPLICAŢII INCIDENTALE ŞI SOCOTELI RISCATE. CONSECINŢELE UNEI CAMPANII DE PRESĂ. UN EXAMEN DE CONŞTIINŢĂ ŞI UN PLAN DE BĂTAIE.

Răbdarea e o virtute a fiinţelor elementare, a plantelor şi a animalelor idioate. Un om abil şi curajos nu se mulţumeşte să aştepte evenimentele, ci le cheamă şi le provoacă. Aşa gîndea Joseph care, de multă vreme, nu mai recunoştea prea limpede ceea ce, în acţiune, constituie deosebirea dintre grabă şi promptitudine.

întrevederea pentru semnarea actelor fusese fixată pentru joi dimineaţă. Joseph Pasquier folosi telefonul într-un mod atît de stăruitor şi de convingător, încît domnul Young şi notarul se învoiră să semneze marţi. Joseph îşi spunea: „Dintr-o clipă într-alta, putem afla că puţul Lucien a fost incendiat şi el sau că o grevă generală întrerupe pînă la noi ordine săparea noilor puţuri şi exploatarea celor vechi. Bineînţeles, promisiunea de vînzare are putere de act, dar s-ar putea să fiu luat drept o secătură în momentul cînd... cînd una din cele mai ilustre asociaţii a acestei ţări se pregăteşte să mă admită printre membrii săi..." Erau fraze gata pregătite, pe care Joseph le rezerva pentru domnii ziarişti, cînd vor veni să-l vadă în seara alegerii.

Prin urmare, întîlnirea fu fixată cu patruzeci şi opt de ore mai devreme şi Joseph se simţi uşurat. îşi spunea: „Voi sfîrşi mai devreme. Voi sfîrşi definitiv. Nu-mi va mai rămîne decît să pansez această mică rană, după care mă voi putea consacra în întregime, în ultimele zile ale săptămînii, grijilor pe care mi le dă candidatura, deşi marchizul mă asigură că acum nu-mi mai rămîne decît să încrucişez braţele şi să aştept. Să aştept! Să aştept! Numai cuvîntul ăsta le vine în gură!"

Fiindcă Joseph nu se pricepea să aştepte, în tot timpul zilei de luni făcu mii de operaţiuni, de intervenţii şi de demersuri. Cumpără insula Mairan, cu uzina, cu cei treizeci şi cinci de bretoni şi cu casele bretonilor. Prezidădouă consilii de administraţie, dictă cincizeci de scrisori, avu o întrevedere cordială cu domnul Perthuisot în legătură cu sporirea cotei acordată de ministru. în sfîrşit, Joseph avu timp să-şi facă apariţia în sala de licitaţii şi să stîrnească senzaţie cumpărînd trei pînze de

Grecenko la nişte preţuri pe care „acest prinţ al picturii" nu le atinsese încă niciodată.

Şedinţa de marţi dimineaţă trebuia să aibă loc în rue Taitbout, la rugămintea lui Joseph. Cînd părţile contractante se aflară în prezenţă, avu loc un incident foarte neînsemnat, care-l surprinse totuşi grozav pe Joseph.

Domnul Thomas Young se retrase mai întîi într-un colţ al cabinetului ca să discute cu voce scăzută cu domnul Ra- vier-Gaufre. Apoi acesta se apropie de Joseph, care vorbea cu notarul, şi-i spuse cu un zîmbet ademenitor:

— Domnule preşedinte, actele sînt gata şi vom proceda la semnarea lor. Totuşi, domnul Thomas Young ţine să vă înştiinţeze că, dacă în mintea dumneavoastră mai există vreo îndoială şi dacă doriţi să reveniţi asupra hotărîrii ce aţi luat, ar fi de acord să nu semneze şi, bineînţeles, să anuleze promisiunea de vînzare.

Cum Joseph îl privea pe domnul Ravier-Gaufre uluit, grăsanul adaugă:

— Domnul Young crede că, în cursul discuţiei de vineri, n-aţi fost chiar la largul dumneavoastră, că regretaţi poate de a fi încheiat această operaţie şi că, în consecinţă...

Joseph roşi violent şi răspunse fără blîndeţe:

— Ba nu, de loc! Am venit aici ca să semnăm şi vom semna numaidecît.

Domnul Thomas Young dădu din cap flegmatic şi făcu un gest către stenotipistul său, care nu pierduse o silabă de la începutul acestei ciudate convorbiri. Joseph îşi spuse: „Puşlamaua asta de Ravier-Gaufre a încercat o ultimă coţcărie ca să mă împiedice să vînd, cînd totul era în regulă. N-am văzut de cînd sînt aşa ceva! Am să-l iau la ochi pe individul ăsta, dacă-l mai întîlnesc vreodată în drumul meu, ceea ce e totuşi puţin probabil, fiindcă are să se teamă. Scîrbos individ!"

Atunci notarul citi actele. Domnul Young şi Joseph în- trerupeau uneori acest exerciţiu plicticos pentru a modifica un cuvînt, sau a suprima un articol. După aceea cei doi bărbaţi semnară şi parafară. Atunci

Joseph se simţi deodată atît de satisfăcut, încît îşi stăpîni cu greu o poftă uriaşă de rîs.

Notarul, domnul Young, domnul Ravier-Gaufre şi acoliţii acestor domni se retraseră în ordine. Joseph rămase singur.

Cu gestul unui copil care şi-a terminat în grabă lecţiile şi care se întoarce fericit la jocul lui de predilecţie, Joseph Pasquier îşi scoase numaidecît din buzunar un carneţel pe care-l deschise la o anumită pagină, unde se afla scrisă de mîna lui o listă destul de lungă de nume proprii. Joseph luă stiloul şi începu să citească lista cu atenţie, oprindu-se la unele nume pentru a se deda la diferite operaţii de calcul niental. Spunea cu voce scăzută: „Jeanville, sigur! Teys- sedre, sigur! Pujol, sigur! Pierquin, sigur! De Praz... Ah 1 De Praz e îndoielnic..."

In dreptul tuturor numelor care erau calificate „sigur", Joseph făcea o mică cruce, iar în faţa celor care trebuiau considerate îndoielnice, ciudatul contabil desena posomorit un cerc. Cît despre cei pe care trebuia să-i considere, fără posibilitate de a greşi, drept adversari ireductibili, erau stigmatizaţi cu semnul pe care corectorii din tipografie îl numesc *deleatur*[1]. Rămîneau numele celor pe care Joseph nu putuse încă pune mîna, pentru că erau bolnavi sau pentru că erau plecaţi în călătorii depărtate. Majoritatea acestora nici nu aveau să ia parte la alegere, dar interveneau în calcule ca o povară şi Joseph le adresa în treacăt un mîrîit dezaprobator.

„Duchesnaye, sigur! Maubec, sigur! Lotz, îndoielnic, Deslrez... Ah! Destrez sosise probabil la Paris în ajun şi Joseph îi va face o vizită îndată după-masă. O vizită de ultimă oră..." Pe scurt, lista cu toate semnele ei cabalistice era destul de ininteligibilă. Lucrul cel mai bun era să copieze din nou toate numele pe trei coloane. în stînga, adevăraţii prieteni, în dreapta duşmanii declaraţi, în centru nepăsătorii şi nehotărîţii.

Joseph copie numele pe trei coloane. Mai erau cîteva nume care refuzau categoric să facă parte din

1 Semn tipografic care indică suprimarea dintr-un text a unei litere, a unui cuvînt, etc.

vreuna din aceste trei coloane. Pe aceştia Joseph îi luase la început drept adversari, apoi, deodată, primise de la ei semne de simpatie, dar pe urmă aflase că vorbeau despre el în termeni veninoşi. Atunci? Nu erau nici siguri, nici îndoielnici, nici duşmani, erau nişte schimbăreţi care nu ştiau nici ei în ce ape se scaldă şi încotro trebuie să se îndrepte.

Joseph ajunsese aici cu socotelile lui delicate, cînd Blaise Delmuter veni să-l anunţe că era chemat la telefon. Joseph puse mîna pe receptor cu gestul furios al unui jucător stingherit de la o plăcere favorită. îndată ce duse receptorul la ureche, Joseph începu să mîrîie: „Era victima unei trădări sau, mai exact a unei porcării. Cum aşa? Domnul Perthui- sot îl asigurase în ajun că totul se va petrece cît mai bine şi azi... Nu zău, Camera sindicală a importatorilor de frigidere ţinuse o şedinţă secretă? Şi domnii aceia se duseseră la ministru? Şi ce le spusese ministrul?" Joseph izbucni în rîs, totuşi coborî vocea: „Licenţa o acordase ministrul. Nu putea s-o retragă şi cu siguranţă că nici n-o va retrage. Joseph ştia cum să exercite o presiune, dacă, din întîmplare... şi nu se va da înapoi... Dar cum aşa! Domnii de la Camera sindicală cereau... cereau asta! Ei bine, îi venea să rîdă; vor vedea ei ce se va întîmpla..."

Joseph se depărta de aparat şi strigă: „Vreau numaide- cît maşina!" aşa cum, pe vremuri, un rege al Angliei strigase pe cîmpul de bătaie: „Un cal ! Coroana mea pentru un cal !"

Joseph dădu buzna în maşină şi se întoarse abia la două şi un sfert. Părea exasperat, totuşi îi era foame. Hélène minease. Copiii erau nu se ştie unde. Servitorii renunţaseră să-l mai aştepte şi Joseph mîncă pe colţul mesei o omletă de douăsprezece ouă şi o bucată de Livarot. Bău o sticlă de vin şi trimise după Biaise Delmuter. Dar era imposibil să se afle unde era Biaise Delmuter. „Hotărît lucru, şi pe ăsta trebuie să-l ţin în frîu." Biaise Delmuter nu se arătă decît în clipa cînd Joseph — în haină neagră, pantaloni dungaţi şi mănuşi galbene din piele de porc — se pregătea să urce iar în maşină şi să se ducă — de data asta cu şoferul şi cu valetul — în

vizită oficială la domnul Destrez, membru al Institutului. Prin urmare, Biaise Delmuter se ivi şi Joseph îi zvîrli numaidecît în faţă o grămadă de informaţii, lămuriri şi dispoziţii.

„Delegaţii camerei sindicale a importatorilor de frigidere făcuseră în seara trecută o vizită ministrului. Ministrul e foarte enervat. Nu poate să retragă licenţa acordată pentru trei sute de tone de criogen. Dar fiindcă ceilalţi, concurenţii, protestează şi ministrul nu poate totuşi să acorde tuturor licenţe, a trebuit să găsească o soluţie şi soluţia e absurdă. Licenţa se referă numai la aparatele de calibru mare. E o idioţie şi un dezastru, pentru că toate aparatele aflate la Saint-Nazaire sau transportate pe mare în clipa aceea sînt aparate de format mic, aparate democratice..."

Biaise Delmuter lua note, impasibil în faţa acestui patron dezlănţuit. Joseph începu iar să vocifereze şi să scuipe.

— Vom telegrafia americanilor. Pregăteşte textul unei telegrame, pe care am s-o controlez numaidecât. Să ne trimită numai aparate numărul zece, unsprezece şi doisprezece. Pînă la noi ordine. Pentru ultimele două transporturi, cel care e pe drum şi cel pe care trebuie să-l despotmolim, am să găsesc eu o şmecherie. Altfel e o catastrofă. Gît despre ministru, dacă se leapădă de mine, dacă dă înapoi, poţi fi sigur că are să afle cine sînt eu. îl am în buzunar cu lintea lui imposibilă. Mă duc la individul acela, la Destrez, şi mă întorc numaidecît. O jumătate de oră, poate trei sferturi de oră.

în timp ce urca în maşină, Joseph avu timp să-şi spună că se liniştise perfect în privinţa afacerii Michoacân. Cel puţin abcesul era spart. Iată ceea ce însemna o chirurgie radicală.

Joseph nu se întoarse decît pe la cinci seara. Fusese nevoit să treacă în strada nu ştiu cum îi spune, la numărul 53 — Joseph nu rostea niciodată numele acela, care se bucura de o notorietate prea supărătoare. Luată în ansamblu, afacerea îi convenea. Imobilul era bine construit. Fireşte, nu era foarte plăcut să ai drept locatară cocota aceea

bătrînă pe care anumiţi oameni o numeau doamna de Pompadouille. Dar afacerea era avantajoasă tocmai din cauza contractului cu doamna de Pompadouille. Nu trebuia să şovăie, deşi, din motive personale, Joseph Pasquier era hotărît să discute această afacere abia peste vreo zece zile.

Joseph plecase radios de la domnul Destrez. Onorabilul critic îl întovărăşise pe Joseph pînă în anticamera unui apartament pustiu şi lăsat pradă moliilor şi îi spusese textual: „Am citit cele două lucrări ale dumneavoastră, domnule Pasquier, şi m-au interesat. Asociaţia noastră are nevoie de oameni ca dumneavoastră". Asta era o promisiune, imposibil să te înşeli.

Intrînd în casă cu un pas vioi, Joseph îşi freca una de alta mîinile fără mănuşi, extrase pentru acest exerciţiu din teaca lor de piele de porc. „O candidatură! De zece ori pînă atunci candidase în locuri foarte diferite. Candidase chiar la alegerile legislative şi reuşise perfect. La drept vorbind, însă, era lucru uşor. Era doar o problemă de îndrăzneală şi de bani — şi banii, slavă Domnului, Joseph îi achitase prin intermediul unui comitet politic. Nu, nu-şi amintea să fi avut mari emoţii ca să-şi capete mandatul. Dar cu Institutul era altă poveste ! Drace ! Era într-adevăr o treabă spinoasă. Dar nu-i nimic, va reuşi. Le va arăta celorlalţi, lui Laurent şi surorilor sale Cécile şi Suzanne, de pildă, că şi el era, în felul lui, un maestru al inteligenţei moderne. Pentru început, va înscrie numele domnului Destrez în coloana celor *„siguri".*

îşi deschise carneţelul şi înscrise în stînga, cu o mînă sigură: Destrez.

Se pregătea pentru a zecea oară, poate, să numere din nou numele trecute în fiecare coloană, cînd îl văzu răsărind în faţa lui pe tînărul Biaise Delmuter. Pe chipul îngheţat al secretarului în jachetă apărea limpede reflexul unei emoţii neobişnuite.

— Domnule preşedinte, spuse Biaise, a venit domnul Trintignan. Vrea să stea numaidecît de vorbă cu dumneavoastră.

— Bine, bine, să aştepte o clipă.

— Domnule preşedinte, spune că e ceva foarte urgent. Cumpărătorul din Anvers...

— Ce-i cu el?

— Il rog pe domnul preşedinte să mă scuze dacă repet cuvintele domnului Trintignan; cumpărătorul din Anvers se dezumflă.

— Bine. Am să stau numaidecît de vorbă cu el.

— E în salonaş. Poate nu e inutil să-l înştiinţez pe domnul preşedinte că în prima ediţie a ziarului *L Impartial* a apărut...

— Ce? Altă mică porcărie?

— Din nefericire, nu e una mică, ci una mare, una foarte mare...

— E ziarul pe care-l ţii în mînă?

— Chiar aşa, domnule preşedinte.

— Dă-mi-l ! Hai, dă-mi-l !

în picioare în vestibul, Joseph deschise ziarul. în litere mari cît monezile de cinci franci, se putea citi: *Un scandal care poate fi încă evitat.* Articolul începea astfel: *Pe treptele Institutului a ajuns un om care, de douăzeci de ani încoace, a jucat în viaţa economică, politică şi morală a ţării noastre un rol pe care trebuie să-l considerăm îngrijorător şi nefast.*

Era un articol de cel puţin două coloane şi scris în întregime pe acest ton. Joseph citea, cu faţa injectată de sînge, cu ochii holbaţi. Zbieră:

— Am să-i dau în judecată. Telefonează lui Tonnelier, avocatului Tonnelier. Are să fie un proces răsunător.

Reciti cu atenţie începutul articolului, rămînînd în picioare în acelaşi loc şi spuse:

— Oameni de acest fel pot fi cumpăraţi. Nu-i telefona numaidecît lui Tonnelier. Vreau să am o întrevedere cu directorul ziarului. Nu, nu, încearcă să afli cine se ocupă de pagina de reclamă a ziarului şi cheamă-l aici pentru mîine dimineaţă. Ai înţeles?

— Da, domnule preşedinte. Îmi permit să-i atrag atenţia domnului preşedinte că domnul Trintignan aşteaptă şi că insistă să fie primit numaidecît.

— Bine! Am să-l primesc pe Trintignan.

Scena dintre domnul preşedinte Pasquier şi conul Trintignan dură o oră întreagă şi fu o scenă

furtunoasă. Ştirile erau nedumeritoare. Negustorul din Anvers refuza să cumpere la preţul prevăzut cele trei sute de tone de linte de Cantal, pentru care nu găsea cumpărător nici în Spania, nici în Italia. Pe de altă parte, lintea de Chili, care se vinde bine, risca de asemenea să rămînă disponibilă, pentru că piaţa franceză era pentru moment saturată, şi, în această perioadă a anului, nu se mai mîncau legume uscate. Trintignan părea dezamăgit, ba chiar disperat. Joseph stabili o întîl- nire cu el pentru a doua zi dimineaţă şi, cu dinţii încleştaţi, îi cerea tocmai să-i facă noi propuneri, cînd fu anunţat că marchizul de Janville îl aştepta la telefon. Joseph îl lăsă numaidecît pe Trintignan şi se repezi la telefon.

Marchizul de Janville citise articolul din L'*Imparţial* şi era foarte mîhnit: „E un şantaj, spu'se el, nu-i decît un şantaj. Dar ai făcut foarte rău că ai dat interviul acela. Doar îţi atrăsesem atenţia."

Joseph se scuză, bîlbîindu-se ca un şcolar prins cu lecţia neînvăţată. Marchizul adăugă: „Unii te învinuiesc că ai pus la cale atacul calomnios împotriva rivalului dumi- tale, domnul Simionescault. Se spune că toate ziarele în care dumneata eşti cointeresat fac aluzii la el, astfel că înjurăturile sînt oarecum semnate. Se mai spune că notiţele din *Le Cri* nu pot veni decît din partea dumitale, că sînt cu siguranţă stîrnite de dumneata. Bagă bine de seamă, dragul meu. Dar în afară de asta, nu-ţi face griji. Treburile noastre merg foarte bine. In ce mă priveşte, consider că iz- bînda e sigură."

După ce termină conversaţia, Joseph începu să se scar- pine în cap. Articolul din *Le Cri!* Numai el şi Blaise erau la curent. Atunci cine fusese indiscret? Joseph spuse cu glas tare:

— Articolul din *Le Cri?* Doar numai dumneata şi cu mine avem cunoştinţă de el, micul meu Blaise. Nu cumva ai făcut prostia să vorbeşti cu vreun prieten despre asta?

— Domnul preşedinte uită, fără îndoială, răspunse Blaise cu o voce calmă, că a vorbit personal despre el săptă- mîna trecută, în timpul dineului pe care l-a oferit în cinstea domnilor Pujol şi Teyssedre.

Toate zbîrciturile de pe chipul lui Joseph se adunară în mănunchi, în timp ce reflecta cu amărăciune: „Va să zică el, Joseph, făcuse greşeala de a vorbi despre micile lui afaceri cu aceşti doi indivizi, cu aceşti doi imbecili, cu aceşti doi palavragii care se grăbiseră se împrăştie zvonul numai- decît în tot Parisul. Infect! Infect!"

Joseph îşi luă pălăria şi un pardesiu subţire. Se pregătea să mănînce în oraş şi pe urmă... Da, pe urmă, ei bine, ştia ce-i rămîne de făcut. Prin urmare, Joseph se pregătea să iasă cînd fu anunţat că domnul Sanasov se afla în salonul mare şi că voia să-i vorbească. Răspunse numaidecît:

— Spune-i să nu mă bată la cap. Du-te chiar dumneata la el, micul meu Blaise.

Micul Blaise dispăru, dar se întoarse aproape numaidecît pentru a şopti Ia urechea domnului preşedinte:

— E vorba de articolul din *VImparţial.* Afirmă că ştie pe cineva.

— Bine, spuse Joseph ridicînd din umeri. Am să-l primesc chiar eu. Cinci minute, atît şi nimic mai mult. Şi uite că iar a pus laba pe mine.

De fapt, Joseph rămase mai bine de jumătate de oră cu domnul Sanasov şi-i dădu tot felul de dispoziţii. După această jumătate de oră, Joseph ieşi din casă. Nu se îndreptă spre înălţimile bucolice ale micii străzi Ballu, ci spre centrul Parisului. Mergea pe jos, ca un om dornic să-şi rupă toate legăturile şi să încurce toate pistele.

Scoase din buzunar nuinarul din *VImpartial* şi reciti articolul cuvînt cu cuvînt şi cu cea mai mare"[1] grijă. „Ce înseamnă asta? se întrebă el. Cînd e vorba de afaceri, sînt un om impecabil. Corectitudinea în persoană. Sînt un deputat sclav al alegătorilor săi. Ca patron, sînt un patron bun ; am înfiinţat nişte băi cu duşuri la Montredon şi la Paris pentru tot personalul. Sînt un tată bun, da, zău că da! Ba chiar sînt un tată cam slab. Sînt un soţ bun, la urma urmei. Pentru că de fapt şi Hélène şi eu sîntem vinovaţi. Aş avea şi eu motive să mă plîng. Şi apoi, asta nu-i priveşte. Asta e viaţa mea particulară. Atunci? Ce vor de la mine?"

Joseph puse ziarul înapoi în buzunarul stîng, apoi scoase din buzunarul drept un anumit carneţel în care erau înşiruite cu grijă cîteva zeci de nume, pe trei coloane. Cu vîrful creionului, Joseph numără, reluîndu-şi numărătoarea de două ori şi spuse printre dinţi: „Vor fi treizeci şi patru de votanţi. Majoritatea: şaptesprezece voturi. La al doilea tur de scrutin, voi avea douăzeci şi două de voturi. Dacă Lépagnol s-a întors, voi avea douăzeci şi trei de voturi. Poftim!"

îşi puse iar carnetul în buzunar, mai făcu cîţiva paşi şi murmură: „Am să-l strîng cu uşa pe Fourdillat, am să-i astup gura lui Trintignan şi am să-l cumpăr pe tipul de la *U Impartial.* Cît despre Michoacân, am scăpat cu de- săvîrşire ! De ceilalţi nici nu mă sinchisesc. S-a înţeles? Nici nu mă sinchi-sesc !"

CAPITOLUL XII

VISARE PENIBILĂ LA MARGINEA UNUI TROTUAR. MIOTTE SAU CUNUNA ÎNVINGĂTORULUI. TREBUIE SĂ ŞTII SA ARUNCI LESTUL. DOUĂ SILUETE ÎN AMURG. O ANCHETA SUMARĂ. ÎNTOARCEREA PE O PLOAIE TORENŢIALA. MINUNILE MARCONI- GRAFIEI. CEA MAI MARE TICĂLOŞIE. O CLIPĂ DE SPAIMA. O CHEMARE DEZNĂDĂJDUITĂ. UN SOMN ZBUCIUMAT.

Dacă era o mistificare, ei bine, era destul să iasă la iveală pentru ca mistificatorii să-şi găsească naşul. Dacă mistificarea se îngroşa, va fi oricînd posibil să potolească
lucrurile. Cu mîna stingă, Joseph îşi pipăia buzunarul de la spate. înăuntru se afla un revolver de calibru mic, dar excelent, al cărui oţel amintea de elitrele coleopterelor cafenii şi albastre care zumzăie spre seară în tufişurile de la Montredon. Cu mîna dreaptă, Joseph strînse măciulia de aur a bastonului lui favorit de trestie, un baston mare cît o bîtă şi suplu ca o cravaşă.

Joseph avea cincizeci şi unu de ani, cîteva zbîrcituri bine desenate, părul şi sprîncenele

cărunte, pe care nici prin minte nu-i trecea să le vopsească; era robust ca un elefant, dar membrele lui erau uimitor de îndemînatece. La Montredon, la Mesnil, sau la ferma lui din Normandie, cînd zilerii refuzau să facă un efort, domnul Joseph Pas- quier îşi scotea haina, îşi sufleca mînecile cămăşii şi dădea exemplu, nu fără sarcasme, nu fără invective, nu fără blesteme. Mai era şi acum în stare să manevreze cu uşurinţă un butoi de cidru, să ducă pe umeri un sac de două chintale, să despotinolească un car împingînd roţile, să taie singur cu securea un fag mare cît un turn şi — ca să pomenim şi despre dinţii lui — să bea apucînd cu fălcile marginea unei găleţi pe'jumătate plină cu apă, pe care trebuia mai întîi s-o ridice şi apoi s-o încline după trebuinţă, cu putere şi cu băgare de seamă. Aşa era omul şi glumeţii puteau să ţină seama de aceste amănunte.Dacă nu era vorba de o mistificare, rămînea de văzut ce putea să fie. Afacerile lui Joseph se puteau compara, fireşte, cu o junglă încîlcită, cu şanţuri, caverne, prăpăstii, mărăcini, liane, crînguri întunecate, pustiuri şi ape adormite. în inima lor, aveau loc lupte şi înşelăciuni precum şi sfîşieri totale. Acesta era jocul. Un joc care cuprindea bineînţeles trădări, înşelăciuni, uneltiri, stratageme şi viclenii. Toate îl puteau sili pe Joseph să facă multe demersuri, să cunoască multă lume, să rostească multe cuvinte şi să născocească multe şiretlicuri; de obicei, însă, asta nu-l obliga să rămînă nemişcat în colţul unei străzi prea liniştite, pe o seară furtunoasă, cu marginea pălăriei plecată pînă pe nas. Nu, această aşteptare la căderea nopţii nu semăna cu ceea ce Joseph spunea că sînt „afacerile sale". Să fi fost oare vorba de politică? Nu era imposibil. Cînd e vorba de politică, nu ştii niciodată la ce să te aştepţi. Şi dacă nu era politică, la ce trebuia să se gîndească? La candidatura aceea? Fireşte, trebuia să se gîndească şi la ea. De opt sau zece săptămîni, Joseph era cuprins de o spaimă tainică şi transportat într-un climat nou, a cărui temperatură exactă i-o dădeau zilnic hidoasele fiţuici de calomnie şi şantaj. In sfîrşit, dacă nu era vorba de politică şi nici de intrigile din jurul acestei faimoase candidaturi, atunci trebuia să se gîndească... da,

trebuia să privească lucrurile în faţă şi să se gîndească la Miotte.

Miotte era un nume fermecător. Venea de la Hermine, după misterioase ocoluri. Lui Joseph îi plăcea grozav acest nume, deşi recunoştea că nu se prea potrivea cu caracterul persoanei care-l purta. Miotte! Suna frivol şi copilăresc! Nici chiar în clipele de efuziune nu se potrivea cu femeia aceea socotită şi inteligentă. Fiindcă Miotte era raţiunea în persoană. Poate că era prea serioasă şi socotită, dar Joseph aprecia destul de mult aceste calităţi. Era foarte ordonată şi îngrijea admirabil de apartamentul din rue Ballu. Nimeni nu ştia mai bine decît ea să vorbească servitorilor şi să le îndrume munca. Ii dădea lui Joseph un sentiment de siguranţă pe care un om copleşit de griji e fericit să-l întîlnească, mai ales în voluptate. Bine, dar Miotte avea treizeci de ani! N-are a face! Joseph era hotărît cu orice preţ s-o păstreze. Cînd se gîndea la ea, simţea trezindu-se în adîncul fiinţei sale lirismul acela ciudat care, nu de mult, însufleţea, înălţa, exalta pe răposatul şef al tribului, pe ilustrul doctor Pasquier. în viaţa de luptător, de om de acţiune şi de aventurier pe care o ducea Joseph, Miotte reprezenta răsplata înflorită, portul sigur şi bogat, cununa învingătorului. Joseph era cu douăzeci de ani mai în vîrstă decît Miotte. Ei şi? Mare lucru! Joseph era în stare să-şi apere bumil şi aştepta cu hotărîre.

în clipa cînd amurgul întîrziat expira în sfîrşit sub norii prevestitori de furtună, toate lampadarele străzii se aprinseră deodată. Joseph trebui să treacă pe celălalt trotuar ca să găsească un petec de întuneric. Era o seară caldă. Joseph transpira în pardesiul lui de gabardină gri. Nu pierdea din ochi poarta casei cu numărul şapte. Portarul, un om bătrîn, ieşi în stradă, se sprijini de pervazul uşii şi începu să fumeze o pipă. Nevastă-sa tîrî afară un scăunel şi veni lîngă el. Clipele treceau. Faţada

imobilului, cu ferestrele sale îndărătul cărora nu se aprinsese încă lumina

,

era indescifrabilă. Uneori Joseph simţeaurcînd din adîncuri un val cald de furie, apoi se lăsa iar în voia unor visări nelămurite: „Cei care-şi închipuiau că era uşor să-l păcălească pe Joseph Pasquier puteau să-şi muşte degetele. El ştia ce făcea. Ştia ce voia. Se scuturase de Michoacân supunîn- du-se unei inspiraţii irezistibile, dar chibzuite. Trebuia să arunce, să rămînă sprinten şi curat în cursa de alergare pe care o făcea cu o viteză prodigioasă. De altfel, ţinea dinţii încleştaţi şi strîngea pumnii. Şi apoi azi, mai mult decît oricînd, iubea viaţa, în ciuda unor anumite oboseli, care sînt rezultatul firesc al unei îndelungate experienţe... Aha! Aha!"

în uşă apăruse o siluetă de femeie înaltă şi bine făcută. Apoi, numaidecît după aceea, lingă ea, se ivi o altă umbră, mai zveltă, umbra unui bărbat. Totul nu durase decît o clipă, cele două fantome se depărtară pregătindu-se să se dizolve în întunericul nopţii pariziene. Totul nu ţinuse decît o clipă, dar Joseph văzuse foarte bine ce trebuia să vadă şi nu-i rămînea nici o speranţă de a se fi înşelat.

Să pornească în urma lor? Nu, avea ceva mai bun de făcut. Se cuvenea mai întîi să-şi revină. Trebuia să şteargă cu batista valul nemaipomenit de sudoare care-i şiroia pe obraji, apoi să întindă degetele, da, da, să-şi desfacă pumnii, care semănau cu nişte pachete de rădăcini şi apoi să-şi stăpînească puţin"tremuruHpulpei, "care ameninţa să se răs- pîndească în tot trupul. Şi apoi — ce trebuia să facă încă? Ei bine, să ia o hotărîre, să ia o hotărîre, spunîndu-şi totuşi că înainte de cea mai neînsemnată decizie avea nevoie de dovezi. De dovezi!

în clipa aceea, începu să plouă şi Joseph-triumfătorul înţelese că dacă mai aştepta cîteva clipe, avea să arate jalnic, riscînd să-şi piardă în cursul viitoarelor operaţii tot prestigiul, toată siguranţa şi poate chiar cel mai elementar sînge rece.

Pentru a intra în legătură cu cele două marionete, adică portarul şi femeia lui, putea recurge la două metode, ră- mînînd să aleagă în ultima clipă cea care i se va părea mai nimerită. Joseph îşi deschise

portofelul. Luă cu mîna stingă o bancnotă de o sută de franci — era foarte mult, firește, dar cînd nu rişti nimic nu obţii nimic — şi în mîna dreaptă o legitimaţie de poliţie, un fel de permis de circulaţie,

de care se folosea uneori ca să sperie pe naivi. Abia atunci ieşi din zona de întuneric şi se duse să facă legătura.

Omul care, un sfert de oră după aceea, străbătu place du Panthéon, pe o ploaie ecuatorială era preocupat să-şi pregătească planul de bătaie.

Legitimaţia de poliţie făcuse cel mai mare efect şi preşedintele Pasquier ştia acum tot ce putea să ştie. Desigur, nu era beat. Luase cina devreme, cel puţin cu două ore mai devreme, mîncînd foarte cumpătat la un grataragiu de pe malul drept. Totuşi, nu mergea drept şi, după ce traversă piaţa, după ce ajunse pînă la biblioteca Sainte-Gene- vième, întinse o mînă udă căutînd dacă nu un sprijin, cel puţin dovada existenţei unei lumi solide şi sigure.

Se repezi în goană pe rue Saint-Jacques, transformată în torent. Mormăia nedesluşit lucruri nebuneşti, ameninţări şi insulte: „Va să zică aşa! El, care muncise pe brînci, era înconjurat numai de trădători. Dacă voiau să-l vadă devenind cumplit, bine, va deveni cumplit! Va pune mîna pe secure şi va tăia în propria lui viaţă, va tăia totul în jurul lui, se va scutura de toate legăturile şi va rupe toate lanţurile. Nu, nu, nu meritase aşa ceva. Hrănea o mulţime de paraziţi lacomi, care nu-şi vor bate joc de el o veşnicie întreagă".

Nu departe de muzeul Cluny, intră într-un bar pe care-l cunoştea. Leoarcă de ploaie, se cocoţă pe un taburet şi ceru un coniac. Băiatul îi oferi un păhărel, dar el îi făcu semn cu mîna că vrea o porţie mai mare. I se turnă coniac într-un pahar de vin. Bău plescăind zgomotos ca un copil lacom sau ca un ţăran.

Joseph nu pleca aproape niciodată de acasă fără una din maşinile lui. Se simţi deodată pierdut, înţepenit, pe jumătate paralizat. Hotărî totuşi să se întoarcă acasă pe jos, ca să-şi istovească furia şi, profitînd de drum, să-şi pună ordine în gîndurile împrăştiate.

Ajunse în rue Taitbout după ora unsprezece şi jumătate. I se păru că îndărătul obloanelor trase ale ferestrelor de la etajul întîi zăreşte lumină. Ei! Avea tot timpul. Trebuia întîi să se aşeze o clipă şi să încerce să mediteze.

îşi lăsă în anticameră pardesiul de gabardină plin de apă, pălăria deformată, mănpşile şi bastonpl cp măciulie

de aur. Apoi se duse în cabinetul de lucru. Casa părea adormită. Aprinse lumina şi se apropie împleticindu-se de fotoliul de la birou, în care se aşează. Sub un prespapier de bronz, dar aşezată la vedere, se zărea o telegramă. Din cauza prespapierului, cea mai mare parte din text nu se putea citi. Totuşi, ultimele cuvinte şi semnătura: Obregon erau vizibile. „A! Nu! A! Nu! suspină Joseph. S-a sfîr- şit cu Michoacân! Acuma am în faţă o dramă nouă, în care, slavă Domnului, Michoacân n-are ce căuta. Cer un singur lucru de la canalia asta de Obregon, să mă lase în pace. Să mă lase în pace! O dată pentru totdeauna!"

în ciuda acestei declaraţii, dădu la o parte prespapierul şi citi telegrama. Era o marconigramă datată de pe vapor, care conţinea opt sau zece rînduri. Joseph o privi mai în- tîi cu ochi indiferenţi, apoi o strînse deodată cu atîta putere în mînă, încît era cît pe-aci s-o rupă.

„Sînt fericit, spunea mexicanul, *să vă dau ştiri excelente sosite de la Chipicuaro. Stop. Incendiul limitat la magazia numărul şase. Stop. Puţul numărul şase în plin randament o mie două sute butoaie. Stop. Puţul numărul şapte produce petrol sub presiune la două sute de picioare adîncime. Stop. Procesul cîştigat în apel. Stop. Urmează scrisoare.*

O b r e g o n"

Odată citit acest mesaj — şi citit cu atenţie — Joseph lăsă să-i cadă bărbia în piept. Ar fi vrut să scoată un urlet, dar era prea istovit ca să găsească în piept destul aer pentru un urlet.

Prin urmare, el, Joseph, maestrul tuturor şiretlicurilor, fusese tras pe sfoară! Fusese dus de nas, fusese manevrat şi, pentru a doua oară, pierduse partida a- ceea ciudată. Vînduse ca un nătăfleţ, ca un idiot, o afacere care, chiar de a doua zi, va fi o perlă. Fusese înşelat? Ba nu, şi tocmai asta era mai grav. Nimeni nu-l înşelase. Ravier- Gaufre îl sfătuise să nu vîndă. Pînă şi Young, cumpărătorul, îl sfătuise să nu vîndă. Obregon? Ah! Cazul lui Obregon era mai neliniştitor în simplitatea lui aparentă. încă de la început, Joseph nu avusese încredere în Obregon. Instinctiv şi din prima zi, Joseph mirosise în Obregon o canalie. Şi iată că această canalie avea îndrăzneala să fie un om cinstit. Cînd un individ, pe care-l consideri o canalie, se**34**

*

poartă ca un om cinstit, face cea mai mare ticăloşie, şi, mai ales, face cea mai puţin scuzabilă dintre 4oate ticăloşiile, pentru că nu mai ştii ce să spui despre el. Şi această nenorocire înfiorătoare se năpustea asupra lui în momentul cel mai dureros, cel mai dramatic al agitatei lui existenţe. Crezuse că scăpase de Michoacân, că-şi operase această tumoare, dar îşi dădea bine seama că, în viitoarele zile, va suferi mai mult decît suferise pînă acum. Era foarte posibil, era chiar sigur că afacerea Michoacân nu va rămîne tăinuită între cele cinci sau şase persoane care fuseseră amestecate în ea. Chiar a doua zi, va trece din gură în gură. Toată lumea se va tăvăli de rîs. El, Joseph, va ajunge de rîsul întregului Paris. Va să zică era pierdut, era la pămînt. Nu-i mai rămînea decît să se ducă să semene gulii pe una din proprietăţile sale, pentru că nu există ceva mai hrăpăreţ decît toate bunurile despre care crezi că-ţi aparţin, deşi în realitate le aparţii tu lor, muncind pentru ele ca un cal de povară, ca un ocnaş, ca un sclav. Toate aceste întîmplări interveneau în viaţa lui

Joseph cînd? Dumnezeule. Tocmai în clipa cînd se pregătea să pornească o luptă cumplită şi să taie pretutindeni în carne vie, să muşte în carnea însîngerată.

Bineînţeles, era o operaţie care nu trebuia pornită la repezeală. Joseph era o fire robustă, fireşte, dar în noaptea aceea abia se ţinea pe picioare.

Se ridică de pe scaun şi constată că era obosit şi că se clătina într-un mod foarte anormal — cîrcelul acela din pulpa dreaptă mai ales, nu putea fi atribuit unei boli de ficat. Parcă auzise el că venea de la rinichi. Asta însemna albumină. Pînă la urmă se va prăpădi singur, într-un colţ, se va prăpădi de hidropizie. Fiindcă va muri singur, ca un lup bătrîn şi bolnav.

intră la el în cameră în vîrful degetelor şi îndată ce se dezbrăcă, se zvîrli în pat fără măcar să se spele. Dacă s-ar fi dus în baie, dacă ar fi deschis robinetele şi ar fi lăsat să curgă apa, ar fi riscat să atragă atenţia soţiei sale, în cazul că se întorsese acasă. Aprinse pe furiş lampa de la căpătîi ca să vadă cît e ceasul. Era unu. Se vede că zăbovise multă vreme în birou, meditînd în faţa telegramei nesuferitului Obregon.

Cu gura deschisă, cu toţi muşchii destinşi ca să realizeze o linişte cît mai totală, fiindcă muşchii maxilarelor fac zgomot cînd se contractă, ascultă zgomotele ce puteau ajunge pînă la el din camera vecină, prin baie. Avu impresia că aude de cîteva ori zgomotul foarte specific pe care-l face un cititor cînd întoarce paginile unei cărţi. Asculta, pîrjolit de flăcările mîniei. Ar fi fost simplu să coboare, să-şi caute bastonul de trestie şi să se năpustească, să lovească, să-şi facă dreptate. La gîndul acestei scene absurde şi avînd viziunea unei mînii împărţitoare de dreptate, ce l-ar fi surprins în pijama, ridică din umeri. Nu, nu, va fi foarte rece şi foarte măsurat în vorbă, ca un magistrat impasibil, ca un făptuitor de lucruri mari.

Cu puţin înainte de zorii zilei, coborî totuşi cu picioarele goale şi se duse bîjbîind la el în cabinet.

Nu coborîse ca să-şi caute bastonul de trestie, ci ca să ridice receptorul. Formă numărul fratelui său Laurent cu gesturi nehotă- rîte, apoi aşteptă multă vreme, înainte de a primi un răspuns. în cele din urmă, o voce neliniştită ţîşni din adîncuri: „Cine e? Ce doriţi?" Joseph răspunse: „Eu sînt, Joseph!" Atunci vocea fratelui reluă: „Ce s-a întîmplat? Eşti bolnav?" „Nu! Nu sînt bolnav." „Atunci?" „Atunci, nu ştiu." Urmă o clipă de tăcere şi vocea îndepărtată mai spuse: „Nu eşti bolnav. Atunci ce vrei? Eşti nefericit?" „Nefericit? Nu. Nu ştiu. Laurent, nu pot să dorm." Şi repetă înspăimîntat: „Ajută-mă să dorm, Laurent!"

Atunci Laurent începu să rostească vorbe liniştitoare. Nu era pentru prima oară că Joseph îl trezea astfel, în toiul nopţii, pentru că nu putea să doarmă. Chiar a doua zi, Joseph nu-şi mai amintea de nimic şi nu se scuza decît în treacăt spunîndu-i: „Doar eşti medic. Eşti medic de laborator, dar nu face nimic. Ai totuşi datoria să fii în slujba umanităţii."

Prin urmare, Laurent rosti cîteva cuvinte liniştitoare şi-i dădu cîteva sfaturi bune. După care, Joseph se urcă iar în pat, gîndindu-se la ce va trebui să spună şi să facă în momentul cînd zorii unei noi zile aveau să se ivească pe celălalt versant al lumii.Inspiră îndelung de cîteva ori şi numără cu seriozitate pînă la o mie, aşa cum îl sfătuise Laurent. încetul cu încetul, un şuierat monoton, venit din adîncul vremurilor, se introducea în fiinţa lui, împrăştiindu-i toate gîndurile mînioase şi răzbunătoare. încetul cu încetul,ierna eternităţii punea iar stăpînire pe sufletul acela răvăşit. Astfel că, spre zorii zilei, Joseph se cufundă cu desăvîrşire într-un somn înfiorător, un somn adînc, negru şi lipicios, cum e, pare-se, petrolul cînd iese din măruntaiele pămîntului.

C A P I T O L U L XIII

ANTEU A PUS IAR PICIORUL PE PĂMÎNT. PĂREREA UNUI AMATOR DESPRE PICTURA MODERNĂ. UN DIALOG MATINAL PLIN DE AMĂRĂCIUNE. SENSUL VIEŢII. CUVINTE CARE NU SE ROSTESC. JOSEPH TAIE CU SECUREA ÎN CARNEA VIEŢII SALE.

Joseph fu în picioare de la orele opt dimineaţa şi porni înfipt spre oglindă. îşi recăpătase toată vigoarea şi era gata să se năpustească şi să muşte. Era Joseph în carne şi oase, ca înainte şi ca totdeauna.

Intră în baie, încuie uşa, făcu un duş rece, se bărbieri cu atenţie, apoi intră iar în camera lui şi se îmbrăcă liniştit. I se trimisese ceaşca de cacao şi prăjituri. îşi mîncă toată porţia, care era destul de mare. După ce înghiţi ultima îmbucătură, strigă cu glas foarte puternic:

— Hélène!

O voce adormită răspunse de departe:

— Da! Ce vrei?

Va să zică dormea ! Putea să doarmă ! Gusta fără ruşine dulceaţa somnului! Joseph strigă:

— Vreau să-ţi vorbesc, Hélène.

— Da? Bine, aşteaptă puţin să-mi pun capotul. Pe urmă poţi să vii.

— Nu, îmbracă-te.

— De ce?

— Am să-ţi explic îndată.

— Să ştii că durează o oră.

— Bine, îţi dau o oră.

Joseph ridică vocea ca să se facă auzit, dar rezista mî- niei. Voia^ să-şi păstreze stăpînirea de sine cît mai mult cu putinţă. Poate că-şi va descărca mînia la momentul oportun, aşa cutn tragi o sabie fulgerătoare din teaca. Dar deocamdată trebuia să-şi păstreze calmul. Deocamdată, trebuia să păstreze un calm desăvîrşit !

Adăugă:

— Mă duc să lucrez, am să mă întorc peste o oră.

Coborî la etajul de jos şi găsi din nou, pe biroul lui,
telegrama lui Obregôn. Gît de greşit apreciase în ajun a- ceastă nenorocită afacere Michoacân ! El, Joseph, să se facă de pomină în tot Parisul pentru povestea asta absurdă ! N-avea de ce să se teamă. După el, Michoacân fusese o afacere proastă. Ei bine, cu orice preţ trebuia să fie o afacere infectă. Joseph avea destule relaţii, destule şmecherii în

traistă ca să torpileze afacerea aceea de escroci. Puţul nu fusese incendiat, dar mai era timp să ia foc. Joseph trebuia să aibă, ca totdeauna, ultimul cuvînt.

Fu cît pe aci să-l cheme pe Biaise Delmuter, care se afla probabil la el în cameră sau îşi lua pe undeva micul dejun. Îşi spuse totuşi că e mai bine să tacă, să-şi mediteze singur păsurile şi să-şi pregătească rechizitoriul. Fiindcă timpul trecea greu, urcă în galeria de pictură şi începu să se plimbe prin ea cu paşi mari. Repeta maşinal nume ilustre şi familiare: „Cézanne, Renoir, Toulouse-Lautrec, Odi- lon Redon..." Apoi se opri brusc în faţa unei pînze de Gre- cenko. „Indivizii ăştia nu-şi vor bate totuşi joc de el cu felul pretenţios în care trînteau culorile pe pînză. Nişte mofturi, asta era! Nişte mofturi. Va vinde totul. Pe urmă, va avea de ce să rîdă."

Simţea o nevoie imensă de a izbi cu piciorul portretul lui Orfeu, de a nimeri în special maxilarul crocodilului, care i se părea stupid. Dar pînza era atîrnată prea sus şi, de altfel, spera s-o vîndă. Plăcerea unei lovituri cu piciorul nu merită patruzeci de mii de franci. Se uită la ceas şi se întoarse în camera lui.

In ajun uitase să deschidă ferestrele şi acum domnea în ea un miros de vizuină. Mirosul acela nu-i displăcu. Spuse cu glas tare:

— Eşti gata, Hélène?

Hélène răspunse:

— Încă cinci minute.

După acest răspuns, începu să fluiere. De altfel, fluiera foarte frumos. îndrăznea să fluiere! Evident,'* era culmea inconştienţei. N-are a face ! Va aştepta.

Mai trecură cinci minute şi doamna Pasquier senior spuse liniştită:

— Intră.

Joseph intră numaidecît. Hélène era îmbrăcată, aşa cum îi ceruse. Purta un costum de oraş, un taior de cupă bărbătească, dintre acelea care-i plăceau foarte mult. Se ţinea perfect dreaptă şi era încă frumoasă, în ciuda celor patruzeci şi opt de ani, cu carnaţia ei proaspătă, cu gura sănătoasă şi dinţii

frumoşi, o gură hotărîtă şi plină de freamăt, cu picioarele elegant desenate, pe care le arăta cu plăcere. Joseph avu timp să vadă toate acestea, dar supărarea îl zorea, astfel că porni numaidecît la atac. Spuse, cîntărindu-şi bine cuvintele:

— Ieri seară, la ora zece, am fost acolo, în străduia aceea de lingă Panthéon. Dumneata erai ! Va să zică dumneata erai !

îşi pregătise această frază care i se părea directă, dar nu melodramatică. Era sigur că o va vedea pe Hélène clăti- nîndu-se, schimbîndu-se la faţă, prăbuşindu-se într-un fotoliu. într-adevăr, Hélène se aşează într-un fotoliu, dar se aşează, nu se prăbuşi. După care, răspunse cu voce limpede:

— Bineînţeles că eram eu. Te temeai cumva să nu vezi pe altcineva?

Primi această replică pe obrazul stîng cum ar fi primit un" pumn şi fu cît pe-aci să se clatine pe picioare. Discuţia începea prost. Trebuia să găsească altceva. Şi strigă:

— Nu ţi-e ruşine?

Ridicase glasul dar fără să se înfurie. Hélène clătină din cap şi răspunse liniştită:

— De mai bine de patru ani am luat hotărîrea să te cruţ de scene de gelozie, Joseph. în privinţa asta, nu-mi poţi face nici un reproş. Mă aşteptam la un tratament reciproc din partea dumitale, fiindcă se pare că nici unul din noi nu e orb, bietul meu prieten.

„Un tratament reciproc!... Nu-mi poţi face nici un reproş !" Joseph privi uşor saşiu şi-şi zări vîrful nasului, care începea să pălească. Cearta pornise foarte prost. Atunci o va bate pe Hélène. O va bate, o va izbi cu pumnii şi cu picioarele. Cit de mult l-ar uşura asta! Şi fiindcă nu se lăsa bătută fără să-i dea loviturile înapoi, ticăloasa, pînă la urmă va fi ceva înfiorător. N-are a l'ace, trebuia s-o bată. Trebuia să spargă ceva, să răstoarne mobila, să dărîme zidurile. Casa se va prăbuşi peste ei şi peste furia lor, va înmormînta convulsiile vieţii lor. „Ah! Să se dărîme ! Să se dărîme ! Să se dărîme lumea întreagă !"

Probabil că în clipa aceea înfăţişarea lui era destul de îngrijorătoare, pentru că Hélène se ridică

în picioare şi se dădu cu un pas înapoi. Atunci Joseph apucă cu amîndouă braţele oglinda mobilă cu ramă din lemn de lămîi şi o in- stală, dreaptă, în faţa femeii care nu făcea nici o mişcare, apoi vociferă:

— Dar priveşte-te ! Priveşte-te în oglindă !

Hélène făcu un gest calm şi resemnat cu mîna:

— Ah ! spuse ea, mă cunosc.

— Priveşte, nenorocito !

Hélène ridică din umeri şi suspină:

— Ştiu ce e de văzut acolo. Hai, lasă-mă în pace.

Joseph rămase dezorientat. Cît de inteligentă era ! Pe vremuri, se dusese s-o ia din Sorbona aceea pe care n-o putea suferi din instinct. El, care atît de devreme întorsese spatele problemelor de cultură, se dusese să-şi caute soţia chiar în templul acestei culturi blestemate. îl intimida totdeauna cînd îl privea aşa, cu ochii aceia atenţi. Il intimida în ciuda celor întîmplate. Nu va putea s-o bată. Dorise mai întîi s-o vadă plîngînd. Dar nu, nuvaplînge. Nici măcar nu va plînge. Cearta devenea jalnică şi foarte imprecisă, riscînd să se stingă fără să ajungă la o soluţie hotărîtă. Trebuia să găsească un drum ocolit. Prima care începu să vorbească fu iar Hélène, care spuse brusc:

— Am să fac ce ai să vrei. Totul mi-e perfect egal.

— Ai intenţia să joci rolul de victimă?

— Ah ! suspină ea, în clipa de faţă sîntem cu toţii nişte victime nenorocite.

— Victimele cui, victime pentru ce?

— Victimele unui lucru înfiorător, un lucru foarte amar, care ţine de dumneata, bietul meu Joseph, care nu se poate explica, dar te face totuşi să suferi.

Atunci Joseph ridică braţele şi începu să lăcrimeze. Găsise calea cea bună, va putea în sfîrşit să se văicărească, şi în felul ăsta se va uşura. De douăzeci şi cinci de ani făcuse un efort supraomenesc, muncise pe brinci. Dar ca să ajungă unde? La acest naufragiu! Zău, era nedrept! Avea trei copii, pentru viitorul cărora trudea ca un bivol şi azi, aceşti trei copii nici nu se uitau la el, nu-l înţelegeau, nu-l iubeau. Era o nedreptate, o nedreptate prea mare.Făcuse pentru soţia lui, pentru

fericirea soţiei lui, tot ce poate să facă un bărbat, şi iată că aşteptase să ajungă în pragul bătrîneţii — da, în pragul bătrîneţii — ca să încerce să-şi bată joc de el şi să-l facă de rîs. Zău, era culmea nedreptăţii ! Dar cel puţin din ajun, lucrurile se limpeziseră. Hélène riscase totul. Trebuia să piardă totul.

Hélène asculta această lungă văicăreală amenințătoare clătinînd uneori din cap în semn de negare. Profitînd de o pauză, spuse cu glas scăzut:

— De douăzeci de ani încoace, am pierdut Încetul cu încetul din cauza dumitale tot ce aveam mai preţios.

— Şi ce anume?

Hélène clătină uşurel din cap.

— Poate că sensul vieţii.

Rămaseră tăcuţi faţă în faţă. Joseph era din nou uimit. Nici un amănunt din această scenă nu se petrecea după prevederile lui. întrezărise la început o ceartă în stil mare, ceva magnific, cu strigăte, tirade,îngenuncheri şi sancţiuni... Pregătise fraze şfichiuitoare şi cuvinte răzbunătoare. Voia să spună „soţie nedemnă". Voia chiar să vorbească despre „capricii dezonorante", despre „gusturi perverse", despre „amantul de suflet". Şi iată că toate aceste cuvinte îi rămîneau în adîncul gîtlejului. Iată că toate efectele aşteptate avortau. Prevăzuse multe lucruri, dar nu se putea aştepta să dea peste această femeie nărăvaşă, obraznică şi calmă, ah ! exasperant de calmă. în clipa aceea, Hélène puse iar mîna pe cîrmă şi spuse, pe un ton tăios:

— Sper că te-ai gîndit la condiţiile divorţului.

Cuvîntul acela îl făcu să ridice capul. Dacă venea vorba
de divorţ, însemna că era un fel de afacere. Era la largul lui şi răspunse numaidecît:

— Exact, am prevăzut totul.

— Eşti un om norocos.

Joseph nu păru să guste omagiul ironic, cuprins în acest cuvînt şi rosti limpede:

— Cînd părăseşti casa?

— Ah! cel mult peste cinci minute.

— Da? Şi ştii unde să te duci?

— Ştiu unde să mă duc.

Şi fiindcă un zîmbet penibil despica obrazul stîng al soţului ei, adăugă numaidecît:

—*Nu-i ceea ce crezi. Nu, ai să vezi, e foarte simplu. Am să-ţi comunic curînd unde mi-am ales domiciliul, fiindcă aşa se spune şi fiindcă va trebui să ne obişnuim cu acest limbaj.

Joseph reluă fără să-şi piardă cumpătul:

— Copiii rămîn aici, cum e firesc.

— Nu te grăbi să crezi asta. Doi dintre copii sînt majori şi vor face ce vor voi. Am s-o rog pe Delphine să mă urmeze, sau mai curînd să vină după mine, poate chiar în seara asta. Nimeni nu poate s-o împiedice, are douăzeci şi doi de ani.

— Jean-Pierre care e minor va rămîne în casa mea.

— Vorbeşti ca şi cum legea ar trebui să-ţi dea cîştig de cauză.

— De asta nu mă îndoiesc nici o clipă. Ştii doar că am martori.

— Nu s-ar spune că înţelegi că şi eu aş putea avea martori. Parcă n-ai şti că, deşi am şi eu o vină, dumneata nu eşti ireproşabil, şi sînt foarte bine informată.

— In acest caz, vom obţine divorţul cu vină reciprocă. Şi deoarece ne-am căsătorit sub regimul comunităţii mărginite la bunurile dobîndite...

— Cum să-ţi spun? Toate amănuntele astea îmi sînt nemaipomenit de indiferente.

— Cînd ne-am căsătorit, n-ai avut nici un fel de zestre, dar acum cincisprezece ani ai moştenit două sute de mii de franci de la unchiul dumitale Strohl din Nancy; vei căpăta această sumă, ba chiar şi dobînda.

— Ţi-am spus, mi se pare, că nu-mi pasă.

— Nu afirma aşa de răspicat lucrul acesta; un om are totdeauna nevoie de bani.

— Am nevoie mai ales să nu mai aud vorbindu-se de bani.

— Pot să te trimit cu maşina acolo unde vrei să te duci? Am să-ţi pun la dispoziţie o maşină.

— Nu, mulţumesc. Am să plec pe jos şi cu mîinile goale. După masă am s-o rog pe Delphine să-mi aducă rufe şi ceva haine.

— Ce ai să-i spui fetei? Ce fel de explicaţii ai de gînd să-i dai?

Hélène îşi strînse mîinile, cobori capul şi răspunse dusă pe ginduri:

— Am să fac tot posibilul ca să nu mint. Am să învăţ să mă umilesc. Se va ivi poate ceva care să-mi vină în ajutor.

Deschise un dulap şi luă o pălărie, apoi alese o pereche de mănuşi, cu un aer indiferent şi distant.

Joseph se plimba, cu mîinile în buzunar, apoi spuse cu o voce şovăitoare:

— Poţi foarte bine să mai rămîi douăzeci şi patru de ore aici.

Hélène ridică din umeri:

— Nici să nu te gîndeşti, dragul meu.

Şi, îndată după aceea, cu poşeta de piele subsuoară, Hélène făcu trei paşi mari şi ieşi din cameră.

Trecuse mai bine de un minut de cînd plecase, cînd Joseph, trezit din coşmar, strigă:

— Hélène !

Era strigătul unui înecat, strigătul unui om care înoată singur, pe valurile mari, în largul mării.

Abia scosese acest strigăt, că Joseph îşi îndreptă spinarea: „Evenimentele se desfăşurau aşa cum dorea să le vadă desfăşurîndu-se."

Îşi jurase să pună mîna pe secure, să taie în carne vie, să amputeze ceea ce era mort sau gata să moară. Şi chiar aşa proceda. Acum se va apuca iar de lucru.

Ieşi pe culoar şi strigă numaidecît:

— Biaise! Unde-i Biaise?Găutaţi-l pe domnul Delmuter. Il aştept la mine în birou.

CAPITOLUL XIV

BLAISE DELMUTER NU-I DE GÂSIT. O DEFECŢIUNE INVOLUNTARA. STÎNGĂCIA UNUI OM ÎNDEMÌNATIC. O SCRISOARE CARE AJUNGE LA DESTINATARUL EI. LĂMURIRI ASUPRA UNOR ÎMPREJU-

RĂRI ŞI ASUPRA MAI MULTOR PERSONAJE. VOCEA LUI L AU UE NT PASQUIER ŞI ALTE VOCI MAI PUŢIN FRĂŢEŞTI.

Blaise Delmuter nu se afla la secretariat, cameră austeră, unde muncea de dimineaţă pînă seara o domnişoară dactilografă care conducea şi centrala telefonică. Blaise nu se afla în bibliotecă, şi nici în galeria cea mare de tablouri. Nu era în camera lui, care se afla la ultimul etaj al casei, între camera lui Jean-Pierre şi camerele servitorilor. Mai rămînea să se intereseze telefonic dacă şeful secretariatului nu se afla cumva în interes de afaceri în birourile din rue du Quatre-Septembre. Dar nu-l văzuse nimeni în rue du Quatre-Septembre. Atunci poate că se afla la domnul Mairesse-Miral, în cabinetul din rue de Petrograd? Domnul Mairesse-Miral nu avusese cinstea să-l vadă pe domnul Delmuter. Atunci poate cuconaşul ăsta nesuferit se dusese la dentist, sau unde în altă parte? Fir-ar al naibii să fie! Ar fi trebuit să-şi anunţe patronul. Are să-i tragă o săpuneală.

Joseph se opri în picioare în pragul unei uşi şi gîndi o clipă. „Era o revoluţie în viaţa lui! Şi ce revoluţie! Tăiase ca de obicei cu securea. Şi totul se pe trecuse într-un mod miraculos de simplu. Nici măcar nu simţea jena pe care i-o dădea totdeauna o mînie stăpînită. Asta înseamnă să ai caracter."

Domnişoara de la secretariat veni să-l înştiinţeze pe domnul Preşedinte că-l chema cineva la telefon.

— Cine? întrebă el laconic.

— Un domn Passedre sau Proussedre, n-am înţeles prea bine.

— Nu cunosc. Lasă-mă în pace. Spune că nu sînt aici.

Domnişoara se depărtă, dar Joseph o chemă înapoi cu
o vorbă:

— Aşteaptă! Nu se ştie niciodată. Parcă-mi spune ceva numele ăsta. Dă-mi legătura la mine în birou.

Intră în birou şi puse mina pe aparat. Nu avea aspectul unui om care se va lăsa plictisit. Deodată, fruntea aceea încruntată se netezi ca prin minune,

pentru a se încreţi iar în alt mod. Joseph spuse cu o voce subţirică: „Ce mai faceţi, dragă maestre şi dragă prietene? Ce face doamna Teys- sedre? Secretara, care nu înţelege niciodată nimic, pocise numele dumneavoastră, deşi e atît de izbitor şi atît de cunoscut... Spuneţi că... Dumnezeule! E imposibil? Da, nu e sigur de tot? Un mic atac? Nimic grav? S-ar putea să-i telefonez doamnei de Janville? N-ar fi indiscret? In sfîrşit, vă mulţumesc din inimă. Am să cer numaidecît informaţii. Sînt impresionat, mai impresionat decît pot să spun."

Cu un gest nehotărît, Joseph puse receptorul la loc. Făcu de două-trei ori ocolul cabinetului său de lucru, silindu-se să calce pe un anumit desen al covorului, ceea ce însemna la el culmea consternării. „Da! Numai asta mai lipsea! Bătrînul marchiz de Janville îşi permisese să facă un atac. Cu două zile înainte de alegere! Se ştia din ajun, şi toată lumea vorbea despre asta la Volney, la clubul marchizului. Se vorbea din ajun şi, în acest timp, el, Joseph, tăia cu securea dreptăţii la el în casă, nici mai mult nici mai puţin. Dar în primul rînd, trebuia să ştie sigur care era situaţia, înainte de a începe să se frămînte, avea nevoie de o siguranţă. Cine ştie, cu zvonurile care circulă prin Paris!"

Puse iar mîna pe telefon şi ceru personal Casa de Janville. Telefonul era ocupat. Aşteptă cinci minute şi chemă din nou. Era şi de data asta ocupat. Nu însemna nimic, dar nu era semn bun. De obicei, nu se telefona prea mult la familia Janville. Telefonă a treia oară şi i se răspunse în sfîrşit: „Doamna marchiză nu putea veni personal la telefon. Cît despre domnul marchiz, nu se simţea bine. Ah! era o simplă gripă intestinală, o mică intoxicaţie. Marchizul îşi cerea scuze. După spusele medicilor, era vorba de o săptămînă sau două, atît şi nimic mai mult."

O săptămînă sau două! Era mult prea mult! O gripă intestinală! Aşa ceva nu putea împiedica un om serios să se ridice din pat măcar pentru o oră ca să se ducă la Institut. Pentru că în această situaţie nelămurită, marchizul de Janville se putea compara cu un dirijor: dacă lipsea, partida era compromisă.

Sau în orice caz, risca să se prezinte într-o lumină mai puţin favorabilă.

Joseph îşi spuse că cel mai bine era să telefoneze din nou lui Teyssedre. îl găsi aproape numaidecît: „Am telefonat în avenue Roche, spuse el. E destul de neliniştitor. Persoana care mi-a răspuns vorbea de o gripă intestinală. E ceva destul de inofensiv. Marchizul e foarte robust, ar fi în stare să se ridice poimîine din pat ca să vină la Institut. Ce credeţi, dragă maestre, dragă prietene?"

Vocea domnului Teyssedre răspunse cu oarecare întîr- ziere: „Mă miră foarte mult ce-mi spui. Am vorbit cu doctorul Rohner, care e prieten cu marchizul. Mi-a spus textual că e o hemiplegie dreaptă cu tulburări de vorbire. Da, repet: hemiplegie dreaptă. E foarte neplăcut, bineînţeles. Marchizul e un confrate admirabil. Dar în sfîrşit, nimic nu-i pierdut. Poziţia dumitale mi se pare încă excelentă, îţi doresc curaj şi pe curînd!"

îndată ce întrerupse legătura, Joseph avu un acces de furie. Va.să zică acest imbecil de Janville va strica totul cu atacul lui idiot. Era de neînchipuit că într-o astfel de împrejurare nu era nimic de făcut. îi va telefona din nou lui Teyssedre.

îi telefonă din nou lui Teyssedre. Stimabilul personaj era obişnuit de mult cu accesele de spaimă ale candidaţilor. Văzuse pe mulţi dintre ei aşteptînd în salonaşul lui cuminte, cu fotolii Ludovic al XVI-lea delicate. Le măsura stăruinţa şi nu se mai mira, ci se simţea cuprins de o melancolie plină de compătimire. Făcu un efort sincer ca să-l asculte pe Joseph, deşi Joseph spunea nişte lucruri extraordinare. „Dacă marchizul de Janville e bolnav, pot să mă bizui pe dumneavoastră, dragă maestre şi dragă prietene, ca să amînaţi alegerea cu două săptămîni, de pildă?

"Vocea domnului Teyssedre sosi scandalizată din adîncul spaţiului vătuit. „Să amîn o alegere pentru

că unul din membri e bolnav? Dar, dragă domnule, aşa ceva e de neconceput. Aşa ceva nu s-a făcut niciodată." „Totuşi, bolborosi Joseph cu încăpăţînare, competiţia e cu desăvîrşire zdruncinată. Pentru o chestiune de boală, îmi pierd cel mai bun alegător." „Ah! reluă academicianul cu un glas ofensat, mai sînt totuşi şi alţii... Să amînăm cu două săptămîni! Dar dragă domnule, dacă lucrul acesta ar fi posibil — şi-ţi repet că e imposibil — peste două săptămîni nu va mai fi nimeni la Paris. Şi atunci rişti să pierzi nu un vot, dar poate vreo zece. Iţi doresc încă o dată curaj !"

Joseph îşi înfipse amîndouă mîinile în chică. Făcuse o gafă, ba chiar două gafe. în primul rînd, pentru că insistase cu atîta sălbăticie. în al doilea rînd, fiindcă vorbise despre cel mai bun alegător în faţa unui alt alegător. Cum să dreagă lucrurile? Hotărît lucru, nimic nu era simplu cu moşnegii ăştia de la Institut. Joseph se simţea mai la largul lui cînd era vorba să bruftuiască un om de afaceri sau chiar... ei, da, sau chiar să taie cu securea în viaţa lui, să se despartă de pildă de nevastă-sa. Fiindcă el, Joseph, avea să divorţeze! Să di-vor-ţe-ze. Şi era foarte bine aşa.

Oricît de greu i-ar fi venit să-şi mînuiască viitorii confraţi, nu erau inaccesibili cu toţii. îl va chema pe Pujol.

Şi-l chemă pe Pujol. Celebrul arhitect era unul din cei care-i spuseseră lui Joseph: „îţi voi sta la dispoziţie la telefon ori de cîte ori vei avea nevoie de mine". O astfel de îngăduinţă nu se putea obţine de la toată lumea. în afară de opt sau zece persoane pe care Joseph avea dreptul să le considere ca nişte prieteni încercaţi, celorlalţi trebuia să le scrie. Se cuvenea să respecte un anumit ceremonial.

în dimineaţa aceea, Pujol era optimist, ba chiar jovial. Nu-l lăsă pe Joseph să-şi pledeze multă vreme cauza şi rîse în aparat: „Un atac! Bietul meu prieten! Dar e un lucru foarte firesc. Jeanville are să se descurce foarte bine. în- treabă-i pe Peuch şi pe de Praz ! Şi ei s-au descurcat foarte bine. Cît despre dumneata, n-aide ce să te temi! Te asigur că farsa e

jucată. Trebuia să ai douăzeci şi trei de voturi, ei bine, vei avea douăzeci şi două. Şi va fi totuşi foarte frumos. în 1905, eu am fost ales la al treilea tur de scrutin, numai cu şaptesprezece voturi. Prin urmare vezi şi dumneata. Vorbeşte totuşi cu ceilalţi prieteni".

Joseph simţea că-i astupase gura, dar nu era liniştit. Mai avea două zile pentru ultimele întîlniri. Ah! Totul se nimerea foarte prost. Era ora douăsprezece şi jumătate şi Hélène nu dăduse încă semn de viaţă. Hélène plecase aşa, cu poşeta sub braţ. Era o fiinţă închisă, în stare să se răzbune. Să se răzbune împotriva cui? Şi în primul rînd, de ce să se răzbune? De răul pe care i-l făcuse lui, nefericitului Joseph

?

Trebuia să-l găsească pe negăsibilul Blaise. Joseph porni el însuşi în căutarea secretarului său şi, în cele din urmă, după ce exploră toată casa, după ce întrebă pe rînd şi pentru a doua oară în rue du Quatre-Septembre şi în rue de Petrograd, Joseph găsi nimerit să exploreze camera secretarului său.

Cheia era în uşă. Joseph intră fără să bată. Era o cameră mică şi foarte ordonată, pe care privirea putea s-o exploreze numaidecît în întregime. Mobilele erau la locul lor, dar dulapul era deschis şi gol. într-un colţ, pe jos, rămăsese un cufăr destul de mare, închis şi purtînd o etichetă. în sfîrşit, pe masă, aşezată bine la vedere, Joseph zări o scrisoare. *Domnului Joseph Pasquier.*

Plicul era închis. Joseph puse mîna pe el, îl deschise enervat şi începu să citească în timp ce cobora scara.

Paris, 24 iunie 1925

Domnule preşedinte,

E ora zece seara. După toate probabilităţile, in clipa de faţă vă aflaţi în colţul alcătuit de rue Thouin şi de mica rue Blainville, în al cincilea arondisment. Vă dau acest detaliu precis pentru a vă da a înţelege că omul căruia îi spuneţi prieteneşte „micul Blaise" nu scrie scrisori anonime. I se poate întîmpla doar să fie nevoit să scrie o scrisoare cu o semnătură întîrziată. Binevoiţi să apreciaţi nuanţa.

Am la dispoziţie o seară întreagă ca să-mi scriu scrisoarea, o scrisoare la care visez de doi ani, adică din clipa cîndam început să vă servesc. Vă veţi întoarce pe la orele unsprezece, dacă nu se petrece nici o dramă acolo, în al cincilea arondisment. Dar nu se vor petrece drame. Am încredere, domnule preşedinte, într-un bun-simţ de care mi-aţi dat dovezi de nenumărate ori şi care trebuie să fie încă solid, în ciuda unor anumite slăbiciuni de care voi avea plăcerea să vă vorbesc în această seară, dacă binevoiţi să-mi acordaţi o parte din atenţia dumnea-voastră .

Prin urmare, am la dispoziţie o seară întreagă. O seară liberă, în care nu risc să mă aud chemat de douăzeci de

ori: Blaise! unde-i Blaise? Ce face Blaise? O seară în care sînt. absolut hotărît să las telefonul să sune cît va pofti fără să mă ridic de pe scaun. O seară în timpul căreia mă voi pregăti cu evlavie pentru bucuriile eliberării.

în timpul acestor doi ani de colaborare intimă, mi-aţi făcut mult rău, dar mi-aţi şi făcut puţin bine. In amintirea acestui bine vreau să-mi deschid inima, in clipa cînd vă părăsesc. Căci am să vă părăsesc, domnule preşedinte şi, pentru a tăia scurt efuziunile despărţirii, pentru a evita reproşurile inutile şi înduioşările de prisos, voi pleca mîine dimineaţă în zori, fără să vă fi văzut, ba chiar fără să vă fi auzit strigînd din nou pe culoare: „Unde-i Blaise? Să mi-l aduceţi imediat pe Blaise/"

Dacă mă hotărăsc să grăbesc această ruptură, la care reflectam de mai multă vreme, n-o fac, domnule preşedinte, din cauza caracterului dumneavoastră oribil. Scriu aceste două cuvinte ştiind că vă voi face plăcere. Am remarcat, domnule preşedinte, că vă place să jucaţi roluri de căpcăun, roluri de fiară sălbatică, bineînţeles ori de cîte ori nu vă miorlăiţi, căci e în dumneavoastră un amestec de brutalitate şi de mior- lăială pe care regret că nu mai am timp să-l studiez îndeaproape. Nu, dacă mă hotărăsc să vă părăsesc, e fiindcă am sentimentul — tot mai sigur pe zi ce trece — că nu mai am nimic de învăţat de la dumneavoastră, că sînteţi pe cale să deveniţi un profesor slab, că pierdeţi — mult prea devreme, după umi- a n ea părere — calităţile esenţiale care caracterizează un om de pradă. Pentru cine vă cunoaşte sau crede că vă cunoaşte, e o problemă tulburătoare. După mine, o evoluţie de acest fel nu se explică decît prin apariţia în viaţa dumneavoastră a unor ambiţii extravagante care sînt, în primul rînd, de ordin intelectual. E îngrijorător, domnule preşedinte, foarte îngrijorător!

Timp de doi ani de zile, m-aţi silit să vă admir. Dispreţul măreţ faţă de toate regulile sociale, morale, omeneşti şi divine, nevoia carnivoră de a înfige dinţii peste tot, de a vîrî totdeauna nasul în carnea fierbinte, care mai scoate aburi, nu zău, pentru un tînăr de felul meu, asta avea un fel de grandoare. Pe urmă au început greşelile, greşeli care nu sînt inexplicabile, ci, hotărît lucru, de neiertat. Am încetat să vă admir, domnule preşedinte. Şi mi-amspus că, dacă rămîn mai departe alături de dumneavoastră, risc să-mi compromit cariera şi să-mi tocesc talentul abia format.

N-am decît un singur fel să vă dovedesc adevărata mea gratitudine — fiindcă m-aţi adunat de pe stradă, lucrul acesta îl ştie acum întreaga societate pariziană, în mijlocul că

reia vă invirtiţi — n-am deeit unsingur fel de a-rni plăti datoria faţă de dumneavoastră şi anume, dîndu-vă anumite informaţii asupra afacerilor şi persoanelor care vă interesează cu deosebire in acest moment. Prin urmare încep.

Domnul Trintignan e un agent personal al domnului ministru Fourdillat. Dacă izbutiţi să vă descotorosiţi în condiţiile actuale ale pieţei de cele trei sute de tone de linte de Cantal şi de cele trei sute de tone de linte de Chili, veţi avea de suferit o pierdere pe care vînzarea cotei suplimentare de criogen, presupu- nînd că e normală şi rapidă, n-o va acoperi decit în proporţie de şaptezeci şi cinci la sută, după cît afirmă cei ce se pricep. Pentru informaţii precise asupra domnului Trintignan, aţi fi putut recurge la agenţia R.P.R., aşa cum făceaţi altă dată cu atîta grijă, dar cum n-aţi mai făcut de vreo cinci sau şase luni. De neînţeles! De neînţeles!

Fiul dumneavoastră mai mare, domnul Litcien Pasquier, iese din această mică încercare cu o notă foarte bună. După calculele sale, perspectiva de a vă vedea acceptîndu-l pe Trintignan cu ochii închişi nu era mai mare de douăzeci la sută. De neconceput! De neconceput! Să nu vă temeţi că domnul Lucien va ajunge să joace la ruletă sau să semneze cecuri fără acoperire. E un tînăr cu sînge rece şi cu mult viitor. In locul dumneavoastră, domnule preşedinte, aş încerca să-mi far un prieten din el, ba chiar un asociat.

Acum trei luni, aţi primit o scrisoare de la un necunoscut care vă dădea informaţii confidenţiale asupra lui Sir Oliver Ellis. Aţi aruncat scrisoarea la coş. E surprinzător! Mai surprinzător decît pot să spun! Asta s-a întîmplat la începutul tratativelor dumneavoastră cu Institutul. Am luat scrisoarea din coş şi o puteţi regăsi în clasorul numărul patru, sertarul al şaptelea de jos. Dacă o veţi citi cu atenţie, veţi vedea că Sir Oliver Ellis a mai răscumpărat pînă acum de patru ori la rînd, pentru o nimica toată, exploatări ale căror prime cheltuieli fuseseră începute de persoane încrezătoare, hai să spunem de

imbecili. Ce umilinţă, domnule preşedinte! In toată această aventură, v-aţi purtat faţă de sefwr Obregon foarte nedrept, ba chiar aproape necuviincios. E nevinovat ca un prunc nou-născut. N-aş îndrăzni să spun acelaşi lucru despre domnul Ravier-Gaufre, dar nu insist asupra acestei probleme delicate. Am admirat mult stratagema folosită ieri dimineaţă la începutul întrevederii... Mă refer la propunere

a

ce vi s-a făcut de a anula promisiunea de vinzare, propunere pe care aţi refuzat-o, bineînţeles. Deşi sînt încă un ucenic, mi se pare excepţional de rafinată. Iată o metodă nouă care, după mine, introduce în afaceri un element psihologic de care va trebui să ţinem seama neapărat. Victimele viitoare ale lui Sir Oliver Ellis să se ţină tare.

îmi pemit să adaug o mică informaţie, care n-are nici o legătură cu chestiunile de competenţa mea, dar care sper să vă fie destul de preţioase. Dacă doriţi lămuriri asupra modului în care doamna Hermine Mauser din rue Ballu îşi foloseşte timpul liber forţat, mai ales în timpul călătoriilor dumneavoastră în Anglia sau a şederilor la Montredon, cereţi explicaţii — dar cu oarecare prudenţă — domnului Félix Le Bilhec, fără profesiune, din rue des Martyrs 23.

Poate că aceste lămuriri, pe care mă grăbesc să vi le ofer înainte de despărţirea noastră, ar fi trebuii să vi le dau mai devreme şi direct, domnule preşedinte, de la bărbat la bărbat. N-am avut curajul şi veţi înţelege de ce. Vorbiţi prea tare, domnule preşedinte, strigaţi prea tare şi aveţi reflexe care nu sînt totdeauna previzibile.

Am auzit că v-aţi întors acasă. Plouă. Aţi plecat fără maşină. Trebuie să fiţi ud leoarcă. Am lăsat telegrama lui Obre- g 'n la vedere pe biroul dumneavoastră. Ce surpriză, domnule preşedinte, şi ce experienţă curioasă!

Vă rog să credeţi în sentimentele mele mereu devotate şi, în definitiv, încă admirative.

Biaise Delmuter

P.S. împotriva tradiţiilor, nu părăsesc casa dumneavoastră răpind-o pe domnişoara Delphine. E o fiinţă foarte blîndă şi foarte nenorocită, cred. Dar nu-mi place fiziceşte: e prea mică şi prea grasă.

P.S. 2. Renunţ la jachetă din motive personale, asupra cărora vă las să meditaţi. Voi trimite servitoarea surorii mele ca să-mi ia valiza. în privinţa salariului pe luna iunie, vă voi înştiinţa curînd la ce adresă să binevoiţi a mi-l trimite. Cu mulţumirile mele anticipate vă rog încă o dată să credeţi...

Joseph-isprăvise de citit această lungă scrisoare în clipa cînd ajunsese în pragul biroului său. Atunci îşi dădu sea- ma că telefonul suna fără încetare la toate cele trei etaje ale casei şi strigă:

— Domnişoară !

Fiindcă nimeni nu-i răspunse, se repezi la secretariat. Era unu fără un sfert. Domnişoara dactilografă se dusese să mănînce. Atunci puse mîna pe aparat ca să oprească cel puţin zgomotul. Ridică receptorul şi-şi spuse că era mai bine să asculte o clipă ca să afle ce i se cerea.

Era vocea lui Laurent, o voce tristă şi supărată care spunea: „Tu eşti, Joseph? Tu eşti? Să ştii că Hélène e aici, la noi, cu noi. Va rămîne la noi. Dar trebuie să-ţi vorbesc, Joseph." „Azi nu putem să ne vedem. De altfel, asta n-ar schimba cu nimic situaţia. Am hotărît totul." „Trebuie totuşi să stau cu tine de vorbă." „Bine, telefonează diseară. Sau, mai bine zis, mîine dimineaţă. Azi n-am timp."

Şi, cu un gest brutal, puse receptorul în furcă, fără să mai aştepte. Apoi ieşi în vestibul, strigînd:

— Să vină cineva! Să vină cineva! Nu-i nimeni pe aici?

Era tăcere şi Joseph începu să alerge prin casă. Toate
camerele erau goale. Unde era Lucien, unde era Delphine? Unde era Jean-Pierre, care, de cîteva zile, urca şi cobora scările cu o mutră jalnică? Unde erau toţi servitorii din casa asta blestemată? Joseph coborî la subsol şi găsi toţi servitorii adunaţi şi mîncînd. Joseph se opri în prag şi bolborosi cîteva fraze vagi:

— Va să zică de mine nu se ţine seamă? Va să zică, eu, stăpînul, nu trebuie să mănînc?

Atunci intendentul se ridică în picioare ca un automat, îşi puse haina albă şi rosti cu o voce ştearsă:

— Masa domnului preşedinte e pregătită în sufragerie.

Joseph se întoarse la parter, tocmai în clipa cînd telefonul începu iar să sune. „Va să zică nimeni nu poate să oprească o dată pentru totdeauna aparatul ăsta de tortură?" Totuşi ridică receptorul şi-l duse la tîmplă. Era domnul Trintignan care cotcodăci cu vocea lui plină de salivă: „Veste bună, domnule preşedinte. Avem un cumpărător sigur pentru lintea de Chili."

Joseph simţi că gura i se schimonoseşte şi i se încleştează. Strigă în receptor: „Dumneata eşti o secătură! Hai, nu mă bate la cap. O să ne lichidăm noi socotelile mai repede decît îţi închipui".

Si trinti telefonul. Soneria se auzi iar, necruţătoare. Dacă tot Trmtignan era, vai de capul lui! Abia începea praftura. Ridică deci receptorul din nou. Era domnul Sanasov, care murmura la capătul celălalt al firului cu accentul lui moscovit: „Alo! Alo! Ştiţi, dragă domnule, că marchizul de Janville are o gripă intestinală? Dar se simte mult mai bine. Sîmbătă are să se ridice din pat ca să voteze pentru dumneavoastră. Mi-a promis formal."

Joseph începu să tropăie şi să scuipe in aparat spimînd: „Taci din gură! Ţi-am spus să taci. Eşti un mincinos sau un simplu idiot?"

CAPITOLUL XV

NU EXISTĂ MÎNTUIÎÎE DECÎT PE PLANETEI !•' .MOARTE.

Sîmbătă, 27 iunie 1925

Laurent Pasquier către Doamna *Cécile Pasquier,*
Hôtel Pontchartrain, New-Orleans, Louisiana,

S.U.A.

Voiam să-ţi scriu încă de joi seară, dragă Cécile, dar ţi-a scris Jacqueline, cam pe scurt, aşa mi-a spus.

Cei de la Tranşat m-au asigurat că în acest sezon circulă multe vapoare şi vreau să cred că scrisoarea trimisă de Jacqueline ţi-a sosit înainte de aceasta. Vreau să repet chiar acum toată povestea şi să-ţi relatez urmarea. Am spus urmarea şi nu deznodământul, pentru că nu există deznodământ; nu există niciodată deznodământ. Viaţa merge mai departe cu ne- sfîrşitele ei mizerii. Nu există deznodământ decît pe planetele îngheţate.

După cum ţi-a spus Jacqueline, cumnata noastră Hélène a sosit la noi joi dimineaţa, pe la ora prînzului. Venise pe jos. Cred că luase autobuzul place Clichy-Gobelins, care se opreşte în colţ cu rue Soufflot. Mi-e greu să-ţi zugrăvesc expresia chipului ei. De un an de zile, de doi ani poate, eram foarte îngrijorat din cauza ei şi cred că şi tu erai îngrijorată. Afecta frivolitatea, neseriozitatea, insolenţa! Nu-i stătea bine. Dar joi dimineaţă, Jacqueline şi cu mine am avut impresia că vedem intrînd în casă o femeie foarte diferită, îmbătrînită cu zece ani şi totuşi rece, placidă, înfiorător de placidă.

Era aproape ora prînzului. Jacqueline a întrebat-o nu- maidecît: „Ai venit să mănînci cu noi, Hélène?" Hélène a clătinat din cap imperceptibil şi a răspuns: „Nu, am venit să vă cer adăpost pe un timp nedeterminat". Fiindcă ne uitam amîndoi buimaci la ea, a adăugat: „Iertaţi-mă. Nu ştiu unde să mă duc. N-am nici bani. O să divorţăm. Ai înţeles, Laurent? Joseph şi cu mine ne despărţim. Joseph mi-a poruncit să plec de acasă. De altfel, n-aveam intenţia să rămîn mai departe... acolo."

Ştiam bine, ne dădeam seama că în existenţa soţilor Joseph Pasquier existau răni secrete, dar ne-am pomenit atît de uimiţi, încît n-am răspuns nimic cîteva clipe. E îngrozitor să vezi o fiinţă izgonită din locurile unde e firesc să se afle, o femeie care încă în ajun era înconjurată, sărbătorită, tratată pretutindeni ca o regină şi care vine aşa, pe jos, cu poşeta sub braţ, se aşază liniştită pe un scaun şi spune: „Iată-mă. S-a sfîrşit. Nu ştiu unde să mă duc."

O priveam deci mut de uimire şi chiar de milă. Atunci Line a făcut un lucru foarte firesc şi foarte

simplu. A luat-o de gît şi a sărutat-o pe tîmplă, uite aşa, foarte uşor şi fără să insiste. Apoi a spus numaidecît: „Am să-ţi dau camera micuţului. E o cameră foarte bună, cu cabinet de toaletă şi cu un divan excelent". „Iartă-mă, a spus Hélène cu o voce joasă, dar care nu tremura, iartă-rnă, Jacqueline, dar dacă se poate, vreau să te rog s-o primeşti şi pe Finette să doarmă. Trebuie să vină după masă cu valizele. Ah! nu aduc mare lucru. Totul e provizoriu, Jacqueline, dar nu pot să mă duc la hotel..." „N-avea grijă, a spus Line, o să mutăm în camera dumitale divanul din salon şi Delphine are să doarmă lîngă dumneata. Vino cu mine, Hélène. Peste un sfert de oră totul are să fie gata."

Cele două femei s-au ridicat să iasă, cînd Jacqueline a şoptit: „Trebuie să ne gîndim la mama, cu care ai să te vezi la prînz. Ce vrei să-i spunem?"

Pentru prima oară de la începutul convorbirii, Hélène s-a întunecat la faţă. A răspuns foarte repede: „Nimic, te rog, nimic pînă la noi ordine. Şi dacă mama cere totuşi explicaţii, atunci o să-i spunem că Joseph -a plecat din Paris şi că avem ceva de lucru împreună. Trebuie să cîş- tigăm timp."

Apoi Hélène şi Jacqueline au ieşit. începusem să-mi revin după prima emoţie şi să meditez asupra evenimentului. După moartea soţilor Strohl din Nancy, Hélène nu mai are familie şi înţeleg prea bine dorinţa- ei de a nu merge la hotel. Aveam mai ales impresia că, în primul rînd, trebuia să aşteptăm să se potolească furia tuturor şi că va trebui, cît mai curînd posibil, să parlamentăm, să negociem, cum îi place lui Joseph să spună în jargonul lui, să încercăm să aranjăm lucrurile. Cred că aceste crize, care au loc în jurul vîrstei de cincizeci de ani, sînt extrem de periculoase. Dar e vorba de copii !

Lucrul surprinzător e că mama n-a spus aproape nimic laprînz. E foarte bătrînă, într-adevăr. în anumite momente, este, sau mai curînd pare să fie, foarte departe de noi. Totuşi, are antene foarte delicate încă pentru o nenorocire. Ghiceşte totul şi înţelege totul. Şi cînd nu spune nimic, înseamnă că, ajutată de lunga experienţă a suferinţei pe care o

are, judecă vag că e mai bine să pară că nu înţelege nimic.

Finette a sosit îndată după-masă. Adusese două valize într-un taxi. Ce fată extraordinară! Ce fiinţă închisă şi ursuză! Timp de două zile n-a deschis gura decît de trei ori. A întrebat-o doar pe Jacqueline, care mi-a transmis lucrul acesta, dacă are neapărat nevoie de o zestre ca să se călugărească şi cît de mare trebuie să fie această zestre.

Hélène a spus în treacăt că Lucien băiatul lor mai mare, şi-a cumpărat o maşină şi, în momentul de faţă, călătoreşte în centrul Franţei.

îndată ce şi-a primit valizele, Hélène a început să tricoteze cu un aer foarte flegmatic. Mă aşteptam s-o văd ieşind ca să se ducă, de pildă, la avocat. Dar părea că nici măcar nu se gîndeşte la aşa ceva. Văzînd-o astfel, îţi spuneai că e un suflet mort, o fiinţă nelocuită. E posibil ca asta să fie opera lui Joseph?Puţin după prînz, am hotărît să-i telefonez lui Joseph. Mi-a răspuns chiar el, cu o voce foarte enervată, că nu pu

tea să mă primească numaidecît şi mi-a ceiut să-i telefonez iar seara.

M-am dus ca în fiecare zi la Collège de France şi am lucrat toată după-masa. Seara, cînd m-am întors, nu intervenise nimic nou. Hélène continua să tricoteze. Din cînd în cînd se întrerupea ca să se joace cu copiii noştri. Nu părea să fie mai presus de evenimente, ci pe lîngă, sau în afară de ele. Delphine citea într-un colţ. Ceva mai tîrziu, a ajutat să se pună masa. S-ar fi zis că au adus amîndouă la noi în casă o tăcere contagioasă şi înspăimîntătoare, astfel că nici copiii nu spuneau nimic şi se jucau într-un colţ, fără zgomot. Cînd să ne aşezăm la masă pentru cină, Hélène a spus foarte simplu: „Jean-Pierre n-a venit. E extraordinar". Asta a fost tot în seara aceea.

Dragă Cécile, am să-ţi spun numaidecît esenţialul. în cursul zilei de ieri, adică vineri, am făcut eforturi repetate ca să-l prind pe Joseph la telefon. De fiecare dată, secretara mi-a răspuns că domnul Pasquier nu era acasă. Speram să obţin informaţii de la Delmuter. Telefonista mi-a spus de cîteva ori că domnul Delmuter lipsea, că era probabil în concediu şi că deci era imposibil să-l prindem Ia telefon sau să-l găsim în rue Taitbout. Mă întrebam tocmai dacă nu era cazul să trec peste consemn şi să încerc să dau de Joseph cu orice preţ, cînd mi-a telefonat el. Asta s-a întîmplat ieri, spre seară. Mi-a spus fără mofturi: „Vino mîine, la ora două după-masă. Am să te aştept." Cu gîndul la Hélène, am vrut să-l întreb ce face băiatul, adică Jean-Pierre; dar părea exasperat. A întrerupt convorbirea cu neruşinarea lui obişnuită.

în acest timp, la noi acasă, în place du Panthéon, continua să domnească o tăcere surprinzătoare. Delphine citea o carte groasă. Hélène tricota un pulover. Nu spunea de loc că are de gînd să consulte un avocat şi mă întrebam uneori dacă-şi dădea într-adevăr seama ce reprezintă un divorţ, sau dacă se mulţumea să-şi plece umerii [lăsînd să treacă furtuna şi aşteptînd să se apropie dreptatea furtunoasă a faptelor. Nu-ţi spun nimic despre

Jacqueline: ea ştie totdeauna ce trebuie să facă şi ce trebuie să spună în asemenea împrejurări.

Prin urmare, îndată după masă, m-am dus in rue

553

Taitbout. Eram atît de grăbit, încît am sosit cu un sfert de

oră înainte de întîlnire şi l-am găsit pe Joseph în galeria de pictură, la etajul întîi al casei lor. Nu era plăput să te uiţi la el. Şedea, sau mai bine zis era prăbuşit într-un fotoliu, cu braţele atîrnînde şi cu picioarele paralizate. După cîte am înţeles, întrebînd-o pe domnişoara de la secretariat, toată ziua de vineri — ţine-te bine, dragă Cécile — făcuse drumuri, demersuri şi vizite în legătură cu candidatura sa la Institut.

M-a rugat să iau loc, dar n-a făcut nici o mişcare. Valetul era în picioare în faţa lui, în atitudinea omului care a dat un raport şi aşteaptă un răspuns. Răspunsul lui Joseph a întîrziat. In cele din urmă a bombănit: „Poţi să pleci. Am să urc eu îndată."

După ce valetul a ieşit, Joseph s-a întors spre mine şi mi-a spus: „Vrei o ţigară?" „Nu, mulţumesc, nu fumez." „Rău faci. De altfel, treaba ta."

Şi a început să fumeze. Mi-am luat inima în dinţi şi am început să-i ţin un discurs: „Joseph, soţia ta se află de două zile la noi şi am crezut că cel mai bine..." Nici măcar nu mă asculta. M-a întrerupt deodată: „Cît e ceasul? Două... Abia două !" Şi deodată, s-a ridicat cu un aer obosit şi greoi, aerul unui mastodont bolnav, al unui monstru cu mişcări încete şi ţepene. Spunea cu o voce cleioasă cuvinte greu de înţeles. Spunea aşa: „Două! Nu se poate şti nimic pînă la două şi un sfert. Am timp să- urc. Dacă vrei să vii cu mine, n-ai decît. Ai să poţi constata că nu sînt o brută. Vreau doar să fiu ascultat. Sînt stăpîn la mine în casă. Vreau doar să deschid uşa aceea."

A pornit cu pas greoi şi eu l-am urmat fără să spun nimic, fiindcă de fapt aşa mă rugase. N-am luat ascensorul, ne-am îndreptat spre scară şi am urcat unul în urma celuilalt, pînă la etajul al treilea. Atunci Joseph s-a întors spre mine şi a spus coborînd vocea: „Imbecilul de Jean-Pierre s-a încuiat la el în cameră de două zile. N-a mîncat nimic de două zile. Are o cuvetă la el în cameră şi asta-i tot. Mă întreb chiar cum îşi face nevoile din moment ce n-a ieşit din cameră. E a zecea oară că urc la el. De fiecare dată, îmi răspunde că o vrea pe maică-sa, că nu va ieşi din cameră decît dacă maică-sa se întoarce acasă. Ei bine, o să vedem noi".

Joseph a pornit pe culoarul de la etaj. L-am urmat cuprins de un sentiment oribil de stingherealã, sentiment pe care l-am încerca dacã ne-am pomeni deodatã în faţa unei fiinţe de pe altã lume, sau în faţa unui animal monstruos şi bolnav. S-a oprit în faţa unei uşi şi a izbit cu pumnul în ea strigînd: „ Jean-Pierre ! Fã bine şi deschide uşa şi coboarã !" O voce foarte slabã a rãspuns din cameră: „Nu, tatã! N-am sã ies decît dacã vine mama sã mã ia". Atunci Joseph a spus: „Bine, am sã urc îndatã, bãiete, cu o secure şi am sã-ţi sparg uşa. Nu tu ai sã ai ultimul cuvînt".

Joseph s-a rãsucit pe cãlcîie şi am coborît iar amîndoi. Aşteptam un prilej ca sã mã adresez acestui posedat, sã-l privesc drept în faţã şi sã-i vorbesc omeneşte. Părea cã-şi pierduse minţile. Tocmai voiam sã cobor la parter, cînd mi-a spus: „Nu, sã rãmînem în galerie. Jos sînt o mulţime de spioni. Sînt înconjurat de spioni şi de trãdãtori. Sã mergem iar în galerie. De altfel, se apropie momentul." Şi spu- nînd aceste cuvinte ciudate, a început sã rîdã, da, chiar aşa, a început sã rîdã! Nu pot folosi alt cuvînt. A fãcut strîmbãtura şi zgomotul prin care se manifestã rîsul.

Ne-am întors în galerie şi s-a trîntit iar în fotoliu. Am considerat cã era momentul potrivit sã-i spun pentru ce venisem. Nu m-a lãsat sã rostesc nici trei cuvinte. A ridicat îndatã mîna şi a rostit: „încã puţin, dacã nu te superi. Vezi doar cã aştept ceva. Fã-mi o plãcere, Laurent, mai lasã-mã liniştit cîteva clipe."

Am aşteptat deci, ceea ce e un fel de a spune, cãci nici mãcar nu ştiam ce aşteptam. Era poate douã şi jumãtate, cînd am auzit telefonul sunînd la toate cele trei etaje ale casei. Joseph s-a repezit asupra aparatului care, în aceastã încãpere, e ascuns într-un dulap în perete, şi a spus cu o voce neliniştitã: „Dumneata eşti, Mairesse-Miral?" îndatã dupã aceea însã, s-a fãcut foarte roşu la faţã şi a început sã strige: „Iar Sanasov! Nu vrei sã mã laşi în pace? Tot nu ştii nimic. îţi interzic, ai auzit? îţi interzic sã-mi telefonezi iar dacã n-ai un motiv serios." A pus receptorul la loc. Tropãia din picioare şi zvîrlea din

copite, ca un cal pe care s-au năpustit tăunii. Atunci şi-a scos ceasul din buzunar şi a spus: „Trei fără douăzeci şi cinci. Nu mai înţeleg nimic. N-ai vrea să aştepţi aici, Laurent? Dacă mă cheamă cineva la telefon, spune că vin numaidecît. Dar nu vorbi tu. înţelegi? Nu vorbi. Spune numai că vin numaidecît."

Toată scena asta avea ceva demenţial, astfel că, de teama unei izbucniri, am dat din cap ca să înţeleagă că sînt de acord. S-a întors după două sau trei minute. Mormăia: „Trei fără douăzeci! Iţi vine să turbezi. Mairesse-Miral e bun de spînzurat. Ce animal scîrbos!"

Se făcuse poate trei fără un sfert, cînd Joseph a ieşit iar, spunînd: „Nu vrei să rămîi, aici, Laurent? Mă duc să vorbesc cu băiatul. Dacă telefonează cineva, vino repede după mine. După cum vezi, nu pot să am încredere în nimeni, în nimeni. Te gîndeşti poate la Blaise, la cetăţeanul Delmuter? E o lichea. Trebuie să fac totul singur..."

In clipa aceea, telefonul a sunat iar. Şi Joseph a dat iar buzna. Lătra în aparat: „Aici domnul Joseph Pasquier. Dumneata eşti, Mairesse... Ah! eşti sigur? Eşti sigur? Mai spune o dată, Mairesse. Dar, dar... e imposibil. Du-te să verifici... Nu, nu, n-are rost. Şi apoi, vino nuinaidecît aici. Puţin îmi pasă. Da! puţin îmi pasă!"

Joseph care nu păleşte niciodată, păli se deodată îngrozitor şi m-am temut că are să se prăbuşească. Două sau trei minute, a rămas în picioare în faţa dulapului din perete unde se află telefonul. Ba am crezut că are să se prăbuşească şi mă pregăteam să mă apropii. Atunci pe buzele lui a apărut un zîmbet, un înfiorător zîmbet verzui. S-a îndreptat împletic indu-se spre fotoliul lui şi a murmurat: „Chestia aceea cu Institutul mi s-a sfărîmat în mîini. O palmă, dragă Laurent! Nimic altceva decît o palmă!"

Stătea aşa, tolănit în fotoliu şi dădea drumul la bule de aer printre buzele întredeschise. Din cînd în cînd, fredona cu un aer posomorit şi scîrbit: „Da, da, da, da! Aşa e!" Şi încerca să rîdă.

Am aflat — ţi-o spun numaidecît ca să nu fiu nevoit să mai revin — am aflat de la Mairesse-Miral,

cu care m-am văzut în seara aceea, şi am aflat de altfel din ziare că „palma" în chestiune era extrem de umilitoare. Erau douăzeci şi şapte de votanţi. Domnul Simionescault a fost ales la primul tur de scrutin cu optsprezece voturi contra două, da, exact două pentru Joseph. Au mai fost şi şapte buletine albe. Nu fac nici un comentariu. E într-adevăr jalnic.

Atunci Joseph s-a ridicat în picioare şi a început să se plimbe prin galerie. Il urmăream cu privirea în tăcere. Mă pricep destul de puţin la pictura modernă. Vedeam pe pereţi culori strălucitoare şi chiar forme graţioase; totuşi era o mare dezordine, da, o dezordine cumplită pentru un profan de felul meu şi aveam impresia că această dezordine reflecta destul de bine, şi într-un mod izbitor, dezordinea care domnea şi care continuă, vai! să domnească în spiritul lui Joseph, ba chiar în lumea întreagă, da, în foarte nefericita noastră lume.

în clipa aceea, s-a auzit iar telefonul. Joseph mi-a spus: „După cum vezi, sînt singur în casă. Domnişoara de la secretariat îşi permite să facă săptămîna englezească. Micul Del- muter e un nerecunoscător şi o lichea, atît şi nimic mai mult. Servitorii îşi bat joc de mine. Nu ştiu unde sînt copiii. Cît despre Hélène... Ah ! Hélène... Ştii, problema e limpede, în primul rînd, nu-i dau nici o pensie. Pe urmă, am să merg pînă la capăt. Am s-o tîrăsc de păr. Am s-o dezonorez. Am să mă răzbun. Mă enervează telefonul acela. Fii bun şi răspunde. Eu m-am săturat pînă peste cap." Şi spunînd acestea a ieşit.

în tot ce va urma acum, am impresia că am jucat un rol destul de neînţeles. Aşa se întîmplă totdeauna îndată ce sînt în imediata apropiere a lui Joseph. Te rog, soră, fi i îngăduitoare. Eram foarte tulburat, foarte nenorocit şi convins că era imposibil să stau de vorbă omeneşte cu un nebun. Drama aceea înfiorătoare va rămîne pentru mine întreruptă de soneria telefonului şi de voci ieşite din prăpastie ca să spună absurdităţi.

Am ridicat receptorul, pentru că nu mai era nimeni acolo. De altfel, Jacqueline ştia că sînt la Joseph şi ar fi putut să aibă ceva de comunicat. Prin

urmare, am ridicat receptorul. Vorbea o voce de femeie, o voce frumoasă de contraltă, care spunea: „Domnul Bradignan — sau aşa ceva — îşi dă foarte bine seama că domnul Pasquier a greşit sau chiar că nu se simţea bine şi că nu-şi controlează vorbele. Persoana care se prezintă pentru lintea de Chili e o persoană onorabilă, numai că vrea un răspuns pînă diseară, un ultim termen. Domnul Bradignan insistă pe lîngă domnul Joseph Pasquier..." Cam asta am înţeles. Era vorba de o afacere foarte complicată, cum sînt, cred, toate afacerile lui- Joseph. L-am căutat cu privirea. Nu se întorsese. Atunci am pus receptorul la loc. Telefonul a sunat iar, încă o dată şi, fiindcă se părea că nimeni nu va răspunde, în disperare de cauză, am răspuns eu. Am auzit nişte lucruri initeligibile pentru mine: „Alo, alo! Aici cabinetul R»vier-Gaufre. Vă rog să-i comunicaţi domnului Pasquier..." In clipa a- ceea am auzit izbituri violente la etajul de sus, izbituri care păreau că se propagă în toţi pereţii. Pe urmă aproape numaidecît după aceea, o umbră a trecut repede prin faţa soarelui, ceva inexplicabil, ca o pasăre în plin zbor. Vocea continua la telefon: „Domnul Ravier-Gaufre a plecat în străinătate. Va fi înapoi la Paris în septembrie. Vă rog să notaţi în scris."

Auzind zgomotul acela în casă, mi-am amintit de secure. De secure! Iţi aminteşti că tata l-a urmărit pe proprietar cu o secure mică de tăiat lemne şi că, în cele din urmă, a spart o ţeavă de apă ca să inunde toată casa. Securea! Are într-adevăr o soartă în istoria familiei noastre.

Am luat-o la goană şi, ajungînd pe scară, am auzit un urlet înspăimîntător, un urlet care mai răsună şi acum în urechile mele, un urlet care mai rătăceşte şi acum prin lume, un urlet pe care l-ai auzit poate şi tu acolo, în cealaltă emisferă. Cînd am ajuns pe palierul etajului al doilea, l-am întîlnit pe Joseph care cobora scara urlînd. Nu puteam scoate nimic de la el. Nu mai vedea şi nu mai auzea nimic. Am plecat după el, am alergat şi eu, cuprins, aspirat de vîrtejul acela de nebunie. Am ajuns amîndoi alergînd în curtea casei.

Micul Jean-Pierre era întins pe caldarîm, plin de praf. Ii curgea mult sînge din nas. Arăta ca un animal

lovit cu ciocanul. E îngrozitor de spus, dar a făcut un efort ca să se sprijine într-un cot. Şi sîngele îi curgea din nas ca o mică fîntînă.

Joseph s-a repezit asupra lui şi l-a luat în braţe. Are nouăsprezece ani! E aproape un bărbat. Jean-Pierre nu-i un uriaş, dar e destul de mare şi era îngrozitor să te uiţi la adolescentul acela înalt şi slab, cu picioarele subţiri şi cu braţele care-i atîrnau. Joseph a pornit, ca un om care şi-a pierdut minţile. A urcat scara în goană şi strigînd. Sîngele copilului curgea pe trepte, pe covoare, pe parchete, pe mobile şi pe pereţi. Joseph gonea mai departe şi eu îl urmam şi cred că strigam şi eu. Ce strigam? Nu mai ştiu ce.

în sfîrşit, Joseph s-a oprit în camera băiatului. în clipa aceea, am văzut că fereastra era deschisă şi că uşa fusese despicată în mijloc, apoi deschisă cu securea. Prea tîrziu, evident. Băiatul se aruncase pe fereastră.

Joseph a aşezat copilul pe pat şi s-a întors spre mine spunînd: „Eşti medic! Fă-ţi datoria. Salvează-1, că dacă nu mă omor. Salvează-1. E meseria ta. Hai, fă ceva".

Am început să-l examinez pe Jean-Pierre şi să-l dezbrac. I-am spus lui Joseph: „Cheamă servitorii. Adu-mi alcool. Să se pună apă la fiert. Şi găseşte pe cineva care să telefoneze lui Chabot, Litti6 27-22. Şi apoi, linişteşte-te. Nu se poate spune încă nimic."

Băiatul nu mai vorbea. Nici măcar nu gemea. Mă privea doar cu ochi mari şi dilataţi, plini de o oboseală groaznică.

Puţin după aceea, în timp ce-i spălam faţa, Joseph s-a întors cu valetul şi cu bucătarul. Am dat dispoziţii şi le-am cerut ce-mi trebuia. Joseph a rămas lîngă mine. Nu tăcea, spunea din c-înd în cînd: „Salvează-l şi am să fac ceva... Nu ştiu ce, dar am să fac ceva. Simt nevoia să fac ceva. Mă înăbuş! Mă înăbuş! Am să crăp. Nu, nu te ocupa de mine. Spun numai aşa, dar sînt zdravăn."

îmi făceam treaba şi abia îl ascultam. Atunci s-a apropiat de mine *ăi* a mormăit încet: „Te cunosc eu, Laurent. Iţi spui că asta-i o pedeapsă. Nu spune că nu. Ştiu ce gîn- deşti. Dar o pedeapsă pentru ce? Explică-mi".

După aceste cmante s-a oprit. îl priveam pe furiş înţe- legînd foarte bine continuarea gîndurilor lui: „O pedeapsă pentru ce? Pentru ce? Pentru că sînt făcut aşa cum s:nt? E ca şi cum ai acuza un leu că are gheare sau un şarpe cobra că secretă venin".

A început iar să geamă: „Nu-i grav. Promite-mi că ai să-l salvezi." Şi a mai spus horcăind şi smiorcăind: „Nu pot să trăiesc mai departe aşa. Nu ! Nu ! Nu ! Din nefericire, sînt incapabil să trăiesc altfel. Mă cunosc eu! Mă cunosc! Ei! Bagă de seamă! Să nu-l doară. Văd că nu spune nimic. Nici tu nu spui nimic. Sînteţi îngrozitori, nu spuneţi niciodată nimic...

"Chabot a sosit foarte repede. Putuseră să-l găsească acasă, în timpul consultaţiilor. Băiatul are o fractură a bazinului. Nu se ştie încă dacă are şi fractura craniului. La prima puncţie lombară, n-a ieşit sînge. Se pare că hemoragia pe nas se datoreşte unei fracturi a oaselor nasului. Trei etaje, asta înseamnă o cădere teribilă. In sfîrşit, Chabot crede că starea băiatului nu e disperată, dar că trebuie să ne aşteptăm la orice. #

Am rămas toată după-masa lingă rănit. Pe urmă Chabot şi-a trimis internul ca să stea noaptea cu el. Cînd să ies din cameră, l-am privit pe Joseph drept în faţă şi trebuie să mărturisesc că asta nu mi se întîmplă prea des. Şi-a întors privirea şi a început să se bîlbîie, cu o voce rătăcită şi şovăitoare. A spus: „Te întorci acasă? Atunci cheam-o pe Hélène. Da, cheam-o pe Hélène. Să nu spui că nu vrei."

In clipa de faţă, Hélène se află lîngă băiat. Am să-ţi scriu poimîine ca să-ţi povestesc urmarea. Nimic nu se sfîr- şeşte în lumea noastră ticăloasă. Goethe spune că nu poţi odihni decît pe piscurile îngheţate ale munţilor. Vai! Nici măcar nu-i adevărat. Nu există mîntuire decît pe planetele moarte, după ce orice urmă de viaţă s-a sfirşit de milioane de secole, după ce pînă şi amintirile au adormit pentru totdeauna.

Iţi sărut mîinile, soră.

Al tău Lauren

tCUPRINS

CAPITOLUL I **Orfeu in secolul XX. Portretul unui amator de pictură. Părerea lui Joseph Pasquier despre ipocrizia universală. Zîmbete într-un dulap în perete. Şeful protocolului. Corectitudine şi stil. Arta afacerilor şi afacerile artei. Umbra unui pisălog. Un om plin de griji. Meditaţie într-un cabinet de toaletă. In căutarea albastrului Pasquier..... 395**

CAPITOLUL II **Regrete pentru timpurile eroice. Maşina modernă, instrument al puterii. Joseph nu e superstiţios. O afacere într-adevăr excelentă. Domnul Obregon are ideile lui personale cu privire la problemele şoselei. Un patriot mexican. Necesitatea de a avea frîne bune cînd ai ajuns la mijlocul vieţii 409**

CAPITOLUL III **Conversaţie între doi fraţi pe scara de la Montre- don. Elogiul lui Deodat Ricamus. Budoarul doamnei Pasquier senior. Variaţiuni asupra unei teme neînsemnate. Dialog cu voce scăzută pe pragul unei uşi. Confidenţele unui colecţionar faimos..... 415**

CAPITOLUL IV **Un program odihnitor. Imagini în legătură cu Michoacân. De la Melburn la Hamman-Lif, trecîndprin Pnom-Penh. O ploaie de dolari. Acţiunea armagnacului asupra gripei. Dictarea unei scrisori către sefior Zal- dumbide. Contemplînd cerul nocturn. Dorul după victorii agitate. Redactarea a două mesaje importante. Coborire în adincuri. Posesiune şi oboseală. O convorbire telefo nică în toiul nopţii 425**

CAPITOLUL V **Consultaţia unui expert. Veşti din Mexic. Puţul Delphine şi naşa lui. Un ministru care rămîne pe poziţii.**

36 **561**

Tatăl şi fiul. Monologul lui Joseph cu privire la oamenii incoruptibili. Un proiect de contract. Considersrtiuni cu privire la lintea de Cantal. Părerea lui Joseph despre slujitorii republicii. Salutul lui Biaise Delmuter. Un băiat şi o fată. Un om cumplit de ocupat. Vizita unui candidat. Dialog între soţ şi soţie.

Succesul, gloria şi splendoarea domnului Joseph Pasquier 440

CAPITOLUL VI Laurent Pasquier scrie surorii sale Cécile. Bătrîna doamnă Pasquier îşi întoarce privirile spre începuturile vieţii ei. O vizită a lui Joseph. Observaţii asupra diferitelor moduri de a suna. O expediţie comemorativă în cimitirul din Nesles. Cultul valorilor spirituale. Examinarea unui mormînt şi interpretarea semnelor. Elogiul postum al doctorului Pasquier. O figură de vitraliu. Cîteva precizări istorice. întoarcerea la Paris. Un >fînt şi un martir al banului. Rondo în la minor de Mozart .. 460

CAPITOLUL VII Copilul neliniştit. Apariţia şi dispariţia doamnei Pasquier senior. Joseph îşi mănîncă cina rece. Biaise Delmuter sau confidentul stăpînului. O plimbare igie nică. Meditaţie asupra luxului. Amintirea doctorului Pasquier. Ascensiune simbolică. Simfonia în verde. Miotte sau o convorbire întreruptă 473

CAPITOLUL VIII Hélène riscă o cerere nepotrivită. Prezentarea domnului Ravier-Gaufre. Unde se întîlnesc experienţa şi naivitatea. Febra petrolului şi speculatorul nerăbdător. O metodă chirurgicală. Griji nenumărate şi diverse. Consideraţii asupra unei averi bine construite. între expectativă şi hotărîre. Cap sau pajură..... 485

CAPITOLUL IX Despre scrisoarea anonimă. O discuţie care începe prost. Joseph nu rezistă spaimei superstiţioase. Telegrama domnului Obregôn. Ursul cu laba prinsă în capcană. Dialectica domnului Thomas Young. Pace cu orice preţ. Oboseala luptătorului. Un proiect de retragere la Montre- don. Spărtura în coasta vaporului. Tema eternităţii 495

CAPITOLUL X Publicitate gratuită. Michoacân-ul nu rămîne în urmă. Privirile proprietarului. Ultima manevră a lui Obregôn. Recapitulare şi îmbărbătare trecătoare. Drumurile spaimei. Trezire în mijlocul nopţii. O uşă trebuie să fie deschisă sau închisă. Fiecare viaţă are un

cuvînt cheie. Domnia convingerii. Veşti tulburătoare. Sultanul finanţei şi ocrotitorul artelor frumoase ... 507

CAPITOLUL XI Graba e promptă. Joseph evită toate vicleniile adversarilor săi. întoarcerea la nobilele preocupări intelectuale. Cei siguri, cei dubioşi şi cei indiferenţi. Coroana mea pentru un cal! Complicaţii incidentale şi socoteli riscate. Consecinţele unei campanii de presă. Un examen de conştiinţă şi un plan de bătaie 517

CAPITOLUL XII Visare penibilă la marginea unui trotuar. Miotte sau cununa învingătorului. Trebuie să ştii să arunci lestul. Două siluete în amurg. O anchetă sumară. întoarcerea pe ploaie torenţială. Minunile marconigrafiei. Cea mai mare ticăloşie. O clipă de spaimă. O chemare deznădăjduită. Un somn" zbuciumat..... 526

CAPITOLUL XIII Anteu a pus iar piciorul pe pămint. Părerea unui amator despre pictura modernă. Un dialog matinal plin de amărăciune. Sensul vieţii. Cuvinte care nu se rostesc. Joseph taie cu securea în carnea vieţii sale 534

CAPITOLUL XIV BJaise Delmuter nu-i de găsit. O defecţiune involuntară. Stîngăciaunui om îndemînatic. O scrisoare care ajunge la destinatarul ei. Lămuriri asupra unor împrejurări şi asupra mai multor personaje. Vocea lui Laurent Pasquier şi alte voci mai puţin frăţeşti..... 541

CAPITOLUL XV Nu există mîntuire decît pe planetele moarte 55

0S U M A R U L V O L U M U L U I III

I ÎN LUPTĂ CU FANTOMELE 5

II SUZANNE ŞI BĂIEŢII 197

III PATIMILE LUI JOSEPH PASQUIER. 39&

Redactor responsabil : ANGELA CISMAŞ Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 22.11.1967. Bun de tipar 22.03.1968. Apărut 1968. Tiraj 30.140 ex. broşate. Hîrtie scris I A. de 63 g,m². Format S40X8I0H6. Coli ed. 32,69. Coli tipar 35,5. A. nr. 16.396. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici Si— 31=59

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scîn- teii", Piaţa Seînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România, comanda nr. 70 839

Toate romanele lui Duhamel poartă pecetea înclinaţiei de a zugrăvi eroul mijlociu, cel în care umanitatea îşi recunoaşte marile virtuţi dar şi slăbiciunea.

Stînd la pîndă îndărătul ochelarilor săi cu lentile rotunde, zîmbind cu ironie îngăduitoare, iată prada pe care Duhamel o aşteaptă. A adunat laolaltă ciudăţenii şi răutăţi care nu erau făcute dinadins şi pe care le putem întîlni la fiecare pas. Este uitat astăzi pentru că i-au urmat alţii, obsedaţi de fantomele şi făpturile zbuciumate ale lui Kafka. El însă nu credea în existenţa cu adevărat a monştrilor şi nu îngăduia imaginaţiei să defăimeze oamenii. Era a- proape de Dickens şi simţea faţă de cei slabi, strîmbi şi blestemaţi o milă totdeauna gata să le acorde înţelegerea, dacă nu chiar mîntuirea.

JACQUES DE LACRETELLE